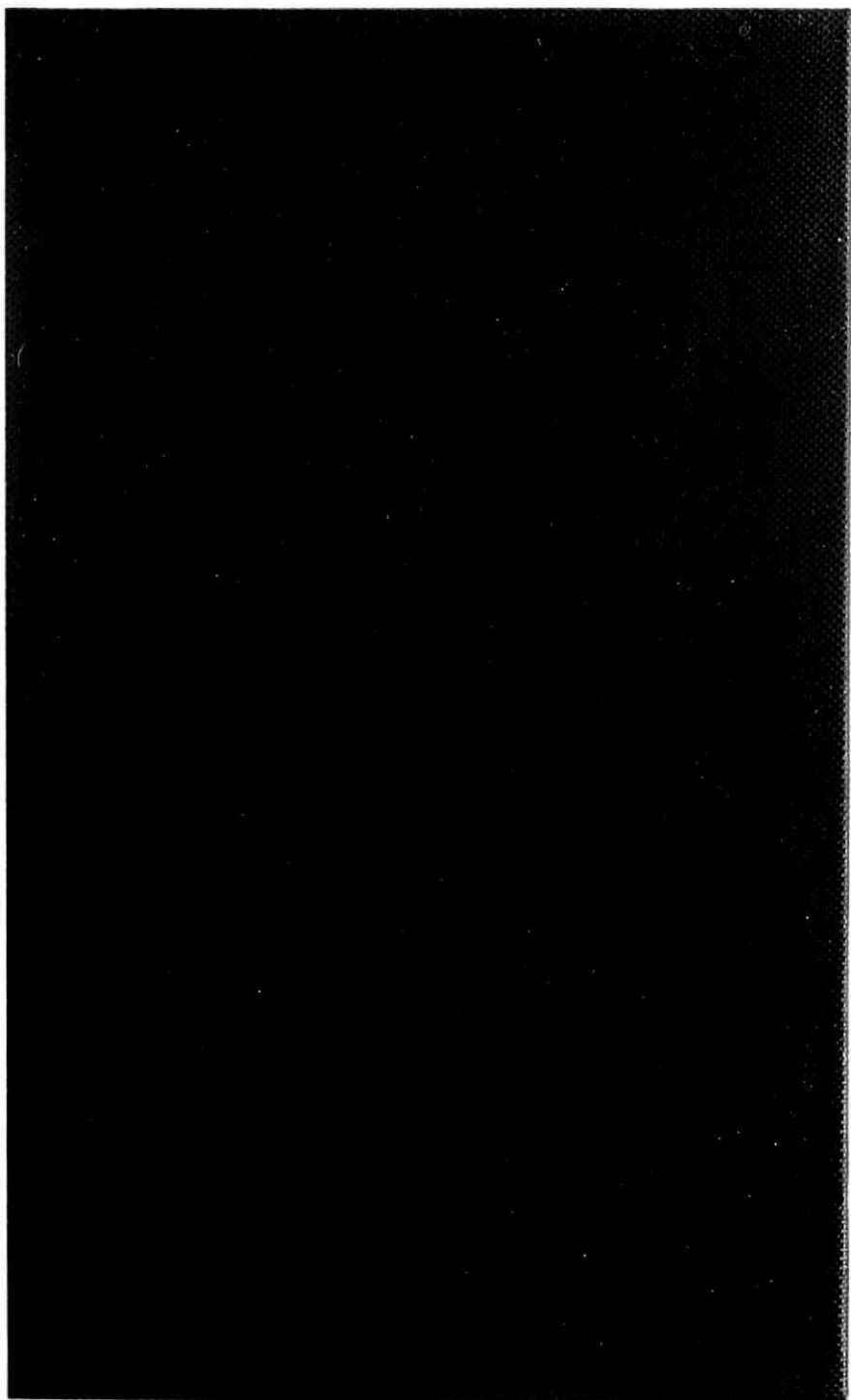

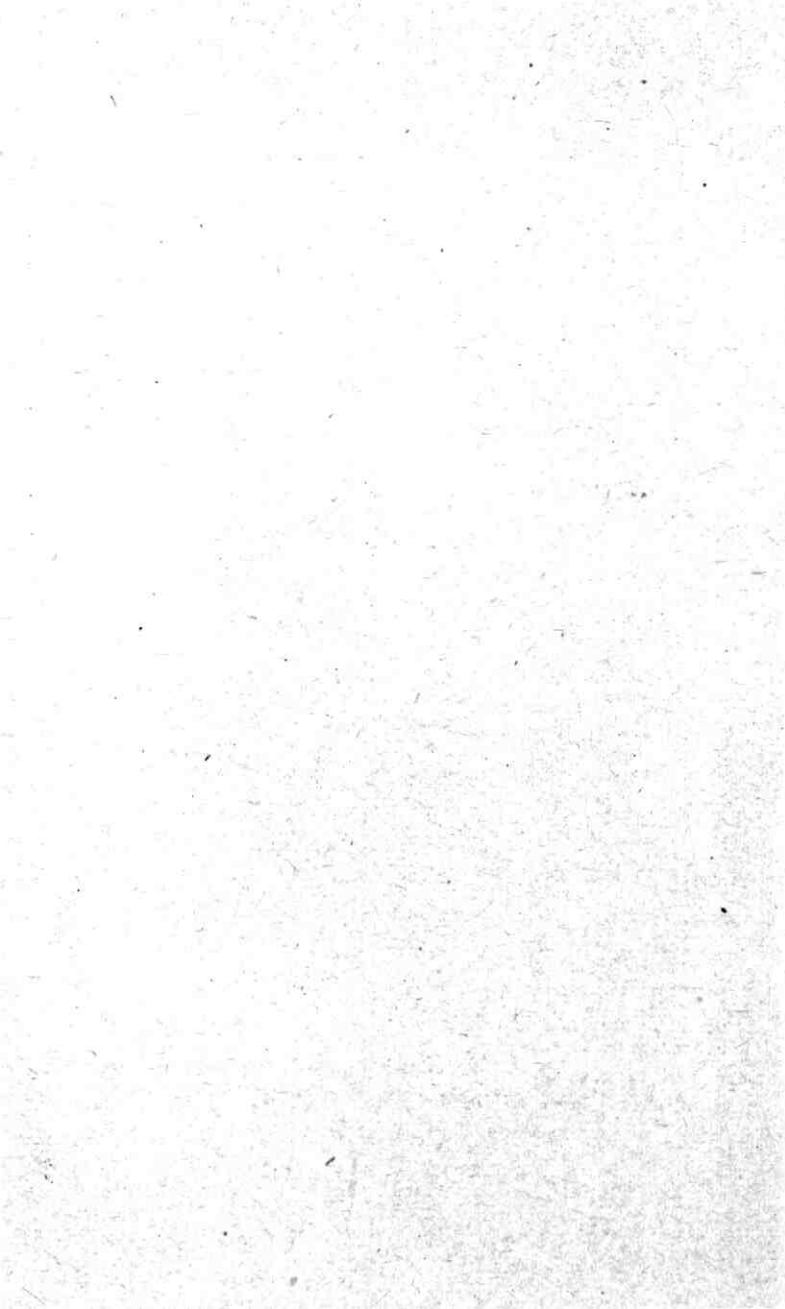
Wet tot vaststelling van bepalingen betreffende, het begraven van lijken, de begraafplaatsen en de begrafenisregten

<https://hdl.handle.net/1874/235158>

mm 1211g

1112
1112

BEGRAFENISWET.

RIJKSUNIVERSITEIT UTRECHT

0953 5778

084208

W E T

TOT

VASTSTELLING VAN BEPALINGEN

BETREKKELIJK

HET BEGRAVEN VAN LIJKEN, DE BEGRAAFPLAATSEN EN DE BEGRAFENISREGTEN,

OPGEHELDERD DOOR EENE

A A N T E E K E N I N G

VAN

M^r. J. M. HOOG,

Hoofdambtenaar bij het Provinciaal Bestuur van Gelderland.

ARNHEM,

IS. AN. NIJHOFF EN ZON.

1870.

Uit Parijs

INHOUD.

	Bladz.
Voorwoord	VII
Inleiding	IX
§ 1. Geschiedenis der ontwerpen	IX
§ 2. Beginsel der wet	XI
§ 3. Noodzakelijkheid van wettelijke regeling	XIII
§ 4. Bevoegdheid der gemeentebesturen	XV
§ 5. Vrijheid der godsdienstige gezindten	XX
§ 6. Eerbied aan de dooden verschuldigd	XVI
§ 7. Ligging der begraafplaatsen	XXVI
§ 8. Verplichting tot oprigting van algemeene begraafplaatsen	XXVII
§ 9. Begraven in kerken	XXVIII
§ 10. Schadeloosstelling aan de godsdienstige gezindten	XXIX
§ 11. Begravenisregten	XXIX
§ 12. Strafbepalingen	XXX
WET van den 10 ^{den} April 1869 (<i>Staatsblad</i> n ^o . 65) tot vaststelling van bepalingen betrekke- lijk het begraven van lijken, de begraafplaatsen en de begravenisregten	1

	Bladz.
§ 1. Van het begraven van lijken. Artt. 1—12 .	23
§ 2. Van de begraafplaatsen. Artt. 13—29 .	167
§ 3. Van de begrafenisregten en kosten. Artt. 30—38	345
§ 4. Strafbepalingen. Artt. 39—44 . . .	396
Overgangsbepalingen. Artt. 45—51 . . .	422
Aanhangsel.	469
Alphabetisch Register	478

VOORWOORD.

Hoewel het hier volgende werk zich zelf voldoende verklaart, strekke een enkel woord tot geleide.

Het hoofddoel van dezen arbeid is om tot opheldering der begrafeniswet de geschiedenis van hare vaststelling te geven. En dit zoo volledig mogelijk. Hier en daar moge iets zijn weggelaten of verkort wat mij voor het doel van dit werk minder ter zake dienende voorkwam, waaronder bv. behoort het door den heer WESTERHOFF bij de beraadslagingen gedane beroep op- en zijne citaten uit de werken van geleerde schrijvers over hygiène, doch in den regel zijn de beraadslagingen woordelijk en anders ieder daarbij behandeld punt zakelijk weêrgegeven. Van de schriftelijke behandeling, de Memoriën van Toelichting, de Verslagen en de Memoriën van Beantwoording en wijzigingen der zeven ontwerpen is alles opgenomen.

Ten einde de Aanteekening 1) zooveel maar mogelijk was te doen strekken tot opheldering van de wet, is, zoover doenlijk, elk punt afzonderlijk behandeld en onder een afzonderlijk N^o. gebragt en zijn overigens zooveel noodig de hoofdzaken gerecapituleerd.

Waar de geschiedenis duisterheden bevatte of er tegenstrijdigheid scheen te bestaan, is getracht daaraan eene oplossing in den geest der wet te geven.

Verder is van het licht dat de aanvankelijke uitvoering en toepassing der wet reeds heeft aangebragt, zooveel mogelijk tot opheldering daarvan partij getrokken. Men gelieve echter wèl in het oog te houden dat dit wegens het nog zoo korte tijdsverloop dat de wet in werking is, bijzaak moest blijven en het geenszins het doel van het werk is, eene oplossing te geven aan alle mogelijke gevallen die zich bij de toepassing der wet zouden kunnen voordoen.

ARNHEM,
April 1870.

J. M. HOOG.

1) In eene der aankondigingen van het eerste stuk werd de vraag gedaan, waarom op den Titel gezegd was Aanteekening, in het enkelvoud, en niet Aanteekeningen. De reden is eenvoudig deze, dat ik mij niet heb voorgesteld losse onzamenhangende aanteekeningen op de artikelen te geven maar in behoorlijk verband en met gedurige verwijzing naar de aant. op andere bepalingen. Het medegedeelde op elk art. vormt wel een tal van aanteekeningen, maar deze vormen toch weder één geheel.

INLEIDING.

Alvorens tot de mededeeling der wet in haar geheel en de behandeling van hare artikelen in het bijzonder over te gaan, zal ik hier onder verschillende rubrieken het voornaamste bijeenbrengen van hetgeen het beginsel der wet en eenige hoofdbepalingen of hoofdpunten raakt, waarover algemeene beschouwingen zijn gevoerd. Ik beoog daarmede evenwel geen volledig overzicht over de geheele wet te leveren, waardoor gedurig in herhaling van het aangeteekende bij de artikelen zelve zou worden vervallen en dat ook uit den aard van het hier geregelde onderwerp minder doenlijk zou zijn. Ik zal echter, voor zoover noodig, naar de aant. op de artikelen verwijzen.

Vooraf deel ik mede de (uitwendige) geschiedenis der zeven Regeringsontwerpen.

§ 1. *Geschiedenis der ontwerpen.*

Ten aanzien van het begraven van lijken, de begraafplaatsen en de begrafenisregten bestond vóór de wet van 10 April 1869 (*Staatsblad* n°. 65) nog geene voorziening bij de wet.

Wel worden hier en daar in onze wetgeving enkele bepalingen gevonden die op dat onderwerp meer of minder regtstreeks betrekking hebben, 1) maar eene volledige wettelijke voorziening ontbrak tot dusverre.

Het was bij Koninklijke boodschap van 15 April 1856, dat het eerste ontwerp van wet dienangaande aan de Staten-Generaal werd ingediend.

Dit ontwerp ging vergezeld van eene Memorie van Toelichting 2) van de hand van den heer VAN REENEN, destijds Minister van

1) Men zie artt. 179 lett. m, 205 lett. m en 238 der gemeentewet. De artt. 53 en 55 van het Burgerlijk Wetboek, en artt. 358, 359 en 360 van het Strafwetboek zijn bij art. 50 dezer wet ingetrokken. Zie ook de artt. 429 en 531 Weth. v. Kooph., welke artt. m. i. door art. 3 dezer wet en den krachtens dat art. vastgestelden algemeenen maatregel van inwendig bestuur vervallen zijn.

2) Bijl. Verslag Handelingen van de Tweede Kamer 1855/6, bladz. 623—627.

Binnenlandsche Zaken, waarvan de inleiding straks volgt.

Het ontwerp werd evenwel niet in de Afdeelingen der Tweede Kamer onderzocht.

Het tweede, van den Minister VAN TETS, dat evenals de M. v. T. die het vergezeld, genoegzaam gelijkkluidende was met de vorige voordragt maar waarbij de Regering — zooals zij zeide — zich evenwel de op de vorige door deskundigen buiten de Kamer gemaakte bedenkingen had ten nutte gemaakt, werd in de zitting van 1858/9 ingediend. Het uitvoerig Voorloopig Verslag daarover uitgebragt, werd in dezelfde zitting door de Regering beantwoord en van eene Nota van wijzigingen vergezeld; doch verder kwam het niet. 1)

Over het derde ontwerp, door dezelfde Regering aangeboden in de zitting van 1859/60, gelijkkluidend met het tweede zooals het bij de N. v. W. was gewijzigd, en tot welks toelichting naar de vorige Memoriën van toelichting en beantwoording werd verwezen, werd mede een uitvoerig Verslag uitgebragt, dat echter onbeantwoord bleef 2).

In de tweede zitting van 1866/7 diende de Minister HEEMSKERK AZ. een nieuw, thans het vierde en gewijzigd ontwerp in, van eene

beknopte Memorie vergezeld, hetwelk andermaal door een omstandig Voorloopig Verslag der Kamer werd gevolgd, doch mede onafgedaan bleef 3).

Hetzelfde was het geval met het vijfde en zesde ontwerp van denzelfden Minister waarover in de beide zittingen van 1867/8 alleen Eindverslagen werden uitgebragt 4).

Bij Koninklijke boodschap van 23 September 1868 werd het zevende of laatste ontwerp aan de Kamer ingediend, dat door den Minister FOCK van eene korte Memorie voorzien was tot beantwoording van het laatste Eindverslag en tot toelichting van enkele wijzigingen in het vorig ontwerp aangebragt.

Daarover verscheen den 2den November 1868 een Eindverslag, hetwelk den 9den d. a. v. door eene Nota van beantwoording en eene Nota van wijzigingen werd gevolgd, terwijl het aldus gewijzigde ontwerp in de zitting van 22 Februarij 1869 bij de Tweede Kamer in beraadslaging kwam 5).

Na zes achtereenvolgende dagen beraadslagens werd dit ontwerp, nadat verscheidene amendementen daarop deels verworpen deels aangenomen waren, in de zitting van 27 Februarij met 48 tegen 15 stemmen aangenomen 6).

Het Verslag der Commissie van

1) Zie het Ontw. en M. v. T., Bijl. 1858/9 bladz. 133—139; Voorl. Versl. 1119—1125; Mem. v. Beantw. en N. v. Wijz., 1333—1339.

2) Zie het Ontw., Bijl. 1859/60 bladz. 115—117; Voorl. Versl. 342—347.

3) Zie het Ontw. en M. v. T., Bijl. 1866/7 bladz. 896—901; Voorl. Versl. 1230—1236.

4) Zie het Ontw. 67/8 I en M. v. T., Bijl. 1867/8 I bladz. 99—106; Eindv., 486 v. Ontw. 67/8 II en M. v. T., zie Bijl. 1867/8 II bladz. 95—100; Eindv. 212.

5) Ontw. en M. v. T., zie Bijl. bladz. 105—108; Eindv., 249; Nota v. Beantw. en Wijz. 277 v. Zie de beraadslagingen, Verslag der Hand. 1868/9 bladz. 883—972.

6) *Vóór* hebben gestemd de heeren BORRET, HEEMSKERK AZ., VAN FORENST, GODEFROI, HINGST, JONCKBLOET, VAN DER DOES DE WILLEBOIS, DE ROO VAN

Rapporteurs in de Eerste Kamer over dit ontwerp werd reeds den 5 April door de Regering beantwoord, en het ontwerp in de zitting dier Kamer van 8 April 1869 zonder beraadslaging en met algemeene stemmen aangenomen. 1)

Den 10 April 1869 door den Koning bekrachtigd en onder dagteekening van 10 April No. 65 in het Staatsblad opgenomen, trad de wet den 9den Mei d.a.v. in werking.

§ 2. *Beginsel der wet.*

Behoudens de vele en daaronder zeer belangrijke wijzigingen die sedert het eerste ontwerp 1855/6 in de opvolgende voordragten zijn gebragt, kan dit ontwerp evenals het daarmede in hoofdzaak overeenkomende van 1858/9 nog altijd als grondslag der volgende voordragten worden aangemerkt, en zijn de Memoriën van Toelichting die haar vergezelden tot verklaring van de tegenwoordige wet onmisbaar.

Ik laat thans de inleiding van de M. v. T. 55/6 volgen. Men kan daaruit den vroegeren regtstoestand, de redenen die tot de indiening der wetsvoordragt hebben geleid en het beginsel waarvan zij uitging leeren kennen.

»Het nevensgaande ontwerp van wet — aldus vangt die inleiding aan — strekt ter voorziening in eene reeds lang gevoelde behoefte. De ten aanzien van het begraven en de begraafplaatsen thans bestaande voorschriften, in algemeene en provinciale verordeningen en in ministerieële aanschrijvingen vervat, komen niet altijd met elkander overeen, en stellen ook door de wijze, waarop zij tot stand kwamen, hunne wettigheid niet boven allen twijfel 2).

»De grondslag dier voorschriften is het hier te lande executoir verklaarde decreet van 23 Prairial XII de jaar 3). Dit decreet, althans het daarin opgenomen verbod van begraven in de kerken, werd door den Souvereinen Vorst

ALDERWERELT, HOLLINGERUS PIJPERS, VAN ZINNIGQ BERGMANN, VAN KUIJK, DE BIEBERSTEIN, BLUM, HOFFMAN, DE BRUYN KOPS, VAN DER MAESEN DE SOMBREFF, GEFKEN, BOTS, DE BOSCH KEMPER, W. VAN GOLTSTEIN, VAN BLUM, DU MARCHIE VAN VOORTHUIJSEN, BEGRAM, INBINGER, NIERSTRASZ, MIRANDOLLE, TAKTS VAN AMERONGEN, WYBENGA, LENTING, DE BRAUW, PIJNAPPEL, DE CASEMBROOT, ROCHUSSEN, HEEMSKERK Bz., KALFF, CORNELIS, BICHON VAN IJSELMONDE, J. K. VAN GOLTSTEIN, DAM, SAAYMANS VADER, VAN HARDENBROEK VAN LOCKHORST, MOENS, VAN DER HUUCHT, HAFMANS, STORM VAN 'S GRAVESANDE, VAN WASSENAER VAN CATWIJCK, HEYDENRIJCK, de Voorzitter.

Tegen hebben gestemd de heeren KERSTENS, OLDENHUIS GRATAMA, DUMBAR, DULLETT, BLUSSÉ VAN OUD-ALBLAS, SLOOT VAN DE BEELE, VIRULY VERBRUGGE, VAN KERKWIJK, VAN DELDEN, FRANSEN VAN DE PUTTE, THORBECKE, WESTERHOFF, VAN HOUTEN, FOKKER en VAN BEYMA THOK KINGMA.

1) Zie Versl. Hand. 1868/9 bladz. 200—203, 223 v., 245.

2) Behalve den onzekeren regtstoestand door een en ander veroorzaakt, werd er bij de M. v. T. 66/7 nog op gewezen dat in het decreet van Prairial ook bepalingen voorkwamen, zooals omtrent het monopolie van leveringen tot begrafenissen, en het bekomen van eigen graven, als belooning van schenkingen aan de gemeenten, die zoo goed als onuitvoerbaar en zeker ondoelmatig waren.

3) Te vinden in de Verz. van Fortuyn, II bl. 306—311.

bij besluit van 22 December 1813 1) voorloopig buiten werking gesteld, uithoofde van de moeilijkheden, welke het opvolgen van dat verbod in sommige gemeenten ondervond. In 1825 werd op 's Konings last door het Departement van Binnenlandsche Zaken eene commissie van geneeskundigen benoemd, tot onderzoek der vraag, of het begraven in de kerken, als nadeelig voor de gezondheid diende te worden verboden 2). De bevestigende beantwoording dezer vraag had de intrekking van het besluit van 22 December 1813 en de herleving van het decreet van 2 Prairial XII de jaar in 1827 ten gevolge. Dit geschiedde echter niet bij eene wet of bij een algemeenen maatregel van inwendig bestuur, maar bij eene eenvoudige kennisgeving door den Secretaris van Staat, namens den Koning, aan het Departement van Binnenlandsche Zaken gerigt 3).

„Bij de wederinvoering van het decreet werd bovendien in menig opzigt van de daarin opgenomen beginselen afgeweken. Het decreet stelde in art. 15 tot regel, dat in gemeenten, waar verschillende godsdienstige gezindten werden gevonden, elke gezindte eene afzonderlijke begraafplaats zou hebben; in 1827 werd tot beginsel aangenomen, dat in elke gemeente eene algemeene begraafplaats zou zijn. Het decreet verbood het aan-

leggen eener begraafplaats binnen den afstand van 35 el van de bebouwde kom alleen in steden en vlekken (villes et bourgs); bij de wederinvoering van het decreet werd dat verbod tot alle gemeenten uitgestrekt en alleen eene uitzondering ten behoeve van bestaande begraafplaatsen in gemeenten van eene mindere bevolking dan 1000 zielen toegelaten.

„Ten einde dit onderwerp zoo veel mogelijk overal op eenparigen voet te regelen, werden de Gedeputeerde Staten der noordelijke provinciën in 1829 door het Departement van Binnenlandsche Zaken aangeschreven, naar aanleiding van een toegezonden model, reglementen op het begraven van lijken te ontwerpen en door de Staten hunner provincie te doen vaststellen 4). Op deze wijze zijn in de verschillende provinciën, met uitzondering van *Gelderland*, *Overijssel* en *Limburg*, provinciale verordeningen op het begraven tot stand gekomen.

„Het begraven en het aanleggen van begraafplaatsen is echter eene zaak niet van provinciaal, maar van algemeen belang. De Rijkswetgever behoort hierin te voorzien en algemeene regelen te stellen; terwijl de bijzondere bepalingen, afhankelijk van plaatselijke omstandigheden, aan den plaatselijken wetgever kunnen worden overgelaten.

„Dit is het beginsel van dit

1) Bijv. t. h. Stbl. I, 34.

2) Zie het Kon. besluit van 24 Mei 1825, Bijv. t. h. Stbl. XIV, 693.

3) T. z. p.; ook te vinden in prov.-blad van Gelderland No. 97 van 1827.

4) Zie 11 Febr. 1829, Bijv. t. h. Stbl. XVI, 52.

wetsontwerp, hetwelk uit den aard der zaak in drie onderdeelen is gesplitst, waarvan het eerste het begraven van lijken, het tweede de begraafplaatsen en het derde de begrafenis-kosten ten onderwerp heeft."

Over de noodzakelijkheid eener wettelijke regeling van het onderwerp zal thans nader gehandeld worden.

Ten aanzien van het beginsel der wet, zie men verder de § 4 over de bevoegdheid der gemeentebesturen.

Wat de verdeling van het onderwerp betreft, is sedert het ontw. 66/7 eene nieuwe § 4 in de wet gekomen, houdende *strafbepalingen*, terwijl § 3 kwam te luiden: *van de begrafenisregten en kosten*.

§ 3. *Noodzakelijkheid van wettelijke regeling.*

Bij de eerste overweging der voordragt in de afdelingen der Tweede Kamer, namelijk van het ontw. 58/9, had men volgens het Voorloopig Verslag algemeen zijn genoeg betuigd dat de Regering eene poging deed om dit moeilijk, maar gewigtig onderwerp wettelijk te regelen. Door zulk eene wettelijke regeling zou — men zeide het der M. v. T. gaarne na — in eene reeds lang gevoelde behoefte worden voorzien. De bestaande voorschriften ten aanzien der begraafplaatsen waren in allerlei algemeene en provinciale verordeningen of ministeriële voorschriften verspreid, welke wettigheid geenszins boven twijfel verheven was. Door het tot

stand brengen van eene goede algemeene wet op het onderwerp zou aan vele moeilijkheden en twisten voor goed een einde worden gemaakt. De indiening van het wetsontwerp was alzoo der Kamer aangenaam, terwijl het evenzeer een gunstigen indruk had gemaakt dat de Regering wel het vroeger aangeboden voorstel van 15 April 1856 tot grondslag voor haren tegenwoordigen arbeid had aangenomen, maar zich toch de daarop door deskundigen buiten de Kamer gemaakte bedenkingen ten nutte had gemaakt. Intusschen bleven er bij vele leden nog bezwaren van meer of min gewigtigen aard tegen het herziene wetsvoorstel bestaan welke vooral drie hoofdpunten betroffen. Men zie over deze punten de §§ 5, 7 en 12.

Ook bij de behandeling der latere voordragten werd de noodzakelijkheid eener wettelijke regeling van het onderwerp bijna algemeen erkend. Volgens het V. V. 66/7 waren er enkele leden die vroegen, of de wet wel als van dringenden aard kon worden beschouwd. Sedert den aanvang van het vorige jaar, zeiden zij, heeft het begraven in de kerken ook te Amsterdam een einde genomen en heeft dus eene der hoofdredenen, waarom vroeger eene nieuwe regeling omtrent de begraafplaatsen en wat daarmee in betrekking staat noodig werd gekeurd, opgehouden te bestaan. Waren de betrekkelijk geringe verbeteringen, die nu nog verder te bereiken zijn, genoegzaam om op te wegen tegen de moeilijkheden, aan de regeling van een onderwerp gepaard,

dat, omdat daarbij ook godsdienstige begrippen of vooroordeelen moesten worden aangeraakt, zijne netelige zijde had? Zou de Regering zich niet met de bestaande wettelijke voorschriften, die dan toch zoo verkeerd niet schenen te werken, kunnen blijven behelpen?

De groote meerderheid vereenigde zich evenwel geenszins met deze bedenkingen. Aan de behoefte van eene nieuwe, betere regeling van het onderwerp kon wel geen twijfel bestaan. De Kamer, die bij het behandelen van de Staatsbegrooting meermalen daarop gewezen had, zou zich zelve ongelijk worden, als zij die behoefte thans in twijfel trok. Te regt zeide de Minister in zijne Memorie van Toelichting, dat de te dezen aanzien bestaande wettelijke voorschriften zoodanig gewijzigd en aangevuld waren, dat de vraag, wat hier tegenwoordig regtens bestond, dikwijls moeilijk te beantwoorden was. De moeilijkheid mogt zich niet in regtsgedingen openbaren, des te meer werd zij bij de administratie gevoeld. Als men wel onderrigt was bestonden er besluiten van gemeenteraden omtrent begraafplaatsen, waarvan de goedkeuring was uitgesteld met het oog op de nieuwe wet, welker invoering de Regering binnen een niet te lang tijdsverloop te gemoet meende te kunnen zien.

De Minister HEEMSKERK antwoordde dan ook dat hij niet had verwacht, dat de noodzakelijkheid eener regeling van dit onderwerp in twijfel zou zijn getrokken. Wanneer men, zeide hij, om te weten wat thans regtens is, onderschei-

dene verordeningen van Franschen en Nederlandschen oorsprong moet raadplegen en daarbij vaak op tegenstrijdigheden stuit, springt die noodzakelijkheid van zelf in het oog. Herhaaldelijk werden dan ook pogingen om tot regeling te geraken aangewend, en in de verwachting dat weldra een afdoende maatregel tot stand zou komen, werd de beslissing omtrent de voorgedragen begrafenisregten an onderscheidene gemeenten verdaagd.

„Daarenboven kan de onuitvoerbaarheid van eenige bepalingen van het decreet van 23 Prairial jaar XII niet worden ontkend.”

Blijkens het Eindv. van 24 Maart 1868 werd in sommige der afdelingen, vooral ook door de leden, die thans voor het eerst aan het onderzoek deel hadden, de strekking en het beginsel der wet kortelijk besproken. Daarbij werd door sommigen het gevoelen geuit, dat de wet niet volstrekt noodzakelijk was te achten, en eenmaal uitgevaardigd leiden kon tot aankweeking van onverdraagzaamheid op godsdienstig gebied. Daartegen deed men gelden, dat met het oog op de tegenstrijdigheid der verordeningen van Franschen en Nederlandschen oorsprong, die thans het onderwerp beheerschen, en op de moeilijkheden, waarin de administratie dientengevolge niet zelden gewikkeld wordt, de noodzakelijkheid der wet moeilijk kon worden betwist.

De Minister Fock beschouwde, volgens de M. v. T. 68/9, na al hetgeen vroeger door de Regering herhaaldelijk over de

noodzakelijkheid eener wettelijke regeling van dit onderwerp was gezegd, een nader betoog daaromtrent overbodig. Het onderwerp strekte hoofdzakelijk: om hetgeen thans bestond, doch in Fransche en Nederlandsche verordeningen, wier verbindende kracht bovendien kon worden betwist, verspreid was, bijeen te brengen, wettelijk te bekrachtigen. De vrees, dat de wet tot aankweeking van onverdraagzaamheid op godsdienstig gebied zou leiden, scheen dus ijdel.

Bij de korte algemeene beraadslaging, over het wetsontwerp gevoerd, kwam de vraag over de noodzakelijkheid eener regeling bij de wet nog ter sprake, doch zelfs de heer VAN DELDEN, die later tegen de wet stemde, erkende toch dat voor zoodanige regeling reden was, al ware het slechts om de bestaande bepalingen waarvan de rechtsgeldigheid met grond kon worden betwist voor goed op te heffen en door andere te vervangen en om daar, waar nu nog belemmeringen bestonden, vrijheid te verleenen.

De Minister wees er op dat het ontwerp het eerst in de zitting van 1855/6 was ingediend en de Kamer aanhoudend te kennen had gegeven dat dit onderwerp zou worden geregeld, en dat verder de verschillende ontwerpen, zoo verre men meende dit te kunnen doen, aan de bezwaren door vele leden der Kamer in het midden gebracht zooveel mogelijk waren te gemoet gekomen.

De heer VAN KUYK verdedigde de noodzakelijkheid der wettelijke regeling vooral uit het oogpunt van

den onzekeren regtstoestand, inzonderheid omtrent de heffing van begrafenisregten door de gemeenten, waarvan de hoogere goedkeuring van jaar op jaar was verdaagd geworden.

Ook de heer HEYDENRIJCK verklaarde er zich voor en erkende dat in het ontwerp goede beginselen waren nedergelegd en uitgewerkt, dat, tot wet verheven, een einde aan allerlei verwickelingen maken en de gemoederen, de verschillende overtuigingen vrij wel bevredigen zou.

§ 4. *Bevoegdheid der gemeentebesturen*

10. Belangrijk is de vraag hoever zich na de regeling van het onderwerp bij de wet de bevoegdheid der gemeentebesturen, om nog eenige daarmede in verband staande punten te regelen, uitstrekt.

Van sommige punten wordt in de wet zelve uitdrukkelijk aan de gemeentebesturen de regeling bij plaatselijke verordening opgedragen. Zie artt. 7, 8, 21, 28, 29. Maar er valt — zooals de ondervinding dan ook reeds leerde — buitendien nog een en ander te regelen, waarvoor de bevoegdheid der gemeentebesturen dient vast te staan.

Het komt mij voor dat die bevoegdheid juist wordt aangegeven in de M. v. T. tot het eerste ontw. 55/6, reeds boven medege-deeld.

Het begraven en het aanleggen van begraafplaatsen wordt aldaar als eene zaak van algemeen belang beschouwd. De Rijkswetgever be-

hoort hierin te voorzien en algemeene regelen te stellen, terwijl de bijzondere bepalingen, afhankelijk van plaatselijke omstandigheden, aan den plaatselijken wetgever kunnen worden overgelaten.

Dit — verklaarde de Regering — *is het beginsel van dit wetsontwerp.*

Men ziet hieruit dat de Rijkswetgever het onderwerp niet geheel heeft willen regelen. Hij heeft het noodig geacht — zooals ook de considerans van deze wet zegt — *wettelijke bepalingen vast te stellen* omtrent het begraven van lijken, de begraafplaatsen en de begrafenisregten, maar hij laat wat hij niet geregeld heeft, of, waar hij reeds algemeene regelen gegeven heeft, de bijzondere bepalingen, afhankelijk van plaatselijke omstandigheden, ter regeling over aan den plaatselijken wetgever.

Dat dit ook het beginsel is van het laatste Regerings-ontwerp, kan o. a. blijken uit een antwoord dat bij de Nota v. Beantw. werd gegeven. In het Eindv. 68/9 uamelijk komt voor, dat er in eene der sectiën leden waren die meenden dat de wet te veel centraliseerde, te weinig aan plaatselijke verordeningen overliet.

De Minister Fock antwoordde daarop: In welk opzigt het ontwerp te veel zou centraliseren . . . wordt in het Verslag niet opgegeven. De wet behoort al hetgeen in het belang der openbare orde en gezondheid *noodig* is, voor te schrijven en de regeling van het *overige* aan plaatselijke verordeningen over te laten. Naar het oordeel des ondergeteekenden,

is dit in het ontwerp in het oog gehouden.

Bij de algemeene beraadslaging over het wetsontwerp roerde de heer VAN DELDEN ook dit punt aan. Volgens hem was er wel vrijheid gegeven maar de wetgever had zich toch bemoeid met zaken, waarover hij het aan de gemeenteraden had moeten overlaten die beschikkingen te nemen, die overeenkwamen met den toestand in elke localiteit. Zoo meende hij dat de regten der burgerlijke gemeenten zouden zijn verkort door de bepalingen van het ontwerp, waarbij aan de burgerlijke overheid ten aanzien van de eischen der Kerk verplichtingen werden opgelegd omtrent de inrigting der burgerlijke begraafplaatsen (art. 19) die z. i. te ver gingen, hetgeen hij nader uiteenzette.

De Minister beantwoordde dit punt niet nader in bijzonderheden. Alleen merkte hij op hoe men getracht had langzamerhand in de verschillende ontwerpen aan de onderscheidene bezwaren te gemoet te komen, en dat daaraan ook door het laatste ontwerp zooveel mogelijk was voldaan.

Bij de behandeling van art. 13, over de verplichting voor de gemeenten om eene algemeene begraafplaats te hebben, werd dit punt nog besproken door den heer GEFKEN, die verklaarde: „In het algemeen heeft men aan dit wetsontwerp het verwijt gedaan dat het een te centraliserend karakter heeft; in dat gevoelen kan ik niet deelen. Ik meen dat het ontwerp zeer veel goeds bevat; slechts tegen enkele

bepalingen heb ik bezwaar," en daaronder bragt dit Kamerlid art. 13 in de eerste plaats. Zie daarover meer hierna § 8 en de aant. op het art. zelf.

Wat er nu van het verwijt zij, dat deze wet te veel centraliseren zou, in 't algemeen valt dit moeilijck aan te wijzen; de ondervinding, door de uitvoering en toepassing der wet verkregen, zal dit punt beter in 't juiste licht kunnen plaatsen. Het komt er maar op aan, dat men zich bij de beoordeeling van deze wet in verband met *hare geschiedenis* op het juiste standpunt plaatse, en dan schijnt het mij toe dat men verkeerd doet om als het beginsel der wet aan te nemen: dat dáárom in deze wet hier en daar van regeling bij plaatselijke verordening gesproken zou zijn, opdat aan den raad niet de artt. 150 en 151 van de gemeentewet zouden worden tegengeworpen, volgens welke artt. de plaatselijke verordeningen niet mogen treden o. a. in hetgeen van algemeen Rijksbelang is, en ze vervallen wanneer in haar onderwerp door wet of algemeenen maatregel van inwendig bestuur wordt voorzien.

Uit deze meening toch, die door den heer VAN DER DOES DE WILLEBOIS bij de beraadslaging over art. 28 werd voorgestaan, zou volgen dat de plaatselijke verordeningen over het begraven en de begraafplaatsen of hetgeen daarmee in verband staat, na het in werking treden van deze wet niets meer zouden mogen regelen dan wat daarbij uitdrukkelijk aan den

plaatselijken wetgever ter regeling is opgedragen.

Dit is niet het beginsel der wet zooals het straks werd medegedeeld.

De omstandigheid dat van eenige onderwerpen bepaaldelijk de regeling aan den plaatselijken wetgever wordt opgedragen, heeft enkel daarin zijn grond dat de Rijkswetgever ze *noodig* oordeelde.

"Die plaatselijke verordeningen — zeide de Minister bij de beraadslaging over art. 28 — moeten regelen hetgeen noodig is in het belang der openbare orde en van de volksgezondheid. Hier worden dus bepaalde onderwerpen aangegeven, welke bij die plaatselijke verordeningen geregeld *moeten* worden."

In dit stelsel der wet is m. i. de gemeenteraad nog vrij om bovendien te regelen wat door *hem* verder noodig mocht worden geacht.

De artt. 150 en 151 der gemeentewet blijven daarbij in hun geheel. Datgene namelijk wat de wet zelve uitdrukkelijk geregeld heeft, de algemeene regels zelve, zijn door die regeling van algemeen Rijksbelang verklaard, en daaromtrent blijven de aangehaalde wetsartikelen van toepassing.

Ik meen hier ook te moeten verwijzen naar hetgeen de Regering omtrent het voorschrift op het ontleden van lijken verklaarde (zie de aant. op art. 1, tweede lid bladz. 46 onder VII): "Bijzondere bepalingen daarover in 't belang der openbare gezondheid — zeide zij — kunnen bij plaatselijke verordeningen worden opgenomen." Nogtans bevat art. 1 *geen* op-

dragt tot plaatselijke regeling daarentrent.

Op dezelfde wijze staat nog van vele andere punten regeling aan de gemeenteraden vrij.

Ook vinde hier eene plaats wat door de Regering in hare M. v. B. 58/9 werd gezegd naar aanleiding eener opmerking ten aanzien van art. 8 in het V. V. gemaakt. Naar sommiger oordeel — was namelijk daarin opgemerkt — zou het geenszins overtollig zijn, dat de wet eenige algemeene regels behelsde omtrent hetgeen in het belang der openbare orde en gezondheid bij het brengen van lijken naar de begraafplaats is in acht te nemen. De plaatselijke verordeningen, in het art. bedoeld, zouden dan op de wet kunnen worden gegrond.

Daarop antwoordde de Regering evenwel: „De wet behoort, naar het oordeel der Regering, niet in te veel bijzonderheden af te dalen, vooral niet omtrent onderwerpen, die volgens art. 135 der gemeentewet tot den werkring van den gemeenteraad behooren en welke regeling met plaatselijke omstandigheden en gewoonten in naauw verband staat”

Men ziet uit dit antwoord dat de Regering zich hier omtrent de bevoegdheid der gemeenteraden, ten aanzien der regeling van onderwerpen met deze wet in verband staande, op een voor de gemeenteraden vrijgevig standpunt stelde. Immers de aanhaling van art. 135 der gemeentewet bewijst dat zij de hier bedoelde plaatselijke verordeningen rangschikte onder die welke tot de *gemeentehuishouding* behooren.

Ook daardoor word ik bevestigd in de reeds boven geuite meening dat ook behalve hetgeen deze wet bepaaldelijk ter regeling aan de gemeentebesturen opdraagt, hun nog vrijstaat meer te regelen, waar het huishoudelijk gemeentebelang nadere regelen vordert.

Maar men houde daarbij in het oog dat de art. 7, 8 en 28 eene regeling *gebiedend voorschrijven*, dat dus *daarbij* van geene regeling van *gemeentehuishouding* kan sprake zijn, welke de raad immers ingevolgt artt. 140 der Grondwet vrij zou zijn al of niet vast te stellen, dat integendeel, zoo tot die gebiedend voorgeschreven plaatselijke regeling de daartoe noodige medewerking door den raad wordt geweigerd, ingevolgt art. 126 tweede lid der gemeentewet burgemeester en wethouders daarin moeten voorzien, en wanneer ook dezen daarvoor niet of niet behoorlijk zorgen, de Commissaris des Konings krachtens art. 127 dier wet, ten koste der nalatigen daarin kan voorzien.

2°. Ten aanzien der bevoegdheid van den plaatselijken wetgever valt nog één punt te bespreken, namelijk in hoeverre hij de onderscheidene kerkelijke voorschriften en godsdienstige begrippen heeft te eerbiedigen.

De plaatselijke wetgever staat daaromtrent m. i. met den Rijkswetgever gelijk. Het standpunt waarvan de laatste is uitgegaan, en waarover de 5e § hierna handelt, behoort ook dat van den eerste te zijn.

Bij deze wet zijn in artt. 7, 8

en 28 eenige onderwerpen bepaaldelijk ter regeling aan den plaatselijken wetgever opgedragen. Wat de Regering daaromtrent zeide, geldt in 't algemeen voor al wat alsnog bij plaatselijke verordeningen te regelen valt, namelijk: „De uitoefening van die zorg (hier wordt bedoeld de politiezorg ingevolge artt 8 en 28 te regelen) door plaatselijke verordeningen moet uitsluitend strekken tot bescherming van de openbare orde en de gezondheid. Eerbiediging van de voorschriften der onderscheidene kerkelijke belijdenissen moet daarbij in acht worden genomen, maar nooit kan het burgerlijk gezag de voorschriften en instellingen der kerkelijke besturen verbindend maken; de opvolging van deze geschiedt vrijwillig en ongedwongen.”

De bescherming van de openbare orde en de gezondheid is hier de hoofdzaak. Eerbiediging der kerkelijke voorschriften is daarbij in acht te nemen; waar ze met de openbare orde en gezondheid niet in strijd komen, moet men ze niet aantasten, maar overigens mag men de bescherming der laatste aan de eischen der eerste niet offeren.

Een enkel voorbeeld. Door zeker gemeentebestuur werd aan Gedeputeerde Staten gevraagd, of het bij de R. C. gemeente te zijnent bestaande gebruik, om namelijk alle lijken vóór de begrafenis en gedurende de daarvoor bestemde godsdienstige plegtigheid *in de kerk te plaatsen*, bij eene plaatselijke verordening volgens art. 8 der wet zou kunnen worden verboden?

Hetzelfde punt werd in het V. V. 59/60 aangevoerd. Men vroeg namelijk, daar de plaatselijke verordeningen (in art. 8 bedoeld) alleen regelen zouden wat bij het brengen van het lijk *naar de begraafplaats* is in acht te nemen, hoe het voortaan gaan zou in zoodanige streken des lands, waar het bedoelde gebruik bestond? Men zou kunnen beweren — zeide men — dat de wet deze plegtigheid uitsloot. Intusschen is aan het gebruik geenerlei na-deel verbonden. Bij het heerschen van besmettelijke ziekten gaan de kerkbesturen zelve daarvan af.

Op deze beschouwingen is destijds door de Regering niet geantwoord.

Het antwoord dat Gedeputeerde Staten op de gestelde vraag gaven, schijnt mij toe in het verband der wet het juiste te zijn. Zij gaven namelijk te kennen dat de uitvaardiging van een verbod als werd bedoeld, geen bezwaar zou ontmoeten, mits het verbod bepaaldelijk door het belang der openbare orde of gezondheid werd gevorderd, zooals bijv. voor lijken die aan eenige besmettelijke ziekte waren overleden, en mits eerbiediging van *met dat belang niet strijdige* kerkelijke voorschriften of godsdienstige meeningen werd in acht genomen.

De beraadslaging over art. 8, maar vooral die over art. 28 gevoerd, waarbij twee amendementen werden verworpen, in beginsel daartoe strekkende dat de eerbiediging der godsdienstige begrippen bij de plaatselijke verordeningen

door de wet zelve zou worden gewaarborgd, bevestigen hetgeen hierboven omtrent het door de gemeenteraden in te nemen standpunt is gezegd. Ik meen hierover verder naar de aant. op de aangehaalde artt. te moeten verwijzen.

De bezwaren door de Tweede Kamer bij wijze van algemeene beschouwingen tegen de Regeringsvoordragten of sommige daarvan aangevoerd en hierboven nog niet medegedeeld, betroffen onderscheidene punten.

De op bladz. XIII bedoelde drie hoofdpunten, in het V.V. 58/9 aangevoerd, waren: 1°. verkorting van de vrijheid der godsdienstige gezindten; 2°. de gelijkstelling van al de gemeenten, zonder op de bevolking acht te slaan, met opzigt tot het verwijderen der begraafplaatsen buiten de bebouwde kom der gemeente; 3°. het gemis van strafbepalingen.

Verder werden nog opmerkingen gemaakt: 4°. omtrent het gemis van een bepaald verbod tegen het begraven in kerken; 5°. over het niet verzekeren van schadeloosstelling aan de godsdienstige gezindten voor het verlies door haar geleden tengevolge van het verbod om in de kerken te begraven; 6°. over den waarborg die de wet schonk tegen de hooge opdrijving der begrafenis-kosten, en 7°. over mogelijke geschillen met kerkbesturen omtrent begraafplaatsen, die onder hun beheer stonden doch als algemeene

begraafplaatsen te beschouwen waren.

Een ander punt kwam eerst bij de algemeene beschouwingen over het ontw. 66/7 ter sprake, namelijk 8°. dat in de wet alleen van het begraven, niet ook van het *verbranden* van lijken gesproken werd.

Bij het Eindv. 68/9 werd nog, behalve eenige opmerkingen omtrent bijzondere bepalingen, aangevoerd: 9°. dat aan den eerbied aan de dooden verschuldigd zou zijn te kort gedaan.

Onder het belangrijkste, meer bepaald bij de wetsbepalingen zelve besproken, behoorde eindelijk nog de absolute verplichting voor de gemeenten om algemeene begraafplaatsen op te rigten.

Ik ga thans tot de mededeeling van de besprokene punten voor zooveel noodig over, doch zal ze eenigzins anders rangschikken of onder ééne rubriek brengen.

§ 5. *Vrijheid der godsdienstige gezindten.*

In de eerste plaats dan betwijfelde men, of de Regering die zelve in de M. v. T. erkende dat het begraven, althans voor sommige gezindten, eene godsdienstige handeling was en dat bij de regeling van geheel dit onderwerp ook godsdienstige belangen in aanmerking kwamen, wel genoeg in het oog had gehouden, dat dientengevolge de wetgever zich hier op een moeilijk terrein bewoog, waar men zoo ligt gevaar liep aan de vrijheid der gezindten te kort te doen,

teedere vraagstukken meer dan volstrekt noodig was aan te roeren en bestaande begrippen te kwetsen. Al mogt men sommige dier begrippen ook in de rij der vooroordeelen rangschikken, vooral in een land als het onze moest daarop worden gelet, en was zelfs, als zulks niet kennelijk strijdig was met het algemeen belang, eerbiediging daarvan pligt.

Daarna trad men meer in bijzonderheden. Inzonderheid — zeide men — gaven de bepalingen der wet omtrent de *bijzondere begraafplaatsen* ten behoeve van eene *godsdienslige gezindte* tot deze bedenking aanleiding. Nu de wet het voortdurend bestaan en de stichting van zulke begraafplaatsen toeliet, zou het, meende men, welligt raadzaam geweest zijn, aan hetgeen daaromtrent bepaald werd eene afzonderlijke afdeeling van het ontwerp te wijden, opdat duidelijker in het oog viel wat voor deze en wat voor de algemeene begraafplaatsen verplichtend was.

Men wees verder op het beginsel van art. 6 omtrent de oprigting van lijkenhuizen, op de bepalingen van art. 16 en 17 in verband met de overgangsbepalingen omtrent de inrigting der begraafplaatsen overeenkomstig de voorschriften, en op de (later verworpen) bepaling houdende inmenging van de Regering in de regeling der tarieven van regten voor de bijzondere begraafplaatsen.

Ook wat betreft de *afscheiding der algemeene begraafplaatsen* in gedeelten, uitsluitend voor de lijken der leden eener godsdienslige ge-

zindte bestemd, scheen volgens de Kamer geenszins alles in het oog gehouden wat die afscheiding doel kon doen treffen. Men wees op de in deze meer billijke regeling van het decreet van Prairial, op art. 21 van het ontwerp betreffende de oprigting van kruisen enz., op art. 26 omtrent het toezigt op de begraafplaats en op art. 27 rakende de benoeming der beamtenden.

Eindelijk — zeide men — zou men het raadzaam en uuttig hebben geacht, dat op de geheel bijzondere *begrippen der Israëlieten* ten aanzien van het begraven hunner lijken meer ware gelet. Het was bekend, dat de verplichting om in eene kist te begraven, de bevoegdheid om twee of meer lijken in hetzelfde graf ter aarde te bestellen, de bepaling omtrent het roeren der graven na verloop van tien jaren en nog andere voorschriften der wet, met die begrippen in meerdere of mindere mate strijdig waren. Men wees daarbij op het gemis eener bepaling in art. 19, die wel in het decreet van Prairial voorkwam en waarschijnlijk ook met het oog op de Israëlieten was geschreven, die daarop om meer dan ééne reden bijzonderen prijs stelden, namelijk dat ieder afgescheiden gedeelte eener algemeene begraafplaats een bijzonderen ingang hebben moest.

De Regering stelde in haar antwoord op den voorgrond dat zij zich de moeilijkheden niet had ontveinsd, die aan eene behoorlijke regeling van dit onderwerp verbonden waren. Aan den eenen kant toch moest zij letten op de

belangen der openbare orde en gezondheid, die daarmede in het naauwste verband stonden, en aan den anderen kant wenschte zij alles te vermijden wat de godsdienstige begrippen van sommige gezindten voor welke het begraven eene godsdienstige handeling was, kon kwetsen. Beide belangen had zij getracht in het ontwerp zooveel mogelijk te vereenigen, gelijk zij bij de verdere beantwoording van het verslag in de bijzonderheden zou aantoonen.

Eene afscheiding der bepalingen voor de algemeene en voor de bijzondere begraafplaatsen scheen aan de Regering niet noodig toe. Al hetgeen de publieke orde en de gezondheid vorderden, diende voor beide voorgeschreven te worden, en waar een stellig gebod niet vereischt werd, kon eene uitzondering voor de bijzondere begraafplaatsen worden toegelaten. Dit was dan ook in het ontwerp in acht genomen.

Daarna trad de Regering in bijzonderheden over de bepalingen van het ontwerp waarop men ten deze had gewezen, en waaromtrent ik naar de aant. op de artt. zelve moet verwijzen.

Zij zette verder uiteen dat het beheer over de voor bijzondere gezindten afgescheiden gedeelten der algemeene begraafplaatsen uitsluitend aan het gemeentebestuur moest behooren.

Eindelijk meende zij dat de bijzondere begrippen der Israëlieten bij het ontwerpen der wet niet uit het oog waren verloren. Voor zoverre bekend, was het gebod dat elk lijk in eene kist begraven worde,

met geen voorschrift der Israëlietische godsdienst in strijd. Nu mogt het de wensch van sommige Israëlieten zijn, dat delijken hunner nabestaanden onmiddellijk met de aarde in aanraking kwamen, dit kon, volgens de Regering, geen voldoende reden zijn om eene bepaling, die in het belang der openbare orde en gezondheid noodig was, weg te laten. De bepalingen omtrent het begraven van twee of meer lijken in hetzelfde graf en omtrent het roeren der graven na verloop van tien jaren bevatten slechts eene bevoegdheid, geene verplichting. Zij behoeften dus ten aanzien der lijken van Israëlieten niet opgevolgd te worden, wanneer zij met de godsdienstige begrippen der Israëlieten in strijd waren. Dezelfde voorschriften bestonden ook thans, en het was niet gebleken dat daaruit eenige moeilijkheid was ontstaan.

Aan het verlangen tot opening eener bepaling, dat elk afgescheiden gedeelte eener algemeene begraafplaats een bijzonderen ingang hebben moest, werd door aanvulling van art. 19 voldaan.

Het antwoord der Regering betlette niet dat in het V. V. 59/60 bij de algemeene beschouwingen de bezwaren omtrent het verordende betrekkelijk de begraafplaatsen der kerkelijke gezindten op nieuw werden ter sprake gebracht.

De Regering zegt wel — aldus werd opgemerkt —, dat zij in haar ontwerp alles getracht heeft te vermijden wat de godsdienstige begrippen van sommige gezindten, voor welke het begraven eene gods-

dienstige handeling is, kwetsen kan; doch naar het gevoelen van meerdere leden is zij daarin niet gelukkig geslaagd. Er zijn bepalingen in de wet die de gezindten met opzigt tot de inrigting en het beheer der bijzondere begraafplaatsen en de daar te heffen begrafenis-regten meer aan banden leggen, dan in het belang der openbare orde noodzakelijk schijnt, of die zelfs eene uitvoering zouden kunnen erlangen, strijdig met de in ons land bestaande vrijheid van eeredienst. Het geldt hier een teeder punt, waaraan door de Roomsch-Katholijken en Israëlieten, ook blijkens onderscheidene bij de Kamer ingekomen adressen, groote waarde wordt gehecht. Vooral bij de Roomsch-Katholijken bestaat nog eene andere reden om zich over het wets-ontwerp, zoo als het daar ligt, te beklagen. Van de zijde dier gezindte zijn bijna overal, met groote geldelijke opoffering, nieuwe bijzondere begraafplaatsen opgerigt, omdat de behoefte daaraan, met het oog op de kerkelijke plegtigheden waarmede de begrafenissen bij de Roomsch-Katholijken altijd gepaard gaat, levendig wordt gevoeld. Indien de wet tot stand kwam en streng werd toegepast, zouden de kerkelijke gemeenten in zeer vele gevallen verplicht zijn, die kerkhoven weder te laten varen en nieuwe te stichten. Niet ten onrechte zien zij tegen den zwaren geldelijken last op, die daaruit voor haar kan voortvloeijen. Over 't geheel bleven deze leden gelooven, dat de wet aannemelijker zou zijn, indien daarin eene strenge afscheiding in

acht genomen werd tusschen hetgeen de algemeene en hetgeen de bijzondere begraafplaatsen betreft, en dan van het beginsel werd uitgegaan, dat van Staatswege op de laatstgenoemde begraafplaatsen niet anders dan een politietoezicht wordt uitgeoefend. Bij de tegenwoordige inrigting der wet, die de twee klassen der begraafplaatsen als op ééne lijn stelt, is het niet altijd duidelijk wat uitsluitend op de algemeene begraafplaatsen slaat, en dus tot de bijzondere geene betrekking heeft. Tevens worden tengevolge dier inrigting reglementaire bepalingen op de bijzondere begraafplaatsen toepasselijk, die tot het gebied der kerkbesturen, niet tot dat van den Staat behooren.

Eenige leden echter vereenigden zich niet met deze bedenkingen. Naar hun inzien zou het moeilijk vallen, de artikelen aan te wijzen, waarin de beweerde onduidelijkheid aanwezig is, en liet zich gemakkelijk uitmaken, wat op de algemeene en wat op de bijzondere begraafplaatsen van toepassing zal zijn. Verre de meeste voorschriften, die de wet bevat, betreffen, naar dit gevoelen, het politietoezicht, hetwelk voor de bijzondere begraafplaatsen zich even ver moest uitstrekken als voor de algemeene. Van kwetsing of aanranding der vrijheid van eeredienst kon hier niet wel sprake zijn.

In de M. v. T. tot het volgende ontwerp, door den Minister HEEMSKERK in de zitting 66/7 ingediend, werd verklaard dat hij in dit ontwerp zoowel op de beschouwingen in de verslagen der Tweede Kamer om-

trent vorige ontwerpen, als op de adressen van wege sommige kerkgeenoootschappen bij de Regering ingediend, had gelet.

Zijns inziens goldt het hier toch een onderwerp, waarbij de belangen der godsdienstige gezindten van nabij betrokken waren. „Bij de Roomsche-Katholijken en de Israëlieten is het begraven onafscheidelijk van godsdienstige handelingen, en de wetgever behoort dus — zeide de Minister — bij de regeling dezer zaak niet alleen op de eischen der algemeene gezondheid en der publieke orde te letten, maar tevens alles te vermijden, wat de gezindten in de behartiging harer godsdienstige belangen zou kunnen belemmeren.”

De Regering wees daarna op eenige bepalingen van het ontwerp.

„Op het bezit van eigen begraafplaatsen — zeide zij — wordt door de gezindten hooge prijs gesteld. Het decreet van 23 Prairial XIIde jaar kent geene begraafplaatsen van kerkelijke gemeenten, 1) maar spreekt alleen van die door burgerlijke gemeenten en door bijzondere personen aangelegd. Bij de weder-invoering van het decreet rees de vraag, of het aanleggen van bijzondere begraafplaatsen ook aan kerkelijke gezindten vrij stond, en de beslissing des Konings, door den Administrateur voor het binnenslandsch bestuur den 10den Maart 1828 medegedeeld, luidde: „dat het aan elke gezindte kon worden vrijgelaten, om eene geheel afzonderlijke begraafplaats aan te leggen,

mits in dat geval de kosten dragende, en onder zoodanige verdere voorwaarden als noodig zouden zijn om de burgerlijke gemeente voor nadeel te behoeden.”

„Hetgeen tot dusverre als gunst en onder zekere voorwaarden kon worden verkregen, zal in het vervolg, wanneer art. 14 van nevensgaand ontwerp wordt aangenomen, als een regt der gezindten erkend, en zullen geene voorwaarden daarvoor gesteld worden, dan alleen nakoming van de voorschriften der wet.

„In art. 16 wordt voorgesteld de oprigting van kerken, kapellen of pastoriën ten dienste eener begraafplaats in hare onmiddellijke nabijheid toe te laten, mits de toegang tot een graf of grafkelder niet in zoodanige kerk of ander gebouw zij.

„In de plaats van goedkeuring der tarieven van begrafenisregten ten behoeve eener kerkelijke begraafplaats, in de vorige wetsontwerpen voorgeschreven, wordt in art. 38 slechts mededeeling der tarieven aan Gedeputeerde Staten en bekendmaking in een dagblad der provincie gevorderd.”

Over het algemeen was men in de Kamer, volgens het VV. 66/7, van oordeel, dat dit wetsontwerp zich van de vroegere gunstig onderscheidde. Door het opnemen van strafbepalingen (waarover later) had het ontwerp eene volledigheid verkregen, die vroeger gemist werd. Velen juichten het toe, dat meer dan te voren gelet was op de belangen der godsdienstige gezindten en

1) Anders Mr. VAN OOSTERWIJK, Aant. op de Gemeentewet. Zie bladz. 1017.

op het vermijden van hetgeen deze in de behartiging dier belangen zou kunnen belemmeren, ofschoon er ook leden waren, naar wier meening in dit opzigt thans te ver werd gegaan. Door enkele anderen werd de vrees geuit, dat het beginsel om de kerkelijke besturen met opzigt tot eigene begraafplaatsen de meest mogelijke vrijheid te laten, zoo als het ontwerp daar lag, in de toepassing zou kunnen falen. Zij hadden daarbij vooral het oog op het toezigt, volgens de artt. 14 en 26 aan het burgerlijk bestuur opgedragen, welk toezigt juist tot de belemmeringen, die men wilde vermijden, aanleiding zou kunnen geven.

In het bezwaar, door enkele leden tegen de artt. 14 en 26 aangevoerd, kon de Minister echter niet deelen. Daarin lag slechts eene bekrachtiging van hetgeen thans reeds volgens art. 16 van het decreet van 23 Prairial XII de jaar en art. 179 *m* der gemeentewet bestond. Het burgerlijk gezag moest uit den aard der zaak toezigt houden op handelingen, waarbij de openbare orde en gezondheid van nabij betrokken waren.

Blijkens het Eindv. 68/9 was in eene der sectiën het gevoelen voorgestaan, dat kerkelijke en andere bijzondere begraafplaatsen, wat politie-toezigt en heffing van regten betrof, aan dezelfde regels als de algemeene behoorden onderworpen te zijn.

De Regering herhaalde in haar antwoord, dat volgens art. 26 *elke* begraafplaats, dus ook de kerkelijke en andere bijzondere begraafplaatsen, in overeenstemming met art. 179 *m* der gemeentewet, on-

der het politietoezigt van burgemeester en wethouders staan zou. Voor het vaststellen daarentegen van de daarop te heffen regten waren naar haar inzien niet dezelfde bepalingen noodig, als ten aanzien van de begrafenisregten op algemeene begraafplaatsen was voorgesteld, die bij art. 238 der gemeentewet met plaatselijke belastingen waren gelijkgesteld. Het bepaalde in art. 38 scheen daarvoor voldoende.

Bij de algemeene beraadslaging werd nog met een enkel woord op het punt van de vrijheid voor de gezindten teruggekomen.

De heer VAN DELDEN, die het debat opende, en wiens rede hoofdzakelijk liep over de grenzen der wettelijke zorg tegenover vrijheid van plaatselijke regeling en vrijheid van particulieren, kerkgemeenten en kerkgenootschappen in het algemeen, merkte omtrent dit punt op, dat in het ontwerp wel aan de eene zijde vrijheid werd gegeven, maar die vrijheid toch aan de andere zijde weër op eene wijze beperkt werd, die z. i. onnoodig was. Hij wees daarbij op het voorschrift van eene zekere oppervlakte voor de begraafplaatsen van kerkelijke gemeenten en op den eisch van openbaarmaking van de tarieven van begrafenisregten eener kerkelijke of bijzondere begraafplaats. Het was hem niet duidelijk waarom de wetgever zich daarmede ging bemoeijen.

Aan de beide bezwaren is bij de behandeling der artt. te gemoet gekomen. Het voorschrift van art. 17 betreffende zekere oppervlakte,

hetwelk werd geamendeerd, geldt thans alleen voor de algemeene begraafplaatsen, terwijl de verplichting tot openbaarmaking van de tarieven van regten voor de bijzondere begraafplaatsen, voorgeschreven bij art. 38, door de verwerping van dat art. is vervallen.

Ik meen verder naar de aant. op die artt., zoo mede naar die op de artt. 14, 19 en 28 te moeten verwijzen.

Over het algemeen schijnt de meerderheid der Kamer de vrijheid voor de gezindten en de eerbiediging van de verschillende godsdienstige begrippen in den lande bij het wetsvoorstel, na al de daarin vóór en bij de beraadslaging gebrachte wijzigingen, voldoende gewaarborgd te hebben geacht.

Het Verslag door de Eerste Kamer uitgebracht hield de erkenning in, dat deze wet het ontwerp had geregeld met eerbiediging van de overtuiging en de begrippen der verschillende kerkelijke gezindten hier te lande. Tegen de wet in het algemeen werden dan ook in die Kamer geene aanmerkingen vernomen.

§ 6. Een ander punt dat ik hier meen te moeten aanstippen, betreft de vraag of de wet ook te kort heeft gedaan aan den *eerbied, aan de dooden verschuldigd*. Blijkens het Eindverslag over het laatste ontwerp waren er leden van dit gevoelen. Daartegen deed men echter het gezondheidsbelang der levenden gelden.

De Minister antwoordde, dat

in het Verslag niet werd opgegeven in welk opzigt bij het ontwerp aan den eerbied, aan de dooden verschuldigd was te kort gedaan. In het ontwerp was daarop gelet, voor zoover de zorg voor de volksgezondheid dit toeliet.

Over dit punt meen ik verder te moeten verwijzen naar de aant. op art. 1 over het verbranden en over het ontleden en bewaren van lijken, naar die op art. 12 over het eigendomsregt van een graf, de aant. op art. 23 over het roeren van graven na tien jaren, en op art. 25 over het gebruik van gesloten begraafplaatsen.

§ 7. *Ligging der begraafplaatsen.*

De gelijkstelling van al de gemeenten, bepaaldelijk met opzigt tot het verwijderen der begraafplaatsen buiten de bebouwde kom, zonder eenigzins acht te slaan op hare bevolking, was eene tweede hoofdbedenking, in het V.V. 58/9 door de Kamer tegen de Regeringsvoordragt kenbaar gemaakt. De afstand van de kom was toen op 100 ellen bepaald. Men achtte dezen afstand voor den openbaren gezondheidstoestand in vele gemeenten niet noodig, en wees op de nieuwe geldelijke lasten voor de gemeenten daaruit voortvloeiende.

Meer uitvoerig is een en ander, alsmede de beantwoording der Regering, in de aant. op art. 16 medegedeeld. Hier zij alleen vermeld dat de bedoelde afstand van de bebouwde kommen der gemeenten

voor nieuw aan te leggen begraafplaatsen later van 100 op 50 meters is teruggebracht, terwijl bij art. 45 voor de bestaande begraafplaatsen een afstand van slechts 35 meters is aangenomen, en volgens art. 46 de op minder afstand en zelfs in de kommen zelve gelegen begraafplaatsen slechts dan behoeven te worden gesloten, zoo zij bepaald schadelijk zijn voor de volksgezondheid.

§ 8. *Verplichting tot oprigting van algemeene begraafplaatsen.*

Het decreet van Prairial XIIIe jaar stelde tot regel dat in gemeenten, waar verschillende gezindten werden gevonden, elke gezindte eene afzonderlijke begraafplaats zou hebben, en waar er slechts ééne begraafplaats was deze in zooveel deelen moest worden afgedeeld als er verschillende gezindten waren. In 1827 werd daarentegen tot beginsel aangenomen dat in elke gemeente eene algemeene begraafplaats moest zijn.

Men heeft aan het laatste de voorkeur gegeven. Volgens art. 13 moet elke gemeente ten minste ééne algemeene begraafplaats hebben, doch kan ten behoeve van twee of meer gemeenten eene gezamenlijke begraafplaats worden ingerigt, terwijl verder bij art. 19 is bepaald dat die algemeene begraafplaatsen zòò moeten worden aangelegd, dat op verlangen van het bestuur eener kerkelijke gemeente die geen eigen begraafplaats bezit. de lijken van de leden dier kerkelijke gemeente in

een afzonderlijk, nitsluitend voor hen bestemd gedeelte kunnen worden begraven.

Uitvoerig is over de aan de burgerlijke gemeenten opgelegde verplichting tot het hebben van eene algemeene begraafplaats in de Tweede Kamer gehandeld. Het voorschrift ontmoette veel tegenkanting. Men wees op den regts-toestand van een groot aantal begraafplaatsen hier te lande, die werden beheerd door de Hervormde gemeente, maar die niettemin voor algemeen gebruik waren bestemd, waarop de lijken van elke godsdienstige gezindte konden worden begraven. In het stelsel der Regeeringsvoordragten was dit echter niet voldoende, en moesten de gemeentebesturen eene begraafplaats onder eigen beheer hebben. Ook wees men op de gelegenheid, bij de ontwerpen opengesteld tot het oprigten van kerkelijke en andere bijzondere begraafplaatsen, terwijl een aantal van zoodanige begraafplaatsen reeds bestonden en in de behoefte voorzagen; men betoogde daaruit dat in vele gemeenten de oprigting van eene algemeene begraafplaats doelloos was en de gemeenten tot zware en nuttelooze uitgaven drong.

De Regering verdedigde het voorschrift. De wetgever moest zorgen dat geen lijk onbegraven bleef liggen en dat er dus overal van overheidswege gelegenheid tot begraven werd gegeven; het kon toch gebeuren dat men op eene bijzondere begraafplaats, om welke redenen ook, weigerde een lijk te ontvangen. Had elke talrijke godsdien-

stige gezinlste eene bijzondere begraafplaats, dan was voor de algemeene slechts een klein terrein noodig. Het gemeentebestuur kon daarvoor of eene afgezonderde plek aanwijzen of wel met de kerkbesturen eene overeenkomst aangaan, waarbij een gedeelte der begraafplaats, daarvan afgescheiden, tot algemeene werd bestemd; de kosten konden daarvan niet groot wezen.

Er werden evenwel onderscheidene amendementen tot tempering van het gebiedend voorschrift voorgedragen en één daarvan werd aangenomen, zoodat thans volgens het tweede lid van art. 13 door den Koning, Gedeputeerde Staten gehoord, van het voorschrift tijdelijke ontheffing kan worden verleend.

Men zie verder de aant. op art. 13, alwaar een en ander uitvoerig is medegedeeld.

§ 9. *Begraven in kerken.*

Gelijk uit de M. v. T. 55/6 (zie § 2) blijkt, is het buiten werking stellen in 1813 van het Decreet van Prairial, dat in art. 1 het begraven in kerken en dergelijke verbod, vooral geschied uit hoofde van de moeilijkheden, welke het opvolgen van dat verbod in sommige gemeenten ondervond. Toen echter het decreet in 1827 herleefde en het begraven in kerken als nadeelig voor de gezondheid weder werd verboden, geschiedde dit slechts bij eene eenvoudige kennisgeving, door den Secretaris van Staat namens den Koning aan het Departement van Binnenl. Zaken gerigt.

Ofschoon daaraan uitvoering is gegeven, werd ondanks het verbod van het decreet, in Amsterdam nog tot 1866 in kerken begraven. Zelfs stond het ontw. 58/9 dit bij een (later vervallen) art. 40 nog voor vijf jaar toe en hield het overigens geen bepaald verbod tegen het begraven in kerken in.

Het werd dan ook, blijkens het V. V. 58/9, vreemd geacht dat de wet zoodanig verbod niet bevatte. Een zoo belangrijk beginsel moest in de wet op den voorgrond staan en niet slechts uit den samenhang der artikelen kunnen worden afgeleid.

De Regering achtte het niet noodig. Waartoe zou de wetgever verbieden wat niet meer gebeurde? en het verbod volgde van zelf uit art. 1, volgens hetwelk elk overleden persoon moest worden begraven op eene begraafplaats *overeenkomstig deze wet aangelejd*, en uit de bepaling van art. 16, dat elke begraafplaats *op zekeren afstand* van de bebouwde kom moest liggen.

Bij het Eindv. 68/9 en bij de beraadslaging over art. 16 en over art. 14, kwam men op de zaak terug en werden amendementen voorgedragen, de strekking hebbende om een bepaald verbod van het begraven in kerken in de wet te verkrijgen. Ze werden evenwel verworpen. Hoewel men het eens was over de zaak zelve, achtte men, nevens de reeds in de wet genomen voorzieningen, zoodanig verbod niet meer noodig.

Men zie meer hierover de aant. op art. 16, waarbij in het laatste

lid is verboden dat graven of grafkelders in kerken of andere gesloten gebouwen hun toe- of ingang zouden hebben, en waarbij de zaak uitvoeriger is medegedeeld.

§ 10. *Schadeloosstelling aan de godsdienstige gezindten.*

Het verbod van het begraven in kerken, dat door de herleving van het decreet van Prairial in 1827 weder in werking trad, had ten gevolge dat de kerkelijke gemeenten hier en daar een aanmerkelijk verlies aan inkomsten leden. De gemeentebesturen werden daarom van hooger hand uitgenoodigd om de kerken voor dat verlies schadeloos te stellen, doch dit geschiedde niet op grond van regt maar van billijkheid en de beslissing werd aan de gemeentebesturen overgelaten.

In onderscheidene gemeenten is dan ook schadeloosstelling betaald en werd ze nog voortdurend jaarlijks uitgekeerd, hetzij volgens contract, hetzij krachtens raadsbesluit of wel zonder het een of ander.

Bij de behandeling der ontwerpen kwam dit punt ter sprake. Men wenschte dat deze wet de aanspraak der kerkelijke gemeenten op schadeloosstelling uitdrukkelijk zou erkennen. Verschillende gronden werden daarvoor aangevoerd. Doch ook door vele leden werd een ander gevoelen omhelsd.

De Regering verlangde, dat deze wet, waarin het ook niet te huis behoorde, het stilzwijgen over de zaak zou bewaren, maar zij deed toch uitkomen dat uit dit zwijgen gezinszins kon worden afgeleid dat

de uitkeeringen, waar ze nog geschiedden, in het vervolg zouden vervallen.

Bij het ontw. 67/8 II is nogtans in beginsel aangenomen dat die uitkeeringen uit het begrafenisregt zouden kunnen worden gekweten. Sedert worden namelijk in art. 31 ook de *lasten* van aanleg dergemeene begraafplaats genoemd als bij de berekening van het regt te kunnen in aanmerking komen, en daaronder verstond de Regering ongetwijfeld de bedoelde schadeloosstellingen.

Bij de beraadslaging over dat art. is op den aandrang der Kamer nog de uitdrukkelijke verklaring door de Regering afgelegd, dat zij de zaak wenschte te laten zooals zij was, d. w. z., dat voor zoover een gemeentebestuur begreep, dat het zedelijk of volgens contract verplicht was eene uitkeering aan kerkbesturen te doen, dit voor de Regering eene onverschillige zaak was. Maakte een gemeentebestuur een tarief en begreep het zoodanige schadeloosstelling daaronder, om welke reden ook, dan kon dit wel degelijk gelden bij de vaststelling van het tarief.

Men ziet hieruit dat deze wet de kwestie der *verplichting* voor de gemeentebesturen om die schadeloosstellingen te betalen, geheel onaangeroerd heeft gelaten. Uitvoeriger wordt een en ander in de aant. op art. 31 medegedeeld.

§ 11. *Begrafenisregten.*

De vraag of de kosten der algemeene begraafplaatsen door af-

zonderlijke regten zouden mogen worden bestreden, was door de Regering bepaaldelijk overwogen. Zij noemde het in de M. v. T. 55/6 wenschelijk, dat alle kosten door de gewone inkomsten der gemeente konden worden bestreden, omdat begraafplaatsen onmisbare instellingen waren, in het belang der openbare orde en gezondheid noodig, waarvan door ieder zonder onderscheid gebruik moest worden gemaakt. Maar de afschaffing van de tot dusverre geheven regten zou voor vele gemeenten, wier inkomsten beperkt waren, te bezwarend wezen en kon uit dien hoofde niet worden voorgesteld.

De wet heeft alzoo de bevoegdheid tot heffing van begrafenisregten gegeven, doch tevens getracht tegen misbruiken die in vele gemeenten bestonden te waken.

Onder de algemeene beschouwingen over het ontw. 58/9 werd echter opgemerkt dat, in zoover de wet ten doel had de begrafeniskosten te verminderen, dat doel slechts zeer onvolkomen zou worden bereikt, omdat de regten voor het gebruik van het graf en hetgeen verder in een engeren zin onder de begrafeniskosten wordt gerangschikt, meestal slechts een gering deel uitmaakte van hetgeen bij het ter aarde bestellen was te betalen. Men noemde de hier en daar zeer hooge kosten van het vervoer der lijken naar het graf, en wenschte tegen te hooge opdrijving daarvan waarborgen in de wet.

De Regering vreesde echter bij

vrije mededinging geen te hooge opvoering van loonen; werd hier en daar veel betaald, dan was dit eene vrijwillige handeling, de wetgever kon daartegen niet wel waken. Het bleef intusschen aan de gemeentebesturen vrij, van hunne zijde in het vervoer van lijken te voorzien, en daarvoor een regt te heffen, met in achneming van art. 254 der gemeentewet en mits zij daarvan geen monopolie make. Zie hierover meer de aant. op artt. 30, 32 en 38.

§ 12. *Strafbepalingen.*

Eene derde hoofdbedenking tegen de eerste Regeringsvoordragten was het gemis van strafbepalingen. Daardoor ontbrak alle poenale sanctie aan de bepalingen der wet en scheen de rigtige uitvoering daarvan niet verzekerd.

De Regering had echter met opzet hier geen strafbepaling opgenomen. De Grondwet vorderde een algemeen Wetboek van Strafrecht en, zou aan dat voorschrift worden voldaan, dan behoorde het opnemen van strafbepalingen in bijzondere wetten niet dan waar het volstrekt noodig was plaats te hebben. Die noodzakelijkheid nu scheen met opzigt tot het hier behandeld onderwerp niet te bestaan, hetgeen verder werd uiteengezet.

Een en ander werd evenwel in het V.V. 59/60 bestreden, ofschoon er ook verscheidene leden waren die zich geneigd toonden

om in deze het gevoelen der Regering te omhelzen.

Bij het ontw. 66/7 werden „overeenkomstig het herhaaldelijk in de Verslagen te kennen gegeven verlangen” strafbepalingen tegen de overtreding der wet voorgesteld, en in het V.V. werd dan ook in de eerste plaats vermeld dat daardoor het ontwerp eene volledigheid had verkregen, die vroeger gemist werd.

Toen over § 4 der wet de beraadslaging werd geopend, verklaarde de heer GODEFROI zich niet bijzonder ingenomen met de wijze waarop de strafbepalingen in deze wet waren gebracht. Dat de vroegere ontwerpen in 't geheel geen strafbepalingen inhielden, was wel wat te weinig, maar hier was men, vooral in verband met den Code Pénal, die men onaangetroefd had moeten laten, te ver gegaan en, door de geheele poenale materie van de begraving en de begraafplaatsen te willen codificeren, waarin men niet gelukkig was geslaagd, tot een ander uiterste overgeslagen. 4

Men zie meer omstandig over het opnemen van strafbepalingen

en de wijze waarop dit is gedaan, de aant. op art. 39 en volgg.

Er zijn nog andere onderwerpen dan de medegedeelde die meer of min uitvoerig in de Verslagen der Tweede Kamer of bij de beraadslaging zijn ter sprake gebracht. Daaronder is bijv. te brengen de kwestie over het vooraf *hooren der kerkbesturen* nopens de vast te stellen plaatselijke verordeningen krachtens artt. 8 en 28, het *eigendomsrecht van graven* (art. 12), het *bouwen* in de nabijheid van begraafplaatsen (art. 16 en 48), de *handhaving der bestaande begraafplaatsen* krachtens de overgangsbepalingen (artt. 45 en volgg.) en meer andere onderwerpen, alle welke evenwel bij de aangehaalde artikelen zelve uitvoerig worden behandeld.

Ik ga thans over tot de mededeeling der wet in haar geheel, ten einde het overzicht daarvan te vergemakkelijken, en omdat in de aant. sommige artikelen zijn gesplitst, waar dit dienstig werd geacht. Daarna laat ik de aant. op de artt. zelve volgen.

WET van den 10^{den} April 1869,
(Staatsblad n°. 65) tot vaststelling
van bepalingen betreffende het be-
graven van lijken, de begraafplaat-
sen en de begrafenisregten.

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING
DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-
HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Allen, die deze zullen zien of hooren lezen, salut!
doen te weten:

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat het
noodig is wettelijke bepalingen vast te stellen omtrent
het begraven van lijken, de begraafplaatsen en de
begrafenisregten;

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord
en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben
goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en
verstaan bij deze:

§ 1. *Van het begraven van lijken.*

Artikel 1. Elk overleden persoon en doodgeboren
kind wordt in eene gesloten kist begraven op eene
begraafplaats, overeenkomstig deze wet aangelegd of
volgens de overgangsbepalingen dezer wet toegelaten.

Zoo de niet gescheiden echtgenoot, of, bij ontsten-

tenis of niet aanwezigheid van echtgenoot, de naaste ter plaatse van het sterfgeval aanwezige meerderjarige bloed- of aanverwanten tot den derden graad ingesloten en, ook deze niet tegenwoordig zijnde, de aanwezige meerderjarige erfgenamen of diegenen die anderzins voor de begrafenis te zorgen hebben verlangen of vergunnen, dat een lijk niet begraven, maar ontleed of bewaard worde, of zoo de overledene dergelijke beschikking over zijn lijk bij uitersten wil of bij eene akte, zoo als omschreven is in art. 982 van het Burgerlijk Wetboek, heeft bevolen, kan dit met verlof van den burgemeester geschieden.

Bij weigering van dit verlof is beroep binnen 24 uren op Onzen Commissaris in de provincie, die daarop onmiddellijk beschikt.

Voor lijkopening of gedeeltelijke ontleding, door of onder toezigt van een geneeskundige, waardoor de begraafing binnen den na te melden termijn niet wordt verhinderd, is het verlof des burgemeesters niet noodig. Voor onderzoek van lijken op regterlijk gezag wordt noch dat verlof, noch de toestemming der personen, in het tweede lid van dit artikel genoemd, vereischt.

Art. 2. Lijken, die, uit hoofde van den staat van ontbinding, niet naar eene begraafplaats kunnen worden overgebracht, worden ter plaatse waar zij gevonden zijn of in de onmiddellijke nabijheid zonder kist, mits ter diepte van ten minste één meter, begraven, met ongebluschte kalk ter hoogte van twee decimeters en verder met aangestampte aarde overdekt.

Is het niet mogelijk, dat de begraaving, in dit artikel bedoeld, in Rijks- of gemeentegrond geschiede, dan moeten de eigenaars of bruikers van den grond, dien de burgemeester daartoe aanwijst, de begraaving aldaar gedoogen.

De schade, die aan den eigendom mogt worden veroorzaakt, wordt door den kantonregter begroot en door den Staat of de gemeente vergoed naar de onderscheiding, gemaakt in art. 37. Als schade komt niet in aanmerking de aanwezigheid van het graf zelf.

Met de uitvoering der voorschriften van dit artikel is de burgemeester belast.

Art. 3. Een algemeene maatregel van inwendig bestuur bepaalt de wijze, waarop met lijken van personen, aan boord van in zee zijnde Nederlandsche schepen overleden, moet worden gehandeld, alsmede waarop het vervoer van lijken uit Nederland naar het buitenland en uit het buitenland naar Nederland kan worden toegelaten.

Art. 4. Geene begraaving geschiedt zonder schriftelijk verlof van den ambtenaar van den burgerlijken stand, vrij van zegel en kosteloos af te geven, waarin de begraafplaats, of de in art. 2 bedoelde plaats, waar het lijk ter aarde zal worden besteld, wordt vermeld.

Ligt deze begraafplaats buiten de gemeente, dan geeft die ambtenaar onmiddellijk kennis van het verleend verlof aan den burgemeester der gemeente, waarin de begraafplaats ligt.

Ligt de algemeene begraafplaats eener gemeente op

het grondgebied eener andere gemeente, dan kan van de vorenstaande zinsnede worden afgeweken bij de verordening, bedoeld in art. 29 dezer wet.

Bij het vragen van verlof wordt overgelegd de schriftelijke verklaring, bedoeld in art. 5 der wet van 1 Junij 1865 (*Staatsblad* n°. 60). Ontbreekt zoodanige verklaring, dan wordt de doodschouw verrigt en de verklaring afgegeven door een geneeskundige, jaarlijks door burgemeester en wethouders daartoe aan te wijzen en te beëedigen. Het formulier van den eed wordt door Ons vastgesteld.

Art. 5. Wanneer er teekenen of aanduidingen van een' geweldigen dood aanwezig zijn, of andere omstandigheden dien doen vermoeden, geschiedt de begraving niet dan nadat het lijk geregteijk is geschouwd en de officier van justitie of de regter-commissaris, met het geregteijk onderzoek belast, schriftelijke toestemming heeft gegeven, welk stuk aan den ambtenaar van den burgerlijken stand moet worden vertoond.

Bij het verbaal der schouwing worden, zooveel mogelijk, de voornamen, de naam, de ouderdom, de geboorteplaats, het beroep en de woonplaats van den overledene opgegeven.

Art. 6. Geene begraving geschiedt vroeger dan 36 uren of later dan op den vijfden dag na het overlijden.

Ontheffing van deze bepaling kan door den burgemeester, na verhoor van een geneeskundige, schriftelijk worden verleend.

Wanneer een geneeskundige verklaart, dat bespoe-

diging of uitstel der begraaving noodig is, kan het begraven op een vroeger of later tijdstip, dan in het 1ste lid van dit artikel is bepaald, door den burgemeester schriftelijk worden gelast.

Door burgemeester en wethouders kan in het belang der volksgezondheid worden bevolen, dat overledenen aan eene bepaald aangewezen ziekte, op eenen zelfs binnen de 36 uren na het overlijden te bepalen tijd, worden overgebracht naar een lijkenhuis, indien dit aanwezig is.

Art. 7. De tijd van begraven wordt vastgesteld bij plaatselijke verordening, die daartoe ten minste drie achtereenvolgende uren van elken dag bestemt.

De tijd wordt zóó gesteld, dat het mogelijk is op den eigen dag der begraaving de lijkplegtigheden te vervullen, welke, volgens de leer der godsdienstige gezindte waartoe de overledene behoorde, aan de begraaving moeten voorafgaan.

Art. 8. Plaatselijke verordeningen regelen hetgeen in het belang der openbare orde en gezondheid bij het brengen van lijken naar de begraafplaats is in acht te nemen.

Zij bepalen de wijze waarop de lijken, die op kosten der gemeente begraven worden, naar de begraafplaats zullen worden gebracht.

Art. 9. Ingeval voor het begraven van een lijk door de nabestaanden of betrekkingen of door armbesturen niet wordt gezorgd, wordt daarin door den burgemeester voorzien.

Art. 10. Wordt de toegang tot de woning ter verrijting der doodschouw of der geregtelijke schouwing, of de afgifte van het lijk hetzij ter begraving, hetzij ter vervoer naar het lijkenhuis geweigerd, dan kan de woning, ondanks den bewoner, door de daarmede belaste personen op elk uur worden binnengetreden, mits in bijzijn van den burgemeester, den kantonregter of den commissaris van politie.

Art. 11. Tijdens het heerschen eener besmettelijke ziekte kan het vervoer van lijken uit eene gemeente, op wier grondgebied eene of meer begraafplaatsen zijn, door Ons worden verboden of slechts worden toegestaan onder door Ons te stellen voorwaarden.

Art. 12. Geene opgraving, noch vervoer van een opgegraven lijk mag, behalve op regterlijk gezag, geschieden, dan met toestemming van den eigenaar van het graf en met verlof van den burgemeester der gemeente, waar het begraven is. Bij weigering van dit verlof staat hooger beroep bij Ons open.

Eigenaar van een graf is hij, die het uitsluitend regt tot begraven in eene bepaalde grafruimte voor onbepaalden tijd heeft.

Degene, die een tijdelijk uitsluitend regt op eene grafruimte bezit, is gedurende den tijd, waarvoor dat regt gegeven is, met een eigenaar gelijk.

§ 2. *Van de begraafplaatsen.*

Art. 13. Elke gemeente heeft ten minste ééne algemeene begraafplaats.

Van dit voorschrift kan door Ons, Gedeputeerde Staten gehoord, tijdelijke ontheffing verleend worden.

Ten behoeve van twee of meer gemeenten kan eene gezamenlijke begraafplaats worden ingerigt.

Art. 14. Bijzondere begraafplaatsen kunnen worden aangelegd met verlof en onder toezigt van burgemeester en wethouders der gemeente, waarin de daarvoor bestemde grond is gelegen.

Verlof tot het aanleggen eener bijzondere begraafplaats ten behoeve der leden van eene kerkelijke gemeente wordt aan het bestuur dier gemeente niet geweigerd, dan wanneer de aangewezen plaats niet aan de voorschriften der wet voldoet.

Ingeval burgemeester en wethouders weigeren het aanleggen eener bijzondere begraafplaats te vergunnen, kan hij, die daartoe verlof vroeg, tegen die weigering bij Gedeputeerde Staten bezwaren indienen.

Van het besluit van Gedeputeerde Staten is binnen eene maand hooger beroep bij Ons toegelaten.

Art. 15. De eigenaar van een niet tot begraafplaats bestemden grond kan op dien grond, mits op den in het volgende artikel gemelden afstand van elke bebouwde kom eener gemeente, één of meer graven of een grafkelder aanleggen, ten einde daarin zijn lijk en de lijken der leden van zijn geslacht worden begraven.

De aanleg geschiedt niet dan na bekomen verlof en onder toezigt van burgemeester en wethouders der gemeente, waarin die grond gelegen is. Wordt dit

verlof geweigerd, dan kan hij, die het vroeg, tegen die weigering bij Gedeputeerde Staten bezwaren indienen.

Van het besluit van Gedeputeerde Staten is binnen eene maand hooger beroep bij Ons toegelaten.

Op graven, volgens het 1ste lid van dit artikel aangelegd, zijn de artt. 23 en 25 toepasselijk.

Art. 16. Geene begraafplaats wordt aangelegd dan op den afstand van ten minste 50 meters van elke bebouwde kom eener gemeente.

Geschillen over de toepassing van het eerste lid van dit artikel worden beslist door Gedeputeerde Staten. Van hunne uitspraak is binnen eene maand hooger beroep bij Ons toegelaten.

Binnen gelijken afstand van de begraafplaats worden geene gebouwen opgericht of putten gegraven, dan na bekomen verlof van Gedeputeerde Staten, na verhoor van den geneeskundigen inspecteur in de provincie. Van hunne uitspraak is binnen ééne maand hooger beroep bij Ons toegelaten.

In dit verbod zijn niet begrepen lijkenhuizen, doodgraverswoningen en bedehuizen of kapellen, met pastorijen of kosterhuizen, ten dienste der begraafplaats te stichten.

De toegang of ingang van een graf of grafkelder mag echter niet in eene kerk of ander gesloten gebouw zijn.

Art. 17. Elke algemeene begraafplaats heeft eene uitgestrektheid van minstens tien maal de oppervlakte

benoodigd voor het vermoedelijk getal der aldaar jaarlijks te begraven lijken.

Art. 18. Elke begraafplaats wordt door een muur, heining, rasterwerk of heg, ter hoogte van ten minste twee meters, afgesloten.

Hiervan kan door Ons ontheffing worden verleend, indien op andere wijze behoorlijk in de afsluiting is voorzien.

Art. 19. De algemeene begraafplaatsen worden zóó aangelegd, dat, op verlangen van het bestuur eener kerkelijke gemeente die geen eigen begraafplaats bezit, de lijken van de leden dier kerkelijke gemeente in een afzonderlijk, uitsluitend voor hen bestemd gedeelte kunnen worden begraven.

Ieder zoodanig gedeelte heeft een afzonderlijken ingang, behoudens dat één hoofdingang voor de geheele begraafplaats kan dienen.

De inrigting van elk dezer gedeelten wordt door het gemeentebestuur geregeld, na daarop het bestuur van de betrokken kerkelijke gemeenten te hebben gehoord.

De afscheiding dier gedeelten geschiedt overeenkomstig art. 18.

Art. 20. Indien daartoe voldoende ruimte bestaat, wordt op de algemeene begraafplaatsen gelegenheid gegeven, het uitsluitend regt om lijken in een bepaald graf te doen begraven, hetzij voor onbepaalden tijd, hetzij voor den tijd van minstens tien jaren, te verkrijgen.

De hiervoor te betalen prijs wordt op dezelfde wijze als het in art. 30 bedoelde begrafenisregt vastgesteld.

Art. 21. Omtrent het stichten van grafkelders, gedenkteekenen en kruisen, het aanleggen van graf-tuinen, het planten van boomen of andere gewassen, het plaatsen van zerken en het onderhoud van al deze voorwerpen worden, voor zooveel de algemeene begraafplaats betreft, bij plaatselijke verordening de vereischte voorschriften gegeven.

Voor die stichting, aanleg, aanplanting, plaatsing en onderhoud kan betaling worden gevorderd op dezelfde wijze als de in art. 30 bedoelde begrafenisregten.

Art. 22. De onderlinge afstand der graven, zoo aan het hoofd- en voeteneinde als aan de zijden, bedraagt minstens 0,3 meter.

Twee of meer lijken kunnen boven elkander worden begraven, mits boven elke kist eene laag aarde van minstens 0,3 meter dikte worde aangebragt, die bij eene volgende begraafing niet mag worden geroerd. De bovenste kist wordt met eene laag aangestampte aarde van minstens 0,65 meter bedekt.

De bepalingen van dit artikel zijn niet van toepassing op gemetselde grafkelders.

Art. 23. De graven mogen niet dan met toestemming van den eigenaar en na verloop van tien jaren, nadat er het laatst een lijk in geplaatst is, geroerd worden.

De overblijfselen van lijken en kisten worden in een afgesloten gedeelte van de begraafplaats begraven.

Art. 24. Eene begraafplaats, waarvan geen gebruik meer wordt gemaakt, wordt bij een besluit van het gemeentebestuur, aan Gedeputeerde Staten mede te deelen, gesloten verklaard.

Wordt van eene bijzondere begraafplaats geen gebruik meer gemaakt, dan geeft het bestuur dier begraafplaats daarvan kennis aan het gemeentebestuur, hetwelk het berigt mededeelt aan Gedeputeerde Staten.

Art. 25. Eene gesloten begraafplaats blijft gedurende tien jaren onaangeroerd liggen.

Na dien tijd is het verbod van art. 16, 3de lid, opgeheven en mag de grond tot bezaaijing of beplanting worden gebruikt, mits hij niet dieper dan 0,5 meter worde vergraven. Uitgraving ter meerdere diepte is binnen dertig jaren na de sluiting niet dan met vergunning van Gedeputeerde Staten geoorloofd. Van hunne beslissing is binnen eene maand hooger beroep bij Ons toegelaten.

Eigen graven op eene gesloten begraafplaats worden, voor zoover in hun onderhoud behoorlijk wordt voorzien, onaangeroerd gelaten.

Art. 26. Elke begraafplaats staat met inachtneming der plaatselijke verordeningen, bedoeld in de artt. 8 en 28, onder toezigt van burgemeester en wethouders.

Art. 27. Instructien van doodgravers, opzigters en andere beambten der algemeene begraafplaats worden bij besluit van den raad der gemeente, aan welke de begraafplaats behoort, vastgesteld.

Art. 28. Bij plaatselijke verordening wordt geregeld hetgeen in het belang der openbare orde en gezondheid op de in de gemeente gelegen begraafplaatsen in acht moet worden genomen.

Art. 29. Ligt de algemeene begraafplaats eener gemeente op het grondgebied eener andere gemeente, dan worden de verordeningen omtrent die begraafplaats door de raden van beide gemeenten, met inachtneming van het bepaalde in art. 121 en art. 173, laatste lid, der wet van 28 Junij 1851 (*Staatsblad* n°. 85), vastgesteld.

Weigert de raad der gemeente, op wier grondgebied de algemeene begraafplaats ligt, daartoe mede te werken, dan worden de verordeningen door den raad der gemeente aan wie de begraafplaats behoort, onder goedkeuring van Gedeputeerde Staten, vastgesteld.

Wordt uit anderen hoofde geene eenstemmigheid tusschen de beide gemeenteraden over dit onderwerp verkregen, dan stellen Gedeputeerde Staten de verordeningen vast.

Liggen de gemeenten in verschillende provincien, dan geschiedt deze vaststelling door Ons, Gedeputeerde Staten gehoord.

Overtreding der verordeningen, in de beide vorige zinsneden bedoeld, wordt gestraft met geldboete van één tot vijf en twintig gulden en gevangenis van een tot drie dagen, te zamen of afzonderlijk.

§ 3. *Van de begrafenisregten en kosten.*

Art. 30. Voor het begraven van een lijk op de algemeene begraafplaats kan, ten behoeve der gemeentekas, een begrafenisregt worden geheven.

Art. 31. Het begrafenisregt bestaat voor elke soort van graven uit eene som, die overeenkomstig art. 254 der wet van 29 Junij 1851 (*Staatsblad* n°. 85) niet hooger mag zijn, dan noodig is ter voldoening der kosten en lasten van aanleg, der kosten van het onderhoud der begraafplaats en der bezoldiging van doodgravers, opzigtters en andere beambten der begraafplaats.

Art. 32. Behalve de in het vorig artikel bedoelde som, de betalingen aangewezen in artt. 20 en 21 en een matig regt voor het begraven op buitengewone uren, voor het luiden der klok van de burgerlijke gemeente en voor het verstrekken van benooidigheden voor de begraafing van wege de gemeente, mag geene betaling voor het gebruiken der begraafplaats worden gevorderd.

Het onderhoud van eigen graven is echter ten laste van hen, die hetzij voor onbepaalden tijd, hetzij voor den tijd van minstens tien jaren, regt hebben daarin lijken te doen begraven; daarin kan door het heffen van een regt worden voorzien. Voor het inschrijven en het overboeken van eigen graven in een daartoe bestemd register mag voor iedere boeking of overschrijving *f* 3 worden geëischt.

De regten, in dit artikel bedoeld, worden op dezelfde wijze als het begrafenisregt vastgesteld.

Art. 33. Indien twee of meer gemeenten eene gezamenlijke algemeene begraafplaats bezitten, worden de daarop, behoudens Onze goedkeuring, te heffen regten en de wijze van invordering vastgesteld bij verordeningen door de raden van beide gemeenten, met inachtneming van het bepaalde bij art. 121 der wet van 29 Junij 1851 (*Staatsblad* n°. 85).

Wordt geene eenstemmigheid tusschen de gemeenteraden over dit onderwerp verkregen, dan stellen Gedeputeerde Staten die regten, voor zoo veel zij oordeelen dat die moeten geheven worden, onder Onze goedkeuring en de wijze van invordering bij besluit vast.

Liggen de gemeenten in verschillende provincien, dan worden die regten, voor zooveel die moeten geheven worden, en de wijze van invordering door Ons vastgesteld, na Gedeputeerde Staten te hebben gehoord.

Indien de algemeene begraafplaats van eene of meer gemeenten op het grondgebied eener andere gemeente ligt, dan worden niettemin de daarop te heffen regten, behoudens Onze goedkeuring, en de wijze van invordering geregeld door den raad of de raden der gemeente of gemeenten, ten wier behoefte de heffing moet plaats vinden.

Art. 34. Voor de begraving van kinderen beneden het jaar wordt niet meer dan een vierde, voor die van kinderen beneden de 12 jaren niet meer dan de helft van de in art. 31 bedoelde som gevorderd.

Art. 35. Ten behoeve der gemeentekas mag geen regt geheven worden van lijken, die, hetzij buiten, hetzij binnen de gemeente, op eene andere dan de algemeene begraafplaats der gemeente worden begraven.

Art. 36. De lijken van onvermogenden worden, voor zoover diakonien, armbesturen of andere instellingen daarvoor niet zorgen, op kosten der gemeente begraven.

De begrafenis-kosten van onvermogene krijgslieden in werkelijke dienst, beneden den rang van officier, worden volgens de regelen, door Ons te stellen, gedragen door den Staat.

Dit geldt insgelijks van krijgslieden, die met bepaald verlof zijn.

Art. 37. De kosten van het begraven der op het strand der zee aangespoelde en uit zee aangebragte lijken worden, voor zoover zij door de bij de lijken gevonden goederen of gelden niet kunnen worden gedekt, gedragen door den Staat.

De begrafenis-kosten van lijken, die op eene andere plaats binnen eene gemeente verlaten liggen, of voor welker begraafing noch door nabestaanden, erfgenamen of executeurs-testamentair, noch door armbesturen gezorgd wordt, komen ten laste der gemeente. Voor zoover zij door de bij de lijken gevonden goederen of gelden niet kunnen worden gedekt, heeft de gemeente voor die kosten verhaal op de nalatenschap en, bij ongenoegzaamheid van deze, op de bloed- en aanverwanten, die krachtens artt. 376 tot 383 van het

Burgerlijk Wetboek tot onderhoud van den overledene verplicht zouden zijn geweest.

Art. 38. Het staat ieder vrij, voor het vervoer van lijken naar de begraafplaats zoodanige personen en middelen te gebruiken als hij wil, mits zich gedragende naar de plaatselijke verordeningen, in art. 8 dezer wet bedoeld.

Dezelfde vrijheid bestaat voor het vervoer naar het graf binnen de algemeene begraafplaats.

§ 4. *Strafbepalingen.*

Art. 39. Onverminderd de straffen bij de gewone strafwet gesteld tegen andere misdrijven, die gelijktijdig of in zamenhang met de in deze wet genoemde mogten worden gepleegd, worden de navolgende handelingen gestraft als volgt.

Art. 40. Met eene boete van vijf tot vijf en twintig gulden en met gevangenis van een tot drie dagen, te zamen of afzonderlijk, wordt gestraft:

1°. het begraven en het doen begraven na den vijfden dag van het overlijden, behoudens het bepaalde in het 2de lid van art. 6;

2°. het vervoeren en het doen vervoeren van een lijk naar eene andere gemeente, in strijd met het verbod of de vergunning in art. 11 bedoeld;

3°. de overtreding der voorschriften van den algemeenen maatregel van inwendig bestuur, bedoeld bij art. 3.

Art. 41. Met eene boete van tien tot honderd gulden

en met gevangenis van drie dagen tot eene maand, te zamen of afzonderlijk, wordt gestraft:

1°. de overtreding van het 1ste lid van art. 1;

2°. het ontleden of bewaren van een lijk, zonder het verlof in het 2de lid van art. 1 vermeld;

3°. de overtreding van het eerste lid van art. 4;

4°. het begraven binnen de 36 uren na het overlijden;

5°. het niet voldoen aan het bevel, in het 3de of 4de lid van art. 6 bedoeld;

6°. het verhinderen of belemmeren der doodschouw of de poging daartoe, en de weigering tot afgifte van een lijk in art. 10 bedoeld;

7°. het zonder verlof van Gedeputeerde Staten oprigten van gebouwen of graven van putten binnen den verboden afstand van begraafplaatsen.

Bij het veroordeelend vonnis wordt de opruiming van de gebouwen en putten, in strijd met het verbod gemaakt, ten koste des overtreders gelast;

8°. het begraven op bijzondere begraafplaatsen, in strijd met art. 22;

9°. het roeren van een of meer graven, in strijd met art. 23;

10°. het begraven op eene gesloten begraafplaats;

11°. het gebruik maken van zoodanige begraafplaats, in strijd met art. 25;

12°. het feitelijk belemmeren of verhinderen van den toegang tot eene begraafplaats of van het geoorloofd vervoer van een lijk naar eene begraafplaats.

Art. 42. Op den ambtenaar van den burgerlijken

stand, die het bij art. 4 bedoelde verlof verleent, zonder dat aan hem is overgelegd eene der volgens die bepaling vereischte verklaringen, of zonder dat aan hem is vertoond de schriftelijke toestemming, bedoeld bij art. 5, is het 3de lid van art. 27 van het Burgerlijk Wetboek toepasselijk.

Art. 43. Met eene boete van tien tot honderd gulden en gevangenis van eene maand tot een jaar, te zamen of afzonderlijk, wordt gestraft:

1°. het opgraven of vervoeren van een begraven lijk, zonder het bevel of het verlof en de toestemming, in art. 12 vermeld;

2°. het verbergen van het lijk van iemand, die aan een geweldigen dood is gestorven, of de poging daartoe;

3°. het vervoeren of begraven van een lijk in het geval van art. 5, in strijd met dat artikel;

4°. het wegnemen van een lijk uit eene begraafplaats of een lijkenhuis, of de poging daartoe;

5°. het schenden van graven of begraafplaatsen;

6°. het verhinderen of belemmeren van de geregelijke schouwing van een lijk, of de poging daartoe;

7°. het verrigten van lijkopening of ontleding van een lijk door iemand die geen geneeskundige is of buiten toezigt van een geneeskundige.

Art. 44. Op de misdrijven, strafbaar gesteld bij artt. 40 tot 43, zijn art. 463 van het Strafwetboek en art. 20 der wet van 29 Junij 1854 (*Staatsblad* n°. 102) toepasselijk.

Overgangsbepalingen.

Art. 45. De thans aanwezige begraafplaatsen, mits op een afstand van 35 meters van eene bebouwde kom gelegen en overigens aan de vereischten dezer wet voldoende, kunnen blijven bestaan.

Geschillen over de toepassing van het eerste lid van dit artikel worden beslist door Gedeputeerde Staten. Van hunne uitspraak is binnen eene maand hooger beroep bij Ons toegelaten.

Art. 46. De thans bestaande begraafplaatsen, welke niet op den in art. 45 bepaalden afstand van eene bebouwde kom liggen, worden, zoo zij schadelijk zijn voor de volksgezondheid, na ingewonnen advies van den geneeskundigen inspecteur, krachtens besluit van Gedeputeerde Staten door den burgemeester gesloten.

Van dat besluit is binnen ééne maand beroep bij Ons toegelaten.

Art. 47. Binnen vijf jaren na de afkondiging dezer wet worden alle, zoo bijzondere als algemeene, thans bestaande begraafplaatsen, welke niet aan art. 18 en, voor zoo verre de algemeene begraafplaatsen betreft, niet aan art. 17 voldoen, overeenkomstig de voorschriften dezer wet ingerigt.

Bij gebreke hiervan worden zij krachtens besluit van Gedeputeerde Staten door den burgemeester gesloten.

Art. 48. Het verbod van art. 16, 3de lid, is op de bestaande begraafplaatsen toepasselijk, doch beperkt

tot 35 meters of voor iedere begraafplaats tot zooveel minder als de kortste afstand bedraagt, waarop zij van eene bebouwde kom eener gemeente verwijderd is.

Art. 49. Vóór den 1sten Januarij 1870 worden alle voor het begraven op algemeene begraafplaatsen geheven regten overeenkomstig deze wet herzien en aan Onze goedkeuring onderworpen.

Die regten vervallen, wanneer Onze goedkeuring op de besluiten tot heffing niet vóór 1 Januarij 1871 is verleend.

Art. 50. Artt. 53 en 55 van het Burgerlijk Wetboek, artt. 358, 359 en 360 van het Strafwetboek en de algemeene en provinciale bij de afkondiging dezer wet geldende bepalingen omtrent het begraven van lijken, de begraafplaatsen en de begrafenisregten zijn ingetrokken.

De plaatselijke verordeningen omtrent het begraven en de begraafplaatsen worden vóór 1 Januarij 1870 herzien. Bij gebreke hiervan zijn zij na afloop van dat tijdvak vervallen.

Art. 51. De bepalingen dezer wet omtrent de inrigting en het gebruik van en het toezigt op begraafplaatsen, alsmede omtrent de begrafenis- en andere regten en de wijze van begraven, zijn niet toepasselijk op de begraafplaats en het begraven van leden van het Koninklijk Huis.

Lasten en bevelen, dat deze in het *Staatsblad* zal worden geplaatst, en dat alle Ministeriële Departementen, Autoriteiten, Collegien en Ambtenaren, wien

zulks aangaat, aan de naauwkeurige uitvoering de hand zullen houden.

Gegeven te 's Gravenhage, den 10den April 1869.

WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

FOCK.

Uitgegeven den *negentienden* April 1869.

De Minister van Justitie,

VAN LILAAR.

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOTHERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Allen, die deze zullen zien of hooren lezen, salut! doen te weten:

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat het noodig is wettelijke bepalingen vast te stellen omtrent het begraven van lijken, de begraafplaatsen en de begrafenisregten; (a)

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

§ 1. *Van het begraven van lijken.*

Artikel 1. Elk overleden persoon en doodgeboren kind wordt in eene gesloten kist begraven op eene begraafplaats, overeenkomstig deze wet aangelegd of volgens de overgangsbepalingen dezer wet toegelaten. (b)

(a) Zie de Inleiding § 1.

(b) I. Het eerste lid van art. 1 luidde oorspronkelijk als volgt:

„Elk overleden persoon en doodgeborene wordt in eene behoorlijk gesloten kist begraven op eene begraafplaats, overeenkomstig deze wet aangelegd.”

In het ontw. 58/9 werd voor *doodgeborene* gelezen: *doodgeboren vrucht van zeven maanden of daarboven*.

Bij het ontw. 66/7 was dit veranderd in: *doodgeboren kind (vrucht van zeven maanden en daarboven)*.

Bij het ontw. 67/8 II werden

de tusschen haken geplaatste woorden weder weggelaten.

Bij de beraadslaging liet de Minister het woord *behoorlijk* vervallen, en vulde de bepaling aan met de bijvoeging: *of wel die volgens de overgangsbepalingen dezer wet als bruikbaar erkend en toegelaten is*, welke bijvoeging hij nader wijzigde in dezer voege: *of volgens de overgangsbepalingen dezer wet toegelaten*.

II. Tot toelichting der bepaling gaf de Regering het volgende te kennen: Tot dusverre bestond de verplichting tot het begraven van lijken in onze wetgeving niet. De Regering heeft gemeend hierin te moeten voorzien, door het thans bij alle beschaafde natiën bestaande gebruik te wettigen.

III. Er is geen verplichting tot begraven overeenkomstig art. 1, eerste lid:

1o. van onvoldragen doodgeborenen;

2o. van lijken tot wier ontleding of bewaring volgens het tweede of derde lid verlof is gegeven. Daarentegen blijft de begraving verplichtend ingeval van lijkopening of gedeeltelijke ontleding of onderzoek van lijken op regterlijk gezag volgens het vierde lid;

3o. van lijken waarop van toepassing zijn art. 2, 3, of 51.

IV. Ingeval voor het begraven van een lijk niet wordt gezorgd, wordt daarin door den burgemeester voorzien. Zie art. 9.

De kosten komen ten laste van de gemeente of van den Staat volgens de onderscheiding en regelen bij artt. 36 en 37 bepaald en behoudens het daarbij opengestelde verhaal.

V. Bovendien is de overtreding van het 1ste lid van art. 1 strafbaar volgens art. 41 No. 1.

Op het misdrijf is toepasselijk art. 44. 1)

VI. Eene belangrijke vraag, met het voorgaand No. in verband staande, is deze: Op wien rust de verplichting tot begraven overeenkomstig art. 1? Wie is strafregtelijk aansprakelijk?

Bij de beraadslaging over art. 40 gaf de heer VAN DER DOES DE WILLEBOIS den Minister in overweging, of de redactie van art. 40 No. 1 wel juist was.

Het begraven—zeide hij—en het doen begraven na den vijfden dag van het overlijden wordt gestraft. In het Eindverslag lees ik: „Wellicht ware het beter hier te doen uitkomen dat het strafbare feit ligt in het niet begraven hebben op den vijfden dag na het overlijden.” De Minister zeide daarop in zijne Nota ter beantwoording van het Eindverslag: „Is de voorgestelde wijziging wel noodig? Door het bedreigen van straf tegen het begraven na den vijfden dag, wordt het verzuim, om binnen den bij art. 6 gestelden termijn te begraven, strafbaar verklaard.”

Nu zij u hier in *strafregt*;

1) Overal waar verder in dit werk de strafbepalingen van artt. 40, 41, 42 en 43 zonder aanhaling van art. 44 worden vermeld, wordt dit art. mede daaronder begrepen.

ik geloof niet dat de strafwet bij deductie zou kunnen worden toegepast tegen hem die het verzuim van begraven gepleegd heeft, omdat er eene strafbepaling is tegen hem die na den vijfden dag begraven heeft.

Daar komt bij dat niet altijd dezelfde persoon het *verzuim* gepleegd en de begrafenis gedaan zal hebben. Het is zeer mogelijk dat de een het verzuim van den ander onvoorzigtig herstelt, en in dat geval zal gestraft worden hij die het verzuim herstelt, en niet hij die het verzuim begaan heeft.

Bij diaconien kan het zeer dikwijls het geval zijn. De diaconie zal eerst dan optreden wanneer er blijkt van onvermogen; middelerwijl kunnen er dagen verlopen zijn; en het vergrijp steekt eigenlijk niet in het *later begraven*, maar in het *niet vroeger begraven*.

Eene andere aanmerking is deze, dat ik nergens in het wetsontwerp geregeld vind wie eigenlijk begraven moet. Het is mogelijk dat ik de zaak niet wel begrijp, en dan zal ik gaarne ingelicht worden.

De Minister antwoordde:

Hier wordt strafbaar gesteld het begraven na den vijfden dag; niemand kan na den vijfden dag begraven, ten zij hij uitdrukkelijk vergunning verkregen hebbe, volgens art. 6.

„Er is niet bepaald wie eigenlijk begraven moet.” Maar in art. 1 wordt toch opgegeven, welke personen ondersteld worden, met het begraven belast te zijn, want daar wordt bepaald welke

personen het recht zullen hebben om over het lijk te beschikken. Het is volkomen waar, dat niet bepaald is uitgedrukt wie voor de begraafing zal moeten zorg dragen, maar uit art. 1 is dit toch op te maken. Zoo is dit ook altijd begrepen.

Het genoemde Kamerlid replieeerde evenwel:

Wij behandelen nu *strafbepalingen*, en daarom moet ik opmerken, dat een feit meestal niet bij deductie kan gestraft worden. Uit art. 1 volgt niet de verplichting tot begraafing voor de daar genoemde personen; het geeft regten of bevoegdheden welke men vrij is te aanvaarden of niet. Het ware beter eene volgorde van de aansprakelijke personen vast te stellen. In elk geval is in art. 1 eene zeer onbepaalde zinsnede opgenomen. In de eerste plaats worden genoemd: „de niet-gescheiden echtgenoot, of bij ontstentenis of niet aanwezigheid van echtgenoot, de naaste ter plaatse van het sterfgeval aanwezige meerderjarige bloed- of aanverwanten tot den derden graad ingesloten, en ook deze niet tegenwoordig zijnde, de aanwezige meerderjarige erfgenamen.” Maar nu volgt: „*of diegenen die anderzins voor de begrafenis te zorgen hebben.*” Dit is, dunkt mij, zeer onbepaald; wie zijn dat? Wie moet er nu vervolgd en gestraft worden?

Ook de heer PIJNAPPEL achtte de bedenking gegrond. Afscheiden van de vraag, of in het wetsontwerp de persoon, op wien de verplichting tot begraven rust, is aangewezen, zou

z. i. nit de tegenwoordige redactie van art. 40 volgen dat men gestraft wordt, indien men begraaft na den vijfden dag, maar niet indien men in het geheel niet begraaft. Zou men, vroeg hij, daarom niet beter doen No. 1 van art. 40 te voegen bij No. 4 en 5 van art. 41, en die drie overtredingen dan zamen te vatten onder de uitdrukking: „overtreding van art. 6” ? Het eenige verschil dat dan zou ontstaan, zou zijn, dat ook het begraven na den vijfden dag met eene boete van minstens tien gulden zou worden gestraft, terwijl die boete nu minstens vijf gulden zal bedragen. Maar dit kan geen reden zijn, om die wijziging, die overigens ieder bezwaar zou opheffen, niet aan te nemen.

De Minister merkte daarop aan dat in art. 40 eene mindere boete dan in art. 41 was bedreigd. De heer PIJNAPPEL - voegde hij er bij, zegt: dit maakt niet veel uit, maar mij dunkt dat dit niet van belang ontbloot is. Wil men bepaaldelijk No. 1 van art. 40 naar art. 41 overbrengen, men zou dan misschien wel doen het minimum der boete ook daar op vijf gulden te stellen.

Hiermede eindigde de discussie.

Men stelde niet voor, art. 40 No. 1 naar art. 41 over te brengen, en het werd zonder hoofdelijke stemming goedgekeurd, en bij art. 41 kwam men op de zaak niet terug.

De aan het hoofd van dit No. gestelde vraag is, naar het mij voorkomt, door het medegedeelde niet voldoende opgelost. *Wie straf-*

baar is indien in het geheel niet wordt begraven, is in de wet niet te lezen. Te regt werd gezegd dat uit art. 1 niet volgt de *verplichting* tot begraving voor de in het tweede lid genoemde personen: deze alinea toch geeft regten of bevoegdheden, welke men vrij is te aanvaarden of niet.

Wel heeft nu art. 9 gezorgd dat de begraving van overheidswege geschiedt, ingeval daarvoor door de nabestaanden of betrekkingen of door armbesturen niet wordt gezorgd. Wel stelt art. 37 verhaal open van de kosten door de gemeente gemaakt, op de bloed- en aanverwanten die krachtens het Burg. Wetb. tot onderhoud van den overledene verplicht zouden zijn geweest, en is juist op *dezen* verhaal gegeven, zooals de Regering verklaarde, (zie de aant. aldaar) omdat zij door hunne naauwe betrekking tot den overledene *geacht kunnen worden tot het vervullen van dezen pligt* (de begraving n.l.) *geroepen te zijn*.

Maar dit een en ander is niet genoegzaam, om hen bij verzuim onder het bereik der *strafwet* te brengen. Daartoe ware noodig geweest dat de wet hun uitdrukkelijk de verplichting tot begraven had opgelegd. Bij deductie kan de strafwet op hen niet worden toegepast.

Ook om andere redenen is dit niet aannemelijk. Eene volgorde der strafregtelijke aansprakelijkheid ontbreekt. Buitendien als men met den Minister de beantwoording der vraag uit het tweede lid van art. 1 wil afleiden, dan

is toch de uitdrukking: *of diegenen die anderszins voor de begrafenis te zorgen hebben*, voor de strafbaarheid veel te onbepaald. Men kan daaronder met den heer WESTERHOFF brengen voogden of regenten van armgestichten, ziekenhuizen enz., doch men kan toch wanneer zij bijv. den overledene uit vrije liefdadigheid hebben opgenomen ter verpleging, hen voor de begrafenis niet in foro poenali aansprakelijk stellen; vooral zou dit ten opzichte van kerkelijke diaconen niet met den geest der wet strooken.

Of men neme andere gevallen. De overledene hebbe bijv. eene bepaalde beschikking gemaakt omtrent de personen, die hij verlangt dat voor zijne begrafenis zullen zorgen. Deze personen behooren niet tot zijne familie. Nu kan men hen toch niet strafbaar stellen als zij zijne beschikking niet naleven, indien de strafwet het niet uitdrukkelijk bepaalt. Of wel, de zorg voor de begrafenis van iemand die op reis of buiten zijne woonplaats is overleden, wordt door de afwezige betrekkingen aan een vriend of bekende ter plaatse van het sterfhuis opgedragen. Ook deze kan voor het niet op zich nemen dier zorg niet strafbaar zijn.

In de veronderstelde gevallen eene strafbaarheid aan te nemen, zou m. i. eene zonderlinge verwarring zijn van burgerlijk met publiek regt.

Het valt niet te ontkennen dat de wet hier eene leemte bevat. Wanneer men te laat begraaft of

doet begraven of men begraaft te vroeg, of wel men begraaft niet in eene gesloten kist of niet op eene begraafplaats volgens de wet, dan heeft men uit den aard der zaak aansprakelijke personen. Maar wanneer een lijk in 't geheel niet wordt begraven en de overheid moet volgens art. 9 optreden, dan zal de vervolging en veroordeeling van den regten persoon vrij twijfelachtig zijn.

VII. "*Elk overleden persoon.*"

10. Daaronder worden ook de lijken van hen die *vermoord of ter dood gebracht* zijn, begrepen. Men stelde daarom in het V. V. 66/7 voor, te lezen: "*Elk lijk.*"

De Regering antwoordde: *Overlijden* is eene algemeene uitdrukking, welke van ieder die het leven verloren heeft wordt gebezigd, onverschillig of de dood op natuurlijke dan wel geweldige wijze heeft plaats gehad. De woorden: *overleden persoon* bevatten dus allen die gestorven zijn.

20. In het tweede lid en verder wordt telkens van *lijken* gesproken. Bij de behandeling van het na te melden amendement van den heer DE BRAUW op het vierde lid, werd door den heer DULLERT de meening voorgestaan, dat er in den zin der wet eerst dan een lijk was, wanneer voldaan was aan art. 4, wanneer namelijk het schriftelijk verlot tot begraven zou zijn gegeven op de verklaring bedoeld bij art. 5 van de wet van 1 Junij 1865, of wanneer er doodschouw zou zijn verrigt.

Deze meening werd evenwel bestreden, en te regt. De for-

maliteiten van art. 4 doelen alleen op de *begraving*; en er kan, ook in den zin der wet, een lijk zijn voordat de verklaring van den geneeskundige is afgegeven.

VIII. „*doodgeboren kind*.” Door deze bijvoeging, in verband met de vervanging van art. 53 B. W. en art. 358 C. P., is afgesneden de twijfel die omtrent de toepasselijkheid der strafbepaling van laatstgemeld art. bestond wegens het aldaar gebezigde woord „*individu décédé*.” Zie Diephuis, Burg. Wetb. ed. 1856, I No. 265.

Het ontw. 55/6 had: „*doodgeborene*.” In de ontw. 58/9 en 59/60 stond: „*doodgeboren vrucht van zeven maanden of daarboven*,” voor welke wijziging als reden werd opgegeven, dat de verplichting tot begraving, naar inzien der Regering, niet op alle doodgeboren vruchten behoefde te worden toegepast maar alleen op de zoodanige, die als vatbaar voor leven te beschouwen waren.

Uit dat oogpunt—stemde men bij het V. V. in— liet zich de beperking verdedigen. Maar, vroeg men, heeft zij toch niet eene bedenkelijke zijde? Wie kan bepalen, of eene doodgeboren vrucht inderdaad eene zevenmaandsche is? En wat zal met vruchten van zes of zes en eene halve maand gebeuren? In elk geval was hier strijd met de bepalingen der burgerlijke wet, die aangifte ook van doodgeboren kinderen wilde, maar met het oog op de vatbaarheid om te blijven leven, niet onderscheidde.

De Regering bleef een alge-

meenen regel noodig achten, doe met de bedoelde beperking naar de maatstaf der levensvatbaarheid waarvoor de wetenschap in de regel de periode van 7 maanden aanwees. Het kon, wel is waar in sommige gevallen twijfelachtig zijn, of eene doodgeboren vrucht werkelijk eene zevenmaandsche was doch dit kon geen voldoende reden zijn om de zaak geheel ongeregelde laten, of om alle vruchten, ook die van drie en vier maanden, aan een gewone begrafenis te onderwerpen.

Strijd met het Burg. Wetb. kon niet worden ingezien. Immers art. 52 legt niet de verplichting op om van elke doodgeboren vrucht aangifte bij den burgerlijken stand te doen, maar bepaalt alleen wat de ambtenaar van den burgerlijken stand te verrigten heeft wanneer bij hem het overlijden van een pasgeboren kind wordt aangegeven.

Bij de ontw. 66/7 en 67/8 luidde de aangehaalde woorden „*doodgeboren kind (vrucht van zeven maanden en daarboven)*.”

In het V. V. 66/7, waarin met het oog op de verplichting tot begraven in eene *kist*, werd melding gemaakt van een gebruik bij sommige Israëlieten, dat elk lijk zonder kist ter aarde werd besteld (zie over dit punt hierna), voegde men er bij dat ook de godsdienstige begrippen der Israëlieten mede bragten (zooals ook voorkwam in het aan de Kamer ingediend adres van de Opperrabbijnen in het Rijk en rabinale assessoren te Amsterdam 1), dat ook doodgeborene

1) Zie Bijbl. 1859/60 II bl. 541.

vruchten *beneden* de zeven maanden en geamputeerde ledematen begraven werden, en vreesde men dat de burgemeester of de Commissaris des Konings uit de wetsbepaling zooals die thans luidde, aanleiding zou kunnen nemen om het verlof daartoe te weigeren.

De Regering antwoordde echter: Het artikel beveelt de begraving van doodgeboren kinderen van zeven of meer maanden, doch zwijgt over vruchten beneden dien tijd. Het staat dus ieder vrij ook laatstgemelde te laten begraven. De burgemeester en 's Konings Commissaris kunnen dit niet verhinderen, dewijl het hier bedoeld verlof (van het 2e en 3e lid) niet op dat geval van toepassing is.

In het ontw. 67/8 II werden de woorden: (vrucht van zeven maanden en daarboven) weder weggelaten, en werd sedert alleen gelezen: „doodgeboren kind.”

Bij de beraadslaging over art. 1 kwam de heer WESTERHOFF op deze uitdrukking terug, en vroeg of daaronder te verstaan was een voldragen kind dat bij of onder de geboorte gestorven was; of wel ook de zoodanige welke nog niet voldragen waren en dood ter wereld kwamen of onmiddellijk na de geboorte waren overleden? De geneeskundige statistiek sprak alleen van *levenloos aangegeven kinderen*, doch vermeldde niet of dat allen voldragen kinderen waren.

Hij veronderstelde dat onder *doodgeboren* kind bedoeld werd een *voldragen doodgeboren* kind.

Was deze opvatting juist, dan rees bij hem nog de vraag, — vermits bij dit art. doodgeboren kinderen niet onder *personen* worden begrepen — of *niet-voldragen* kinderen van 7 maanden en minder, die niet dood ter wereld kwamen en dus wel *personen* waren en die bijv. op den vijfden dag stierven, toch in eene gesloten kist en op eene begraafplaats moesten begraven worden.

De Regering antwoordde in den bedoelden zin. Het artikel had alleen het oog op een voldragen kind. Het overliden van eene vrucht van 7 maanden, die 2, 3 of 4 dagen had geleefd, was volkomen met het overliden van een persoon gelijk te stellen 1), omdat bij den burgerlijken stand in dat geval aangifte was gedaan zoowel van de geboorte als van het overliden. Dat kind, verklaarde de Regering, moet dus op eene begraafplaats begraven worden.

IX. „in eene gesloten kist”.

10. Bij het V. V. 58/9 werd de opmerking gemaakt dat het raadzaam en nuttig ware, dat op de geheel bijzondere begrippen der Israëlieten ten aanzien van het begraven hunner lijken meer ware gelet. O. a. was de verplichting om *in eene kist* te begraven met de begrippen van sommigen huu-

1) Blijkens het antwoord op eene vraag van den heer HEEMSKERK Az. was daarmede door de Regering niet gezegd dat eene vrucht van zeven maanden eigenlijk *geen* persoon zou zijn.

ner in strijd, gelijk dan ook door de Opperrabbijnen in hun reeds vermeld adres werd opgemerkt.

Volgens de Regering was echter, voor zooverre bekend, het gebod dat elk lijk in eene kist begraven werd, met geen voorschrift der Israëlitische godsdienst in strijd. Nu mogt het de wensch van sommige Israëlitien zijn, dat de lijken hunner nabestaanden onmiddellijk met de aarde in aanraking kwamen, dit kon geen voldoende reden zijn om eene bepaling, die in het belang der openbare orde en gezondheid noodig was, weg te laten.

Bij het ontw. 66/7 kwam de Kamer echter op de zaak terug. Wel moest natuurlijk ook voor de bedoelde Israëlitien het voorschrift gelden, dat *vervoer* van het lijk in eene goed gesloten kist plaats had, maar bij de begrafenis zelve was dit niet volstrekt noodzakelijk, mits slechts het lijk op behoorlijke diepte onder de aarde werd nedergelegd; dit bedekken met aarde, zóó dat geene schadelijke uitwaseming te vreezen ware, streed met het bedoelde gebruik niet.

De Regering antwoordde: Tegen het verlangen, dat aan Israëlitien vergund worde hunne dooden zonder kist te begraven, is bezwaar, omdat de gezondheid van hen, die aan de begraafing deel nemen, daardoor in de waagschaal kan worden gesteld. Dit bezwaar zou welligt moeten wijken, indien het begraven zonder kist als een godsdienstige pligt der Israëlitien moest worden aangemerkt; maar dit is niet beweerd.

Bij de beraadslaging werd dit ook door den heer GODEFROI, die over de gebruiken der Israëlitien omtrent de *sluiking* der kist (waarover hierna) mededeelingen deed, niet beweerd.

20. Wordt hier eene kist van *hout* bedoeld of mag hier ook gebruik worden gemaakt van andere stoffen? Er worden wel, zeide de heer WESTERHOFF, doodkisten uit lood, tin, gegoten ijzer, glas of steen, ook wel uit zwaar bordpapier vervaardigd.

Moet het omhulsel van een lijk — vroeg hij verder — altijd den kistvorm hebben? In de 14e en 15e eeuw nog was het gebruik van doodkisten hier niet algemeen, daar men den doode in een lijkkleed gewikkeld in het graf nederlegde, iets dat gewis in vele gevallen wel navolging verdiende. Andere omhulsels, die spoediger vergaan dan hout en het lijk spoediger met de aarde in aanraking brengen, zou hij verkieslijker achten, omdat dan de ontbinding van het lijk veel spoediger plaats vindt dan in hout en in kisten. Zeker althans ware het wenschelijk te bepalen dat in het algemeen geen lijk ter aarde mogt besteld worden, dan in dennen- of vurenhouten kisten.

30. Wat moest verder, zooals in het ontwerp stond, onder een *„behoorlijk gesloten kist”* worden verstaan? Het genoemde lid gaf in overweging, in het belang der gezondheid te lezen: *„eene waterdichte en behoorlijk gesloten kist”*.

De heer VAN KUYK wilde alleen gelezen hebben: *„behoorlijk in eene kist.”*

De heer GODEFROI wilde het woord *behoorlijk*, als vooral met het oog op de strafbepaling van art. 41 No. 1 te onbestemd, laten vervallen.

De Minister bedoelde met de gebezigde uitdrukking, niet alleen dat zij met een deksel gesloten maar ook dat zij waterdicht zou zijn, dat er geen naden of reten in zouden zijn, en stelde nu aanvankelijk voor te lezen: *in eene waterdichte en gesloten kist*.

De heer HEEMSKERK 1) vreesde dat men daardoor het begraven in *vurenhouten* kisten die meestal gebruikt worden, zou verbieden, daar zij z. i. niet waterdicht *kunnen* zijn.

De Minister wenschte het verplicht gebruik eener waterdichte kist naar aanleiding der gemaakte opmerking, ten einde te voorkomen, dat vochten uit de kist zouden loopen, hetzij op den lijkwagen, hetzij op de begraafplaats gedurende het vervoer, hetgeen nu te dikwijls geschiedde. De vurenhouten kisten zouden toch ook wel zóó kunnen gemaakt worden dat dit althans voorkomen werd; dit was de bedoeling van „waterdicht.”

De heer GODEFROI vreesde evenwel dat als de kist *waterdicht* moest zijn, de Israëlieten bij het begraven altijd in contraventie zouden zijn, want de daarbij gebruikelijke kisten, zeide hij, bestaan uit ruwe planken van vurenhout. De kist wordt met een los deksel naar de begraafplaats gebracht, omdat — dit is eene godsdienstige ceremonie —

het lijk daar nog aanschouwd wordt, waarop in het lijkhuus het deksel op eene ruwe wijze op de kist wordt bevestigd. Die kist kan niet waterdicht zijn en zal het nimmer wezen.

Daarop wijzigde de Minister de uitdrukking gelijk ze thans luidt

Er wordt dus nu alleen gevorderd eene *kist*, van welke stof of welken vorm ook, en waterdicht of niet, mits gesloten, op welke wijze dan ook.

Blijkens de M. v. T. 67/8 I op art. 11 zal ook voor het vervoer naar elders bij besmettelijke ziekte, geen hermetisch luchtdichte sluiting, als voor het daar bedoeld geval werd verlangd, gevorderd worden.

40. Eindelijk wordt opgemerkt dat volgens de blijkbare bedoeling, uit de redactie van art. 1 en ook van art. 22, 2de lid voortvloeiende, niet meer dan één lijk in dezelfde kist kan worden begraven.

X. „*begraafplaats*.” Zie art. 13 en volgg., art. 45 volgg. Zie ook de aant. op artt. 2 en 15.

XI. De woorden: *of volgens de overgangsbepalingen dezer wet toegelaten* zijn ten gevolge der opmerking van den heer WESTERHOFF, — dat volgens art. 45 en volgg. de begraving ook na invoering der wet op begraafplaatsen kan worden voortgezet welke niet overeenkomstig deze wet zijn *aangelegd*, — en hoewel wat de opmerker wenschte, volgens de Regering reeds in het artikel lag, door haar bijgevoegd.

Aanvankelijk luidde deze bijvoe-

1) In dit werk wordt bedoeld de heer HEEMSKERK AZ., Oud-Minister van Binnenl. Zaken, door wien de 4e, 5e en 6e Ontwerpen waren ingediend.

Zoo de niet gescheiden echtgenoot, of, bij ontstentenis of niet aanwezigheid van echtgenoot, de naaste ter plaatse van het sterfgeval aanwezige meerderjarige bloed- of aanverwanten tot den derden graad ingesloten en, ook deze niet tegenwoordig zijnde, de aanwezige meerderjarige erfgenamen of diegenen die anderzins voor de begrafenis te zorgen hebben, verlangen of vergunnen, dat een lijk niet begraven, maar ontleed of bewaard worde, of zoo de overledene dergelijke beschikking over zijn lijk bij uitersten wil of bij eene akte, zoo als omschreven is in art. 982 van het Burgerlijk Wetboek, heeft bevolen, kan dit met verlof van den burgemeester geschieden.

Bij weigering van dit verlof is beroep binnen 24 uren op Onzen Commissaris in de provincie, die daarop onmiddellijk beschikt.

Voor lijkopening of gedeeltelijke ontleding, door of onder toezigt van een geneeskundige, waardoor de begraafing binnen den na te melden termijn niet wordt verhinderd, is het verlof des burgemeesters niet noodig. Voor onderzoek van lijken op regterlijk gezag wordt noch dat verlof, noch de toestemming der personen, in het tweede lid van dit artikel genoemd, vereischt. (c)

ging: of WEL DIE volgens de overgangsbepalingen dezer wet ALS BRUIKBAAR ERKEND EN toegelaten is, hetgeen ten gevolge eener opmerking dat nu twee voorwaarden schenen te worden vereischt, en tot betere stijl, werd veranderd als bovengemeld.

(c) I. Over deze op het eerste lid van art. 1 volgende bepalingen is veel verhandeld. Talrijk zijn de wijzigingen die, in den loop der behandeling van de ontwerpen, in die bepalingen gebragt zijn.

Ik meen tot toelichting daarvan

niet beter te kunnen doen dan vooraf de onderscheidene wijzigingen mede te deelen, hetgeen een algemeen overzicht zal vergemakkelijken.

Voor het 2e, 3e en 4e lid van art. 1 werd in het ontw. 55/6 het volgende gelezen:

„Op dezen regel kan, in het belang der wetenschap, ter ontleding of opening van een lijk, uitzondering worden toegelaten, mits de echtgenoot, en bij ontstentenis van echtgenoot, de ter plaatse, waar het lijk is gevallen, tegenwoordige bloedverwanten of andere naastbestaanden van den overledene, die voor de begrafenis zorgen, toestemmen, en burgemeester en wethouders verlof geven.

„Ten aanzien van lijken, die slechts geopend of gedeeltelijk ontleed worden, blijft de bepaling der eerste zinsnede gelden.”

In 't ontw. 58/9 stond in het 2e lid *bewaring* in plaats van *opening*, en werden in 't 3e lid weggelaten de woorden *geopend of*.

Bij de N. v. W. 58/9 werden de woorden *of andere naastbestaanden* weggelaten en achter *overledene* ingelascht: *of zij*.

Bij 't ontw. 66/7 veranderde de redactie belangrijk en luidden het 2e, 3e en 4e lid aldus:

„Zoo de niet gescheiden echtgenoot, of, bij ontstentenis of niet aanwezigheid van dezen, de naaste ter plaatse van het sterfgeval aanwezige bloed- of aanverwanten tot den derden graad ingesloten, de aanwezige erfgenamen, de uitvoerders der uiterste wilsbeschikking, of diegenen die anderzins voor de begrafenis te zorgen hebben, ver-

langen of vergunnen, dat een lijk niet begraven, maar ontleed of op eene andere wijze bewaard worde, of zoo de overledene dergelijke beschikking over zijn lijk bij uitersten wil of bij eene acte, zoo als omschreven is in art. 982 van het Burgerlijk Wetboek, heeft bevolen, kan dit met verlof van den burgemeester geschieden.

„Bij weigering van dit verlof is beroep binnen 24 uren op Onzen Commissaris des Konings.

„Voor lijkopening of gedeeltelijke ontleding, die de begraafing binnen den na te melden termijn niet verhindert, is het verlof des burgemeesters niet noodig. Voor onderzoek en behandeling der lijken op regterlijk gezag wordt noch dat verlof noch de toestemming der personen, in het tweede lid van dit artikel genoemd, vereischt.”

Behalve de ommekeer in den vorm dezer bepalingen valt ten aanzien der gemaakte wijzigingen o. m. het volgende wat den inhoud zelf betreft op te merken:

De woorden *in het belang der wetenschap* vervielen;

voor *echtgenoot* werd gelezen: *niet gescheiden echtgenoot*;

voor *en* daaropvolgende: *of*;
achter *ontstentenis* werd gevoegd:
of niet aanwezigheid;

van echtgenoot werd: *van DEZEN*;
de woorden: *de ter plaatse, waar het lijk is gevallen, tegenwoordige bloedverwanten van den overledene*, werden aldus: *de NAASTE ter plaatse van het sterfgeval aanwezige bloed OF AANVERWANTEN TOT DEN DERDEN GRAAD INGESLOTEN*;

in plaats van: *of zij die voor de begrafenis zorgen*, werd gezegd: *de aanwezige erfgenamen, de uitvoerders der uiterste wilsbeschikking, of diegenen die anderszins voor de begrafenis te zorgen hebben*;

voorts werd bijgevoegd: *of zoo de overledene dergelijke beschikking over zijn lijk bij uitersten wil of bij eene acte, zooals omschreven is in art. 982 van het B. W., heeft bevolen*;

voor toestemmen werd gesteld: *verlangen of vergunnen*;

voor *ter ontleding of bewaring* werd gelezen: *ontleed of* OP EENE ANDERE WIJZE bewaard;

voor *burgemeester en wethouders* werd gesteld: *burgemeester*.

Een nieuw lid werd ingelascht om hooger beroep op den C. d. K. te geven.

Het 4e lid kwam in de plaats van het 3e lid en luidde als boven is opgegeven.

In 't ontw. 67/8 I werd gelezen:

in het 2e lid in plaats van *bewaard: beschikt*;

in het 3e lid in plaats van C. d. K.: C. in de provincie.

In 't ontw. 67/8 II werd tusschen *aanwezige* en *bloed of aanverwanten* ingelascht: *meerderjarige*;

tusschen *ingesloten* en *de aanwezige erfgenamen*, de woorden *en ook deze niet tegenwoordig zijnde*;

tusschen *aanwezige* en *erfgenamen* het woord *meerderjarige*;

tusschen *erfgenamen* en *de uitvoerders* 't woordje *of*.

In het 3e lid werd achter pro-

vincie bijgevoegd: *die daarop onmiddellijk beschikt*.

In het vierde lid werd in plaats van de woorden *der lijken op regterlijk gezag* gelezen: *van lijken op bevel van het regterlijk gezag*.

In het ontw. 68/9 geen verandering.

Bij de beraadslaging stelde de Minister tengevolge der onderscheidene opmerkingen voor om: in 't 2e lid weder *echtgenoot* te lezen in plaats van *dezen*;

de woorden *of de uitvoerders der uiterste wilsbeschikking* te laten vervallen;

voor de woorden *dat daarover op eene andere wijze beschikt* te lezen enkel: *bewaard*;

om verder in 't 4e lid in plaats van *onderzoek en behandeling van lijken* te lezen alleen: *onderzoek van lijken*;

eindelijk, om in plaats van *op bevel van het regterlijk gezag* te lezen: *op regterlijk gezag*.

De heer DE BRAUW stelde als amendement voor, den aanhef van het 4e lid te lezen: *Voor lijkopening of gedeeltelijke ontleding DOOR EEN GENEESKUNDIGE, die de begraving enz., welke aanhef nader door hem werd veranderd in: Voor lijkopening of gedeeltelijke ontleding, door OF ONDER TOEZIGT van een geneeskundige, waardoor de begraving binnen den na te melden termijn niet wordt verhinderd, is het verlof, enz.*

Het amendement werd met 28 tegen 26 stemmen aangenomen.

II. Het hoofddoel van deze bepalingen, houdende uitzondering op den regel van het 1ste lid dat

begraven van lijken verplichtend is, kan nog uit de M. v. T. van het eerste ontw. worden gekend. Het *belang der wetenschap*, zeide de Regering, vordert deze uitzondering, ten einde het ontleden van lijken en het vervaardigen van geraamten mogelijk te maken. De 2de zinsnede van het artikel opent daartoe de gelegenheid. Daarbij is nevens het belang der wetenschap ook dat der openbare orde in het oog gehouden en gelet op hetgeen de naaste betrekkingen der overledenen kwetsen kon.

De slotbepaling, zeide de Regering verder, is noodig ter verzekering, dat lijken, die slechts werden geopend, of waarvan alleen een enkel deel werd ontleed, die alzo nog eene menschelijke gedaante vertoonen, behoorlijk ter aarde besteld worden.

Deze slotbepaling, zooals zij toen luidde, was evenwel met het voorafgaande in strijd. In het 2de lid toch van het artikel werd uitzondering van de verplichting tot begraven, behalve ter ontleding, ook toegelaten ter *opening* van een lijk, maar het 3de lid maakte op het geval dat een lijk *geopend* werd, de verplichting tot begraven daarvan weder toepasselijk. De Regering schijnt deze tegenstrijdigheid te hebben gevoeld, en veranderde, bij het ontw. 58/9, in het 2de lid het woord *opening* in *bewaring*. Maar nu liet zij evenzeer in het 3de lid het woord *geopend* vervallen. Aan de eene zijde werd dus de uitzondering uitgebreid om, in het belang der wetenschap, ook de *bewaring* van lijken mogelijk te maken, doch aan den anderen

kant werd weder in het onzekere gelaten of nog bij *lijkopening* evenals bij *gedeeltelijke ontleding*, het begraven moest geschieden.

Deze onzekerheid werd bij het ontw. 66/7 opgeheven. Thans wordt de begraving voorgeschreven bij enkele *lijkopening* zoowel als bij *gedeeltelijke ontleding*.

Zie verder over het 4de lid het aanget. op blz. 40 N°. 4, blz. 44 N°. 2 en op bladz. 45—52 N^s. VII—IX.

III. Sedert het 4de ontw. is aan de uitzonderingen van de verplichting tot begraven nog eene andere strekking gegeven dan *het belang der wetenschap*, welke woorden thans uit het artikel werden geligt. "In de tegenwoordige redactie is ook voorzien in het geval dat nablijvenden verlangen een lijk gebalsemd of op andere ongewone wijze te bewaren, of wel de overledene zelf bij uitersten wil of eene acte, omschreven in art. 982 van het Burgerlijk Wetboek, over zijn lijk heeft beschikt." M. v. T.

De eerste redactie van het tot dit einde gewijzigde 2de lid luidde: "Zoo de niet-gescheiden echtgenoot enz. verlangen of vergunnen, dat een lijk niet begraven, maar ontleed of *op eene andere wijze* bewaard worde" enz.

Tegen deze redactie werd door de Kamer opgemerkt, dat aldus het *ontleden* van een lijk als eene wijze van bewaren werd voorgesteld. Daarop werd bij het volgende ontw. gelezen: "ontleed of *daarover* op eene andere wijze *beschikt* worde" enz.

Deze wijziging geschiedde nog om eene andere reden.

Enkele leden namelijk merkten bij de overweging van het ontw. 66/7 in de afdeelingen op dat de wet alleen van het *begraven* van lijken sprak, terwijl naar hunne meening, ook het *verbranden* van lijken wenschelijk kon zijn; zoodat de mogelijkheid daarvan moest worden vrijgelaten.

Vele anderen vereenigden zich in geen deele met dat denkbeeld. Het verbranden van lijken was, ook indien daartegen geene onoverkomelijke bezwaren van godsdienstigen aard bestonden, ten eenenmale strijdig met de denkwijze der natie en met gevoelens, die in de hoogste mate eerbiediging verdienen. Zelfs uit een hygiënisch oogpunt was dat verbranden, volgens enkelen, niet wenschelijk. Bovendien nog zou, indien men zoo iets wilde toelaten, de wet zich over de wijze van begraven in veel algemeener zin moeten uitlaten, of liever daaromtrent volkomen vrijheid toekennen; hetgeen dan toch, om velerlei redenen, niet mogelijk was.

Het ontwerp — antwoordde de Regering toen — spreekt van *degraven* als algemeen hier te lande gebruikelijk. Wil echter iemand bij uitersten wil bevelen dat zijn lijk worde verbrand, dan staat art. 1 hiertegen niet in den weg. De redactie is eenigermate verduidelijkt door *beschikt* te gebruiken in plaats van *bewaard*.

Verder gaf de Regering nog te kennen bij de beantwoording der na te melden vraag omtrent geschillen onderling over de gevorderde toestemming, dat de wil van

den overledene behoorde te worden geëerbiedigd, mits de beschikking niet met de goede zeden streed.

Tegen de bepaling werden evenwel in het Eindv. op het ontw. 67/8 II weder bezwaren gemaakt. Enkele leden vreesden dat het beschikken over het lijk, ook op andere wijze dan begrafenis of ontleding, tot verkeerde gevolgen zou kunnen leiden en gewaagden daarbij niet slechts van het verbranden van lijken, maar ook van het zetten van kinderlijken op liquor. Andere leden herinnerden daartegen, dat zoodanige beschikking over het lijk afhankelijk bleef van het verlot van den burgemeester. In de noodzakelijkheid van dat verlot lag volgens hen een genoegzame waarborg tegen voldoening aan excentrieke denkbeelden.

De Minister Fock stemde, blijkens zijne M. v. T., met het laatstvermelde gevoelen in.

Bij de beraadslaging kwam men echter met nadruk op de vroegere bezwaren terug en vreesde men van deze bepaling misdrijf en misbruiken van verschillenden aard. Zooals zij luidt — zeide de heer WESTERHOFF — kan men verlangen of vergunnen, dat een lijk *verbrand* worde, eene handeling die bij verschillende personen en zelfs bij daarvoor opgerigte vereenigingen in het buitenland sterke voorstanders vindt, — dat een lijk *gekookt en de beenderen van het vleesch ontdaan en afzonderlijk bewaard worden*, gelijk in de 12e en 13e eeuw wel plaats had, — of wel men zou een lijk door scherpe en bijtende minerale zuren kunnen doen ver-

teren en oplossen, ze laten uitdroogen, balsemen, in alcohol of in eenig ander bederfwerende stof bewaren, ja, ze zelfs, op het voorbeeld van sommige volksstammen in Afrika, kunnen gebruiken ter bemesting van het land; en zóó zou men, volgens de bepaling, nog op honderd andere wijzen meer met de lijken der afgestorvenen kunnen handelen.

Het verlof van den burgemeester gaf, volgens het genoemde lid, weinig waarborg, en bovendien in de meeste gevallen kon men het vragen van verlof geheel straffeloos nalaten. Art. 41 N°. 2 toch stelde alleen strafbaar het *ontleden of bewaren* van een lijk zonder het verlof, maar tegen het verbranden, kookken, door minerale zuren vernietigen of op eenige andere wijze behandelen van lijken zonder verlof, was geen straf bedreigd.

De Minister antwoordde dat het niet wel mogelijk ware bij de wet te voorzien in al de aangegeven gevallen, er zouden zelfs nog meerdere aan te halen zijn; doch hij stelde thans zelf voor, in plaats van: „of daarover op eene andere wijze *beschikt* worde” te lezen: „of *bewaard* worde.” Dan — zeide de Minister — is van zelf verval len het denkbeeld van verbranden of oplossen in scherpe zuren, hetgeen niet ligt in den geest onzer natie.

De heer PIJNAPPEL vroeg nu, wat hier „bewaren” beteekende; of men daarbij gedacht had aan *balsemen*? Maar dan werd het lijk toch begraven. Intusschen was hier bedoeld: bewaren in tegenstelling van begraven.

De heer VAN KERKWIJK vroeg of het niet beter ware tot de oorspronkelijke redactie terug te keeren, omdat men uit het woord *bewaren* zou afleiden, dat het verbranden van lijken nu niet geoorloofd zou zijn. Evenwel, hoe impopulair het verbranden van lijken ook ware, zoo zal men, meende hij, om der gezondheidswille over eenige jaren toch er toe over moeten gaan.

De Minister antwoordde: Om trent het verbranden en in zuren oplossen van lijken werd gisteren aangevoerd dat dit in strijd is met den geest der natie. Onder *bewaren* versta ik alleen het stellen van een lijk op liquor bijv., als daartegen geen bezwaar is.

Verder werd dit punt niet aangeroerd. In verband met het voorafgaande schijnt nu als de bedoeling der wet te moeten worden aangenomen dat alleen het (geheel) *ontleden of het bewaren* van een lijk, met inachtneming van het hier voorschrevene en van art. 43 N°. 7 gedaan, van de verplichting tot begraven ontheft, en dat het verbranden of op andere wijze vernietigen van een lijk niet is geoorloofd, terwijl het niet- of te laat begraven strafbaar is volgens art. 41 N°. 1 en art 40 N°. 1.

Eindelijk volgt uit de wijziging in verband met het gebezigde woord *dergelijke*, dat ook aan de beschikking van den overledene zelf, al strijdt ze niet met de goede zeden, geen gevolg mag worden gegeven zoo ze eene andere strekking mogt hebben dan ontleden of bewaren van zijn lijk.

IV. Om verlof te kunnen geven tot het ontleden of bewaren van een lijk in plaats dat het begraven worde, moet den burgemeester blijken van het verlangen of de vergunning daartoe van echtgenoot, bloed- of aanverwanten, erfgenamen of van diegenen die anderszins voor de begrafenis te zorgen hebben of van den overledene zelve.

Onderscheidene punten doen zich hier ter behandeling voor.

1°. Als beginsel der wet op dit punt kan men aannemen dat zij de ontleding of bewaring van lijken in het belang der wetenschap niet te zeer heeft willen bemoeijelijken. Is er bijv. niemand van de in het artikel opgenoemde personen aanwezig en wordt ook niet voor de begrafenis gezorgd, dan vervalt het vereischte van vergunning en is alleen het verlof van den burgemeester noodig. Anders ware het vragen van toestemming dikwerf onmogelijk. Er dient ook een grens te wezen — werd in de M. v. T. gezegd — buiten welke dit vragen zich niet behoeft uit te strekken. Daarom wordt gevorderd dat men door de tegenwoordigheid of door het zorgen voor de begrafenis toone in den overledene belang te stellen.

Wanneer derhalve niemand der

opgenoemde personen aanwezig is ter plaatse van het sterfgeval, b. v. van militairen, gevangenen of personen in liefdadigheidsgestichten, of op reis of buiten hunne woonplaats overleden, en niemand zorgt voor de begrafenis, dan is geene toestemming noodig.

Dit moge men nu hard noemen voor afwezige betrekkingen, doch de wet is niet anders. Toen daarop in het V. V. 59/60 als een der nadeelige gevolgen van deze regeling werd gewezen, en ook werd opgemerkt dat de tegenzin van lieden uit den behoeftigen volksstand, om zich in goed ingerigte gasthuizen te laten verplegen, door de vrees werd gevoeld dat aan de lijken der aldaar gestorvenen datgene wat men eene eerlijke begrafenis pleegt te noemen, niet te beurt mogt vallen, werd door enkele leden daartegen aangevoerd dat het belang der wetenschap niet moest worden opgeofferd aan hetgeen in hun oog een vooroordeel was.

Dit belang stond ook op den voorgrond bij de volgende onderwerpen waarbij nogtans belangrijke uitbreiding aan het vereischte der toestemming, ter opheffing van de geopperde bezwaren, werd gegeven. 1) „Het geldt hier een onderwerp, waarin het belang der wetenschap

1) Het tweede lid van art. 1, — werd in het meergemeld adres van Opper-rabbijnen gezegd, — kan voor de Israeliten niet worden toegelaten, omdat de godsdienst volstrekt verbiedt lijkopeningen in het belang der wetenschap te doen. Alleen op regterlijk gezag moeten zij dit toelaten, maar dan moet de alinea eenige uitbreiding erlangen, in overeenstemming met de Israelitische gebruiken.

Aan deze bezwaren schijnt door de tegenwoordige redactie van het art. genoegzaam te zijn tegemoetgekomen, terwijl wat het laatste punt betreft, het regterlijk onderzoek niet door Israelitische gebruiken kan worden nagelaten of belemmerd.

van nabij is betrokken. Wierd voor de ontleding van een lijk in het algemeen de aanvraag of toestemming gevorderd van alle bloedverwanten van den overledene, de ontleding zou dan zoo goed als onmogelijk zijn. Billijk en betaamelijk schijnt het daarentegen, de aanvraag of toestemming der naastbestaanden te vorderen, zoo zij aanwezig zijn, of bij hunne afwezigheid, de aanvraag of toestemming van hen die voor de begrafenis zouden te zorgen hebben." M. v. T. 66/7.

2°. Bij de beraadslaging over het art. werd nog door den heer WESTERHOFF gevraagd of het niet billijk en wenschelijk ware dat de wet bepaalde dat die lijken waarover men nu handelde door de betrokken familiën zouden kunnen opgevraagd worden?

Deze vraag is niet beantwoord. Zij is echter wel op te lossen. Het vervoer naar elders staat vrij behoudens art. 11 en de inachtneming der plaatselijke verordeningen. Ontheffing van de begraving binnen den bij art. 6 eerste lid voorgeschreven termijn kan volgens het tweede lid van dat art. worden verleend.

Wordt nu aanvraag gedaan tot ontleding in 't belang der wetenschap, dan kunnen de ter plaatse aanwezigen die anders voor de begrafenis zouden zorgen, door weigering der gevorderde toestemming de ontleding van het lijk naar den wensch der afwezige familie beletten.

Bij gemis echter van zoodanige

aanwezigen, is de burgemeester volgens het art. in verband met hetgeen ons straks uit de geschiedenis bleek — hoe hard dit ook zij — niet verplicht op den wensch der afwezige familie om het lijk over te brengen, te letten en het gevraagde verlof tot ontleding te weigeren.

3°. Indien voorts op den dag van het overlijden nog niemand der in het art. opgenoemde personen aanwezig is noch iemand anders voor de begrafenis zorgt, maar wel later, bijv. op den 2en, 3en, 4en of 5en dag zich zoodanige personen opdoen, en er is inmiddels in 't belang der wetenschap verlof tot ontleding of bewaring gevraagd, zoo kan evenwel de burgemeester niet bevoegd worden geacht, het verlof, zoo hij het reeds mogt gegeven hebben, weder in te trekken.

Ook kan hij, ingeval bijv. het bestaan van nog afwezige betrekkingen van den overledene hem bekend is, niet gehouden worden geacht de beschikking op het gevraagde verlof tot na mogelijke overkomst van dezen op te schorten.

Daardoor zou het belang der wetenschap veelal niet zijn gebaat. Ook is daarvoor geen tijd met het oog op het in het derde lid opengesteld beroep bij weigering van het verlof, in verband met den korten termijn voor de begraving in art. 6 gesteld, tenzij ontheffing zij gevraagd 1).

Tegen eene te ligtvaardige afgifte van het verlof door den burgemeester die bijv., bij mogelijkheid

1) Zie ook het aanget, bladz. 45, 49.

daartoe, niet zoude onderzoeken of niet nog van elders naauwe familiebetrekkingen zullen overkomen, geeft overigens het art. in het bedoelde geval weinig waarborg.

4°. Voor enkele lijkopening of gedeeltelijke ontleding van een lijk overeenkomstig het vierde lid, is het verlot van den burgemeester niet noodig.

De vraag rijst: is daarvoor nu ook geen toestemming noodig van de betrekkingen enz. in het tweede lid genoemd?

Het schijnt niet twijfelachtig dat die toestemming noodig is. Het is waar, de wet zegt het niet uitdrukkelijk, maar het volgt toch uit het verband. Voor het geval van onderzoek van lijken op regterlijk gezag is in het vierde lid eene afzonderlijke zinsnede gemaakt, en nu is juist het onderscheid van deze en de eerste zinsnede daarin gelegen, dat terwijl in deze slechts ontheffing van het vereischte van verlot, in de laatste daarentegen van beide, van verlot en toestemming ontheffing wordt verleend. 1)

Er bestaat evenwel eene leemte in de strafbepalingen. Bij art. 41 N°. 2 wordt wel strafbaar gesteld het ontleden of bewaren van een lijk, zonder het verlot in het 2de lid van art. 1 vermeld, maar niet het verrigten van lijkopening of gedeeltelijke ontleding overeenkomstig het vierde lid zonder de bovenbedoelde toestemming.

5°. De wet schrijft niet voor, op welke wijze aan den burge-

meester moet blijken van de aanvraag of van de vergunning, voor de ontleding of bewaring van een lijk vereischt.

Ofschoon hij dus geene schriftelijke aanvraag of vergunning mag vorderen, is het echter wenschelijk dat ze schriftelijk te zijner kennis worde gebracht. Vooral zal dit noodig zijn voor het geval dat bij weigering van het verlot volgens het derde lid de tusschenkomst van den Commissaris des Konings wordt ingeroepen, die toch onmiddellijk beschikken moet.

6°. Ten aanzien der aanvraag of vergunning is eene bepaalde volgorde of rangregeling voorgeschreven. Daardoor zijn afgesneden de moeilijkheden en geschillen, die onder de redactie van het art. in vroegere ontwerpen werden gevreesd.

Blijkens het V. V. 59/60 namelijk, meende de Kamer, ook na de wijziging die het tweede ontwerp had ondergaan, dat het volksbegrip dat tegen de ontleding der lijken van betreurde afgestorvenen was gekant, nog niet genoegzaam was geëerbiedigd. Volgens het ontw. scheen de toestemming van hen die voor de begrafenissen zorgden voldoende, en zouden h. v. bloedverwanten die te behoefstig waren om de begrafeniskosten te voldoen, de ontleding niet kunnen beletten. Daarom wenschte men dat de eersten alleen bij afwezigheid van de laatsten toestemming zouden kunnen geven.

Ofschoon de redactie van het volgende ontw. 66/77 aanmerkelijk

1) Z66 begreep het ook de heer DE BRAUW, zie bladz. 50.

was gewijzigd, bleef het punt der rangregeling nogtans duister. Het V. V. 66/7 bevat hieromtrent het volgende:

Verschillende kategoriën van personen worden hier aangeduid, op wier verlangen tot de ontleding van het lijk verlof kan worden gegeven; maar het blijkt niet in welken geest beslist zal worden, als zij het onderling oneens zijn. Aan eene eigenlijke rangregeling schijnt hier toch niet te denken. Wanneer bijv. „de bloed- of aanverwanten” zich tegen de ontleding verklaren en de „uitvoerders van den uitersten wil” 1) daarvoor vergunning vragen, zal dan bij voorkeur op de aanvraag dezer laatsten worden gelet? En hoe zal het gaan, als de overledene zelf over zijn lijk beschikt heeft, maar de bloed- of aanverwanten niet willen, dat aan zoodanige beschikking gevolg worde gegeven? Zal in dat laatste geval de wil van den overledene worden geëerbiedigd, of zal in geval van verschil de burgemeester steeds beslissen? Men zou er bezwaar in zien, dat deze den wil der naaste bloedverwanten of zelfs van de weduwe of weduwnaar ter zijde zou kunnen stellen.

De Regering meende aanvankelijk dat de bepaling in de praktijk geen bezwaar zou opleveren. Wanneer tusschen de hier bedoelde personen geene overeenstemming te verkrij-

gen is — zeide zij in de M. v. T. 67/8 I — dan zal van zelf het gevoelen van hen, die voor de begrafenis te zorgen hebben, moeten worden gevolgd. Heeft de overledene zelf over zijn lijk beschikt, dan behoort die wil te worden geëerbiedigd, mits de beschikking niet met de goede zeden strijdt 2).

Bij het ontw. 67/8 II ging nogtans de Regering er zelve toe over om eene volgorde te bepalen. Zij laschte namelijk in het art. de woorden in: „en ook deze niet tegenwoordig zijnde,” en verklaarde uitdrukkelijk in de M. v. T.: Het tweede lid van dit artikel heeft eene wijziging ondergaan om te doen uitkomen, in welke volgorde de daar genoemde personen hebben te beslissen over magtiging tot ontleding van een lijk.

Ofschoon nu overigens de volgorde door het artikel zelf wordt aangewezen, is het echter niet twijfelachtig met het oog op de M. v. T. 67/8 I straks medegedeeld, dat vóór allen de voorkeur heeft de beschikking door den overledene zelf over zijn lijk gemaakt, ofschoon deze in het artikel het laatst van allen zij vermeld.

7°. „niet gescheiden echtgenoot.” In de drie eerste ontwerpen werd enkel gelezen: *echtgenoot*. Toen dit bij het volgende werd veranderd als boven, werd in het V. V. verduidelijking gevraagd. Had men daarbij, vroeg men, ook

1) Deze laatsten zijn thans weggelaten en hebben de hier bedoelde bevoegdheid nu alleen wanneer zij voor de begrafenis te zorgen hebben, behoudens de beschikking van den overledene zelve.

2) Over het laatste geval zie men echter ook het boven bladz. 36 en 37 daaromtrent opgemerkte.

te denken aan de vrouw, te wier behoefte enkel scheiding van goederen had plaats gehad?

Het antwoord luidde: De uitdrukking *niet-gescheiden echtgenoot* laat geen grond tot twijfel over. Gescheiden echtgenooten zijn diegenen, tusschen wie echtscheiding of scheiding van tafel en bed is uitgesproken.

De heer WESTERHOFF merkte bij de discussie op dat men er uit zou afleiden, dat er ook gescheiden *echtgenooten* in den zin der wet zouden kunnen bestaan. Moest hier wellicht gedacht worden aan ééne soort van scheiding en wel aan scheiding van tafel en bed? Waarom dit dan niet in de wet uitgedrukt?

De Minister FOCK antwoordde: Hier wordt bedoeld: gescheiden van tafel en bed. Het is de meening, dien echtgenoot op dit oogenblik uit te sluiten; daarom zijn die woorden in alin. 2 opgenomen en kunnen blijven.

8°. *„bij ontstentenis of niet aanwezigheid van echtgenoot.”* De woorden *of niet aanwezigheid* werden bij het ontw. 66/7 ingelascht overeenkomstig het beginsel, reeds boven bladz. 38 besproken, om de afwezigen uit te sluiten.

Bij hetzelfde ontw. waren de woorden *van echtgenoot* veranderd in: *van dezen*. Bij de beraadslaging keerde de Regering echter tot de oorspronkelijke redactie terug, om den twijfel af te snijden die gerezen was over het regt der *vrouw* om over het lijk van haren man te beschikken. Gelijk in vele artikelen van het Burg. Wetb., is dus hier het woord *„echtgenoot”* zoo

voor den man als voor de vrouw gebruikt.

Overigens is het duidelijk dat onder *„echtgenoot”* weder hetzelfde wordt verstaan als boven, namelijk: *„niet gescheiden echtgenoot.”*

9°. *„meerderjarige bloed- of aanverwanten . . . erfgenamen.”* De bevoegdheid aan de bloed- of aanverwanten en erfgenamen verleend, werd eerst bij het ontw. 67/8 II tot de meerderjarigen hunner beperkt.

Zie voorts artt. 345 volg. Burg. Wetb.

10°. *„erfgenamen.”* De wet maakt geen onderscheid tusschen erfgenamen bij uitersten wil en erfgenamen bij versterf.

Bij twijfel schijnt men te moeten aannemen, in overeenstemming met art. 921 Burg. Wetb., dat eerstgenoemden de voorkeur hebben.

11°. *„of diegenen die anderszins voor de begrafenis te zorgen hebben.”* Wie zijn dat? Uit het woord *anderszins* volgt dat de personen die vóór de hier bedoelden worden opgenoemd, door de wet worden geacht naar de gestelde volgorde voor de begrafenis te zorgen te hebben. Maar wie zijn nu *hier* bedoeld? De heer WESTERHOFF bragt er onder: *voogden of regenten van armgestichten, ziekenhuizen, gevangenis, enz.*

De Minister bleef het antwoord schuldig. Men zou dus de door het genoemde lid bedoelden er onder kunnen rekenen. Maar de vraag of dezen nu strafregtelijk voor het begraven aansprakelijk zijn, indien namelijk de ontleding of bewaring niet wordt gevraagd of

vergund, kan gelijk boven bladz. 27 N°. VI reeds is gezegd, niet bevestigend worden beantwoord. —

In de laatste ontwerpen ging aan de aangehaalde woorden vooraf: *of de uitvoerders der uiterste wilsbeschikking.*

Deze woorden werden bij de discussie door de Regering geschrapt ten gevolge eener aanmerking van den heer WESTERHOFF, die het niet wenschelijk en aannemelijk achtte aan de executeurs de bedoelde bevoegdheid te geven, indien namelijk de uiterste wil niets bepaald had. Hoewel de Regering zeide de aanmerking aangaande zulke uitvoerders van den uitersten wil, die nogtans niet belast zouden zijn met de begrafenis, van geen groot gewigt te achten, deed zij niettemin de bedoelde woorden vervallen.

De executeurs hebben derhalve nu de bevoegdheid om ontleding of bewaring van een lijk te verlangen of te vergunnen *niet*, wanneer zij niet voor de begrafenis te zorgen hebben of de testateur niets heeft bepaald, daar de wet van hen niet meer spreekt.

V. *„bij eene akte”* enz. Deze wet laat eenen erflater toe niet alleen bij uitersten wil eene beschikking ter ontleding of bewaring van zijn lijk te maken, maar ook bij eene akte, zooals omschreven is in art. 982 van het Burg. Wetb.

Dit artikel luidt als volgt:

„Bij een enkel onderhandsch, door den erflater geheel geschreven, gedagteekend en onderteekend stuk, kunnen, zonder verdere formaliteiten, beschikkingen na doode worden gemaakt, *doch alleen en bij uit-*

slating, ter aanstelling van executeurs, *ter bestelling van begrafenis*, tot het maken van legaten van kleederen, van lijfstoelbehooren, van bepaalde lijfsieraden en van bijzondere meubelen.

„De herroeping van zoodanig stuk kan op dezelfde wijze onder de hand geschieden.”

De wet op het begraven geeft hier eene aanvulling van het Burg. Wetb., die wel bij een afzonderlijk artikel had mogen gegeven worden in plaats van haar midden in een artikel te verbergen op de wijze als nu is geschied. Gelijk toch uit de cursief gedrukte woorden blijkt, kan volgens art. 982 B. W. bij eene akte als aldaar omschreven is, geene beschikking worden gemaakt ter *ontleding of bewaring* van een lijk, wel ter bestelling van *begrafenis*, en die heeft in ons geval juist niet plaats.

VI. 1°. In de eerste ontwerpen werd voor de ontleding of bewaring van een lijk het verlof van burgemeester en wethouders gevorderd.

Men vroeg of dit niet tot noodeloozen omslag aanleiding gaf? Het verlof van den burgemeester alleen scheen genoegzaam. Anderen wilden echter het eerste behouden hebben, omdat daarin meer waarborg lag, dat het verlof niet te spoedig zou worden verleend.

Sedert wordt alleen verlof van den burgemeester gevorderd, en wordt bovendien bij weigering, in een nieuw, nu 3e lid, hooger beroep op den Commissaris des Konings toegelaten.

De heer WESTERHOFF ging nog

verder en zag de noodzakelijkheid ook van zóódanig verlof en den waarborg die daarin lag, niet in. De aanvoer van lijken voor het onderwijs in de ontledkunde zou er gewis niet door bevorderd worden, zeide hij. Het vertoon van een bewijs dat er doodschouw van het lijk had plaats gevonden, zou z. i. een voldoende waarborg zijn. Doch wilde men volstrekt zoodanig verlof, waarom dat dan niet liever gevraagd aan den geneeskundigen inspecteur? Dat zou in allen gevalle beter en rationeler zijn, aangezien die verondersteld moet worden over zaken en omstandigheden te kunnen oordeelen die niet onder het bereik vallen van een gewoon burgemeester of Commissaris des Konings.

De overige leden der Kamer schijnen echter het verlof noodig geacht te hebben. Zelfs wilde de heer HEYDENRIJCK ter tegemoetkoming aan geopperde bezwaren, het verlof ook voor lijkopening en gedeeltelijke ontleding hebben voorgeschreven. Dit is evenwel, blijkens het 4e lid, niet aangenomen. De Minister meende ook, dat dit laatste groot bezwaar in de gasthuizen zou opleveren. Wel is waar gaf z. i. het verlof van den burgemeester groote waarborgen, maar in de gasthuizen zou dat ontzaggelijke moeijelijkheid veroorzaken. Om die reden achtte de Minister het niet wenschelijk die verplichting hier (in het 4e lid) op te nemen.

Wat den waarborg aangaat, de Minister zag, zooals gezegd, in het verlof van den burgemeester groote waarborgen. Men zie overigens op dit punt nog hierna N°. VII.

2°. Blijkens de M. v. T. 66/7 heeft de burgemeester te zorgen, dat de goede orde en welvoegelijkheid worden in acht genomen, en kan hij zelfs uit dit oogpunt verlof tot buitengewone handelingen weigeren.

Deze verklaring der Regering schijnt tevens als een antwoord te moeten worden beschouwd op eene bedenking tegen het 4e lid bij herhaling gemaakt. Deze alinea — zeide men namelijk — schrijft het begraven voor der lijken die slechts gedeeltelijk ontlead worden, maar zwijgt van de zoodanige die de ontleding hebben ondergaan, zonder dat eenig deel daarvan in het belang der wetenschap bewaard blijft. De wetgever behoort, om allen aanstoot te vermijden, zorg te dragen, dat ook aan zulke overblijfselen de begrafenis volgens alin. 1 te beurt valle. In onze akademiesteden wordt nu en dan in dit opzigt te loszinig gehandeld.

Uit het bovengezegde volgt dat tegen de hier afgekeurde handelwijze door den burgemeester in 't belang der goede orde en welvoegelijkheid maatregelen genomen kunnen worden. Evenwel, verplichting tot begraving van geheel ontledde lijken waarvan geen deel in het belang der wetenschap bewaard blijft, legt de wet niet op. Het tweede lid stelt niet vrij ontleding van lijken *mits* bewaard, maar ontleding *of* bewaring, zoodat in 't eerste geval voor de vrijstelling van begraven onverschillig is of de overblijfselen bewaard worden of niet.

3°. Is *schriftelijk* verlof van den burgemeester vereischt? En be-

hoort dat verlot, of althans de weigering gemotiveerd te zijn?

Noch het een noch het ander is voorgeschreven. De heer WESTERHOFF verlangde dat de weigering schriftelijk en behoorlijk gemotiveerd zou zijn, doch deze wensch bleef onbevredigd en onbeantwoord.

Een schriftelijke en behoorlijk gemotiveerde weigering van het verlot ligt evenwel kennelijk in de bedoeling der wet. Hoe toch zou anders aan het 3e lid uitvoering kunnen gegeven worden, volgens hetwelk de Commissaris des Konings onmiddellijk beschikken moet? 1) Tijd om over de aanvraag met den burgemeester in briefwisseling te treden, is er niet, en de C. d. K. zal, wanneer de appellant niet de schriftelijke en gemotiveerde weigering overlegt, het verzoek ook niet met eenigen grond kunnen toestaan of van de hand wijzen.

4°. Omtrent dit derde lid werd door den heer WESTERHOFF nog gevraagd, wie den C. d. K. bij afwezigheid zou vervangen? — Een ander bezwaar was dat het hier bepaalde aanleiding zou kunnen geven tot straffeloos overschrijden van den termijn in art. 6 voor de begraving gesteld en tot ontduiking van het bepaalde in het 3e en 4e lid van dat artikel, wanneer bijv. eerst op den morgen van den vijfden dag na het overlijden verlot werd gevraagd, dit verlot werd geweigerd, op het 23ste

uur de beschikking werd verzocht van den C. d. K. die bovendien niet altijd in zijn stoel zou zitten om dit verzoek af te wachten, en door dezen mede eene afwijzende beschikking werd genomen en dan langs den gewonen weg aan adressanten, die welligt verre van de hoofdplaats der provincie konden wonen, werd toegezonden.

Het kwam den Minister evenwel wenschelijk voor, het hooger beroep op den Commissaris des Konings te doen blijven. Indien deze afwezig is, zit een plaatsvervanger in diens stoel — zeide de Minister; er is dus altijd iemand die de betrekking waarneemt.

De zeer mogelijke gevallen door het Kamerlid verondersteld, werden door den Minister niet besproken.

5°. Het ontleden of bewaren van een lijk, zonder het verlot in het 2de lid van art. 1 vermeld, is strafbaar volgens art. 41 N°. 2. Zie verder het aanget. op bladz. 35 N°. III en de nu volgende twee N°.

VII. Een belangrijk punt waarover bij de behandeling van art. 1 uitvoerig in de Kamer werd gesproken, is het gemis van een voorschrift, gelijk in art. 4 voor het verlot tot begraven wordt vereischt, namelijk het voorschrift omtrent de verklaring van den geneeskundige of het verrigten van doodschouw. Reeds bij het V. V. 58,9 gaf men den twijfel te kennen of er wel genoegzaam waarborgen waren dat niet

1) Deze woorden: die daarop onmiddellijk beschikt werden het eerst in het Ontwerp 67/8 II gevonden.

tot de ontleding kon worden overgegaan zoolang het overlijden niet behoorlijk was geconstateerd.

In het antwoord destijds door de Regering gegeven, gaf zij te kennen, dat het niet te onderstellen was dat het verlof tot ontleding zou worden gegeven, zoolang niet op de wijze in art. 4 voorgeschreven, het overlijden was geconstateerd. De bedoeling is slechts — zeide zij — om hier een algemeen voorschrift te geven omtrent hetgeen bij het ontleden van lijken in acht genomen dient te worden. Bijzondere bepalingen die in het belang der openbare gezondheid noodig mogten zijn, kunnen in plaatselijke verordeningen worden opgenomen.

Gelijk evenwel bij de beraadslaging is opgemerkt, zijn de verklaringen in art. 4 bedoeld, alleen voorgeschreven voor overledenen die voor begraafing bestemd zijn. Hier daarentegen, voor ontleding of bewaring van overledenen die niet begraven worden, is noch doodschouw noch het overleggen der verklaring, bedoeld in de wet van 1 Junij 1865 (Stbl. N°. 60) voorgeschreven.

De hh. WESTERHOFF en SAAYMANS VADER achtten dit gevaarlijk voor het geval van schijn-dood en van het verhelen van het misdrijf van moord. Inzonderheid hadden zij om die reden bezwaar tegen het vierde lid, dat voor lijkopening en gedeeltelijke ontleding geen verlof van den burgemeester vordert, terwijl geen deskundige haar behoefde te verrigten. De ontleding in de 2de alinea

veronderstelde nog eene deskundige hand, maar niet *lijkopening*, die kort op het oogenblik van het sterven plaats vindt en waardoor reeds eenmaal onwillige manslag was geschied.

De heer WESTERHOFF merkte nog in zijne rede op art. 1 aan, dat wanneer de ontleding niets slechts door mannen van het vak, maar door een ieder mogt geschieden, de deur werd opengezet om een misdrijf bedekt te houden en elke nasporing en ontdekking er van onmogelijk te maken. Hij behoefde dit niet door voorbeelden op te helderen. Volgens art. 41 dezer wet wordt het ontleden van een lijk, zonder het verlof in het 2de lid van art. 1 voorgeschreven, gestraft met eene boete van tien tot honderd gulden en met eene gevangenisstraf van drie dagen tot eene maand. Tegen dien prijs zou dus de moordenaar van een bloedverwant of van zijn echtgenoot de sporen van den moord kunnen uitwischen, en een geregteijk onderzoek onmogelijk kunnen maken wanneer hij het lijk van zijn slagtoffer geheel of gedeeltelijk ging ontleden.

De Minister was er niet tegen om, zoo dat verlangd werd, bij de bepaling te voegen: „mits de doodschouw van het lijk heeft plaats gevonden,” maar meende toch dat in het verlof van den burgemeester genoegzame garantie was gelegen dat er werkelijk niets zou gebeuren dat in strijd ware met de wet. Wilde men nochtans de bijvoeging, dan moest ze ook in het 4de lid voor 't geval van lijkopening of gedeeltelijke ontleding voorkomen.

De heer HEEMSKERK verklaarde zich tegen de bijvoeging, omdat daardoor het verband der wet zou verbroken worden en eene zeer moeilijke formaliteit in 't leven zou worden geroepen. Volgens art. 4 — zeide hij — komt de doodschouw eerst te pas wanneer de geneeskundige de verklaring niet overlegt bij de wet van 1865 bedoeld. Hoe kan die doodschouw als noodzakelijke formaliteit worden voorgeschreven? Doodschouw is een behulp, maar kan nooit als een vereischte worden gesteld.

De Minister verklaarde het gevoelen te deelen dat de bijvoeging hier niet noodig was, maar ze zou ook niet schaden, en 't ware beter ze op te nemen indien zij, die meenden dat anders op allerlei wijzen moorden zouden kunnen geschieden, daardoor gerust gesteld konden worden.

Toen evenwel de Minister in dezelfde zitting, wegens de bezwaren van onderscheiden aard tegen art. 1 geopperd, verschillende wijzigingen voordroeg, had er geene op het thans besproken bezwaar betrekking; de heer SAAYMANS VADER en anderen kwamen er derhalve weder op terug.

De heer HEEMSKERK gaf nu als middel van voorziening aan, dat in plaats van doodschouw, of het verlot van den burgemeester ook voor lijkopening of gedeeltelijke ontleding zou worden voorgeschreven, of wel — en dit denkbeeld had ook de heer VADER aangegeven — dat ze slechts door of onder toezigt van een geneeskundige mogt geschieden.

Tegen het eerste middel echter, later ook door den heer HEYDENRIJCK voorgesteld, had de heer HEEMSKERK zelf bezwaar en ook de Minister, omdat dit in de gasthuizen, waar dagelijks een onderzoek, als hier bedoeld wordt, plaats vond, te veel bezwaren zou opleveren.

Tegen het tweede middel voerde de Minister aan, dat het verlot van begraven — hier toch werden bedoeld lijken die binnen vijf dagen begraven moesten zijn — altijd wordt voorafgegaan door eene schriftelijke verklaring van den geneeskundige volgens de wet van 1865.

Deze reden werd echter door den heer VAN DER DOES DE WILLEBOIS gansch niet voldoende geacht om het bezwaar van den heer VADER op te lossen, want voor dat bezwaar was de verklaring, welke de deskundige zou afgeven voor het verlot tot begraven, eene verklaring *post festum*. Wanneer die verklaring werd afgegeven, kon reeds gepleegd zijn de onvoorzigtigheid die het genoemde lid wilde voorkomen.

De heer GODEFROI meende dat geene voorziening noodig was, want — zeide hij — er heeft dan misdrijf plaats, hetzij doodslag, en wel of moedwillige of onwillige, hetzij overtreding van de geneeskundige wetgeving, onbevoegde uitoefening der geneeskunde door het verrigten van eene heilkundige operatie door een onbevoegde. Wanneer de gevallen, waartegen voorziening verlangd werd, misdrijf opleveren, dan voorziet reeds de strafwet. Ik voor

mij zie dus, hoezeer ik het bezwaar volkomen gevoel, niet in, niet alleen de noodzakelijkheid, maar ook de mogelijkheid om in deze wet in verband met art. 4 bepalingen op te nemen die aan het bezwaar te gemoet komen.

Door den heer DE WILLEBOIS werd evenwel geantwoord dat de opmerking van den heer SAAYMANS VADER niet alleen sloeg op misdrijf, maar ook op onvoorzigtigheid. Deze was nu wel niet te vreezen in nosocomia of godshuizen enz., waar de zieken onder toezigt geplaatst zijn, maar in particuliere woningen wel, door onbevoegden of onhandigen. Nu mogt het waar zijn dat een misdrijf zou vallen onder het bereik van de strafwet, maar daardoor zou het misdrijf, of de onvoorzigtigheid, niet zijn voorkomen, en zeker was het veel beter zooveel mogelijk misdrijf en onvoorzigtigheid tegen te gaan, dan te wachten tot dat het ongeluk met dezen of genen natuurgenoot had plaats gehad, en dan later te straffen.

De heer DE BRAUW liet in het midden, of er in het onderstelde geval van misdrijf en toepassing der strafwet sprake kon zijn. Het was mogelijk, maar hoe zou het blijken? Wanneer — zeide hij — iemand niet deskundig op eigen gezag eene lijkopening pleegt of eene gedeeltelijke ontleding doet op een persoon, dien hij voor overleden houdt, zonder verlof van den burgemeester, omdat de begrafenis er niet om uitgesteld behoeft te worden — wie waarborgt dan dat die persoon werkelijk overleden was? Hij zal overleden

zijn als de lijkopening of de gedeeltelijke ontleding geschied is, — ongetwijfeld; maar wie waarborgt dat er geen misdrijf of overgrootte onvoorzigtigheid heeft plaats gehad, dat de persoon, waarvan de gedeeltelijke ontleding geschied is, niet door bedwelmende middelen in een toestand was gebragt, die de ontleding, welke den dood ten gevolge had, voor den misdadiger mogelijk of gemakkelijk gemaakt heeft?

Waaruit zal dat blijken? Ik houd de bepaling, zooals die hier opgenomen is, voor zeer gevaarlijk en weet niet waarom er niet kan geschreven worden, dat *alleen* wanneer een *des- of geneeskundige* eene lijkopening of eene gedeeltelijke ontleding doet, het verlof niet noodig is. Waarom zal men de bevoegdheid geven aan niet-deskundigen om, *zonder verlof*, gedeeltelijke ontledingen en lijkopeningen te doen?

Hij stelde daarom als amendement voor om den aanhef van het vierde lid te lezen: „Voor lijkopening of gedeeltelijke ontleding door een *geneeskundige* die de begraafing” enz.

Tegen de redactie van het amendement werd door den heer HEYDENRIJCK en den Minister opgemerkt, dat het woord *die* terugsloeg op *geneeskundige*, zoodat het zou schijnen alsof *deze* de begraafing niet moest verhinderen.

Overigens bleef de Minister er bij, na al hetgeen door den heer GODEFROI was in 't midden gebragt — waarbij ook de heer PIJNAPPEL zich had aangesloten —

dat er aan het art. niets moest worden toegevoegd.

De heer DULLERT had meer dan één bezwaar tegen het amendement. Vooreerst dat niet in 't oog was gehouden wat de wet onder *lijk* verstond. Op dit punt werd hij echter voldoende beantwoord (Zie hierboven bladz. 27 N°. VII). Ten tweede dat nu een student in de medicijnen verlof tot ontleding van een lijk zou behoeven. Ten derde, dat het voorschrift geen doel treffen zou omdat de overtreding niet strafbaar was.

De voorsteller verdedigde zijn amendement nog nader, merkte op dat men bij de strafbepalingen straf kon bedreigen, en wijzigde de redactie van het amendement aldus, dat alsnu gelezen zou worden: „Voor lijkopening of gedeeltelijke ontleding, door of onder toezigt van een geneeskundige, waardoor de begraving binnen den na te melden termijn niet wordt verhinderd, is het verlof enz.”

Door deze wijziging, meende hij, was ook aan het studentenbezwaar van den heer DULLERT te gemoet gekomen.

Door den heer VAN BEYMA THOE KINGMA werd nog o. a. opgemerkt dat het amendement niet toereikend was. Men wilde misdrijven voorkomen, doch dit gebeurde niet door te zeggen: door of onder toezigt van een geneeskundige, maar men moest dan geen lijkopening doen plaats hebben dan onder toezigt of op magtiging van den inspecteur der geneeskundige dienst.

De beraadslaging werd echter

gesloten, en het amendement van den heer DE BRAUW aangenomen met 28 tegen 26 stemmen.

VIII. Doch nu moest tegen het nieuw gecreëerde misdrijf ook straf worden bedreigd. Voor het openen en gedeeltelijk ontleden van een lijk door of onder toezigt van een geneeskundige was nu geen verlof noodig, maar in de geneeskundige wet leest men niet — zeide de heer HEEMSKERK bij de beraadslaging over de strafbepalingen van art. 41 — dat het tot de voorregten van den geneeskundigen stand behoort die bewerkingen te doen, dan alleen omtrent ééne. Hij meende dus dat achter N°. 2 van art. 41 eene afzonderlijke strafbepaling op de nieuwe overtreding moest worden gesteld.

Er was echter reeds een amendement daartoe door den heer DE BRAUW aangekondigd op art. 43.

De heer HEEMSKERK achtte de straf van art. 43 voor het bedoelde misdrijf veel te streng, hetgeen evenwel de voorsteller bestreed. Wanneer toch een onbevoegde de manipulatie van een lijk op zich nam onder de omstandigheden bij art. 1 bedoeld, was dat geen overtreding van zulk een ligten aard.

De heer HEEMSKERK wilde dit echter eerst beslist hebben en stelde daarom voor, het amendement van den heer DE BRAUW op art. 43 N°. 7, naar art. 41 over te brengen.

De Minister nam evenwel het voorstel DE BRAUW over, en daar de Regering derhalve strengere straf noodig achtte, trok de heer HEEMSKERK het zijne in.

Het overgenomen amendement strekte om bij art. 43 een nieuw N^o. te voegen, luidende: "7°. het verrigten van de lijkopening of gedeeltelijke ontleding bedoeld in het 4de lid van art. 1, door iemand die geen geneeskundige is of buiten toezigt van een geneeskundige."

De heer DE BRUYN KOPS merkte op dat als men de bepalingen goed in haar verband had, men eigenlijk niet strafbaar stelde hetgeen men strafbaar gesteld wilde hebben. Hij zeide: Zoo als de bepaling thans zou luiden slaat de straf niet op ontleding van een lijk in het algemeen, maar op die lijkontleding waardoor begraving binnen de wettelijke termijnen (tusschen de 36 uren en de 5 dagen) niet wordt verhinderd. Dát alleen wordt strafbaar gesteld. Het 4de lid van art. 1 stelt eene exceptie daar op het algemeene voorschrift, dat in het 2de lid van dat artikel was gegeven, handelende over ontleding waardoor begraven binnen den wettelijken termijn verhinderd wordt; dat mag niet geschieden, zegt art. 1, zonder verlof van den burgemeester; en daarop volgt dan de gunstiger, toelichtende bepaling dat, bij ontleding door een geneeskundige, waardoor de gewone begrafingstermijn niet wordt verhinderd, het verlof van den burgemeester niet noodig is. Nu zal de vrij zware straf enkel op dit laatste geval slaan, en ik geloof niet dat dit de bedoeling is.

De Minister verwees naar de strafbepaling van art. 41 No. 2. Doch de heer KOPS antwoordde, dat aldaar wel tegen ontleding

zonder verlof was voorzien, maar zijn bezwaar was, dat hier (art. 43) eene vrij wat zwaardere straf bedreigd werd op een speciaal gedeelte van hetgeen men in het algemeen voorkomen wilde. Er was dus z. i. in verband met de overige artikelen meer reden om òf eene lagere straf òf geen straf te bedreigen.

De heer DE BRAUW gaf, in verband met zijn door den Minister overgenomen amendement, te kennen dat er wel geen *algemeene* strafbepaling was tegen lijkopening, maar dat verlangde hij ook niet; het was hem onverschillig of er lijkopening plaats greep door een niet-deskundige, mits er slechts zekerheid ware dat de operatie op een *lijk* geschiedde. Ik wil, zeide hij, alleen het gevaar keeren dat mij voorkwam te ontstaan uit de primitief voorgedragen bepaling van het vierde lid van art. 1, namelijk dat iedereen binnen den termijn van begraven — dus binnen 5 dagen — hij zij al dan niet geneeskundige, eene lijkopening zou kunnen verrigten zonder dat er aangifte is van den dood, zonder dat er zekerheid besta dat er een lijk is, zoodat welligt juist door die lijkopening de dood wierd veroorzaakt. En daarom moet in dit geval de straf, mijns inziens, ook zwaarder zijn dan daar waar lijkopening met toestemming van bloedverwanten of executeur-testamentair of op voorschrift van den erflater zelf, maar zonder verlof geschiedt. In dit artikel (art. 1, 2de lid namelijk), wordt ondersteld dat de lijkopening geschiedt na

het verstrijken van den termijn van begraven; dan kan zij dus niet plaats hebben in het geheim, maar hier (4de lid) wel omdat de termijn van begraven niet verstreken is. Het zou dus niet aan den dag komen en daarom moet er hier een zwaarder straf op staan; het is ter voorkoming van misdrijf en misdaad, die anders zeer gemakkelijk ongestraft zou kunnen blijven, gepleegd door wegmaking van het spoor des misdrijs.

Daarom meende spreker, dat de straf moest zijn op de lijkopening of gedeeltelijke ontleding, die in de laatste alinea van art. 4 was omschreven. Misschien, voegde hij er echter bij, zou het beter zijn om eene kleine wijziging in de bepaling te brengen en te lezen: „het verrigten van lijkopening of gedeeltelijke ontleding van een lijk door iemand die geen geneeskundige is buiten toezigt van een geneeskundige. Dan is het algemeen. Maar dan zal ook vallen in deze strafbepaling hij, die eene lijkopening deed met verlof van den burgemeester, wanneer hij niet was geneeskundige.

Hij gaf dus den Minister in overweging de bepaling op de aangegeven wijze te veranderen.

De heer DE BRUYN KOPS zag met genoegen uit hetgeen door den laatsten spreker was aangevoerd, dat zijn bezwaar niet ongegrond was. Zijn bezwaar was juist in de ongelijkmatige toepassing van de straffen. Zoo als de bepaling daar lag, zoude een niet-geneeskundige die, met dispensatie van den wettigen begrafingstermijn, een

lijk ontleedde, ongestraft blijven, en wanneer datzelfde geschiedde binnen den wettigen termijn, zou hem eene zeer zware straf treffen. Het zou zeer goed kunnen gebeuren dat de aanverwanten, wanneer er quaestie was van misdaad te bedekken, onmiddellijk verlof vroegen. Dat kon dadelijk verleend worden, en dan zou de ontleding ook door een niet-geneeskundige vrijstaan! Daardoor zou kunnen geschieden wat de bedoeling was te voorkomen.

Intusschen twijfelde hij of de bepaling niet in de geneeskundige wetten te huis behoorde. Ongeacht den termijn van begraven, sloeg zij toch alleen op het ontleden al of niet door geneeskundigen of niet-geneeskundigen.

De heer HEEMSKERK achtte de opmerking van den heer DE BRUYN KOPS ten eenenmale juist.

Art. 41 kon niet weder in behandeling worden genomen, daar het den hamer van den voorzitter reeds gepasseerd was. Het eenige hulpmiddel zou dus zijns iuziens zijn om het amendement van den heer DE BRAUW op dit artikel eenigzins algemeener te stellen. Wanneer, zeide hij, de Minister zou kunnen goedvinden, dit aldus te redigeren: „Het verrigten van eene lijkopening of van geheele of gedeeltelijke ontleding”, dan konden de woorden: „bedoeld in het 4de lid van art. 1”, er uitvallen. Dan heeft men een waarborg voor het geval, dat iemand, die in het geheel geen geneeskundige is, niet alleen zonder enig verlof het lijk opent, maar het daarenboven nog ontleedt en sceletteert, hetwelk

zeker niet minder moet gestraft worden dan enkele lijkopening.

Naar aanleiding van de opmerking van den heer DE BRUYN KOPS wijzigde de Minister de bepaling, zoodat nu gelezen werd:

„7°. Het verrigten van lijkopening of ontleding van een lijk, door iemand die geen geneeskundige is of buiten toezigt van een geneeskundige.”

Gedeeltelijke ontleding — zeide de Minister — is ook ontleden; het eerste woord kon dus wegvallen.

Door het aldus aangenomen art. 43 is derhalve beslist, dat ook de ontleding van een lijk *met* verlof van den burgemeester volgens het *tweede* lid, evenzeer als de lijkopening of gedeeltelijke ontleding *zonder* verlof volgens het *vierde* lid van art. 1, niet anders dan door of onder toezigt van een geneeskundige mag geschieden.

IX. Ten aanzien van het vierde lid van art. 1 valt, behalve het reeds medegedeelde, nog het volgende te vermelden.

1°. Het begraven binnen den bij art. 6 bepaalden termijn van lijken die slechts geopend of gedeeltelijk ontleed worden, is verplichtend op straffe bij art. 41 N°. 1 of, casu quo, bij art. 40 N°. 1 bepaald.

Zie verder hierover bladz. 43 en 44 N°. II en VI 2°.

2°. Over het vereischte van *toestemming* van belanghebbenden, zie bladz. 40, 4°.

3°. De tweede zinsnede van het vierde lid, betreffende het onderzoek van lijken op regterlijk gezag, is eerst bij het ontw. 66/7 aan het artikel toegevoegd.

De aanhef in het ontw. luidde: „Voor onderzoek en *behandeling*.”

De laatste woorden werden door de Regering weggelaten op eene bemerking van den heer JONCKBLOET, dat onderzoek en *behandeling* eigenlijk hetzelfde was.

Eveneens op eene bemerking van dat lid werd voor de woorden *op bevel van het regterlijk gezag* zooals in het ontw. stond, als taalkundig beter, gelezen: *op regterlijk gezag*.

De heer JONCKBLOET had evenwel ook nog gevraagd of niet noodig ware dat er gelezen werd: „op regterlijk gezag *in het belang der justitie*.”

Hierop werd niet geantwoord. De zaak die het geldt, kan ook geen aanleiding geven — naar mij dunkt — om hier aan een ander dan een justitiëel belang te denken. —

Door de gebezigde uitdrukking in plaats van *op bevel* enz. is voorts ook de officier van justitie hier bedoeld. Zie de aant. op art. 12.

4°. Men zie bij deze zinsnede ook art. 5. —

Wanneer de toegang tot de woning ter verrigting der geregtelijke schouwing van een lijk wordt geweigerd, kan de woning volgens art. 10 ondanks den bewoner worden binnengetreden.

5°. Het verhinderen of belemmeren van de geregtelijke schouwing van een lijk, of de poging daartoe, is strafbaar volgens art. 43 N°. 6.

6°. Men zie voorts omtrent de wijzigingen die het vierde lid heeft ondergaan, het medegedeelde op bladz. 34 en 35 N°. I en II.

Art. 2. Lijken, die, uit hoofde van den staat van ontbinding, niet naar eene begraafplaats kunnen worden overgebracht, worden ter plaatse waar zij gevonden zijn of in de onmiddellijke nabijheid zonder kist, mits ter diepte van ten minste één meter, begraven, met ongebluschte kalk ter hoogte van twee decimeters en verder met aangestampte aarde overdekt.

Is het niet mogelijk, dat de begraaving, in dit artikel bedoeld, in Rijks- of gemeentegrond geschiede, dan moeten de eigenaars of bruikers van den grond, dien de burgemeester daartoe aanwijst, de begraaving aldaar gedoogen.

De schade, die aan den eigendom mogt worden veroorzaakt, wordt door den kantonregter begroot en door den Staat of de gemeente vergoed naar de onderscheiding, gemaakt in art. 37. Als schade komt niet in aanmerking de aanwezigheid van het graf zelf.

Met de uitvoering der voorschriften van dit artikel is de burgemeester belast. (d).

(d) I. Art. 2 luidde in het ontw. 55/6 als volgt:

„Lijken, op het strand der zee of den oever van eenig water aangespoeld, die, uit hoofde van den staat van ontbinding, niet naar eene begraafplaats kunnen worden overgebracht, mogen op het strand of den oever zonder kist, mits ter diepte van ten minste één el, worden begraven.”

In het ontw. 58/9 stond voor: *mogen . . . worden*, alleen: *worden*. Bij de N. v. W. werd achter

het woord *aangespoeld* gevoegd: *of aldaar drijvende gevonden*.

Met weglating van het woord *aldaar*, voegde het ontw. 66/7 aan het artikel toe: *met ongebluschte kalk ter hoogte van twee palm en verder met aangestampte aarde overdekt*.

Het ontw. 67/8 I liet weg de woorden: *op het strand der zee of den oever van eenig water aangespoeld of drijvende gevonden*; veranderde de woorden volgende op *worden*: *op het strand of den*

ever in: *ter plaatse* waar zij gevonden zijn of in de onmiddellijke nabijheid, en voegde de volgende bepalingen aan het art. toe:

„Is het niet mogelijk, dat de begraafing, in dit artikel bedoeld, in Rijks- of gemeentegrond geschiedt, dan moeten de eigenaars of bruikers van den grond, dien de burgemeester daartoe aanwijst, de begraafing aldaar gedoogen. De schade, die aan den eigendom mogt worden veroorzaakt, wordt door den kantonregter begroot en door den Staat of de gemeente vergoed naar de onderscheiding, gemaakt in art. 37. Als schade komt niet in aanmerking de aanwezigheid van het graf zelf.”

Bij het ontw. 67/8 II werd het artikel in drie alinea's gesplitst en nog als vierde alinea deze slotbepaling bijgevoegd:

„Met de uitvoering der voorschriften van dit artikel is de burgemeester belast.”

Vóór de stemming werden in het eerste lid de woorden *el* en *palm* veranderd in *meter* en *decimeters*, overeenkomstig de wet van 7 April 1869 (Staatsblad N°. 57).

II. In de twee eerste ontw. werd tót toelichting van deze bepaling gezegd, dat zij is eene bevestiging van hetgeen thans bestaat en door de noodzakelijkheid wordt gevorderd. Zij is, gelijk in de M. v. B. (zie bladz. 59) werd verklaard, de bekrachtiging van het Koninklijk besluit van 20 Maart 1844 N°. 85 (Bijv. t. h. Staatsbl. 1844 N°. 110), en strekt om te voorzien in een geval, waar uitstel van begraven schadelijk zou kunnen zijn.

III. Blijkens het Eindv. 67/8 I werd aan het medegeedeelde Kon. besluit van 1844 verbindende kracht ontzegd, omdat dit besluit niet was afgekondigd. Het scheen ook daarom verkieslijk, dat de wet ten aanzien van hetgeen omtrent deze lijken was in acht te nemen, even als zulks bij art. 3 omtrent lijken, aan boord van in zee zijnde Nederlandsche schepen gevallen, was geschied, naar één vast te stellen algemeen maatregel van inwendig bestuur verwees.

De Regering hield echter de vooropgezette stelling, dat het Kon. besluit, omdat het niet afgekondigd was, geen verbindende kracht zou bezitten, voor niet juist. Het is geen maatregel van inwendig bestuur — zeide zij — die verplichtingen aan de ingezetenen oplegt, en welks overtreding strafbaar zou zijn volgens art. 1 der wet van 6 Maart 1818 (Staatsblad N°. 12), maar slechts een administratieve maatregel, een voorschrift, dat ter inachtneming aan de hoofden van plaatselijke besturen gegeven is, en dus niet in het *Staatsblad* afgekondigd behoefde te worden.

IV. Het aangehaalde Kon. besluit strekt in de eerste plaats om maatregelen te nemen ten einde de werking en toepassing te kunnen nagaan eener vroeger vastgestelde reglementaire instructie nopens het beheer der strandvonderij, welke instructie bij Kon. besluit van 23 Aug. 1852 (Staatsblad N°. 141) is ingetrokken en door eene andere vervangen, doch het overwoog verder dat intusschen

de noodzakelijkheid was gebleken, bepalingen te maken ten aanzien van het begraven van in de strandvonderij-ressorten op het strand aangespoelde of uit zee aangebragte lijken, en dat het wenschelijk was, dat onderwerp reeds dadelijk afzonderlijk te regelen.

Het besluit houdt te dezer zake in artt. 2, 3 en 4 het volgende in:

Art. 2. De hoofden van plaatselijke besturen zullen de in het ressort hunner gemeente op het strand aangespoelde of uit zee opgevischte lijken doen begraven, doch zijn verplicht, om, voor zoo verre de strandvonderij-beambten daarvan reeds geene kennis dragen, dadelijk aan den opperstrandvonder of aan den substituut-strandvonder, indien er een zoodanige ter plaatse mogt aangesteld zijn, 1) kennis te geven van de aanspoeling of aanbrenging, om al wat daarbij van eenige waarde gevonden is, onder zijn beheer te stellen, en om, onverminderd het opmaken eener akte van overlijden, overeenkomstig de voorschriften van het Burg. Wetb., voor ieder geval een proces-verbaal in duplo op te maken, waartoe de opperstrandvonder of substituut-strandvonder, zoo deze tegenwoordig is, zal behooren mede te werken, welk proces-verbaal onder anderen zal behooren in te houden de zoo

naauwkeurig mogelijk uitwendige beschrijving der lijken, alsmede van de casu quo aanhebbende kleederen en verdere voorwerpen, waarvan een dubbel aan den opperstrandvonder of substituut-strandvonder uitgereikt, en het andere in het bureau van den burgerlijken stand zal behooren bewaard te blijven, ten einde als bijkomend herkenning-middel te dienen van den persoon, die als overleden in het register van den burgerlijken stand is ingeschreven.

Art. 3. De lijken zullen in den regel, nadat voldaan is aan de bepalingen van art. 53, en, voor zoo veel daartoe termen zijn, van art. 55 van het Burg. Wetboek, op de naastbij gelegen begraafplaats begraven worden.

Wanneer zij evenwel in eenen gevorderden graad van ontbinding verkeerden, zullen zij, met de aan dezelve bevonden wordende kleedingstukken, zoodra mogelijk in het naastbij gelegen duin of andere meest geschikte plaats, ten minste ter diepte van eene Nederl. el worden begraven. 2).

Art. 4. Alle lijken zonder onderscheid moeten, tenzij bijzondere redenen (waarvan de beoordeeling wordt overgelaten aan de hoofden der plaatselijke besturen), zulks verhinderen, in eene behoorlijke kist worden begraven.

1) Zie daaromtrent het Kon. besluit van 25 Maart 1854 (Stbl. No. 18), houdende aanvulling van dat van 23 Aug. 1852.

2) Voor artt. 53 en 55 B. W. moet nu gelezen worden artt. 4 en 5 van deze wet.

Voor het tweede lid van het art. geldt thans ons art. 2. Het voorschrift dat de lijken moeten worden begraven met de aan dezelve bevonden wordende kleedingstukken, is niet opgenomen; volgens art. 37 kunnen de begrafeniskosten worden gedekt door de bij de lijken gevonden goederen of gelden.

De onkosten voor de begraafing zullen, alle uitgaven te zamen genomen, in geen geval meer dan *f* 10 voor ieder lijk mogen bedragen.

Wanneer het onvermijdelijk noodzakelijk is, een lijk dadelijk op, of nabij de plaats, waar hetzelfde gevonden wordt, zonder kist te begraven, zullen voor de onkosten niet meer dan *f* 5 in rekening mogen worden gebracht.

Het besluit had nog een art. 5, hetwelk is ingetrokken en vervangen bij Kon. besl. van 23 Oct. 1850 N°. 69, door het volgende:

Art. 5. De onkosten in het vorige artikel vermeld zullen, in geval zij niet kunnen worden gedekt uit hetgeen bij de lijken wordt gevonden, worden gebracht ten laste van de begrooting van het departement van binnenlandse zaken.

V. Naar aanleiding van het evengenoemde art. 5 werden bij missive van gezegd Depart. dd. 10 Febr. 1851 N°. 215, 1^e afd. (Bijv. t. h. St. N°. 141) voorschriften gegeven, in acht te nemen bij het opmaken der declaratiën wegens voormelde kosten, welke voorschriften werden vervat in de hierna volgende model-declaratie; de gemeentebesturen werden daarbij tevens herinnerd dat hunne declaratiën *in duplo* opgemaakt, niet behoeften te worden gezegd, maar dat, wegens de betalingen van *f* 3

en daarboven kwitantien moesten worden overgelegd.

Het model luidt als volgt:

Declaratie van den ondergeteekende, hoofd van het plaatselijk bestuur te wegens onkosten, gevallen op het doen begraven van een in het ressort zijner gemeente op den op het strand aangespoeld of uit zee opgevischt lijk, vermeld in het, in afschrift hierbij gevoegde procesverbaal, opgemaakt overeenkomstig het bepaalde bij art. 2 van het Koninkl. besluit van 20 Maart 1844, N°. 85.

18 . . .

. . . December.

Voor het vervoeren en behandelen van het lijk	<i>f</i>
Voor eene doodkist	"
Voor het begraven	"
Voor enz.	"

Totaal *f*

waarvoor naar aanleiding van het 2^e lid van art. 4 van het Kon. besl. van 20 Maart 1844, N°. 85, wordt in rekening gebracht 1). 10.00
doch in mindering waarvan, overeenkomstig het Kon. besl. van 23 October 1850, N°. 65, komt de opbrengst van de bij het lijk gevonden voorwerpen van waarde, als:

1) Wanneer het onvermijdelijk noodzakelijk is een lijk dadelijk op of nabij de plaats waar het gevonden wordt, zonder kist te begraven, mogen voor de kosten niet meer dan *f* 5 worden in rekening gebracht, overeenkomstig het 3de lid van art. 4 van het besluit.

1. van een zilve-	
ren horlogie . . .	f 1.50
2. van een knip-	
mes	" 0.10
3. van een gou-	
den ring	" 1.00
4. kontanten . .	" 2.00
	———— " 4.60

Blijft f 5.40

De ondergeteekende verklaart deze declaratie te zijn deugdelijk en onvergolden, tot een bedrag van vijf gulden veertig cents. 1)

..... den 18 ..

(Onderteekening.)

Gezien en goedgekeurd door mij Commissaris des Konings in de provincie tot een bedrag van f 5.40.

..... den 18 ..

(Onderteekening.)

VI. Bij het V. V. 58/9 werd tegen art. 2 o. m. de bedenking gemaakt dat nu voor het begraven zonder kist geenerlei tusschenkomst van de overheid noodig was en dus de waarborgen ontbraken, in die tusschenkomst gelegen.

De Regering achtte die bedenking niet juist en verwees o. a. naar art. 2 van het Kon. besluit betreffende het opmaken van procesverbaal enz. Zoodra de wet tot stand gekomen is, — aldus werd door haar toegezegd, — zullen de hoofden der plaatselijke besturen worden aangeschreven, in het vervolg op gelijke wijze te werk te gaan.

Bij het ontw. 67/8 II is de slotbepaling aan het artikel toegevoegd, waardoor thans uitdrukkelijk bij de wetzelvede burgemeester met de uitvoering der voorschriften van het artikel is belast.

De M. v. T. teekende hierop aan: Daar het hier voorschriften betreft, die onmiddellijk ten uitvoer gelegd moeten worden, is in afwijking van art. 179 *m* der gemeentewet die uitvoering aan den burgemeester opgedragen.

Door deze opdracht aan den burgemeester schijnt thans de toegezegde aanschrijving tot opvolging van het Kon. besl. van 1844 voor zoover de wet zelve het onderwerp niet heeft geregeld, achterwege te zullen blijven. Wat de burgemeesters ten aanzien van het begraven te verrigten hebben, geeft art. 2 der wet aan en de voorschriften van het besluit omtrent het opmaken van procesverbaal en beschrijving van de bij het lijk gevonden kleederen en andere voorwerpen, alsmede die omtrent het in rekening brengen van kosten van begraving aan den *Staat*, zijn door deze wet niet afgeschaft.

VII. Zooals reeds is medege-deeld, is art. 2 in latere ontwerpen belangrijk uitgebreid en niet meer beperkt tot eene bekrachtiging bij de wet van hetgeen bij het vermelde Kon. besluit is geregeld, want dit besluit betreft alleen de begraving van *op het strand aangespoelde* of *uit zee*

1) Zoo er bij het lijk geen voorwerpen van waarde gevonden zijn, en de opbrengst daarvan dus niet kan komen in mindering van de kosten, moet daarvan melding worden gemaakt, door bij deze verklaring te voegen, „alsmede dat bij het lijk geene voorwerpen van eehige waarde gevonden zijn.”

aangebragte lijken. Trouwens reeds in het eerste ontw. was ook sprake van lijken, *op den oever van eenig water* aangespoeld, terwijl het tweede er nog aan toevoegde: *of aldaar drijvende gevonden*.

Bij het ontw. 67/8 I werd de omschrijving van de plaatsen, waar de lijken worden gevonden, weggelaten. De bepaling strekt nu meer algemeen om — gelijk in de M. v. T. 67/8 I wordt gezegd — waar dit volstrekt vereischt wordt, magtiging tot afwijking van den in art. 1 alinea 1 gestelden regel te geven. Zij voorziet nu b. v. ook in het geval, bij het V. V. 66/7 bedoeld, dat lijken in een *bosch* of op een *heideveld* verlaten worden gevonden.

VIII. 1°. Bij het V. V. 66/7 verklaarden enkele leden zich tegen geheel de bepaling van het artikel 1). Zij meenden, dat ook omtrent aangespoelde lijken de gewone voorschriften en vormen in acht moesten worden genomen. Het belang der justitie bragt dit mede, daar door het in stilte begraven op het strand of op den oever van eenig water de gelegenheid tot herkenning van het lijk of tot nader onderzoek wegens de oorzaken van den dood af te snijden ware. De overige leden deelden niet in dit bezwaar. Bepaald wordt hier gesproken — zeiden zij — van lijken, die in staat van ontbinding verkeeren. Herkenning is daarbij veelal niet mogelijk. Er wordt uitdrukkelijk bijgevoegd, dat er onmogelijkheid

moet bestaan om het lijk naar eene begraafplaats over te brengen. In elk geval moet ook van het begraven van de hierbedoelde lijken eene acte worden opgemaakt. Er schijnen dus tegen clandestine begrafenissen genoegzame waarborgen te bestaan. Wel schijnt het wenschelijk, dat de wet uitmake, wie den staat van ontbinding en de daaruit voortvloeiende onmogelijkheid van vervoer naar eene begraafplaats constateert. Welligt ware daarin door eene bijvoeging tot art. 4 te voorzien.

Door bij de slotbepaling den burgemeester met de uitvoering te belasten, werd aan de bedenkingen te gemoet gekomen. De Regering verklaarde overigens de bepaling van art. 2 noodig om magtiging tot afwijking van art. 1 alin. 1 te geven. Het verlof in art. 4 voor elke begraafing gevorderd, was ook hier noodig. Ten overvloede werd dit punt alsnu in art. 4 verduidelijkt, door aldaar voor te schrijven dat in het verlof tot begraven ook de in art. 2 bedoelde plaats, waar het lijk ter aarde wordt besteld, moest vermeld worden. Bovendien verwees de Regering naar de voorschriften in het meergemelde art. 2 van het Kon. besluit van 1844 aan den burgemeester gegeven.

2°. Ik meen hier ter plaatse ook te moeten herinneren dat, evenals dit reeds in art. 3 van het Kon. besluit was voorgeschreven ten aanzien van art. 55 B. W., vóór de begraafing casu quo aan

1) De 2° en volgende alinea's werden toen nog niet in het artikel gevonden

art. 5 dezer wet, hetwelk 'teerst-gemelde vervangt, moet zijn vol-daan, en alzoo wanneer er bij lijken van drenkelingen en andere hier bedoeld, teekenen of aandui-dingen van een geweldigen dood aanwezig zijn of andere omstan-digheden dien doen vermoeden, de lijken geregteijk moeten zijn geschouwd; zie ook N°. XIII.

IX. "zonder kist."

Uit meer dan één oogpunt werd er volgens het V. V. 58/9 bezwaar in gezien, dat de hier bedoelde lijken *zonder kist* zouden worden begraven. Het weder opgraven dier lijken door honden of andere die-ren, werd daardoor mogelijk ge-maakt, en zoo het lijken waren van personen, aan eene of andere besmettelijke ziekte overleden, zou de openbare gezondheidstoestand in groot gevaar kunnen worden ge-bragt. Anderen achtten de bepa-ling, zooals zij daar lag, vooral daarom bedenkelijk, omdat, wan-neer het onder de aarde brengen zonder kist mogelijk gemaakt of zelfs voorgeschreven werd, geenerlei tusschenkomst van de overheid noodig was en dus de waarborgen ont-braken, in die tusschenkomst ge-legen. Deze laatste leden verlangden dus ook hier het vereischte van verlof en verklaring, in art. 4 ge-vorderd. Op deze bedenkingen werd geantwoord dat het hier lijken gold, welke vervoer uit hoofde van den staat van ontbinding waarin zij verkeerden niet mogelijk was. Moest eerst een kist gemaakt en verlof gevraagd worden, er zouden uit het

dan onvermijdelijk verwijt ligt te bevroeden ongelegenheden kunnen voortvloeijen.

Maar, vroeg men, ware dan niet een middelweg in te slaan, hetzij door het gebruik der woorden: *des noods zonder kist*, hetzij door eenige bepaling, de strekking heb-bende om te voorkomen dat de overheid van de zaak onkundig bleef?

De Regering antwoordde het volgende:

Deze bepaling is de bekrachti-ging van het Koninklijk besluit van 20 Maart 1844 N°. 85 1) en strekt om te voorzien in een geval, waar uitstel van begraven schadelijk zou kunnen zijn. Het artikel spreekt toch van lijken, die uithoofde van den staat van ontbinding waarin zij verkeerden niet naar eene begraafplaats *kun-nen* worden overgebracht. Hier ont-breekt dus de tijd om eene kist te laten maken. Ware dit laatste, zonder vrees voor ongelegenheid, mogelijk, er ware dan geen reden om het lijk niet naar eene begraaf-plaats te vervoeren. De voorge-stelde redactie: *des noods zonder kist*, welke de mogelijkheid onderstelt dat het lijk kan worden gekist, kan daarom niet worden overgenomen. De bepaling, dat zoo-danige lijken ter diepte van ten minste één el zullen begraven wor-den, maakt het weder opgraven door honden of andere dieren uiterst moeijelijk of onmogelijk. On-der die uitdrukking toch moet verstaan worden, dat het lijk met

1) Zie hierover Nos. II—V.

eene laag aarde of zand ter hoogte van één el bedekt moet zijn, en op zoodanige diepte is geen overlast van honden of andere dieren te vreezen.

De bedenking dat door art. 2 generlei tusschenkomst der overheid noodig was, werd voort met eene verwijzing naar het Kon. besluit van 1844 beantwoord. Bij een later ontwerp werd bovendien, zooals reeds gezegd, de burgemeester uitdrukkelijk bij de wet zelve met de uitvoering belast.

Mede is reeds opgegeven dat ook voor de hier bedoelde begraving verlot volgens art. 4 noodig is.

X. 1°. Tot de wezenlijke voorwaarden om de hier bedoelde lijken zonder kist te begraven, behoort dus:

a. dat zij in staat van ontbinding verkeer; en

b. dat daardoor onmogelijkheid bestaat tot overbrenging dier lijken naar eene begraafplaats.

Zijn echter die voorwaarden aanwezig, dan *mogen* ze ook niet in eene kist worden begraven. Dit blijkt zoowel uit de *imperatief* gebezigde woorden: "*worden* begraven," in tegenstelling van de facultatieve, in het eerste ontw. gebezigd: "*mogen* . . . worden begraven," als ook uit de verwerping door de Regering (zie het vorig N°.) van de voorgestelde redactie: *des noods zonder kist*.

De beslissing over de aanwezigheid der bedoelde voorwaarden behoort aan den burgemeester. Hij *kan* daarover vooraf het advies

inwinnen van den geneeskundige, met de doodschouw belast, doch is daartoe niet verpligt. 1)

2°. De heer WESTERHOFF vroeg bij de beraadslaging nog betrekkelijk dit "inderdaad onpraktische artikel," of het niet wenschelijk zou zijn, dat het imperatieve van dit artikel eenigzins getemperd wierd, door te bepalen dat, indien een lijk als hier bedoeld is, door bloed- of aanverwanten, hetzij aan de kleeding of wel op eenige andere wijze herkend mogt worden, dezen het dan op hunne kosten en onder toezigt van den burgemeester zullen kunnen laten kisten en op eene begraafplaats ter aarde laten bestellen? De daarbij betrokken familie toch zou er welligt prijs op kunnen stellen en er groot belang bij kunnen hebben, dat hun die bevoegdheid bij de wet ware toegestaan.

Deze opmerking, aan het oordeel en de overweging van den Minister onderworpen, werd niet beantwoord.

Ook in het, reeds bij art. 1 vermelde adres van Opperrabbijnen, was omtrent art. 2 opgemerkt: Eene bijvoeging is hoogst wenschelijk, houdende dat, wanneer het gestrande lijk nog kenbaar mogt zijn en daardoor de gezindheid, waartoe het behoort, mogt kunnen worden ontdekt, men aan die gezindheid dient kennis te geven, ten einde het lijk op godsdienstige wijze op het naastbij gelegen kerkhof der gezindheid kunne worden begraven.

1) Verg. *Gemeentestem* No. 944, die echter op dit punt m. i. te ver gaat.

Zooals evenwel de wet luidt, kan aan het verlangen van de betrokken familiën of belanghebbenden niet worden voldaan. De strekking van het art., zooals ik ze hier boven aangaf, geeft daartoe ook minder aanleiding 1).

XI. *„of in de onmiddellijke nabijheid.”* Door deze woorden is voorzien in een bezwaar bij vroegere redactie van het artikel gezeten, dat b. v. bij begraving ter plaatse waar zij gevonden worden, de op het strand der zee aangespoelde of uit zee aangebrachte lijken door den golfslag bij vloed weder zouden worden bovengewoeld, en dat lijken op den oever van eeuwig water aangespoeld of drijvende gevonden, op dien oever zelven zouden moeten worden begraven.

XII. *„mits ter diepte van ten minste één meter.”* In het V. V. 58/9 werd gevraagd of daardoor te verstaan ware, dat het graf of de kuil de diepte van één el (meter) hebben moest, dan wel dat het bovendeel van het lijk één el onder de oppervlakte van den grond gelegen moest zijn. Waanneer de bepaling wegens het begraven zonder kist behouden bleef, zouden verscheidene leden, vooral met het oog op het gevaar van besmetting, willen voorgeschreven zien, dat het lijk ten minste anderhalve el onder den beganen grond liggen moest.

Gelijk reeds is medegedeeld, verstond de Regering onder de

bedoelde uitdrukking, dat het lijk met eene laag aarde of zand ter hoogte van één el (meter) bedekt moet zijn. Het art. zegt bovendien: *ten minste één meter.*

Bij de discussie wees de heer WESTERHOFF op het verschil van terreinen in ons vaderland: het alluviale terrein beslaat er een aanzienlijk deel van en ligt laag, zoodat men er des winters, wegens overlast van water, geen kuil ter diepte van 16 palm — want voor het cadaver zou men wel 6 palm mogen rekenen — zou kunnen graven. Nu zou men het lijk vervoeren naar een hooger liggend terrein, en het aldaar begraven en dat terrein zou het bewoonde erf zijn hetwelk in de bedoelde streken tegen het water is opgehoogd. Maar aldus zou men met schending van het eigendomsregt juist veroorzaken wat het artikel wilde voorkomen, men zou den omtrek verontreinigen en het water der putten onbruikbaar en ongezond maken.

Volgens het Bijblad zou de Minister geantwoord hebben: De opmerking betreffende de verschillende terreinen — hoewel overweging verdienende — kunnen, dunkt mij, niet in strijd zijn met het artikel.

Kennelijk is hier eene drukfout of zijn woorden uitgelaten. Het is mij niet gelukt eene verbetering te vinden. Zoo als het antwoord luidt, is het volmaakt onbegrijpelijk en lost dus de geopperde bezwaren niet op.

1) Zie ook het geval medegedeeld en beoordeeld in de *Gen. stem* No. 942 en 944 en de aant. op art. 12, 1e lid.

XIII. *„met ongebluschte kalk.“*

In eene der afdeelingen maakte men blijkens het Eindv. 68/9 de bedenking dat door het overdekken der hier bedoelde lijken met ongebluschte kalk de opsporing van misdaden zou kunnen worden bemoeijelijkt.

De Minister antwoordde: Het Koninklijk besluit van 20 Maart 1844 (zie hierboven) hetwelk de hoofden der plaatselijke besturen verplicht van gevonden lijken eene zoo naauwkeurig mogelijke beschrijving op te maken, herinnert hen bovendien uitdrukkelijk aan het bepaalde bij art. 55 Burg. Wetb. (thans art. 5 dezer wet), dat, wanneer er teekenen of aanduidingen van een geweldigen dood aanwezig zijn, de begraafing niet mag geschieden dan nadat het lijk geregeld is geschouwd. De bedenking, alsof het overdekken van gevonden lijken met ongebluschte kalk het opsporen van misdaden zou kunnen bemoeijelijken, schijnt daarom niet geheel juist.

De heer WESTERHOFF deelde evenmin als de Regering het bedoelde bezwaar, maar meende dat dit overdekken met ongebluschte kalk ter hoogte van twee palm noch nuttig noch noodzakelijk was. De begraafing ter diepte van minstens één el scheen hem voldoende toe, en was de kalk hier noodig, dan niet minder bij begraafing in eene kist, welke veel minder diep (0.65 meter; zie art. 22) geschiedt dan hier wordt voorgeschreven. Het was toch bekend dat lijken in kisten begraven, minder spoedig gesloopt en ontbonden worden dan

die welke in onmiddellijke aarzing komen met de omringende aarde, en 't mogt veilig worden aangenomen, dat het deksel van zoodanige houten kisten niet hermetisch sloot, maar de zich in groote hoeveelheid ontwikkelende gassoorten gemakkelijk liet ontsnappen, zoodat deze de aarde konden verontreinigen.

Op vele plaatsen, meende hij verder, zou men niet over ongebluschte kalk kunnen beschikken en men zou dus in iedere gemeente een magazijn daarvan moeten aanleggen.

Er was meer. Vooreerst zou de ongebluschte kalk, eenigen tijd bewaard wordende, door de vochtigheid van de lucht, het karakter van ongebluschte kalk zoo al niet geheel dan toch grootendeels verliezen, en bovendien in koolzure kalk of krijt veranderd worden, en ten andere zou het gebruik van ongebluschte kalk geheel doelloos zijn op het alluviale terrein van ons land, dat er een zeer aanzienlijk deel van beslaat en laag ligt, zoodat het des winters of voor een deel onder water staat of dras ligt en in allen gevalle zóó met water verzadigd en doortrokken is, dat een spit uitgeworpen aarde terstond door water wordt ingenomen: het cadaver zou in water worden nedergelegd. Wierp men nu hierop ongebluschte kalk, dan zou die oogenblikkelijk gebluscht worden en daarbij zou zich zooveel hitte ontwikkelen, dat het lijk zoo al niet gebraden dan toch voor een gedeelte gekookt zou worden. Alleen op het hoogere deel

van het diluvium zou men dus met eenig nut ongebluschte kalk kunnen bezigen.

De Minister antwoordde, dat het voorschift in de wet was opgenomen omdat men meende dat het juist als voorzorg tegen de schadelijke uitwasemingen van het hoogste belang moest geacht worden.

(Verder volgt een onverstaanbare volzin ter beantwoording der opmerking omtrent de verschillende terreinen; zie N°. XII).

Wat den aanleg van magazijnen betref, daartegen merkte de Minister alleen op dat het in de meeste gemeenten eene zaak zou zijn van zeer weinig moeijelijkheid en aanbelang, om ongebluschte kalk aanwezig te hebben.

XIV. Is de plaats waar de in art. 2 bedoelde lijken begraven worden, eene *begraafplaats* in den zin der wet?

Let men alleen op de letter van artt. 2 en 4, dan zou men ontkenkend moeten antwoorden. Hier toch is sprake van lijken, die niet naar eene begraafplaats *kunnen* worden overgebracht, terwijl art 4 onderscheidt de *begraafplaats* van de in art. 2 bedoelde plaats.

Overziet men evenwel de wet in haar geheel en in het licht harer geschiedenis, dan komt men eer tot het resultaat, dat al moge de plaats waar volgens art. 2 begraven wordt, geen eigenlijke begraafplaats zijn in art. 1 eerste lid, art. 13 volgg., art. 45 volgg. bedoeld, zij toch in beperkten zin, voor de toepassing van bijzondere artt. der wet waar ze

mogelijk is, als eene begraafplaats is te beschouwen.

De aangehaalde woorden uit art. 4 zijn daarin enkel bijgevoegd ter verduidelijking, dat ook voor de begraving volgens art. 2 verlof van den ambtenaar van den burgerlijken stand wordt vereischt, en niet zoozeer omdat men de plaats niet als eene begraafplaats beschouwde.

Bij de beraadslaging werd de aan 't hoofd gestelde vraag gedaan door den heer SAAYMANS VADER, met het oog op de begrooing der schade aan den grond veroorzaakt. Werd de plek geen begraafplaats, dan zou de schade uiterst gering kunnen zijn. Immers — zeide hij — wanneer het weiland is, bedekt men het graf weder met de uitgestoken zoden, en is het bouwland, men wordt niet gestoord in zijne bebouwing; doch moet die plek als een gewoon graf beschouwd worden, zoodat men verplicht is die afgescheiden te houden en te omheinen met eene heg of op eene andere wijs, dan natuurlijk wordt er schade aan den eigenaar van den grond toegebracht, die nog al belangrijk zelfs kan zijn, naar gelang de soort van grond is en de plaats waar begraven wordt.

Toen de vraag door den Minister, blijkens zijn antwoord, niet was begrepen, werd ze door het genoemde lid herhaald. Hij verlangde te weten of de plaats der begraving in art. 2 bedoeld, moest geacht worden gelijk te staan met eene gewone begraafplaats, en als zoodanig bepaaldelijk ook het voor-

schrift van art. 25 betrekkelijk het onaangetoerd laten liggen gedurende een tijdperk van tien jaren, hierop toepasselijk was; dit toch behoorde uitgemaakt te zijn, alvorens de begroting van schade plaats vinden kon; want was zulks zoo, dan kon de verplichting om zoodanige plek gronds afgescheiden van zijne andere gronden te houden gedurende een zóó lang tijdsverloop, aanleiding tot eene niet onbelangrijke schadevergoeding geven. Mij zou het echter voorkomen — vervolgde hij — dat, vermits het hier geldt een lijk, dat kan geacht worden aan niemand toe te behooren, en ten gevolge van den staat van ontbinding zelfs zonder kist begraven wordt, en dus veel spoediger kan geacht worden tot een staat van geheele oplossing verder te zullen overgaan, het niet noodig kan geacht worden den grond gedurende een zóó langen tijd onaangetoerd te laten liggen; ja dat het zelfs geene bezwaren met zich zou brengen, de plaats waar begraven is, geheel vrij voor cultuur of bereiding te laten, mits men in dat geval het graf slechts eenige palmen dieper maakte, ten einde door genoegzame aardebedekking alle schadelijke uitdamping te voorkomen. Ik acht het noodig dat de Minister zich op dit punt verklare, opdat er zekerheid besta voor den kantonregter naar welken maatstaf de schade te begrooten, en zou

het zelfs wenschelijk achten dat die verklaring in de wet zelve werd uitgedrukt.

De Minister antwoordde: Mijnheer de Voorzitter, ik zou meenen dat ook op deze soort van begraafplaatsen (want het is eigenlijk eene bijzondere begraafplaats geworden) wel degelijk van toepassing is de bepaling van art. 25, dat de begraafplaatsen gedurende tien jaren onaangetoerd behooren te blijven. Hiermede meen ik de vraag van den geachten spreker te hebben beantwoord.

Daarop werd de beraadslaging gesloten en het art. goedgekeurd.

Is nu — zooals de Minister verklaarde — de in art. 2 bedoelde plaats eene bijzondere 1) *begraafplaats*, dan is er m. i. ook geen reden om de toepasselijkheid uit te sluiten van de wetsbepalingen die voor de gewone begraafplaatsen gelden, voor zoover namelijk de voorschriften van art. 2 zelf of eene behoorlijke uitvoering daarvan zoodanige toepassing niet in den weg staan.

Ik zou dus meenen dat bijv. ook bepalingen als art. 25 tweede lid, art. 26 en de strafbepalingen van artt. 41 N°. 11 en 43 N°. 4 en 5 in ons geval wel degelijk van toepassing moeten worden geacht, maar dat daarentegen bijv. het vorderen van den afstand van 50 meters volgens art. 16 eerste en derde lid, en van eene afslui-

1) Het woord *bijzondere* is hier door den Minister kennelijk gebezigd in tegenstelling van *gewone*, niet in tegenstelling van *algemeene* begraafplaats. Hier toch is sprake van begraving van overheidswege.

ting volgens art. 18, als vaak onmogelijk, niet in de bedoeling der wet kan liggen.

XV. Tegen de niet naleving van art. 2 is geen straf bedreigd. Op eene aanmerking daaromtrent in de Kamer, antwoordde de Minister: Het is zeer natuurlijk dat er geen boete is voorgeschreven, omdat de burgemeester, volgens dit artikel, belast is met de uitvoering. Het spreekt van zelf dat deze wet, die een ambtenaar belast met deze uitvoering, daarop geen boete stelt. (Zie ook de aant. op art. 22 eerste lid.)

XVI. *Begraving op particulieren grond.*

1°. In het V. V. 66/7 werd gevraagd of wanneer een lijk b. v. aan den oever eener rivier gevonden wordt, een aan een bijzonder persoon toebehoorend stuk land in de nabijheid met het servituut van daarop een graf te delven wordt bezwaard? Dit kon, meende men, wel de bedoeling niet zijn.

Naar aanleiding van deze opmerking is het art. bij het ontw. 67/8 I met de bepalingen der 2° en 3° alinea's aangevuld. De M. v. T. heeft daarover het volgende:

Aan het artikel is nu eene alinea (later in tweeën gesplitst) toegevoegd, strekkende om allen twijfel weg te nemen, of bijzon-

dere eigenaars en gebruikers van gronden de begraving in geval van nood moeten toelaten. Het beginsel van art. 9 der onteigeningswet is daarbij in het oog gehouden 1); evenwel moet worden gewaakt, dat inhaliige eigenaars zich geen wapen maken van eenig vooroordeel, om depreciatie van hun eigendom, uit het begraven zelf voortvloeiende, te beweren en daarvoor schadevergoeding te vragen. Alleen materieële schade moet worden te goed gedaan.

2°. Blijkens het Eindv. verklaarden zich sommige leden tegen de bij het art. gevoegde bepalingen. Zij meenden dat daardoor aan de eigenaars of gebruikers van gronden een onbillijke last werd opgelegd, te meer nog vermits deze daarvoor in de meeste gevallen slechts eene zeer onvoldoende schadevergoeding zouden ontvangen.

De Minister merkte in antwoord bij de M. v. T. 67/8 II op, dat het hier een geval gold, waarbij de openbare gezondheid van nabij betrokken was. Een tot ontbinding overgegaan lijk, dat uit dien hoofde niet naar eene begraafplaats overgebracht kon worden, moest in het belang der gezondheid op de plaats zelve of in de onmiddellijke nabijheid worden begraven. Het eenige dat ten behoeve van den eigenaar of gebruiker kon worden

1) Art. 9 der onteigeningswet luidt: „Wanneer tot het maken van het plan gravingen, opmetingen of het stellen van teekenen op iemands grond noodig geacht worden, moeten de gebruikers dier goederen dit gedoogen, mits hun dit tweemaal vier en twintig uren te voren door het hoofd van het gemeentebestuur schriftelijk zij aangezegd.

„De schade, daardoor veroorzaakt, wordt door den kantonregter begroot, en door den Staat vergoed. Deze verhaalt die kosten op hen, ten wier name het werk wordt ontworpen.”

bepaald, was dat hij schadeloos werd gesteld.

3°. Blijkens het verslag der 1ste Kamer meenden eenige leden, dat de bepaling van alinea 2 en 3 van dit artikel aanleiding kon geven tot een te sterk ingrijpen in het eigendomsrecht, en dat de schadevergoeding daarvoor niet voldoende was geregeld. In den regel zou hieruit wel geen bezwaar ontstaan, doch er konden zich gevallen voordoen, waarin de eigenaar van den grond zeer zou worden benadeeld; bijv. indien de begrafenis plaats vond in tuinen of afgesloten erven. Hiertegen werd door andere leden aangevoerd, dat men eenig vertrouwen stellen moest in de bescheidenheid der plaatselijke overheid, en dat de bepaling onvermijdelijk scheen, omdat het geval mogelijk was, dat nergens elders dan in grond van bijzondere personen begraven kon worden.

De Regering kon de bedenking van die „eenige leden” niet toegeven. Het is bijna niet denkbaar, zeide zij, dat eene begrafenis in het hier bedoeld geval in tuinen of afgesloten erven zal plaats hebben. Er is hier toch sprake van gevonden lijken, die uit hoofde van den staat van ontbinding niet naar eene begraafplaats kunnen worden overgebracht. Het artikel heeft dus het oog op lijken die op afgelegen plaatsen worden gevonden, waardoor zij eenigen tijd niet opgemerkt zijn geworden en tot ontbinding zijn overgegaan. Is daarentegen een lijk in of nabij een tuin of afgesloten erf gevallen, dan is het niet te onderstellen,

dat het daar zoo lang onopgemerkt blijft liggen dat vervoer naar eene begraafplaats uithoofde van den staat van ontbinding niet mogelijk zou zijn.

4°. Bij de beraadslaging in de 2e Kamer zeide de heer WESTERHOFF: Er wordt wel gezegd dat de schade die aan den eigendom mogt worden veroorzaakt door den kantonregter begroot en door den Staat of de gemeente vergoed zal worden, doch hoe zal men hier de schade kunnen berekenen, vooral zoo niet als schade in aanmerking zal komen de aanwezigheid van het graf zelf? Wij begrijpen dat niet, want juist de aanwezigheid van het graf zelf met hetgeen daarin besloten wordt, brengt hier de meeste schade aan; andere schade kunnen wij ons hier bezwaarlijk denken.

De Minister meende dat de opmerking hier niet te pas kwam, omdat de kantonregter zou te beoordeelen hebben wat door schade wordt verstaan en hoe die zal berekend worden.

De heer SAAYMANS VADER verlangde te weten, ter verduidelijking van de door den kantonregter te begrooten schadevergoeding, of de plaats waar begraven zou worden, het karakter van eene begraafplaats kreeg, hetgeen op de vergoeding belangrijken invloed kon hebben.

Het antwoord deelde ik reeds boven, bladz. 64, mede.

Inmiddels werd door den heer VAN KUYK aan den Minister in bedenking gegeven, om in het art. weg te laten de woorden: „Als schade

Art. 3. Een algemeene maatregel van inwendig bestuur bepaalt de wijze, waarop met lijken van personen, aan boord van in zee zijnde Nederlandsche schepen overleden, moet worden gehandeld, alsmede waarop het vervoer van lijken uit Nederland naar het buitenland en uit het buitenland naar Nederland kan worden toegelaten (e).

komt niet in aanmerking de aanwezigheid van het graf zelf." Het was wel een exceptioneel geval, maar het kon toch gebeuren, dat de aanwezigheid van het lijk wezenlijke schade veroorzaakte en dan zou men toch wel recht moeten hebben om vergoeding te vragen en te ontvangen.

De Minister wenschte de aangehaalde bepaling te behouden als maatregel van publieke orde, in het algemeen belang, te meer omdat de kantonregter dan gemakkelijker kon beoordeelen wat men juist onder schade te rekenen had.

De heer VAN KUYK repliceerde: De Minister zegt dat het in het algemeen belang geschiedt, maar juist daarom wensch ik, dat de schade door het algemeen, door den Staat vergoed worde. Die schade moge hoog berekend worden, maar het is den kantonregter overgelaten om de hoegrootheid van die schade te bepalen. Is het geene schade, wanneer men op iemands grond, tuin of buitenplaats een vreemd lijk begraaft? Men moet zich daaraan onderwerpen, want het geschiedt in het algemeen belang, maar daarom

moet ook de schade door het algemeen vergoed worden. Ik begriip dus niet, waarom die regel niet uit het artikel genomen kan worden.

Het genoemde lid noch de heer WESTERHOFF droegen evenwel een amendement daartoe voor; de Minister zweeg en de overige leden der Kamer schenen er zich bij te kunnen neêrleggen.

5°. Zie verder over het verleen van schadeloosstelling hier, en niet ingeval van oprigting van bijzondere begraafplaatsen volgens art. 14, de aant. op art. 16, 3e lid.

XVII. Over de vergoeding der schade door den Staat of de gemeente, zie men voorts art. 37.

XVIII. Omtrent de slotbepaling van art. 2, zie men bladz. 57 N°. VI.

(e) I. Men zie den algemeenen maatregel hier bedoeld, onder N°. XI bladz. 70.

Art. 3 kwam in het ontw. 55/6 niet voor. Het luidde in het ontw. 5879 aldus:

„Een algemeene maatregel van inwendig bestuur bepaalt de wijze, waarop lijken, aan boord van in zee zijnde Rijks- of andere Neder-

landsche schepen gevallen, worden ter aarde besteld."

Bij de N. v. W. 58/9 werd aan het slot toegevoegd: "en waarop gehandeld zal worden met de lijken der in Nederland overledenen, die buiten het Rijk zullen worden vervoerd."

In het ontw. 66/7 luidde het art.: "Een algemeene maatregel van inwendig bestuur bepaalt de wijze, waarop met lijken, aan boord van in zee zijnde Nederlandsche schepen gevallen, zal worden gehandeld, alsmede waarop het vervoer van lijken uit Nederland naar het buitenland en uit het buitenland naar Nederland kan worden toegelaten."

Het woordje *zal* werd bij het ontw. 67/8 II veranderd in: *moet*.

Bij de N. v. W. 68/9 werd tusschen *lijken* en *aan boord* ingelascht: *van personen*, en in plaats van *gevallen* gelezen: *overleden*.

II. De bepaling, aanvankelijk tot het eerste gedeelte beperkt, werd bij het ontw. 58/9 aldus toegelicht:

Volgens algemeene rechtsbeginselen worden Nederlandsche schepen, al bevinden zij zich buiten 's lands, geacht tot het Nederlandsch grondgebied te behooren. Zonder uitdrukkelijke uitzondering zouden dus de voorschriften van dit ontwerp moeten toegepast worden bij elk sterfgeval, dat aan boord dier schepen plaats had. Dit is intusschen onmogelijk wanneer de schepen in volle zee zijn. Daarom is in art. 3 bepaald, dat

de wijze, waarop lijken, aan boord van in zee zijnde schepen gevallen, ter aarde worden besteld, door eenen algemeenen maatregel van inwendig bestuur zal worden geregeld.

III. Volgens het Eindv. 67/8 II wilde men in eene der afdelingen den algemeenen maatregel van inwendig bestuur niet uitgestrekt hebben tot de wijze van handelen met lijken, aan boord van in zee zijnde Nederlandsche schepen gevallen. Die wijze van handelen hing in elk bijzonder geval te zeer van de omstandigheden, zooals ruimte op het schip, langdurigheid der zeereis en dergelijke af, dan dat daarvoor, zonder wezenlijk bezwaar, algemeene regels te stellen waren. Het zou bijv. hard zijn het over boord zetten van een lijk als regel voor te schrijven. Ouders, die een kind op een zeereis verloren, zouden daardoor noodeloos in een gevoel, dat eerbiediging verdiende, kunnen worden gekwetst.

De Regering antwoordde: De algemeene maatregel van inwendig bestuur zal in het hier bedoelde en in alle andere gevallen voorzien. Bestaat er gelegenheid aan boord tot balsemen van een lijk of om dit op andere wijze te bewaren zonder de gezondheid der schepelingen in gevaar te brengen, dan zal dit worden vrijgelaten. 1)

IV. Art. 1 eerste lid spreekt van *elk overleden persoon*. Met het oog daarop achtte men, bij de overwe-

1 Zie art. 4 van het Kon. besluit hierna.

ging van dat art. volgens het V. V. 58/9, het vaststellen eener uitzondering noodzakelijk voor de lijken van vreemdelingen, die men naar *buiten 's lands* wenschte te vervoeren. Zoodanige lijken toch werden niet "op eene begraafplaats, volgens deze wet aangelegd" begraven.

De Regering zag er bezwaar in om de wijze waarop met zoodanige lijken gehandeld zou worden, in de wet zelve te regelen. Maar het kon noodig zijn daaromtrent regelen te stellen. Uit dien hoofde voegde zij thans bij art. 3, dat de in dat art. bedoelde maatregel van bestuur te dien aanzien voorschriften zou geven 1).

V. In het V. V. 59/60 werd gevraagd of de maatregel van bestuur ook geen bepalingen zou moeten inhouden omtrent de lijken van buiten 's lands overledenen, die ter begraving naar *Nederland* werden vervoerd?

Dientengevolge werd bij het ontw. 66/7 het artikel in den verlangden zin aangevuld 2).

VI. "*lijken van personen.*" Het Eindv. 68/9 had de volgende opmerking: Uit een taalkundig oogpunt las men voor: "*lijken, aan boord van in zee zijnde Nederlandsche schepen gevallen,*" liever: "*lijken van personen, aan boord van in zee zijnde Nederlandsche schepen overleden.*"

De Regering veranderde het art. aldus bij de N. v. W.

Intusschen rijst nu twijfel, wat onder *personen* is te verstaan, daar volgens art. 1, eerste lid, *doodgeboren kinderen* geen *personen* zijn; zie de aant. aldaar bladz. 29N°. VIII.

Men zal zich evenwel hier moeilijk aan de onderscheiding in art. 1 gemaakt kunnen houden, maar als de bedoeling van art. 3 moeten aannemen dat de maatregel van bestuur ook op *doodgeboren kinderen*, al spreekt ze alleen van *persoon 3)*, van toepassing is.

VII. "*in zee.*" Bij het V. V. 58/9 verlangde men meer bepaalde aanduiding der gevallen, waarin de maatregel van bestuur werken zou. De M. v. T. sprak van schepen, die zich buiten 's lands of in volle zee bevonden. Volgens de letter der wet echter zouden de bijzondere bepalingen ook toepasselijk zijn op lijken van personen, aan boord van een schip overleden dat bijv. de *Zuiderzee* bevoer. Dit kon de bedoeling niet zijn.

De algemeene maatregel van inwendig bestuur, — antwoordde de Regering, — zal in alle gevallen voorzien, waarin aan boord van Nederlandsche schepen lijken vallen. Van zelf zullen dus bepalingen worden gemaakt omtrent het ter aarde bestellen van personen, die nabij de kust of in de *Zuiderzee* aan boord van schepen zijn overleden 4).

VIII. "*moet worden gehandeld.*" Het ontw. 58/9 had: *ter aarde besteld*. Blijkens het V. V. zag men voor deze uitdrukking, die in de

1) Zie artt. 5 en 7 van het Kon. besluit.

2) Zie artt. 5, 6 en 7 van id.

3) Zie art. 1 van id.

4) Zie artt. 3, 4 en 6 van id.

meeste der hier bedoelde gevallen wel hoogst oneigenaardig zou zijn, gaarne eene andere gekozen.

De Regering meende echter dat deze uitdrukking in het algemeen juist aanduidde wat in het artikel bedoeld werd. Er moet bepaald worden, zeide zij, op welke wijze de in het artikel vermelde lijken *aan de aarde toevertrouwd* zullen worden.

De Regering had echter de bedenking niet goed begrepen, — antwoordde men bij het V. V. 59/60. De uitdrukking was oneigenaardig, omdat de lijken, die aan boord van in zee zijnde schepen vielen, meestal niet ter aarde besteld of aan de aarde toevertrouwd, maar in zee nedergelaten werden.

Dientengevolge werd in het ontw. 66/7 gelezen: *zal worden gehandeld*, welke uitdrukking bij het ontw. 67/8 II werd gewijzigd in: *MOET worden gehandeld*.

IX. De laatstgemelde wijziging strekte welligt om meer aan te duiden dat de maatregel van bestuur voorschriften zou bevatten door het publiek na te komen, en wier overtreding gestraft zou worden met de straffen bepaald bij de wet van 6 Maart 1818 (Stbl. N°. 12).

Door den heer GODEFROI werd echter bij de behandeling van art. 40 een amendement voorgesteld, strekkende om daaraan een nieuw N°. 3 van dezen inhoud toe te voegen: „3°. de overtreding der voorschriften van den algemeenen maatregel van inwendig bestuur, bedoeld bij art. 3.”

Het was niet twijfelachtig, zeide hij tot toelichting van dit amende-

ment, dat overtreding van bepalingen van dien maatregel kon plaats hebben. Nu was het waar, dat op zulke overtredingen de wet van 6 Maart 1818 toepasselijk was, maar ons stelsel van wetgeving, in den laatsten tijd vooral, bragt mede, dat wanneer eene materie door den wetgever geregeld werd, de wet tevens de straffen bepaalde tegen de overtreding van den algemeenen maatregel van inwendig bestuur, die tot hare uitvoering diende. Dit was in al onze wetten van den laatsten tijd in acht genomen.

Bovendien kwam den voorsteller het maximum van 14 dagen gevangenisstraf, bij de wet van 1818 bepaald, hier te hoog voor.

De Minister nam het amendement over.

X. Over de verboden heffing van retributie voor den doorvoer van lijken, zie men de aant. op art. 35.

XI. Den algemeenen maatregel zelve, ter uitvoering van art. 3 vastgesteld bij het Kon. besluit van den 18^{den} October 1869, (*Staatsblad* n°. 162), laat ik thans volgen.

Hij luidt als volgt:

WIJ WILLEM III, enz.

Op de voordragt van onzen Minister van Binnenlandsche Zaken, van den 20sten September 1869, n°. 170, 2de afdeeling;

Overwegende, dat ingevolge art. 3 der wet van den 10den April 1869 (*Staatsblad* n°. 65), tot vaststelling van bepalingen betrekkelijk het begraven van lijken, de begraafplaatsen en de begrafenisregten, bij algemeenen maatregel van inwendig bestuur bepaald

moet worden de wijze, waarop met lijken van personen, aan boord van in zee zijnde Nederlandsche schepen overleden, moet worden gehandeld, alsmede waarop het vervoer van lijken uit Nederland naar het buitenland en uit het buitenland naar Nederland kan worden toegelaten;

Den Raad van State gehoord (advies van den 5den October 1869, n°. 26);

Hebben goedgevonden en verstaan te bepalen:

Art. 1. Het lijk van een persoon, aan boord van een Nederlandsch schip dat zich in zee bevindt overleden, wordt uiterlijk op den vijfden dag, doch niet vroeger dan 36 uren na het overlijden, over boord gezet.

Het wordt in een stevig omhulsel genaaid en bezwaard met zoodanig gewigt, dat het zinken en onder water blijven van het lijk gewaarborgd is.

Art. 2. Hij, die op het schip bevel voert, kan, na overleg met den geneeskundige, of bij gebreke van dezen met twee der officieren, of zoo deze er niet zijn met twee der schepelingen, het lijk zelfs binnen de 36 uren na het overlijden over boord doen zetten.

Hij kan zulks ook later dan vijf dagen na het overlijden doen plaats hebben, zoo hiervoor bijzondere reden bestaat en langere bewaring van het lijk geen nadeel aan de gezondheid der bemanning kan toebrengen.

In beide gevallen wordt van het gehouden overleg proces-verbaal opgemaakt en van de toepassing

van dit artikel, alsmede van de daartoe leidende redenen melding gemaakt in het dagregister, bedoeld bij art. 358 van het Wetboek van Koophandel.

Art. 3. Heeft het overlijden plaats, wanneer het schip den wal op zoo korten afstand genaderd is, dat deze naar alle waarschijnlijkheid binnen vijf dagen bereikt zal zijn, dan kan het lijk aan boord bewaard blijven ter begraving aan wal, mits het in eene waterdicht gesloten kist, beschut tegen zon en regen, op het bovendeck, of waar hiertoe de gelegenheid bestaat, in eene buiten boord hangende sloep geplaatst zij, en de bewaring voor den gezondheids-toestand der bemanning niet na-deelig geacht wordt.

Art. 4. Het lijk, mits bewaard in een hermetisch gesloten omhulsel, kan gedurende de geheele reis van het schip aan boord blijven, wanneer het gebalsemd, door inspuiting van bederfwerende vochten tegen ontbinding gevrijwaard, of geplaatst wordt in eene waterdichte van binnen gepekte en met rottingwerende stof bedeelde kist, of wel ingekuipt wordt in vaatwerk, onder bijvoeging van een of ander bederfwerend vocht, als rum, braudewijn of jenever.

Het lijk wordt alsdan in de open lucht, beschut tegen zon en regen, op het bovendeck of in eene der buiten boord hangende sloepen geplaatst en onmiddellijk na de aankomst van het schip begraven.

Art. 5. Het vervoer van een lijk uit Nederland naar het buitenland of uit het buitenland naar

Art. 4. Geene begraaving geschiedt zonder schriftelijk verlof van den ambtenaar van den burgerlijken stand, vrij van zegel en kosteloos af te geven, waarin de begraafplaats, of de in art. 2 bedoelde plaats, waar het lijk ter aarde zal worden besteld, wordt vermeld.

Ligt deze begraafplaats buiten de gemeente, dan geeft die ambtenaar onmiddellijk kennis van het verleend verlof aan den burgemeester der gemeente, waarin de begraafplaats ligt.

Ligt de algemeene begraafplaats eener gemeente op het grondgebied eener andere gemeente, dan kan van

Nederland wordt toegelaten, mits het lijk besloten zij in eene hermetisch gesloten metalen kist en geplaatst worde bij vervoer te water op het bovendek van het schip of in eene buiten boord hangende sloep, en bij vervoer te lande op een' niet gesloten wagen, in beide gevallen met beschutting tegen zon en regen.

Art. 6. Lijken, ingevolge artt. 3, 4 of 5 van dit besluit hier te lande aangebragt, worden ten spoedigste begraven, tenzij de termijn, in art. 6 der wet van 10 April 1869 (*Staatsblad* n°. 65) voor het begraven gesteld, nog niet verlopen mogt zijn.

Art. 7. Het vervoer van een lijk over de grenzen geschiedt ongehinderd, mits aan de ambtenaren der in- en uitgaande regten aan het grenskantoor eene verklaring worde overgelegd, afgegeven door het bestuur der gemeente van

waar het lijk wordt aangebragt, vermeldende den naam van den overledene en de plaats waarheen het lijk wordt vervoerd.

Bij invoer uit zee van een lijk van een aan boord van het schip overleden persoon, wordt de voormelde verklaring vervangen door een extract uit het dagregister, in art 358 van het Wetboek van Koophandel bedoeld.

Onze Minister van Binnenlandse Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, hetwelk aan den Raad van State in afschrift medegedeeld en in het *Staatsblad* geplaatst zal worden.

Het Loo, den 18^{den} October 1869.

WILLEM.

De Minister van Binnenl. Zaken,
FOCK.

Uitgegeven den *negen en twintigsten* October 1869.

De Minister van Justitie,
VAN LILAAR.

de vorenstaande zinsnede worden afgeweken bij de verordening, bedoeld in art. 29 dezer wet (f).

(f) I. Het eerste lid 1) van art. 4 luidde in het ontw. 55/6:

„Geene begraafing mag geschieden zonder verlof van den ambtenaar van den burgerlijken stand, vrij van zegel en kosteloos af te geven.”

In het ontw. 58/9 werd in plaats van *mag geschieden* gelezen: *geschiedt*, en van *zonder verlof*: *zonder schriftelijk verlof*.

Bij het ontw. 66/7 werd aan het eerste lid toegevoegd: *waarin tevens de begraafplaats, waar het lijk ter aarde zal worden besteld, wordt vermeld*.

Daarop volgden deze drie nieuwe alinea's:

„Ligt deze begraafplaats buiten de gemeente, dan geeft die ambtenaar, zoo hij niet burgemeester is, onmiddellijk aan dezen kennis van het verleende verlof.

„De burgemeester deelt aan zijn ambtgenoot in de gemeente, waar de begraafplaats ligt, ten spoedigste afschrift van het verleende verlof mede.

„Voor het geval de algemeene begraafplaats eener gemeente op het grondgebied eener andere gemeente ligt, kan van de vorenstaande zinsnede worden afgeweken bij de verordening bedoeld in art. 29 dezer wet.”

Bij het ontw. 67/8 I werd in het eerste lid tusschen *begraaf-*

plaats en *waar ingelascht*: *of de in art. 2 bedoelde plaats*.

Bij het ontw. 67/8 II werden de drie genoemde alinea's veranderd in voege als thans het tweede en derde lid zijn vastgesteld.

II. Art. 4 vervangt art. 53 Burg. Wetb., hetwelk bij art. 50 dezer wet is ingetrokken. Zie ook de aant. aldaar.

Het ingetrokken art. 53 B. W. luidde als volgt:

„Geene begraafing mag geschieden zonder het verlof, vrij van zegel en kosteloos door den ambtenaar van den burgerlijken stand af te geven.

„Dat verlof zal door denzelfden niet worden verleend, tenzij hij zich van het overlijden hebbe verzekerd, en niet vroeger dan zes en dertig uren na het overlijden, behoudens de gevallen, bij de reglementen van politie voorzien.”

Bij eene vergelijking van het ingetrokken met het nieuwe artikel valt o. a. op te merken (zie daarover in de volgende aantt. meer):

dat het verlof voortaan moet vermelden de begraafplaats of de in art. 2 bedoelde plaats, waar het lijk ter aarde zal worden besteld;

dat de wet thans eene officiële kennisgeving voorschrijft van verleend verlof bij begraafing buiten de gemeente;

dat in overeenstemming met art. 5 der wet van 1 Junij 1865 (*Staats-*

1) De wijzigingen welke het laatste lid betroffen, zie men hierua bladz. 76.

blad N°. 60) is voorgeschreven het middel waardoor de ambtenaar zich van het overlijden heeft te verzekeren, namelijk de verklaring van den geneeskundige;

dat bij ontbreken van zoodanige verklaring doodschouw zal worden verrigt;

dat de twijfel onder het vroeger art. gerezen, of niet alleen de begraving maar ook de afgifte van het verlof niet vroeger dan 36 uren na het overlijden mogt geschieden, is opgeheven, aangezien art. 6 slechts de *begraving* binnen dien tijd verbiedt, niet de afgifte van het verlof;

en eindelijk, dat de gevallen waarin vroeger kan of moet worden begraven, nu niet meer bij politiereglementen kunnen worden geregeld, maar daarin bij de wet zelve is voorzien in art. 6, 2° en 3° lid.

III. "*Geene begraving.*" Het voorschrift is algemeen en strekt tot waarborg dat geene begraving plaats hebbe wanneer niet het overlijden in de registers van den burgerlijken stand is opgeteekend.

Het verlof van den ambtenaar van den burgerlijken stand is dus niet alleen noodig voor de begraving overeenkomstig art. 1, eerste lid, maar ook voor die overeenkomstig art. 2, zooals ten overvloede uit de *aanhaling* van dit art. volgt, en verder evenzeer voor de begraving in geval van art. 5 (zie de aant. aldaar), voor de begraving van lijken in familiegraven volgens art. 15, en van die welke vervoer uit eene gemeente door den Koning is toegestaan volgens art. 11.

IV. De overtreding van het eerste lid van art. 4 is strafbaar volgens art. 41 N°. 3.

De ontwerpen stelden strafbaar de overtreding van art. 4, doch door den heer GODEFROI werd bij de behandeling van art. 41 een amendement voorgesteld, dat door de Regering werd overgenomen, strekkende om alleen tegen de overtreding van het eerste lid strafte bedreigen.

Tot toelichting van het amendement zeide de voorsteller: In art. 41 wordt gestraft de overtreding van art. 4 *in zijn geheel*, waarvan het gevolg is dat ook als overtreding zal worden beschouwd het niet overleggen van de schriftelijke geneeskundige verklaring. Zoo iets moet in den gene, die het verlof behoeft om te kunnen begraven, niet strafbaar zijn. Het gevolg van het niet overleggen der verklaring zal zijn dat het verlof tot begraven niet wordt verleend. Geschiedt dit niettemin, dan is de ambtenaar van den burgerlijken stand in overtreding. Alleen voor het begraven zonder verlof van dien ambtenaar, in de *eerste* zinsnede van art. 4 verboden, behoort strafbaar te zijn degen, die een lijk begraven moet.

V. Het ontw. 66/7 bevatte, in plaats van het tegenwoordig *tweede* lid, twee alinea's waarvan de inhoud reeds boven is medegedeeld. Bij het V. V. werd opgemerkt dat de voorschriften, daarin opgenomen, een verbazenden omslag medebragten. Zou het niet denkbaar zijn, vroeg men, dat bij het begraven op eene begraafplaats buiten de gemeente, de belanghebbenden zich tot het bekomen van het vereischte verlof regtstreeks tot den burgemeester dier andere gemeente wendden?

Bij het vragen van verlof wordt overgelegd de schriftelijke verklaring, bedoeld in art. 5 der wet van 1 Junij 1865 (*Staatsblad* N°. 60). Ontbreekt zoodanige

De Regering antwoordde bij de M. v. T. 67/8 I: De burgemeester eener gemeente, waar begraven zal worden, behoort hiervan vooraf in het belang der goede orde te worden onderrigt. Die kennisgeving kan men niet wel aan belanghebbenden overlaten, die in de treurige omstandigheden, waarin zij zich bevinden, zich reeds met de regeling van velerlei zaken moeten bezig houden. Het meest geraden schijnt het den burgemeester der gemeente, waar het lijk gevallen is, met die kennisgeving te belasten. Grootte omslag kan daaruit niet voortvloeijen, wanneer daarvoor gedrukte brieven gebruikt worden, waarin slechts de naam des overledenen en de tijd behoeft ingevuld te worden.

Bij het ontw. 67/8 II werden nochtans de twee alinea's in één gesmolten en gewijzigd. Ter tegemoetkoming aan vroeger gemaakte bedenkingen — zeide de Regering daarbij — is thans de ambtenaar van den burgerlijken stand belast met de mededeeling van het door hem verleend verlof tot begraven aan den burgemeester der gemeente, waarin de begraafplaats gelegen is.

VI. Art. 42 stelt den ambtenaar van den burgerlijken stand niet strafbaar wanneer hij de kennisgeving, volgens het 2° lid van art. 4 te doen van het door hem verleend verlof, verzuimt.

Het ontwerp stelde de overtreding van 't geheele art. 4 door dien ambtenaar strafbaar, doch art. 42 werd gewijzigd door een amendement van den heer GODEFROI; zie N°. XXII hierna. Bij de behandeling nu van dat amendement werd op het 2e lid van art. 4 gelet. De heer DAM was van meening dat de overtreding van deze alinea geen overtreding was waartegen straf moest worden bedreigd. Die alinea was niets dan een administratief voorschrift; het sprak van zelf dat daaraan zou voldaan worden, en al geschiedde dit niet, dan kon men toch inderdaad niet zeggen dat daardoor een strafbaar feit zou hebben plaats gehad.

Men schijnt zich met deze meening te hebben vereenigd.

VII. Volgens het *derde* lid kan in het daar genoemde geval bij de verordening bedoeld in art. 29 worden afgeweken van het voorschrift der kennisgeving van het verleend verlof.

Waarin deze afwijking zal mogen bestaan, schrijft de wet niet voor. Men mag het er dus voor houden, dat de betrokken gemeenteraden bevoegd zijn in het bedoelde geval den ambtenaar van den burg. stand zoowel geheel van de kennisgeving aan den burgemeester te ontheffen als eene andere afwijking van het tweede lid te bepalen.

verklaring, dan wordt de doodschouw verrigt en de verklaring afgegeven door een geneeskundige, jaarlijks door burgemeester en wethouders daartoe aan te wijzen en te beëedigen. Het formulier van den eed wordt door Ons vastgesteld. (g)

(g) I. Het laatste lid van art. 4 luidde oorspronkelijk:

„Dit verlof wordt door hem niet verleend, tenzij hij zich door schriftelijke verklaring van een erkend geneeskundige van het overlijden hebbe verzekerd.”

In het ontw. 58/9 werd gelezen: „Bij het verzoek om verlof wordt overgelegd eene schriftelijke verklaring van een bevoegd geneeskundige, ingerigt in den door Ons vast te stellen vorm, vermeldende de oorzaak en het vermoedelijk uur van het overlijden.

„Wordt bij het verzoek om verlof die verklaring niet overgelegd, dan wordt de doodschouw verrigt en de verklaring afgegeven door een bevoegd geneeskundige, door burgemeester en wethouders daartoe aangewezen.”

Bij de N. v. W. 58/9 werd daaraan een nieuw lid toegevoegd, houdende:

„In gemeenten, waar het vorderen dier verklaring voor de ingezetenen of de gemeentekas te bezwarend zou zijn, kan het bepaalde bij de 2de en 3de zinsnede, onder Onze goedkeuring, worden nagelaten.”

Het ontw. 66/7 verving al de bovengenoemde bepalingen door het volgende:

„Bij het vragen van verlof wordt overgelegd de schriftelijke verklaring, bedoeld in art. 5 der wet van 1 Junij 1865 (*Staatsblad* N°. 60), ingerigt in den door Ons vastgestelden vorm, en vermeldende, behalve het in genoemd artikel voorgeschrevene, het vermoedelijk uur van het overlijden. Ontbreekt zoodanige verklaring, dan wordt de doodschouw verrigt en de verklaring afgegeven door een geneeskundige, jaarlijks door burgemeester en wethouders daartoe aan te wijzen en te beëedigen.”

Het ontw. 67/8 I voegde er bij: *Het formulier van den eed wordt door Ons vastgesteld.*

Het ontw. 67/8 II liet vervallen de woorden: *en vermeldende, behalve het in genoemd artikel voorgeschrevene, het vermoedelijk uur van het overlijden.*

Een amendement van den heer GODEFROI, strekkende om te laten vervallen de woorden: *ingerigt in den door Ons vastgestelden vorm*, werd door de Regering overgenomen.

Over een amendement van den heer KALFF, strekkende om aan art. 4 de volgende slot-alinea toe te voegen:

„De ambtenaar van den burgerlijken stand geeft het in de

eerste alinea bedoeld verlof niet af zonder de bovenvermelde verklaring te hebben ontvangen."

staakten de stemmen; het werd in de volgende zitting met 29 tegen 26 stemmen *verworpen*.

II. *"schriftelijke verklaring."*

Art. 5 der wet van 1 Junij 1865 (*Staatsblad* N°. 60) luidt als volgt:

"De geneeskundigen onderteekenen bij het overlijden van elk hunner lijdens ten behoeve van den ambtenaar van den burgerlijken stand eene verklaring van dit overlijden, en doen daarbij naar hunne overtuiging, doch met inachtneming van den door hen afgelegden eed of belofte van geheimhouding, zoo nauwkeurig mogelijk opgave van de oorzaak van den dood."

Art. 19 der gemelde wet houdt ter zake het volgende:

"Overtreding van andere voorschriften dezer wet . . . wordt gestraft met eene boete van *f* 10 tot *f* 200.

"Bij herhaling van dezelfde overtreding binnen twee jaren na de eerste veroordeeling, kan de boete tot *f* 500 gebragt en daarenboven eene gevangenisstraf van drie dagen tot een jaar opgelegd worden.

"Art. 463 van het Wetboek van Strafrecht en art. 20 der wet van den 29sten Junij 1854 (*Staatsblad* N°. 102) zijn ten deze toepasselijk."

In de M. v. T. die het ontw. 1862 van die wet vergezeld, komt omtrent art. 5 voormeld o. a. het volgende voor:

"Art. 5 is vooreerst noodig tot behoorlijke uitvoering van art. 53 Burg. Wetb. Een tweede grond is de behoefte aan eene goed ingerigte

sterftestatistiek, waarin de opgaven van de vermoedelijke oorzaken van den dood niet mogen ontbreken."

Wat den eersten grond betreft, werd in de M. v. T. 55/6 op ons art. 4 gezegd, dat de schriftelijke verklaring van een geneeskundige alleen kan waarborgen dat geen schijndooden worden begraven, noch personen, die een geweldigen dood hebben ondergaan, ter aarde worden besteld, zonder dat het openbaar gezag er kennis van drage.

Wat den tweeden grond aangaat, schreef reeds het ontw. 58/9 de vermelding van de oorzaak des doods voor, bepaaldelijk ten behoeve der geneeskundige sterfte-statistiek.

III. Eene missive van den Minister van Binnen. Zaken dd. 15 Junij 1869 N°. 131, 2^e afd., gerigt aan Gedeputeerde Staten der provinciën, houdt het volgende:

"Ingevolge art. 4 der wet van 10 April j. l. (*Staatsblad* N°. 65) op het begraven van lijken, enz., moet bij het vragen van het verlof tot begraven worden overgelegd de schriftelijke verklaring, bedoeld in art. 5 der wet van 1 Junij 1865 (*Staatsblad* N°. 60). Het is ter mijner kennis gekomen, dat die overlegging niet altijd plaats heeft en dus geen behoorlijk gevolg wordt gegeven aan de bepaling van art. 4 der wet op het begraven. Ik verzoek u de gemeentebesturen in uwe provincie op die wetsbepaling te wijzen met aanbeveling, dat de ambtenaren van den burgerlijken stand aan de uitvoering streng de hand houden."

IV. De heer WESTERHOFF merkte bij de beraadslaging aan,

dat art. 5 der wet van 1865 door de geneeskundigen niet naar de bedoeling er van werd nageleefd. Die bedoeling was, dat de geneeskundigen zich *door persoonlijk onderzoek* en niet *ex relatione* moeten vergewissen dat de lijder wien het geldt werkelijk overleden is, vóór dat zij de schriftelijke verklaring onderteekenen en afgeven. Maar dit persoonlijk onderzoek had, zeide hij, in den regel niet plaats. De verklaring werd, zoo de geneeskundigen niet toevallig bij het afsterven tegenwoordig waren, op goed geloof af op het bericht van den boodschapper geteekend en afgegeven. Ook werd zij soms in 't geheel niet, en zelfs met goedkeuring, ja uitnoodiging van den burgemeester, in plaats van den telkens bij de aangifte aan den ambtenaar van den burg. stand, in maandelijksche verzamelingen door den geneeskundige aan den burgemeester ter hand gesteld tot opzending voor de sterftestatistiek.

Het genoemde lid wilde daarom de doodschouw altijd voorgeschreven en duidelijk verplichtend geregeld hebben. Doodschouw toch mogt in een beschaafd land niet gemist worden, maar moest met de meeste zorg en nauwkeurigheid en in sommige gevallen bij herhaling geschieden.

De Minister gaf toe dat de geneeskundigen hunne verklaring niet altoos met evenveel zorg opmaakten, maar het was niet van overdrijving vrij te pleiten, dat zij de enkele boodschap van het overlijden daarvoor voldoende achtten. Dit mogt hier of daar gebeuren, in den regel zullen de geneeskundigen,

meende hij, zich wel degelijk vergewissen of de persoon overleden is.

Uit dit antwoord volgt dat de Regering niet noodig achtte om de doodschouw in het algemeen, voor elk geval, gebiedend voor te schrijven.

Dit is dan ook niet geschied, en voor zooverre zij nu volgens ons art. verplichtend is, strekt de voorgeschreven beëdiging ter verzekering dat de aangewezen geneeskundige werkelijk de doodschouw verrigt en zich van het overlijden verzekerd hebbe. Zie het formulier van den eed, hierna N°. XIX.

V. „*Bij het vragen van verlof.*” Volgens de M. v. B. op art. 5 der wet van 1865 wordt de verklaring van den geneeskundige aan den ambtenaar van den burgerlijken stand overgelegd *bij de gewone aangifte van het overlijden*. De opvatting van sommigen die, volgens het V. V. over dat ontwerp, meenden dat voortaan die aangifte van dubbelen aard zou worden, eerst om verlof tot begravenis te erlangen, en vervolgens om de oorzaak van den dood te doen kennen, en dat in zoover eene greep werd gedaan in de regeling omtrent het begraven van lijken (die toen nog niet bestond), werd om de genoemde reden door de Regering niet juist geacht.

Vordert nu evenwel de begraveniswet in art. 4 de overlegging der verklaring *bij het vragen van verlof*, dan is, ook in verband met het hier medegedeelde, de bedoeling duidelijk, dat het verlof *tegelijk* met de aangifte van het overlijden worde aangevraagd. Doet men dit niet, dan zal de ambte-

naar de overlegging der verklaring kunnen vorderen, zoowel bij de aangifte van het overlijden als bij de aanvraag om verlof tot begraven.

VI. 1°. Binnen welken tijd na het overlijden verlof tot begraven moet worden gevraagd, is door de wet niet voorgeschreven, evenmin als het Burg. Wetb. voorschrijft binnen welken tijd de aangifte van het overlijden moet geschieden 1). Doch zonder aangifte kan geen verlof tot begraven worden afgegeven, en bij vertraging der begraving staat men aan de strafbepaling van art. 40 N°. 1 dezer wet bloot.

Over de moeilijkheden die uit eene vertraging der aangifte van het overlijden kunnen voortspuiten, zie men ook de aant. op art. 6 laatste lid.

2°. Art. 53 B. W. bepaalde dat het verlof door den ambtenaar van den burgerlijken stand niet zou worden verleend tenzij hij zich van het overlijden had verzekerd *en niet vroeger dan zes en dertig uren na het overlijden* enz.

Daardoor werd dus niet slechts het begraven vroeger dan 36 uren, maar ook de afgifte van het verlof vóór dien tijd verboden.

Intusschen werd bij eene missive van de Ministers van Binnenlandsche Zaken en Justitie dd. 13/21 Februarij 1840, uit kracht van een Kon. besluit van 7 Jan.

1840 N°. 82, houdende goedkeuring van wijzigingen in een prov. reglement op de begraafplaatsen enz. 2), te kennen gegeven (hoewel met de woorden van het art. moeijelijk te verdedigen): dat het niet twijfelachtig was dat de zin van art. 53 B. W. geenszins was om te verbieden, dat de verloven tot begraving binnen de 36 uren na het overlijden werden afgegeven, maar alleen om te verhinderen dat de begraving zelve niet binnen dien tijd geschiedde.

Door de redactie van art. 6 van deze wet is thans alle twijfel opgeheven. Het verlof kan binnen 36 uren na het overlijden worden afgegeven, mits de begraving zelve, behoudens de gevallen van het tweede en derde lid, niet vroeger geschiedde.

Ook bij vervoer van het lijk naar een lijkhuys volgens het vierde lid van art. 6 kan het verlof tot begraven ook vooraf worden afgegeven, doch aan den anderen kant bestaat daartoe voor den ambtenaar geene verpligting.

VII. In de ontwerpen was bepaald dat de verklaring van den geneeskundige zou moeten zijn *ingerigt in den door Ons (den Koning) vastgestelden vorm*.

Dit voorschrift werd bij de beaardslaging, tengevolge van een daartoe strekkend amendement van den heer GODEFROI, en overgenomen door de Regering, uit het artikel geligt.

1) Alleen in het bijzonder geval van art. 54 B. W. is aangifte binnen 24 uren voorgeschreven.

2) Zie Bijv. Stbl. 1840, XXVII Nos. 35 en 86.

Door het genoemde Kamerlid was namelijk ter sprake gebracht een ingekomen adres van tien geneeskundigen uit 's Hage, waarbij zij beweerden dat door art. 4, in verband met art. 41 N°. 3 (toen nog strafbaar stellende de overtreding van het *geheele* art. 4), de geneeskundigen zouden onderworpen worden aan hetgeen zij noemden „nieuwe lasten en kwellingen”, en aanvoerden, dat indien deze vreemde bepalingen wet werden, de geneesheer, die in 't geheel geene verklaring afgaf, tot enkele boete zou veroordeeld worden wegens overtreding van de geneeskundige wetten (art. 5 der wet van 1 Junij 1865, Stbl. N°. 60), terwijl degeen die de verklaring afgaf, doch dit niet deed in den volgens art. 4 vast te stellen vorm, volgens art. 41 in boete en gevangenisstraf te zamen kon worden verwezen.

De heer GODEFROI vestigde hierop de aandacht, maar meende, wat hem betrof, dat adressanten in dwaling verkeerden, omdat art. 4 niet betreft de geneeskundigen, maar degenen die zich schuldig maken aan begraving zonder verlof, hetgeen hij nog in eene nadere rede aantoonde.

De leden VAN KERKWIJK en HEYDENRIJCK vatten dit punt anders op en meenden dat de geneeskundige, die de verklaring niet inrigtte in den door den Koning vastgestelden vorm, strafbaar was volgens deze wet.

De eerste vreesde dat door het hier gegeven voorschrift, de geneeskundigen genoodzaakt zouden

worden al de opgaven te doen die de heeren statistici wenschelijk achtten, en wees daarbij op het feit dat de ambtenaren-statistici of, wilde men, de Regering, niet tevreden met de opgave bij art. 5 der wet van 1865 voorgeschreven, aan de geneeskundigen een verzoek gezonden had om een formulier in te vullen, volgens hetwelk zij niet alleen moesten opgeven de oorzaak van den dood, maar ook wat vermoedelijk aanleiding gegeven had tot de ziekte waaruit de dood gevolgd was. Hierin hadden de geneeskundigen bezwaar gevonden en de formulieren aan de Regering teruggezonden, met verklaring dat zij ingevolge de wet van 1865 daartoe niet verplicht meenden te zijn.

De heer HEYDENRIJCK was van oordeel dat, ook indien de opvatting van den heer GODEFROI opging, de woorden *ingerigt in den door Ons voorgestelden vorm*, moesten vervallen. Immers waren zij vooreerst overbodig, wijl zij, volgens het stelsel van dat lid zelve, slechts uitdrukten, wat reeds in art. 5 der wet van 1865 was voorgeschreven. Maar ten tweede waren zij dan eene schadelijke overtolligheid, leidende tot verkeerde opvatting, tot bureaucratisch gekwel, tot gevaarlijke plagerij en wat dies meer zij.

Daarop verklaarde de heer GODEFROI er niets tegen te hebben om gehoor te geven aan den wenk van het zoo even genoemde lid en stelde daarom het amendement tot weglating van het voorschrift voor. Hij deed dit voorstel te eerder, zeide hij, omdat de vraag in wel-

ken vorm de geneeskundigen de in alinea 4 bedoelde verklaring moesten opmaken, eigenlijk niet tot deze wet behoorde, maar in verband stond tot de wet op de uitoefening der geneeskunde, en de Regering altoos bij magte was om tot uitvoering van art. 5 der wet van 1865 die maatregelen te nemen, die zij in het algemeen belang oorbaar achtte.

De Minister achtte de wijze waarop de heer GODEFROI alin. 4 had opgevat, volkomen juist. De heeren VAN KERKWIJK en HEYDENRIJCK — zeide hij — hebben in het adres van de geneeskundigen iets anders gelezen dan er werkelijk in bedoeld is. Het is volstrekt niet juist dat de Regering alle mogelijke voorschriften zal geven ten einde de geneeskundigen te bemoeijelijken. Het geval, waarop de heer VAN KERKWIJK wees, is een geheel ander. Men heeft gemeend, om de sterfte-statistiek juistere te kunnen maken, andere voorschriften te moeten geven en daarbij heeft men gesproken van de middellijke en onmiddellijke oorzaken van den dood. Die opgaven worden hier en daar in het buitenland wel degelijk gedaan. Ik moet zeggen dat aangezien die opgaven niet door de wet worden voorgeschreven, de geneeskundigen niet gedwongen zijn ze te geven. Het plan is ook geenszins hen te dwingen die opgaven te doen waartoe zij niet verplicht zijn.

Het amendement — liet de Minister hierop volgen — door vele leden der Kamer ondersteund, wensch ik gaarne over te nemen.

Uit een en ander volgt dat de Regering de geneeskundigen niet zal maar ook niet kan dwingen om opgaven te doen of ze te doen in een bepaalden vorm, waartoe de wet hen niet verplicht.

VIII. De opgaven in het zoo even medegedeelde antwoord door den Minister bedoeld, zijn die welke door de *gemeentebesturen* volgens art. 15 der wet van 1 Junij 1865 (Stbl. N°. 58) moeten worden ingezonden aan den Inspecteur, van de in de gemeente overledenen, overeenkomstig het daartoe door den Minister van Binnenlandsche Zaken voorgeschreven model. Nu is bij het gewijzigd model, medegedeeld bij circulaire van den Minister van 14 Aug. 1868 N°. 209, 8^e afd. (prov. blad van Gelderland N°. 88), de kolom, bestemd voor *oorzaken van den dood*, in tweeën gesplitst waarvan de eene dient tot invulling van de *middellijke* oorzaken van den dood of van de *eerste* ziekte, de laatste van de *onmiddellijke* oorzaken of van de *laatste* ziekte. In de eerste kolom moet worden opgegeven de hoofdziekte of de oorspronkelijke aanleiding tot den dood, in de tweede, als inlichting, de tweede of bijkomende ziekte, welke den dood verhaast heeft.

Om tot deze opgaven te komen is echter de medewerking der geneeskundigen onmisbaar. Dientengevolge zijn dezen bij eene circulaire van den Minister van 15 Sept. 1868 N°. 277, 9^e afd. (prov. blad van Gelderland N°. 95) door tusschenkomst van de *gemeentebesturen*

uitgenoodigd om bij de opgaven van de oorzaken des doods van hunne lijders volgens art. 5 der wet van 1865, de onderscheiding van de primaire en secundaire ziekte in acht te nemen.

Eene nadere missive is echter noodig geweest om de bedoeling dezer circulaire te verduidelijken.

Deze missive, van 26 Oct. 1868 N°. 275, 9° afd., o. a. te vinden in prov. blad van Gelderland N°. 110, geeft nader aan wat volgens het gevoelen der Regering van de welwillendheid der geneeskundigen bij de voldoening aan art. 5 der wet van 1865 mag worden verwacht, zonder dat zij hen evenwel wettelijk *verplicht* schijnt te hebben geacht de opgaven in te rigten zooals zij wenschte.

Daaruit gaat tevens voort dat de ambtenaar van den burgerlijken stand niet bevoegd kan gerekend worden om het verlof tot begraven te weigeren op grond dat de geneeskundige verklaring de verlangde onderscheiding van de oorzaken des doods niet bevat.

IX. In vroegere ontwerpen werd in de geneeskundige verklaring behalve de vermelding van de oorzaak van den dood, die bij de wet van 1865 is voorgeschreven, buitendien gevorderd de vermelding van het *vermoedelijk* uur van het overlijden.

Reeds bij het V. V. 58/9 werd daarvan zwarigheid in de uitvoering voorspeld. Waar de verklaring zou uitgaan van den geneesheer, die den overledene in zijne laatste ziekte had bijgestaan, zou doorgaans het tijdstip van het

overlijden gemakkelijk op te geven zijn. In andere gevallen echter, en vooral in het geval dat doodschouw moest worden verrigt wegens ontbreken der verklaring, was het verkrijgen van voldoende zekerheid deswege moeilijker.

De Regering meende evenwel dat de geneesheer, die den overledene niet in zijne laatste ziekte behandeld had, het vermoedelijk uur van het overlijden met genoegzame zekerheid zou kunnen te weten komen, niet alleen door het beschouwen van het lijk, maar ook door het ondervragen der huisgenooten.

Bij het V. V. 66/7 kwam men er weder op terug en herinnerde, dat in menig geval dergelijke opgave onmogelijk was. Men merkte evenwel daartegen op dat de bijvoeging *vermoedelijk* dan toch veel van het bezwaar wegnam, en dat een uitgangspunt voor de tijdsbepaling van het eerste lid van art. 6 behoorde te bestaan.

Ook aan de Regering was het, blijkens de M. v. T. 67/8 I., niet duidelijk waarom de vermelding van het uur niet moest gevorderd worden. Reeds nu geschiedt dit — zeide zij — en de bijvoeging van het woord *vermoedelijk* maakt de opvolging van het voorschrift in minder zekere gevallen gemakkelijk.

Bij het ontw. 67/8 II werd niettemin de verplichting om in de verklaring het vermoedelijk uur van het overlijden te vermelden opgeheven. De Regering gaf tot reden daarvan op, dat deze opgave

reeds krachtens art. 51 N°. 1 van het Burgerlijk Wetboek bij de aangifte van het overlijden moest geschieden.

X. „doodschouw.” Het belangrijk voorschrift bij het ontw. 58/9 opgenomen, dat doodschouw moet worden verrigt wanneer de geneeskundige verklaring bij de wet van 1865 gevorderd, om welke reden ook, ontbreekt, is niet onbesproken gebleven.

Tot toelichting dezer bepaling werd door de Regering, nadat zij de gronden voor het voorschrift van de overlegging eener geneeskundige verklaring had aangewezen, het volgende gezegd: Is men niet bij magte zoodanige verklaring over te leggen, hetzij omdat het overlijden zonder geneeskundige hulp heeft plaats gehad, hetzij omdat men om andere redenen de verklaring van zijn gewonen geneeskundige niet kan verkrijgen, *dan behoort daarin van overheidswege te worden voorzien.*

Bij het V. V. werden bezwaren ingebracht zoowel tegen het voorschrift van de overlegging der geneeskundige verklaring als tegen dat der doodschouw. Hoewel het eerste punt sedert door art. 5 van 1865 is beslist, moet ik om het verband tevens melding maken van het bezwaar tegen dat voorschrift ingebracht.

Ofschoon men namelijk de bepaling omtrent de verklaring van het overlijden en de doodschouw door een bevoegd geneeskundige eene heilzame verbetering achtte, werd door verscheidene leden betwijfeld, of zij wel overal in ons

Rijk uitvoerbaar zou zijn. Er zijn streken, zeide men, waar de platelandsbevolking slechts hoogstzeldzaam de hulp van een geneeskundige inroept en dan ook, in evenredigheid tot de bevolking, slechts weinig geneeskundigen gevestigd zijn. Men beriep zich onder andere op gedeelten van Limburg, en noemde gemeenten die niet slechts geen geneesheer bezitten, maar van waar men drie of vier uren ver zou moeten reizen om er een te bekomen. Zal het, vroeg men, in zulke gemeenten niet moeilijk en kostbaar zijn, elk sterfgeval door een geneeskundige te doen constateren? Meestal zal daar de bepaling van het 3de (nu 4de) lid van het artikel moeten worden toegepast en dus de geneesheer door burgemeester en wethouders worden aangewezen. Deze zal de dienst niet wel kunnen verrigten zonder eenige belooning. Zal de gemeente de kosten van de overkomst moeten betalen? De wet zwijgt er over en toch is het ook voor andere gevallen niet van belang ontbloot, te weten hoe de geneeskundige wordt schadeloos gesteld. Eene bepaling, die geene moeilijkheid kan opleveren waar de gemeente een eigen, uit de gemeentekas bezoldigden geneesheer bezit, zal in afgelegen dorpen, ook uit een geldelijk oogpunt, bezwaarlijk zijn.

De Regering antwoordde als volgt: Wanneer de doodschouw op last van burgemeester en wethouders geschiedt, zullen de kosten, die er op mogten vallen, *door de gemeente* behooren gedragen te

worden. Deze zullen niet zoo zwaar zijn, dat daarom een heilzaam voorschrift achterwege dient te blijven. In de gemeenten toch, die een eigen, uit de gemeentekas bezoldigden geneesheer bezitten, kan het verrigten der doodschouw zonder bezwaar der gemeentekas aan dezen worden opgedragen. Heeft de gemeente geen eigen geneesheer, dan kan met een der in de gemeente aanwezige geneeskundigen eene billijke overeenkomst over het voeren der doodschouw worden aangegaan. Alleen in die enkele gemeenten waar geen geneeskundige aanwezig is noch in de onmiddelijke nabijheid gevonden wordt, zou de maatregel tot betrekkelijk hooge kosten kunnen leiden, en daarom is thans in het ontwerp de bevoegdheid tot het verleenen van ontheffing der bepaling voor zoodanige gemeenten verleend.

De N. v. W. 58/9 hield diensgevolge eene uitzonderingsbepaling in (zie hierboven bladz. 76).

Bij het V. V. 59/60 werden niettemin de vroegere bezwaren herhaald. Getrouwe naleving van het voorschrift der doodschouw overal en onder alle omstandigheden werd nagenoeg onmogelijk geacht. Men vreesde daarom dat men het voorschrift zou trachten te ontduiken. Gesteld echter dat de gevreesde verkeerde praktijken (men wees hierbij op Pruissen waar de doodschouw niet zelden door barbiers of door vroedvrouwen werd verrigt) door krachtige handhaving der wet werden tegengegaan, dan bleef toch het „hoofdbezwaar” bestaan, dat de bepaling een nieu-

wen geldelijken last op de gemeenten legde. De Regering had die moeilijkheid gevoeld door toevoeging der bovengemelde uitzondering. Maar zoodoende — zeide men — wordt dan ook door de wet zelve de onnitvoerlijkheid harer bepalingen, althans in sommige streken, erkend, en verliezen die voorschriften dus veel van hare kracht.

Er waren echter ook leden die zich met deze beschouwingen niet vereenigden, en zelfs nog meer voorzorgen verlangden, bepaaldelijk tegen het begraven van schijndooden.

Bij de indiening van het ontw. 66/7 werden de aangevoerde bezwaren tegen de hier bedoelde voorschriften, noch wat betreft de onuitvoerbaarheid overal en in alle omstandigheden, noch wat het financieel bezwaar voor de gemeenten aangaat, door de Regering beantwoord. Zelfs de gunstige uitzonderingsbepaling voor sommige gemeenten werd weggelaten. Van een voorschrift, zoo zeide zij wat dit laatste betrof, dat strekt om tegen het begraven van schijndooden te waken, mag geen ontheffing worden verleend; ook zou de sterftestatistiek, die door dat voorschrift in het leven zal worden geroepen, veel van hare waarde verliezen, indien eenige gemeenten daarvan werden uitgezonderd.

In ééne der afdeelingen der Kamer verklaarden zich, volgens het V. V. 66/7, enkelen tegen de weglating der bedoelde uitzondering en wilden de mogelijkheid van dispensatie opengelaten hebben. An-

deren waren het met den Minister eens, dat van een voorschrift hetwelk strekte om tegen het begraven van schijndooden te waken, geen ontheffing mogt worden verleend.

Ook bij de beraadslaging werd het besproken voorschrift niet onaangeroerd gelaten. De heer WESTERHOFF hield (zie hierboven bladz. 78) doodschouw voor zóó onmisbaar dat hij wenschte dat ze *in elk geval*, alzoo niet alleen bij het ontbreken der verklaring, plaats had. Wat de kosten betreft, over de door den geneeskundige te genieten belooning zou hij niet spreken, maar alleen zeggen dat hij het in deze niet eens was met den Minister (Thorbecke) die de wet van 1865 verdedigd had, waarbij hij op eene door spreker dienaangaande gedane vraag geantwoord had, dat het verrigten van de doodschouw door een geneeskundige *een burgerpligt* was. Hij geloofde toch dat daarvoor eene billijke belooning aan den geneeskundige toekwam.

De heer CORNELIS geloofde niet dat een geneeskundige uit menschelevendheid of uit liefde voor zijne vak het overlijden van den persoon dien hij behandeld had, wanneer hij daartoe geroepen werd, bijv. als hij op 2 à 3 uur afstands woonde, zou gaan constateren, al mogt hij uit die drijfveeren den zieke hebben bezocht. En dan zou wel het gevolg zijne aanwijzing van

den geneeskundige door burgemeester en wethouders. Maar die geneesheer, die bijv. wederom woont op 2 à 3 uren afstands, zou evenmin aan het verzoek voldoen, tenzij de gemeente hem ruim betaalde. Het gevolg zou zijn, dat vele gemeenten finantieel zwaar zouden worden gedrukt.

In eene tweede rede drong hij vooral uit dien hoofde er op aan, om in het art. weder de uitzonderingsbepaling op te nemen van het ontw. 59/60.

De heer KERSTENS sloot zich aan deze bezwaren aan en kwam nog terug op hetgeen in het V.V. 59/60 was besproken; de doodschouw zou geschieden op eene wijze dat zij geen waarborg gaf en men zou juist het tegenovergestelde bereiken van hetgeen men zich bij het voorschrift ten doel stelde. Men zou zich moeten redden. Welligt met verklaring van *derden*. Welke zekerheid van het overlijden had men, wanneer een geneeskundige 36 uren na het opgegevene zich bij eene enkele schouwing moest bepalen? Waarschijnlijkheid mogt er zijn, zekerheid niet.

Door de Regering werd het art. niet nader verdedigd en het werd ten slotte met groote meerderheid aangenomen. Het nut van de doodschouw, waar zij uitvoerbaar is, schijnt meer dan het gewigt der aangevoerde bezwaren 1) te hebben golden.

1) Ook aan adressen van gemeentebesturen had het niet ontbroken. Een adres door het gemeentebestuur van Gorinchem in de zitting van 1858/9 ingediend, houdende bezwaren tegen artt. 4 en 18 der wet, hield omtrent art. 4 in, dat de aanwijzing van een geneeskundige om de doodschouw te verrigten

XI. Te wiens laste komen de *kosten* der doodschouw?

De doodschouw geschiedt van overheidswege in het openbaar belang. De kosten moeten dus ten laste van de openbare kas komen. Doch de vraag is: ten laste van het Rijk dan wel ten laste van de gemeente?

De meening waarvan èn de Regering èn de Kamer uitgingen was, blijkens het boven medegedeelde, ongetwijfeld dat de *gemeente* de kosten moest dragen.

Maar het komt aan op den grond waarop deze meening steunt en deze blijkt uit de geschiedenis der wet niet.

1°. In het prov. blad van Zeeland N°. 73 van 1869 wordt aan de gemeentebesturen als de zienswijze van den Minister van Binnenlandsche Zaken medegedeeld, dat voor de doodschouw en de afgifte van de bij art. 4 gevorderde verklaring, zoo dit een en ander niet aan den geneeskundige met de armen-praktijk belast, zonder vergoeding door het gemeentebestuur kan worden opgedragen, die vergoeding, even als de reiskosten, te maken indien de geneeskundige, bij gemis van een geneeskundige in de gemeente zelve,

zich moet verplaatsen, door de gemeentekas zal moeten worden gedragen; terwijl omtrent de hoegrootheid der vergoeding zal moeten worden overeengekomen, aangezien daarvoor geen tarief bestaat.

De *grond* — wordt in dat blad gezegd — waarop's Ministers zienswijze rust is, dat volgens alinea 4 van bovengemeld art. 4 door burgemeester en wethouders de geneeskundige moet worden aangewezen, en deze alzoo niet anders kan beschouwd worden als in dienst der gemeente te zijn.

De door den Minister aangevoerde grond schijnt evenwel weinig afdoende en is dan ook bestreden.

Door burgemeester en wethouders namelijk van eene aanzienlijke gemeente eener andere provincie werd gevraagd, waaruit de kosten moesten betaald worden.

Naar aanleiding van het Kon. besluit van 26 Junij 1869 (*Staatsblad* N°. 109) 1) hadden zij de gemeente-geneesheeren, daartoe gesigneerd, uitgenoodigd om den voorgeschreven eed af te leggen. Dezen hadden echter bezwaar gemaakt hieraan te voldoen.

De bedoelde gemeente heeft eene uitgestrektheid van plus minus zes

voor de gemeente de verplichting medebragt, hem te bezoldigen en dat de gehoudenheid daartoe werd betwist, op grond dat het hier meer een algemeen Rijksbelang gold.

Desgelijks de gemeentebesturen van Veere en plattelands-gemeenten in Walcheren. Zij verzochten daarom zoodanige wijziging, dat de meerdere kosten die de maatregel mogt medeslepen, niet door de gemeente, maar, als Rijksbelang, ook door het Rijk zouden worden vergoed.

Bij een ander adres, van onderscheidene gemeentebesturen in de provincie Groningen, achtte men zich bezwaard over art. 4, omdat: vele kosten aan de gemeenten veroorzaakt, veel werk aan de gemeentebesturen opgedragen en geen of althans weinig nut verkregen zou worden.

1) Zie hierna No. XIX.

uren gaans en, vooral in de mindere standen, hebben er ongeveer 150 sterfgevallen 's jaars plaats van menschen die of geen geneeskundige hulp, of kosteloos geneeskundige hulp erlangen.

Wanneer nu — zeide het gemeentebestuur — op die groote afstanden reiskosten vergoed en buitendien kosten voor lijkschouwing (waarvoor men nu eed vordert) moeten voldaan worden, dan rijst de vraag: waaruit die betaald moeten worden? Voor de gemeente zou dit *zeer* bezwarend worden, en de geneesheeren weigeren, niet geheel ten onregte, zich zonder behoorlijke vergoeding daarmede te belasten.

De missive van het gemeentebestuur werd ter kennis van den Minister gebragt, vergezeld van de volgende opmerkingen:

Voor eene gemeente zóó uitgestrekt als zou het verrigten der doodschouw dat, aldaar niet ten onregte, door de geneeskundigen zonder behoorlijke vergoeding wordt geweigerd, aanzienlijke kosten voor de gemeente medebrengen.

Verplichting voor de gemeente om die kosten te betalen, schijnt er niet. Daartoe zoude volgens art. 205 lett. *x* der gemeentewet eene wet noodig zijn. De wet op het begraven legt die niet aan de gemeente op.

Wel moet de geneeskundige volgens art. 4 worden aangewezen door burgemeester en wethouders, maar daarom verrigt hij de doodschouw nog niet in dienst der gemeente. De wet die in het al-

gemeen Rijksbelang, tot voorkoming van het begraven van schijndooden en van personen die een geweldigen dood hebben ondergaan zonder dat het openbaar gezag er kennis van drage, en ten behoeve der sterfte-statistiek, de doodschouw voorschrijft, maakt deze doodschouw niet tot eene gemeentezak, door de aanwijzing van den persoon, die haar verrigten moet, op te dragen aan het gezag dat in de gemeente tot uitvoering der wet geroepen is. De zaak blijft daarom niet minder van algemeen Rijksbelang, en om de uitgaven van zoodanigen aard ten laste der gemeente te brengen, moeten zij haar uitdrukkelijk door de wet zelfe zijn opgelegd.

De Minister gaf in antwoord bij eene missive van 13 Aug. 1869 N°. 154, 2^e afd. als zijn gevoelen te kennen dat, waar belooning van den geneeskundige, voor de doodschouw aangewezen, noodig is, die belooning zoowel als de reiskosten van dien geneeskundige door de gemeente gedragen zullen moeten worden. Met de medegedeelde beschouwing kon de Minister niet instemmen. Het komt mij voor — zeide hij — dat, daar alinea 4 van art. 4 der wet van 10 April 1869 (Staatsblad N°. 65) spreekt van een door burgemeester en wethouders aan te wijzen en te beeedigen geneeskundige, *deze, als door het gemeentebestuur aangewezen, geacht moet worden in dienst der gemeente te zijn*, en dat bij gevolg zijne belooning, wanneer die niet door opdragt van de doodschouw aan den met de

armen-praktijk belasten geneeskundige te vermijden is, zoowel als de vergoeding der door hem te maken reiskosten ten laste der gemeentekas zullen moeten komen. Oplegging dezer uitgaven aan de gemeente bij bijzondere wet, in den zin van art. 205 letter *x* der gemeentewet, kon niet te pas komen waar het de belooning en schadeloosstelling geldt van hem, die in dienst der gemeente is.

Beschouwt men dit antwoord van den Minister in verband met de aan hem medegedeelde opmerkingen, dan blijkt, dat het slechts eene herhaling inhield van hetgeen aan de gemeentebesturen van Zeeland was medegedeeld, en dat het de m. i. gegronde opmerkingen daartegen, in het geheel niet beantwoordde. Juist de bewering dat de geneeskundige hier, waar het de verrigting eener dienst in het algemeen Rijksbelang geldt, niettemin in dienst der gemeente zou zijn omdat hij door het gemeentebestuur wordt aangewezen, was wederlegd.

2°. Elders is getracht voor het brengen der kosten van doodschouwen ten laste der gemeente, een grond te ontleenen aan art. 205 lett. *g* der gemeentewet. Deze bepaling legt namelijk aan de gemeente op de kosten der plaatselijke gezondheids-politie. Men heeft beweerd dat de doodschouw, ofschoon bij de algemeene wet voorgeschreven,

niettemin *uit haren aard* zou zijn eene zaak van plaatselijke gezondheids-politie, omdat daartoe toch zeker behoort de zorg dat niemand levend begraven worde. 1)

Het betoog ontbreekt echter dat deze zorg eene *plaatselijke* zou zijn. Nu heeft de doodschouw juist blijkens de geschiedenis der wet eene strekking of liever strekkingen van algemeen Rijksbelang (zie hierboven onder 1°). In het stelsel der gemeentewet kan — wat daarvan ook in het algemeen moge zijn — hetgeen van algemeen Rijksbelang is niet tegelijk van plaatselijk belang worden beschouwd.

En ware de doodschouw uit haren aard plaatselijk, dan zou verder ingevolge art. 140 der grondwet aan het plaatselijk gezag moeten zijn overgelaten haar al dan niet te doen verrigten. Doodschouw is echter bij de wet voor het geheele Rijk gebiedend voorgeschreven.

Ook wordt in onze wetgeving (bijv. in art. 1 der wet van 31 Aug. 1853 (Stbl. N°. 83)), bescherming van het *leven* der ingezetenen van die der *gezondheid* onderscheiden. Doodschouw nu heeft meer direct het eerste dan het laatste op het oog.

3°. Men heeft ten deze ook nog gewezen 2) op eene missive van den Minister van Binnenlandsche Zaken, van 4 Aug. 1854, N°. 176 (o. a. vermeld in de aant. op de

1) Zie *Gemeentestem* No. 920 en 922; zie ook No. 923. Ook het *Weekblad voor de Burg. Adm.*, dat in No. 1045 (zie hierna) nog een anderen grond heeft, noemt de bedoelde kosten in No. 1064 politie-kosten in het belang der gemeente, die voor rekening der gemeente moeten blijven.

2) *Weekbl. Burg. Adm.* No. 1045.

Gemeentewet van Mr. van Oosterwijk, bladz. 1083 onder N°. III) volgens welke, wanneer bij de wet de medewerking der plaatselijke besturen geëischt wordt, en deze niet kan plaats hebben zonder kosten, deze kosten beschouwd kunnen worden als bij (door?) de wet opgelegd te zijn.

In ons geval nu wordt medewerking van burgemeester en wethouders geëischt en deze kan vaak niet plaats hebben zonder kosten; alzoo zouden dan die kosten vallen onder art. 205 litt. *x* der gemeentewet.

Het gevoelen van den toenmaligen Minister kan echter niet juist worden geacht. Art. 126 der gemeentewet betreffende de medewerking der gemeentebesturen ter uitvoering van wetten enz. is dikwerf van toepassing ter uitvoering van maatregelen die kosten medebrengen, welke zonder twijfel ten Rijkslaste zijn. Om slechts één voorbeeld te noemen, wanneer volgens de onteigeningswet door het gemeentebestuur wordt onteigend, dan zal men er toch niet aan denken alleen de onteigeningssom volgens art. 72 en niet ook de overige kosten door hem ter uitvoering daarvan gemaakt, ten laste van het Rijk te brengen maar ze door de gemeente te laten betalen.

4°. Hoe het zij, wanneer het Rijk weigeren blijft de kosten der doodschouw en van wat daarmede samenhangt te zijnen laste te nemen, schiet er niets anders over dan ze ten laste der gemeente te nemen.

Door onderscheidene gemeenten zijn dan ook nu reeds daarvoor

kosten op de gemeentebegroting uitgetrokken, en ik voor mij moet verklaren dat, al moge er in deze eene leente in de wet bestaan op grond waarvan ik de verplichting der gemeenten om de kosten te betalen, niet kan aannemen, evenwel uit een staatsregtelijk oogpunt het brengen van sommige kosten, die noodig zijn wegens een algemeen Rijksbelang, ten laste van de gemeenten, allezins gewettigd schijnt en zijne goede zijde heeft.

XII. Men houde nogtans in het oog dat wanneer de doodschouw is eene geregelijke lijkschouwing volgens art. 5, de kosten van deze schouw als justiekosten ten laste van het Rijk (departement van justitie) komen. Verg. ook de aant. op dat art.

XIII. Blijkens het V. V. 58/9 werd in eene der afdelingen gevraagd of onder doodschouw ook *lijkopening* begrepen was? De in art. 5 gebezigde woorden, zeiden men, begunstigen dit gevoelen niet. Intusschen zal het in menig geval voor den geneeskundige, in de 3de (nu de 4de) alinea bedoeld, volstrekt onmogelijk zijn, de oorzaak van den dood op te geven als hij zich daarvan niet op de aangeduide wijze mag vergewissen. Er is nog meer. De Memorie van Toelichting zegt, dat de gevorderde verklaring van den bevoegden geneeskundige alleen waarborgen kan, dat geen personen, die *een geweldigen dood* hebben ondergaan, ter aarde worden besteld zonder dat het openbaar gezag er kennis van drage. Maar nu is het wel onbetwistbaar, dat ook de

kundigste geneesheer een geweldigen dood, althans voor zoover die door het een of ander vergif is veroorzaakt, niet wel door eene bloot uitwendige beschouwing van het lijk ontdekken kan, en dat derhalve, zoo de bepaling uit het aangewezen oogpunt doel zal treffen, de lijkschouw in sommige gevallen zich tot lijkopening moet uitstrekken. Verscheidene leden der afdeeling echter, ofschoon de juistheid dezer redenering niet weersprekende, meenden zich tegen zulk eene uitbreiding van het begrip van doodschouw te moeten verklaren.

De Regering antwoordde: Het is geenszins de bedoeling, dat bij de lijkschouw ook tot lijkopening worde overgaan. Onder het eerste is slechts eene uitwendige beschouwing van het lijk te verstaan. Rijst daarbij het vermoeden dat er een geweldige dood heeft plaats gehad, de lijkopening zal dan op regterlijk gezag worden bevolen.

Over lijkopening zie men voorts art. 1 en de aant. aldaar, bladz. 45 volgg. N°. VII—IX.

XIV. „een geneeskundige.”

1°. *Vroedvrouwen* zijn hieronder niet begrepen en alzoo niet bevoegd. Volgens de geneeskundige wetten van 1865 zijn vroedvrouwen geen geneeskundigen.

2°. De redactie sluit niet uit de aanwijzing van meer dan één geneeskundige. In uitgestrekte gemeenten zullen vaak meerdere noodig zijn. Er zijn dan ook reeds in verscheidene gemeenten meer

dan één geneeskundige met doodschouw belast.

3°. *Plaatsvervangers* behooren evenzeer geneeskundigen te zijn, en beëdigd op de voorgeschreven wijze.

4°. Eene missive van den Minister van Binnenl. Zaken, van 20 October 1869, N°. 155, 2e afd., is van den volgenden inhoud:

„In antwoord op uwe missive van . . . heb ik de eer UHEG. kennis te geven, dat ik mede van gevoelen ben, dat ingevolge de tusschen Nederland en België gesloten overeenkomst van 7 December 1868 (*Staatsblad* N°. 80 en 104 van 1869) de in België gediplomeerde en in Belgische grensgemeenten gevestigde geneeskundigen bevoegd zijn de in art. 5 der wet van 1 Junij 1865 (*Staatsblad* N°. 60) bedoelde verklaring ten aanzien van door hen behandelde lijdens af te geven, en dat zij ook tot het doen van doodschouw kunnen worden aangewezen in aan België grenzende gemeenten, waar zij, bij gemis van in Nederland gediplomeerde geneeskundigen, gewoon zijn de praktijk uit te oefenen. Ik verzoek UHEG., bij de voorlichting van de gemeentebesturen in dezen zin, er, ten einde misvatting te voorkomen, aandachtig op te maken, dat de bedoelde bevoegdheid en benoembaarheid zich uit den aard der zaak alleen uitstrekken tot diegenen, die de gewone geneeskundige praktijk uitoefenen.”

5°. De aangewezen geneeskundige is niet verplicht het verrigten van doodschouw op zich te nemen 1).

1) Verg. Mr. VAN OOSTERWIJK, a. w. bl. 887 v

6°. Het lidmaatschap van den Raad is met de betrekking niet onverenigbaar 1).

XV. „jaarlijks.” Dit woord is bij het ontw. 66/7 in het artikel opgenomen. De jaarlijksche aanwijzing van den geneeskundige werd door den heer WESTERHOFF niet wenschelijk geacht. Tot het goed verrigten van de doodschouw toch werd veel kennis en speciale ervaring vereischt. Nu meende hij dat door de jaarlijksche aanwijzing van een geneeskundige deze zich niet zóó op de doodschouw — waarin aan onze hoogeschoolen geen opzettelijk onderrigt gegeven wordt — toeleggen zou, als wel het geval zou zijn indien hij voor *vast* daartoe werd aangesteld, zooals elders plaats vond. Mogt een voor *vast* aangesteld doodschouwer in de vervulling zijner pligten soms, hetzij door onkunde, hetzij door traagheid of onverschilligheid te kort schieten, dan kon immers dezelfde magt die hem aanstelde, hem ook weder uit zijne betrekking ontslag geven en een ander voor hem in de plaats stellen.

Uit het antwoord dat de Minister hierop gaf, blijkt dat hij op het geopperde bezwaar niet heeft gelet, en dat hij verder — doch ten onregte — de opmerking van het genoemde lid heeft opgevat als een wensch dat de wet bepalen zou dat burgemeester en wethouders het regt zouden hebben den geneeskundige te ontslaan. Althans de Minister gaf alleen te kennen dat

zoodanige bepaling onnoodig was, omdat hij die het regt had van benoemen, ook van zelf het regt had om te ontslaan.

XVI. Aan het voorafgaande knoopt zich de vraag vast of de geneeskundige, door burgemeester en wethouders aangewezen en beëdigd tot het verrigten der doodschouw en het afgeven der verklaring, evenals de geneeskundige die de verklaring niet afgeeft, bij de wet van 1865 onder strafbedreiging gevorderd, met politiestrafpen strafbaar is, wanneer hij het een of het ander of beide nalaat?

Deze vraag moet ontkennend beantwoord worden. Bij het V. V. 58/9 werd strafbaarstelling in dat geval verlangd, doch daaraan is geen gevolg gegeven. Er is geen straf bedreigd. Vooreerst toch valt hij niet onder het bereik der strafbepaling van de wet van 1865, omdat art. 5 dier wet slechts toepasselijk is op den geneeskundige die den overledene heeft behandeld, en hier juist sprake is van het geval dat geen geneeskundige bijstand is verleend of dat voor dien geneeskundige een ander optreedt. Ten andere bevat ook onze wet geen straf. Art. 41 N°. 6 toch ziet niet op den geneeskundige. Maar buitendien geldt het hier een geneeskundige, die als ambtenaar zijne ambtsinstructie niet nakomt en dit is als zoodanig wel voor disciplinaire straffen, als bijv. schorsing en ontslag, maar niet voor politiestraf vatbaar.

1) Verg. h. z. w. bl. 117 onder V in verband met de aant. hierboven XI, 1°. Anders *Gem. stem* No. 948.

XVII. *„te beëdigen.”* 1°. Deze beëdiging van den door burg. en weth. aangestelden geneeskundige, het eerst in het ontw. 66/7 voorgeschreven, werd door de Regering wenschelijk geacht om te voorkomen, dat de verklaringen door dien geneeskundige zouden worden afgegeven, zonder dat hij doodschouw verrigt en zich van het overlijden verzekerd hebbe.

2°. De beëdiging zal in eene vergadering van burgemeester en wethouders moeten geschieden.

XVIII. Aan de gementebesturen is de volgende missive van den Minister van Binnenlandsche Zaken d.d. 20 Aug. 1869 N°. 132, 2° afd. medegedeeld:

„De vraag is mij gedaan of het proces-verbaal van de bij art. 4 der wet van 10 April j.l. (Stbl. N°. 65) voorgeschreven beëdiging van den voor de doodschouw aangewezen geneeskundige aan de regten van registratie en zegel onderworpen is. Mijn ambtgenoot van Financiën, wien ik hierover raadpleegde, geeft mij te kennen dat de van beëdiging opgemaakte acte ingevolge art. 70 § III N°. 2 der wet van 22 Frimaire VII van de formaliteit van registratie is vrijgesteld, en dat, wat het zegelrecht betreft, op die acte van toepassing is de vrijstelling bij art. 27 lt. A N°. 3 en 39 der wet van 3 October 1843 (Stbl. N°. 47) vastgesteld.”

Uit het vorenstaande volgt dat de aanwijzing en eedsaflegging op één stuk kunnen gesteld worden.

XIX. *„formulier van den eed.”* De laatste zinsnede van het art.,

hierop betrekkelijk, is opgenomen ten gevolge van den in het V.V. 66/7 medegedeelden wensch dat hier, op het in andere wetten gegeven voorbeeld, het formulier van den eed zou worden opgenomen.

De Regering schijnt het beter geacht te hebben dit formulier bij Kon. besluit te doen vaststellen.

Dit is geschied bij het Koninklijk besluit van 26 Junij 1869 (Staatsblad N°. 109), luidende als volgt:

WIJ WILLEM III, enz.

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken, van den 21sten Junij 1869, N°. 261, 2de afdeeling;

Overwegende, dat bij art. 4, alinea 4, der wet van 10 April 1869 (Staatsblad N°. 65), tot vaststelling van bepalingen betrekkelijk het begraven van lijken, de begraafplaatsen en de begrafenisregten, aan Ons is overgelaten de vaststelling van het formulier van den eed, door den geneeskundige, dien burgemeester en wethouders voor de doodschouw aanwijzen, af te leggen;

Hebben goedgevonden en verstaan te bepalen:

De geneeskundige, dien burgemeester en wethouders voor de doodschouw aanwijzen, legt bij de aanvaarding dier bediening, overeenkomstig de wijze zijner godsdienstige gezindte, den navolgenden eed (belofte) af:

„Ik zweer (beloof) dat ik, als geneeskundige belast met de doodschouw, de verklaring, bedoeld in art. 4, alinea 4, der wet van 10 April 1869 (Staatsblad N°. 65),

niet zal afgeven dan na mij naar behooren van het overlijden overtuigd te hebben."

Onze Minister enz.

Zie over het zich naar behooren overtuigen van het overlijden, het medegedeelde op bladz. 77 N°. IV.

XX. Volgens art. 10 kan, wanneer de toegang tot de woning ter verrigting der doodschouw wordt geweigerd, die woning ondanks den bewoner met inachtneming van het aldaar voorgeschrevene worden binnengetroden.

XXI. Het verhinderen of belemmeren der doodschouw of de poging daartoe, is strafbaar volgens art. 41 N°. 6.

XXII. Op art. 4 werd, gelijk reeds met een enkel woord werd gemeld, een amendement door den heer KALFF voorgesteld, hetwelk echter nadat daarover eerst de stemmen hadden gestaakt, met 29 tegen 26 stemmen werd verworpen, en dat strekte om aan art. 4 de volgende slot-alinea toe te voegen:

"De ambtenaar van den burgerlijken stand geeft het in de eerste alinea bedoeld verlof niet af zonder de bovenvermelde verklaring te hebben ontvangen."

Tot toelichting was door den voorsteller aangevoerd, dat het voorschrift in het amendement opgenomen, noodig was in verband met de strafbepaling van art. 42, daar art. 4 geen verbod voor den ambtenaar inhield zooals art. 53 B. W. in verband met art. 27 van dat Wetb., waarbij bepaaldelijk was vermeld dat de ambtenaar geen

verlof tot begraven afgeeft tenzij hij zich van het overlijden hebbe verzekerd. Hij meende dus dat hier de strafbepaling zonder object zou zijn.

Art. 42 toch was in het ontw. aldus geredigeerd: "Op de overtreding van artt. 4 en 5 door den ambtenaar van den burgerlijken stand is het 3° lid van art. 27 Burgerlijk Wetboek toepasselijk."

En nu was in art. 4 geen verbod voor den ambtenaar dat hij overtreden kon, te vinden.

De Minister beschouwde evenwel de verplichting van den ambtenaar van den burg. stand in art. 4 duidelijk genoeg opgelegd.

De hh. CORNELIS en KERSTENS waren meer tegen het amendement, omdat zij tegen het art. zelf waren, voor zoover daarbij werd voorgeschreven de overlegging der geneeskundige verklaring en de doodschouw, en wel om de praktische bezwaren, daaraan verbonden; maar nu zou men bij die bezwaren, bij het feit dat de overlegging der geneeskundige verklaring in vele gevallen en plaatsen onmogelijk was, nog den ambtenaar van den burgerlijken stand gaan bemoeijelijken. Zij vreesden dat in *éene* plattelandsgemeente, waar geen genesheer gevestigd was, geen lid van den raad zich in het vervolg zou willen belasten met de functiën van ambtenaar van den burgerlijken stand, omdat hij in *dit* alternatief geplaatst zou wezen, dat hij *of* zou bloot staan aan de overtreding van dit artikel *of* de lijken in staat van ontbinding onbegraven zou moeten laten liggen.

Blijkens den uitslag waren ook vele andere leden tegen het amendement.

Doch aan ondersteuning daarvan ontbrak het evenmin. Om niet in herhalingen te vervallen vermeld ik nog alleen dat de heer DAM, die zich vóór het amendement verklaarde, daartoe vooraf wees op de omstandigheid dat de ambtenaar van den burgerlijken stand, hoewel een ambtenaar, toch geen gewoon ambtenaar was aan wien in verschillende wetten verplichtingen waren opgelegd zonder strafbedreiging. Bij deze laatsten was het toezigt van de hoogere Regering en vrees voor ontslag, behalve pligtbesef, genoegzaam om de nakoming dier verplichtingen van hen te verwachten. Maar iets anders had onze wetgeving gewild ten aanzien van de ambtenaren van den burgerlijken stand; bij hen waren de genoemde drijfveeren niet aanwezig. Daarom had onze wetgever bijv. in de artt. 27 en 137 B. W. en in de militiewet strafbepalingen te hunnen aanzien vastgesteld. En nu zag ook hij in art. 4 geen verbod voor den ambtenaar, waardoor hij aan de strafbepaling onderworpen zou zijn.

Het amendement werd evenwel verworpen.

Bij de behandeling der strafbepalingen nogtans kwam men er op terug.

De heer GODEFROI stelde namelijk op art. 42 van het ontw., waarvan de inhoud hierboven werd opgegeven, een amendement voor strekkende om het artikel te lezen zooals het thans wet is geworden.

Dit amendement had ten doel,

zeide hij, om de Kamer eene dwaling te doen herstellen die z. i. begaan was bij de behandeling van art. 4, door de verwerping van het amendement van den heer KALFF. Hij toonde de noodzakelijkheid daarvan aan en wees er op dat de overtreding, bedoeld in het art. van de Regering, voor den ambtenaar van den burgerlijken stand daarin bestond dat hij het verlof zou afgeven, in geval van art. 4, zonder overlegging van de schriftelijke geneeskundige verklaring; in geval van art. 5, zonder overlegging der toestemming van den regter-commissaris of van den officier van justitie. Maar die contraventie van den ambtenaar van den burgerlijken stand was nu niet uitdrukkelijk in de artt. 4 en 5 vermeld. Men kon de overtreding daarvan *bij gevolgtrekking* uit die artt. afleiden, maar dit behoorde in eene strafwet niet plaats te hebben. Waren die artt. verworpen geworden, waardoor dan de artt. 53 en 55 B. W. zouden zijn blijven bestaan, dan ware de zaak, al was het onvolledig, geregeld geweest, maar nu moest er in worden voorzien.

De heer CORNELIS kwam tegen dit amendement op, ook op grond dat wanneer de ambtenaar uit hoofde der niet-overlegging van de geneeskundige verklaring binnen vier dagen bijv., het verlof tot begraven weigerde — en tot deze weigering zou hij wegens de strafbepaling te meer genoopt worden — de begraving niet zou kunnen plaats hebben binnen den termijn in art. 6 bepaald, en dan strafbaar zouden

zijn zij die voor de begrafenis te zorgen hadden, terwijl dezen blijkens het reeds aangenomen art. 41 juist *niet* strafbaar zouden zijn 1). Volgens hem moest in zoodanige gevallen aan den ambtenaar van den burgerlijken stand de bevoegdheid worden gelaten om wanneer de geneeskundige verklaring niet kon worden overgelegd, het verlof tot begraven toch te verleenen.

Het bezwaar van het genoemde lid schijnt echter niet gewogen te hebben 2).

Nadat de heer DAM nog had geconstateerd dat de tegenstemmers van het amendement KALFF op art. 4, uit twee fractiën bestonden, waarvan de eene dit amendement *niet* noodig achtte, de andere daarentegen den ambtenaar van den burg. stand niet strafschuldig wilde hebben, doch inderdaad de groote meerderheid deze strafschuldigheid wel degelijk had gewild maar niet noodig had geoordeeld art. 4 meer te verduidelijken; nadat verder de heer KALFF had verklaard, dat het voorstel van den heer GODEFROI volmaakt hetzelfde was als hetgeen hij met het zijne dat verworpen was, bedoeld had, werd dat voorstel thans met eene aanzienlijke

meerderheid, met 40 tegen 19 stemmen, aangenomen.

XXIII. Door de aanneming van dit amendement op art. 42 is tevens de behoorlijke handhaving van art. 5 der wet van 1 Junij 1865 (*Staatsblad* N°. 60) meer verzekerd. Dit art. toch legt aan *de geneeskundigen* eene verplichting op tot het overleggen der schriftelijke verklaring van het overlijden, geen verplichting aan den ambtenaar van den burgerlijken stand, ofschoon zij ook al „ten behoeve” van dien ambtenaar wordt opgemaakt (zie eene missive van den Minister van Binnenl. Zaken, d.d. 11 Nov. 1865 N°. 236; Bijv. t. h. Stbl. N°. 268). Het gevolg van het amendement op art. 42 onzer wet zal nu, naar men mag verwachten, dit wezen dat ook de geneeskundigen bij verzuim beter in elk voorkomend geval worden en kunnen worden vervolgd dan tot dusverre, nu de *ambtenaar van den burg. stand*, bij zoodanig verzuim verlof afgeevende, niet vervolgbaar was.

XXIV. Door de aanneming van het evengenoemde amendement is, gelijk reeds op bladz. 75 N°. VI werd opgemerkt, ook niet meer strafbaar het verzuim der kennisgeving van het verleend verlof

1) De heer CORNELIS doelde op de aanneming van het amendement van den heer GODEFROI op art. 41 No. 3 (zie bladz. 74 No. 1V), waardoor alleen de overtreding van het *eerste* lid van art. 4 strafbaar was gesteld, en dus niet — hetgeen uit de oorspronkelijke bepaling kon worden afgeleid — het niet overleggen der geneeskundige verklaring bij het vragen van verlof. Hij meende dat door de aanneming van het amendement op art. 42, weder zouden kunnen gestraft worden zij die de verklaring niet overlegden, d. i. zij die met de begrafenis belast waren, omdat nu de begrafening door dezen *te laat* zoude kunnen plaats hebben.

2) Zie daarover verder de aant. op art. 6.

Art. 5. Wanneer er teekenen of aanduidingen van een' geweldigen dood aanwezig zijn, of andere omstandigheden dien doen vermoeden, geschiedt de begraaving niet dan nadat het lijk geregteijk is geschouwd en de officier van justitie of de regter-commissaris, met het geregteijk onderzoek belast, schriftelijke toestemming heeft gegeven, welk stuk aan den ambtenaar van den burgerlijken stand moet worden vertoond.

Bij het verbaal der schouwing worden, zooveel mogelijk, de voornamen, de naam, de ouderdom, de geboorteplaats, het beroep en de woonplaats van den overledene opgegeven. (*h*)

in het *tweede* lid van art. 4 bedoeld.

Hetzelfde is het geval met het niet vermelden der begraafplaats in het verlof.

XXV. Bij art. 50 zijn ingetrokken de artt. 53 en 55 B. W. niet art. 54 van dat Wetb., hetwelk dus van kracht blijft.

Bij dat art. wordt, wanneer een sterfgeval heeft plaats gehad in burgerlijke of militaire gasthuizen, in gevangenhuisen of andere openbare gestichten, aan de hoofden, gezagvoerders, bestuurders, cipers of opzigtters van die gestichten, de verpligting opgelegd daarvan aangifte te doen aan den ambtenaar van den burgerlijken stand, en moet deze verder eene akte van overlijden opmaken, *na zich van het overlijden te hebben verzekerd.*

Men leide uit de handhaving van art. 54 niet af dat nu bij

sterfgevallen in de bedoelde gestichten dat *zich verzekeren* voldoende zou zijn. Art. 4 toch van onze wet in verband met art. 42 duldt geene uitzondering en vordert voor de afgifte van het verlof tot begraven in elk geval de verklaring van den geneeskundige.

(*h*) I. Art. 5 luidde oorspronkelijk als volgt:

„Wanneer er teekenen of aanduidingen van eenen geweldigen dood aanwezig zijn, of andere omstandigheden dien doen vermoeden, mag de begraaving niet geschieden dan nadat het lijk geregteijk is geschouwd.”

In het ontw. 58/9 werden de woorden *mag de begraaving niet geschieden* veranderd in: *geschiedt de begraaving niet.*

Het ontw. 66/7 voegde aan het art. het volgende toe: *en de officier van justitie of de regter-commissaris*

saris, met het geregteijk onderzoek belast, schriftelijke toestemming heeft gegeven, welk stuk aan den ambtenaar van den burgerlijken stand moet worden vertoond.

Een tweede lid werd bijgevoegd sedert het ontw. 67/8 I, houdende het tegenwoordige tweede lid.

II. Tot toelichting van art. 5 gaf de M. v. T. 55/6 alleen te kennen dat het, hoewel reeds in het Burg. Wetb. voorkomende, in deze wet werd herhaald, opdat zij volledig zijn zoude.

Art. 5 vervangt het bedoelde art. 55 B. W., hetwelk bij art. 50 dezer wet is ingetrokken. Zie ook de aant. aldaar.

Intusschen is in het art. eene bepaling gebragt, niet voorkomende in art. 55 B. W., namelijk dat de officier van justitie of de regter-commissaris met het geregteijk onderzoek belast, schriftelijke toestemming tot de begraving moet geven, en dat dit stuk aan den ambtenaar van den burgerlijken stand moet worden vertoond, waarna deze het verlof tot begraven afgeeft.

Verder is voor de uitdrukking, in het B. W. gebezigd: „wanneer . . . andere omstandigheden bestaan, die reden geven om dien te vermoeden” in de plaats gekomen: „wanneer . . . andere omstandigheden dien doen vermoeden.”

Het tweede lid van art. 5 komt

overeen met het ingetrokken tweede lid van art. 55 B. W. Het werd aan het art. toegevoegd ten einde overeenkomstig het verlangen van eenige leden der Kamer het laatstgenoemd art. geheel afgeschafte te kunnen verklaren.

III. Ingevolge art. 50 van het Wetboek van Strafvordering zal 1) o. a. in geval van een geweldigen dood of van een dood waarvan de oorzaak verdacht is, de officier van justitie zich doen vergezellen van een of twee artsen of heelmeeesters, die verslag zullen geven wegens de oorzaken van den dood en den staat van het lijk. De opgeroepenen moeten in zijne handen den eed afleggen dat zij hem verslag naar hun geweten zullen geven.

Volgens art. 51 van genoemd Wetboek kunnen de artsen of heelmeeesters, welke mogten weigeren hunne diensten aan de justitie te leenen, in eene geldboete van ten hoogste vijftig gulden worden veroordeeld.

De officier van justitie dient de processen-verbaal enz. aan den regter-commissaris in (art. 52).

Ook de laatstgenoemde ambtenaar kan volgens art. 98 van hetzelfde Wetb. het vereischte verslag van artsen, heelmeeesters enz. vragen ter beoordeeling van den aard en de omstandigheden van het misdrijf. De deskundigen leggen ook in zijne handen bovengenoemden eed af, terwijl de bepaling van art. 51 ook dan toepasselijk is.

1) Dit zal is imperatief. De officier is er toe verplicht. Bij het ontwerp van een nieuw Wetboek van Strafvordering is, overeenkomstig het verlangen der Kamer, voorgesteld om dit, evenals tegenwoordig voor andere gevallen bij art. 49 van het Wetboek van Strafvordering is bepaald, aan het oordeel van den officier over te laten.

In art. 54 is bij verhindering of bij ontstentenis van den officier van justitie, de hulpofficier belast met de bemoeijingen waarvan o. a. in art. 50 gehandeld wordt 1).

Hij kan echter niet geven de toestemming tot begraven in art. 5 dezer wet bedoeld; zie hierna bladz. 104 N°. VIII.

Verder komt hier in aanmerking art. 41 laatste lid van het Wetb. van Strafv., volgens welk art., zoodra de regter-commissaris op de plaats des misdrijs tegenwoordig is, alle bemoeijingen in de artt. 37—54 vermeld, op requisitoir van het openbaar ministerie door hem zullen worden verrigt.

Bij arrest van den Hoogen Raad van 2 Aug. 1858 (Léon, Regtspr. ad art. 50) is verstaan, dat naar art. 41 al. 3 j^{is} artt. 44, 47, 48, 50 en 52 Strafv. het in beslag-nemen van het lijk van een verslagene en het overgeven van dat lijk ter schouwing aan deskundigen, tot de ambtsverrigtingen behooren door de wet in cas van doodslag aan den regter-commissaris opgedragen.

Nog vermeld ik hier, dat volgens art. 56 eerste lid van het Burg. Wetb. de ambtenaar die het verbaal van schouwing heeft opemaakt, verplicht is aan dien van den burgerlijken stand dadelijk opgave te doen van al hetgeen vereischt zal worden om de akte van overlijden op te maken.

IV. Omtrent de wijze waarop het geregteijk onderzoek moet geschieden en de vormen die daarbij moeten worden in acht genomen, worden in het Wetboek van Strafvordering geene voorschriften gevonden.

In het ontwerp van een nieuw Wetboek heeft men getracht daarin te voorzien.

Er bestaat nog een Koninklijk besluit van 15 Julij 1818 (*Staatsblad* N°. 30) houdende verordeningen, betrekkelijk het doen van geregteijk schouwingen, volgens hetwelk deze zouden geschieden „door beëedigde geregteijk arrondissementen-medicinae doctores en heelmeeesters welke te dien einde zullen aangesteld worden”, en waarbij voorschriften betrekkelijk de *visa reperta* enz. worden gegeven, maar aan dat besluit is, wat betreft de voorgeschreven vaste aanstelling van deskundigen, geen gevolg gegeven; de verdere daarin voorkomende bepalingen konden daarom ook geen uitvoering erlangen. Zij vervallen van zelve door de voorgenomen regeling bij de wet.

Te dezer gelegenheid merk ik nog op dat bij de geneeskundige wetten de geneeskundige ambtenaren niet met geregteijk-geneeskundige onderzoekingen zijn belast 2). De geregteijk geneeskunde is bij die wetten ongeregeld gelaten.

V. Blijkens het V. V. 66/7 werd twijfel geopperd, of door de

1) Ook aan de vordering van den hulpofficier is de geneeskundige verplicht te voldoen. De strafbepaling van art. 51 is evenwel facultatief. Verg. Léon, Regtspr. ad art. 51.

2) De opdracht daarvan aan deze ambtenaren schijnt men ook niet doelmatig te achten. Bij de heraadslaging over die wetten wees men op andere Staten, waar dit

bepaling van dit art. de circulaire van den Minister van Justitie van 31 Julij 1865, waarover vroeger in de Kamer was gehandeld, niet buiten werking werd gesteld. Hier wordt toch, beweerde men, geenszins, zooals de circulaire medebragt, het vermoeden van geweldigen — liever las men *gewelddadigen* — dood afhankelijk gemaakt van een voorafgaand onderzoek der feiten.

Het antwoord was: „Het eerste gedeelte van dit artikel stemt in de hoofdzak overeen met art. 55 B. W. De circulaire van het Departement van Justitie, van 31 Julij 1865, wordt derhalve door deze bepaling noch gehandhaafd noch afgeschaft.

„Na het tot stand komen der voorgedragen wet zal het aan den Minister van Justitie ter beoordeeling staan of hij de uitvaardiging van eene nieuwe circulaire noodig acht.

„Ten aanzien van de bedenking tegen de woorden *gewelddigen dood* moet worden opgemerkt, dat deze uitdrukking insgelijks in art. 50 Wetb. van Strafv. voorkomt.”

De zooeven bedoelde circulaire van den Minister van Justitie van 31 Julij 1865 N°. 129, 5° afd. (Bijv. t. h. Stbl. N°. 164), gericht aan de Procureurs-Generaal, houdt het volgende:

„Vooral in den laatsten tijd zijn aan het Departement van Justitie ter verevening ingezonden eene menigte declaratiën wegens kosten

gevallen op lijkschouwingen, meestal van drenkelingen of van personen, die blijkbaar door zelfmoord een einde aan hun leven hadden gemaakt.

„Ik moet echter herinneren dat van wege het Departement van Justitie alleen kan worden voorzien in de betaling van die declaratiën, wegens lijkschouwing, welke belegd zijn met het requisitoir van de bevoegde autoriteit, waaruit blijkt dat de schouwing is bevolen, omdat er, na een onderzoek der feiten, vermoeden van misdrijf aanwezig was.

„Ik heb de eer U WelEd. Gestr. te verzoeken, den inhoud dezer aanschrijving te willen brengen ter kennis van de officieren en hulp-officieren van justitie in uw ressort, waartoe het benodigde getal exemplaren van dat stuk hiernevens gaat.”

Over deze circulaire was in de Kamer bij de beraadslaging over Hoofdstuk IV A der Staatsbegroting voor 1866 met den Minister van Justitie OLIVIER breedvoerig gehandeld.

Art. 50 van het Wetb. van Strafvord. spreekt van gewelddigen dood of van een dood waarvan de oorzaak verdacht is. Het springt in het oog — werd nu in het V. V. over gemeld Hoofdstuk gezegd — dat de bedoeling van het aangehaalde artikel van het Wetb. van Strafvord. wordt miskend en de werking van het voorschrift er van wordt belemmerd, wanneer de officier van

geschiedde, en daár worden niettemin, zeide men, bijna telkens wanneer belangrijke onderzoekingen als hier bedoeld plaats hebben, andere geneeskundigen geassumeerd, omdat het blijkt, dat de inspecteur daarvoor niet is berekend.

justitie — zooals de circulaire medebragt — geene lijkschouwing kan bevelen, tenzij hij bewijzen kan dat er vermoeden van misdrijf bestaat. Meestal blijkt dit eerst na en ten gevolge van de lijkschouwing. En het is toch niet te vorderen dat de deskundigen dien arbeid zonder belooning verrigten, waanneer zij geen spoor van misdrijf kunnen aanwijzen. Men wenscht daarom te weten wat hiervan zij.

De Minister antwoordde: Die circulaire bevat niets anders dan de handhaving van het beginsel, dat ten laste van de begrooting van het Departement van Justitie alleen kunnen komen kosten, die in het belang der justitie worden gemaakt. Dit nu kan niet gezegd worden ten aanzien van lijkschouwingen, die — uit welken hoofde dan ook — plaats vonden zonder dat eenig vermoeden van misdrijf aanwezig was. Ook het bij het verslag aangehaald art. 50 Wetb. van Strafvord., hetwelk handelt van de *ontdekking van misdrijf op heeter daad*, kan in zoodanig geval niet van toepassing zijn. Het eenige nu wat het Departement verlangt is, dat uit het requisitoir tot lijkschouwing blijke, dat zij haren grond vond in een vermoeden van misdrijf; een verlangen, dat door de voorafgaande opmerking volkomen wordt gebillijkt.

Bij de beraadslaging over de begrooting kwam men echter op de zaak terug. De heer VAN BEYMA THOE KINGMA noemde de circulaire ondoelmatig, onpraktisch en niet in het algemeen belang.

Bij vergiftiging bijv. — zeide hij ongeveer — is het altijd onzeker of deze door eigen toedoen of door anderen heeft plaats gevonden. Het onderzoek van deskundigen moet noodwendig voorop gaan. Het is het eerste en beste middel om tot de waarheid te komen. Maar, wil men dat onderzoek achterwege laten, waar geen schijn of vermoeden van misdrijf aanwezig is, dan zal men die soort van misdrijf daardoor bevorderen. Want in de meeste gevallen kan het vergif op zoo slinksche of verraderlijke, ja onmerkbare wijze toegediend worden, dat het hoogst moeilijk is de daad tot klaarheid te brengen. Ongestraft zullen dan vele misdrijven van dien aard blijven, en gestreng onderzoek behoort toch plaats te hebben. Justitie en politie moeten ruim baan hebben tot onderzoek, mits de wettelijke voorschriften inachtnemende. Justitie en politie moeten niet, om het mogelijke geval dat vergeefsche kosten zouden worden gemaakt, worden belemmerd in haar onderzoek.

Hij merkte verder op dat bijv. vergiftiging zeer goed gepaard kon gaan met een schijn van zelfmoord en dat het ook in dat geval, evenals in dat van drenkelingen, noodig kon zijn dat in het algemeen belang en dus op algemeene kosten eene lijkschouwing plaats had. Drenkelingen konden het leven door een toeval, maar ook tengevolge van een misdrijf verloren hebben.

De Minister antwoordde dat interpellant er niet op gelet had dat

eenvoudig werd gevorderd de opgave dat er vermoeden bestond dat er een misdrijf gepleegd was. Dit was geenszins om de justitie of de politie te beperken in haar onderzoek, maar om geen uitgaven toe te laten als in strafzaken gemaakt, waar geene strafzaken hebben bestaan. Hij had daarom gevorderd dat bij het in rekening brengen van lijkschouwingen het bewijs geleverd werd dat hier vermoeden van misdrijf bestond. Derhalve was die circulaire geen bezwaar, noch voor de justitie, noch voor de politie.

Het genoemde Kamerlid herhaalde echter dat, als aan de circulaire gevolg gegeven werd, de werking er van wel degelijk beperkend zou zijn, omdat de Minister verlangde dat er bewijs moest worden geleverd van vermoeden van misdrijf. Daarom was de circulaire onpraktisch en ondoelmatig. Men moest zich de zaak in de praktijk voorstellen. Het was niet doenlijk in geval van gewelddadigen dood, bedoeld bij art. 50 Wetb. van Strafv. en art. 55 Burg. Wetb., altijd het bewijs van vermoeden van misdrijf vooraf te leveren. Het was de plicht van justitie en politie om, waar een geval van gewelddadigen dood plaats had, in de allereerste plaats de lijkschouwing te gelasten.

Ook de heer DE BRAUW bestreed de circulaire. Ofschoon allezins de lofwaardige bedoeling daarvan, vermindering der kosten, beëmende, was toch de Minister te ver gegaan. De Minister toch wilde geen geregtelijke lijkschou-

wing wanneer het *a priori* vast stond dat iemand het leven had verloren, niet door misdrijf maar door ongeluk of door zelfmoord en dat de oorzaak van den dood niet behoefde te worden opgespoord. Spreker wees daarbij op de woorden der circulaire. Als het nu, vervolgde hij, *a priori* niet vaststaat, dat de dood veroorzaakt werd door zelfmoord of door ongeluk en men vindt een lijk van iemand, blijkbaar gewelddadig om het leven gekomen, zonder dat er nog vermoeden van misdrijf is, zal er dan geen onderzoek dienen plaats te grijpen naar de oorzaak van den gewelddadigen dood door schouwing van het lijk, of moet de hulp-officier van justitie in dat geval het lijk maar laten begraven zonder verder onderzoek op het lijk zelf?... De hulp-officieren van justitie voor wier rekening de lijkschouwing blijft, zijn eenigzins bevreesd om deze te bevelen en... men begraaft dan eenvoudig het lijk uit vrees om de kosten voor zijne rekening te krijgen. Er kunnen allerlei gevallen plaats hebben; er komt bijv. iemand aangeven dat een ander in het water is gevallen en verdronken; er is slechts één persoon bij geweest; moet men dien man nu maar dadelijk gelooven? Moet men nu niet het lijk onderzoeken of de toestand daarvan overeenkomt met de opgave van den aangever? In het requisitoir kan echter nog niet vermeld worden het vermoeden van misdrijf, want dat is er nog niet: er kan dus in dat geval, volgens de circulaire, geene lijkschouwing ge-

schieden. Spr. noemde nog meer gevallen, en zoo waren er een aantal waarin het vermoeden van misdrijf eerst blijken kon door het onderzoek op het lijk.

De heer CORNELIS was mede niet door het antwoord van den Minister bevredigd. De kosten konden worden gemaakt zonder dat het doel voor de justitie was bereikt, zonder dat eenig blijk van misdrijf uit de lijkschouwing resulteerde, en dan was deze toch in 't belang der justitie geschied. De Minister wilde evenwel dat er vermoeden van misdrijf bestond. Maar bij wie? Niet bij de artsen of heelmeesters, maar bij den ambtenaar die requireerde. Was er nu ligtvaardig gerequireerd, dan moest de Minister den ambtenaar reprimanderen en de kosten, des noods, te zijnen laste brengen. Maar bragt men die ten laste van den arts of heekundige, dan leed de justitie er onder, want de geneesheer ontrok zich dan. Hij wenschte dus dat voortaan het betalen der kosten voor lijkschouwingen aan deskundigen niet meer zou geweigerd worden wanneer het bleek dat zij door de bevoegde magt daartoe gerequireerd waren.

De Minister merkte in eene nadere rede op dat, gelijk ook erkend was, misbruiken plaats hadden. Hij achtte zich verplicht er tegen te waken dat geregtskosten in strafzaken ook voor andere zaken gemaakt werden. Een vermoeden van misdrijf moest er zijn. Het bewijs, zeide hij verder, kan zeer gemakkelijk worden geleverd: wanneer de ambtenaar, die de lijk-

schouwing heeft bevolen, vermoedt dat er misdrijf is, dan zal dit natuurlijk als bewijs worden aangenomen. Die ambtenaar toch bevindt zich in loco, hij kan de zaak beoordeelen, het Departement niet. In andere gevallen moet de lijkschouwing komen ten koste van degenen, die haar hebben bevolen.

De heer DE BRAUW achtte hierdoor zijn bezwaar niet opgelost. De Minister had wel toegegeven dat, als maar uit het requisitoir bleek dat er een vermoeden bij den hulp-officier van justitie bestond, het genoeg zou zijn. Maar, zeide hij, als er lijkschouwing heeft plaats gehad, dan heeft dat vermoeden altijd bestaan en moet het bestaan hebben. Dat kan niet anders; dáárom requireert hij de lijkschouwing. Daarenboven, hoe zal dat verder blijken? Alleen op het woord van den ambtenaar die de lijkschouwing requireert af te gaan, is zeer gemakkelijk. Hij zet dan maar in zijn requisitoir, dat er vermoeden is van misdrijf. Maar het zal toch wel de bedoeling niet zijn, als er *a priori* nog geen vermoeden van misdrijf is, dien ambtenaar te laten verklaren dat het er wel is. Er moet gelegenheid zijn om te onderzoeken of de overleden persoon overleden is ten gevolge van misdrijf of niet, als zulks *a priori* onzeker is. Het requisitoir tot de lijkschouwing moet altijd *a priori* gedaan worden. Het eerste wat men doet als een lijk is gevonden, is, een deskundige te requireeren ten einde den staat van het lijk te onderzoeken; dan kan althans

blijken, dat de dood het gevolg is van een ongeluk of van moedwil. Maar in de meeste gevallen weet men dit niet.

Spreeker zeide verder, niet te hebben erkend dat er misbruiken plaats hadden, hoezeer het mogelijk was dat er wel hier of daar eene lijkschouwing was geschied die misschien achterwege had kunnen blijven. Hij wees verder op de strekking der twee wettelijke bepalingen daaromtrent, art. 55 B. W. en art. 50 Wetb. van Strafv., en dan had z. i. een *geweldige dood* — in het Fransche Wetboek *mort violente* — altijd plaats, wanneer de dood het gevolg was van geweld, al was er geen misdrijf gepleegd. Dan behoorde er derhalve in den regel lijkschouwing plaats te hebben, en alleen dan niet, als het *a priori* bleek dat er niet aan misdrijf kon gedacht worden.

De Minister herhaalde daarop dat hij alleen gezegd had, dat tot het in rekening brengen van lijkschouwingen het bewijs moest overgelegd worden dat er vermoeden van misdrijf bestond. Hij vreesde niet dat die ambtenaren, die de lijkschouwing zouden bevelen, altijd, ook waar dit eene volstreckte onwaarheid zou wezen, zouden verklaren dat er vermoeden van misdrijf bestond.

De Minister nam dus — zooals men ziet — niets van zijne meening terug.

En hiermede eindigde het debat over het bedoelde punt. Ik heb gemeend dit hier eenigzins omstandig te moeten mededeelen, omdat ook m. i. de bedoelde circulaire het

doen van lijkschouwingen beperkt meer dan in de bedoeling der wet, en van art. 55 B. W. (nu art. 5 van onze wet) en van art. 50 Wetb. van Strafv. kan liggen. Geen van beide artt. — de aanhef van beide laat daaromtrent geen twijfel over — vorderen *bewijs* van vermoeden van misdrijf, om lijkschouwing te kunnen doen.

De circulaire is daarom in strijd met de wet, ook met onze wet. Want, wel is waar, is de redactie van art. 5, behalve in andere punten, nog in zooverre veranderd (zie hierboven bladz. 97 onder II), dat de omstandigheden een geweldigen dood bepaaldelijk moeten doen *vermoeden*, terwijl in art. 55 B. W. slechts werd gevorderd dat de omstandigheden *reden gaven* om dien te vermoeden, maar *bewijs* van vermoeden van misdrijf of van geweldigen dood in het algemeen, vordert ook het nieuwe art. niet, en dat bewijs kan eerst door den ambtenaar geleverd worden *a posteriori*, in verband met de door de schouwing verkregen resultaten. Ook dus bij de indiening der declaratie kan hij slechts zulk een bewijs *a posteriori* leveren; de bestreden circulaire heeft dus metterdaad ten gevolge eene weigering der betaling van alle declaratiën wegens lijkschouwingen die *tot resultaat* hebben gehad dat er voor geweldigen dood geen vermoeden aanwezig was.

Ook nog omdat *geweldige dood* nog niet *per se* misdrijf in zich sluit (zie volgende aant.), is het gevoelen van den Minister van Justitie niet aannemelijk te achten.

VI. Is onder *geweldigen dood* ook *zelfmoord* begrepen?

Het is niet twijfelachtig.

Daardoor wordt nog niet beslist of zelfmoord misdrijf is of niet. Dit is een ander punt. Zie hierover meer bij art. 43 N°. 2, waarbij dit evenwel niet is beslist ten gevolge van de intrekking van het amendement GODEFROI, waarin de zelfmoord van misdrijf werd onderscheiden. Maar *geweldige dood* kan er zijn al is er geen misdrijf gepleegd, zooals ook de heer DE BRAUW zeide (zie vorige bladz.), en dat *zelfmoord een geweldige dood is*, werd ook in het V. V. 66/7 op art. 43 N°. 2 aangenomen, en blijkens het antwoord daarop van den heer HEEMSKERK en in zijne rede bij de beraadslaging, ook door dezen 1).

VII. Bij de behandeling der vraag of onder doodschouw, in art. 4 bedoeld, ook *lijkopening* begrepen ware, en waarop de Regering ontkennend antwoordde (zie de aant. op art. 4, bladz. 89 N°. XIII), gaf zij evenwel te kennen dat wanneer bij de doodschouw het vermoeden rijst dat er een geweldige dood heeft plaats gehad, de lijkopening dan op regterlijk gezag zal worden bevolen.

Ofschoon dit antwoord eenigzins imperatief luidt, volgt daaruit niettemin dat het al of niet verrigten van lijkopening afhangt van het-

geen het regterlijk gezag dienaangaande mogt bevelen.

VIII. De vraag werd gedaan in het V. V. 58/9, of de schriftelijke toestemming, waarvan hier sprake was, ook niet door hulp-officieren van justitie of kanton-regters moest kunnen worden gegeven. Voor sommige gedeelten des lands, bijv. de eilanden waarheen de officier van justitie of regter-commissaris zich niet altijd gemakkelijk of spoedig begeven kon, scheen het wenschelijk die gelegenheid te openen. Deze vraag werd echter door anderen ontkennend beantwoord, omdat in geval van waarschijnlijkheid van gewelddadigen dood de officier van justitie altijd handelend optreedt.

De Regering antwoordde: De hier bedoelde schriftelijke toestemming moet in het belang der justitie alleen door den officier of den regter-commissaris, met het geregeld onderzoek belast, gegeven worden.

IX. Op de vraag in het V. V. 58/9 gedaan of hier, na afloop der regterlijke schouwing, nog verlof voor de begraving werd vereischt, antwoordde de Regering toestemmend. Het voorschrift van art. 4 is algemeen en dus ook hier toepasselijk.

X. De ambtenaar van den burgerlijken stand die verlof tot begraven verleent, zonder dat aan

1) Evenzeer werd door den heer GODEFROI verklaard (zie ad art. 39), dat men onder een geweldigen dood altijd ook zelfmoord had verstaan. Zie ook DIEP-HUIS, op art. 55 B. W., I No. 283 en *Gem. stem* No. 936, alwaar door geweldigen dood wordt verstaan elke dood, die niet het gevolg is van de ziekte of de fysieke gesteldheid van den overledene maar door „geweld” is veroorzaakt, onverschillig of hij het zich zelve aangedaan, dan wel van een ander ondergaan heeft.

hem is vertoond de schriftelijke toestemming bij art. 5 bedoeld, is strafbaar volgens art. 42.

Het daarover verhandelde zie men bij art. 4, bladz. 93 N°. XXII. Door den heer KALFF zou op art. 5 een dergelijk amendement voorgesteld zijn als hij op art. 4 deed, ware dit laatste amendement aangenomen. Ofschoon het verworpen werd, is in zijn bezwaar door de tegenwoordige redactie van art. 42 voorzien; zie de aangehaalde aant.

XI. Intusschen rijst de vraag nog: wanneer is de ambtenaar in overtreding? Art. 42 zegt, wanneer hij verlof geeft zonder dat aan hem de toestemming is vertoond. Maar wanneer moet hij dit vertoonen vorderen? Art. 5 antwoordt: wanneer er teekenen of aanduidingen van een geweldigen dood aanwezig zijn, of andere omstandigheden dien doen vermoeden. Doch dan doet de vraag zich weder op, moet *hij* dit dan beslissen?

Dit kan evenwel de bedoeling niet zijn. Het is eene zaak der justitie. De ambtenaar van den burgerlijken stand is wel in andere opzichten ondergeschikt aan de regterlijke autoriteit, doch hij is geen ambtenaar met de opsporing van het feit van geweldigen dood, misdrijf of niet, belast. Nog minder kan daarvan sprake wezen, zoo de boven bestreden circulaire van den Minister van Justitie juist wordt geacht. Want dan is bepaaldelijk de officier of hulpofficier van justitie tot eene

beslissing of er vermoeden van misdrijf bestaat, geroepen.

Indien dus de ambtenaar van den burgerlijken stand van geen geweldigen dood of vermoeden daarvan officieel kennis krijgt, hetzij door de verklaring van den geneeskundige die volgens art. 4 overgelegd moet worden, hetzij op andere wijze, dan kan hij m. i. ongestraft het verlof tot begraven afgeven 1).

XII. 1°. Het vervoeren of begraven van een lijk in het geval van art. 5, in strijd met dat artikel, is strafbaar volgens art. 43 N°. 3.

Door deze strafbepaling is, behalve tegen het *vervoeren* van bedoelde lijken, ook nog voorzien in eene leemte, daarin bestaande, dat het tweede lid van het bij art. 50 ingetrokken art. 358 van het Strafwetboek wel voorzag tegen het begraven vóór den tijd, maar niet tegen het begraven vóór den afloop der geregtelijke schouwing.

2°. De strafbepaling zegt: "in het geval van art. 5, in strijd met dat art.". Zij is alzoo in het algemeen, hetzij er reeds geregtelijke schouwing is bevolen of niet, toepasselijk wanneer men van de aanwezigheid van geweldigen dood of van het vermoeden daarvan kennis droeg.

XIII. Ten aanzien van het verbergen van het lijk van iemand die aan een geweldigen dood is gestorven of de poging daartoe, zie men de strafbepaling van art. 43 N°. 2 en de aant. aldaar.

1) Zie echter ook het vóór en tegen onder de ingezonden stukken in de *Gem. Stem* Nos. 928, 929, 932 en 933.

Art. 6. Geene begraiving geschiedt vroeger dan 36 uren of later dan op den vijfden dag na het overlijden.

Ontheffing van deze bepaling kan door den burgemeester, na verhoor van een geneeskundige, schriftelijk worden verleend.

Wanneer een geneeskundige verklaart, dat bespoediging of uitstel der begraiving noodig is, kan het begraven op een vroeger of later tijdstip, dan in het 1ste lid van dit artikel is bepaald, door den burgemeester schriftelijk worden gelast. (i)

XIV. Voor het onderzoek, de opening of ontleding van een lijk dat geregteijk wordt geschouwd, is volgens art. 1, laatste zinsnede, noch verlof van den burgemeester noch toestemming der personen in het tweede lid van dat art. genoemd, vereischt. Zie ook de aant. aldaar.

XV. Wordt de toegang tot de woning ter verrigting der geregtelijke schouwing geweigerd, dan kan de woning ondanks den bewoner worden binnengetreden overeenkomstig art. 10.

XVI. Het verhinderen of belemmeren van de geregtelijke schouwing van een lijk, of de poging daartoe, is strafbaar volgens art. 43 N°. 6.

(i) I. Voor de drie eerste alinea's 1) van art. 6 werd in het ontw. 55/6 het volgende gelezen:

„Geene begraiving mag geschie-

den vroeger dan 36 uren of later dan op den vijfden dag na het overlijden.

„Burgemeester en wethouders der gemeente, waar de te begraven persoon overleden is, kunnen hiervan ontheffing verleenen, wanneer een erkend geneeskundige schriftelijk verklaart, dat bespoediging of uitstel der begraiving noodig of zonder bezwaar is.”

Deze bepalingen kwamen bij het ontw. 58/9 te luiden als volgt:

„Geene begraiving geschiedt vroeger dan 36 uren of later dan op den vijfden dag na het overlijden.

„Ontheffing van deze bepaling kan door burgemeester en wethouders, na verhoor van een bevoegd geneeskundige, worden verleend.

„Wanneer een bevoegd geneeskundige verklaart, dat bespoediging of uitstel der begraiving noodig is, kan het begraven op een vroeger of later tijdstip, dan in het 1ste

1) Voor het vierde lid, zie bladz. 113 onder I.

lid van dit artikel is bepaald, door burgemeester en wethouders worden gelast."

Bij de N. v. W. 58/9 werd in het tweede en derde lid *burgemeester en wethouders* veranderd in: *den burgemeester*.

Het woord *bevoegd* werd bij het ontw. 66/7 in het derde lid — bij dat van 67/8 I ook in het tweede lid weggelaten.

Daarentegen werd ingelascht bij het ontw. 67/8 II in het tweede — en bij de N. v. W. 68/9 ook in het derde lid, het woord *schriftelijk*.

II. 1°. Art. 6 werd, voor zover de medegedeelde bepalingen betreft, in de M. v. T. 58/9 aldus toegelicht: "De wet zal den tijd behooren te bepalen vóór of na welken de begraving in den regel òf zal verboden òf afgeloopt moeten zijn.

"De bepaling dat geene begraving vroeger dan 36 uren na het overlijden mag geschieden, ligt reeds in art. 53, 2° lid Burg. Wetb. opgesloten. Eene afwijking van dien regel kan echter in bijzondere gevallen door het openbaar belang worden gevorderd. Het ontwerp geeft daarom aan burgemeester en wethouders 1) de bevoegdheid tot ontheffing, op eene schriftelijke verklaring van een bevoegd geneeskundige.

"Op het voetspoor der thans bestaande provinciale reglementen is de uiterste termijn, binnen welken lijken ter aarde moeten worden besteld, op vijf dagen na het overlijden bepaald. Bijzondere omstan-

digheden kunnen echter eene afwijking ook van dit voorschrift noodig of wenschelijk maken, waar om aan het collegie van dagelijksch bestuur 1) de bevoegdheid tot ontheffing is toegekend, mits uit de verklaring van een geneeskundige blijke, dat hieruit geene nadeelen te vreezen zijn.

"Doch niet alleen de magt tot ontheffing van deze voorschriften moet aan de overheid worden verleend, zij behoort ook, waar zij, ingelicht door deskundigen, afwijking van den regel noodig acht, last tot vroeger of later begraven kunnen verstrekken."

2°. Het Burgerlijk Wetboek liet in art. 53, 2° lid het maken van uitzonderingen op het verbod van begraven binnen 36 uren na het overlijden, aan de reglementen van politie over.

Dit werd door de Regering niet meer voldoende geacht, zooals nader bij het vierde lid (zie bladz. 113 onder II) zal worden medegedeeld.

Op deze verandering in onze wetgeving wordt de aandacht gevestigd.

De bevoegdheid van den burgemeester om vroeger of later begraven te vergunnen of te gelasten, rust niet meer op plaatselijke verordeningen, maar op de wet alleen. De verordeningen mogen hem in deze bevoegdheid niet beperken.

Overigens moet de tijd van begraven wat betreft de *uren*, elken dag daarvoor te bestemmen, geregeld worden bij de verordening bedoeld in art. 7.

1) Thans: aan den burgemeester.

III. 1°. In het V. V. 58/9 werd door verscheidene leden in bedenking gegeven, om in dit artikel en in sommige der volgende, gelijk bijv. de artt. 9, 10 en 11 1), niet van burgemeester en wethouders, maar van den ambtenaar van den burgerlijken stand, of wel van den burgemeester alleen te spreken. In de meeste der daar bedoelde gevallen — zeide men — schijnt het niet noodig dat de beslissing een bepaald onderwerp van overweging voor het collegie van dagelijksch bestuur uitmake. Wordt het tegenwoordig artikel zoowel als vele andere bepalingen der wet rigtig uitgevoerd, dan zal daaruit eene aanmerkelijke vermeerdering van werkzaamheden voor het gemeentebestuur voortvloeijen. In sommige onzer groote steden, zoo als Amsterdam, Rotterdam, Utrecht, enz. is de taak van burgemeester en wethouders nu reeds waaar genoeg. Zonder volstrekte noodzakelijkheid moet die niet vergroot worden. Alleen met opzigt tot den algemeenen maatregel, waarvan het 4° lid van het artikel spreekt, zou men deze vereenvoudiging niet durven aanbevelen.

De Regering vond geen bezwaar tegen het opdragen der werkzaamheden, in de aangehaalde artt. bedoeld, aan den burgemeester, in plaats van aan burgemeester en wethouders, ook omdat in al die gevallen eene spoedige beslissing noodig was. Zij wijzigde die artt. dien-

tengevolge in den verlangden zin. De bevoegdheid in het vierde lid van art. 6 verleend, bleef echter aan burgemeester en wethouders; zie meer daarover bladz. 114 onder III.

2°. Onder *burgemeester*, zoo in het tweede als in het derde lid, moet worden verstaan de burgemeester der gemeente waar de te begraven persoon overleden is, onverschillig of deze in die gemeente dan wel in eene andere gemeente wordt begraven.

Het eerste ontwerp hield eene bijvoeging in dien zin in; het blijkt niet waarom ze is vervallen, doch de strekking van het art. in verband met het gevorderde advies van den geneeskundige laat geen twijfel over.

IV. Sommige leden achtten het, blijkens het V. V. 58/9, verkeerd dat volgens dit art. burgemeester en wethouders 2) wel verplicht waren tot het *verhoor* en het inwinnen eener *verklaring* van een geneeskundige, maar toch de vrijheid behielden naar eigen oordeel te handelen, welk eigen oordeel in zoodanige gevallen, als het hier gold, wel niet veel beteekenen zou. Zij wilden burgemeester en wethouders aan het door hen ingewonnen advies of de gegeven verklaring gebonden hebben. Bleef het collegie van dagelijksch bestuur geheel vrij in de beslissing, dan scheen de verplichting tot het raadplegen van den deskundige, als tamelijk overtollig, te kunnen wegvallen.

1) Nu artt. 9, 11 en 12. In art. 11 is echter ten gevolge der latere wijzigingen van den burgemeester geen sprake meer.

2) Thans: de burgemeester.

De Regering antwoordde: De burgemeester is hier de handelende persoon, die op zijne verantwoording beslissen moet. Om met juistheid te kunnen oordeelen, behoort hij zich door een deskundige te laten voorlichten. De wet kan hem echter niet verplichten, het advies van den deskundige altijd te volgen, dewijl de maatregel dan inderdaad van den deskundige zou uitgaan.

Bij het V. V. 66/7 kwam men hierop, voor zooveel het geval van het derde lid betreft, terug. Wanneer toch de geneeskundige verklaarde dat bespoediging of uitstel der begraafing noodig was, behoorde naar sommiger oordeel de burgemeester verplicht te zijn dienovereenkomstig te bevelen, en moest deze bepaling dus niet een facultatief, maar een imperatief karakter hebben.

Het antwoord luidde, dat de vraag, of bespoediging of uitstel van begraafing noodig was, als behorende tot de politie, door den burgemeester moest uitgemaakt worden. Dat gezag kon zich door geneeskundigen doen voorlichten, maar moest, na hen gehoord te hebben, zelfstandig uitspraak doen.

V. „geneeskundige.” In vroegere ontwerpen stond: *bevoegd geneeskundige*. Het woord *bevoegd* is, sedert de geneeskundige wetten in werking traden, als overtollig weggelaten.

VI. Bij de beraadslaging gaf de heer WESTERHOFF aan den Minister in bedenking om in dit artikel de bepaling op te nemen, dat er geen begraafing van een afgestorvene zou plaats hebben

vóórdat zich bij het lijk de cadavereuze stank of lijkvlucht geopenbaard had als bewijs dat het ontbindingsproces was ingetreden, als zijnde het eenige *zekere* bewijs van den dood; want tot hiertoe had men, zooals hij nader ontvouwde, te vergeefs naar een ander *zeker* ken-teeken gezocht. Door zoodanige bepaling, meende hij, zou de gezondheid van de huisgenooten en anderen die zich in de omgeving van het lijk bevonden of moesten ophouden, geen gevaar loopen — want bij het *ontstaan* der lijkvlucht zou de onmiddellijke begraafing voorgeschreven kunnen worden —, en men zou de zekerheid hebben dat niemand schijn dood grafwaarts gebracht en alzoo levend begraven worden zou, welk laatste toch geenszins tot de zeldzaamheden behoorde. Hij wees daarbij op bepalingen en gebruiken reeds bij de oude Grieken en Romeinen in zwaang, volgens welke een groot aantal dagen tusschen het overlijden en de begraafing moesten verlopen.

Nu kon volgens het tweede en derde lid wel van de voorschriften van het eerste lid worden afgeweken, maar dit was facultatief gelaten, en vaak was een burgemeester onbevoegd over de zaak te oordeelen. Ook was hier geen hooger beroep toegelaten. Daarbij kwam nog het feit dat bij overlijden, behoudens gunstige uitzonderingen, de nabestaanden zich in het algemeen weinig meer om de afgestorvenen bekommerden, er niet meer naar omzagen en velen een afschuw voor dooden hadden. Nam men verder in aanmerking dat hier te lande in

het algemeen geen doodschouw plaats vond, dan was het te verwachten dat aanvragen om afwijking van het eerste lid tot de zeldzaamheden zou behooren.

Het antwoord van den Minister was kort. Hij wees er op dat het voorschrift van het eerste lid ook in de thans bestaande wetgeving voorkwam. Daartegen waren tot dusver niet zoovele bezwaren gezeten als door den heer WESTERHOFF werden medegedeeld. Het was wel mogelijk, dat zich gevallen hadden voorgedaan waarin het te vreezen was dat schijndooden begraven waren, maar er moet toch — zeide de Minister — een termijn voor het begraven bepaald worden. Of deze nu zou zijn 5, 6 of 7 dagen, dat zou z. i. volgens de rede van den geachten spreker wel hetzelfde zijn.

In de bepaling van de tweede en derde alinea was echter z. i. een waarborg gelegen dat geene schijndooden zouden worden begraven.

Dien waarborg zag de Minister ook in het 4^e lid. Had vervoer van het lijk naar een lijkenhuis plaats, dan bleef dat lijk daar *gedurende eenige dagen* en daar kon dan altijd nog de dood geconstateerd worden, wanneer het geval zich mogt voordoen dat dit niet genoegzaam zou zijn gebleken. Op die wijze zou men voorkomen dat een schijndood begraven werd 1).

De Minister vond derhalve geen reden tot verandering van het artikel.

VII. Op de verklaring van een geneeskundige, zooals alinea 3 bepaalt, eenen afgestorvene te begraven *binnen* den kortsten termijn van 36 uren na het overlijden, werd door den heer WESTERHOFF gevaarlijk geacht. De kundigste geneesheer, zeide hij, kan hier dwalen en de ondervinding heeft in de verschillende cholera-epidemiën o. a. geleerd, dat er stellig doodverklaarden, later dan den hier gestelden termijn van 36 uren, weder bijgekomen en onder de levenden waren teruggekeerd.

Volgens den Minister waarborgde evenwel de verklaring van den geneeskundige genoegzaam dat er in deze niet zou gehandeld worden in strijd met de humaniteit.

Zoo dit laatste — naar het schijnt — tot antwoord op de bedenking moest strekken, zou men wel mogen vragen of niet met eene groote mate van „humaniteit” toch eene geheel onvoldoende kennis omtrent de zekerheid van den dood in sommige gevallen, ook bij de kundigste geneesheeren, gepaard zou kunnen gaan.

VIII. Het begraven en het doen begraven na den vijfden dag van het overlijden is, behoudens het bepaalde in het 2de lid van art. 6, strafbaar ingevolge art. 40 N°. 1.

1°. Door deze bepaling is voorzien in eene leemte onder de vroegere strafwetgeving bestaande, aangezien het nu ingetrokken art. 358 C. P. alleen het vergrijp tegen de

1) Over deze strekking der lijkenhuizen zie men de aant. op het 4e lid, bladz. 115.

wet en de reglementen betrekkelijk het begraven voor den tijd strafbaar stelde.

2°. In het V. V. 66/7 werd bij art. 40 gevraagd wie hier met straf bedreigd werden, de betrekkingen van den overledene die de begrafenis hadden verordend, de opzichters der begraafplaats die het lijk hadden ontvangen of de koetsier van de lijkkoets? Vooral bij het vervoeren van een lijk naar eene andere gemeente, in strijd met het verbod van art. 11, kon onzekerheid bestaan.

De Regering antwoordde: De hier gestelde straffen worden tegen ieder, die tot het strafbare feit heeft medegewerkt, bedreigd. Wie zich daaraan schuldig maakt, is eene feitelijke quaestie.

Met dit antwoord was men evenwel niet voldaan. Men zeide: Op de vroeger gedane vraag, wie in de beide hier genoemde gevallen — het begraven na den vijfden dag van het overlijden en het vervoeren van een lijk naar eene andere gemeente, in strijd met het verbod van art. 11 — met straf worden bedreigd, antwoordt de Regering: ieder, die tot het strafbare feit heeft medegewerkt. Zoodoende echter zouden al de volgelingen van den lijkwagen, om nu niet van den koetsier te spreken, met gevangenis of geldboete kunnen worden gestraft, en dit gaat dan toch te ver.

De Regering wijzigde daarop art. 40 bij het volgende ontw. en zeide daaromtrent in de M. v. T.: De straf is thans niet alleen op het begraven en vervoeren, maar

ook op het doen begraven en doen vervoeren van lijken, in strijd met de wet, toepasselijk gemaakt. Hiernit volgt dus, dat zoowel hij die den last tot het begraven en vervoeren in strijd met de wet heeft gegeven, als hij die dien last heeft uitgevoerd, strafbaar voor de wet zullen zijn. Onder de vervoerders kunnen echter nimmer begrepen worden de naastbestaanden of andere, die het lijk naar de laatste rustplaats volgen.

3°. Bij het Eindh. 68/9 werd de meening geuit dat het welligt beter ware hier te doen uitkomen dat het strafbare feit lag in het niet begraven hebben op den vijfden dag na het overlijden.

De Regering betwijfelde echter of de voorgestelde wijziging wel noodig was en meende dat door het bedreigen van straf tegen het begraven na den vijfden dag, werd strafbaar verklaard het verzuim om binnen den bij art. 6 gestelden termijn te begraven.

Bij de beraadslaging werd dit punt weder aangeroerd. Zie de aant. op art. 1 eerste lid, bladz. 24 onder VI, alwaar dit punt moest medegedeeld worden om het verband waarin het staat tot de straf, op het *geheel* nalaten der begraving gesteld.

IX. Over het ontduiken der bepaling omtrent het te laat begraven, door verlof tot ontleiding of bewaring van het lijk te vragen volgens art. 1 tweede lid, zie men de aant. aldaar op bladz. 45 onder 4°.

X. Bij de behandeling van het amendement GODEFROI op art. 42 (zie bij art. 4, N°. XXII bladz. 94) werd van de aanneming van dat

amendement o. a. door den heer CORNELIS gevreesd dat daardoor zouden strafbaar worden zij die te laat begroeven omdat, onafhankelijk van hunnen wil, binnen den uitersten termijn van art. 6 de geneeskundige verklaring er nog niet was en dus ook niet het verlot tot begraven.

Ik zeide t. a. p. dat het bezwaar van dat Kamerlid niet scheen gewogen te hebben. Het komt mij evenwel niet ongegrond voor. Het te laat begraven is geen misdaad of wanbedrijf maar slechts eene politie-overtreding en, is het gevoelen van hen die geen opzet voor de laatste noodig achten juist, dan valt de daarop gestelde straf onbillijk op personen aan wie geen opzettelijk verzuim is te wijten.

XI. Het begraven binnen de 36 uren na het overlijden is strafbaar ingevolge art. 41 N°. 4.

Bij de beraadslaging over dat art. vroeg de heer GEFKEN, waarom hier alleen werd gezegd: „het begraven”, terwijl de redactie van art. 40 N°. 1 luidde: „het begraven en het doen begraven”?

Volgens den Minister was het hier iets anders. Door het begraven binnen de 36 uren na het overlijden — zeide hij — wordt hier verstaan de actie zelve, om het zoo uit te drukken, namelijk dat een overledene, zonder verlot van den burgemeester, binnen 36 uren wordt begraven. Wie daartoe medewerkt, is strafbaar volgens dit art. Ik geloof niet dat daarbij te pas komt de quaestie van het „doen

begraven”, maar dat het hier geldt de personen die dat doen.

De heer GEFKEN achtte evenwel zijn bezwaar niet opgeheven door hetgeen de Minister had aangevoerd. Hij zou geen voorstander geweest zijn van het bepaalde bij N°. 1 van art. 40: „het begraven en het doen begraven”, maar nu het er eenmaal stond, meende hij, prijsstellende op eene uniforme redactie, dat het in N°. 4 en evenzoo in N°. 8 van art. 41 behoorde voor te komen.

De bedenking van het genoemde lid, waarop geen nader antwoord van den Minister noch wijziging der bepaling volgde, schijnt juist; in ieder geval was diens antwoord geene oplossing der bedenking. Volgens dat antwoord, waarin van strafbaarheid van hem die *medewerkt* wordt gesproken, moet men juist tot de meening komen dat de Minister ook degenen die last tot begraven gegeven hebben, onder de strafbepaling wilde begrijpen. De zaak is, dat art 40 N°. 1 werd veranderd op den aandrang der Kamer in de verslagen (zie vorige bladz), en dat men vergeten heeft art. 41 waarvan in de verslagen *niet* was gesproken, met die verandering in overeenstemming te brengen.

XII. Nog was aan den Minister door den heer VAN BEYMA THOE KINGMA in bedenking gegeven, om bij art. 41 N°. 4 te voegen: behoudens het bepaalde in het 2de lid van art. 6, evenals dit was geschied bij art. 40 N°. 1.

De Minister achtte die verwijzing naar art. 6 niet noodig om de reden, door hem aan den

Door burgemeester en wethouders kan in het belang der volksgezondheid worden bevolen, dat overledenen aan eene bepaald aangewezen ziekte, op eenen zelfs binnen de 36 uren na het overlijden te bepalen tijd, worden overgebracht naar een lijkenhuis, indien dit aanwezig is (j).

heer GEFKEN opgegeven (zie vorig N^o).

De Minister las dus in art. 41 N°. 4 hetgeen er *niet* instaat, namelijk: het begraven binnen 36 uren na het overlijden *zonder verlof van den burgemeester*. Ik zie niet in, waarom deze of dergelijke bijvoeging als het genoemde lid wenschte, in art. 40 N°. 1 wèl en hier niet noodig was.

XIII. Het niet voldoen aan het bevel in het 3de lid van art. 6 bedoeld, is strafbaar volgens art. 41 N°. 5.

(j) I. Het vierde lid luidde in het ontw. 55/6:

„Plaatselijke verordeningen kunnen, is het in het belang der openbare gezondheid noodig, bevelen, dat de lijken van aan bepaalde ziekten overledenen vóór de 36 uren zullen worden begraven.”

Het werd bij het ontw. 58/9 gewijzigd als volgt:

„Als algemeen maatregel kunnen burgemeester en wethouders in het belang der openbare gezondheid, na verhoor van een bevoegd geneeskundige, bevelen dat overledenen aan eene bepaald aangewezen ziekte, op eenen binnen de 36 uren na het overlijden te bepalen tijd worden overgebracht

naar een met de begraafplaats verbonden lijkenhuis.”

Het ontw. 66/7 had het volgende: „Door burgemeester en wethouders kan in het belang der openbare gezondheid worden bevolen, dat overledenen aan een bepaald aangewezen ziekte, op eenen zelfs binnen de 36 uren na het overlijden te bepalen tijd, worden overgebracht naar een door hen aan te wijzen lijkenhuis.”

De woorden *een door hen aan te wijzen lijkenhuis* kwamen bij het ontw. 67/8 I te luiden: *een lijkenhuis, indien dit aanwezig is*.

Bij de N. v. W. 68/9 werd *openbare gezondheid* veranderd in: *volksgezondheid*.

II. Blijkens het vorig N^o. werd bij het eerste ontwerp voor het tegenwoordig vierde lid iets geheel anders gelezen, namelijk dat plaatselijke verordeningen het *begraven* vóór de 36 uren zouden kunnen bevelen.

Het ontw. 58/9 nam dit echter niet over. In de M. v. T. komt hierover het volgende voor: Het Burg. Wetb. laat in art. 53, 2° lid, het maken van uitzonderingen op den dáár gestelden regel aan plaatselijke verordeningen over. Dit schijnt niet voldoende. Bij het uitbreken eener kwaadaar-

dige ziekte, die onmiddellijk voorziening vordert, behoort niet naar eene verordening te worden gewacht. Eene verordening kan bovendien niet alle gevallen, waarin voorziening noodig is, vermelden; zij zal zich dus in algemeene woorden uitdrukken, welker toepassing op een bijzonder geval vaak twijfelachtig kan zijn. Het schijnt daarom wenschelijk, dat de wet aan het uitvoerend gezag in de gemeente de magt toekenne, om bij het uitbreken eener epidemie maatregelen ter voorkoming van hare verspreiding te nemen. Hiertoe behoort in de eerste plaats, dat de lijken binnen weinige uren na den dood uit het sterfhuis worden verwijderd. Het zal wel geen betoog behoeven, dat de aanwezigheid van een lijk in eene woning, die dikwerf voor het gezin te bekrompen is, de uitbreiding van epidemiën sterk in de hand werkt. Het gevoel der nabestaanden verzet zich doorgaans tegen het zeer vroeg begraven, en het is alzoo raadzaam, dat overledenen aan eene bepaalde ziekte onmiddellijk naar eene plaats worden overgebracht, waar geen nadeel voor de openbare gezondheid van hen te vreezen is. De hier bedoelde lijkenhuizen zullen derhalve tot bewaarplaats dienen; zijn zij eenmaal ter opvolging van dit voorschrift aanwezig, zij kunnen dan tevens dienstbaar worden gemaakt ter voorkoming van het begraven van schijn doodden.

III. In de aant. op het 1°—3° lid, bladz. 108 onder III 1°, was sprake van het verlangen der Ka-

mer om de taak, aldaar aan burgemeester en wethouders opgedragen, aan den burgemeester alleen toe te vertrouwen; hetgeen ook geschiedde. Alleen met opzigt tot den algemeenen maatregel, waarvan het 4de lid van het art. sprak, durfde men deze vereenvoudiging niet aanbevelen. Integendeel — zeide men — schijnt het eigenaardig dat die maatregel van den gemeenteraad uitga, zij het ook dat het toezigt op de publieke gezondheidsdienst en het handhaven der politie over het begraven en de begraafplaatsen bij art. 179 der gemeentewet aan burgemeester en wethouders is opgedragen.

Het scheen evenwel aan de Regering minder raadzaam toe het vaststellen van dezen maatregel aan den gemeenteraad op te dragen. Het algemeen belang toch kon eene dadelijke uitvaardiging van zoodanigen maatregel vorderen; en dan ware de verplichting tot het vooraf zamenroepen van den raad nadeelig.

IV. Blijkens den aanhef van het vierde lid in het ontw. 58/9, zou het bevel van burgemeester en wethouders bij wijze van *algemeenen maatregel* worden uitgevaardigd.

Bij het ontw. 66/7 kwam deze uitdrukking niet meer voor, en te regt. Bij verordening of dergelijken voorafgaanden maatregel zouden burgemeester en wethouders wel, in geval eene besmettelijke ziekte uitbreekt, de ingezetenen aan de bepalingen van art. 6 vierde lid, art. 10 en de strafbepalingen van art. 41 N°. 5 en 6 dezer wet kunnen herinneren, en aanwijzen de ziekte uithoofde waarvan zij de

overbrenging naar een lijkenhuis zullen gelasten, maar overigens hangt het toepassen van dezen maatregel af van de bijzondere omstandigheden, van de vraag of die toepassing in het belang der volksgezondheid bij dezen of genen overledene noodig is, terwijl zij ook eerst voor ieder geval in 't bijzonder zouden kunnen bepalen den tijd binnen welken en de verdere voorschriften waaronder het vervoer naar het lijkenhuis moet geschieden. Verg. verder de aant. IX op bladz. 122.

V. Zooals werd medegedeeld, heeft de bepaling voornamelijk de strekking om bij het uitbreken eener epidemie ter voorkoming van hare verspreiding de lijken binnen weinige uren na den dood uit het sterfhuis, bepaaldelijk uit kleine woningen van mingevoeden, te verwijderen. De lijkenhuizen zullen dan tot bewaarplaatsen dienen. Maar, zijn zij eenmaal ter opvolging van dit voorschrift aanwezig, zij kunnen dan tevens — volgens de M. v. T. 58/9 — dienstbaar worden gemaakt ter voorkoming van het begraven van schijndooden.

Evenwel, dit laatste werd door de opvolgende Regeringen blijkbaar veel minder met het voorschrift

beoogd dan het eerstgenoemde. Toen dan ook volgens het V. V. 66/7 sommige leden verklaarden, zich alleen met de bepaling te kunnen vereenigen, omdat daarbij kennelijk alleen het oog gevestigd was op heerschende epidemiën, zooals de cholera, zoodat men met een voorschrift in 't belang der algemeene gezondheid te doen had (in tegenstelling van de strekking: voorkomen van het begraven van schijndooden, waarom andere leden op de bepaling prijs stelden), antwoordde de Regering: In gewone tijden zijn lijkenhuizen van geen nut, ten ware zij ter voorkoming van het begraven van schijndooden worden ingerigt, doch de noodzakelijkheid van zoodanige inrigting is, wanneer het overlijden altijd door eene schriftelijke verklaring van een geneeskundige, overeenkomstig art. 4, vierde lid, wordt geconstateerd, te betwijfelen.

Het laatste lid, — werd nog in de M. v. T. 68/9 gezegd, — slaat op het geval *dat eene epidemie in de gemeente heerscht*. Dan zullen de geneesheeren wel geen zwaarigheid maken de verklaring af te geven, waartoe zij ook reeds door de wet van 1 Junij 1865 (*Staatsblad* N°. 60) verplicht zijn 1).

1) Deze verklaring der Regering, bij de beraadslaging bevestigd (zie bladz. 123 onder IX), was overigens een antwoord op de volgende opmerking in het Eindh., die ik volledigheidshalve hier vermeld:

Door sommige leden werd in bedenking gegeven om uit het laatste lid van dit artikel de woorden: „aan eene bepaald aangewezen ziekte” weg te laten, zoodat het bevel tot overbrenging van het lijk naar een lijkenhuis geheel onbepaald aan burgemeester en wethouders werd overgelaten. Zij wezen er op dat de geneeskundigen soms huiverig zijn, om zich over de ziekte, waaraan iemand gestorven is, te verklaren. De overige leden achtten het behoud der bedoelde woorden nuttig en noodzakelijk. De verplichting der deskundigen tot het zoo nauwkeurig mogelijk opgeven van de oorzaak van den dood was reeds in art. 5 der wet van 1 Junij 1865 (*Staatsblad* No. 60) vervat.

Ofschoon deze geruststellende verzekering, gelijk bekend is, door de feiten wordt gelogenstraft, blijkt uit het opgegevene het eigenlijke doel van de lijkenhuizen voldoende. En al moge ook de Minister FOCK nader bij de beraadslaging (zie bladz. 110 onder VI), in antwoord op eene rede van den heer WESTERHOFF, weder van het voorkomen van de begraving van schijndooden hebben gesproken, als door de bepaling mede beoogd wordende, zoo moet men daaraan niet te zeer hechten, vooral als men let op de uitdrukkingen in het art. zelf: *in het belang der volksgezondheid en eene bepaald aangewezen ziekte.*

Ik heb gemeend op een en ander de aandacht te moeten vestigen, omdat men het anders welligt noodig zou achten, — ten einde in den geest der wet te handelen, — de lijkenhuizen opzettelijk tot voorkoming van het begraven van schijndooden *in te rigten*, hetgeen zeker meerdere kosten voor de gemeentekas zou medebrengen.

VI. Het overbrengen van lijken naar een lijkenhuis werd in de verslagen breedvoerig ter sprake gebracht, vooral in het V. V. 58/9, toen men nog meende dat de op rigting van zoodanig gebouw een gebiedend voorschrift was door alle gemeentebesturen na te komen, hetgeen echter niet de bedoeling was, zooals nader zal worden uiteengezet. Dit neemt niet weg dat de mededeeling van het vóór en tegen de lijkenhuizen van genoegzaam belang blijft. Men lette ook op de strafregtelijke verpligting

voor de ingezetenen, om zich aan het bevel van burgemeester en wethouders te onderwerpen, indien eenmaal een lijkenhuis aanwezig is; art. 41 N°. 5.

1°. Blijkens het genoemde verslag, heerschte over het voorschrift vrij wat verschil van gevoelen. Het nut der lijkenhuizen ter voorkoming van het begraven van schijndooden, werd door de Kamer twijfelachtig geacht. Bij de bedenking dat daardoor weder een belangrijke geldelijke last op de gemeenten zou worden gelegd, voegde men, dat van de inrigtingen ter voorkoming van het begraven van schijndooden, die in eenige groote steden, zooals te Frankfurt en München en in ons land te Leeuwarden bestonden, slechts hoogst zeldzaam gebruik werd gemaakt.

Na hetgeen over dit punt onder V werd medegedeeld, bepaal ik mij thans tot hetgeen werd aangevoerd over de eigenlijke strekking der lijkenhuizen, namelijk als tijdelijke bewaarplaatsen in geval van epidemiën. Tot dat einde werd de vestiging van lijkenhuizen, althans bij de begraafplaatsen van groote gemeenten, door verscheidene leden eene nuttige verbetering geacht. Waar — zeide men — sommige ziekten, zoo als kinderpokken, cholera en typhus, sterk heerschen, kan het niet anders dan wenschelijk zijn, dat de lijken der daaraan overledenen zoo spoedig mogelijk uit de woningen der armen en geringen naar elders worden overgebracht. De meeste dier kleine woningen leveren geene ruimte op om voor het lijk een afzonderlijk, onbewoond

vertrek af te staan, en niet zelden moeten de overgebleven bewoners eenige dagen in de onmiddellijke nabijheid van het lijk doorbrengen. Met het oog hierop zou men zelfs eene aanmerkelijke uitbreiding van het denkbeeld wenschelijk rekenen, en de gelegenheid geopend willen zien, om ten allen tijde ook lijken van personen, die niet aan eene besmettelijke ziekte gestorven zijn, nog vóór de begrafenis naar een daarvoor ingerigte bewaarplaats te kunnen overbrengen. De meeste leden echter wilden die overbrenging, zeer enkele en buitengewone gevallen uitgezonderd, van de keus der betrekkingen des overledenen afhankelijk en dus facultatief gelaten hebben. Het ging, meenden zij, niet aan, dat zelfs bij het heerschen eener epidemie, burgemeester en wethouders de magt zouden hebben om al de ingezetenen zonder onderscheid, en dus ook degenen, die ruim gehuisvest waren en voor het lijk een afzonderlijk en onbewoond vertrek konden afstaan, te dwingen, zich binnen weinige uren van het lijk van een geliefd bloedverwant te scheiden. Ook het gevoel van gehechtheid der lieden uit den minvermogenden stand aan het stoffelijk overschot hunner betrekkingen moest geëerbiedigd, en dus bij de bedoelde uitbreiding van den maatregel geen dwang uitgeoefend worden. Enkele leden slechts zouden voor dien dwang, waar hij in het onbetwistbaar belang der levenden werd aangedaan, niet terugdeinzen.

In antwoord op deze beschouwingen gaf de Regering bij hare M. v. B. 58/9 te kennen, dat zij ten aanzien van het oprigten van lijkenhuizen niet verder meende te moeten gaan dan in het ontwerp was voorgesteld. De spoedige verwijdering van een lijk uit het sterfhuis mogt voor de nabestaanden grievend zijn, het algemeen belang kon echter zoodanigen maatregel vorderen wanneer een langer verblijf in eene bekrompen woning schadelijk dreigde te worden. Het oordeel over de noodzakelijkheid tot het nemen van den maatregel scheen het best aan het gemeentebestuur te kunnen worden overgelaten. In vele gemeenten was de maatregel reeds bij het ontstaan van hevige ziekten toegepast, zonder dat daaruit ongelegenheden waren voortgevloeid.

Het is bekend dat, toen in 1866 in hevige mate de cholera hier te lande heerschte, nog al veel localen voor lijkenhuizen werden ingerigt. In de M. v. T. 66/7 werd dan ook door de Regering verklaard dat de jongste epidemie op nieuw het nut van het oprigten van lijkenhuizen, waar de aan besmettelijke ziekten overledenen vóór de begraafing konden worden heengevoerd, had aangetoond.

Bij de beraadslaging bleek dat de heer WESTERHOFF geen onbepaald voorstander was van de lijkenhuizen, althans zooals dit punt hier was geregeld. Behalve het bezwaar dat de beoordeeling, of het vervoer naar een lijkenhuis noodig zou zijn, aan burgemeester

en wethouders was overgelaten, die dan als leeken, in eene wetenschappelijke zaak zouden hebben te beslissen, en die vaak ook niet vroegtijdig genoeg zouden zijn verwittigd van het overlijden aan eene besmettelijke ziekte om de bepaling te kunnen toepassen 1), had het genoemde lid ook het bezwaar daartegen, dat ze te algemeen gesteld was. De spoedige verwijdering van een lijk uit het sterfhuis kon nuttig en wenschelijk zijn bij minvermogenden en armen die zeer bekrompen woonden en geen afzonderlijk vertrek voor het lijk hadden, maar dat verwijderen van lijken uit de woningen van goeude burgers, alwaar over een afzonderlijk vertrek kon beschikt worden, was z. i. noch nuttig noch wenschelijk, ja barbaarsch was het, indien uit kracht dezer wet, met geweld een lijk kon worden verwijderd en zulks op last alleen van burgemeester en wethouders die hier, naar het scheen, naar welgevallen konden handelen. Dat keurde hij ten sterkste af. Wellicht zou men zeggen: ja, maar zoodanige bepaling, hoe hard en wreed ook, wordt voorgeschreven in het belang der gezondheid van de overgebleven huisgenooten bij besmettelijke ziekte. Maar dit kon niet in ernst gemeend zijn. Wanneer in eene woning eene besmettelijke ziekte acht, veertien dagen, misschien langer geheerscht had, en de huisgenooten die dagelijks met den zieke en met de

smetstof in aanraking kwamen, vrij waren gebleven, dan bestond er geen het minste gevaar dat zij door het lijk, dat in een afzonderlijk vertrek was geplaatst, aangestoken of geïnfecteerd zouden worden; de besmettelijkheid, het gevaar van besmet te zullen worden — zeide spreker — neemt met den dood niet toe, integendeel, men mag veilig aannemen, dat dit gevaar door het sterven veel minder wordt en bij sommige ziekten zelfs geheel ophoudt; de huisgenooten zullen in de eerste 36 uren na het overlijden, en ook nog later, van de aanwezigheid van het lijk onder hun dak, geen het minste gevaar loopen.

Hij herhaalde, dat de maatregel nuttig en wenschelijk zou zijn voor armen en minvermogenden, voor wie het inderdaad eene weldaad zou zijn, maar voor goeuden en rijken bestond er volstrekt geen behoefte aan en de ondervinding had geleerd, dat zij er ook vrijwillig geen gebruik van maakten.

De Minister beschouwde het werkelijk in het belang der volksgezondheid, dat burgemeester en wethouders het regt hadden om in geval van besmettelijke ziekte een lijk, uit eene zoo kleine woning als waarvan spreker gevaagde, te doen vervoeren naar een lijkenhuis.

De verschillende bezwaren van dien spreker zijn hierdoor niet geheel opgelost, maar men ziet toch uit dit antwoord (waarna het

1) De reden daarvan, zie bij art. 4 bladz. 79 No. VI 10. en hierna bladz. 123 onder X.

art. zonder hoofdelijke stemming werd goedgekeurd), dat de bedoeling bepaaldelijk is dat burgemeester en wethouders het bevel zullen geven ten opzichte van lijken die zich bevinden in kleine woningen waar over geen afzonderlijk vertrek voor het lijk kan worden beschikt.

In dien geest was ook het hierboven opgegeven antwoord der Regering op de beschouwingen, in het V. V. 58/9 tegen de algemeenheid van het artikel ontwikkeld.

De mogelijkheid blijft evenwel bestaan dat burgemeester en wethouders verder gaan dan „in het belang der volksgezondheid” noodig is, te meer omdat zij niet verplicht zijn geneeskundig advies in te winnen.

In zoodanig geval zouden de ingezetenen kunnen bloot staan aan moeilijkheden en vervolging, daar bij art. 41 N°. 5 het niet voldoen aan het bevel van burgemeester en wethouders strafbaar is gesteld. Ook kan bij art. 10 de woning, wanneer de afgifte van het lijk ter vervoer naar het lijkenhuis wordt geweigerd, ondanks den bewoner worden binnengetroden, en is die weigering bovendien strafbaar volgens art. 41 N°. 6.

Tegen de toepassing van art. 10 in het bedoelde geval schijnt niets te doen (zie ook de aant. aldaar), en wat de straffen aangaat, zal de strafregter zich *ratione materiae* onbevoegd verklaren om te beslissen of burgemeester en wethouders wel in het belang der volksgezondheid gehandeld hebben.

2°. Onder de aangevoerde bezwaren tegen den maatregel der lijkenhuizen behoorde ook het grievende voor en het kwetsen van godsdienstige begrippen van de nabestaanden. In menig geval — zoo werd in het V. V. 66/7 gezegd — zou, wanneer de overbrenging naar het lijkenhuis verplichtend werd gemaakt, aan de betrekkingen der overledenen aanstoot worden gegeven, en dat, volgens sommiger gevoelen, zonder volstreckte noodzakelijkheid. De beslissing over die noodzakelijkheid moest dus althans niet van burgemeester en wethouders afhankelijk worden gemaakt. In elk geval scheen ook hier niet voldoende op de belangen der Israëlieten gelet. Hunne godsdienstige begrippen bragten mede, dat het bewaren van het lijk plaats had in een afgezonderd gedeelte van het lijkenhuis en onder bewaking van een Israëliet. Zoo als dit onderdeel van het artikel luidde, was daarvoor geen voldoende waarborg gegeven 1).

Volgens het antwoord der Regering was bij de beoordeeling van de onderwerpelijke bepaling o. a. niet gelet op de omstandigheid dat de maatregel niet imperatief maar facultatief was gesteld.

Dit antwoord lost evenwel het bezwaar in den aanhef vermeld niet op: de toepassing van den maatregel is wel facultatief gelaten, maar men had er juist bezwaar tegen, dat de beslissing over de

1) Dezelfde opmerking wordt in het vroeger vermelde adres van Opper-rabbijnen gevonden.

noodzakelijkheid daarvan van het oordeel van burgemeester en wethouders afhankelijk was. Reeds in het V. V. 58/9 had men zich daartegen verklaard (zie bladz. 117), en daarop had de Regering slechts geantwoord, dat aan het gemeentebestuur dat oordeel het best was overgelaten en de maatregel reeds hier en daar was toegepast en zonder ongelegenheden.

Wat de godsdienstige begrippen aangaat, — de Regering zeide dat burgemeester en wethouders bezwaarlijk konden bevelen dat de lijken van Israëlieten in het lijkenhuis onder bewaring van een Israëliet werden gesteld. Stelden de leden dezer godsdienstige gezindte hierop prijs, dan konden zij op of bij hunne begraafplaats een lijkenhuis oprigten, gelijk thans reeds op de meeste Israëlietische begraafplaatsen het geval was.

3°. Een ander, reeds ter loops vermeld bezwaar betrof den geldelijken last die door het oprigten van lijkenhuizen weder aan de gemeenten werd opgelegd. Volgens sommigen, luidens het V. V. 58/9, zou die last zelfs voor de groote steden te zwaar kunnen worden, maar vooral voor de plattelandsgemeenten bijna ondragelijk zijn.

Men was ook beducht dat de oprigting van lijkenhuizen voor de bijzondere begraafplaatsen vernigtend was. Eene algemeene toepassing van het beginsel van art. 6 op alle begraafplaatsen zonder onderscheid achtte men mogelijk.

Met kracht kwam men daartegen op. Als de wet aan de kerkelijke gezindten het stichten eener bijzondere begraafplaats vrijliet, moesten daaraan geen voorwaarden kunnen verbonden worden, die de instandhouding van zulk eene inrigting voor de kerkelijke gemeenten al te moeilijk of zelfs onmogelijk maakten. Uitgaven des noods nog uit de gemeentekas te bestrijden, konden op den duur niet door de leden van een kerkgenootschap gedragen worden. Toch scheen het niet zeer twijfelachtig, dat waar de maatregel in werking kwam, hij in den geest der wet ook op de bijzondere begraafplaatsen toepasselijk zou moeten worden gemaakt.

De Regering antwoordde op een en ander:

Art. 6 legt de verplichting niet op tot het bouwen van lijkenhuizen op algemeene of bijzondere begraafplaatsen. Het verklaart het gemeentebestuur slechts bevoegd, den vervoer van lijken naar lijkenhuizen, waar die bestaan, te bevelen wanneer dit in het belang der openbare gezondheid gevorderd wordt. Wil nu het gemeentebestuur zich in staat bevinden zoodanigen maatregel te nemen, dan behoort het te zorgen, dat op de algemeene begraafplaats een lijkenhuis wordt opgericht. Op de bijzondere begraafplaatsen blijft de maatregel buiten toepassing zoolang daar zoodanig gebouw niet is opgericht 1).

In dezelfde M. v. B. herhaalde

1) Men vergel. evenwel omtrent dit laatste de aan t. VII, hierna bladz. 122.

de Regering nog: De wet laat dit (het bouwen van lijkenhuizen) geheel over aan de besturen, die de begraafplaatsen hebben aangelegd. Willen de gemeentebesturen den hier bedoelden maatregel nemen, dan dienen zij voor de oprigting van een lijkenhuis bij de algemeene begraafplaats te zorgen. Het uitvaardigen van dien maatregel verplicht echter de kerkbesturen niet, zoodanig gebouw op hunne begraafplaats te stellen 1).

Door de verandering der redactie bij het ontw. 67/8 I, waarbij het slot van art. 6 is komen te luiden: "een lijkenhuis, indien dit aanwezig is", is alle twijfel nopens eene *verplichting* tot oprigting van lijkenhuizen opgeheven.

In de Eerste Kamer gaven sommige leden bij het verslag nog te kennen dat het wenschelijk zou zijn, dat in iedere gemeente een lijkenhuis aanwezig ware, vooral in tijden van besmettelijke ziekten.

Hoe wenschelijk dit ook ware, scheen het evenwel aan de Regering bedenkelijk toe de gemeenten tot het oprigten van zulk een gebouw te verplichten, te meer daar de noodzakelijkheid van zoodanige inrigting zich hoofdzakelijk in tijden van besmettelijke ziekten deed gevoelen, en de gemeentebesturen in zoodanige omstandigheid van zelf door tijdelijke maatregelen in de behoeften voorzagen.

4°. Hoewel er nu noch voor de gemeentebesturen noch ook voor de besturen der bijzondere begraafplaatsen eene *verplichting* tot oprigting van lijkenhuizen bestaat, bleef er evenwel bij de 2^e Kamer tegen de overbrenging van lijken derwaarts, waar die huizen aanwezig waren, bezwaar ten opzichte van de nabestaanden. Het zou toch wel de meening zijn — werd in het V.V. 59/60 gezegd — dat zoodra burgemeester en wethouders, tot den maatregel besloten, ook de lijken, bestemd om op een bijzonder kerkhof ter aarde te worden besteld, vooraf naar het lijkenhuis moesten worden overgebracht. Maar was dit het geval, dan zouden de nabestaanden tot dubbele kosten gedwongen zijn; gezwegen nog van andere moeilijkheden, met godsdienstige begrippen in verband, die uit de bepaling moesten voortvloeijen 2).

In de M. v. T. tot het volgende ontw. 66/7 zegt de Regering: Het spreekt van zelf dat, wanneer zoodanige maatregel door het gemeentebestuur wordt bevolen, dit bestuur de gelegenheid tot nakoming van het verordende moet geven.

Het is niet duidelijk waarop dit dubbelzinnig antwoord slaat. De bedoeling kan toch geenszins zijn dat de gemeente, en niet de nabestaanden zelve de kosten der overbrenging hunner afgestorvenen naar het lijkenhuis zouden hebben

1) Zie de vorige noot.

2) Zie over deze laatste moeilijkheden blad. 119 onder 2°.

te betalen. De Kamer las dan ook iets anders uit deze M. v. T., namelijk de uitdrukkelijke verklaring der Regering, dat door de gemeentekas het *lijkenhuis* moest worden bekostigd.

Het schijnt dat men zich over de meerdere kosten, door de betrekkingen voor de overbrenging van hunne overledenen naar een lijkenhuis op bevel van burgemeester en wethouders te maken, niet verder heeft bekommerd.

VII. "*indien dit aanwezig is.*" Zie bladz. 120 v. onder 3°.

Burgemeester en wethouders kunnen de overbrenging naar een lijkenhuis der gemeente bevelen, ook al geschiedt de *begraving* op eene *bijzondere* begraafplaats.

In het ontw. 58/9 werd gelezen: "*naar een met de begraafplaats verbonden lijkenhuis.*" Ware deze redactie gebleven, dan zou alnog de opmerking der Regering in de M. v. B. 58/9 (zie bladz. 120 v.) kunnen gelden, dat de maatregel op de bijzondere begraafplaatsen buiten toepassing blijft zoolang daar geen lijkenhuis is opgericht. Doch dit is bij het ontw. 66/7 veranderd, toen in plaats van de aangehaalde uitdrukking werd gesteld: "*naar een door hen (burg. en weth.) aan te wijzen lijkenhuis*", en bij het ontw. 67/8 I: "*naar een lijkenhuis indien dit aanwezig is*".

Moge dus al geen lijkenhuis op de bijzondere begraafplaats behoeven te worden opgericht, toch is de maatregel bij begraving aldaar toepasselijk wanneer de burgerlijke gemeente elders een lijkenhuis heeft.

Dat hierdoor de kosten voor de nabestaanden belangrijk kunnen zijn, werd reeds in de vorige aant. onder 4° opgemerkt.

Uit de medegedeelde verandering volgt verder dat het lijkenhuis niet op of nabij de begraafplaats behoeft te wezen. Bij de beraadslaging werd zelfs de wensch geuit (zie bladz. 124), dat dit nimmer geschieden zou.

VIII. Moet de overbrenging van het lijk naar een lijkenhuis al dan niet in eene kist plaats hebben? En moet in 't eerste geval die kist gesloten of kan zij open zijn?

Deze vragen in het V. V. 58/9 voorkomende konden, volgens het antwoord, aan de beoordeeling van het gemeentebestuur worden overgelaten. De aard der ziekte, waaraan iemand overleden was, kon de onmiddellijke verwijdering van het lijk noodzakelijk maken; in andere gevallen zou men er mede kunnen wachten totdat de kist gereed zou zijn.

IX. "*bepaald aangewezen ziekte.*"

Burgemeester en wethouders zullen zoodanige ziekte hebben aan te wijzen. De heer WESTERHOFF zag hierin bezwaar en vroeg wat onder de genoemde uitdrukking was te verstaan? Zouden burgemeester en wethouders, die leeken in het vak waren, hier in eene wetenschappelijke zaak oordeelen en beslissen, in eene zaak van zoo teederen aard?

De Minister antwoordde: Onder die bepaald aangewezen ziekte verstaat men natuurlijk eene *heerschende*, cholera of eene andere

besmettelijke ziekte 1). Verder zag hij in de hier aan burgemeester en wethouders gegeven bevoegdheid geen bezwaren. Door het vervoer naar een lijkenhuis werd niets gepraejudiceerd ten opzichte van de begrafenis zelve 2).

Overigens zij nog opgemerkt dat burgemeester en wethouders geen geneeskundig advies behoeven in te winnen. In het ontw. 58/9 werd voorafgaand verhoor van een geneeskundige voorgeschreven, maar dit is bij het ontw. 66/7 weggelaten. Bij de beraadslaging wees de heer WESTERHOFF nog op het rationeële daarvan, en haalde daarbij de plaatselijke verordening van Leeuwarden aan, waarbij dit mede was voorgeschreven, maar hierop werd door den Minister niet geantwoord.

X. Eene andere vraag van het zoo even genoemde lid was: hoe het overlijden van iemand aan de aangezeven ziekte, tijdig, vóór het verlopen der 36 uren na het overlijden, ter kennis van burgemeester en wethouders zou komen, en dit vooral in groote gemeenten? Wanneer de geneesheer de verklaring in art. 5 der wet van 1 Junij 1865 (Stbl. N°. 60) bedoeld, aan de bloedverwanten of naburen afgaf, en daarin de ziekte waaraan de lijder was overleden, vermeld stond — wanneer zou dan nog dit stuk in handen van burgemees-

ter en wethouders komen? Het Burg. Wetboek schreef — uitgezonderd de gevallen van art. 55 3) — geen termijn voor de aangifte van het overlijden, waarbij de verklaring moest worden overgelegd, voor.

De bedenking, die niet door den Minister werd beantwoord, schijnt niet zonder grond. Wel zouden burgemeester en wethouders den ambtenaar van den burg. stand kunnen uitnoodigen om hun telkens van zoodanige door hem ontvangen verklaring inzage te geven, en wel moeten de geneeskundigen ook aan burg. en weth. volgens art. 6 der wet van 1 Junij 1865 (Stbl. N°. 60) uiterlijk binnen drie dagen kennis geven, wanneer eene ziekte, waardoor de volksgezondheid bedreigd wordt, door hen is waargenomen, — maar een en ander baat niet, wanneer hun de namen der lijdens niet worden opgegeven, of wanneer dezen in 't geheel geen geneeskundige hulp hebben gehad, of de aangifte van het overlijden eerst na 36 uren plaats heeft.

XI. Omtrent de *inrigting* der lijkenhuizen werd in het V.V. 58/9 opgemerkt, voor zoover zij ook dienen moesten ter voorkoming van het begraven van schijndooden, dat geheel in het onzekere werd gelaten, *hoe* zij daartoe zouden worden ingerigt, en *wie* de wijze van inrigting bepalen zou. Zoo dit geheel aan burgemeester en wethouders

1) Zie ook bladz. 115 onder V en de noot aldaar.

2) Over de opdracht der bevoegdheid aan *burgemeester en wethouders* in plaats van aan den raad, zie men ook bladz. 114 onder III.

3) De heer WESTERHOFF bedoelde art. 54. Verg. ook op art. 4 de aant. bladz. 79 No. VI lo.

overgelaten, zouden sommige leden zich tegen geheel den maatregel moeten verklaren. In elk geval moet een lijkenhuis — zeide men — voor het aangeduide doel bestemd, door een opzigter met zijn gezin bewoond, behoorlijk verwarmd en van de noodige toestellen voorzien zijn, om degenen, die werkelijk schijndood zijn, gelegenheid te geven, zich weder met de buitenwereld in verband te stellen.

Wanneer het lijkenhuis ook dienstbaar gemaakt wordt ter voorkoming van het begraven van schijndooden 1) — antwoordde de Regering — ligt het in den aard der zaak, dat burgemeester en wethouders den raad van deskundigen inroepen om die gebouwen op de geschiktste wijze in te rigten. De wet, die slechts het beginsel wil aangeven, kan daaromtrent niet in bijzonderheden treden.

De heer WESTERHOFF uitte den wensch dat men de lijkenhuizen, *als* men die wilde voor armen en behoeftigen, dan toch beter en doelmatiger mogt bouwen dan tot hiertoe op vele plaatsen het geval was en *nimmer bij of op eene begraafplaats*, in den vorm van een varkenshok, bloot als bergplaats voor één of twee kisten, zooals hij er kende.

De Minister antwoordde hierop dat het natuurlijk aan de gemeentebesturen vrij zou staan de lijkenhuizen zoo goed mogelijk in te rigten. Die echter te vergelijken bij eenvoudige varkenshokken, was, geloofde hij, wel wat sterk. Het

zou in den regel wel eene schuur of andere inrigting zijn, die niet zóó slecht wezen zou.

Nog vermeld ik hier, met het oog op het bezwaar tegen de, naar men meende, aan burg. en weth. gelaten vrijheid om de wijze van inrigting der lijkenhuizen te bepalen, dat de gemeenteraad voor het oprigten of huren van zoodanige lokalen de vereischte kosten moet hebben toegestaan. Tot den maatregel kan dus niet worden overgegaan — wordt in M. v. T. 67/8 I gezegd — ten ware de vertegenwoordiging der gemeente daartoe hare toestemming gegeven heeft. Verder te gaan scheen der Regering niet graden toe.

XII. Het niet voldoen aan het bevel van burgemeester en wethouders in het 4de lid van art. 6 bedoeld, is strafbaar volgens art. 41 N°. 5.

XIII. Wordt de afgifte van het lijk ter vervoer naar het lijkenhuis (bij niet voldoening aan het bevel van burg. en weth. namelijk) geweigerd, dan kan de woning, ondanks den bewoner, volgens art. 10 worden binnengetreden. Zie ook de aant. aldaar.

De weigering tot de afgifte van het lijk is bovendien strafbaar volgens art. 41 N°. 6.

XIV. Het wegnemen van een lijk uit een lijkenhuis, of de poging daartoe, is strafbaar volgens art. 43 N°. 4.

XV. Ten aanzien van lijkenhuizen zie men ook art. 16 vierde lid en de aant. aldaar.

1) Zie overigens omtrent deze strekking der lijkenhuizen, bladz. 115 v. onder V.

Art. 7. De tijd van begraven wordt vastgesteld bij plaatselijke verordening, die daartoe ten minste drie achtereenvolgende uren van elken dag bestemt.

De tijd wordt zóó gesteld, dat het mogelijk is op den eigen dag der begraafing de lijkplegtigheden te vervullen, welke, volgens de leer der godsdienstige gezindte waartoe de overledene behoorde, aan de begraafing moeten voorafgaan (*k*).

(*k*) I. Dit art., reeds in het eerste ontw. opgenomen, heeft behoudens onbeduidende wijziging der redactie, geene veranderingen ondergaan, dan alleen de inlating van *achtereenvolgende* tusschen *drie* en *uren*, en zulks naar aanleiding eener opmerking in het V. V. 66/7, dat het wel ongetwijfeld de bedoeling was dat ten minste drie *opeenvolgende* uren van elken dag voor het begraven zouden worden bestemd, maar dat dit dan ook behoorde te worden uitgedrukt.

II. Tot toelichting van het art. zeide de Regering: Hoewel het vaststellen van den tijd van begraven aan den plaatselijken wetgever kan worden overgelaten, is het noodig dat de wet een minimum stelde van den tijd, die daartoe dagelijks zal worden bestemd. Zonder zoodanig voorschrift zouden de plaatselijke besturen, om de opbrengst van het regt voor het begraven op een buitengewoon uur te vermeerderen, dien termijn ten koste van het algemeen belang, te veel kunnen inkrimpen.

III. Overigens is de regeling

van den tijd aan den raad overgelaten. Op eene vraag door een der gemeentebesturen gedaan, hoe volgens art. 7 de tijd van begraven zou kunnen geregeld worden in verband met de van ouds in de gemeente bestaande gewoonte om de lijken der ingezetenen van verschillende klasse en godsdienstige gezindten op verschillende uren van den dag te begraven, werd dan ook geantwoord dat de raad volgens art. 7 der wet vrij was in het regelen van den tijd van begraven, mits daarbij de in het eerste en tweede lid gegeven beperkingen werden in acht genomen en die tijd zoodanig werd gesteld dat buitendien de gelegenheid zou open staan om op buitengewone uren te begraven.

Dit laatste kan volgens art. 6, tweede of derde lid, der wet noodig zijn. Volgens art. 32 kan daarvoor een matig regt worden geheven voor zooveel begraafing op algemeene begraafplaatsen betreft.

Zie verder over de bevoegdheid in het algemeen van de gemeentebesturen tot regeling van onderwerpen met deze wet in ver-

band staande, de Inleiding en aldaar § 4.

IV. Gelijk ik zeide, wordt onder *buitengewoon uur* (art. 32) verstaan een *ander* uur dan in de bij art. 7 bedoelde plaatselijke verordening is bepaald. Zie de M. v. T. op art. 32 in de aant. op art. 30, alsmede de aant. op art. 32, betreffende bezwaren tegen het begraven op een buitengewoon uur bij sommige leden der Kamer gezeten.

V. De verordening kan niet bepalen dat de lijken die ten laste der gemeente zijn, op de gewone uren *moeten* worden begraven. De begraving toch op een buitengewoon uur kan bijv. ingeval van besmettelijke ziekte, juist van de lijken van onvermogenen, die volgens art. 36 een gemeentelast zijn zoo door anderen niet voor de begraving gezorgd wordt, noodig zijn.

VI. Het verbod in sommige verordeningen voorkomende, van op *Zondag* te begraven, is niet overeenkomstig ons art., dat gebiedend vordert dat de verordening voor het begraven minstens drie achtereenvolgende uren van *elken* dag bestemmen zal; zie ook de M. v. T. onder II.

Zoodanig verbod raakt ook minder de openbare orde of gezondheid dan wel de Zondagsviering, en deze is eene zaak van algemeen Rijksbelang ten gevolge der wet van 1 Maart 1815 (Stbl. N°. 21).

VII. Op eene vraag in het V. V. 66/7, of onder *begraven* hier ook *vervoer* van lijken was begrepen, antwoordde de Regering

ontkennend. Daar hier slechts van begraven sprake is, zeide zij, is het art. niet op het vervoer van lijken door de gemeente toepasselijk.

Toen daarop in het Eindv. werd gevraagd, of het niet wenschelijk zou zijn dat het daarop toepasselijk werd gemaakt, achtte de Regering dit te belemmerend. Wordt toch — zeide zij — een lijk naar eene min of meer afgelegen gemeente vervoerd, dan zou de verplichting tot inachtneming van de tijdsbepalingen in de verordening van elke gemeente, waardoor het vervoer moet plaats hebben, er toe kunnen leiden om het vervoer in deze of gene gemeente gedurende 24 uren af te breken.

Het is derhalve m. i. niet overeenkomstig de bedoeling van ons art., dat de plaatselijke verordening, behalve den tijd van begraven, ook den tijd voor het bedoelde vervoer zou regelen.

VIII. Het art. geldt voor het begraven zoowel op bijzondere als op algemeene begraafplaatsen. Voor alle heeft de raad den tijd van begraven te regelen.

Ligt de algemeene begraafplaats op het grondgebied eener andere gemeente, dan moet de verordening omtrent *die* begraafplaats door de raden van beide gemeenten worden vastgesteld met inachtneming van art. 121 en art. 173 laatste lid der gemeentewet en geldt bovendien art. 29 van onze wet.

Den tijd van begraven op de *bijzondere* begraafplaatsen heeft echter alleen de raad der gemeente waar zij gelegen zijn, te regelen.

IX. Door eenige leden werd, blijkens het V. V. 58/9, twijfel geopperd, of de uitdrukking in het tweede lid gebezigd: "*leer der godsdienstige gezindte*", het denkbeeld wel duidelijk genoeg uitdrukte. Zij wilden de woorden: "*cérémonies religieuses suivant les différens CULTES*," in art. 18 van het Decreet van 23 Prairial XII de jaar voorkomende, zoo na mogelijk hebben wedergegeven.

De Regering antwoordde, dat het haar niet duidelijk was, welke bedenking tegen de uitdrukking: "*leer der godsdienstige gezindte*" kon bestaan.

De verduidelijking der gemaakte opmerking is evenwel achterwege gebleven. Ze was ook niet noodig. Men doelde toch kennelijk op het mogelijke geval dat er lijkplegtigheden aan eene godsdienstige gezindte eigen waren welke nu niet juist door hare leer waren voorgeschreven. Op zoodanige lijkplegtigheden zal de raad bij de regeling van den tijd van begraven niet bepaaldelijk behoeven te letten en zich alleen van noodelooze bemoeijelijking van de gebruikelijke ceremoniën behoeven te onthouden.

X. In de vierde § dezer wet zijn alleen straffen bedreigd tegen overtreding der wet.

Men heeft dus — te regt of ten onregte — gemeend dat tegen overtreding van de plaatselijke verordeningen ter uitvoering der wet, artt. 7, 8, 21, 28, 29, vast te stellen, door den raad of de raden eigen straf kan worden bedreigd overeenkomstig art. 161 der gemeentewet.

Intusschen is de vraag gerezen of bij die verordeningen, welke vaststelling door de wet gebiedend is voorgeschreven, tegen hare overtreding straf moet worden bedreigd?

In vele verordeningen is dit niet geschied.

Het komt mij voor dat de gemeenteraden tot strafbedreiging niet kunnen worden verplicht. De wet bepaalt dit niet en wanneer de besturen van oordeel zijn dat de nakoming der verordeningen in hunne gemeente, zoo door het vereischte en geregelde toezigt op het vervoer en begraven van lijken en de begraafplaatsen als door de wijze waarop het begraven te hunnent pleegt te geschieden, voldoende is verzekerd, dan behooren zij daarin, gelijk in de regeling zelve zoo die met de wet of het algemeen belang niet in strijd is, te worden vrijgelaten.

Wel zeide de Minister bij de behandeling van art. 8 o. a. dat "*overal waar verordeningen op de openbare orde worden gemaakt, strafbepalingen noodig zijn*", maar al mogt hieruit een na te komen voorschrift worden afgeleid, dan zou zoodanige verklaring op zichzelf niet voldoende zijn om de gemeentebesturen tot strafbedreiging *verplicht* te rekenen. Bij de behandeling van art. 28 der wet drukte de Minister zich ook minder sterk uit en zeide: "*In den regel zullen verordeningen, die de openbare orde en de volksgezondheid betreffen, wel strafbepalingen bevatten*".

Bij eene missive van den Minister van Binnenlandsche Zaken

Art. 8. Plaatselijke verordeningen regelen hetgeen in het belang der openbare orde en gezondheid bij het brengen van lijken naar de begraafplaats is in acht te nemen (1).

van 10 December 1869 N°. 148, 2° afd. is dan ook te kennen gegeven dat de raad moeijelijk genoopt zou kunnen worden om tot de opneming van strafbepalingen over te gaan.

XI. Wordt de medewerking van den raad tot de vaststelling van die plaatselijke verordeningen welke ter uitvoering dezer wet gebiedend voorgeschreven zijn, *geweigerd*, dan voorzien burgemeester en wethouders daarin volgens art. 126, 2° lid der gemeentewet, en stellen dezen dus de verordeningen vast. Wanneer burgemeester en wethouders daarvoor niet of niet behoorlijk zorgen, is art. 127 dier wet toepasselijk.

Tegen overtreding der aldus vastgestelde verordeningen kan dan evenzeer krachtens art. 161 der gemeentewet straf worden bedreigd als wanneer ze door den raad waren vastgesteld. Ik laat daar of art. 161 op verordeningen, niet betreffende de huishouding der gemeente maar ter uitvoering van wetten krachtens art. 126 gemaakt, toepasselijk kan worden geacht, maar neemt men dit aan — gelijk men gewoon is te doen — dan is het ook toepasselijk op de verordeningen van burgemeester en wethouders en van den Commissaris des Konings, die moeten doen wat de raad had behooren te doen.

(2) I. Art. 8 kwam reeds in de eerste ontwerpen voor zooals het nu luidt. (Zie het 2de lid hierna).

De bijvoeging, welke bij de N. v. W. 68/9 door den Minister Fock achter het woord „begraafplaats” zoo in het eerste als in het tweede lid werd gebragt, namelijk: *en naar het graf*, liet hij bij de beraadslaging weder vervallen.

Een amendement van den heer GODEFROI, strekkende om bij het art. het volgende (derde) lid te voegen: „De hier bedoelde verordeningen worden niet vastgesteld dan nadat daarop het bestuur van de betrokken kerkelijke gemeenten is gehoord”, werd door den voorsteller ingetrokken.

II. Ten aanzien van de bevoegdheid der gemeentebesturen tot regeling van onderwerpen met deze wet in verband staande in het algemeen, zie men de Inleiding § 4.

De vraag of bij verordening mag worden verboden het plaatsen van lijken in de kerk vóór de begrafenis, is mede t. a. p. behandeld.

III. Door enkele leden werd in het V. V. 66/7 beweerd, dat de Regering, terwijl zij het regt der gezindten op kerkelijke begraafplaatsen volmondig erkende, dat regt niet overal genoegzaam eerbiedigde. Huns inziens bragt consequente toepassing van het voor-

uitgezette beginsel onder anderen mede, dat het kerkelijk bestuur zou kunnen bepalen van welke dragers enz. men zich bij het gebruik der kerkelijke begraafplaats voor het vervoer van het lijk daarheen en voor de dienst op de begraafplaats bedienen moest. Intusschen zouden, naar men meende, de plaatselijke verordeningen, waarvan het 1° lid van dit artikel sprak, in verband met art. 38, dergelijke bepaling krachteloos maken.

Vele andere leden daarentegen zouden in de bedoelde beperking een wezenlijken dwang zien, en keurden dus de bepaling van art. 38 zeer goed. Eene andere vraag was het, of niet nog duidelijker kon uitkomen, dat de plaatselijke verordeningen zich, wat de kerkelijke begraafplaatsen betreft, beperken tot hetgeen bij het brengen van het lijk naar die begraafplaats geschieden moet; zoodat hare werking met de aankomst aan het hek of den ingang ophield. Op de begraafplaats zelve moest in het stelsel der wet het kerkelijk bestuur geheel meester zijn. Art. 38 ware misschien in dien geest aan te vullen. Er waren echter leden naar wier gevoelen de kerkelijke begraafplaatsen, wat de politie betreft, gelijk moesten zijn aan de algemeene, zoodat geen bijzondere bepalingen van het kerkelijk bestuur omtrent daarop te gebruiken personeel te pas kwamen.

De Regering vond in de gemaakte bedenkingen geen aanleiding om in art. 8 verandering te brengen. De politie-zorg — zeide zij in hare M. v. T. 67/8 I — die hier

moet worden geregeld, betreft (art. 8) het brengen der lijken naar de begraafplaats, en (art. 28) hetgeen op de begraafplaats voorvalt, totdat de begraving is afgelopen. De uitoefening van die zorg door plaatselijke verordeningen moet uitsluitend strekken tot bescherming van de openbare orde en de gezondheid. Eerbiediging van de voorschriften der onderscheidene kerkelijke belijdenissen moet daarbij in acht worden genomen, maar nooit kan het burgerlijk gezag de voorschriften en instellingen der kerkelijke besturen verbindend maken; de opvolging van deze geschiedt vrijwillig en ongedwongen.

1°. Hier wordt door de Regering het onderscheid tusschen de verordeningen van art. 8 en die van art. 28, en tevens de zin en strekking dier artt. aangegeven.

De regeling bij deze verordeningen is politie-zorg, zorg voor de openbare orde en gezondheid; voor zoover ze met deze belangen niet in strijd zijn, moeten daarbij de voorschriften der onderscheidene kerkelijke belijdenissen worden geeerbiedigd.

2°. De verklaring dat het burgerlijk gezag de voorschriften en instellingen der kerkelijke besturen nooit verbindend kan maken, maar de opvolging van deze vrijwillig en ongedwongen geschiedt, was welligt een antwoord op de beschouwing der Kamer over art. 38.

Volgens art. 38 eerste lid staat het ieder vrij, voor het vervoer van lijken naar de begraafplaats zoodanige personen en middelen

te gebruiken als hij wil, mits zich gedragende naar de plaatselijke verordeningen van art. 8.

De verleende vrijheid nu mag bij deze verordeningen niet worden beperkt noch door het gebruik der personen en middelen, daartoe van gemeentewege bestemd, verplichtend te stellen, noch ook door de kerkelijke voorschriften en instellingen daaromtrent verbindend te maken.

Art. 8 verlangt niet dat het vervoer zelf en de wijze van vervoer van de lijken door den raad worde geregeld, geenszins; maar zij vordert regeling van hetgeen in het belang der openbare *orde* en *gezondheid* BIS het brengen van lijken naar de begraafplaats moet worden in acht genomen.

Alleen ten opzichte der lijken die op kosten der gemeente worden begraven, wordt regeling gevorderd van de *wijze van vervoer*, ten einde tegen eene willekeurige en ligtvaardige behandeling van zoodanige lijken worde gewaakt.

3°. Overigens dus kan de raad ook bijv. niet verplichtend maken het vervoer der lijken zooals dat volgens plaatselijk gebruik, bij wijze van burendienst en dergelijke geschiedt.

Maar aan den anderen kant kan hij ter uitvoering van art. 8 der wet ook geenszins volstaan met in zijne verordening naar die plaatselijke gebruiken te verwijzen of ze te handhaven, en niet te regelen wat in het belang der openbare orde en gezondheid *moet* worden in acht genomen.

4°. Voorts houde men omtrent de bovenvermelde beschouwing der

Kamer in het oog, dat art. 38 destijds nog niet een tweede lid bevatte, omtrent het vervoer der lijken naar het graf *binnen* de begraafplaats, waarop ook de heer BERGMANN in zijne na te melden rede wees, en dat ten gevolge dier beschouwing in de wet kwam. Zie verder de aant. op art. 38.

IV. Art. 8 heeft, zooals gezegd, geen betrekking op het brengen der lijken naar het graf *binnen* de begraafplaats.

In het Eindv. 68/9 werd gevraagd of hier niet, evenals in art. 38, ook van het vervoer *naar* het graf *binnen* de begraafplaats moest worden gewaagd?

Ter tegemoetkoming aan deze bedenking werd bij de N. v. W. achter *begraafplaats* in het eerste en tweede lid gevoegd: *en naar het graf*.

Doch de Regering nam deze woorden bij de discussie weder terug. Toen namelijk het artikel in beraadslaging kwam, werd door den heer GODEFROI het na te melden amendement voorgedragen. Zijne inleidende rede meen ik hier, ook om hetgeen later bij de behandeling van art. 28 voorviel, in haar geheel te moeten mededeelen.

Reeds vroeger in het debat (bij art. 1 ten aanzien van het begraven in een gesloten kist), had hij reeds de opmerking gemaakt dat het onmogelijk was in deze wet *alle* belangen te bevredigen, en *overal* de belangen van de godsdienst met die van de openbare orde en volksgezondheid te conciliëren. „Ik mag dan ook niet ontveinzen — vervolgde hij — dat ik, dit wets-

ontwerp toetsende aan hetgeen de godsdienstige begrippen en gebruiken bij de gezindheid, waartoe ik behoort, medebrengen, over menig bezwaar zal moeten heenstappen, omdat ik begrijp dat niet in elk opzicht aan die godsdienstige eischen kan voldaan worden. Het is mij echter wenschelijk voorgekomen, in dit wets-ontwerp een zekeren band te brengen tusschen de burgerlijke besturen en de kerkelijke besturen, waar het de regeling bij plaatselijke verordening geldt van hetgeen behoort tot de begravingen en de begraafplaatsen. Ten deele is daaraan reeds gevolg gegeven bij art. 19 van het wets-ontwerp, want daarbij wordt voorgeschreven dat de inrigting van de afdeelingen der algemeene begraafplaats, die voor de verschillende godsdienstige gezindheden bestemd zijn, door het gemeentebestuur geregeld wordt *na daarop het kerkelijk bestuur van de betrokken gemeenten gehoord te hebben*. Dit beginsel zou ik wenschen ook hier toegepast te zien. Indien in dit artikel uitsluitend sprake was van plaatselijke verordeningen die regelen hetgeen in het belang van de openbare orde en gezondheid bij het brengen van lijken *naar* de begraafplaats in acht is te nemen, dan zou er misschien minder bezwaar bestaan om het artikel goed te keuren zoo als het daar ligt. Maar het is gewijzigd. Volgens de wijziging in de beide alinea's gebragt, zullen die plaatselijke verordeningen ook regelen hetgeen in acht moet genomen worden bij het brengen van

de lijken *naar het graf* en dus *op* de begraafplaats zelve; en dan, dunkt mij, kunnen de belangen van de openbare orde en gezondheid in conflict komen met hetgeen bij het vervoer van lijken naar het graf volgens godsdienstige begrippen en gebruiken moet plaats hebben. Ik ben verre verwijderd van het denkbeeld om aan de burgerlijke autoriteit haar regt te ontnemen om vast te stellen wat in het belang van de openbare orde en gezondheid noodig is; maar ik zou een morelen waarborg wenschen, dat bij die regeling acht zal worden geslagen op hetgeen ten aanzien van de eerbiediging van godsdienstige begrippen en gebruiken in acht moet worden genomen. Daarom zou ik gaarne het beginsel van art. 19 ook hier opgenomen zien; ik zou wenschen, dat die verordeningen niet werden vastgesteld dan nadat het bestuur van de betrokken kerkelijke gemeente daarop is gehoord; het gemeentebestuur blijft overigens volkomen vrij om de verordening vast te stellen zoo als zij meent dat in het belang van de openbare orde en gezondheid zal behooren. Doch de kerkelijke besturen zijn dan in de gelegenheid geweest tegen het ontwerp der verordening hunne bezwaren te doen kennen, en daar de zittingen van den gemeenteraad in het openbaar plaats hebben, ligt daarin ook nog de waarborg dat de bezwaren niet onopgemerkt en onbesproken zullen blijven.

„De Kamer begrijpt zeer goed het doel waarnaar ik streef: ik zal

hier dus niets meer bijvoegen. Als de Kamer zich kan vereenigen met de bijvoeging die ik de vrijheid zal nemen voor te stellen, dan zal daarvan het gevolg zijn, dat ook in andere artikelen eene dergelijke bepaling wordt opgenomen; of de bepaling, die hier bijgevoegd zou worden, zou tevens op andere artikelen toepasselijk moeten worden verklaard.

„Ik wensch dus bij het artikel een derde lid te voegen van dezen inhoud: „De hierbedoelde verordeningen worden niet vastgesteld dan nadat daarop het bestuur van de betrokken kerkelijke gemeenten is gehoord.””

„Ten einde eenheid van redactie te bewaren, heb ik de redactie van art. 19 gevolgd.”

Het amendement kwam aan den heer HELMSKERK bedenkelijk voor. „Daardoor — zeide deze — zou een nieuw beginsel in de wet gebragt worden, dat in deze en in andere wetten van veruitziende gevolgen kan zijn. De verplichting zou aan de burgerlijke overheid worden opgelegd om de kerkelijke overheid te hooren, alvorens plaatselijke verordeningen te maken. Het spreekt van zelf, dat dit *hooren* zich niet zóó ver uitstrekt, dat daarom toestemming van de kerkelijke overheid vereischt wordt; maar het grenst er toch naauw aan. Ofschoon ik nu niet de leer ben toegedaan dat absolute scheiding van Kerk en Staat een grondwettig beginsel is, maar integendeel dat beginsel niet in de Grondwet lees, geloof ik toch dat het bij een

onderwerp van wetgeving over politiezorg zooals dit, zijne bedenkelijke zijde heeft, regtstreeks aan de kerkelijke overheid inmenning in de plaatselijke verordeningen toe te kennen.

„Gaarne zou ik de moeijelijkheid willen ontwijken, welke door den geachten afgevaardigde uit Amsterdam bedoeld is.

„Daarom wensch ik van den Minister eene inlichting te vragen. Waarom zijn bij de Nota van Wijziging de woorden: „en naar het graf” bijgevoegd? Dat de burgerlijke overheid voorschriften geeft omtrent het brengen van lijken naar de begraafplaats, ligt in den aard der zaak. Maar dat zij, met uitzondering waar het hare eigene begraafplaats geldt, voorschriften geve omtrent het brengen van lijken binnen de begraafplaatsen naar het graf, dit ligt niet voor de hand en is dunkt mij ook niet noodzakelijk. 1)

„Integendeel, men kan het beschouwen dat daar getreden wordt op een gebied dat de Grondwet geheel voorbehoudt aan de godsdienstige gezindheden, want de begraafplaatsen moeten, volgens art. 18 van het wets-ontwerp, besloten plaatsen zijn.

„Het artikel zou dus mijns inziens er bij winnen en het bezwaar van den heer GODEFROI opgelost worden, wanneer de woorden: „en naar het graf” weder uit het artikel wegvielen.”

Andere leden ondersteunden dit laatste denkbeeld.

1) Dat de oud-Minister hier art. 28 voorbijzag, dat ook in zijne ontwerpen voorkwam, ligt wél voor de hand.

De heer VAN ZINNIOQ BERGMANN merkte op dat de Minister die woorden in het art. opgenomen had naar aanleiding van eene in de stukken gemaakte aanmerking: of niet in art. 8, even als in art. 38, ook van het vervoer naar het graf binnen de begraafplaats moest worden gewaagd? Maar de verandering — zeide hij — streeft het doel dat beoogd was, voorbij. Art. 38 bestond oorspronkelijk slechts uit het eerste lid, luidende: „Het staat ieder vrij, voor het vervoer van lijken naar de begraafplaats zoodanige personen en middelen te gebruiken als hij wil, mits zich gedragende naar de plaatselijke verordeningen, in art. 8 dezer wet bedoeld.” Bij het onderzoek in de afdeelingen verlangde men te weten, of door de woorden „naar de begraafplaats” ook het vervoeren naar het graf binnen de begraafplaats bedoeld werd en wenschte voor dat geval de in het artikel toegekende vrijheid tot de algemeene begraafplaats te beperken. Naar aanleiding daarvan is door de Regering een tweede lid aan art. 38 toegevoegd, houdende: „Dezelfde vrijheid bestaat voor het vervoer naar het graf binnen de algemeene begraafplaats.” Dit doelde dus niet op bijzondere begraafplaatsen, en de gelijksoortige bijvoeging die men heeft verlangd in art. 8, moest dus even als art. 38 betrekking hebben tot de algemeene begraafplaats. Vermits nu art. 8 is algemeen en ook betrekking heeft op de bijzondere begraafplaatsen, is door de bijvoeging in art. 8: „en naar het graf” meer vastgesteld dan hetgeen in art. 38 bepaald is.

Z. i. was genoeg voorzien, wanneer de woorden *en naar het graf* uit het art. geligt werden.

De heeren VAN DER DOES DE WILLEBOIS EN VAN DELDEN voegden zich bij de vorige sprekers. De laatste wees er nog op dat hetgeen op de begraafplaats zelve moest worden in acht genomen, geregeld zou worden bij de plaatselijke verordening bedoeld in art. 28, en maakte daarom de leden, die tegen de bedoelde woorden bezwaar hadden, indachtig dat zij daarop bij art. 28 zouden moeten terugkomen.

De Minister erkende de juistheid dezer opmerking, en liet dus de woorden *en naar het graf* in de beide alinea's weder vervallen.

Daarop trok de heer GODEFROI zijn amendement in, zich voorbehoudende bij art. 28 op de zaak terug te komen. —

Nog vermeld ik dat de heer DUMBAR van meening was dat de nu geschrapte woorden in het tweede lid van art. 8 wèl moesten blijven. De daar voorgeschreven regeling — zeide deze — zal zich moeten uitstrekken tot aan en in het graf. Men zou de zaak praejudiciëren door de wegneming dier woorden.

Volgens den heer DE WILLEBOIS was integendeel het bezwaar omtrent de tweede alinea hetzelfde als dat omtrent de eerste. Immers zouden op kosten der gemeente menigmaal lijken worden bezorgd binnen het *enclos* voor eene kerkelijke gemeente aangelegd. Dezelfde beweegreden dus die deed verlangen dat de verordeningen

zich niet uitstrekken zouden binnen het *enclos*, was z. i. toepasselijk op de beide zinsneden.

Art. 8 werd daarop aangenomen; en men kwam bij art. 28 op het besproken punt terug. Ik moet dus verder naar de aant. bij dat art. verwijzen. Zie ook het aanget. bij art. 38.

V. Een ander punt werd door den heer VAN KUYK aangeroerd. In art. 8 — zeide hij — wordt van plaatselijke verordeningen gesproken. Wanneer dit nu eene plaatselijke verordening is waarbij geene straf tegen de overtreding bedreigd wordt, dan behoeft die niet aan Gedeputeerde Staten te worden opgezonden. Zou het nu niet goed zijn te bepalen dat voor elke soortgelijke verordening in deze wet bedoeld, toch goedkeuring van Gedeputeerde Staten vereischt wordt?

De Minister antwoordde: Omtrent de vraag in hoeverre het goed zou zijn voor te schrijven dat de plaatselijke verordeningen aan Gedeputeerde Staten ter goedkeuring worden gezonden, antwoord ik dat die eigenlijk alleen ter kennisgeving worden gezonden; voor zooverre Gedeputeerde Staten ze niet in strijd achten met de wet, geven zij berigt van de ontvangst binnen veertien dagen nadat hun het afschrift der verordening is geworden. Overal waar verordeningen op de openbare orde worden gemaakt, zijn echter strafbepalingen noodig, zoodat ik het voorschrift om die verordeningen aan Gedeputeerde Staten mede te deelen niet noodig oordeel.

Ofschoon de heer VAN KUYK niet repliceerde, moet ik toch opmerken dat dit geen antwoord was op zijne vraag, die juist betref het geval dat geen straf was bedreigd. Reeds zijn er verscheidene dergelijke verordeningen vastgesteld, en het zal overbodig zijn op te merken dat art. 167 der gemeentewet alleen op strafverordeningen ziet, en dat andere plaatselijke verordeningen, voor zoo ver de wet niet elders mededeeling aan Gedeputeerde Staten voorschrijft, volgens den regel van art. 152 dier wet slechts dan behoeven te worden medegedeeld, wanneer Ged. Staten daartoe aanvraag doen.

Ofschoon nu in art. 8 geen verandering werd gebragt, kwam men dan ook, bij de behandeling van art. 28, hoewel zonder vrucht, op de zaak terug. Zie de aant. aldaar.

Omtrent het gemis van strafbedreiging in de verordeningen, zie men de aant. op art. 7 bladz. 127 onder X.

VI. *Art. 8 is toepasselijk voor het vervoer van lijken zoowel naar bijzondere als naar algemeene begraafplaatsen. Voor beide moet de plaatselijke verordening regelen geven.

Ligt de algemeene begraafplaats op het grondgebied eener andere gemeente, dan wordt de verordening omtrent *die* begraafplaats door de raden van beide gemeenten vastgesteld. Zie verder art. 29.

Ten opzichte van het vervoer naar de *bijzondere* begraafplaatsen heeft alleen de raad der gemeente waarin ze gelegen zijn, regelen te geven.

VII. Bij de vaststelling der hier bedoelde verordeningen heeft men ook te letten op art. 11 dezer wet omtrent het vervoer van lijken tijdens het heerschen eener besmettelijke ziekte uit andere gemeenten, op wier grondgebied eene of meer begraafplaatsen zijn.

Waar en zoolang de algemeene maatregel van inwendig bestuur, krachtens dat art. vast te stellen, toepasselijk is, moet de werking der plaatselijke bepalingen, die hieromtrent mogten worden gemaakt, geschorst blijven. Zie ook de aant. aldaar.

VIII. Het vervoeren en doen vervoeren van een lijk in strijd met art. 11 is strafbaar volgens art. 40 N°. 2 dezer wet. —

Bij het bedreigen van eigen straf tegen overtreding der plaatselijke verordening zij men verder indachtig, dat bij art. 41 N°. 12 reeds straf is gesteld tegen het feitelijk belemmeren of verhinderen van het geoorloofd vervoer van een lijk naar eene begraafplaats, en bij art. 43 N°. 3 tegen het vervoeren van een lijk in het geval van art. 5, in strijd met dat artikel.

IX. In de aant. op art. 1 eerste lid, bladz. 29—31 onder IX, is de geschiedenis medegedeeld van de woorden *gesloten kist*. Daaruit vloeide voort dat de wet voor het begraven van lijken niet meer eene *behoorlijk* gesloten kist vordert, gelijk de Regeringsontwerpen, maar alleen *gesloten*, hoe dan ook.

Mag nu evenwel de verordening van art. 8 bevelen, dat het *vervoer* der lijken naar de begraafplaats

geschiede in eene *behoorlijk, wel- of goed-*gesloten kist, of dat bij lijken van personen aan besmettelijke ziekten overleden bijv. de naden der kist van binnen gepekt moeten zijn?

In onderscheidene verordeningen komen zoodanige bepalingen voor, doch daartegen is, juist met het oog op art. 1 der wet en de daarover gevoerde beraadslagingen, bedenking gerezen.

Aangezien evenwel art. 1 slechts op het *begraven* zelf ziet, waaronder in den zin der wet het *vervoer* naar de begraafplaats niet begrepen is (zie o. a. de strafbepalingen), en de verordeningen krachtens art. 8 vastgesteld, slechts voorschrijven wat bij het brengen der lijken, het *vervoer naar* de begraafplaats is in acht te nemen, kan ik in de bedoelde bepalingen geen bepaalden strijd met de wet zien.

Hierbij wordt herinnerd de opmerking in het V. V. 66/7 gemaakt en op bladz. 30 medegedeeld, dat wel natuurlijk ook voor de bedoelde Israëlieten het voorschrift gelden moest, dat *vervoer* van het lijk in eene goed gesloten kist plaats had, maar dat dit bij de begrafenis zelve niet volstrekt noodzakelijk was.

Uit deze meening in het vroeger opgegeven verband blijkt, dat men zoodanig voorschrift zelfs overeen konde brengen met het begraven *zonder* kist, alzoo te eer met het begraven in eene kist, op welke wijze ook gesloten.

Zie ook bladz. 122, aant. VIII.

X. Bij weigering van den raad tot vaststelling der plaatselijke ver-

Zij bepalen de wijze waarop de lijken, die op kosten der gemeente begraven worden, naar de begraafplaats zullen worden gebragt (m).

Art. 9. Ingeval voor het begraven van een lijk door de nabestaanden of betrekkingen of door armbesturen niet wordt gezorgd, wordt daarin door den burgemeester voorzien (n).

ordeningen in dit art. voorgeschreven, zijn artt. 126 en 127 der gemeentewet toepasselijk; zie de aant. op art. 7, bladz. 128 onder XI.

(m) I. De bedoeling der slotbepaling is volgens de M. v. T., te voorkomen dat zij, die met de zorg voor het begraven der lijken van onvermogenen belast zijn, hiermede naar willekeur te werk gaan. Hieruit kon ligt wrevel der onvermogenen tegen de overheid ontstaan.

II. De wijze van vervoer der hierbedoelde lijken moet bepaaldelijk worden geregeld.

Bepalingen dus in verordeningen voorkomende, dat dit vervoer zal geschieden *op de gebruikelijke wijze*, of wel op de *minst kostbare wijze* en dergel., voldoen niet aan de wet. Verg. ook de aant. III op het eerste lid, onder 2°, bladz. 129 v.

III. Art. 8, 2de lid, geldt ook voor het vervoer van lijken die op kosten der gemeente begraven worden op *bijzondere begraafplaatsen*. Verg. de geschiedenis van het vervallen der woorden *en naar het graf*, bladz. 130 vv. onder IV.

IV. Overigens wordt naar de aant. op het eerste lid verwezen.

(n) I. Art. 9 luidde in de eerste ontw. als volgt:

„Ingeval voor het begraven van een lijk door de nabestaanden of betrekkingen niet wordt gezorgd, wordt daarin van wege burgemeester en wethouders, ten koste van de nalatenschap, of, bij ongenoegzaamheid van deze, van de bloed- of aanverwanten, die krachtens de art. 376 en volgg. van het Burgerlijk Wetboek tot het verstrekken van onderhoud zijn verplicht, voorzien.”

Bij de N. v. W. 58/9 werd *van wege burgemeester en wethouders* veranderd in: *door den burgemeester*.

Verder werd achter het art. als 2de lid gevoegd: „Wordt de afgifte van het lijk geweigerd, dan zijn de personen, met het vervoeren van het lijk belast, bevoegd, de woning, waar het zich bevindt, binnen te treden, mits in bijzijn van den burgemeester.”

Bij het ontw. 66/7 werd tusschen *betrekkingen* en *niet ingelascht: of door armbesturen*. Verder werd de bepaling omtrent de

kosten overgebracht naar art. 37, en het 2° lid ingevlochten in het nieuwe art. 10, zoodat in art. 9 nu niets anders meer voorkwam dan wat het thans inhoudt.

II. „Een noodzakelijk gevolg van den in art. 1 gestelden regel is, dat waar de naastbestaanden voor de begraafing niet zorgen, hierin door de overheid worde voorzien. Dit wordt bovendien in het belang der openbare orde en gezondheid gevorderd.” M. v. T. 55/6.

Het sedert gewijzigde art. maakt, behalve van nabestaanden, nog van betrekkingen en van armbesturen melding. Zie verder de volgende aant.

Ten aanzien der begraafing van lijken van krijgslieden zie men het Kon. besluit van 24 Junij 1869 N°. 19, medegedeeld bij art. 36.

III. De vrees werd, blijkens het V. V. 58/9 geuit, dat in sommige streken des lands de minvermogens, met den inhoud van art. 9 bekend, zich aan de begraafenis hunner dooden onttrekken en de zorg daarvoor aan burgemeester en wethouders (thans: burgemeester) overlaten zouden.

In haar antwoord wees de Regering op het opengestelde verhaal der kosten. Zie hierover meer in de aant. op art. 37.

De Regering had ook kunnen wijzen op de straf bij art. 41 N°. 1 tegen het niet-begraven gesteld. *Wie* echter strafregtelijk aansprakelijk zijn, is eene vraag, die bij deze wet juist niet is uitgemaakt. Zie de aant. op art. 1 eerste lid, bladz. 24—27 onder VI.

Ik merk hier nog op, dat art. 1

tweede lid spreekt van *echtgenoot, bloed- of aanverwanten, erfgenamen of diegenen die anderzins voor de begrafenis te zorgen hebben*; dat art. 9 alleen gewaagt van *nabestaanden, betrekkingen of armbesturen*; art. 36 van *diakoniën, armbesturen of andere instellingen*; art. 37 weder van *nabestaanden, erfgenamen of executeurs-testamentair en armbesturen*.

Men ziet hieruit hoe de terminologie der wet verschilt. Ook met het oog op de aangehaalde uitdrukkingen was bij het V. V. 66/7 opgemerkt, dat de in iedere wet noodzakelijke gelijkvormigheid van uitdrukking op stuitende wijze uit het oog verloren was.

Niettemin is dit gebrek blijven bestaan: de gevolgen kunnen bij de toepassing der wet niet achterblijven.

IV. Art. 36 ziet meer op onvermogen, art. 9 veronderstelt ook nalatigheid of onwil.

Deze uitlegging, door de Kamer aan het art. bij het V. V. 58/9 gegeven (zie de aant. op art. 37), werd door de Regering niet bestreden en schijnt juist. —

Art. 37 handelt voorts over de kosten, terwijl in art. 9, zooals de Minister bij de beraadslaging zeide, de politiezorg zelf wordt bedoeld, waaraan bij eerstgemeld art. uitvoering wordt gegeven.

V. De zorg der begraafing van overheidswege is hier aan den burgemeester opgedragen, in plaats van aan burgemeester en wethouders, gelijk bij de twee eerste ontw. werd gedaan, en wel om dezelfde reden als bij art. 6 op bladz. 108 onder III is opgegeven.

Art. 10. Wordt de toegang tot de woning ter verrigting der doodschouw of der geregtelijke schouwing, of de afgifte van het lijk hetzij ter begraving, hetzij ter vervoer naar het lijkenhuis geweigerd, dan kan de woning, ondanks den bewoner, door de daarmede belaste personen op elk uur worden binnengetreden, mits in bijzijn van den burgemeester, den kantonregter of den commissaris van politie (o).

VI. Wordt de afgifte van het lijk ter begraving geweigerd, dan kan de woning ondanks den bewoner worden binnengetreden volgens art. 10. Men zie ook de aant. aldaar.

De weigering tot de afgifte van het lijk is bovendien strafbaar volgens art. 41 N°. 6.

(o) I. Van dit artikel 10 kwam het eerst iets voor in de N. v. W. 58/9, namelijk als tweede lid van art. 9. Dit werd, gewijzigd, ingelascht in een nieuw art. 10, dat bij het ontw. 66/7 voorgedragen werd, en sedert onveranderd is gebleven. Zie bladz. 136 onder (n) I en de volgende aant.

II. 1°. Tot het geven der bevoegdheid tot het binnentreden der woningen volgens dit art., werd de Regering het eerste geleid door eene opmerking, in het V. V. 58/9 bij art. 9 gemaakt, waarbij voorziening werd verlangd in een bezwaar dat bij het ten uitvoer leggen van dat art. 9 zou ontstaan. Het was denkbaar — zeide men — dat de nabestaanden en betrekkingen niet voor het begraven van het lijk zorgden, en als burge-

meester en wethouders (thans de burgemeester) die zorg op zich namen, de afgifte van het lijk weigerden. Voor zoodanig geval scheen de wet magtiging tot het binnentreden in de woning te moeten verleenen. Die magtiging zou noodig zijn, ook dan wanneer tegen de weigering der afgifte van het lijk eene strafbepaling werd vastgesteld.

Aan de opmerking werd voldaan door toevoeging van een 2° lid aan art. 9.

2°. Bij het V. V. 59/60 rees bij dat art. 9 nog eene andere vraag. Er wordt alleen bedoeld — zeide men — op het geval, dat de afgifte van het lijk voor het begraven wordt geweigerd. Maar nu bestaat misschien nog meer gevaar van weigering der afgifte, als het gemeentebestuur in het belang der openbare gezondheid het voorafgaand overbrengen van ieder lijk naar een lijkenhuis heeft voorgeschreven. Moet alzoo in het zamenstel der wet niet worden gezorgd, dat die maatregel in elk geval uitvoering kunne erlangen, en dus de slotbepaling van het

artikel zich ook tot weigering van afgifte voor het overbrengen naar het lijkenhuis uitstrekke?

Dientengevolge werd in het ontw. 66/7 het tweede lid van art. 9, thans tot een nieuw art. 10 vervormd, in den bedoelden zin uitgebreid.

3°. Tevens werd voorzien in het geval, dat de toegang tot de woning zou worden geweigerd ter verrigting der doodschouw overeenkomstig art. 4, 4° lid, en der geregtelijke schouwing volgens art. 5. Zie verder de aant. op deze artt.

III. Art. 10 stelt den toegang tot de woning niet open voor het geval dat het misdrijf is gepleegd van het verbergen van het lijk van iemand, die aan een geweldigen dood is gestorven, of de poging daartoe.

Hoewel art. 359 van het Strafwetboek is ingetrokken en dit feit thans bij deze wet, art. 43 N°. 2 is strafbaar gesteld, blijven daarop natuurlijk artt. 106- en volgg. van het Wetboek van Strafvordering omtrent huiszoeking van toepassing, voor zoover dat feit, afgezien van zijn karakter als politieovertreding der begrafeniswet, op zich zelf reeds als misdrijf is aan te merken. Zie meer over dit misdrijf de aant. op art. 43 N°. 2.

IV. Omtrent de weigering van den toegang tot de bijzondere *begraafplaatsen*, zie men de aant. op art. 14.

V. "*het lijkenhuis*". Ten op-

zichte van de weigering tot afgifte van een lijk ter vervoer naar het lijkenhuis, kan dit art. natuurlijk alleen worden toegepast, wanneer een lijkenhuis aanwezig is. Uit het woordje *het vóór* lijkenhuis kan niet de meening worden afgeleid, zooals bij de beraadslaging werd gevreesd, alsof nu bij iedere begraafplaats een lijkenhuis *moest* wezen. Zie verder de aant. op art. 6, vierde lid bladz. 120 v.

VI. Tegen het weigeren van den toegang tot de woning is niet afzonderlijk straf bedreigd, evenmin als dit bij de wet van 31 Aug. 1853 (Stbl. N°. 83) is geschied. 1)

En gelijk de gemeentebesturen niet bevoegd kunnen worden geacht bij hunne verordeningen, ter uitvoering van die wet vastgesteld, tegen het bedoelde feit straf te bedreigen, omdat de wet hen niet bevoegd verklaart aan de ingezetenen het toelaten der ambtenaren te bevelen, evenmin zijn zij bevoegd in hunne verordeningen, krachtens deze wet vastgesteld, eene poenale sanctie aan art. 10 te geven.

Art. 41 N°. 6 stelt echter straf op het verhinderen of belemmeren der doodschouw of de poging daartoe, en op de weigering tot afgifte van een lijk, in art. 10 bedoeld, terwijl art. 43 N°. 6 straf bedreigt tegen het verhinderen of belemmeren van de geregtelijke schouwing van een lijk of de poging daartoe.

1) Art. 5 laatste lid der wet van 1 Junij 1865 (Stbl. N°. 58) regelende het geneeskundig staatstoezigt, stelt de weigering van toelating der geneeskundige ambtenaren enz. strafbaar met boete van f 25 tot f 75.

Art. 11. Tijdens het heerschen eener besmettelijke ziekte kan het vervoer van lijken uit eene gemeente, op wier grondgebied eene of meer begraafplaatsen zijn, door Ons worden verboden of slechts worden toegestaan onder door Ons te stellen voorwaarden (p).

Zie ook artt. 209 volgg. Wetb. v. Strafrecht.

VII. 1°. Aanvankelijk werd ter uitvoering van art. 10 (toen nog tweede lid van art. 9) alleen het bijzijn van den *burgemeester* vereischt. Bij het V. V. 59/60 werd daartegen opgemerkt, dat in groote gemeenten, waar de bemoeijensissen des burgemeesters zoo veelvuldig zijn, de nakoming van dit voorschrift dien ambtenaar te zeer bezwaren kon. Men vroeg daarom, of niet waarborg genoeg gegeven werd, wanneer hier, in plaats van den burgemeester, ook de kantonregter of de commissaris van politie kon optreden. Zoo doende bleef de bepaling meer in overeenstemming met art. 3 der wet van 31 Augustus 1853 (Staatsblad N°. 83).

Bij het ontw. 66/7 werd aan deze opmerking voldaan.

2°. Om art. 10 toe te passen en dus het bijzijn der bedoelde ambtenaren te wettigen, behoort er bepaalde *weigering* van den toegang te zijn.

VIII. Volgens art. 3 laatste lid der wet van 31 Aug. 1853 (Stbl. N°. 83) en evenzoo o. a. volgens art. 5 der aangehaalde geneeskundige wet van 1865 moet van het binnentreden en van de redenen, die daartoe geleid hebben, door

hem, die krachtens de voorafgaande bepaling daarbij tegenwoordig is geweest, binnen tweemaal 24 uren proces-verbaal opgemaakt en aan den ingezetenen, wiens woning is binnentreden, in afschrift medegedeeld worden.

Het blijkt niet waarom deze waarborg tegen misbruik van de verleende bevoegdheid niet is opgenomen. Wel is het doel van het binnentreden in art. 10 onzer wet aangewezen, maar hetzelfde is het geval in de aangehaalde wetten, en ook hier is misbruik mogelijk.

(p) I. In plaats van het tegenwoordig art. had het ontw. 55/6 de volgende bepaling:

„Geen lijk wordt naar eene andere gemeente vervoerd alvorens tothet vervoeren door burgemeester en wethouders verlof verleend en aan den burgemeester der gemeente, waar het lijk ter aarde besteld zal worden, kennis gegeven zij.”

Bij de N. v. W. 58/9 werden de woorden *burgemeester en wethouders* veranderd in: *den burgemeester*.

Bij het ontw. 66/7 kwam het art. te luiden als volgt:

„Tijdens het heerschen eener besmettelijke ziekte kan het vervoer

van lijken naar andere gemeenten door Ons worden verboden."

De woorden *naar andere gemeenten* vervielen bij het ontw. 67/8 II, en werden veranderd als volgt: *uit eene gemeente, op wier grondgebied eene of meer begraafplaatsen zijn.*

Bij de beraadslaging werd een amendement van den heer GODEFROI met 50 tegen 4 stemmen aangenomen, strekkende om aan het slot van het artikel bij te voegen: *of slechts worden toegestaan onder door Ons te stellen voorwaarden.*

II. 1°. Tot opheldering van het art. moet ik noodzakelijk teruggaan tot hetgeen vóór het ontw. 66/7 waarbij het art. belangrijk is gewijzigd, over het hier gerede punt is voorgevallen.

Bij het V. V. 58/9 werd getwijfeld of het voorschrift wel volledig was. Moet — vroeg men — de burgemeester der gemeente, waarheen het lijk vervoerd wordt, niet kunnen weigeren, waar het een lijk geldt van iemand, aan eene besmettelijke ziekte overleden? Er waren leden, die het overeenkomstig den geest der wet achtten, dat geen vervoer van eenig lijk plaats had zonder dat een bevoegd geneeskundige over het geven van verlof was gehoord. Welligt ook ware het noodig, dat de wet een termijn bepaalde, binnen welken het gevraagd verlof wordt verleend.

Nog tot eene andere bedenking — werd verder gezegd — gaf het artikel aanleiding. De wet laat het geheel aan de willekeur van

burgemeester en wethouders over, al dan niet verlof tot het vervoer van het lijk te verleenen. Maar nu zou de weigering op een geheel verkeerden grond kunnen berusten. Men stelle bijv. dat in de gemeente, waar het overlijden heeft plaats gehad, geen begraafplaats ten behoeve der leden van eene bepaalde godsdienstige gezindte bestaat; dat de betrekkingen daarom het lijk naar elders, waar dit wel het geval is, willen doen overbrengen, en dat het gemeentebestuur in het belang der gemeentekas of om andere redenen zich daartegen verzet. Om zulke moeilijkheden voor te komen, zou het niet overtollig zijn, in de wet uit te drukken, dat het verlof alleen om redenen, aan den openbaren gezondheidstoestand ontleend, kan worden geweigerd.

Al verder werd gevraagd, hoe het artikel zal worden toegepast, waar, volgens art. 13, eene gezamenlijke begraafplaats voor twee of meer gemeenten is ingerigt, of waar de begraafplaats, althans voor een deel der ingezetenen, buiten de gemeente hunner inwoning gelegen is. Dit laatste heeft bij onderscheidene groote gemeenten plaats. De Amsterdamsche Israëlieten maken van de begraafplaats te Muiderberg gebruik. Uit 's Gravenhage wordt een deel der lijken op Eikenduinen ter aarde besteld. Naauwelijks kan daarbij aan vervoer der lijken, in de gewone betekenis des woords, gedacht worden.

Het antwoord van de Regering luidde als volgt: 1)

1) Om het verband vermeld ik ook den aanhef, die overigens sloeg op

„Het voorschrift van art. 4 is algemeen en strekt tot waarborg, dat geene begraving plaats hebbe wanneer niet het overlijden in de registers van den burgerlijken stand is opgeteekend. Behalve het daar gevorderde verlof van den ambtenaar vanden burgerlijken stand, schijnt nog het verlof van den burgemeester 1) noodig wanner men het lijk naar eene andere gemeente wil vervoeren. De overheid toch moet beoordeelen, of dit zonder nadeel voor de openbare gezondheid kan geschieden, en zoo noodig maatregele van voorzorg kunnen voorschrijven. In bijzondere omstandigheden zal de burgemeester, alvorens het verlof te geven, den raad van een deskundige inroepen; doch het schijnt niet noodig, hem tot het inwinnen van zoodanig advies bij iedere aanvraag te verplichten.

„Aan den burgemeester der gemeente, waarheen het lijk wordt vervoerd, kan de magt niet worden toegekend, de begrafenis te weigeren, daar zulks tot groote verwarring zou kunnen leiden. Wanneer de burgemeester der gemeente, waar het lijk gevallen is, verlof tot vervoer gegeven heeft, moet men aannemen, dat er uit dat vervoer geene nadeelen te vreezen zijn en is eene bloote kennisgeving aan den burgemeester der gemeente, waar de begrafenis moet plaats hebben, ten einde hij voor de handhaving der openbare orde kunne zorgen, voldoende.

„Het schijnt niet aan te nemen, dat de burgemeester verlof tot vervoer zou weigeren, tenzij daarvoor gewigtige redenen bestaan. Evenzoo kon men stellen, dat de ambtenaar van den burgerlijken stand het in art. 4 bedoelde verlof tot begraven zal weigeren. De burgemeester die zoo willekeurig handelde, zou spoedig bij de Regering aangeklaagd worden en eene teregtwijzing niet ontgaan.

„Is eene gemeenschappelijke begraafplaats voor twee of meer gemeenten aangelegd, dan zullen de betrokken besturen bij de regeling dezer zaak ingevolge art. 121 der gemeentewet de noodige voorschriften omtrent het vervoer van lijken naar de begraafplaats kunnen geven. Wanneer de begraafplaats voor een deel der ingezetenen buiten de gemeente hunner inwoning gelegen is, bestaat er geen reden, waarom het bedoelde verlof niet zou gevraagd worden. In het gestelde geval is het toch onverschillig of het lijk naar de begraafplaats Eikenduinen dan wel naar Wassenaar of Voorburg vervoerd wordt. Wordt nu een verlof gevorderd voor het vervoer naar deze gemeenten, hetzelfde zal evenzeer noodig zijn voor het vervoer naar Eikenduinen. Voor de ingezetenen kan hieruit geen bezwaar ontstaan, daar dit verlof tegelijk met dat van den ambtenaar van den burgerlijken stand kan worden aangevraagd.”

eene vraag, of ook hier verlof tot de begraving van den ambtenaar van den burgerlijken stand volgens art. 4 noodig was.

1) Aldus was inmiddels het art veranderd, in plaats van: *burgemeester en wethouders*.

Bij het V. V. 59/60 kwam de Kamer op het artikel terug. Verscheidene leden — wordt daarin gezegd — blijven van gevoelen, dat, ingeval de algemeene of bijzondere begraafplaats buiten het grondgebied der gemeente, waar het overlijden heeft plaats gehad, gelegen is, de vordering van het verlof des burgemeesters tot het vervoer van het lijk naar elders moeilijkheid kan doen ontstaan. Die moeilijkheid — men erkende het gaarne — zal niet ligt rijzen zoodra, naar aanleiding van art. 13, eene gemeenschappelijke begraafplaats voor twee of meer burgerlijke gemeenten is gesticht. Dan eischt geheel de zaak, volgens art. 121 der gemeentewet, eene bepaalde, voorafgaande regeling. Maar anders is het, waar eene kerkelijke gemeente eene begraafplaats gesticht heeft, die voor de ingezetenen van verscheidene burgerlijke gemeenten van ééne gezindheid dient en voor dezen de eenige begraafplaats uitmaakt. Dan is het geenszins zoo geheel onwaarschijnlijk, dat het verlof onder bepaalde omstandigheden geweigerd wordt, of dat daarover althans twist ontstaat. Men ziet niet in, waarom het verlof niet door eene bloote kennisgeving te vervangen ware. Misschien zelfs zou de wet kunnen aannemen, dat zoowel de bijzondere als de algemeene begraafplaats, die voor ingezetenen eener burgerlijke gemeente dienen moet, al ligt zij ook buiten die gemeente, beschouwd wordt als tot haar grondgebied te behooren. Men verlieze

daarbij niet uit het oog, dat toch reeds volgens art. 4 verlof van den ambtenaar van den burgerlijken stand voor elke begraafing moet worden verleend, en dat derhalve het erlangen van een tweede verlof voor het begraven op een bepaald punt, al ligt het ook buiten de gemeente, naar noodeloozen omslag zweemt, vooral wanneer het vervoer van het lijk daarheen als 't ware een natuurlijk gevolg is van eenen bestaanden staat van zaken.

2°. De aangevoerde bezwaren schijnen de Regering die het ontw. 66/7 voordroeg, tot eene geheele omwerking van het artikel te hebben geleid. Ze werd niet opzettelijk toegelicht.

Het art. bevatte nu geen algemeen verbod meer van vervoer van lijken naar eene andere gemeente zonder verlof van burgemeester of burgemeester en wethouders en kennisgeving aan den burgemeester der gemeente waar het lijk begraven zou worden.

Slechts werd de *bevoegdheid* aan den Koning verleend om het vervoer van lijken naar andere gemeenten, en dat alleen *tijdens het heerschen eener besmettelijke ziekte*, te verbieden.

3°. Op het art. zooals het nu was gewijzigd, werden in het V. V. de volgende opmerkingen gemaakt:

Een algemeen verbod van het vervoer van lijken naar eene andere gemeente tijdens het heerschen eener besmettelijke ziekte, zou eene bedenkelijke zijde kunnen hebben. Niet slechts liggen de afzonderlijke begraafplaatsen

van godsdienstige gezindten somtijds in eene andere gemeente, gelijk bijv. die van Amsterdamsche Israëlieten, welke zich te Muiderberg bevindt, maar er zijn ook zeer aanzienlijke gemeenten, die hare algemeene en bijzondere begraafplaatsen buiten haar grondgebied hebben.

Andere leden meenden dat het facultatieve karakter der bepaling het bezwaar genoegzaam wegnam.

Volgens een derde gevoelen bestond tegen het vervoer van lijken tijdens het heerschen eener besmettelijke ziekte hoegenaamd geen bezwaar, mits dit slechts altijd plaats had in eene hermetisch geslotene kist. Zij wilden dus de bepaling zoodanig gewijzigd hebben, dat in het gestelde geval bij algemeenen maatregel van inwendig bestuur het vervoer van lijken naar eene andere gemeente verboden werd, tenzij in zoodanige kist.

„Het spreekt van zelf — antwoordde de Regering — dat de algemeene maatregel van inwendig bestuur, hierbedoeld, eene uitzondering zal maken ten aanzien van die begraafplaatsen, welke in eene andere gemeente zijn gelegen dan waarvoor zij bestemd zijn. Zoodanig voorschrift kan tot geene ongelegenheid aanleiding geven. Het vorderen eener hermetisch luchtdichte sluiting, gesteld dat daaruit geenerlei nadeel voor de openbare gezondheid te vreezen ware, zou voor minvermogenden te bezwaarlijk zijn.”

De Kamer achtte evenwel haar bezwaar niet genoegzaam opgelost.

Wanneer — zeiden men — krachtens de wet, het vervoer van lijken naar andere gemeenten, uithoofde van het heerschen eener besmettelijke ziekte wordt verboden, kan, naar het schijnt, de algemeene maatregel van inwendig bestuur, die dat verbod inhoudt, geen uitzondering maken ten aanzien van de gemeenten, die geene begraafplaats op haar grondgebied hebben. Het verbod, bij het wetsartikel bedoeld, is toch algemeen. Is de uitzondering voor het hier bedoelde geval onvermijdelijk, dan moet ook de wet tot het maken daarvan aanleiding geven.

4°. Ten gevolge dezer nadere beschouwingen wijzigde de Regering het art. bij het ontw. 67/8 II in dien zin dat het verbod nu alleen zou worden uitgevaardigd voor het vervoer van lijken *uit eene gemeente, op wier grondgebied eene of meer begraafplaatsen zijn.*

Door deze wijziging was, naar zij vertrouwde, aan de geopperde bedenking te gemoet gekomen.

In het Eindv. werd echter de opmerking gemaakt, dat door de wijziging, die dit artikel nu laatstelijk had ondergaan, geenszins alle bezwaren tegen het verbod van vervoer van lijken tijdens het heerschen eener besmettelijke ziekte waren weggenomen; werd zoodanig verbod bijv. voor Amsterdam uitgevaardigd, de leden van het Israëlietisch kerkgenootschap, die er prijs op stelden de lijken van geloofsgenooten naar de begraafplaats te Muiderberg te doen vervoeren, zouden daarin verhinderd worden.

In antwoord gaf de Minister ROCK bij de M. v. T. 68/9 te kennen, dat het artikel thans in dien zin was gewijzigd, dat alleen de bevoegdheid aan de uitvoerende magt wordt gegeven, om tijdens het heerschen eener besmettelijke ziekte het vervoer van lijken naar andere gemeenten te verbieden. Van die bevoegdheid — zeide de Minister — zal dan alleen voor die gemeenten gebruik worden gemaakt, waar dat verbod tot geene belemmering zal leiden.

De Minister sprak hier van *thans* gemaakte wijziging: zij doelde echter kennelijk op de reeds vroeger door zijn voorganger gemaakte wijzigingen. Immers het ontw. 68/9 hield geen nadere wijziging in.

5°. Bij de beraadslaging kwam men op de medegedeelde bezwaren terug. Vooraf deel ik nog andere bedenkingen mede, die met de eerste meer of min samenhangen.

De heer WESTERHOFF zeide dat men uit de redactie van het art., dat geen onderscheid maakte of in de gemeente van uitvoer alleen bijzondere dan wel tevens algemeene begraafplaatsen waren, kon alleiden dat eigenaars van bijzondere begraafplaatsen verplicht zouden kunnen worden om voor het lijk, waarvan de uitvoer door den Koning verboden was, een graf op hunne begraafplaats in te ruimen. Hierdoor zou inbreuk worden gemaakt op het eigendomsregt. Hij gaf daarom in overweging te lezen, „eene of meer *algemeene* begraafplaatsen.”

De Minister had daartegen het bezwaar, dat dan waar geene al-

gemeene, maar alleen bijzondere begraafplaatsen waren, de uitvoer niet zou kunnen worden verboden. En nu was de reden voor het verbod juist om te voorkomen dat de lijken van personen die overleden waren in de gemeente waar de ziekte heerschte, de ziekte zouden overbrengen naar elders. (Zie verder hierna N°. 7).

Een ander bezwaar van het genoemde Kamerlid was, dat het verbod des Konings niet altijd, bv. in afgelegen plaatsen, tijdig genoeg bekend en er vóór dien tijd reeds lijken uitgevoerd zouden kunnen zijn en aldus het kwaad dat men wilde keeren, niet meer te voorkomen ware. Hij wilde daarom het vervoer uit eene besmette gemeente in geen geval gedoogd, maar streng verboden hebben, zoodat men het verbod des Konings dan niet behoefde af te wachten.

De Minister zag echter ook daarin bezwaar, en sloot zich aan bij den heer GODEFROI, die meende dat men het niet streng verbieden moest.

6°. Het laatstgenoemde lid namelijk ging meer van het denkbeeld uit dat het beginsel van dit art. met overdrijving kon worden toegepast. Dit lag eenigzins in het bestaan van het geneeskundig staats-toezigt op den tegenwoordigen voet, dat nu en dan eene zekere overdrijving aan den dag legde bij de behartiging der belangen van hygiënischen aard.

Wat zal er geschieden, vroeg hij, als op het grondgebied eener gemeente wel een of meer begraaf-

plaatsen zijn, maar deze niet zijn ingerigt voor de eene of andere kerkelijke gemeente, omdat deze hare eigene begraafplaats heeft op het grondgebied van eene andere gemeente? Wat zal dan geschieden, als het vervoer van lijken door den Koning verboden wordt? Waar moet men dan heen met die lijken?

Spreker wees op Amsterdam, waar de Israëlieten hunne begraafplaatsen *buiten* die gemeente hadden. De *algemeene* begraafplaatsen toch te Amsterdam waren juist ten gevolge van het bestaan dier kerkelijke begraafplaatsen buiten de gemeente, niet ingerigt voor de begraving van leden der Israëlitische gemeenten. Nu zou men kunnen beweren dat die algemeene begraafplaatsen voor de hier bedoelde exceptioneele gevallen tot het begraven van leden dier kerkelijke gemeenten moesten ingerigt worden. Maar dat het gemeentebestuur daartoe verplicht zou zijn, volgde niet duidelijk uit deze wet, althans niet volgens het gevoelen der Regering, in hare N. v. B. (58/91) medegedeeld. Eene inrigting der algemeene begraafplaatsen te Amsterdam, zóó dat zij óók voor de Israëlieten konden dienen, zou daarenboven welligt bezwaar kunnen hebben, nu die begraafplaatsen reeds waren aangelegd.

Het was daarom z. i. wenschelijk met behoud van het beginsel van het art., de absolute, de te strenge strekking er van te temperen en daartoe de bijvoeging in het art. te maken: *of slechts worden toe-*

gestaan onder door Ons te stellen voorwaarden.

De Minister merkte op dat het bezwaar van den heer GODEFROI afkomstig was van het Israëlitisch kerkbestuur te Amsterdam; dat het gemeentebestuur van Amsterdam in der tijd bepaaldelijk had geadviseerd omtrent de redactie van het artikel, en had aangevoerd dat het juist met het oog op de Israëlitische lijken wenschelijk was om de bepaling *facultatief* te stellen. Maar, behalve dat dit geschied was, werd het bezwaar van het genoemde lid, volgens den Minister, geheel opgeheven door art. 19, 1^e lid. Ten gevolge van deze bepaling — die de Minister voorlas en waarin hij de woorden: „eener kerkelijke gemeente die geen eigen begraafplaats bezit” expliceerde alsof er stond: „eener kerkelijke gemeente die geen eigen begraafplaats bezit *in de gemeente*” — zou, wanneer zich het geval mogt voordoen dat men het niet wenschelijk achtte het vervoer van lijken toe te staan, de algemeene begraafplaats in de gemeente de gelegenheid aanbieden om die lijken te begraven. Door de verlangde bijvoeging in het art. zou men ook niets anders verkrijgen dan hetgeen er eigenlijk reeds in was bepaald. Wel zou de bepaling dan wel zachter schijnen, maar de Minister geloofde toch dat door art. 19 het bezwaar reeds was opgeheven.

De oplossing van den Minister werd echter door meerdere

1) Zie de aant. op art. 17.

leden der Kamer onvoldoende geacht.

De heer VAN NAAMEN VAN EEMNES achtte het art. te algemeen gesteld. Tegen uitbreiding van besmettelijke ziekte kon ook worden te gemoet gekomen, door uit het art. te ligten de woorden: „uit eene gemeente, op wier grondgebied eene of meer begraafplaatsen zijn.” Men zou dan aan het uitvoerend gezag overlaten te bepalen, hoe in zoodanige gevallen gehandeld moest worden. Het ware dan ook beter aan het slot, in plaats van *verboden*, te lezen *beperkt*. Het mogt verder z. i. de bedoeling niet zijn het art. toe te passen, wanneer eene begraafplaats slechts eenige schreden buiten de gemeente gelegen was. Hij gaf dus wijziging van het art. in overweging, opdat zoo min mogelijk de vrijheid der ingezetenen werd beperkt.

De heer GODEFROI wees er op dat b.v. het gemeentebestuur van Amsterdam niet bedacht scheen op de inrigting zijner algemeene begraafplaatsen voor de Israëlieten, maar dat, wat daarvan ook ware, het beroep op art. 19 toch niet afdoende was. Dat art. maakte geen onderscheid tusschen het bezit eener eigen begraafplaats *in* of *buiten* de gemeente. De Israëlieten hadden eigen begraafplaatsen, ofschoon niet *in* de gemeente; art. 19 zou dus, om in het bezwaar te voorzien, moeten worden ge-

wijzigd 1). Bovendien art. 47, dat op bestaande begraafplaatsen sloeg, verwees wel naar artt. 17 en 18, niet naar art. 19. 2) Hij stelde dus de bovenomschreven bijvoeging in art. 11 als amendement voor.

Nadat de meening van den heer DE BOSCH KEMPER, dat wanneer de Regering de magt had om het vervoer te verbieden, zij dan ook de magt had om het onder voorwaarden toe te staan, was bestreden door den heer DU MARCHIE VAN VOORTHUIJSEN, die meende dat zooals het art. luidde, de Regering slechts kon kiezen om de begrafenis of onbepaald toe te laten of geheel te verbieden, en nadat de laatste ook nog had gewezen op het bezwaar van godsdienstigen aard dat het verbieden van de begraving op eene rustplaats, zooals die naar de overtuiging der betrekkingen van den overledene wenschelijk was, medebragt, werd het amendement met 50 tegen 4 stemmen aangenomen.

7°. Door de thans opengestelde gelegenheid om, in plaats van het vervoer geheel te verbieden, het ook onder voorwaarden toe te staan, wordt tevens te gemoet gekomen aan het bovengemelde bezwaar van den heer WESTERHOFF, dat door het verbod van uitvoer van een lijk ten gevolge van het art. zooals het eerst luidde, eigenaars van bijzondere begraafplaatsen welligt verpligt

1) Art. 19 werd niet gewijzigd, maar de Minister bleef bij zijne uitlegging daarvan, alsof er stond „in de gemeente.” Zie verder de aant. aldaar.

2) Ook hierover zie men de aant. op art. 19.

konden worden geacht een graf voor zoodanig lijk in te ruimen.

Het antwoord dat de Minister gaf, loste dat bezwaar volstrekt niet op. Indien zoodanige verplichting niet bestaat, zooals ook niet aannemelijk is, waar moet men dan, als de uitvoer geheel verboden is, met het lijk heen wanneer er geene *algemeene* begraafplaats in de gemeente is? Wel was de tweede alinea van art. 13, volgens welke van de verplichting tot het hebben eener algemeene begraafplaats tijdelijke onthoefing kan worden verleend, niet in het Regeringsontwerp opgenomen, maar er kon toch, ook volgens dat ontwerp reeds, eene gezamenlijke begraafplaats worden ingerigt voor twee of meer gemeenten te gelijk, zoodat niet in elke gemeente eene algemeene begraafplaats zijn zou.

Door het aangenomen amendement op art. 11 zal dus ook in het boven bedoelde bezwaar kunnen voorzien worden.

III. De heer WESTERHOFF vroeg ook nog verduidelijking van het artikel in een ander opzigt.

Zooals het namelijk luidde, zou bij het heerschen eener besmettelijke ziekte in het noorden des lands, de Koning het vervoer van lijken naar elders zelfs uit eene gemeente in het zuiden gelegen, indien aldaar namelijk eene of meer begraafplaatsen waren, kunnen verbieden. Hij meende dat de bedoeling was den uitvoer te verbieden van een lijk uit eene gemeente binnen welke

eene besmettelijke ziekte heerschte.

Maar nu kon verder die ziekte in eene of andere gemeente slechts heerschen in één gezin.

Hij veronderstelde dat hier moest gedacht worden aan eene besmettelijke ziekte die meer algemeen, die epidemisch en dus in verschillende huisgezinnen of in meer dan ééne gemeente heerschte. Daarom gaf hij in overweging om den aanhef van het art. te doen luiden: „Tijdens het *epidemisch* heerschen eener besmettelijke ziekte *in een of meer gemeenten van het Rijk* kan het vervoer van lijken uit *zoodanige gemeente*” enz.

De Minister antwoordde, dat art. 11 niet bedoelde het heerschen van eene besmettelijke ziekte in één gezin, maar in meerdere gezinnen, zóó dat de ziekte van epidemischen aard was.

Ofschoon hierbij niet op het eerste gedeelte der rede van den heer WESTERHOFF is geantwoord, volgt m. i. uit het verhandelde omtrent het amendement GODEFROI, dat de bedoeling van het art. is, dat het verbod slechts zal worden gegeven voor bepaalde gemeenten waar besmettelijke ziekte heerscht.

IV. Voorts zal de algemeene maatregel van inwendig bestuur, krachtens het art. vast te stellen, eerst genomen worden wanneer de besmettelijke ziekte uitbreekt en deze bijzondere bepalingen noodig maakt, daar deze bepalingen afhankelijk zijn van den aard en den omvang der ziekte, zoodat algemeene voorschriften niet vooraf gegeven kunnen worden.

V. Door het historisch beloop van art. 11 is de bevoegdheid van den plaatselijken wetgever in het geven van regelen bij het vervoer van lijken uit andere gemeenten komende of de gemeente doorgevoerd wordende ingevolge artt. 8 en 29, ruimer geworden.

Hij zal slechts hebben te zorgen dat de verordening de behoorlijke uitvoering der voorschriften, door den Koning tijdens het heerschen eener besmettelijke ziekte voor het vervoer te geven, niet belemmere. De verordening moet alsdan voor zooveel noodig buiten toepassing blijven.

Hij lette er verder op dat art. 4, tweede en derde lid der wet voor het geval van begraving buiten de gemeente reeds kennisgeving voorschrijft van het verleend verlof tot begraven.

De verordening kan ook geen *tijd* voor het vervoer van bedoelde lijken vaststellen; zie de aant. op art. 7 bladz. 126 onder VII.

VI. Art. 40 n°. 2 stelt strafbaar het vervoeren en het doen vervoeren van een lijk naar eene andere gemeente, in strijd met het verbod of de vergunning in art. 11 bedoeld.

1°. De woorden *en het doen vervoeren* werden eerst bij het ontw. 67/8 II ingelascht, ten gevolge der bedenkingen, in de aant. op art. 6 bladz. 111 onder 2° medegedeeld. Ten gevolge dezer wijziging is, volgens de Regering, zoowel hij die den last tot het vervoeren heeft gegeven als hij die dien last heeft uitgevoerd, strafbaar, doch kunnen onder de

vervoerders nimmer worden begrepen de nabestaanden of andere, die het lijk naar de laatste rustplaats *volgen*.

2°. De woorden, in art. 40 N°. 2 gebezigd: *of de vergunning*, zijn bijgevoegd ten gevolge der overneming door de Regering van een daartoe strekkend amendement van den heer GODEFROI.

Dit amendement was weder een gevolg van het aangenomen amendement op art. 11. Niet alleen namelijk kon nu het verbod overtreden worden, maar ook de voorwaarden van vergunning konden worden geschonden. Tegen dit laatste moest dus ook straf worden bedreigd.

De heer PIJNAPPEL gaf den voorsteller in overweging om te lezen: *in strijd met . . . de voorwaarden der vergunning*." Dit toeh was de bedoeling en het klonk beter.

De heer VAN BELJMA THOE KINGMA was tegen het amendement. Dat de overtreding van het verbod gestraft werd, keurde hij goed. Maar de vergunning was eene dispensatie van het verbod. En nu vond hij het te crimineel om op de overtreding van die dispensatie straf te bedreigen.

Deze laatste bedenking werd niet beantwoord.

Wat de opmerking van den heer PIJNAPPEL betrof, de voorsteller, de heer GODEFROI, zag de noodzakelijkheid niet in om zijn amendement te wijzigen. Wanneer, zeide hij, in strijd gehandeld wordt met de vergunning, dan wordt gehandeld in strijd met de vergunning

Art. 12. Geene opgraving, noch vervoer van een opgegraven lijk mag, behalve op regterlijk gezag, geschieden, dan met toestemming van den eigenaar van het graf en met verlot van den burgemeester der gemeente, waar het begraven is. Bij weigering van dit verlot staat hooger beroep bij Ons open (q).

zoals zij is verleend, dat is: in strijd met de voorwaarden waarop zij is verleend.

De Regering nam — gelijk gezegd — het amendement over.

(q) I. Voor de bepalingen in art. 12 opgenomen, werd in het ontw. 55/6 gelezen:

„Geen begraven lijk mag worden opgegraven of vervoerd dan met verlot van burgemeester en wethouders der gemeente, waar het begraven is, of op regterlijk bevel.”

Voor mag worden had het ontw. 58/9: wordt.

Bij de N. v. W. 58/9 werd burgemeester en wethouders veranderd in: den burgemeester, en op regterlijk bevel in: op bevel van het regterlijk gezag.

In het ontw. 56/7, waarbij twee nieuwe alinea's aan het art. werden toegevoegd 1), kwam de bovengemelde bepaling, thans eerste lid, te luiden als volgt:

„Geene opgraving van een lijk mag, behalve op bevel van het regterlijk gezag, geschieden, dan

met toestemming van den eigenaar van het graf en met verlot van den burgemeester der gemeente, waar het begraven is.”

Bij het ontw. 67/8 I werden de woorden van een lijk veranderd in: noch vervoer van een opgegraven lijk. Voorts werd de zinsnede aan de bepaling toegevoegd: Bij weigering van dit verlot staat hooger beroep bij Ons open.

Bij de beraadslaging over het art. liet de Minister de woorden bevel van het vóór: „regterlijk gezag,” wegvallen omdat die woorden ook uit art. 1 waren geligt.

II. Bij de twee eerste ontw. werd de volgende toelichting gegeven:

Het decreet van 23^e Prairial XIIde jaar 2) laat in het midden, door welk gezag magtiging tot het opgraven van lijken behoort te worden gegeven. Dit gaf meermalen tot moeilijkheden aanleiding, wanneer het overbrengen van lijken naar eene andere begraafplaats door de nabestaanden

1) Zie de afzonderlijke aant. daarop, bladz. 154 vv.

2) Art. 17 van het decreet hield daaromtrent het volgende in:

„Les autorités locales sont spécialement chargées de maintenir l'exécution des lois et réglemens qui prohibent les exhumations non autorisées.”

werd verlangd. Het ontwerp draagt dit op aan de magt, welke met het toezigt op de begraafplaatsen is belast.

Met deze magt werd bedoeld het collegie van *burgemeester en wethouders* dat volgens art. 26, n overeenstemming met art. 179 litt. *m* der gemeentewet, met het bedoelde toezigt belast is. Bij de N. v. W. 58/9 werd echter, in plaats daarvan, de *burgemeester* alleen met de hier bedoelde werkzaamheid belast, om dezelfde reden als bij art. 6 op bladz. 108 onder III 1° is opgegeven.

III. *„vervoer van een opgegraven lijk.”* Bij het V. V. 56/7 werd opgemerkt dat hier ook van verlof tot vervoer scheen te moeten worden gewag gemaakt. Opgraving en vervoer konden ook bij het verleggen der begraafplaats te pas komen.

Dienovereenkomstig werd het artikel bij het volgende ontw. aangevuld.

IV. Art. 23 verbiedt het roeren van graven voordat *tien jaren* verlopen zijn nadat er het laatst een lijk in geplaatst is.

Het spreekt van zelf dat dit art. voor de opgraving van een lijk volgens art. 12, die veelal vóór dien tijd geschiedt, zijne toepassing mist.

V. *„op regterlijk gezag.”* In de twee eerste ontw. las men: *op regterlijk bevel*. Daarvoor wenschte men volgens het V. V. 58/9 gezegd te hebben: *op bevel van het regterlijk gezag* of iets dergelijks, opdat niet de officier

van justitie zou kunnen schijnen uitgesloten te zijn.

De Regering stelde dientengevolge de verlangde uitdrukking in de plaats van de eerste, doch veranderde ze bij de beraadslaging, gelijk ze nu luidt, in overeenstemming met art. 1.

VI. *„toestemming van den eigenaar van het graf.”*

In het V. V. 58/9 werd opgemerkt, dat het art. zoodanig was gesteld alsof burgemeester en wethouders verlof tot het opgraven van het lijk konden geven, onverschillig door wien dat verlof gevraagd werd. Dit kon de bedoeling niet zijn, en was ook blijkens de M. v. T. de bedoeling niet. Maar dan ware het ook niet overbodig, in de wet uit te drukken, dat alleen de naaste bloedverwanten of wel de uitvoerders van den uitersten wil des overledenen het opgraven konden verzoeken. Natuurlijk zou die regel niet kunnen gelden, waar de regterlijke magt tot den maatregel aanleiding gaf.

De Regering antwoordde: Bij het verleenen van verlof tot opgraving van een lijk zal de burgemeester 1) in de eerste plaats er op dienen te letten, waarom en door wien het verlof wordt aangevraagd, en zal hij het behooren te weigeren wanneer geen voldoende grond voor de opgraving wordt aangevoerd, of de aanvraag door iemand geschiedt, die in geene betrekking tot den overledene of diens geslacht staat. De wet kau

1) Aldus was nu het art. gewijzigd.

hieromtrent geene bepaalde regels stellen, daar zij alle gevallen niet kan voorzien waarin de opgraving regtmatig kan worden verlangd.

Bij het ontw. 66/7 evenwel werd het art., wat het hier bedoelde punt aangaat, aangevuld. Sedert wordt voor de opgraving en voor het vervoer van een opgegraven lijk (ook dit laatste was eene uitbreiding van genoemd ontwerp), toestemming van den eigenaar van het graf vereischt.

Vóór het verleenen van het verlot heeft de burgemeester zich dus van de door den eigenaar gegeven toestemming te verzekeren. Zie ook de aant. X.

Nogtans blijft hij, ook al is die toestemming gegeven, vrij het verlot te weigeren, zoo de aanvraag geen voldoende grond heeft of de vergunning in strijd zou zijn met het openbaar belang.

Onder zoodanigen niet voldoende grond zal men bijv. kunnen raugschikken het verlangen om alsnog in eene kist op eene begraafplaats over te brengen het lijk van iemand die zonder kist op de in art. 2 bedoelde plaats uithoofde van den staat van ontbinding waarin het lijk verkeerd is begraven. 1)

VII. Bij het V. V. 66/7 rees tegen den zamenhang van het art. wat het vereischte van toestemming van den eigenaar aangaat 2), de volgende bedenking. De eigenaar van het graf zou het

in zijne hand hebben, althans gedurende eene lange reeks van jaren, voor niet-opgraving van daarin nedergelegde lijken zorg te dragen. Kan echter — werd nu gevraagd —, waar de begraving in geen eigen graven heeft plaats gehad, zoo als met de armen het geval is, de opgraving alleen van het burgerlijk gezag afhangen? Zoo ja, kunnen daardoor geene godsdienstige begrippen worden gekrenkt?

Het antwoord was: Wanneer een gedeelte der algemeene begraafplaats voor eene bepaalde godsdienstige gezindte wordt ingerigt, mag daarmede niet in strijd met de godsdienstige begrippen dier gezindte worden gehandeld. Overigens hangt het roeren en ruimen der niet-eigen graven af van het bestuur aan hetwelk de begraafplaats behoort. Kerkelijke besturen, met uitzondering van Israëlietische, hebben zich daarvan tot dusverre niet onthouden.

VIII. „verlot.”

In verband met de bij art. 11 gedane vraag 3), wilde men volgens het V. V. 58/9 ook hier weten, bij welken burgemeester het verzoek om verlot moest worden gedaan, zoo twee of meer gemeenten ééne gezamenlijke begraafplaats hadden.

In dat geval behoort — volgens het antwoord der Regering — het verlot tot opgraving uit te gaan

1) Zie daarover *Gen. stem No.*, 942 en 944, reeds opgegeven bij art. 2, bladz. 61.

2) Men zie overigens de aant. op het 2e en 3e lid.

3) Zie bij dat art., bladz. 141.

van den burgemeester der gemeente, waarin de begraafplaats gelegen is. Deze toch — zeide zij — heeft alleen te beoordeelen, of die opgraving zonder nadeel der openbare gezondheid kan geschieden.

Het artikel spreekt dan ook van den burgemeester der gemeente *waar het (lijk) begraven is.*

Het opgemerkte is na de latere wijziging van het art. ook toepasselijk op het *vervoer* der opgegraven lijken.

IX. Het *hooger beroep* op den Koning van eene weigering van het verlof door den burgemeester is opengesteld ten gevolge der vraag in het V. V. 66/7 gedaan, of dat beroep in den geest dezer wet niet moest worden toegelaten.

X. Het opgraven of vervoeren van een begraven lijk, zonder het bevel of het verlof en de toestemming, in art. 12 vermeld, is strafbaar volgens art. 43 N°. 1.

1°. Bij het ontw. 67/8 I kwam deze strafbepaling te luiden als werd opgegeven. In het ontw. 66/7 stond, in plaats van *zonder het bevel of het verlof en de toestemming*, alleen: *zonder het verlof of bevel.*

2°. In het V. V. 66/7 werd gezegd: Opgraving, ook zonder vervoer, van een begraven lijk is schending van graven, als het geschiedt zonder het verlof of het bevel van art. 12.

De Regering antwoordde:

In schending van graven ligt baldadigheid opgesloten. Ingeval van opgraving zonder het verlof van art. 12 behoeft alleen de materiële daad te worden bewezen.

3°. Moet de opgraving ook

niet strafbaar zijn — werd in hetzelfde V. V. gevraagd — als zij geschiedt zonder toestemming van den eigenaar, ofschoon dan ook met verlof van den burgemeester? Of wordt dat verlof niet verleend als de eigenaar niet toestemt? De wet zegt het niet.

Het antwoord was:

Wanneer art. 12 verlof van den burgemeester en tevens toestemming van den eigenaar vordert, is het niet denkbaar dat het verlof worde gegeven, zonder dat van de toestemming des eigenaars aan den burgemeester gebleken is.

Niettemin werd de strafbepaling gewijzigd zooals zij nu luidt, zoodat nu ook het opgraven en vervoeren zonder de toestemming van den eigenaar strafbaar is.

4°. Bij de beraadslaging over de strafbepalingen (zie aant. op art. 39) werd door den heer GODEFROI o. a. afgekeurd, dat het zonder toestemming vervoeren van een lijk onder dezelfde strafbepaling was gebragt, onverschillig of men het vervoerde om het elders te begraven zonder toestemming van den eigenaar of zonder toestemming (bevel) van het regterlijk gezag. En toch was hier z. i. verschil in de strafbaarheid van het misdrijf.

Een amendement werd echter door het genoemde lid niet voorgedragen.

5°. Art. 43 N°. 1 verbiedt o. a. het opgraven of vervoeren zonder het *bevel* in art. 12 vermeld.

Art. 12 spreekt echter niet van een bevel. Bij eene vroegere redactie werd echter in dit laatste

Eigenaar van een graf is hij, die het uitsluitend regt tot begraven in eene bepaalde grafruimte voor onbepaalden tijd heeft.

Degene, die een tijdelijk uitsluitend regt op eene grafruimte bezit, is gedurende den tijd, waarvoor dat regt gegeven is, met een eigenaar gelijk. (r)

art. gelezen: „op regterlijk bevel” en later „op bevel van het regterlijk gezag.” Men heeft verzuimd art. 43 met die wijziging in overeenstemming te brengen; doch de bedoeling is duidelijk.

6°. *Poging* tot opgraven of vervoeren van een begraven lijk is niet strafbaar gesteld. Zie hierover de aant. op art. 39.

XI. Nog vermeld ik hier, hoewel art. 12 die feiten niet noemt, dat het *wegnemen* van een lijk uit eene begraafplaats, of de poging daartoe, strafbaar is volgens art. 43 N°. 4 en het schenden van graven volgens N°. 5 van dat art. Zie ook de aant. aldaar.

(r) I. Het 2° en 3° lid zijn eerst bij het ontw. 66/7 aan het art. toegevoegd, toen door wijziging van het eerste lid, aldaar werd gesproken van: „eigenaar van een graf.”

In plaats van *voor onbepaalden tijd* stond *voor altijd*, hetgeen bij het ontw. 67/8 I in eerstgemelde uitdrukking werd veranderd.

II. De vraag werd in het V. V. 66/7 gedaan, hoe het hier toegekend eigendomsregt van een graf

moest worden opgevat. Bij de artt. 23 en 24 — zeide men — wordt dat regt gehandhaafd, althans niet verkort; maar als art. 25 wordt toegepast en als dus, na een tijdsverloop 1) van dertig jaren na de sluiting der begraafplaats Gedeputeerde Staten vergunning verlenen tot uitgraving van den grond, gaat het geheel verloren. Er waren leden, die dit strijdig achtten met het begrip van eigendom, en daarom bij het sluiten der begraafplaats de eigenaren der grafruimten voor het verlies daarvan schadeloos wilden hebben gesteld. Zulk eene schadeloosstelling, zeiden zij, is bij het ophouden van het begraven in de kerken werkelijk verleend; de eigenaren van grafkelders hebben toen, tot vergoeding van hetgeen zij verloren, grafruimten op de gemeente-begraafplaats erlangd. In gelijken geest werd bij art. 38 van het vorig wets-ontwerp bepaald, dat aan hen, die bij het sluiten eener begraafplaats ten gevolge van het niet-voldoen aan de bepalingen der wet, uitsluitend regt bezaten om daar in een bepaald graf lijken te doen

1) Men vergistte zich hier; art. 25 zegt: *binnen* dertig jaren.

begraven, gelegenheid zou worden gegeven, dit regt ook op de nieuwe begraafplaats te verkrijgen. 1)

Andere leden meenden, dat ten onregte in de wet van eigendomsregt op een graf werd gewaagd. Waar het een graf gold, bestond, huns inziens, geen eigendom in den zin van het Burgerlijk Wetboek. Deze leden zouden daarom hier liever van *regt hebbenden* op een graf gesproken en tevens de uitdrukking: *„regt voor altijd”* vermeden willen hebben. Het scheen te moeten uitkomen, dat geen ander regt wordt bedoeld, dan zoodanig een, 't welk enkel geldig is zoolang de begraafplaats deze hare bestemming behoudt.

De meerderheid, althans in eene der afdeelingen, deelde in deze bezwaren niet. Volgens haar verviel de bevoegdheid om van het eigendomsregt van een graf op eene begraafplaats gebruik te maken van zelf wanneer de begraafplaats als zoodanig hare bestemming verloor. Maar ook bij zoodanige veranderde bestemming had de eigenaar van het graf er belang bij zijn regt daarop te behouden, daar hij daardoor in de gelegenheid was om het in goeden staat van onderhoud te bewaren. Intusschen vroeg men van de andere zijde op nieuw, wat van dit wél onderhouden werd of kon worden, na verloop van de tien en de dertig jaren van art. 25.

Het antwoord der Regering luidde als volgt:

„Het is niet duidelijk, waarom

van eigendom van een graf niet zou mogen worden gesproken. Bij de daartoe betrekkelijke overeenkomst wordt eene strook gronds overgedragen, doch onder voorwaarde, dat daarvan geen ander gebruik dan tot begraven worde gemaakt. Deze voorwaarde wijzigt den aard der overdracht niet, noch ontnemt daaraan het karakter van eigendom. Volgens het Koninklijk besluit, van 30 November 1836 (Bijv. tot het *Staatsblad* 1836 N°. 356), wordt dan ook de uitgifte van grafruimten als overdracht van onroerend goed voor de berekening van het registratie-regt beschouwd. Het spreekt echter van zelf, dat wanneer het terrein, waarop het graf is verkregen, als begraafplaats wordt gesloten, van het eigendomsregt geen verder gebruik meer kan worden gemaakt, even als eigenaars van graven in kerkgebouwen buiten de mogelijkheid zijn gesteld geworden om iemand daarin te doen begraven.

„De stilzwijgende voorwaarde bij de overdracht is toch, dat een gedeelte eener begraafplaats ter begraving wordt afgestaan en dat dit regt ophoudt, zoodra het geene begraafplaats meer is. Dat men bij sluiting eener begraafplaats regt zou hebben om op de nieuwe begraafplaats kosteloos grafruimte te vorderen, kan niet worden toegestemd. Gronden van billijkheid mogen daarvoor aan te voeren zijn, gelijk bij de wederinvoering van het decreet van 23 Prairial

1) Over dit laatste zie men meer in de aant. op art. 45.

XIIde jaar, bij aanschrijving van 22 Augustus 1827, N°. 67, door het Departement van Binnenlandse Zaken is geschied, maar een bepaald regt daarop is niet aan te nemen. De wet kan dus de gemeentebesturen daartoe niet verplichten, maar moet het aan hunne beslissing overlaten. In vele gemeenten is daarvan dan ook niets gekomen, onder anderen te Amsterdam, toen met 1 Januarij 1866 een einde is gemaakt aan het gebruik van de kerken en kerkhoven *intra muros* tot begraafplaatsen. 1)

„Intusschen brengt het regt op een graf mede, dat het, zoolang het door den eigenaar behoorlijk wordt onderhouden, door het burgerlijk gezag in wezen worde gelaten. In dien geest is art. 25 aangevuld.”

Volgens het antwoord van den Minister HEEMSKERK, hier medegedeeld, op de vraag hoe het eigendomsregt van een graf naar deze wet moest worden opgevat, was dus de meening van dien Minister deze: dat *bij overeenkomst eene strook gronds* wordt overgedragen, dat een gedeelte der *begraafplaats* ter begraving wordt *afgestaan*, en dat het karakter van *eigendom* daaraan niet wordt ontnomen door de voorwaarde dat daarvan geen ander gebruik dan tot begraven mag worden gemaakt, evenmin door het ophouden van het regt zoodra het terrein geene begraafplaats meer is.

Een en ander is echter niet het

stelsel der wet zooals zij later is aangenomen. Uit hetgeen nu volgt zal dit duidelijk blijken. Ik zal daartoe hier ter plaatse mede opgeven wat over dit belangrijk punt bij de beraadslaging over art. 20 en art. 25 is verhandeld.

Eene opmerking vooraf. Eene omschrijving van „*eigenaar* van een graf” kwam het eerst in de ontwerpen van den Minister HEEMSKERK voor. In de ontwerpen zijner voorgangers was daarvan geen sprake. Evenmin in het decreet van Prairial. Art. 10 van dit decreet stonds slechts toe „*des concessions de terrains.*” 2) Zooals nu uit de na te melden rede van genoemden Minister op art. 12 blijkt, zou volgens hem door deze wet bevestigd zijn, de bevoegdheid waarop ook onze natie veel prijs stelde, namelijk om zich en zijne navolgers zonder beperking van tijd den eigendom van een graf te verschaffen, eene bevoegdheid evenwel, die wij wèl hadden volgens zeden, gewoonten en overeenkomsten, maar *niet* volgens de bestaande wet, want volgens het decreet van Prairial was het slechts eene gunst, op buitengewone wijze te verkrijgen.

Zoo wordt dan ook in onze wet in art. 12, art. 23, art. 25 laatste lid en art. 32 van *eigenaar* van een graf en van *eigen* graven gesproken.

Let men nu evenwel op de omschrijving die art. 12, tweede lid dezer wet van *eigenaar* van

1) Zie de vorige noot.

2) Zie de aant. op art. 20.

een graf geeft, dan vindt men daarin geenszins uitgedrukt het begrip van eigendom van het graf zelf, zooals de Minister dit in zijn bovenmedegedeeld antwoord op het V. V. 66/7 en in zijne rede op art. 12 voorstelde. Immers volgens dit art. is eigenaar van een graf hij die het uitsluitend *regt tot begraven* in eene bepaalde grafruimte voor onbepaalde tijd heeft. Hiermede wordt niets meer uitgedrukt dan hetgeen reeds uitgedrukt was in art. 20 volgens de vroegere Regeringsontwerpen, en welk art. behoudens de verandering van *voor altijd* in: *voor onbepaalde tijd*, zóó gebleven is. Dat een *strook gronds*, een gedeelte der *begraafplaats* in eigendom zou worden verkregen, is in de wet niet te lezen.

Men zal zien dat dit laatste dan ook geenszins het denkbeeld was van den Minister Fock en van de meerderheid der Kamer.

Vooreerst komt hier in aanmerking de discussie over art. 12. Zooals werd medegedeeld, wenschten men, blijkens het V. V. 66/7, de uitdrukking *regt voor altijd* vermeden te hebben, om te doen uitkomen dat het regt enkel geldig was *zoolang de begraafplaats deze hare bestemming behield*.

Ofschoon de Regering het meer eens was met die leden welke meenden dat het regt van zelf ophield, zoodra de begraafplaats hare bestemming verloor, veranderde zij niettemin de uitdrukking *voor altijd* in: *voor onbepaalde tijd*, en dit evenzeer in art. 20 en art. 32 tweede lid.

Toen art. 12 aan de orde kwam, vroeg de heer JONCKBLOET aan den Minister om inlichting.

„Er is — zeide hij — in het eerste lid van art. 12 sprake van *eigenaars van graven*. In de tweede alinea wordt eene definitie gegeven wie eigenaars van graven zijn, namelijk zij die uitsluitend regt tot begraven in eene bepaalde grafruimte voor onbepaalde tijd hebben. *Onbepaalde tijd*, dat is een tijd die niet beperkt is, en uit hetgeen er volgt in het derde lid, waar gesproken wordt van *tijdelijk regt*, vloeit, dunkt mij, voort, dat met *onbepaalde tijd* bedoeld wordt: een regt ten eeuwigen dage. Dat is ook werkelijk de bedoeling geweest toen men sprak van eigenaars van graven, want uit art. 25 blijkt dat eigen graven die op eene gesloten begraafplaats gevonden worden, onaangeroerd zullen blijven, wanneer in hun onderhoud wordt voorzien. Blijkbaar wilde men dus geven eene *concession à perpétuité*, zoo als de Franschen dat noemen. Wanneer dat regt zal zijn een regt om ten eeuwigen dage te begraven, hoe zal het dan gaan, wanneer de begraafplaats gesloten is, en men toch titulo oneroso dat regt verkregen heeft?

„Zou het dus niet beter zijn, om uit de tweede alinea weg te schrappen de woorden *tot begraven in*”, en die te vervangen door *op*”; of de woorden *voor onbepaalde tijd* weg te laten en te lezen: *Eigenaar van een graf is hij, die het uitsluitend regt tot begraven in eene bepaalde*

grafruimte voor onbepaalden tijd heeft, *zoolang de begraafplaats niet gesloten is verklaard*?"

"Ik zou echter de voorkeur geven aan de eerstbedoelde wijziging, en willen lezen: "Eigenaar van een graf is hij, die het uitsluitend regt op eene bepaalde grafruimte voor onbepaalden tijd heeft."

"Op die wijze zullen, geloof ik, latere moeilijkheden voorkomen worden."

De heer VAN WASSENAER VAN CATWIJCK deelde dit gevoelen niet. Z. i. werd de geheele kwestie door het gewone eigendomsregt beheerscht. "Ieder eigenaar — zeide deze — van een huis is zulks met het uitsluitend regt om dat te bewonen ten eeuwigen dage, gelijk men dit menschelijkerwijze uitdrukt. Mijns inziens bestaat er niet het minste verschil tusschen de grafruimte of kelder waarin een lijk begraven ligt en het huis door een levend persoon bewoond. Het graf is een eigendom dat geheel met dat van een huis gelijk staat.

"Ik acht het onvoorzigtig de woorden uit het artikel te nemen, die de geachte spreker bedoelt, omdat het van zelf spreekt dat, waar het eigendomsregt blijft, ook het gebruiksregt blijft. Wanneer men dat gebruiksregt wil onteigenen, dient men daarvoor schadevergoeding te geven. Ik geloof, dat eene begraafplaats of kelder geheel moet beschouwd worden als een gewoon huis."

De heer JONCKBLOET antwoordde dat de vorige spreker hem slecht

verstaan of begrepen scheen te hebben. Hij had toch het eigendomsregt op eene grafruimte niet willen aantasten. Wanneer men art. 12 wijzigde, zooals hij dit (het laatst) had voorgesteld, dan werd dat eigendomsregt wel degelijk geëerbiedigd. Doch men kwam dan niet in de moeilijkheid, dat men zou krijgen een regt om ten eeuwigen dage daar te *begraven*, zelfs wanneer de begraafplaats gesloten verklaard was. Z. i. bestond dus volstrekt het bezwaar niet dat door den vorigen spreker was geopperd.

De heer PIJNAPPEL merkte op dat er onderscheid was tusschen: "voor een onbepaalden tijd" en "ten eeuwigen dage." Z. i. was daarom eene wijziging van het art. overtollig. "*Voor onbepaalden tijd*" beteekent — zeide hij — dat niet *a priori* de tijd gepasseerd is, zoo als bij een regt dat men verkrijgt bijv. voor 10, 15, 20 jaren. Natuurlijk is, wanneer de begraafplaats volgens de bepalingen van deze wet zelve gesloten wordt, het gebruik niet verder toegelaten; maar de tijd blijft desniettemin onbepaald.

Thans stond de heer HEEMSKERK op en gaf in bedenking, om voorzigtig te zijn met het amenderen van dit artikel. "Men moet toch — zeide hij — het beginsel, waarvan de wetgever hier uitgaat, in zijne volle kracht handhaven, zonder overdreven gevolgtrekkingen daaruit te maken.

"De mogelijkheid om zich en zijne navolgers zonder beperking van tijd den eigendom van een

graf te verschaffen, is iets waarop bij alle volken en in alle tijden veel prijs is gesteld, en ook onze natie verlangt dit. Die bevoegdheid echter hebben wij, wèl volgens zeden, gewoonten en overeenkomsten, maar *niet* volgens de bestaande wet; want volgens het decreet van Prairial, dat de materie nu nog beheerscht, is dit een gunst, die men slechts op buitengewone wijze verkrijgen kan, dat op eene begraafplaats een eigen graf wordt gevestigd. Dit nu is niet wenschelijk. Ieder, die hetgeen daartoe staat, betaalt, moet in de gelegenheid zijn zich een eigen graf te verschaffen, gelijk dit vroeger hier te lande ook altoos zoo geweest is.

-Tevens moet ik opmerken, dat men dat beginsel niet behoort te overdrijven. Men moet zich niet voorstellen, dat zoodanige eigendom ten eeuwigen dage kan duren en gehandhaafd worden. Die eigendom is eerstens, even als andere eigendommen, onderhevig aan beperking door het politieregt. Zoo leert de ondervinding, dat zij die wettige eigenaars zijn geworden van graven in kerkgebouwen, van het regt, dat zij in abstracto bezitten, ten eenenmale verstoken zijn geworden, omdat eene politiewet hun verbiedt in kerken te begraven. Zoo kan dat regt ook verloren worden door onbruik, door verjaring, door het te loor gaan van de zaak. Eene rivier kan bijv. haar loop veranderen en er zijn gevallen dat begraafplaatsen daardoor geheel verdwenen zijn; maar het regt kan ook verloren gaan door verjaring. Wie is bijv. nu gerechtigd, in de

piramiden of in het graf der Scipio's te begraven? Ook dat zijn stichtingen die gemaakt zijn voor onbepaalden tijd, en degenen, die ze hebben gemaakt, hebben zekerlijk aan hunne navolgers het onbepaalde regt overgedragen, om daarvan gebruik te maken. Maar ofschoon nu dergelijke zaken niet eeuwig duren, en onderhevig zijn aan zoodanige wisselingen dat het gebruik dikwijls voor de navolgers verloren gaat, geloof ik toch dat men wèl doet het beginsel in deze wet te vestigen, dat voor onbepaalden tijd het regt verleend wordt om grafruimte te verkrijgen. Ik geloof dat dit geheel in overeenstemming zal zijn met het regtsgevoel der natie."

De Minister FOCK besloot de discussie met de volgende rede:

De heer PIJNAPPEL heeft mijns inziens zeer juist gezegd wat dit artikel eigenlijk bedoelde met de woorden "onbepaalden tijd." Dit wil niet zeggen ten eeuwigen dage, maar drukt uit dat het niet zal zijn voor een bepaalden termijn van 5 of 10 of 15 jaren, zoo als dit op verschillende begraafplaatsen het geval is. Maar het spreekt van zelf, dat dit regt beperkt wordt door de nadere bepaling, dat de begraafplaats onder zekere omstandigheden gesloten zal worden. Er kan dan niet meer begraven worden. Ik geloof dus dat het wenschelijk is, de woorden "voor onbepaalden tijd" in dit artikel te behouden.

Zooals men ziet, sloot de Minister zich aan bij den heer PIJNAPPEL, maar bevestigde niet de

meening van den heer HEEMSKERK, dat door het regt in art. 12 bedoeld, *eigendom* van een graf zou worden verkregen.

Duidelijker nog blijkt het stelsel der wet uit de beraadslaging over artt. 20 en 25 en de verwerping van het amendement DUMBAR.

Er waren namelijk blijkens het Eindh. 68/9 in twee der sectiën leden geweest, die art. 20 in den geest der adressen van het gemeentebestuur van Deventer 1) wilden gewijzigd hebben, zoodat aan de bijzondere personen, aan wie het uitsluitend regt om in een bepaald graf lijken te doen begraven wordt toegekend, onder zekere beperkingen het regt van eigendom van zoodanig graf werd verleend.

In de N. v. B. 68/9 had hierop de Minister Fock het volgende antwoord gegeven:

Daargelaten de vraag of ten aanzien eener zaak, waarvan men alleen krachtens publiek regt gebruik kan maken, van burgerregtelijken eigendom sprake kan zijn, zou dat regt van eigendom zich toch slechts bepalen tot het doel waartoe de zaak bestemd is. De bevoegdheid van het verkregen regt tot begraven op anderen over te dragen is in art. 32 door de bepaling omtrent het overboeken van eigen graven erkend. Voor zoover het de bedoeling is, dat eigen graven na het sluiten der begraafplaats onaangeroerd zullen

blijven, dan is hierin door het 3^e lid van art 25 voorzien.

Toen de beraadslaging over art. 20 werd geopend, bragt de heer DUMBAR dit punt weder ter sprake. «Uit de Nota blijkt — zeide hij — dat de Minister van oordeel schijnt te wezen dat het eigendom van een graf op de gemeente-begraafplaats genoegzaam in deze wet is geseceureerd. Ik moet die stelling tot nog toe blijven betwijfelen. Ik wensch vooreerst te doen opmerken, dat in art. 12 bepaaldelijk wordt gesproken van eigenaars van graven, dus van menschen die het eigendom hebben van een graf. De discussie, die gisteren over dit artikel is gevoerd, heeft ook niets anders opgeleverd dan dat denkbeeld. Er wordt nog in andere artikelen gesproken van eigen graven. Maar wanneer men dat nu vergelijkt bij hetgeen hier in art. 20 voorkomt, geloof ik niet, dat men er uit kan opmaken, dat er werkelijk een eigendom van graven wordt toegekend. Volgens dit artikel wordt niet anders toegekend dan het gebruik maken van eene gemeentelijke inrigting, tegen betaling van zekere retributie, die bij de gemeentewet is gelijk gesteld met eene belasting. En nu geloof ik wel dat niemand mij zal kunnen tegenspreken, dat het betalen van belasting nooit ofte nimmer kan verschaffen een regt van eigendom. Ik geloof niet dat al betaalt men 100 jaren grond-

1) Over deze adressen schijnt geen verslag te zijn uitgebragt, tenzij bedoeld worde het adres in de zitting 58/9 (Bijblad II pag. 467) ingediend, doch waarvan t. u. p. behoudens één punt (zie bij art. 38) de inhoud niet is opgegeven.

belasting, men daardoor eigenaar van den grond zal worden.

„Ik geloof dat het gemeentebestuur van Deventer te regt in zijn adres heeft gezegd, dat het betalen van belasting van zelf uitsluit het begrip van eigendom; dat het regt dat men verkrijgt door het betalen van belasting, niet langer kan duren dan het leven van dengene die de belasting betaalt, en dat men dus, strikt voortredenerende, zou kunnen beweren dat hij die de belasting had betaald, geen regt meer zou hebben om in zijn eigen graf te worden begraven. Maar dat daar gelaten, is het, dunkt mij, wel zeer zeker, dat wanneer men door het betalen van die retributie geen eigendomsregt heeft op dat graf, het nooit kan vallen in het bezit van dengene die dat heeft gehad, zoodat hij daarover niet kan disponeren, noch onder de levenden, noch dat het in zijne erfenis zal komen.

„Het groote doel dat men zich voorstelt met het hebben van eigen graven, zal dus worden gemist. Want een eigen graf zal niet overgaan op de erfgenamen, maar weder aan de gemeente vervallen. Deze kan aan de erfgenamen hetzelfde regt geven, maar het begrip van eigendom, van beschikking over die zaak, ligt mijns inziens geheel en al daar buiten.

„Dit blijkt vooral uit de laatste alinea van art. 20, dat verwijst naar art. 30, waar melding wordt gemaakt van de tarieven voor het heffen van een zeker regt voor het gebruik van zulk eene begraafplaats.

„De Minister zegt in de Nota ter beantwoording van het Eindh., dat hij wil daarlaten de vraag of men van een publiekrechtelijk eigendom wel kan hebben een eigendom in burgerrechtelijken zin. Die quaestie kan, geloof ik, hier achterwege blijven, vooral omdat de bestaande toestand toch op vele plaatsen anders is.

„Naar aanleiding van hetgeen door burgemeester en wethouders van Deventer in deze zaak aan de Kamer is medegedeeld, meen ik eene andere lezing van art. 20 te moeten voorstellen. Ik stel dus voor om art. 20 aldus te lezen:

„Indien daartoe voldoende ruimte bestaat, kunnen op de algemeene begraafplaatsen grafuimten in eigendom worden afgestaan. De voorwaarden waarop en de prijs waarvoor die afstand plaats heeft, zijn onderworpen aan de goedkeuring van Gedeputeerde Staten.”

Het volgende strekte nog tot toelichting van zijn amendement..

„Zoo als mijne wijziging luidt, kunnen graven dan door verkoop worden overgedragen, gelijk ook bovengenoemd adres aangeeft. Er wordt eene koopacte opgemaakt, die daarna wordt geregistreerd en ten kantore van de hypotheek overgeschreven.

„Daardoor verkrijgt men, dat die grafuimten onder de goederen van den eigenaar begrepen worden. Het is natuurlijk geen eigendom zoo als van een huis of een paard, want het is een eigendom die altijd door de reglementen wordt beheerscht; maar men kan er als

zijn eigendom over beschikken en het gaat bij den dood van den eigenaar op zijne erfgenamen over. Men kan bij testament het aan één zijner erfgenamen nalaten."

Dit, meende de voorsteller, kon geen bezwaar hebben, en daarmede zouden zij die iets hechten aan het hebben van een familiegraf, worden gebaat.

De Minister was van oordeel dat het amendement van den heer DUMBAR volstrekt niet kon worden aangenomen. "Gisteren — zeide hij — is bij art. 12 bepaald, wat men onder den eigenaar van een graf verstaat, en daarbij is gezegd, dat men eigenlijk alleen had het uitsluitend regt om gedurende een onbepaalden tijd in eene bepaalde ruimte te begraven. Dit beginsel is ook bij art. 20 gehuldigd, en als nu het amendement wordt aangenomen zal art. 12 daarmede in strijd zijn. Het bezwaar tegen de verkrijging van eigendom op eene publieke begraafplaats is dit, dat eene begraafplaats geen zaak is die in den handel is en in den eigenlijken zin verkocht kan worden. Men kan wel een zeker regt voor een onbepaalden tijd afstaan, maar wanneer men dien grond verkoopt, moet de nieuwe eigenaar daarmede kunnen doen wat hij wil, en dit zou geheel in strijd zijn met het beginsel van deze wet.

"De geachte spreker zegt: Het zou dan niet langer kunnen duren dan slechts voor zoo lang de persoon dat regt heeft, en het kan niet worden overgedragen op een ander. Doch art. 32 heeft daarin

voorzien en bepaalt dat de zoogenaamde eigenaren kunnen worden overgeboekt tegen betaling van zekere kosten, en op die wijze kunnen de regten, welke de zoogenaemde eigenaars van dat uitsluitende regt hebben, worden overgedragen op een ander. Dit kan zonder bezwaar zoo blijven, maar wanneer het amendement werd aangenomen, zou iemand een eigendom kunnen krijgen in een algemeen eigendom, een stuk gronds in eene begraafplaats met uitsluitend regt van gebruik. Ik weet wel dat het hier en daar gedaan wordt en dat men dergelijke gronden heeft verkocht bij acte: maar de vraag is of het eigenlijk wel kan? en dat geloof ik niet. Het komt mij voor in strijd te zijn met de algemeene beginselen van de gemeentewet en van de Grondwet, zoodat ik der Vergadering in overweging geef het amendement niet aan te nemen."

De heer PIJNAPPEL meende dat het hier een zuiver doctrinair verschil betrof, waarover hij voorstelde niet lang te beraadslagen. Al de regten — zeide deze — die aan het bezit van een zoogenaamd eigen graf zijn verbonden, zijn omschreven in deze wet, en die omschrijving blijft, welke uitdrukkingen men overigens ook gebruike. Zelfs is in onderscheidene artikelen het woord "eigenaar" gebezigd. Maar nu is er een doctrinair verschil over de vraag, of de retributie die men daarvoor geeft, eene belasting zal heeten of niet. Die uitdrukking "belasting" schijnt het Deventersche gemeente-

bestuur te hebben doen vreezen voor verkorting van het regt op eigen graven. Daar echter dit regt naauwkeurig in de wet is omschreven, kunnen wij, dunkt mij, het doctrinair verschil aan de wetenschap overlaten.

De heer VAN DELDEN was het met de opvatting van den Minister meer eens dan met die van den heer DUMBAR en achtte daarom het amendement minder noodig. Het kwam ook hem niet wenschelijk voor een onbepertk privaat-regtelijk eigendom toe te kennen op een deel eener algemeene begraafplaats. Hij vroeg echter of de prijs, die men zou moeten betalen tot verkrijging van het uitsluitend regt om in een bepaald graf te begraven, was te beschouwen als plaatselijke belasting? Men kon dat uit het tweede lid van het artikel naar zijn inzien niet afleiden; dit besliste niets en zeide alleen op welke wijze die prijs zou worden vastgesteld; en hij meende ook, dat de prijs om dat uitsluitende regt te verkrijgen, niet gelijk te stellen was met eene plaatselijke belasting. Anders zouden z. i. eenige der bezwaren van den heer DUMBAR niet ongegrond zijn.

De heer DUMBAR verdedigde zijn voorstel nader.

„De Minister — zeide hij — ziet tusschen mijn voorstel en art. 12 strijd. Voor zoover ik mij de discussie herinner, is over iets geheel anders bij art. 12 gesproken. Men heeft gevraagd of die onbepaalde tijd voor altijd of eeuwig was, maar niet over den eigendom zelve en hetgeen men

gewoonlijk daaronder verstaat. In art. 25, laatste alinea, wordt dat denkbeeld van eigendom bepaald uitgedrukt, want ik lees daar: „Eigen graven op een gesloten begraafplaats worden, voor zoover in hun onderhoud behoorlijk wordt voorzien, onaangeroerd gelaten.” Dat is dus meer dan een regt, dat men geeft ten gevolge van het heffen van belasting.

„Dan wijst de Minister op art. 32 en zegt: daarin is genoeg voor de zaak gezorgd, dat een graf op een ander kunne overgaan; men kan overboeken. In art. 32 wordt gezegd hoeveel geld kan genomen worden voor overschrijving van een register op een ander. Maar om tot overschrijving te komen, moet er een titel zijn om dat te vorderen. Ik kan niet inzien dat die volgens dit artikel zal bestaan. Op welken grond kan nu een zoon naar het gemeentebestuur gaan en zeggen: mijn vader leeft niet meer; schrijf nu dat graf op mijn naam?

„Ik zou niet weten waaraan hij dat regt ontleenen zou. Hij zal dus een nieuw verlot moeten hebben. Dit zal wel niet geweigerd worden, maar het hangt toch af van de beschikking van de gestelde magten.

„De heer PIJNAPPEL zegt, dat het hier alleen een doctrinair verschil zou zijn, en schijnt te meenen dat het betalen van eene belasting hetzelfde zou zijn als het voldoen van eene koopsom. Maar dit zijn toch twee geheel verschillende zaken. Wanneer men iets koopt tegen zekeren koopprijs, dan betaalt de koper de koopsom en

wordt eigenaar, maar wanneer men voor het gebruik van iets zekere retributie betaalt, dan kan men van geen eigendom spreken.

„De heer VAN DELDEN leest iets in de wet dat ik er niet in vinden kan. Hij meent dat hetgeen voor het uitsluitend regt betaald zal worden, iets anders zal zijn dan een gewoon belastingtarief. Het is mogelijk, maar dan is het toch wel onbepaald uitgedrukt. Wordt nu op die wijze door den Koning een zekere prijs vastgesteld, waarvoor men een graf kan koopen; wordt dus het overdragen van die grafruimte van een anderen aard, dan is het mogelijk dat de zaak hetzelfde effect zal hebben. Dan is eigenlijk door den Koning geschied hetgeen ik wensch dat in zekeren zin door Gedeputeerde Staten zou geschieden.”

De Minister besloot de beraadslaging met de volgende toelichting: De bedoeling van het artikel is, dat men zich niet koopt het stuk grond, maar het uitsluitend regt om daar te begraven. En dat wordt niet betaald als eene belasting, maar bij de vaststelling van de tarieven wordt eenvoudig bepaald, dat men voor het uitsluitend regt om ergens te begraven, zal betalen, in eens af, eene zekere som. Dit is dan ook reeds lang in vele verordeningen opgenomen, waarin bepaald is hoeveel men zal betalen; welke bepaling dan door den Koning wordt goedgekeurd. Gedeputeerde Staten hebben er niets mede te maken. Zij stellen in het geheel geen tarief vast. Het is de raad die

dat doet, onder goedkeuring des Konings.

Daarop werd het amendement DUMBAR in stemming gebragt en met 35 tegen 11 stemmen *verworpen*, en art. 20 onveranderd goedgekeurd.

Bij de behandeling van art. 25 voerde de heer SLOET VAN DE BEELE twee gewigtige bezwaren daartegen aan, waarvan het eene daarin bestond, dat door het gebruik voor andere doeleinden na tien jaren, het eigendomsregt van een graf werd geschonden.

Uit het antwoord van den Minister vermeld ik hier alleen het volgende:

Men moet niet vergeten dat bij dit wets-ontwerp niet het stelsel van eigen graven aangenomen is, zoo als dit tot nog toe bestond. Volgens dit ontwerp kan men alleen het regt koopen, om op eene begraafplaats uitsluitend in een graf te mogen begraven, en kan men niet meer den grond, door dat graf ingenomen, koopen. Hetgeen echter tot heden gekocht is en alzoo als eigendom in handen van dezen of genen gekomen is, *blijft* eigendom; dat is natuurlijk niet te veranderen. Er is dan geen schending van eigendom. Maar in het vervolg zal men niet meer op dergelijke wijze een eigen graf kunnen verkrijgen, wèl het regt om uitsluitend en voor onbepaalde tijd te begraven op eene bepaalde plek. Dit regt kan worden overgedragen, maar de grond zelf wordt *niet* verkocht volgens deze wet.

Mij dunkt, deze herhaalde ver-

klaringen der Regering, door eene groote meerderheid der Tweede Kamer blijkens de stemmingen gesteund, maken verdere opheldering van den aard van het regt in art. 12 omschreven overbodig. Men late zich dus door de in de wet hier en daar gebezigde uitdrukkingen van *eigenaar* van een graf en *eigen* graven niet op het dwaalspoor leiden, en zie in dat zoogenaamde eigendomsregt niets meer dan in art. 12, 2° lid duidelijk genoeg is omschreven. 1)

In verband met het medegeedeelde komt nog een en ander in aanmerking, dat ik bij de volgende aantt. zal mededeelen.

III. Is eigendomsregt van een graf naar de burgerlijke wet op de algemeene begraafplaatsen niet denkbaar, anders is het ten opzichte van graven op *bijzondere* begraafplaatsen. Op deze kan hij die het uitsluitend regt tot begraven in eene bepaalde grafruimte heeft, zeer wel den *eigendom* daarvan hebben. De bijzondere begraafplaatsen zijn geene zaken publici juris, niet buiten den handel volgens ons regt.

Wordt dus door den eigenaar eener bijzondere begraafplaats werkelijk de *eigendom* eener grafruimte daarop afgestaan, en bijv. de begraafplaats krachtens art. 24, 46 of 47 gesloten, dan kan de eigenaar der grafruimte zijn eigendomsregt, wanneer dit mogt worden aangerand, bij den burgerlijken regter doen gelden, ofschoon hij ook, door het publieke regt, in de wijze van *gebruik* van zijn eigendom, in het verder begraven, wordt beperkt.

Art. 25 staat deze opvatting niet in den weg. Het gebruik der begraafplaats tot andere doeleinden wordt krachtens dit art. vergund, maar niet tegen den wil van den eigenaar der gesloten begraafplaats, onder wiens bewaring zij blijft (zie de aant. aldaar), en deze eigenaar en elk ander die van de bijzondere begraafplaats zal gebruik maken, is civielrechtelijk aansprakelijk voor de krenking der eigendomsregten van anderen.

Ook uit de beschermende bepaling van art. 25, 3° lid, dat eigen graven onaangeroerd moeten worden gelaten *voor zoover in hun onderhoud behoorlijk wordt voorzien*, volgt niet dat de bedoelde aansprakelijkheid zou ophouden, wanneer dit onderhoud wordt nagelaten.

IV. De verordening van den raad kan niet bepalen dat het uitsluitend regt tot begraven in een bepaald graf op de algemeene begraafplaats wordt verloren door vertrek uit de gemeente van hem die het verkreeg.

Dit schijnt niet in den geest der wet te liggen. Artt. 12, 23, 25 derde lid en 32 tweede lid, onderscheiden niet of de eigenaars ingezetenen der gemeente zijn of niet; het vervoer van lijken naar elders is door de wet, behoudens art. 11, bepaaldelijk erkend, en dit vervoer zal dikwerf plaats hebben ter begraving in eigen graven die men elders had.

Evenmin kan worden bepaald dat de eigen graven waarover bij het verlaten der gemeente niet wordt beschikt, na verloop van zekeren tijd het eigendom der ge-

1) Zie ook Weekblad voor de Burg. Admin. N°. 1074.

meente worden; ook de eigen graven blijven evenals de algemeene begraafplaats zelve, publiekrechtelijk aan de gemeente behooren, en kunnen dus ook niet het eigendom der gemeente worden.

Iets anders is het, te bepalen dat van vertrek uit de gemeente door de eigenaars van graven moet worden kennis gegeven, en meer dergelijke voorschriften, bij welker niet-nakoming het regt of de concessie (zie aant. VI) wordt beperkt of ingetrokken.

V. De verordening kan voorts niet bepalen dat in een eigen graf op de algemeene begraafplaats slechts begraven mag worden op magtiging van hem of hen die op den eigendom regt hebben naar de regelen der burgerlijke wet, omdat ook de burgerlijke wet nergens eigenaars van graven op algemeene begraafplaatsen kent en de verordening zich daardoor ook op verboden terrein begeeft. Bij gemis van burgerlijk eigendomsregt zou zoodanige bepaling ook ten gevolge hebben dat nimmer in een eigen graf kon begraven worden, want niemand zou de verlangde magtiging kunnen geven.

VI. De overdraagbaarheid van het regt tot begraven is in art. 32 erkend.

Dat daardoor nog geen burgerlijk eigendomsregt van graven op algemeene begraafplaatsen behoeft

te worden aangenomen, is uit de beraadslaging over art. 20 gebleken.

Het regt tot begraven op die begraafplaatsen wordt niet beheerscht door de burgerlijke wet, maar door het publieke regt, door de wet op het begraven, door de verordeningen ter uitvoering dier wet gemaakt en door de bewijzen die van het verleende regt door het uitvoerend gezag in de gemeente krachtens de wet en de verordeningen zijn afgegeven.

Wil men in de verordening of in de concessie — om aldus zoodanig bewijs te noemen — slechts eene overdragt erkennen aan hen die overigens in de regten van den concessionaris naar de burgerlijke wet treden, daartegen schijnt geen overwegend bezwaar 1), maar de aldus regtverkrijgenden hebben het regt tot begraven dan niet *ipso jure*, op grond van de burgerlijke wet, niet omdat zij naar die wet bijv. erfgenamen van den concessionaris zijn, maar op grond der erkenning van hunne opvolging in de regten van den laatste bij de publiekrechtelijke *verordening* of *concessie*.

VII. Over het eigendomsregt van graven vóór de wet zie men ook Mr. VAN OOSTERWIJK, Aant. op de Gemeentewet, bladz. 1008—10, en 1021 — 27, alsmede den arrest van den Hoogen Raad van

1) Anders zou ik denken over eene bepaling als deze (zie Weekblad voor de Burg. Admin. No. 1069): „In de graven waartoe men het regt verkregen heeft, kunnen de lijken van den regtverkrijgende en zijne echtgenoot, alsmede die van zijne kinderen en behuwd-kinderen, en ook kleinkinderen, zoo eigene als aangehuwde, begraven worden.” Door zoodanige bepaling wordt de bevoegdheid tot overdragt, tot het doen begraven van vreemden in een eigen graf, meer beperkt dan in den geest der wet ligt.

§ 2. Van de begraafplaatsen.

Art. 13. Elke gemeente heeft ten minste ééne algemeene begraafplaats.

Van dit voorschrift kan door Ons, Gedeputeerde Staten gehoord, tijdelijke ontheffing verleend worden.

Ten behoeve van twee of meer gemeenten kan eene gezamenlijke begraafplaats worden ingerigt. (s)

25 October 1844 (Weekbl. v. h. regt N°. 1563 en 1564).

VIII. „tijdelijk uitsluitend regt.”

Dit is een regt voor den tijd van minstens tien jaren. Zie art. 20.

(s) I. Voor de bepalingen van art. 13 werd in de ontwerpen gelezen:

„Elke gemeente heeft ten minste ééne algemeene begraafplaats.

„Ten behoeve van twee of meer gemeenten kan echter eene gezamenlijke begraafplaats worden ingerigt.”

Bij de beraadslaging werden de volgende amendementen voorgesteld, als:

1°. door den heer WYBENGA, om aan het slot van het art. te laten volgen: *Gedeputeerde Staten kunnen, op verzoek van den gemeenteraad, tijdelijk ontheffing van de verplichting verleenen, in de eerste alinea van dit artikel genoemd. Van hunne uitspraak is binnen eene maand hooger beroep bij Ons toegelaten. De woorden in de eerste alinea van dit artikel werden later door den voorsteller veranderd: in dit artikel.*

2°. door den heer VAN BEYMA

THOE KINGMA, om het eerste lid te lezen: *In elke gemeente kunnen algemeene en bijzondere begraafplaatsen worden aangelegd. Hij trok het later in en droeg toen een amendement voor, strekkende om aan het eerste lid van art. 13 toe te voegen: tenzij er in die gemeenten eene of meer bijzondere begraafplaatsen bestaan die in de algemeene behoefte voorzien. Ook in dit amendement bragt hij verandering, zoodat het nu luidde: tenzij er in de gemeente door eene of meer bijzondere begraafplaatsen in de behoefte voorzien wordt. Nog nader wijzigde hij het, door de woorden door eene of meer bijzondere begraafplaatsen te doen luiden: door eene of meer kerkelijke of bijzondere begraafplaatsen.*

3°. door den heer HEYDENRIJCK, om in art. 13 op de eerste alinea te doen volgen: *Van dit voorschrift kan in bijzondere gevallen door Ons, Gedeputeerde Staten gehoord, tijdelijke ontheffing verleend worden, en om alsdan uit de derde alinea, tot dusver de tweede, te doen wegvallen het woord echter. De woorden in bijzondere gevallen liet de voorsteller later vervallen.*

Achtereenvolgens aan stemming onderworpen, werd het amendement:

N°. 2, van den heer BEYMA THOE KINGMA, met 44 tegen 11 stemmen *verworpen*; n° 1, van den heer WYBENGA, met 37 tegen 18 *verworpen*; n°. 3, van den heer HEYDENRIJCK, met 35 tegen 20 stemmen *aangenomen*.

II. De ontw. 55/6 en 58/9 gaven de volgende toelichting van het art.: De Regering heeft gemeend ten aanzien van het aanleggen van begraafplaatsen de voorkeur te moeten geven aan het stelsel hier te lande sedert 1827 gevolgd, boven dat in art. 15 van het decreet van 23 Prairial XII de jaar 1) aangenomen. De kosten voor het aanleggen en onderhouden eener begraafplaats zijn, althans voor sommige gemeenten zeer zwaar. Legt men haar de verplichting op, voor elke godsdienstige gezindte eene afzonderlijke begraafplaats te stichten, die kosten zouden aanzienlijk vermeerderd worden en het vermogen van verscheidene gemeenten te boven gaan. Bovendien bestaat er voor het aanleggen dier afzonderlijke begraafplaatsen geene reden, wanneer, gelijk in art. 19 van het ontwerp is be-

paald, voor elke godsdienstige gezindte, die dit verlangt, eene afzonderlijke, behoorlijk afgescheiden en uitsluitend voor haar bestemde plaats op de algemeene begraafplaats moet worden ingeruimd. 2)

III. Om aan de bepalingen van art. 13 te voldoen, is geen termijn gesteld. Een vijfjarige termijn welke, met het oog op het begraven in de kerken te Amsterdam, bij een art. 40 der eerste ontwerpen werd vrijgelaten, staat door de weglating van dat art. bij de volgende ontwerpen en de aangenomen wet, niet meer open, zoodat de besturen der gemeenten die bij het in werking treden der wet nog geene algemeene begraafplaats hadden, dadelijk maatregelen hebben moeten nemen om daarin te voorzien.

IV. Uitvoerig is het voorschrift van art. 13, dat elke gemeente eene algemeene begraafplaats hebben moet, in de Verslagen der Kamer, de antwoorden der Regering daarop en bij de beraadslaging besproken. Ik meen wèl te doen met het verhandelde over dit hoofdbeginsel der wet eenigzins uitvoerig mede te deelen. Met het oog op de amendementen die

1) Art. 15. Dans les communes où l'on professe plusieurs cultes, chaque culte doit avoir un lieu d'inhumation particulier; et dans les cas où il n'y aurait qu'un seul cimetière, on le partagera, par des murs, haies ou fossés, en autant de parties qu'il y a de cultes différens, avec une entrée particulière pour chacune, et en proportionnant cet espace au nombre d'habitans de chaque culte.

Terwijl het decreet dus tot regel stelde, dat in gemeenten waar verschillende gezindten werden gevonden, elke gezindte eene afzonderlijke begraafplaats zou hebben, werd in 1827 tot beginsel aangenomen, dat in elke gemeente eene algemeene begraafplaats zou zijn. M. v. T.

2) Omtrent de buitendien aan kerkelijke besturen en bijzondere personen gegeven bevoegdheid om zelven afzonderlijke begraafplaatsen te stichten, zie men artt. 14 en 15 en de aant. aldaar.

op het art. werden voorgedragen en die hunnen grond vonden in de bezwaren, die tegen het absolute voorschrift van art. 13 reeds in de Verslagen waren uiteengezet, en van welke amendementen er één, in strijd met het gevoelen der Regering, werd aangenomen, schijnt die mededeeling mij noodzakelijk toe.

1°. Het V.V. 58/9 behelsde onder de algemeene beschouwingen over het ontwerp, wat de begraafplaatsen betreft, o. m. het volgende:

De wet gaat van de onderstelling uit, dat de grenslijn tusschen algemeene aan de burgerlijke gemeente toebehoorende begraafplaatsen, en bijzondere begraafplaatsen, ten behoeve der leden van ééne godsdienstige gezindte, overal streng is afgebakend. Sommige leden meenden echter, dat dit geenszins altijd het geval is. In vele dorpen der provincie Groningen bijv. bestaan kerkhoven, die wel onder het beheer van kerkvoogden der Hervormde gemeente staan, maar waarop de graven, in plaats van aan de leden dier gemeente als zoodanig, aan de eigenaren der huizen in het dorp, onverschillig van welk kerkgenootschap, toebehooren. Men vreesde dat over dergelijke begraafplaatsen, die als algemeene te beschouwen zijn, lastige geschillen met kerkvoogden konden ontstaan, en vroeg, of de wet geene bepalingen zou moeten behelzen, bestemd om zulke moeilijkheden af te snijden.

De afwijkingen — antwoordde de Regering —, die hier en daar mogten bestaan, zullen bij de in-

voering dezer wet moeten ophouden. Volgens art. 13 zal voor elke gemeente eene algemeene begraafplaats moeten bestaan, hetzij voor haar alleen, hetzij voor meer gemeenten te zamen. Overal waar men zich thans vergenoegd mogt hebben, de begraafplaats der Hervormden tot algemeene begraafplaats te laten strekken, zal of eene nieuwe algemeene begraafplaats aangelegd, of wel eene overeenkomst met het Hervormd kerkbestuur getroffen moeten worden, waardoor de begraafplaats der Hervormden onder het uitsluitend beheer van het gemeentebestuur wordt gebragt. In eene zoo teedere zaak als deze behoort de overheid niet van het goedvinden van bijzondere personen of vereenigingen af te hangen.

In het V. V. 59/60 komt nog bij art. 19 over de scheiding der algemeene begraafplaatsen in afdelingen, eene opmerking over het besproken punt voor, die hier hare plaats vinde. De bedenking werd namelijk gemaakt, dat er in sommige streken des lands, waar de bevolking voor verre het grootste gedeelte tot eene der beide hoofdgezindheden behoort, kerkhoven zijn, waarvan het juist ten gevolge der aangeduide omstandigheid niet zeker is, of zij burgerlijke begraafplaatsen zijn, dan wel ten behoeve van eene bepaalde godsdienstige gezindte zijn ingerigt. In zoodanige gemeenten ware de toepassing van art. 19, in zoover het afzondering van een deel der begraafplaats voor de belijders der minderheid

toelaat, zeker gewenscht. Men vreest echter dat die toepassing moeilijkheden ontmoeten zal, en dat dus dààr de oprigting van bijzondere begraafplaatsen, of wel het aanleggen van eene algemeene begraafplaats met afzonderde gedeelten onvermijdelijk zal zijn. Ook uit dezen hoofde zal de wet de gemeentekassen bezwaren. De Regering erkent zelve in de Memorie van Toelichting, dat, waar geene overeenkomst met het kerkbestuur, onder welks beheer de begraafplaats tot nu toe was, kan worden getroffen, eene nieuwe algemeene begraafplaats moet worden opgerigt.

De Regering die het ontw. 66/7 voordroeg, deelde de bezwaren niet; zie hierna bladz. 172 onder 4°. Er schijnt overigens geen twijfel aan, ook met het oog op de uitdrukking van art. 13: „Elke gemeente heeft ten minste ééne algemeene begraafplaats”, en op het vroeger antwoord der Regering, dat het niet voldoende is of eene onder het beheer van het kerkbestuur of bijzondere personen of vereenigingen staande begraafplaats ook al lijken van alle gezindten opneme, de gemeente zelve moet *onder eigen beheer* eene algemeene begraafplaats hebben. Maar in dat geval behoeft zij zóó groot niet te zijn, en wordt ook geen afscheiding voor de gezindten gevorderd, daar deze laatste volgens art. 19, om dit te verlangen, *zonder eigen begraafplaats* moeten zijn.

2°. Bij het V. V. 58/9 werden

op art. 13 zelf de volgende beschouwingen medegedeeld:

Naar het gevoelen van verscheidene leden wordt door deze bepaling, in verband met art. 17, aan de gemeenten een te zware last opgelegd, in zoover daaruit af te leiden ware dat elke gemeente ten minste ééne algemeene begraafplaats hebben moet, uitgestrekt genoeg om al de lijken, die aldaar te begraven zijn, op te nemen. Zoo dra de Regering, die op dat punt schijnt gearzeld te hebben 1), het beginsel aannam dat ook bijzondere begraafplaatsen voor de godsdienstige gezindten toegelaten zijn, moest, naar het gevoelen dezer leden, het noodzakelijk gevolg zijn, dat bij de vestiging der algemeene begraafplaats op de bijzondere begraafplaatsen, die in de gemeenten bestaan, mogt worden gelet. Waar elke godsdienstige gezindte eene begraafplaats heeft, zal in den regel de gemeente kunnen volstaan met het afzonderen van eenen betrekkelijk kleinen hoek gronds, bestemd voor de lijken dergenen die, om welke reden dan ook, op eene bijzondere begraafplaats geene laatste rustplaats kunnen vinden. Men was het dan ook geenszins met de Memorie van Toelichting eens 1), voor zoover deze te kennen geeft dat de burgerlijke gemeente bij het oprigten der algemeene begraafplaats, zonder op hetgeen van de zijde der kerkelijke gemeenten geschiedt te letten, *de geheele bevolking tot maatstaf* nemen moet. Veeleer zou

1) Zie de aant. op art. 14.

men, zoo niet hier, dan toch in art. 17 het denkbeeld willen hebben uitgedrukt, dat de gemeente bij het oprigten der algemeene begraafplaats, in verband met de bestaande bijzondere begraafplaatsen, *de behoefte* tot maatstaf neemt. Dit denkbeeld lag ook aan het koninklijk besluit van 2 Januarij 1830 N°. 88 1) ten grondslag.

De Regering antwoordde als volgt:

Met het oog op art. 17 is het duidelijk, dat bij het aanleggen eener algemeene begraafplaats niet de geheele bevolking der gemeente, maar alleen het aantal lijken, dat er begraven zal worden, in aanmerking genomen moet worden. Zijn er bijzondere begraafplaatsen voor godsdienstige gezindten in de gemeente, dan zal bij het aanleggen der algemeene begraafplaats de bevolking dier gezindten buiten de berekening kunnen blijven. Hetgeen in de Memorie van Toelichting bij art. 14 gezegd is, is hiermede niet in strijd. Dáár toch was sprake van het aanleggen eener algemeene begraafplaats in eene gemeente waar geene bijzondere begraafplaatsen bestonden, waar dus de geheele bevolking ter bepaling der grootte van de algemeene begraafplaats in aanmerking moest worden genomen, en waar later, bij het tot stand komen van bijzondere begraafplaatsen, een gedeelte van het algemeen kerkhof ongebruikt blijft liggen.

3°. De gebiedende bepaling dat elke gemeente ten minste ééne algemeene begraafplaats moest hebben, bleef evenwel tegenkanting ontmoeten. Naar veler oordeel bestond, volgens het V. V. 59/60, daarvoor geen noodzakelijkheid en zou dat voorschrift, vooral indien het in verband met de vrij duidelijke letter van art. 17 werd uitgevoerd, de gemeenten tot overgrootte kosten noodzaken. Aan dit laatste artikel kan toch, met art. 13 vergeleken, naar dit gevoelen, niet wel eene andere beteekenis worden gehecht, dan dat de algemeene begraafplaats zóó moest worden aangelegd, dat zij des noods al de lijken, die in de gemeente vielen, kon opnemen. Thans — zeide men — zijn er niet weinig gemeenten, waar elke der beide hoofdgezindheden een eigen kerkhof heeft. Op een dier beide kerkhoven wordt dan gewoonlijk een hoekje grond afgezonderd, bestemd voor de enkele lijken die, om welke reden dan ook, niet op het gezinheidskerkhof eene plaats kunnen vinden. Dat afgezonderd hoekje grond is in het wezen der zaak de algemeene begraafplaats. Kwam de wet tot stand, deze regeling der zaak, die geenerlei reden tot klagen geeft, zou verbroken, en de burgerlijke gemeente verplicht worden zich uit te putten voor het stichten eener uitgebreide algemeene begraafplaats, waarop welligt gedurende een geheel jaar nauwelijks een of twee lijken ter aarde

1) Zie bijv. tot het St.bl. XVII No. 162; prov. blad van Gelderland 1830 No. 31.

zouden worden besteld. Waarom zou, bij het op zich zelf nuttig voorschrift dat in elke gemeente ten minste ééne algemeene begraafplaats besta, de heilzame beperking niet kunnen worden gevoegd, dat dit voorschrift niet geldt waar reeds door bijzondere begraafplaatsen en daarop gemaakte inrigtingen behoorlijk in de behoefte is voorzien?

Andere leden verklaarden zich tegen die verzwakking van een hoofdbeginsel der wet. De burgerlijke wetgever behoorde, huns inziens, te waken, dat er buiten de bijzondere begraafplaatsen, voor elke gemeente eene algemeene begraafplaats besta, waar de lijken, die op de eerste geene plaats kunnen vinden, begraven worden. Bij het aanleggen dier algemeene begraafplaats kan en behoort op het bestaan van bijzondere begraafplaatsen in de gemeente gelet te worden. Zij kan dus in de gevallen, die men hier op het oog heeft, zeer beperkt zijn; zoodat het bezwaar voor de gemeentekassen zoo overmate drukkend niet zijn zal. De Regering erkent in hare Memorie van Toelichting, dat bij het aanleggen der algemeene begraafplaats de bevolking, voor wie de bijzondere begraafplaatsen bestemd zijn, buiten berekening blijven kan. Die erkenning is geenszins in strijd met de letter van art. 17, volgens hetwelk het gemiddeld getal der *„op elke 1) begraafplaats”* te begraven lijken — niet dat van al de lijken

die in de gemeente vallen — to maatstaf voor de uitgestrektheid, aan de begraafplaats te geven, dient. Werd het denkbeeld omhelsd, dat het burgerlijk gemeentebestuur met de besturen der bijzondere kerkhoven onderhandelen moest over een daar tot algemeene begraafplaats af te zonderen plek gronds, dan zou op dit punt eene af te keuren aaraking tusschen burgerlijke en kerkelijke besturen moeten plaats hebben, die op verkorting van de vrijheid der gezindheden kon uitloopen.

4°. Bij de M. v. T. 66/7 gaf de Regering het volgende te kennen, dat tevens tot antwoord op de medegedeelde beschouwingen der Kamer strekte:

„De wetgever behoort te zorgen, dat geen lijk onbegraven blijft liggen en moet dus waken, dat overal gelegenheid tot begraven van overheidswege gegeven worde. Veel bezwaar kan hieruit voor de gemeenten niet ontstaan.

„Volgens art. 17 moet de begraafplaats eene uitgestrektheid hebben van minstens de oppervlakte, benoodigd voor het vermoedelijk getal der *aldaar* jaarlijks te begraven lijken. Heeft in eene gemeente elke talrijke godsdienstige gezindte eene bijzondere begraafplaats, dan is voor de algemeene begraafplaats slechts een klein terrein noodig. Het gemeentebestuur kan daarvoor of eene geheel afgezonderde plek aanwijzen, of wel met een der kerkbesturen eene overeenkomst aangaan, waarbij een

1) Ten gevolge van het amendement op art. 17, geldt dit art. alleen voor algemeene begraafplaatsen.

zeker gedeelte der bijzondere begraafplaats, behoorlijk daarvan afgescheiden, tot het begraven van die lijken, welke op de bijzondere begraafplaatsen geen plaats kunnen verkrijgen, worde bestemd. Dat gedeelte wordt dan de algemeene begraafplaats, en de kosten daarvan kunnen niet groot wezen."

5°. Blijkens het V. V. 66/7 waren er leden, die hier liever: *In elke gemeente is, dan: Elke gemeente HEEFT ten minste ééne algemeene begraafplaats* gelezen wilden hebben. Zij hadden daarbij vooral het oog op de plattelands-gemeenten in Friesland, die uit verschillende afdelingen of dorpen zijn zamengesteld, waarvan elk eigene geldmiddelen heeft. Dààr zal, naar het schijnt, eene voor twee of meer van die verschillende afdelingen bestemde algemeene begraafplaats ook uit de bijzondere geldmiddelen van die afdelingen of dorpen moeten worden bekostigd en dus de gemeente niet wel gezegd kunnen worden zoodanige begraafplaats, hoewel algemeen en van gemeentewege opgericht, te hebben of te bezitten.

De Regering antwoordde: De uitdrukking *elke gemeente HEEFT ten minste ééne algemeene begraafplaats* is daarom gebezigd, omdat de begraafplaats buiten de gemeente kan liggen, gelijk in vele plaatsen het geval is. Wanneer begraafplaatsen door een of meer dorpen of afdelingen eener gemeente worden aangelegd, gelijk in Friesland meermalen ten platten lande

plaats heeft, dan is aan het voorschrift der wet voldaan, dewijl dan de gemeente door hare afdelingen in het bezit van begraafplaatsen is. Door het voorgesteld artikel in verband met art. 217 der gemeentewet, schijnt dit duidelijk genoeg te zijn aangewezen.

6°. Nog altijd liet, volgens het Eindv. 67/8 II, de hier voorkomende bepaling, dat elke gemeente ten minste ééne algemeene begraafplaats heeft, verschil van opvatting toe. Is het de bedoeling — vroeg men — daardoor de verpligting te leggen op elke gemeente om eene algemeene begraafplaats te hebben, waarop art. 30 van het wets-ontwerp toepasselijk is en dus ten behoeve der gemeentekas begrafenisregt kan worden geheven? Zoo ja, dan zal het wets-ontwerp op een aantal kleinere gemeenten een schier ondragelijken last leggen. Of is het genoegzaam, dat elke gemeente eene begraafplaats hebbe, waarop de lijken van personen van elke godsdienstige geloofsbelijdenis begraven kunnen worden? De wet moet omtrent zulk een gewichtig punt geen onzekerheid laten bestaan.

Het antwoord dat de Regering in de M. v. T. 68/9 gaf, luidde: Dit artikel moet in verband met art. 17 1) beschouwd worden. Zijn er bijzondere begraafplaatsen voor de verschillende gezindten, dan behoeft de algemeene begraafplaats slechts zeer klein te zijn, omdat het jaarlijks daar te begraven aantal lijken hoogst gering

1) Zie ook de aant. aldaar.

zal wezen. Maar eene algemeene begraafplaats moet er zijn, om de lijken die niet op de kerkelijke begraafplaatsen kunnen begraven worden, ter aarde te bestellen.

7°. Blijkens het Eindv. 68/9 vond men het, tengevolge der redactie van art. 13, nog niet geheel duidelijk, of door eene algemeene begraafplaats uitsluitend eene zoodanige werd verstaan, die door de gemeente was of werd opgericht.

Volgens het antwoord dat de Minister gaf, blijkt echter zoowel uit art. 13 als uit de overige bepalingen duidelijk, dat onder *algemeene begraafplaats* slechts de zoodanige te verstaan is, die *door de gemeente en te haven koste wordt aangelegd*.

8°. Ik ben thans genaderd tot de beraadslaging over het art. en de daarop voorgedragen amendementen.

Reeds bij de algemeene beraadslaging over het wetsontwerp kwam de heer VAN DELDEN op — en hij werd daarin door den heer HEYDENRIJCK gesteund — tegen de absolute verplichting aan alle gemeenten in het Rijk opgelegd om algemeene begraafplaatsen te maken. Hij zeide, dat het hoofdbeginsel van de wet moest zijn: optreden van de burgerlijke overheid daar waar anderen stil zaten aanzien van het begraven van lijken; maar dat een absoluut gebod voor elke burgerlijke gemeente om eene algemeene begraafplaats op te rigten, terwijl er thans zeer vele gemeenten in Nederland waren alwaar dat volstrekt niet noodig was en door niemand werd verlangd, veel

te ver ging en zonder noodzakelijkheid die gemeenten op zware kosten joeg.

De Minister FOCK herinnerde in antwoord daarop, dat het beginsel ook reeds in de gemeentewet voorkwam (art. 205 lett. m). Nu vraag ik — zeide hij — of het niet wenschelijk is dat op die plaatsen, waar thans geene burgerlijke begraafplaats maar alleen eene kerkelijke bestaat, eene burgerlijke worde opgericht, opdat niet het begraven afhangt van de eventuele willekeur van het een of ander kerkgenootschap. Het spreekt van zelf dat daar, waar eene bijzondere of kerkelijke begraafplaats is, het gemeentebestuur op de eenvoudigste wijze zal voldoen aan de verplichting van de wet, terwijl men daarenboven nog zamen kan doen met eene andere gemeente. Ik geloof toch dat het werkelijk in de praktijk zijn nut kan hebben aan de gemeente de verplichting op te leggen om eene burgerlijke begraafplaats te bezitten.

De heer WESTERHOFF opende de beraadslaging op het art.

Er worden in ons land — aldus begon hij — eene menigte gemeenten gevonden op wier grondgebied geen algemeene of gemeentelijke begraafplaats wordt aangetroffen. In onderscheidene ja verreweg de meeste gemeenten vindt men geen andere dan bijzondere en wel kerkelijke begraafplaatsen van Hervormde gemeenten, doch op deze worden de lijken van alle gezindten, zoo als van Hervormden, Rooms-katholijken, Doopsgezinden, Afscheidenen, Lutheranen

enz. toegelaten en begraven. Onder deze *bijzondere* begraafplaatsen treft men er aan die nog nieuw genoemd kunnen worden, daar zij eerst voor eenige jaren of zelfs kortelings zijn aangelegd. Zoo deze nu aan de vereischten, in de overgangsbepalingen dezer wet gesteld, voldoen, dan zien wij niet in waarom in zoodanige gemeenten ook nog een algemeene begraafplaats moet worden aangelegd; en toch, dit artikel wil zulks en gebiedt dat in ondubbelzinnige bewoordingen. Voor vele en vooral voor kleine gemeenten zal dit een drukkende last worden. Wij geven daarom aan den heer Minister in overweging om dit artikel niet van toepassing te verklaren op zoodanige gemeenten, op wier grondgebied geschikte en voldoende kerkelijke begraafplaatsen aanwezig zijn, op welke de lijken van *alle* gezindten, zonder onderscheid, toegelaten en begraven kunnen worden. Door zoodanige exceptionele bepaling, waardoor niemand geschaad kan worden, zou de Minister aan sommige arme gemeenten inderdaad eene groote weldaad bewijzen.

De heer WYBENGA. zcide het volgende:

„Mijnheer de Voorzitter, wanneer dit artikel zegt: *„elke gemeente heeft ten minste ééne algemeene begraafplaats”*, dan veronderstel ik dat dit zal beteekenen, althans voor de provinciën waar zich groote en uitgestrekte plattelandsgemeenten met vele dorpen of afdeelingen bevinden: *„in elk dorp of afdeeling zal ééne algemeene*

begraafplaats zijn”. Immers wanneer deze niet de beteekenis was, daaraan te geven, zouden de bezwaren, uit die bepaling voortvloeiende, zeer groot gucht moeten worden.

„In deze veronderstelling meen ik dat voor het platte land in vele gewesten, (en ik zal hier in de eerste plaats noemen het gewest waaruit ik ben afgevaardigd), — waar uitgestrekte plattelandsgemeenten gevonden worden met onderscheidene dorpen of afdeelingen, ook dan weder groote moeilijkheden uit dit artikel zullen ontstaan. Immers eene algemeene begraafplaats bestaat er reeds in elk dorp en hoewel de eigendom daarvan aan de kerk der Hervormde gemeente behoort en ze niet door het burgerlijk bestuur zijn daargesteld, dienen ze niettemin tot het begraven van *alle* gestorvenen in zoodanig dorp, zonder onderscheid van godsdienstige gezindte. Nooit heb ik van een voorbeeld gehoord, althans in de landstreek die ik meer in het bijzonder ken, dat eenige weigering heeft plaats gehad hetzij aan een Katholijk, hetzij aan een lid van een ander kerkgenootschap dan dat der Hervormden, om er een lijk te begraven.

„Die begraafplaatsen worden met veel zorg in orde gehouden. Zij zijn meestal hooger gelegen dan het omliggende land, en zijn voor de publieke gezondheid in geen deele schadelijk. Omtrent het gebruik dier begraafplaatsen bestaan in de meeste dorpen vaste regelen en grafregisters, zoodat alles in

de beste orde plaats vindt wat daartoe betrekking heeft. De landbouwende ingezetenen van zoodanige dorpen, hetzij Katholijk of Hervormd of van andere gezindten, hebben meestal van oudsher aldáár hunne eigene of familiegraven, terwijl er voor het *huren* van graven en ten dienste van behoeftigen overal genoegzame ruimte aanwezig is.

„Nu vraag ik: wat zal het beteekenen dat, bij de bestaande orde van zaken, nog weder in elk dorp *eene algemeene burgerlijke begraafplaats* worde daargesteld? Noodzakelijkheid uit een hygiënisch oogpunt bestaat hier volstrekt niet, want ik zou tallooze dorpen kunnen noemen, waar thans eene doelmattige begraafplaats bestaat, terwijl, wanneer men eene andere localiteit daarvoor moest aanwijzen, *buiten de kom der gemeente of dorp*, men meestal veel ongunstiger terrein zou vinden dan waar zij *nu* gevestigd is.

„Nog een ander en wel een financieel bezwaar komt hier voor al die dorpen zeer in aanmerking. Men schatte de kosten van aanschaffing van gronden in de nabijheid der dorpen, bij den tegenwoordigen hoogen prijs der landerijen, niet ligt. Men zal daarenboven ook niet alléén gronden voor de begraafplaats zelve moeten aankopen, maar ook moeten zorgen voor een vrijen toegang daarheen, ook weder dikwijls over particulier eigendom, en den daarvoor benoodigden grond niet dan met groote kosten kunnen verkrijgen.

„Vat men een en ander te zamen, dan komt het mij voor, dat, ten behoeve van gemeenten en dorpen, die ik hier op het oog heb, eene wijziging in dit artikel allernoodzakelijkst is, en dat het imperatieve daaruit worde weggenomen. Ik zal daartoe eene poging aanwenden, en heb de eer als amendement voor te stellen, om aan het slot van art. 13 te laten volgen:

„Gedeputeerde Staten kunnen, op verzoek van den gemeenteraad, tijdelijk ontheffing van de verplichting verleenen, in de eerste alinea van dit artikel genoemd. Van hunne uitspraak is binnen eene maand hooger beroep bij Ons toegelaten.”

Het amendement, voldoende ondersteund, kwam in beraadslaging.

Ook de heer VAN BEYMA THOE KINGMA had tegen het wetsontwerp wegens dit art. 13 om de aangevoerde redenen, bepaaldelijk met het oog op Friesland, groot bezwaar. Hij stelde daarom voor om in plaats van het eerste lid te lezen: „In elke gemeente kunnen algemeene en bijzondere begraafplaatsen worden aangelegd.” Het antwoord der Regering (bladz. 173 onder 5° opgegeven) betreffende de gemeenten die eene algemeene begraafplaats hadden door hare afdeelingen of dorpen, nam zijn bezwaar niet weg, want het kwam, evenals bij art. 36 der wet op het lager onderwijs, op de toepassing aan. Na aanneming van art. 13 zou men immers kunnen zeggen dat het daarbij niet geldt de onderafdeelingen der gemeente, maar de geheele gemeente.

Het amendement van den heer

WYBENGA kwam hem niet voldoende voor: „het is — zeide hij — slechts een hulpmiddel, maar laat de zaak zoo als zij is; het voorschrift blijft toch gebiedend. Maar het zal dan van het goedvinden van Gedeputeerde Staten afhangen om opheffing te verleenen van die verplichting en, mogten zij er bezwaar in vinden, zal men hooger beroep op den Koning toelaten. Wij weten echter wel dat wanneer men eens zoodanige zaak in beginsel aangenomen heeft, al spoedig de verwezenlijking daarvan in de praktijk verlangd wordt, en dan zal het afhangen van de beslissing van Gedeputeerde Staten. Dat wil ik niet. Zoo het van eenige autoriteit in de eerste plaats moet afhangen, dan wensch ik het te laten afhangen van den raad der gemeente; daarom wensch ik het voorschrift *facultatief*, niet *imperatief*. De raad der gemeente is belast met het bestuur en de belangen der gemeente; hij kan dus ook beoordeelen de meerdere of mindere behoefte aan zoodanige begraafplaats. Ik wensch ook in dit punt te handhaven de *autonomie* der gemeenteraden.”

Het amendement VAN BEYMA kwam alsnu mede in beraadslaging.

Ook het hoofdbezwaar van den heer VAN BLOM tegen het wetsontwerp lag in de bepaling van art. 13, omdat daarbij niet slechts werd bedoeld eene begraafplaats *tot algemeen gebruik*, maar *door de burgerlijke gemeente opgericht en te haren koste te onderhouden*. Zulke begraafplaatsen waren in

een groot gedeelte van het land te platten lande nergens aanwezig. Ook hij wees op den bestaanden toestand in Friesland. In den regel verliest zich de oorsprong der eigen begraafplaatsen die aldaar bijna elk dorp bezit, in de oudheid. Zij worden geacht van kerkelijken oorsprong te zijn en staan onder beheer van kerkvoogden, doch worden bestemd tot *algemeen gebruik*. Nog nooit was deswege moeilijkheid gerezen. Het oprigten van eene nieuwe algemeene begraafplaats door de gemeente was er volkomen *noodeloos*.

Nu had de Minister wel gezegd dat waar bijzondere begraafplaatsen voor de verschillende gezindten bestonden, de algemeene begraafplaats slechts *zeer klein* behoefde te wezen, maar, dit aangenomen, dan was toch de maatregel, althans in Friesland, volkomen *ondoeltreffend*.

„Stel u — zeide hij — eene groote gemeente voor, zoo als die in Friesland in den regel zijn, van eenige uren lang en breed, met 10 of 20 dorpen. Ergens in een zeker gedeelte van zulk eene uitgebreide gemeente zal één enkel algemeen begraafplaatsje zijn. Waartoe zal dat strekken? Wie zal een lijk eenige uren vervoeren, om het te brengen naar het algemeene begraafplaatsje, terwijl men in zijn eigen dorp eene begraafplaats vindt, die ook voor het algemeen openstaat?”

„Bovendien geloof ik ook niet, dat het oprigten van die algemeene begraafplaatsen zoo weinig kostbaar zal zijn. In de lage oorden van

Friesland zijn de kerken met de kerkhoven op terpen gesticht. In den omtrek daarvan vindt men dikwijls alleen lage gronden, die voor begraafplaatsen ongeschikt zijn. De wet zegt wel is waar niet, hoe hoog eene begraafplaats boven den waterspiegel moet liggen, maar het menschelijk gevoel verzet er zich toch tegen dat men in het water begraven zou. De grond, dien men voor eene nieuwe begraafplaats zal aankopen, zal dus aanmerkelijk moeten worden opgehoogd, terwijl de daartoe benoodigde specie van verre moet aangevoerd worden. Het is dus duidelijk, dat de kosten niet zoo onaanzienlijk zijn, als men ons voorspiegelt."

Bovendien kon spreker niet met den Minister aannemen dat de nieuwe begraafplaatsen zoo bijzonder klein zouden kunnen zijn. Hij wees daartoe op den in art. 16 voorgeschreven afstand van 50 meter van de bebouwde kom, op de rekbaarheid dezer laatste uitdrukking, en op de in art. 19 voorgeschreven indeeling der begraafplaats. De oprigting zou dan ook zeer kostbaar zijn en de gemeenten gingen reeds gebukt onder vele in den laatsten tijd opgelegde nieuwe lasten.

Hij ondersteunde dus het amendement WYBENGA, dat hem beter voorkwam dan dat van den heer VAN BEYMA en ook meer

in de oekonomie der wet paste. Het liet de bepaling bestaan, dat er algemeene begraafplaatsen zouden zijn; alleen werd er bij bepaald dat daar, waar het niet volstrekt noodzakelijk was, eene tijdelijke ontheffing daarvan kon worden toegelaten.

Na over het woord *tijdelijke* inlichting gevraagd te hebben (zie hierna), vertrouwde hij dat de Regering het amendement zou overnemen, met het oog op de groote opofferingen, die anders vele platelandsgemeenten zich zouden moeten getroosten.

De heer BICHON VAN IJSSELMONDE sloot zich bij de overige sprekers aan, en wees er op dat niet alleen in het Noorden, maar ook in het Zuiden des lands, in Zuid-Holland en andere provinciën zich dezelfde bezwaren voordeden.

Bovendien waren er contracten door de kerkelijke gemeenten met het burgerlijk bestuur gesloten, waarbij men aan beide zijden gebonden was. Hoe zal het daarmee gaan? vroeg hij. Hoe zal de schadeloosstelling geregeld worden waaraan men niet gedacht heeft? Hoe moeten de uitkeeringen voortaan geschieden? 1)

In eene nadere rede voegde de heer WYBENGA bij het door hem betoogde nog een ander argument. Hij zeide: Met de meeste verdraagzaamheid worden

1) Op deze vragen is hier niet geantwoord. Het zij voldoende, daarom trent op te merken, dat bestaande contracten de behoerlijke uitvoering dezer wet niet mogen in den weg staan, terwijl over het verleen van schadeloosstellingen verwezen wordt naar de aant. op art. 14 en op art. 31. Een adres van kerkvoogden der Herr. Gemeente te Kralingen (Bijbl. Stc. 1868/9 II, bl. 883) had mede hiertoe betrekking.

op die algemeene begraafplaatsen, hoewel dan eigendom van de Hervormde gemeente, de lijken van *alle* gestorvenen, hetzij Protestanten hetzij Katholijken begraven. Ik geloof dat men aan die gewenschte verdraagzaamheid schade zou toebrengen, wanneer men den tegenwoordigen toestand, die eeuwen geduurd heeft, deed veranderen. Thans liggen daar de lijken van de gestorvenen uit alle gezindheden rustig naast en door elkander, zonder dat het de levenden hindert; maar begint men nu in alle dorpen *afzonderlijke* begraafplaatsen voor de *afzonderlijke* gezindheden in te rigten, zonder dat noodzakelijkheid daartoe bestaat, dan zal dit, dunkt me, een min gunstigen indruk maken en de bestaande godsdienstige verdraagzaamheid althans niet bevorderen.

Door den heer HEEMSKERK werd de volgende rede gehouden :

„Het amendement van den heer VAN BEYMA THOE KINGMA kan, mijns inziens, als een axioma worden beschouwd. Ik betwijfel dus of zoodanige bepaling wel noodig is.

„Van een anderen aard is het amendement van den heer WYBENGA. Men moet niet vergeten dat dit wets-ontwerp de verplichting der gemeenten aanmerkelijk verligt; het scheidt geen nieuwe verplichtingen, maar vermindert ze zeer aanmerkelijk. Volgens de tegenwoordige bepalingen zijn de gemeenten toch verplicht, algemeene begraafplaatsen te hebben ten behoeve van de bevolking van

alle gezindheden. Nu zegge men niet dat dit niet nageleefd wordt, want wanneer er eene quaestie over komt, dan wordt er de hand aan gehouden; er zijn menigvuldige Koninklijke beslissingen, waarbij die bepalingen gehandhaafd zijn.

„Dit is, wel is waar, geen reden om, bij eene nieuwe wet, de zaak niet zoo gemakkelijk mogelijk te maken, maar de vraag is: hoe ver men, met behoud van het beginsel der wet, gaan kan? Daarom wensch ik eene vraag te doen aan den heer WYBENGA en aan den Minister. Den heer WYBENGA vraag ik, hoe de magt van dispensatie welke hij aan Gedeputeerde Staten wil toekennen, overeen te brengen is met hun werkring volgens de gemeentewet? Volgens die wet moeten op de gemeentebegroting gebragt worden — art. 205, litt. *m* — de kosten van aanleg en onderhoud der algemeene begraafplaats. De Gedeputeerde Staten zijn geroepen te zorgen, dat de door de wet voorgeschreven uitgaven op de begroting worden gebragt. Is het nu niet eene anomalie, aan dit collegie de bevoegdheid te geven dispensatie te verleen? Zou het niet de mogelijkheid openen voor willekeur van Gedeputeerde Staten, door nu voor deze plaats zóó, en morgen voor eene andere plaats geheel anders te handelen?

„Aan den Minister wensch ik te vragen of ook naar de opvatting van de tegenwoordige Regering het doel van het wetsartikel is,

dat er eene algemeene begraafplaats zij, onverschillig of die direct op kosten der gemeente dan wel, bij wege van concessie, aan particulieren, vereenigingen of zelfs kerkbesturen tot stand gebragt worde?

„In de tweede plaats wensch ik den Minister te vragen of die algemeene begraafplaats niet de uitgestrektheid hebben moet, welke men kan berekenen noodig te zijn voor de geheele bevolking, na aftrek van hetgeen waarin de bijzondere begraafplaatsen voorzien. Indien die bedoeling niet duidelijk genoeg mogt zijn uitgedrukt en indien die toch bij de Regering mogt bestaan, zou men haar door toevoeging van eenige woorden aan dit of een volgend artikel — bijv. art. 17 — kunnen verduidelijken. Vat men het wets-artikel op in den zin, zoo als ik in de laatste plaats heb aangegeven, dan moet men niet vergeten, dat daardoor alle mogelijke conflicten, voortspruitende uit verschil van godsdienstige opvatting betrekkelijk deze zoo teedere zaak, zullen worden uit den weg geruimd. Immers kan het toch gebeuren dat de beheerder van eene bijzondere of kerkelijke begraafplaats weigert daar een lijk te begraven. Voor dat geval moet de gemeente op eene andere plaats, al ware het slechts over een klein stukje grond, beschikking hebben om voor de begraving van dit lijk te kunnen zorgen.

„Ik neem de vrijheid, de gedane vragen aan het oordeel van den Minister en van den heer WYBENGA te onderwerpen.”

De heer HEYDENRIJCK stelde op den voorgrond dat het hier vóór alles aankwam op conciliatie. Als ik — zeide hij — alleen op *eigen*, absolute beginselen te letten had en niet tevens op die van anderen en op de gegeven omstandigheden, zou ik tegen dit artikel bezwaar hebben. Voor zooverre dus in het amendement van den heer WYBENGA eene conciliante strekking ligt, kan ik er mij mede vereenigen. Ik koester echter de vrees dat, zoo het *ongewijzigd* blijft, zoo men te veel aan Gedeputeerde Staten overlaat, met andere woorden als de Gedeputeerde Staten zelven *regtstreeks* ontheffing verleenen, de uitzondering regel zal worden. Om dit bezwaar te voorkomen en tevens om de, mijns bedunkens juiste bemerking van den heer HEEMSKERK opzigtens de *gemeentewet* te ondervangen, wenschte ik den geachten voorsteller van het amendement in overweging te geven het te wijzigen als volgt: „Van dit voorschrift kan in bijzondere gevallen door Ons, Gedeputeerde Staten gehoord, tijdelijk ontheffing verleend worden.”

Ook de heer GEFKEN meende dat het artikel noodzakelijk moest gewijzigd worden, omdat de behoefte aan eene algemeene begraafplaats geenszins overal tot in de kleinste gemeente toe, en daar waar men die behoefte nooit kende, bestond. Hij was verder van oordeel dat voor de gemeenten in Friesland, waarvan men hoofdzakelijk had gesproken, wel het minste bezwaar zou bestaan,

want de gewezen grietenijen aldaar bestonden uit verschillende afdeelingen of dorpen; nu zou aldaar de aanleg van ééne algemeene begraafplaats waarlijk zoo veel moeite en kosten niet teweegbrengen. Maar juist voor de kleine gemeenten in andere provinciën zou het zeer bezwarend zijn. 1)

De bedenking van den heer **HEEMSKERK** tegen het amendement ontleend aan de gemeentewet, bestreed hij met de opmerking dat de wetsbepaling, volgens welke op de gemeentebegrooting de kosten voor het onderhoud van de algemeene begraafplaatsen moesten voorkomen, alleen gold voor het geval dat er eene algemeene begraafplaats in de gemeente bestond, hetgeen in zoo vele gemeenten het geval niet was. Hij kon zich dus moeilijk voorstellen dat hier een zekere strijd zou ontstaan tusschen de verplichtingen in het algemeen aan Gedeputeerde Staten opgelegd en de bevoegdheid die hun door het amendement zou worden toegekend.

De heer **GEFKEN** verklaarde dat zijne stem, aan het wetsontwerp te geven, van de aanneming van het amendement **WYBENGA**, liefst zooals het door den heer **HEYDENRIJCK** gewijzigd was voorgedragen, afhing: het raakte hier toch eene teedere aangelegenheid, en die moest ook hier worden overgelaten aan bijzondere per-

sonen en aan de kerkelijke gemeenten, terwijl de burgerlijke gemeente eerst dan te gemoet moest komen, wanneer het bestaande niet voldoende was.

De heer **VAN BEYMA THOE KINGMA** sloot zich aan het laatste denkbeeld aan.

Zijn amendement trok hij in en verving het door een ander, om het aan het eerste toegekende karakter van axioma weg te nemen.

Het nieuwe amendement, zooals hij het later wijzigde, strekte nu om aan het eerste lid van art. 13 toe te voegen: "tenzij er in de gemeente door eene of meer kerkelijke of bijzondere begraafplaatsen in de behoefte voorzien wordt."

Hij bestreed voorts de bewering, dat volgens de bestaande Fransche wet (decreet) de verplichting der gemeentebesturen veel strenger zou zijn. Aan die verplichting toch werd niet voldaan; die wet werd en was, althans in het Noorden, niet zoo opgevolgd. Dat zou ook hoogst moeilijk zijn, en men zal dat — zeide hij — ook niet doordrijven, tenzij daaraan werkelijk behoefte bestaan mogt.

Het nieuwe amendement kwam in beraadslaging.

Ook door den voorsteller van het eerst genoemde amendement, door den heer **WYBENGA**, werden de bedenkingen van den heer **HEEMSKERK** ongeveer op de door de twee laatste sprekers aangevoerde gronden bestreden.

1) Reeds in de zitting 1858/9 (Bijbl. pag. 1054) was aan de Kamer ingediend een adres van zeven gemeenten in Zuid-Holland en Utrecht, ieder eene bevolking tellende van beneden de 700 zielen, houdende bezwaren tegen de bij art. 13 opgelegde verplichting.

Met de wijziging van zijn amendement die door den heer HEYDENRIJCK was voorgesteld vereenigde hij zich niet. Hij zag in de bevoegdheid van Gedeputeerde Staten om te beschikken op het verzoek tot ontheffing van art. 13, geen bezwaar, waanneer men daarvan in hooger beroep bij den Koning kon komen: daardoor was de verlangde waarborg (dat namelijk de uitzondering geen regel zou worden) inderdaad in ruime mate gegeven.

De heer HEYDENRIJCK was echter niet voldaan. „Het onderscheid — zeide hij — tusschen het voorstel van dien geachten spreker en hetgeen ik verlang, is vooreerst, dat het zeer gegrond bezwaar van den heer HEEMSKERK, ontleend aan de gemeentewet, door *mijne* wijziging wordt weggenomen.

„In de tweede plaats, dat in mijn voorstel meerder waarborg ligt, dat de uitzondering geen regel worde.

„Immers, indien men zich *voor alles* te wenden heeft tot Gedeputeerde Staten, ligt het toch voor de hand, dat er aan de gemeentebesturen meer faciliteit tot afwijking van den regel wordt verleend, dan wanneer men zich terstond, regtstreeks heeft te vervoegen tot het centraal gezag. Wat zal het systeem van den heer WYBENGA'S eenzijdig beroep op den Koning beteekenen?

„Bovendien zouden, als *mijne* meening doorging, Gedeputeerde Staten in elk geval worden gehoord, en toch ook *daarin* is eenige waarborg gelegen. 'T zij herhaald: de directe tusschenkomst

van het centraal gezag zal te groote faciliteit tot afwijking van den regel eerder voorkomen, dan die van Gedeputeerde Staten.

„Na overweging van een en ander, terwijl de geachte spreker uit Sneek ongenegen blijft in mijn verlangen te treden, stel ik voor, in het art. 13, op de eerste alinea, te doen volgen:

„Van dit voorschrift kan in bijzondere gevallen door Ons, Gedeputeerde Staten gehoord, tijdelijke ontheffing verleend worden.”

„Terwijl alsdan uit de derde alinea, tot dusver de *tweede*, natuurlijk moet wegvallen het woord „echter.”

Dit amendement, voldoende ondersteund, kwam alsnu mede in beraadslaging.

De heer VAN NAAMEN VAN EEMNES vroeg inlichting, wat de voorsteller verstond onder „*bijzondere gevallen*.” Het zou zeer ligt kunnen gebeuren — zeide hij — dat de explicatie door de uitvoerende magt te geven ook zeer bijzonder was, want de Regering bestaat toch niet altijd uit dezelfde personen. Bovendien kan de bedoeling niet anders zijn, dan, wanneer in bijzondere omstandigheden bleek, dat er geen behoefte bestond aan eene algemeene begraafplaats, dispensatie te verleen. Daarom wensch ik te vragen of het niet doelmatiger zou zijn de woorden: „in bijzondere gevallen,” te veranderen in de woorden: „wanneer het blijkt dat de behoefte niet bestaat.” Dit zal dan toch wel het gronddenkbeeld zijn van het amendement.

De heer HEYDENRIJCK antwoordde:

De geachte afgevaardigde uit Zwolle heeft geene *bijzondere* verklaring van eenige *bijzondere* intentie met de woorden: „in *bijzondere gevallen*,” te verwachten. Ik zou dus de door hem voorgestelde wijziging wel kunnen overnemen; de bedoeling was maar om te doen uitkomen, dat geene te groote faciliteit verleend en de dringende *behoefte* aan afwijking van den regel in aanmerking genomen moest worden. Na rijper beraad en om elke verkeerde uitlegging af te snijden, terwijl het overigens ook van zelf spreekt, acht ik het beter de woorden „in *bijzondere gevallen*” eenvoudig weg te nemen uit mijn amendement.

De heer DE BOSCH KEMPER meende niet, met het oog op het groote voordeel, in de wet gelegen, waarborging van het regt van het individu tegen mogelijke kerkelijke bekrompenheid, dat het streng noodig was eenig amendement in de wet te brengen, want de algemeene begraafplaats — zeide hij — kan zoo klein mogelijk zijn. Wanneer er eene bijzondere begraafplaats, zooals in onderscheidene gemeenten in Friesland bestaat, dan kan een klein gedeelte van die kerkelijke begraafplaats als algemeene burgerlijke begraafplaats worden ingerigt. Heeft men enig bezwaar, dan zou ik mij het best kunnen veeneigen met het laatste geamendeerde amendement van den heer VAN BEYMA THOE KINGMA. Daar-

bij wordt aan de Regering overgelaten toe te zien of de kerkelijke begraafplaatsen aan de algemeene behoefte voldoen. Dan wordt het groote beginsel van de wet gehandhaafd en tevens alle aanleiding tot bezwaar weggenomen.

De meening van den laatsten spreker, dat de openbare begraafplaats zoo klein mogelijk zou kunnen zijn, werd echter door den heer VAN KERKWIJK onjuist geacht. Hij wees op art. 19 en zeide:

Zoodra de gemeente verplicht is, om zulk eene algemeene begraafplaats in te rigten, — dan is het te verwachten dat verschillende kerkelijke gezindheden, die op het oogenblik met den tegenwoordigen toestand tevreden zijn, en geen eigen begraafplaats bezitten, van het regt, hun in deze wet toegekend, zullen gebruik maken, en eene eigene afzonderlijke begraafplaats van de gemeente eischen zullen; vooral in den tegenwoordigen tijd, nu op godsdienstig gebied verschil bestaat, kan de gemeente daardoor genoodzaakt worden, vele begraafplaatsen in te rigten. Ik vraag daarom den geachten afgevaardigde uit Hoorn, of hij ons zou willen aanwijzen hoe in dat geval het mogelijk zal zijn met eene lilliputsche algemeene begraafplaats te volstaan?

Als antwoord op dit bezwaar wees de heer DE BOSCH KEMPER op art. 17 van het ontwerp, dat toen nog de uitgestrektheid ook voor de *kerkelijke* begraafplaatsen voorschreef, hetgeen evenwel later door het amendement op dat ar-

tikel (zie aldaar) is vervallen, zoodat het beroep op art. 17 tegen het bezwaar VAN KERKWIJK niet meer geldig is.

Tegen het amendement WYBENGA merkte hij nog op dat het niet voorzag in het bezwaar, dat enkele personen een lijk wilden doen begraven, en dat daartegen eenig bezwaar van het bestuur van de bijzondere begraafplaats gemaakt werd. Er was niet in verzekerd dat in de algemeene behoefte zou worden voorzien; hetgeen zijns inziens wel lag in het amendement van den heer BEYMA THOE KINGMA.

Door den heer WYBENGA werd de redactie van zijn amendement veranderd, ter voldoening aan eene opmerking van den heer PIJNAPPEL, die het beter achtte te zeggen: „dispensatie van het voorschrift van dit artikel” zonder van de eerste alinea te spreken, omdat anders de opvatting deze zou kunnen zijn, dat de dispensatie de tweede alinea niet zou omvatten, en dit kon de bedoeling van den voorsteller niet zijn.

Delaatste achtte de wijziging minder noodig, omdat de tweede alinea van art. 13 geheel facultatief was gesteld. Evenwel, het verband tusschen de twee alinea's kon niet worden ontkend, en daarom stelde hij alsnu voor, in het amendement te lezen: *„in dit artikel genoemd.”*

Den heer VAN DELDEN kwam het voor dat men aan het amendement van den heer HEYDENRIJCK niet de voorkeur moest geven boven dat van den heer WYBENGA. „Ik weet niet — zeide hij —

waarom men zich in deze zaak dadelijk zou wenden tot den Koning. De beslissing van de vraag, of eene algemeene begraafplaats kan gemist worden, hangt geheel af van plaatselijke toestanden, betrekkingen en gebruiken, die, na den gemeenteraad, veel beter kunnen worden beoordeeld door Gedeputeerde Staten, dan door den Koning.

„Te minder is het noodzakelijk om onmiddellijk naar den Koning te gaan, omdat in het amendement van den heer WYBENGA beroep op den Koning is toegelaten. Brengt men nu onmiddellijk, de zaak bij den Koning, dan zal toch het advies van Gedeputeerde Staten ingewonnen en waarschijnlijk gevolgd worden, ten ware andere invloeden er in slagen mogten om dat advies in den wind te doen slaan. Dáárom schijnt mij het amendement van den heer HEYDENRIJCK niet verkieslijk boven dat van den heer WYBENGA.

„Het ligt ook geheel in het systeem van de wet — ik wijs als voorbeeld op art. 16 — om zich, tot het erlangen van vergunning om van de strenge voorschriften der wet te mogen afwijken, eerst te wenden tot Gedeputeerde Staten en van hunne uitspraak in beroep te komen bij den Koning.

„Wat nu betreft het bezwaar van den heer DE BOSCH KEMPER, dat, bij het ontbreken eener algemeene begraafplaats, niet behoorlijk gewaakt zal worden voor de overtuiging van het individu, in zoover deze het slagtoffer zou kunnen worden van kerkelijke bekrompenheid, dit bezwaar komt

mij niet van veel gewigt voor. Gedeputeerde Staten zullen bij de beslissing van eene aanvraag van een gemeenteraad juist moeten onderzoeken, of er in de gemeente, ook zonder algemeene begraafplaats, voldoende gelegenheid is, om aan ieder individu eene behoorlijke begrafenis te bezorgen, zonder dat deze onderworpen worde aan kerkelijke regelen, wier inachtneming door de betrekkingen minder noodig worden geacht. Bestaat die gelegenheid niet, dan zullen Gedeputeerde Staten bezwaar maken de gevraagde vergunning te verleenen, en bij de aanvraag zal daarom wel altijd het betoog gevoegd worden, dat door de wijze, waarop door iedereen van kerkelijke of particuliere begraafplaatsen kan worden gebruik gemaakt, voldoende in de behoefte wordt voorzien, zoodat geen lijk onbegraven behoeft te blijven, en niemand gedwongen wordt volgens regelen, waarmede hij zich niet vereenigen kan, zijne betrekkingen te doen ter aarde bestellen."

De Minister kwam alsnu aan het woord en verklaarde geen der amendementen aannemelijk te achten.

"Het voorname bezwaar — zeide de Minister — dat men tegen het artikel doet gelden is van finantielen aard. Is dat bezwaar werkelijk zoo groot? Men zegt dat waar eene bijzondere begraafplaats bestaat, het niet noodig is eene algemeene te hebben, omdat daar in de behoefte wordt voorzien. Maar wanneer zal het blijken dat er behoefte aan eene

algemeene begraafplaats bestaat? Dit kan op een oogenblik gebeuren, en dan zou de gelegenheid om een lijk te begraven niet bestaan. Het kan toch gebeuren dat men op eene bijzondere begraafplaats, om welke redenen ook, weigert een lijk te ontvangen. Nu zegge men niet: dit geval zal zich niet voordoen. Dat het zich niet heeft voorgedaan, is geen bewijs dat het zich in het vervolg niet zal voordoen. En juist omdat het zich iederen dag kan voordoen, is het noodig dat in iedere gemeente eene algemeene begraafplaats gevonden wordt.

"Nu het finantieel bezwaar. De Memorie van Toelichting — en dit strekt bepaaldelijk in antwoord aan den heer HEEMSKERK — van het ontw. 66/7 bevat het volgende (reeds medegedeeld op bladz. 172 onder 4°).

"Deze woorden — vervolgde de Minister — onderschrijf ik geheel.

"De algemeene begraafplaats behoeft niet grooter te zijn dan noodig wordt geacht met het oog op art. 17. De heer VAN KERKWIJK zegt dat zij niet zoo klein zal kunnen zijn, maar zoo aangelegd dat elk bestuur eener kerkelijke gemeente een afzonderlijk gedeelte kunne erlangen. Wanneer echter in art. 19 niet stond uitgedrukt dat eene kerkelijke gemeente, die geen eigen begraafplaats in de gemeente 1) bezit, dat regt heeft, dan ware het wat anders.

"Doet zich dus het door dien geachten afgevaardigde bedoeld geval voor, dan zou de begraaf-

1) Zie daarover de aant. op art. 19.

plaats althans om die reden niet zoo groot behoeven te zijn.

„Een tweede bezwaar is dat van de heeren uit Friesland, namelijk dat onverdraagzaamheid zou worden bevorderd. Juist om die reden, meen ik, is het wenschelijk dat een gedeelte *algemeene* begraafplaats zij.

„Ik geloof, Mijnheer de Voorzitter, dat in het algemeen belang geen der voorgestelde amendementen moet worden aangenomen; de wetgever moet zorgen dat geen lijk onbegraven blijft liggen, en dat er dus overal van overheidswege gelegenheid tot begraven worde gegeven.”

De heer HEEMSKERK schaarde zich aan de zijde van den Minister. Als men aannam dat de algemeene begraafplaats ten doel had om te voorzien in het te kort komen van plaats en gelegenheid op bijzondere begraafplaatsen, dan had het artikel z. i. geen bezwaar, en hij zou dus tegen de amendementen stemmen.

Daar het echter mogelijk was dat de meerderheid der Kamer zich verklaarde voor het amendement van den heer VAN BEYMA, deed hij aan dezen de volgende vraag:

Volgens het voorstel van den heer WYBENGA kunnen Gedeputeerde Staten dispensatie geven; ik blijf er bij dat dit eene niet wenschelijke anomalie is. Volgens dat van den heer HEYDENRIJCK kan de Koning dispensatie verleen, en dat is meer *en règle*. Maar volgens dat van den heer VAN BEYMA is het niet duidelijk, wie moet beslissen of in de behoefte voorzien wordt. De gemeenteraad? Maar dan zal die regt doen in eigen zaak. Gedeputeerde Staten

bij de beoordeeling der begrooting? Dit is in het amendement niet te lezen. Naar mijne meening is er eene leemte in, die in de stelling van den geachten voorsteller moet worden aangevuld.

De heer VAN BEYMA antwoordde in hoofdzaak:

Naar mijne meening is de zaak te beslissen door den gemeenteraad. Men zegge niet dat deze alsdan regter zal zijn in eigen zaak; men kan dat niet zeggen waar zaken van algemeen belang worden behandeld. Immers dan zouden de besluiten, die wij hier als volksvertegenwoordigers van Nederland nemen ook beslissingen zijn in eigen zaken. Neen, hij die staat op de onderste sport der Volksvertegenwoordiging, behartigt even zoowel de algemeene belangen, de publieke zaak, als de Staten-Generaal.

Na nog eene opmerking over het overtollige van het tweede lid van art. 13 met het oog op art. 121 der gemeentewet, besloot hij:

„Ik wensch alleen het gebiedende uit het artikel te nemen, het *facultatief* te maken en de zaak ter beoordeeling van den gemeenteraad over te laten, altoos onder toezigt van hooger gezag.”

De heer PIJNAPPEL gaf de voorkeur aan het amendement HEYDENRIJCK, boven dat van WYBENGA waarbij de beslissing werd overgelaten aan Gedeputeerde Staten. Wel had de heer VAN DELDEN gezegd, dat men bij Gedeputeerde Staten moest beginnen, maar — zeide hij —, wordt het amendement van den heer WYBENGA aangenomen, dan zal men ook

in vele gevallen bij Gedeputeerde Staten eindigen. Indien zij namelijk gemakkelijk zijn in het verleenen van het verlof, dan komt er geen beroep te pas, en zoo zal ook de Koning, volgens art. 168 der provinciale wet, in dat geval niet bevoegd zijn tot vernietiging. Daaruit zou echter het gevolg kunnen voortvloeijen dat in de eene provincie zeer ligt dispensatie werd verleend, terwijl in eene andere meer zwaarigheden werden gemaakt, waardoor eene groote ongelijkheid tusschen de verschillende provincien zou kunnen ontstaan. Daarom acht ik het beter, om, onder bepaling dat Gedeputeerde Staten moeten worden gehoord, de beslissing in ieder geval aan den Koning op te dragen.

De heer DE BOSCH KEMPER verklaarde zich nu, na den Minister gehoord te hebben, tegen alle amendementen en vóór de wet. Reeds had hij gezegd dat hij geloofde dat de wet voldoende zou zijn en thans geloofde hij het nog meer. Want — zeide hij — bij het door den heer HEYDENRIJCK voorgestelde amendement wordt de beslissing aan de Regering overgelaten en thans hebben wij van den Minister vernomen, dat de Regering zal toezien, dat aan de gemeentebesturen geene onnoodige lasten zullen worden opgelegd, mits slechts altijd aan de algemeene behoefte worde voldaan.

De heer DE BRAUW vereenigde zich met het denkbeeld om in den zeer strengen regel van art. 13

verzachting te brengen. Het kwam hem niet onbillijk voor dat de gelegenheid geopend werd om daar, waar geene behoefte bestond, de gemeente niet te dwingen, om eene algemeene begraafplaats op hare kosten op te rigten.

Voorts scheen hem, met den heer PIJNAPPEL, het amendement HEYDENRIJCK toe den meesten waarborg te geven. De beslissing door den Koning, waar dispensatie noodig was, kwam hem juist voor en meer in overeenstemming met art. 67 der Grondwet, waarin het beginsel lag, dat dispensatie van wetten door den Koning en niet door andere magten in den Staat verleend werd.

De beraadslaging werd alsnu gesloten, en de amendementen VAN BEYMA, WYBENGA en HEYDENRIJCK achtereenvolgens aan stemming onderworpen. Met verwerping der beide eerste, werd het laatste met 35 tegen 20 stemmen aangenomen. *Tegen* stemden de heeren: HEEMSKERK AZ., BLOM, DE BOSCH KEMPER, VIRULY VERBRUGGE, VAN NAAMEN VAN EEMNES, DULLERT, VAN DER MAESEN DE SOMBREFF, FRANSEN VAN DE PUTTE, HAFMANS, ROCHUSSEN, THORBECKE, OLDENHUIS GRATAMA, J. K. VAN GOLTSTEIN, VAN DER HUUCHT, MIRANDOLLE, BLUSSÉ VAN OUD-ALBLAS, JONCKBLOET, W. VAN GOLTSTEIN, KIEN en de Voorzitter.

V. Omtrent het aangenomen amendement, alsnu het tweede lid van art. 13 geworden, verdient nog één punt opheldering

De bepaling geeft aan den Koning de bevoegdheid om *tijdelijke* ontheffing te verleenen.

Het woord *tijdelijke* kwam ook voor in het amendement WYBENGA. Den heer VAN BLOM was dit woord hier niet regt duidelijk. Moet ik het — vroeg hij — zóó verstaan, dat ontheffing zal kunnen gegeven worden voor een bepaald aantal jaren? of — gelijk ik meen het te moeten opvatten — tot wederopzeggens toe?

De heer WYBENGA antwoordde: Ik hecht daaraan deze beteekenis: dat zoodra er moeilijkheden mogten ontstaan omtrent het algemeen gebruik door alle ingezetenen, zoodat aan de kerkelijke begraafplaats het karakter van eene *algemeene* zou worden ont-nomen, de Gedeputeerde Staten der provincie tusschen beide zouden kunnen komen en bevoornden de daarstelling eener *algemeene burgerlijke begraafplaats* boven en behalve de bijzondere begraafplaats die er bestaat.

Ofschoon de wetsbepaling volgens het amendement HEYDENRIJCK aangenomen, overigens van dat van den heer WYBENGA verschilt, is daarin de uitdrukking "*tijdelijke ontheffing*" gebleven, en door den voorsteller niet nader toegelicht, en mag men met het oog op het medegedeelde als hare bedoeling blijven aannemen: dat ontheffing verleend zal worden tot zoolang er geene behoefte aan eene *algemeene burgerlijke begraafplaats* in de gemeente bestaat, en dat de Koning de verleende ontheffing kan intrekken wanneer

gebleken is dat die behoefte is ontstaan.

Wordt evenwel ontheffing verleend voor zeker getal jaren — zooals reeds heeft plaats gehad — zoo mag men van de Regering, indien zij althans in den geest van het amendement der Kamer wil handelen, verwachten dat zij den termijn telkens zal verlengen tot zoolang er aan eene *algemeene begraafplaats* geen behoefte bestaat. Zie echter de volgende aant.

VI. Tot de uitvoerige mededeeling der beraadslaging over art. 13 vond ik te meer aanleiding, omdat reeds nu de vrees van den heer VAN NAAMEN is gebleken niet ongegrond te zijn, dat namelijk de explicatie door de uitvoerende magt aan het amendement te geven, *zeer bijzonder* zou kunnen zijn.

De wetgever zou namelijk, volgens het gebleken gevoelen der Regering, omdat sommige gemeenten bij het in werking treden dezer wet nog niet in het bezit eener *algemeene begraafplaats* waren, aan den Koning de bevoegdheid tot *tijdelijke ontheffing* van het voorschrift van alinea 1 toegekend hebben om de besturen dier gemeenten tot het aanleggen van zoodanige begraafplaats in de gelegenheid te stellen.

Het behoeft geen uitvoerig be-toog dat aldus door de Regering aan het amendement, tegen welks aanneming zij zich heeft verzet, eene geheel nieuwe uitlegging wordt gegeven, die ten eenenmale wordt weersproken door de be-raadslagingen in de Kamer.

De medegedeelde geschiedenis

op zich zelve is, dunkt mij, tot wederlegging voldoende.

De grond der nieuwe bepaling was zonder twijfel deze: dat er geen noodzakelijkheid en geen behoefte bestond om allerwege algemeene begraafplaatsen op te rigten, en dat daarom het opleggen van een aanzienlijken geldelijken last daartoe op de gemeenten, voor vele daarvan niet gerechtvaardigd zou zijn.

In het systeem der Regering ware ook het amendement slechts eene overgangsbepaling, maar behalve dat hare plaats dan aangewezen zijn zou onder de daarvoor bestemde afdeeling (art. 45 volgg.) en geenszins in art. 13, blijkt uit niets dat de Kamer haar slechts als maatregel van overgang zou hebben gewild. Over de beteekenis van het woord *tijdelijke* in het art., zie men de vorige aant.

VII. Over het verleenen van ontheffing moeten Gedeputeerde Staten worden gehoord.

Het artikel schrijft niet voor dat door hen advies moet worden ingewonnen van andere autoriteiten of deskundigen. In sommige gevallen zal het raadzaam zijn zich doorschriftelijk of plaatselijk onderzoek te overtuigen van het al of niet voldoende der bestaande bijzondere begraafplaatsen die in de algemeene behoefte voorzien, doch Gedeputeerde Staten zijn daaromtrent vrij.

VIII. Omtrent de op- en inrigting van algemeene begraafplaatsen moet ik hier uit het medegedeelde nog twee zaken constateren, naar aanleiding van

het antwoord door den Minister op twee vragen van den heer HEEMSKERK gegeven.

Vooreerst dat de algemeene begraafplaats niet bij wege van concessie aan particulieren, vereenigen of kerkbesturen kan tot stand gebragt, maar door de burgerlijke gemeente zelve en op hare kosten moet opgericht worden.

Ten andere dat waar bijzondere begraafplaatsen van de godsdienstige gezindten bestaan, voor de algemeene begraafplaats ingevolgt art. 17 slechts een klein terrein noodig is, en het gemeentebestuur daarvoor óf eene afgezonderde plek kan aanwijzen óf met een der kerkbesturen kan overeenkomen, dat een zeker deel der bijzondere begraafplaats, daarvan afgescheiden, en onder beheer van het gemeentebestuur, worde bestemd tot het begraven der lijken die op de bijzondere begraafplaatsen geen plaats kunnen verkrijgen.

Art. 19 vordert slechts dan eene inrigting van gedeelten der algemeene begraafplaats voor kerkelijke gemeenten, wanneer deze geen eigen begraafplaats bezitten.

IX. De algemeene begraafplaats is eene zaak voor publieke dienst bestemd en als zoodanig buiten den handel. Van burgerregtelijken eigendom eener algemeene begraafplaats of gedeelten daarvan kan derhalve geen sprake zijn. Wel wordt door den Minister HEEMSKERK in de M. v. T. 67/8 I op art. 19 gezegd dat ze is *gemeente-eigendom*, doch dit karakter kan in regtskundigen zin volgens deze wet evenmin als volgens de

Art. 14. Bijzondere begraafplaatsen kunnen worden aangelegd met verlof en onder toezigt van burgemeester en wethouders der gemeente, waarin de daarvoor bestemde grond is gelegen.

Verlof tot het aanleggen eener bijzondere begraafplaats ten behoeve der leden van eene kerkelijke gemeente wordt aan het bestuur dier gemeente niet geweigerd, dan wanneer de aangewezen plaats niet aan de voorschriften der wet voldoet.

Ingeval burgemeester en wethouders weigeren het aanleggen eener bijzondere begraafplaats te vergunnen, kan hij, die daartoe verlof vroeg, tegen die weigering bij Gedeputeerde Staten bezwaren indienen.

Van het besluit van Gedeputeerde Staten is binnen eene maand hooger beroep bij Ons toegelaten. (t)

gemeentewet daaraan worden toegekend. Duidelijk blijkt dit ook uit het verhandelde omtrent art. 20, medegedeeld in de aant. op art. 12 bladz. 160 vv.

(t) I. Het ontw. 55/6 hield de volgende bepalingen in:

„Bijzondere begraafplaatsen ten behoeve der leden van één godsdienstige gezindte mogen niet worden aangelegd dan met verlof en onder toezigt van burgemeester en wethouders der gemeente, waarin het daarvoor bestemd terrein is gelegen.

„Dit verlof wordt niet geweigerd dan op grond, dat het aangewezen terrein niet aan de voorschriften dezer wet voldoet.

„Bij weigering staat hooger beroep bij Gedeputeerde Staten open.

„Is voor de godsdienstige gezindte, die eene bijzondere begraafplaats wil aanleggen, een afzonderlijk gedeelte op de algemeene begraafplaats ingerigt, dan worden de hiervoor aangewende kosten, voor zoover de gemeente er nog mede bezwaard is, door het betrokken kerkbestuur aan de gemeente vergoed.”

1) Over den eigendom van kerkhoven van Hervormden, die eene algemeene bestemming hadden, kan men vergelijken een uitvoerig arrest van het Hof van Gelderland van 17 Sept. 1856, o. a. te vinden bij Luttenberg, Verz. van wetten en besluiten, 1856 bladz. 164. Men vergel. ook Mr. VAN OOSTERWIJK, Aant. op de Gemeentewet, bladz. 1018—19, 1027—30, 1161—63.

In het ontw. 58/9 werd het vierde lid weggelaten, en luidde het art. aldus:

„Bijzondere begraafplaatsen kunnen worden aangelegd met verlof en onder toezigt van burgemeester en wethouders der gemeente, waarin de daarvoor bestemde grond is gelegen.

„Verlof tot het aanleggen eener bijzondere begraafplaats ten behoeve der leden van één godsdienstige gezindte wordt niet geweigerd dan wanneer de aangewezen grond niet aan de voorschriften der wet voldoet.

„Ingeval burgemeester en wethouders weigeren het aanleggen eener bijzondere begraafplaats te vergunnen, kan hij, die daartoe verlof vroeg, tegen die weigering bij Gedeputeerde Staten bezwaren indienen. Hij kan, zoo de uitspraak van Gedeputeerde Staten de weigering bekrachtigt, daarvan bij Ons in beroep komen.”

Het ontw. 66/7 verving in het tweede lid de woorden *van één godsdienstige gezindte* door: *van eene kerkelijke gemeente*.

Tusschen wordt en niet geweigerd werd ingelascht: *aan het bestuur dier gemeente*, terwijl eindelijk voor *grond* gelezen werd: *plaats*.

In het derde lid kwam de laatste zinsnede te luiden: *Van het besluit van Gedeputeerde Staten is binnen eene maand hooger beroep bij Ons toegelaten*.

Deze zinsnede werd bij het ontw. 67/8 I een afzonderlijk, alzoo het vierde lid.

Een amendement van den heer OLDENHUIS GRATAMA, strekkende om aan het einde van het artikel te voegen de woorden: *„In of onder kerken wordt niet begraven,”* werd met 34 tegen 18 stemmen verworpen.

Eindelijk deel ik hier mede dat de beraadslaging gedeeltelijk, en de beslissing over art. 14 in de Tweede Kamer plaats had na die over art. 16, met het oog op de amendementen op dit art. voorgedragen, die ook met art. 14 in verband stonden.

II. *„Bijzondere begraafplaatsen.”* Onder deze zijn in de wet ook de *kerkelijke* begrepen. Zie de aant. op art. 17. Eene bijzondere bepaling voor deze laatste bevat het tweede lid van ons artikel.

Voor het aanleggen van familiegraven geldt art. 15.

III. Bij het ontw. 58/9 werd het art. door de Regering aldus toegelicht:

„Het heeft een punt van overweging uitgemaakt, of het aanleggen van bijzondere begraafplaatsen niet behoorde te worden verboden. Dikwerf toch strekt dit ten nadeele der burgerlijke gemeente. Deze toch neemt bij het oprigten der algemeene begraafplaats de geheele bevolking tot maatstaf 1), en bij het vaststellen der tarieven van begrafenisregten tot goedmaking der kosten het gemiddeld getal sterften tot grondslag. Worden nu bijzondere begraafplaatsen aangelegd, een gedeelte van het tot algemeene begraafplaats be-

1) In welken zin de Regering dit bedoelde, zie men bij art. 13, bladz. 171.

stend terrein blijft ongebruikt liggen, en de te heffen begrafenisregten zijn niet voldoende tot bestrijding der kosten. De gemeente is dan wel genoodzaakt, die regten te verhoogen, of de kosten uit andere inkomsten te dekken. Het gemis dezer inkomsten heeft dan ook vroeger aan de gemeentebesturen aanleiding gegeven om ten behoeve der algemeene begraafplaats hetzelfde regt te vorderen voor lijken, welke op bijzondere begraafplaatsen of elders ter aarde werden besteld. Doch dit is sedert het Koninklijk besluit van 22 December 1848 (Staatsblad N°. 93) verboden. 1)

„Aan den anderen kant valt echter op te merken dat althans voor sommige godsdienstige gezindten het begraven eene godsdienstige handeling is, en dat het alzoo voor haar van veel belang is, dat haar de vrijheid worde gelaten om bijzondere begraafplaatsen voor hare leden aan te leggen en overeenkomstig hare leer in te rigten. De tegenwoordige verordeningen geven dan ook hiertoe de bevoegdheid. Althans bij eene circulaire van den Administrateur van het binnenlandsch bestuur werd, ingevolge magtiging des Konings, te kennen gegeven: „Dat het aan elke gezindte kan worden vrijgelaten om eene geheel afzonderlijke begraafplaats aan te leggen, mits in dat geval de kosten dragende, en onder zoodanige verdere voorwaarden, als noodig zullen zijn om de burgerlijke

gemeente voor nadeel te behoeden.”

„En wat het aanleggen van bijzondere begraafplaatsen door particulieren betreft, hierdoor kan dikwerf de gemeente worden gebaat. Indien toch de algemeene begraafplaats, bij toegenomen bevolking, niet meer de vereischte ruimte aanbiedt, kan het aanleggen eener bijzondere begraafplaats de gemeente van de verplichting tot uitbreiding der bestaande of tot het aanleggen eener nieuwe algemeene begraafplaats verschoonen. Het decreet van 23 Prairial XIIde jaar laat dan ook het stichten van zoodanige begraafplaatsen vrij, en hieraan is het toe te schrijven, dat het uitzigt voor de hoofdstad op eene behoorlijke regeling van deze aangelegenheid is geopend.

„De Regering heeft gemeend, hierin geene verandering te moeten brengen, maar alleen voor hetgeen thans onbestemd is, bepaalde regelen te moeten stellen. In de eerste plaats behoort de magt, die het aanleggen van bijzondere begraafplaatsen zal toestaan, te worden aangewezen. Bovendien schijnt het geraden om, wanneer het de oprigting van begraafplaatsen voor bijzondere gezindten geldt, ook de gevallen aan te duiden, waarin die toestemming kan worden geweigerd. Waar toch, gelijk hier, godsdienstige belangen in aanmerking komen, kan het al of niet verleenen van verlof niet van willekeur afhankelijk worden gesteld.”

IV. De M. v. T. 55/6, overi-

1) Zie ook art. 31 en 35.

gens bijna woordelijk aan de medegedeelde toelichting van het ontw. 58/9 gelijk, had echter niet wat aldaar in het voorlaatste gedeelte over het aanleggen van bijzondere begraafplaatsen door particulieren is gezegd.

Daarentegen bevatte het de volgende toelichting der in het ontw. voorkomende slotbepaling nopens de schadeloosstelling der burgerlijke gemeente. „Wordt echter — zeide de M. v. T. 55/6 — aan de godsdienstige gezindten het recht tot het aanleggen van bijzondere begraafplaatsen toegekend, indien het daarvoor bestemd terrein aan de voorschriften der wet voldoet, de billijkheid vordert dan, dat de burgerlijke gemeente voor hetgeen zij ten behoeve dier gezindte verrigt heeft, schadeloos worde gesteld.

„Heeft zij dus een afzonderlijk gedeelte der begraafplaats voor de leden eener gezindte aangewezen en ingerigt, dan behooren de kosten van aankoop en aanleg van dit terrein, hetwelk alsdan ongebruikt zal blijven liggen, aan haar te worden vergoed voor zoover de gemeente er nog mede bezwaard is.”

Zooals gezegd, werd deze slotbepaling die art. 14 van het ontw. 55/6 bevatte, weggelaten. De wet, uitgaande van de erkenning van het *recht* der gezindten om eigen begraafplaatsen te stichten, verbindt daaraan geen voorwaarden meer als noodig zouden zijn om de burgerlijke gemeente voor nadeel te behoeden. Tot het geven van schadeloosstelling aan deze, waar zij, hetzij vroeger of volgens art. 19 dezer wet, op de algemeene begraaf-

plaats een of meer gedeelten voor de gezindten heeft afgezonderd, verpligt de wet die gezindten niet meer.

Hetgeen tot dusverre als gunst — zeide de Regering in de M. v. T. 66/7 — en onder zekere voorwaarden kon worden verkregen, zal in het vervolg, wanneer art. 14 van nevensgaand ontwerp wordt aangenomen, als een recht der gezindten erkend, en zullen genevoorwaarden daarvoor gesteld worden, dan alleen nakoming van de voorschriften der wet.

Zie verder over den invloed van bijzondere begraafplaatsen op de verpligting der gemeentebesturen tot oprigting van algemeene begraafplaatsen, de aant. op art. 13 bladz. 168 v. v., alsmede over de afscheiding van de laatste in afgezonderde gedeelten, de aant. op art. 19.

V. In het V. V. 66/7 werden de volgende beschouwingen medegedeeld: Ofschoon men algemeen hulde deed aan de bedoeling der Regering om in eene zoo teedere zaak als deze de meest mogelijke vrijheid te laten, werd door eenige leden twijfel geopperd, of het niet te ver ging, aan de kerkelijke gemeenten een zoo positief recht op het stichten eener bijzondere begraafplaats toe te kennen. Er konden aan het algemeen belang ontleende bezwaren tegen zoodanige stichting bestaan. Bij vele anderen wog deze bedenking niet. Zij vreesden integendeel, dat, zoo als het artikel luidde, nog altijd het verlot tot oprigting der begraafplaats zonder afdoende reden geweigerd zou kunnen worden.

Daarom wilden zij in de wet bepaald hebben, dat het gemeentebestuur verplicht was de redenen van weigering te doen kennen, en dat op het bij den Koning toegelaten beroep bij gemotiveerd besluit werd beschikt. In elk geval behoorde zoodanig besluit niet te worden genomen dan na het hooren van den Raad van State en dit evenzeer hier als in de artt. 15 alinea 2, 16 alinea 2, 25 alinea 2 en 45 te worden vermeld.

In het antwoord dat de Regering gaf, werd over het toelaten van de stichting van bijzondere begraafplaatsen in het algemeen, niet in verdere beschouwing getreden.

Ook antwoordde zij niet op de bedenking dat het verlof wel eens zonder afdoende reden kon worden geweigerd. Zij schijnt het opengesteld hooger beroep een voldoende waarborg daartegen te hebben geacht. Alleen gaf zij te kennen dat het hooren van den Raad van State (afdeeling voor de geschillen van bestuur) op adressen, waarin van administratieve beslissingen bij den Koning in hooger beroep gekomen wordt, van zelf uit art. 23 der wet van 21 December 1861 (*Staatsblad* N° 129) voortvloeyde.

Ik merk hier op dat behalve de door de Kamer aangehaalde bepalingen, voor het hooren van den Raad van State in hooger beroep nog in aanmerking komen de later, o. a. tot dit einde gewijzigde artt. 12, 16 alinea 3 en 46.

VI. Met het oog op het eerste lid van art. 16 werd in het Eindh. 67/8 II gevraagd, of het gemeentebestuur het vereischte verlof tot het aanleggen eener bijzondere begraafplaats *niet* weigeren mag, zoodra deze op 50 of meer ellen afstands van de bebouwde kom der gemeente zou gelegen zijn. Volgens het 2de lid van art. 14 scheen het antwoord toestemmend te moeten zijn. Maar kan dan niet — vroeg men — in deze bepalingen een hinderpaal tegen uitbreiding der gemeente liggen? 1)

Nog eene andere moeilijkheid — vervolgde men — moet uit den samenhang der hier voorkomende bepalingen voortvloeijen. Door het aanleggen eener begraafplaats wordt op de gronden van bijzondere personen, die in den onmiddellijken omtrek gelegen zijn, een servituut gelegd. Op die gronden mogen, tenzij men daartoe verlof bekomt, geene gebouwen opgericht of putten gegraven worden. Het daaruit voortvloeyend bezwaar zal te sterker worden gevoeld, naar mate de begraafplaats digter bij de bebouwde kom der gemeente gelegen is.

De Regering antwoordde: „Volgens het 2de lid van art. 14 mag de vergunning tot den aanleg eener *kerkelijke* begraafplaats niet worden geweigerd, wanneer de aangewezen plaats aan de voorschriften der wet voldoet. De oprigting van andere bijzondere begraafplaatsen

1) Het geval eener weigering van burgemeester en wethouders aan een kerkbestuur, onder den vroegeren regtstoestand, op grond dat de aangeduide plaats zou gelegen zijn te midden van gronden *geschikt* tot het bouwen van huizen, is behandeld door Mr. VAN OOSTERWIJK, a.g.w. bladz. 672—675.

kan ook om andere redenen worden belet.

„De wet gaat van het beginsel uit, dat kerkelijke besturen regt op eene bijzondere begraafplaats hebben, wanneer zij dit verlangen en de kosten daarvoor willen voldoen. Hierin mogen zij dus niet door bijzondere consideratiën worden tegengegaan.”

Zie verder over de verzekering van bijzondere belangen, de volgende aant. en die op art. 16, derde lid, alwaar mede een geval is behandeld dat ten opzichte eener begraafplaats te Kockengen plaats had.

VII. De oprigting van bijzondere begraafplaatsen *niet* ten behoeve der leden van eene kerkelijke gemeente, kan ook om andere redenen dan omdat de aangewezen plaats niet aan de voorschriften der wet voldoet, geweigerd worden.

Intusschen mogen burgemeester en wethouders ook hier geen bijzondere consideratiën doen gelden. De wet verbindt aan de oprigting van bijzondere begraafplaatsen de voorwaarde van het verleenen van verlof door dit collegie uithoofde van het algemeen en openbaar belang dat met zoodanige oprigting is gemoed. Zoo kan derhalve het nadeel, dat bijzondere personen of aangelande eigendommen daarvan te lijden of te duchten mogten hebben, op zich zelve de weigering van het verlof niet wettigen.

Bovendien is hier geen onderzoek *de commodo et incommodo*, evenmin als bij art. 16 of onder den vroegeren regtstoestand voorgeschreven.

Er is over het hier bedoelde punt, de verzekering van bijzondere belangen, bij de beraadslaging zoo over art. 14 als over art. 16 veel gehandeld. Een amendement van den heer PIJNAPPEL daartoe betrekkelijk en op art. 16 voorgedragen, werd verworpen. Het komt mij beter voor dit punt verder te behandelen bij het laatstgenoemde artikel, derde lid, waarheen alzoó wordt verwezen.

VIII. De wet schrijft niet voor, dat burgemeester en wethouders, voordat zij verlof verleenen, een geneeskundig onderzoek moeten instellen. Zie ook de aant. op art. 16.

IX. Op eene vraag in het V. V. 66/7 gedaan, of de zaken die het hier geldt, niet van genoegzaam belang geacht moesten worden om, even als zulks onder anderen bij de onlangs in beraadslaging gebrachte wet tot regeling der schutterijen 1) was bepaald, behandeling in eene openbare vergadering van Gedeputeerde Staten voor te schrijven, antwoordde de Regering dat de zaak, die het hier gold, niet van dien aard scheen te zijn, dat zoodanige behandeling moest voorgeschreven worden.

X. „binnen eene maand.”

1°. Voor het beroep op den Koning wordt een termijn van eene maand bepaald. In het V. V. 66/7 vroegen, waarom zoodanige tijdsbepaling ook niet voor het beroep van het besluit van het gemeentebestuur bij Gedeputeerde Staten plaats had? Dezelfde aanmerking — zeide men voorts — tref tart. 15

1) De hierbedoelde wet is echter tot dusverre niet tot stand gekomen.

Eene termijnbepaling scheen echter voor dit beroep aan de Regering niet noodig toe, omdat daarbij het belang van den adresant alleen betrokken was en er dus geen reden bestond hem in het aantekenen van beroep te beperken. Tegen het besluit van Gedeputeerde Staten kon echter niet alleen de belanghebbende maar ook het gemeentebestuur opkomen en het was daarom voor den belanghebbende van gewigt, dat de einduitspraak spoedig geschiedde.

2°. De wet geeft niet aan, wanneer de termijn, voor het aantekenen van beroep gesteld, aanvangt.

Bij gebreke daarvan moet zij hier in vrijgevigen zin worden verklaard, doch tevens een *zekere* dag kunnen worden aangewezen. Men zal dus de dag van ontvangst van het besluit der Gedeputeerde Staten bij het *gemeentebestuur* als het aanvangstijdstip moeten aannemen.

Hetzelfde geldt in de gevallen van art. 15, art. 16, 2de en 3de lid, artt. 25, 45 en 46.

XI. Tegen de weigering van het verlof kan, volgens het derdelig, alleen hij die het vroeg, bij Gedeputeerde Staten bezwaren indienen.

Daarentegen is van het besluit van Gedeputeerde Staten algemeen, zoo aan den belanghebbende als aan het gemeentebestuur en zonder onderscheid of het besluit van Ged. Staten het verlof geeft dan wel weigert, hooger beroep opengesteld. Zie de vroegere redactie van het art. onder I en de vorige aant.

Zie verder de aant. V.

XII. Nog werd, blijkens het V. V. 66/7, twijfel geopperd,

of de toegang tot de bijzondere begraafplaats, voor het geval dat het voor het uitvoerend gezag noodig ware zich te overtuigen of zij aan de voorschriften der wet voldeed, wel genoegzaam verzekerd was. Men vond daarin aanleiding tot de vraag, of de bepalingen der wet van 31 Aug. 1853 (*Staatsblad* N° 83) hier niet van toepassing moesten worden verklaard.

De Regering achtte evenwel zoodanig voorschrift niet noodig. Het terrein, waarover gehandeld wordt — zeide zij — is nog geen begraafplaats, het is moeilijk aan te nemen, dat het kerkelijk bestuur, hetwelk het terrein tot begraafplaats wil aanleggen en daartoe vergunning vraagt, zou weigeren de noodige aanwijzing te doen aan het gezag, waarbij de aanvraag aanhangig is.

Ik voeg hier voor zooveel noodig bij, dat wanneer het terrein reeds begraafplaats is, zij onder het toezigt van burgemeester en wethouders staat volgens art. 26, en dat het feitelijk belemmeren of verhinderen van den toegang der begraafplaats strafbaar is volgens art. 41 N° 12.

XIII. Tegen het aanleggen van bijzondere begraafplaatsen zonder verlof of na eene weigering van dat verlof, is geen straf bedreigd.

In het V. V. 58/9 achtte men dit eene leemte.

Ook bevat de wet geene bepaling volgens welke bijzondere begraafplaatsen, in strijd met de voorschriften der wet aangelegd, kunnen of moeten worden gesloten. Artt. 45, 46 en 47 betreffen

Art. 15. De eigenaar van een niet tot begraafplaats bestemden grond kan op dien grond, mits op den in het volgende artikel gemelden afstand van elke bebouwde kom eener gemeente, één of meer graven of een grafkelder aanleggen, ten einde daarin zijn lijk en de lijken der leden vanzijn geslacht worden begraven.

De aanleg geschiedt niet dan na bekomen verlof en onder toezigt van burgemeester en wethouders der gemeente, waarin die grond gelegen is. Wordt dit verlof geweigerd, dan kan hij, die het vroeg, tegen die weigering bij Gedeputeerde Staten bezwaren indienen.

Van het besluit van Gedeputeerde Staten is binnen eene maand hooger beroep bij Ons toegelaten.

Op graven, volgens het 1ste lid van dit artikelaangelegd, zijn de artt. 23 en 25 toepasselijk. (u)

alleen *bestaande* begraafplaatsen. Art. 24 ziet slechts op begraafplaatsen waarvan geen gebruik meer wordt gemaakt.

Ook daarop werd in het V. V. gewezen.

Het is hier echter als met zovele andere wettelijke bepalingen gelegen, die van administratieven aard zijn. Men heeft gemeend dat daaraan langs den *administratieven* weg de hand zou kunnen worden gehouden. Aldus werd er ook over gedacht in het V. V. 59/60, medegedeeld bij art. 39.

Men zie hierover ook de aant. op art. 16, eerste lid., bladz. 218.

XIV. Men zie verder over het toezigt door burgemeester en wethouders uit te oefenen, art. 26 en de aant. aldaar.

XV. Zooals onder I werd medegedeeld, werd een amendement van den heer GRATAMA verworpen strekkende om aan het einde van art. 14 te voegen: *In of onder kerken wordt niet begraven.*

Hetgeen over dit punt is verhandeld, hangt zamen met de beraadslaging over art. 16, laatste lid, waarbij is verboden den toegang of ingang van een graf of grafkelder in eene kerk of ander gesloten gebouw te hebben. Ik meen dus beter te doen de beraadslaging over het amendement GRATAMA bij art. 16 mede te deelen.

(u) I. In het ontw. 55/6 luidde art. 15:

„Elk kan op zijn eigen grond, mits op den in het volgend arti-

kel gemelden afstand van de bebouwde kom eener gemeente, één of meer graven of een grafkelder aanleggen, ten einde daarin zijn lijk en de lijken der leden van zijn geslacht worden begraven.

„De aanleg geschiedt niet dan na bekomen verlof en onder toezigt van burgemeester en wethouders der gemeente, waarin die grond gelegen is.”

Aan het tweede lid werd bij het ontw. 58/9 toegevoegd: „Wordt dit verlof geweigerd, dan kan hij, die het vroeg, in hooger beroep komen op de wijze, bij de laatste zinsnede van het vorig artikel bepaald.”

Bij het ontw. 66/7 werden de volgende veranderingen gemaakt:

In het eerste lid werd de aanhef: *Elk kan op zijn eigen grond . . .* gelezen: *De eigenaar van een niet tot begraafplaats bestemd grond kan op dien grond . . .*

In het tweede lid kwam in plaats van de 2de zinsnede het volgende: „Wordt dit verlof geweigerd, dan kan hij, die het vroeg, tegen die weigering bij Gedeputeerde Staten bezwaren indienen; van het besluit van Gedeputeerde Staten is binnen eene maand hooger beroep bij Ons toegelaten.”

Het ontw. 67/8 I veranderde in het eerste lid: „de bebouwde kom” in: „elke bebouwde kom.”

Verder werd de volgende slotbepaling als derde lid aan het art. toegevoegd: „Op graven, volgens

het 1ste lid van dit artikel aangelegd, is art. 25 toepasselijk.”

Bij de N. v. W. 68/9 werden in het 1ste lid weggelaten de woorden *ten einde daarin zijn lijk en de lijken der leden van zijn geslacht worden begraven.*

Gedurende de beraadslaging liet de Minister nog in het 1ste lid wegvallen de woorden *één of meer graven of*, en veranderde *een grafkelder* in: *één grafkelder*. Later stelde hij voor de laatste uitdrukking in de plaats: *één graf of één grafkelder*.

De heer VAN DELDEN stelde echter een amendement voor om het eerste lid van het artikel wederom te doen luiden zooals het primitief bij het ontw. 68/9 (1) was voorgesteld. Het amendement werd met 43 tegen 3 stemmen aangenomen.

De heer PIJNAPPEL stelde voor om in de laatste alinea ook op te nemen art. 23, en alzoo voor: *is art. 25 toepasselijk*, te lezen: *zijn de artt. 23 en 25 toepasselijk*. De Minister nam dit amendement over.

In het Staatsblad is het tweede lid gesplitst opgenomen, zoodat nu de laatste zinsnede daarvan een afzonderlijk, nu derde lid, en de slotbepaling het vierde lid is geworden.

II. De hier geschonken bevoegdheid — wordt in de M. v. T. 55/6 gezegd — is ontleend aan art. 14 van het decreet van 23 Prairial XII^{de} jaar. 2) Voldoet het terrein aan de voorschriften dezer wet, er be-

1) In dat ontw. was het 1ste lid gelijk aan dat der ontw. 67/8 I en II.

2) „Toute personne pourra être enterrée sur sa propriété, pourvu que ladite propriété soit hors et à la distance prescrite de l'enceinte des villes et bourgs.”

staat dan geen reden, den aanleg van zoodanige begraafplaats te beletten.

III. In het algemeen zijn de hier bedoelde *familiegraven* onderscheiden van *begraafplaatsen*. Zij zijn geen bijzondere begraafplaatsen volgens art. 14 aangelegd; zie ook de volgende aant. en de beraadslaging over het art., aldaar medegedeeld. Zij zijn door de wet afzonderlijk gereglementeerd. Twee artt., art. 23 en 25 en geene andere, worden op de familiegraven uitdrukkelijk toepasselijk verklaard. De regel van art. 18 omtrent de afsluiting is — zooals de Regering verklaarde — „alleen voor de *begraafplaatsen*, niet voor *familiegraven* in art. 15 bedoeld, voorgeschreven.” De grond waarop ze worden aangelegd, is „niet tot begraafplaats bestemd.”

Toch kan het, even als ten aanzien der plaats waar de in art. 2 bedoelde lijken begraven worden (zie de aant. XIV, bladz. 63—65), moeilijk worden ontkend, dat familiegraven voor de toepassing van bijzondere artt. der wet waar ze mogelijk is en kan worden gezegd in den geest der wet te liggen, in beperkten zin, als begraafplaatsen zijn te beschouwen.

Zoo moet elke begraafplaats overeenkomstig art. 1 eerste lid geschieden en op eene begraafplaats, overeenkomstig dezewet aangelegd of volgens de overgangsbepalingen toegelaten. Hier wordt niet bijgevoegd: of in familiegraven, en toch geldt ook hiervoor de verplichting van art. 1. Voor het begraven in deze² geen uitzondering gemaakt, zooals art.

51 er eene bevat voor het begraven van leden van het Koninklijk Huis.

Volgens art. 4 verder moet in het verlot van den ambtenaar van den burgerlijken stand, dat ook hier noodig is, „de begraafplaats of de in art. 2 — van art. 15 is geen sprake — bedoelde plaats, waar het lijk ter aarde zal worden besteld”, vermeld worden. Een familiegraf moet dus tot de eerste behooren.

De tijd van begraven volgens artt. 6 en 7 moet m. i. ook voor het begraven in familiegraven gelden.

Behalve de uitdrukkelijk van toepassing verklaarde artt. 23 en 25, zijn ook de betrekkelijke strafbepalingen van artt. 41 N 9 en 11 van kracht. Hetzelfde zou ik meenen van art. 43 N° 4 en 5.

Hetverbod tot het oprigten van gebouwen en het graven van putten binnen 50 meter afstands, schijnt mede toepasselijk.

Aan de opmerking in de aant. VI hierna bedoeld, ten opzichte der familiegraven, werd niet voldaan.

Eene algemeene toepassing der plaatselijke verordeningen in artt. 8 en 28 op familiegraven is minder aannemelijk of mogelijk. Voor het beperken bijv. der afmetingen van die graven en dergelijke schijnt geen voldoende reden.

IV. Is dit artikel — aldus werd in het V. V. 58/9 gevraagd — niet te beperkend, in zoover, volgens de letter daarvan, in de hier bedoelde graven of grafkelder alleen het lijk van den stichter en de lijken der leden van zijn geslacht mogen worden begraven? Het geval kan zich voordoen, dat

men er prijs op stelt, in zoodanig familiegraf ook het lijk van een vriend of eene vriendin op te nemen, en waarom zou dit ongeoorloofd zijn?

De Regering maakte zwarigheid, dit artikel overeenkomstig de gemaakte bedenking te wijzigen. Werd het vrijgelaten, zeide zij, in zoodanig graf ook de lijken zijner vrienden te begraven, het zou dan ligt eene bijzondere begraafplaats kunnen worden, in stede van een familiegraf, tot welks oprichting alleen verlof was gegeven.

Blijkens het Eindv. 68/9 zag men in eenè der afdeelingen geene afdoende reden om het begraven van niet-nabestaanden in de hier bedoelde graven of grafkelders uit te sluiten.

Tengevolge dezer opmerking werden bij de N. v. W. door den Minister FOCK de woorden: *ten einde daarin zijn lijk en de lijken der leden van zijn geslacht worden begraven* weggelaten.

Toen de beraadslaging geopend werd, vroeg de heer HEEMSKERK den Minister de reden dier weglating. Zijns inziens behoorden die woorden te blijven; immers gold het hier niet het vestigen van eene begraafplaats tot welk gebruik dan ook, maar alleen het bijzonder voorregt om een familiegraf te hebben. De bepaling vervangt, zeide hij, die van art. 14 van het decreet, dat zegt dat iemand op eigen grond een graf voor zich kan hebben. Nu heeft het gebruik medegebragt dat men ook voor de zijnen zulk een graf mag hebben; laat men de aangehaalde woorden weg, dan mag

ieder eigenaar van een niet voor begraafplaats bestemden grond een onbepaald aantal graven aanleggen, dus dan is het toch eigenlijk wel eene begraafplaats. Ik zou dus van oordeel zijn dat die woorden dienen behouden te blijven en wenschte van den Minister te vernemen, waarom de Regering ze er uit genomen heeft.

De Minister verwees naar het Eindverslag. Daarin — antwoordde hij — wordt gezegd dat toch niet konden uitgesloten worden andere lijken van personen die niet tot de familie behoorden, en men althans met veel moeilijkheden zou te doen krijgen. Men meende daarom dat het beter was die bepaling te laten vervallen. Maar ik geloof, ten einde aan de bezwaren te gemoet te komen, dat het goed zou zijn om eenvoudig te lezen: „de eigenaar van een niet tot begraafplaats bestemden grond kan op dien grond, mits op den in het volgende artikel gemelden afstand van elke bebouwde kom eener gemeente, één grafkelder aanleggen, enz.”. Ik geloof dat dit volkomen te gemoet komt aan het bezwaar van hen, en dus ook van den heer HEEMSKERK, die verlangen dat ook andere lijken in het graf zouden kunnen worden begraven.

De woorden van het ontw. *één of meer graven of* werden dus nu weggelaten.

De heer HEEMSKERK deed thans de vraag of de Minister meende een of één grafkelder?

De Minister antwoordde: ik meen één grafkelder.

De heer GEFKEN merkte op,

dat ieder graf nog geen grafkelder was, en een eigenaar welligt niet zou verlangen een kelder te laten metselen, maar eenvoudig een gedolven graf te laten maken. Nu vreesde hij dat op grond van de beperkende uitdrukking thans voorgesteld, het laatste zou kunnen worden geweigerd. Daarom achtte hij het verkieslijk dat er stond: "één grafkelder of één graf."

De heer KALFF gaf in overweging weder te lezen: "één of meer graven of een grafkelder." Zooals toch het artikel nu zou luiden, zou het kunnen zijn, dat niet geheel en al voorzien werd in de behoefte die het art. op het oog had.

De Minister verklaarde er zich nu niet tegen, te zeggen "één graf of één grafkelder", wanneer daardoor aan het bezwaar van den heer GEFKEN kon worden te gemoet gekomen. Maar wanneer men weder zou lezen: "één of meer graven", dan stuitte men op de bezwaren van straks.

Alsnu trad de heer VAN DELDEN op. "Ik moet — zeide deze — aan den Minister en de Vergadering in bedenkning geven, of we nu toch niet bezig zijn dit artikel te verkuoeyen. De Minister stelt nu voor te lezen: "één graf of één grafkelder", maar wat is één graf? Is dat de ruimte om één lijk te begraven, of zal men nu, zooals op vele begraafplaatsen gewoonte is, drie lijken boven elkander mogen plaatsen, of wordt er eene verzameling van graven onder verstaan? Vervolgens komt het mij voor, dat, wil men de in dit art. bedoelde graven be-

hoorlijk afgescheiden houden van bijzondere begraafplaatsen, de restrictie die vroeger in dit artikel stond, dat men alleen leden zijner familie daarin kan begraven, noodzakelijk moet behouden blijven.

"Zelfs wanneer men lezen wil, zoo als vroeger door den Minister werd voorgesteld, dat iemand op zijn grond één grafkelder kan aanleggen, zonder de restrictie, dat daarin alleen leden zijner familie mogen worden begraven, dan zou dit een grafkelder kunnen worden tot algemeen gebruik bestemd, geheel gelijk staande met eene bijzondere begraafplaats. Ik geloof niet dat dit in de bedoeling van de wet kan liggen, en acht het daarom veel beter het eerste lid van dit artikel te lezen, zoo als het in het vorig wets-ontwerp stond, dat namelijk een ieder, behoudens het verlof en onder toezigt van burgemeester en wethouders, kan aanleggen graven of een grafkelder voor de leden zijner familie. Meer behoort aan geen particulier te worden toegestaan, tenzij hij zich geheel onderwerpe aan alle bepalingen omtrent bijzondere begraafplaatsen voorgeschreven.

"Ik geef dus den Minister in overweging om het artikel weder te redigeren zoo als het in het wets-ontwerp van zijn voorganger voorkwam."

Nadat dit door anderen was ondersteund, deels op grond dat daardoor alleen het eigenaardig karakter van de begraafplaatsen waarvoor dit artikel geschreven was, behouden bleef, anderdeels

omdat, als men alleen het regt zou hebben om één graf aan te leggen, voor hen die geen grafkelder bouwden de gelegenheid slechts bestaan zou om één lid van hunne familie te begraven, hetgeen strijdig zou zijn met het denkbeeld, waarom men eene familie-grafplaats verlangde, — antwoordde de Minister als volgt:

„Het denkbeeld van één graf sluit niet in dat er slechts één persoon in kan begraven worden. Het algemeen gebruik brengt mede dat wanneer men van een graf spreekt, men bedoelt eene graf-ruimte, waarin twee, drie of vier lijken kunnen begraven worden.

„De verandering in het eerste lid van het artikel is daarin gebracht, om te voldoen aan het verlangen, in het Eindverslag nitgedrukt. Men heeft daarin aange-toond, dat wanneer de woorden „ten einde daarin zijn lijk en de lijken der leden van zijn geslacht worden begraven” in het artikel behouden bleven, gefraudeerd kon worden, zoodat er lijken in het graf begraven werden van personen, die geen familie waren van den eigenaar van den grond, en dat het welligt ook de wensch kon zijn van dien eigenaar om zijne echtgenoot of dezen of genen bekende in zijn graf te doen begraven.

„Verlangt nu de heer VAN DELDEN die woorden weêr in het artikel te hebben, dan moet hij daartoe slechts een voorstel doen;

maar ik geloof dat het beter is om het art. te laten, gelijk het nu luidt.”

Daarop stelde de heer VAN DELDEN voor, het eerste lid van het art. wederom te doen luiden zooals het primitief in het ontw. was voorgesteld. Het werd met 43 tegen 3 stemmen aangenomen.

V. Bij de eerste ontwerpen werd in het eerste lid gelezen *de*, in plaats van *elke*, bebouwde kom. Men vroeg in het V. V. 66/7: wat wordt hier door „*de* bebouwde kom eener gemeente” verstaan? De vraag moest te eer rijzen, omdat het volgend artikel van „*elke* bebouwde kom eener gemeente” spreekt. Tusschen die beide uitdrukkingen is toch onmiskenbaar verschil. Terwijl de eerste slechts ééne bebouwde kom in de gemeente onderstelt, wijst de laatste op elk gehucht, op elke verzameling van aaneen gebouwde of aan elkander grenzende woningen. Ook in verband met art. 47 1) schijnt het wenschelijk wat hier door eene bebouwde kom te verstaan zij te omschrijven en daarbij zekere agglomeratie van huizen of woningen als vereischte aan te nemen.

De Regering antwoordde: Eene definitie van *bebouwde kom* is moeilijk te geven. Het hangt af van plaatselijke omstandigheden, in elk bijzonder geval te beoordeelen. Eene gemeente kan meer dan ééne kom hebben van daar is van *elke* kom gesproken. (Al-

1) In het ontw. 66/7 namelijk werd in art. 47 ook gesproken van begraafplaatsen niet op den bepaalden afstand eener bebouwde kom liggende. Voor deze geldt thans art. 46.

dus namelijk was nu de uitdrukking veranderd).

Bij art. 16 en de overgangsbepalingen kwam men op de betekenis van bebouwde kom terug. Men zie daarover verder de aant. bij art. 16, eerste lid.

VI. Blijkens het V. V. 66/7 achtte men het in den geest van art. 16 (afstand van 50 meters van de kom) niet overbodig te vorderen, dat de bijzondere persoon, die volgens art. 15 voor hem en de leden van zijn geslacht een grafkelder of grafplaats stichtte, althans eigenaar ware van een oppervlakte gronds, die zich aan elke zijde ten minste 50 el van dat aan te leggen graf uitstrekte.

Hetzelfde denkbeeld werd bij de beraadslaging over art. 16 (zie aldaar) door den heer WESTERHOFF geopperd.

De opmerking is niet beantwoord en aan de vordering is niet voldaan. Alleen wordt gevorderd dat de grafplaats ten minste 50 meters van elke bebouwde kom zij verwijderd.

VII. Door sommigen werd bij het V. V. 66/7 gevraagd, of op de hier bedoelde graven of grafkelders de bepaling van art. 25 niet toepasselijk moest worden verklaard.

Bij eene nieuwe alinea nam de Regering de gerezen twijfel ten aanzien der toepasselijkheid van art. 25 weg. Omtrent bestaande begraafplaatsen en graven — voegde zij er bij — is in de overgangsbepalingen opgenomen hetgeen noodig voorkwam.

De heer PIJNAPPEL vroeg bij de beraadslaging, welke bepaling

van art. 25 de Minister op het oog had. Dat art. handelde toch ook over onderwerpen, die op art. 15 niet van toepassing konden zijn.

De Minister antwoordde: Hier is de laatste alinea van art. 25 van toepassing: „Eigen graven op eene gesloten begraafplaats worden, voor zoover in hun onderhoud behoorlijk wordt voorzien, onaangeroerd gelaten.” Er moet hier wel degelijk ook sluiting zijn. Wanneer zulke grafkelders geheel vol zijn, dan mogen zij binnen tien jaren evenmin als die op eene algemeene begraafplaats geroerd worden en worden ze dus gesloten verklaard.

Dit antwoord lokte de vraag van denzelfden spreker uit, of het niet beter zou zijn om in plaats van art. 25 art. 23 aan te halen, want, zeide hij, de Minister bedoelt kennelijk, dat indien zulke particuliere grond verkocht wordt, de nieuwe eigenaar aan de graven niet mag roeren, en mij dunkt, dat is in art. 23 uitgedrukt. . . Daarentegen spreekt art. 25 van het sluiten van begraafplaatsen, en dat is eigenlijk hier niet van toepassing. De Minister heeft gezegd: als het graf vol is. Maar niet alleen als het graf vol is, ook wanneer dit niet het geval is, zal, indien het terrein verkocht wordt, waarin zulk een grafkelder zich bevindt, de nieuwe eigenaar er niet aan mogen raken.

Volgens het nader antwoord echter van den Minister zou de aanhaling van art. 23 niets aan de zaak veranderen. Art. 25 — zeide hij — zegt in de laatste alinea dat als een

Art. 16. Geene begraafplaats wordt aangelegd dan op den afstand van ten minste 50 meters van elke bebouwde kom eener gemeente.

Geschillen over de toepassing van het eerste lid van dit artikel worden beslist door Gedeputeerde Staten. Van hunne uitspraak is binnen eene maand hooger beroep bij Ons toegelaten. (v)

eigen graf op zulk eene begraafplaats ligt, het onaangeroerd moet worden gelaten, voor zoover in het onderhoud wordt voorzien, zoodat de nieuwe eigenaar verplicht is toe te staan dat het onderhouden worde door dengene die vroeger in het onderhoud heeft voorzien.

De Minister wenschte daarom art. 25 in dit artikel te behouden, en zag niet in dat dit groot bezwaar zou opleveren.

Daarop stelde de heer PIJNAPPEL voor om in de laatste alinea van art. 15, indien de Minister aan art. 25 hechtte, ook op te nemen art. 23, en alzoo te lezen: "zijn de artt. 23 en 25 toepasselijk."

De Minister nam dit alsnu over.

VIII. Het roeren der graven, in strijd met art. 23, is strafbaar volgens art. 41 N°. 9.

Het gebruik maken van een gesloten begraafplaats, in strijd met art. 25, is strafbaar volgens art. 41 N°. 11.

IX. Het aanleggen van familiegraven zonder verlof of na eene weigering van dat verlof, is niet met straf of met sluiting der begraafplaats bedreigd. Zie hierover de aant. op art. 14, bladz. 196 onder XIII.

X. Over het hier opengesteld hooger beroep, zie men de aant. op art. 14 bladz. 195 v. onder X en XI.

XI. In eene der afdeelingen werd, blijkens het V.V. 66/7, de wensch geuit, dat het gebruik van bestaande grafkelders onder de kapellen of kerken, voor zoo ver die kapellen of kerken niet in de kom der gemeente gelegen waren, nog mogt worden toegelaten, mits, om aan de slotbepaling van art. 16 te voldoen, de toegang of ingang der grafkelders aan de buitenzijde van het gebouw aangebragt en alle toegang aan de binnenzijde door metselwerk behoorlijk gesloten ware.

De Regering gaf in antwoord te kennen dat, daar grafkelders onder eene kerk of kapel, waarvan de ingang buiten dat gebouw was, bij art. 16, lid 5, geoorloofd waren, hieromtrent geen overgangsbepaling te pas kwam. Zie verder de aant. aldaar.

XII. De verplichte wijze van afsluiting der begraafplaatsen volgens art. 18 geldt niet voor de familiegraven. Zie de aant. aldaar.

(v) I. Voor de bepalingen van art. 16 hadden de drie eerste

ontwerpen slechts twee alinea's, het eerste betreffende den aanleg der begraafplaatsen, het andere 1) betreffende de oprigting van gebouwen.

Het eerste lid van het ontw. 55/6 luidde:

„Elke begraafplaats ligt op den afstand van ten minste 35 el van de bebouwde kom eener gemeente.”

Het ontw. bevatte evenwel eene afzonderlijke uitzonderingsbepaling, van dezen inhoud:

„Begraafplaatsen voor eene bevolking van niet meer dan duizend zielen bestemd kunnen, schoon niet op den bij het vorige artikel bedoelden afstand gelegen, indien zij overigens aan de vereischen dezer wet voldoen, blijven bestaan.”

Bij het ontw. 58/9 is deze uitzonderingsbepaling weggelaten, en zijn voor de *bestaande* begraafplaatsen afzonderlijke voorzieningen gemaakt bij de overgangsbepalingen.

Art. 16, eerste lid, kwam nu te luiden als volgt:

„Geene begraafplaats wordt aangelegd dan op den afstand van ten minste 100 ellen van de bebouwde kom eener gemeente.”

Bij het ontw. 66/7 werd 100 *ellen* in 50 *ellen* veranderd, en

voor de —, „*elke* bebouwde kom” gelezen.

Een tweede lid werd voorts ingelascht van inhoud gelijk aan het tegenwoordige

Bij de beraadslaging werd in de eerste zinsnede, zoomede in de artt. 18, 22, 25 en 45, het woord *ellen* door den Minister veranderd in *eters*.

II. 1°. De afstand der begraafplaatsen van de bebouwde kom der gemeente werd bij het ontw. 55/6 in overeenstemming met art. 2 van het decreet van 23 Prairial XII^{de} jaar 2), op 35 el bepaald.

Bij de wederinvoering van het decreet in 1827 was echter eene uitzondering ten behoeve van gemeenten van eene mindere bevolking dan 1000 zielen toegelaten. Later is dit uitgestrekt tot begraafplaatsen, uitsluitend bestemd voor dorpen of afdeelingen van gemeenten, welke eene mindere bevolking dan 1000 zielen tellen, hoewel de gemeente, waartoe zij behooren, een grooter zielental bevat.

De Regering, in 1856 aan het bewind, vond geene vrijheid, op deze vergunning terug te komen. Het nadeel voor de openbare gezondheid — zeide zij —, uit het aanleggen van begraafplaatsen in de onmiddellijke nabijheid van

1) Zie hierna bladz. 220.

2) Artt. 1 en 2 van het decreet luiden:

Art. 1 Aucune inhumation n'aura lieu dans les églises, temples, synagogues, hôpitaux, chapelles publiques, et généralement dans aucun des édifices clos et fermés où les citoyens se réunissent pour la célébration de leurs cultes, ni dans l'enceinte des villes et bourgs.

Art. 2 Il y aura, hors de chacune de ces villes ou bourgs, à la distance de trente-cinq à quarante mètres au moins de leur enceinte, des terrains spécialement consacrés à l'inhumation des morts.

de bebouwde kom der gemeente te vreezen, kan niet geacht worden dáár te bestaan, waar slechts eenige weinige lijken jaarlijks ter aarde worden besteld. Is alzoo de intrekking van de vroeger verleende vergunning niet in het openbaar belang noodig, men moet dan zwarigheid maken, de gemeenten die thans in het bezit zijn van kerkhoven, welke overigens aan alle vereischten voldoen, tot het aanleggen van nieuwe begraafplaatsen te verplichten.

Om derhalve hierin bij de wet te voorzien strekte de boven omschreven uitzonderingsbepaling.

2°. Een en ander werd echter, zooals ik mededeelde, bij het ontw. 58/9 veranderd.

De afstand voor de nieuwe begraafplaatsen werd minstens 100 ellen, en de uitzondering voor bevolkingen van minder dan 1000 zielen verviel. Terwijl, wat de *bestaande* begraafplaatsen betreft, naar de aant. op de overgangsbepalingen verwezen wordt, vermeld ik hier wat tot toelichting der nieuwe bepaling van art. 16 werd opgegeven.

Het decreet van 23 Prairial XII^{de} jaar — zeide de M. v. T. 58/9 — bepaalt in art. 2 den afstand der begraafplaatsen van de bebouwde kom der gemeenten op 35 à 40 ellen. Naar het oordeel van deskundigen is evenwel deze afstand te gering, om er voor de openbare gezondheid, althans in sommige omstandigheden, geen nadeel uit te vreezen. Minstens wordt daartoe in den regel een afstand van 100 el noodig ge-

acht, en de Regering heeft gemeend dit cijfer als minimum voor de aan te leggen begraafplaatsen in de wet te moeten opnemen.

3°. Eene hoofdbedenking tegen het ontw. 58/9, blijkens de algemeene beschouwingen in het V. V. opgenomen, bestond daarin, dat zij, vooral ook met opzigt tot het verwijderen der begraafplaatsen buiten de bewoonde kom der gemeenten, al die gemeenten op dezelfde lijn stelde zonder eenigzins acht te slaan op hare bevolking. Uit dat oogpunt — werd er gezegd — wijkt het voorstel evenzeer van de bestaande verordeningen af als van het ontwerp van 15 April 1856, welk laatste bij art. 15, althans voor bevolkingen van beneden de duizend zielen, eene nuttige uitzondering behelsde. In eenen algemeenen zin, men erkende dit gaarne, moet het wenschelijk en nuttig worden geacht, dat eene begraafplaats niet te zeer in de nabijheid van woningen gelegen zij. Maar het gevaar, hetwelk die nabijheid voor den openbaren gezondheidstoestand kan te weeg brengen, zal toch wel oneindig grooter zijn voor de steden, waar eene dicht oopgepakte, talrijke bevolking aan den nadeeligen invloed der begraafplaats is blootgesteld, dan voor kleine plattelandsgemeenten, waar in een geheel jaar nauwelijks een dertigtal lijken ter aarde wordt besteld. Er waren zelfs leden, die, als de begraving der lijken maar goed en ouder genoegzame voorzorgen plaats vond, althans voor de plattelandsgemeenten, te nauwernood

aan nadeel voor de gezondheid gelooven konden, al ware ook de begraafplaats midden in de kom der gemeente gelegen. Zij wezen daarbij op hetgeen vroeger hier te laude plaats had; op het ter aarde bestellen in de kerken of op de kerkhoven, welke laatste in den regel het kerkgebouw omgaven en dus midden in de kom der gemeente gelegen waren; en vroegen dan waar de voorbeelden te vinden zijn, dat daardoor de gezondheid en het leven der ingezetenen in gevaar zijn gebracht. Art. 39 1) van het tegenwoordige wetsontwerp houdt zelf de ingewikkelde erkentenis in, dat onder bepaalde omstandigheden de aanwezigheid der begraafplaats te midden van de kom der gemeente niet schaden kan. Maar waarom dan voor alle gemeenten, groote en kleine, denzelfden regel aangenomen en bepalingen gemaakt, die de strekking hebben om een deel ook der kleinere gemeenten te dwingen zich de kosten en moeilijkheden van het stichten eener nieuwe, meer verwijderde begraafplaats te getroosten? Ten gevolge van de werking der gemeentewet, der armenwet, der wet op het lager onderwijs en van nog meer andere wetsbepalingen van den nieuweren tijd, zijn de uitgaven der gemeenten in 't algemeen, en die der plattelandsgemeenten in het bijzonder, aanzienlijk geklommen. De tegenwoordige wet legt nieuwe lasten aan deze gemeenten op. Door altijd op dien weg voort te

gaan wordt een staat van zaken in het leven geroepen, die een noodlottig einde zou kunnen nemen. Welligt zou het zoo moeilijk niet zijn, de tegenwoordige wet op eene wijze in te rigten, die het daaruit voortvloeiend bezwaar voor de gemeentekassen zooal niet wegnam, dan toch aanmerkelijk matigde.

Op het art. zelf gaf men voorts het volgende te kennen: Ofschoon men gaarne met de Regering aanneemt, dat onder bepaalde omstandigheden de openbare gezondheid benadeeld kan worden als eene begraafplaats te zeer in de nabijheid van het bebouwde gedeelte eener gemeente gelegen is, gaat de wet naar het oordeel van verscheidene leden te ver door *als algemeenen regel* aan te nemen, dat de begraafplaats ten minste 100 ellen van de bebouwde kom der gemeente verwijderd moet zijn. Men kwam daarbij terug op het reeds in den aanhef van dit verslag ontwikkeld denkbeeld, dat de Regering verkeerd heeft gedaan met in deze wet alle gemeenten, groot en klein, op ééne lijn te stellen. Het gevaar voor de bewoners van groote steden in de nabijheid eener begraafplaats gelegen waarheen *dagelijks* verscheidene lijken worden overgebracht kan niet, althans niet in die mate, bestaan voor een dorp, waar *in een geheel jaar* 10, 15 of 20 lijken te begraven zijn. Toen bij het koninklijk besluit van 19 April 1828 (Staatsblad N°. 17) bepaald

1) Dit is thans, gewijzigd, art. 46.

was, dat binnen 35 à 40 ellen afstands van eene begraafplaats niet mogt worden gebouwd, moest de Regering weldra op die bepaling voor de kleinere gemeenten terug komen, en eene uitzondering vaststellen voor gehuchten van beneden de 1000 zielen. (Zie de aanschrijving van den Minister van Binnenlandsche Zaken van 5 April 1828 in het Bijvoegsel tot het Staatsblad). Evenzoo zou eene bepaalde uitzondering op het voorschrift der 100 ellen afstands voor kleine gemeenten, in den geest van art. 15 van het ontwerp van 15 April 1856, zich zeer aanbevelen. Men moest zich het bezwaar, dat op zulke gemeenten zou worden gelegd, wanneer zij òf dadelijk òf na den afloop van den overgangstermijn 1) genoodzaakt werden aan het thans behandeld voorschrift te voldoen, niet te ligt voorstellen. In menig geval zou het gemeentebestuur, dat tot den aanleg van eene nieuwe begraafplaats op 100 ellen afstands van de bebouwde kom der gemeente verplicht werd, den daarvoor noodigen grond niet kunnen aankopen, of wel zoo ver buiten den bewoonde kring der gemeente moeten gaan, dat de maatregelen van politie, bij het begraven in acht te nemen, moeilijk konden worden gehandhaafd. Zou in dat geval tot onteigening kunnen worden overgegaan? Ongetwijfeld ja; maar

de kostbaarheid der zaak zou daardoor niet verminderen.

Met betrekking tot de vrijheid der gezindten had men o. a. ook tegen art. 16 bezwaar. Verscheidene leden meenden, dat die bepaling in verband met de verplichting, die het toenmalige ontwerp onder de overgangsbepalingen inhield, om de bestaande begraafplaatsen op den verboden afstand liggende of niet de vereischte uitgestrektheid bezittende 2), binnen vijf jaren in overeenstemming met de wet te brengen, òf de stichting eener nieuwe bijzondere begraafplaats al te kostbaar voor de kerkelijke gemeente zoude kunnen maken òf wel tot de sluiting van zoodanige begraafplaats leiden, waar daarvoor geene afdoende reden bestond. De vrijheid der gezindten, om een in haar oog gewigtig belang van de leden der kerkelijke gemeenten te behartigen, moest niet met de eene hand gegeven worden, om met de andere gedeeltelijk terug te worden genomen.

De M. v. B. bevatte in antwoord op de algemeene beschouwingen het volgende:

„De vraag, of het verwijderen der begraafplaatsen buiten de bebouwde kom der gemeente als algemeen beginsel in de wet gesteld, dan wel eene uitzondering daarop voor de gemeenten van beneden de duizend zielen toegelaten zou

1) Het toen overwogen ontwerp stelde voor de verwijdering der begraafplaatsen die niet op 35 el afstand van de kom lagen, tot op 100 el van daar, een vijfjarigen termijn open.

2) Zie over het laatste de aant. op art. 17.

worden, is bepaald overwogen. De Regering heeft gemeend tot het eerste te moeten besluiten, uithoofde van de nadeelen, die uit het begraven in den bebouwd kring zijn te vreezen. Zij kan geenszins instemmen met die leden, welke het in twijfel schijnen te trekken, of het ter aarde bestellen in kerken en op kerkhoven, midden in de kom der gemeente gelegen, nadeelig voor de gezondheid en het leven der ingezetenen geweest is. Zij behoeft zich slechts te beroepen op het rapport, door de commissie, ingesteld bij koninklijk besluit van 24 Mei 1825, N°. 162, uitgebragt en in de *Handleiding tot de kennis van het Staatsbestuur in het Koninkrijk der Nederlanden*, 1° deel, 2° stuk, bladz. 41—53 opgenomen, waarin het gevaarlijke van dien maatregel ook door voorbeelden wordt aangetoond. Wel is waar zullen die nadeelen zich minder doen gevoelen wanneer op de begraafplaats jaarlijks slechts weinige lijken ter aarde worden besteld, dan wanneer de begraafplaats voor eene groote bevolking moet dienen. De vraag blijft echter, welke bevolking men zou moeten aannemen om van het toelaten van begraafplaatsen in de bebouwde kom geen het minste nadeel met volkomen zekerheid te kunnen vreezen. Het in 1828 aangenomen cijfer van beneden de duizend zielen is geheel willekeurig. Als de bevolking eenige weinige zielen boven dat getal telt, zal zulks wel geen wezenlijk verschil in de

zaak maken. Daarenboven heeft men bij het aannemen van zulk een maatstaf slechts de gewone sterfte op het oog, doch wanneer tengevolge van besmettelijke ziekten de sterfte toeneemt, vervalt de grond waarop de berekening steunde. Om met zekerheid daaromtrent te kunnen beslissen, moet men niet alleen op het cijfer der bevolking, waarvoor de begraafplaats moet dienen, maar ook op de plaats waar zij zich bevindt en op vele andere omstandigheden letten. Dezelfde begraafplaats toch, die aan de eene zijde met de bebouwde kom in verband, doch aan de andere in het open veld uitkomende, onschadelijk is, zou, wanneer zij van alle kanten door gebouwen naauw was ingesloten, als schadelijk voor de gezondheid moeten worden opgeheven, al mogt zij ook voor dezelfde bevolking als de eerstgenoemde dienen.

„Het stellen van den in art. 16 omschreven regel zal voor de gemeenten niet zeer bezwarend zijn, wanneer, zoo als in het ontwerp is gedaan, bevoegdheid gelaten wordt van dien regel ten behoeve van bestaande begraafplaatsen af te wijken, zoodra zulks na een onderzoek van deskundigen mogt blijken onschadelijk te zijn. 1)

„Men houde daarenboven 'n het oog, dat in 1828 het behoud van begraafplaatsen, die in de bebouwde kom waren gelegen, slechts *voorloopig* is toegestaan, en dat dus de gemeenten zich niet te beklagen hebben, wanneer de

1) De bedoelde overgangsbepaling is thans, gewijzigd, art. 46.

definitieve regeling der zaak na dertig jaren tot stand komt. De finantiële bezwaren zullen voor vele gemeenten niet zoo groot zijn als men zich voorstelt, dewijl haar vrijheid is gelaten om zich met andere gemeenten tot het aanleggen eener gemeenschappelijke begraafplaats te vereenigen."

Bij het art. zelf gaf de Regering te kennen, dat de strekking van het ontwerp niet goed scheen te zijn begrepen. "Voor het aanleggen van *nieuwe* begraafplaatsen — zeide zij — wordt een afstand van 100 ellen van de bebouwde kom der gemeente gevorderd. Volgens art. 37 1) daarentegen, kunnen de thans aanwezige begraafplaatsen, die aan de vereischten der wet voldoen en op een afstand van 35 el van de bebouwde kom zijn gelegen, blijven bestaan. Eindelijk opent art. 39 1) de gelegenheid om begraafplaatsen, welke op korteren afstand van de bebouwde kom liggen, te laten bestaan, indien daaruit naar het oordeel van deskundigen geen nadeel voor de openbare gezondheid te vreezen is.

"De wet geeft derhalve voldoende ruimte om de zaak zoo te regelen als plaatselijke omstandigheden het toelaten. Maar voor het aanleggen van nieuwe begraafplaatsen is het geraden, een beginsel aan te nemen, hetwelk door deskundigen noodzakelijk wordt geacht. Men heeft de opmerking gemaakt, dat hetgeen voor grootere gemeenten welligt

noodig is, voor kleinere, waar slechts weinige lijken jaarlijks worden begraven, geen behoefte kan geacht worden: Doch men ziet over het hoofd, dat bij besmettelijke ziekten ook in kleinere gemeenten vele begravingen in korten tijd moeten plaats hebben, en dat dan de nadeelen van het begraven in de nabijheid van den bewoonden kring zich kunnen doen gevoelen. Het is waar, dat de aanleg van nieuwe begraafplaatsen vele kosten vordert, doch zullen deze zooveel hooger zijn, wanneer de begraafplaats op 100, dan wel op 35 el der bebouwde kom wordt aangelegd? Daarenboven staat het volgens art. 13 van het ontwerp aan de gemeenten vrij, zich tot het aanleggen eener begraafplaats met twee of meer andere gemeenten te vereenigen, en hebben zij daarenboven een tijdvak van vijf jaren om zich een geschikt terrein voor den aanleg eener begraafplaats aan te schaffen. 2)"

Ten aanzien van het bezwaar eindelijk voor de kerkelijke gemeenten, waarop het V. V. had gewezen, meende de Regering dat uit art. 16 voor deze geen bezwaar kon ontstaan, dan voor zoover het in het algemeen belang vereischt werd. Zij verwees daarbij naar het art. in de overgangsbepalingen, waarbij gelegenheid tot afwijking was gegeven, indien naar het oordeel van bevoegde geneeskundigen daaruit

1) Voor artt. 37 en 39 zie men thans artt. 45 en 46.

2) Art. 38, hier bedoeld, is nu art. 47 en ziet thans niet meer op de verwijdering der begraafplaatsen buiten de kom.

geen nadeel voor de openbare gezondheid te vreezen was.

4°. Blijkens het V. V. 59/60 werd door vele leden bij het gevoelen volhard, dat het verkeerd was voor alle gemeenten zonder onderscheid het voorschrift in de wet op te nemen, dat elke aan te leggen begraafplaats 100 ellen van de bebouwde kom der gemeenten verwijderd moest zijn. Zoo men al aanneemt, — wordt daarin gezegd — dat deze bepaling voor sterk bevolkte gemeenten in het belang der openbare gezondheid noodzakelijk is, kan men die noodzakelijkheid voor de kleinere gemeenten, waar jaarlijks een betrekkelijk zeer gering aantal lijken begraven wordt, niet toegeven. Veel hangt hier ongetwijfeld af van de gesteldheid van den grond. Waar het kerkhof zeer hoog gelegen is, laat zich, althans in kleine gemeenten, niet verwachten, dat het bestaan daarvan in de nabijheid der bebouwde kom immer nadeelig voor de gezondheid der ingezetenen werken kan. In vroegeren tijd bevond zich het kerkhof op de dorpen meestal in de onmiddellijke nabijheid der kerk. Nog is dit op vele plaatsen het geval, bijv. in het Limburgsche. Men herinnert zich niet ooit te hebben hooren beweren, dat eenig kwaad daaruit voortgesproten is. Het scheen derhalve allezins in aanmerking te moeten komen, om hier, op het voorbeeld van vroegere verordeningen en van het wetsontwerp van 1856, voor de kleine gemeenten eene uitzondering te maken. Wanneer die uitzon-

dering bestond, zou de geldelijke last, die uit de bepalingen der wet voor de gemeenten moet voortvloeijen, aanmerkelijk worden verligt, en ook het aanleggen van bijzondere begraafplaatsen minder worden bemoeijelijk. Men deed daartegen opmerken, dat het bezwaar minder groot was dan het scheen, omdat volgens de artt. 37 en 39 van het ontwerp begraafplaatsen, die op veel minderen afstand dan 100 el van de bebouwde kom der gemeente gelegen zijn, in stand kunnen worden gehouden. Het antwoord was echter, dat de bepaling van het laatstgenoemde artikel enkel facultatief is, en dat, indien de wet naar haren geest wordt uitgevoerd, er in vele gemeenten nieuwe algemeene begraafplaatsen zullen moeten worden gesticht; waarbij men dan de moeijelijkheid en kostbaarheid om daarvoor op 100 ellen afstands van de bebouwde kom eene geschikte plaats te vinden, in ruime mate zal ondervinden.

5°. In het ontw. 66/7 werd de afstand van 100 ellen van de kom tot 50 ellen verminderd. De Minister HEEMSKERK achtte den afstand van 100 el tusschen elke begraafplaats en de bebouwde kom, gelijk bij het laatste wets-ontwerp werd gevorderd, niet noodig. Het decreet van 23 Prairial XII^{de} jaar, eischte slechts een afstand van 35 à 40 el. Stelde men dien op vijftig el, dan scheen zulks in het belang der openbare gezondheid voldoende. De beperking van het eigendomsregt door het verbod om binnen dien afstand te

bouwen, 1) vorderde dat men dien kring tot de engste grens terugbragt.

De Regering — werd daarop in het V. V. gezegd — acht den afstand van 50 el voldoende. Er waren leden, welke dien afstand te gering achtten, of althans wenschten te weten, waarop de overtuiging der Regering, dat hij voldoende is, steunt, daar dan toch deskundigen vroeger den afstand van 100 el hebben aangeraden. Veel moet hier van de plaatselijke gesteldheid afhangen. Daarom wilde men altijd een geneeskundig onderzoek laten voorgaan, en als zich daarbij geene bezwaren openbaarden, zelfs nog korteren afstand dan van 50 el toelaten.

Tot dusver — antwoordde de Regering — wordt slechts een afstand van 35 à 40 el tusschen de aan te leggen begraafplaats en eene bebouwde kom gevorderd. Dien afstand tot honderd el uit te breiden, en in verband daarmee de uitoefening van het eigendomsregt, voor zooveel het bouwen van woningen binnen dien kring betreft, te beperken, heeft bezwaar. Een middenweg, door den afstand op 50 el te bepalen, scheen dus raadzaam. Een geneeskundig onderzoek te vorderen, kwam voorts der Regering te belemmerend voor. (Zie hierover bladz. 217 onder IV).

6°. Bij de beraadslaging kwam de heer WESTERHOFF op den voorgeschreven afstand van 50 el terug. Waarvoor deze bepaling? vroeg hij in eene uitvoerige rede, waarvan ik hier de hoofdzak mededeel.

In het belang der volksgezondheid zal men zeggen, doch dat kan niet in ernst gemeend zijn, want dan had men zich niet tot het willekeurig genomen en niets beduidend cijfer van 50 ellen bepaald. Indien de uitwasemingen van begraafplaatsen inderdaad voor de gezondheid zoo schadelijk zijn, wat beteekenen hier dan toch 50 ellen! In deschatting der Regering evenwel schijnen 15 ellen reeds in dezen een belangrijk gewigt in de schaal te leggen; want volgens art. 45 is 35 el voor de bestaande begraafplaatsen voldoende. Indien men werkelijk zoo bevreesd is voor schadelijke uitwerking op de volksgezondheid van uitwasemingen en opstijging van verschillende gassoorten uit begraafplaatsen, dan had men verder buiten de kom der gemeente moeten gaan, en vooral ook moeten letten op de geaardheid van den grond en op de hemelstreek waaruit de meest heerschende winden waaijen. Het cijfer van 50 ellen is geheel willekeurig en steunt op geen den minsten grond. Indien wij hier te beslissen hadden, dan zouden wij ten genoegen van de gezondheidsmannen en ook om eenigermate aan de eischen der wetenschap te voldoen, achter het cijfer van 50 el, zoo al niet twee, dan althans nog ééne nul plaatsen. Doch de wetenschap, zeide spreker verder, heeft het in deze nog niet ver gebracht en de praktijk en onderzinding moeten ons hier leeren. Hij wees voorts op het verschil bij schrijvers en wetgevingen in

1) Zie het derde lid hierna, bladz. 219.

den vreemde. Naar zijn inzien echter beteekende een mindere of meerdere afstand der begraafplaatsen buiten bewoonde gedeelten eener gemeente weinig en waren uit de nabijheid geene nadeelige gevolgen voor de gezondheid te vreezen, indien de lijken maar diep genoeg begraven werden en het getal der begraven wordenden maar niet al te groot was. Hij wilde de schadelijkheid niet geheel wegcijferen, maar men had moeten onderscheiden. Van begraafplaatsen ten platten lande woog de schadelijkheid niet zoo zwaar als van die in groote steden, en voor de laatste, waar duizenden van lijken werden opgenomen, beteekende een 50 ellen buiten de kom niets.

De Minister wees op het decreet van Prairial, dat 35 à 40 ellen voorschreef. Nu was het misschien arbitrair om nu 50 te nemen, maar men moest toch een zekeren afstand bepalen. Die 50 ellen minstens met eene nul te vermeerderen zou de Minister zeer bedenkelijk achten, want dan zou het welhaast onmogelijk zijn, ergens eene begraafplaats aan te leggen.

III. Veel is verhandeld over de vraag wat deze wet verstaat door *bebouwde kom*? Het schijnt hier de plaats dit punt aan de hand der geschiedenis op te helderen.

1°. Reeds in het V. V. 58/9 werd deze vraag gedaan. Dat begrip — zeide men — is van zeer onbestemden aard. Vele gemeenten hebben meer dan ééne

bebouwde kom. De voorsteden van sommige onzer groote steden strekken zich ver uit: men denke bijv. aan de Maliebaan te Utrecht en de Schie te Rotterdam. Zullen zulke voorsteden insgelijks geacht worden eene bebouwde kom uit te maken? En zal men er in 't algemeen niet toe moeten komen om, even als in 1828, 1) de wet zoo uit te leggen, dat overal waar eenige woningen nevens elkander gebouwd zijn, eene bebouwde kom aanwezig is? Ook dan echter blijft het de vraag, hoe de afstand van 100 ellen wordt berekend. Is de buitenmuur der meest nabij zijnde woning in de kom der gemeente, of wel het uiteinde van het daarbij behoorend erf het uitgangspunt, en eindigt de lijn aan den buitensten rand van het kerkhof of wel bij het naast aangrenzend graf? De vraag is mede met opzigt tot de toepassing der overgangsbepaling van art. 37 (nu 45) van belang. Er waren leden die het met het oog op de moeilijkheid om eenen anderen voldoende regel vast te stellen, beter zouden vinden, dat de wet eenvoudig verbood, eene nieuwe begraafplaats elders aan te leggen, dan op zoodanig terrein, waar zich op 100 ellen afstands van den buitensten kring dier begraafplaats geene huizen of getimmerten, tot bewoning door meuschen geschikt of bestemd, aanwezig zijn.

De Regering gaf het volgende antwoord:

1) Zie Kon. rescript van 7 Sept. 1828 No. 217, Bijv. Stbl. bl. 537.

Onder *bebouwde kom* schijnt elke verzameling van woningen te verstaan, die aan elkander gebouwd of in onmiddellijke nabijheid van elkander gelegen zijn. Sommige gemeenten zullen dus meer dan ééne kom kunnen hebben. De voorsteden, welke zich bij groote gemeenten bevinden, schijnen tot de bebouwde kom te moeten gerekend worden. De afstand van 100 ellen schijnt berekend te moeten worden van den buitenmuur der meest nabij zijnde woning, tot den buitensten rand van de begraafplaats. De regel, dien sommige leden zouden wenschen aan te nemen, om de begraafplaatsen slechts op zoodanig terrein te laten aanleggen, waar zich op 100 ellen afstands van den buitensten kring der begraafplaats geene huizen of getimmerten tot bewoning van menschen geschikt bevinden, zou den aanleg in ons land op vele plaatsen volstrekt onmogelijk maken. Bovendien is uit de nabijheid van een enkel huis of van verspreide woningen geen nadeel te vreezen, dewijl daar de schadelijke dampen van de begraafplaats zich vrij in de lucht kunnen verspreiden.

De Kamer toonde zich evenwel met het antwoord niet te vreden. Zij meende dat het niet ligt uit te maken was, wat door de bebouwde kom der gemeente ware te verstaan. Waar in andere wetten van dergelijke kom gesproken wordt, — aldus wordt in het V. V. 59/60 gezegd — heeft men de moeilijkheid der toepassing in ruime mate ondervonden.

Er zijn gemeenten, die in 't geheel geene kom, andere, die er meer dan ééne hebben. De Regering tracht wel in de M. v. B. eene soort van definitie van het begrip: *bebouwde kom* te geven en verstaat daardoor elke verzameling van woningen, die aan elkander gebouwd of in de onmiddellijke nabijheid van elkander gelegen zijn; maar die omschrijving brengt niet veel verder. Men kan steeds vragen: hoeveel woningen maken eene *verzameling* uit, en hoe ver moeten de woningen van elkander gelegen zijn, om zich niet in de *onmiddellijke nabijheid* te bevinden. Er bestaan gemeenten, geheel en al zamengesteld uit woningen, op nagenoeg gelijken afstand van elkander gelegen. Waar is in zoodanige gemeente de kom? Men wilde derhalve de Regering uitgenoodigd hebben tot het beproeven eener nieuwe poging om de zaak, die het hier geldt, duidelijker te maken; in welk geval de omschrijving welligt in de wet ware op te nemen.

Bij de M. v. T. 66/7 bleef de Regering die het vierde ontw. voordroeg, het antwoord schuldig. De Kamer kwam er dan ook — en ditmaal bij art. 15 (zie bladz. 202) — op terug. Men verlangde, ook in verband met de overgangsbepalingen, hier eene omschrijving van bebouwde kom opgenomen te zien en daarbij zekere agglomeratie van huizen of woningen als vereischte aan te nemen.

De Regering achtte evenwel dat eene definitie van bebouwde kom moeilijk te geven ware. Het hangt — zeide zij — af van

plaatselijke omstandigheden, in elk bijzonder geval te beoordeelen.

Bij de beraadslaging over art. 45, waar dit punt nader werd besproken, bleef de Minister FOCK aan het zoo even medegedeelde antwoord getrouw.

De heer BICHON VAN IJSSELMONDE namelijk vroeg wat onder bebouwde kom moest worden verstaan?

De Minister gaf het volgende te kennen: Het antwoord op de vraag, wat onder de bebouwde kom moet verstaan worden, is reeds in de gewisselde stukken gegeven. Eene juiste definitie van de uitdrukking „bebouwde kom” is niet wel te geven, omdat die bebouwde kom in de eene gemeente geheel anders is dan in de andere. Hier zal die eindigen bij de kerk, terwijl die ginds nog verder reikt. Men zal dus daarbij naar de omstandigheden moeten handelen. In het opdragen der beslissing aan Gedeputeerde Staten en het toelaten van hooger beroep op den Koning is, dunkt mij, voldoende waarborg gelegen dat onder de bebouwde kom niets zal worden begrepen dan hetgeen er werkelijk onder begrepen moet worden.

Daarop hield de heer MOENS de volgende rede: De Minister — zeide hij — schijnt van meening te zijn dat in iedere gemeente eene bebouwde kom bestaat; ik zal thans niet uitweiden over alles wat daaromtrent werd gezegd in vroeger gewisselde stukken. In de M. v. T. ontw. HEEMSKERK wordt dezelfde meening uitgedrukt. Daar

werd toen bijgevoegd dat de bepaling, wat men onder „bebouwde kom” moet verstaan, zeer moeilijk is. De meest recente verklaring van eene „kom” is die van den Minister van Financien in de Memorie van Beantwoording betreffende het wets-ontwerp op het personeel: onder „bebouwde kom” was dan te verstaan eene agglomeratie van huizen. Bij de discussie over dat wets-ontwerp is de Minister van die uitlegging teruggekomen, en zeide dat daar, waar zoodanige agglomeratie niet bestaat, er toch eene kom, althans een centraal punt is, namelijk bij het raadhuis of de kerk. Hieruit volgt dat de Regering van meening schijnt dat elk dorp eene bebouwde kom heeft, en dat daar waar niets is dat daarop gelijkt, een zeker centraal punt daarvoor zal gerekend worden. Ook in deze afdeeling van het wets-ontwerp komen meer bepalingen voor die in de toepassing in sommige oorden van het land tot vele moeilijkheden aanleiding zullen geven. Ik hoop dat de voorgestelde veranderingen op dit en de volgende artikelen (n.l. artt. 45 vv.) worden aangenomen; mogt, onverhoopt, de wet zonder die wijzigingen worden aangenomen, dan ware het tot opheffing van sommige dier moeilijkheden wenschelijk dat de Regering de meening die ze schijnt toegedaan liet varen, zoodat daar waar geene bebouwde kom is, er ook niet iets anders voor gehouden worde. Dat moge schijnen van zelf te spreken; een zeker art 36 1)

1) Namelijk van de wet op het lager onderwijs.

heeft ons door de toepassing geleerd dat men niet te voorzigtig kan zijn. Het zou mij dus aangenaam zijn, indien de Minister van Binnenlandsche Zaken mogt verklaren dat daar, waar gemeenten of dorpen zijn, waar geen agglomeratie van huizen is, noch bij het raadhuis, noch bij de kerk, het gewoonlijk aangenomen centraalpunt niet zal kunnen gerekend worden de plaats van de bebouwde kom te vervangen.

De Minister antwoordde: Wat de kom der gemeente betreft, het is waar, dat de Regering bij de behandeling van het wets-ontwerp houdende eenige wijzigingen van de personele belasting, eene soort van definitie heeft gegeven van de „bebouwde kom,” die met het oog op het heffen van belastingen zeer juist is. Maar ik geloof dat bij de toepassing van deze wet er zich vele gevallen zullen voordoen, dat er volstrekt geene kom is, en dan moet mijns inziens in de eerste plaats worden overgelaten ter beoordeeling van het gemeentebestuur, wat door de kom moet worden verstaan; en vervolgens van Gedeputeerde Staten en van den Koning. Ik geloof werkelijk, dat in die drie verschillende magten genoegzame waarborg ligt, dat niet op eene verkeerde wijze met dat woord „bebouwde kom” zal worden omgegaan, en dat geen bezwaar voor de inrigting van die begraafplaatsen zal kunnen ontstaan.

2°. Uit het bovenstaande volgt alzoo dat de vraag wat onder bebouwde kom is te verstaan, volgens deze wet in de eerste plaats

ter beslissing staat van het gemeentebestuur, en waar beslissing door Gedeputeerde Staten of in hooger beroep door den Koning te pas komt, het hooger gezag.

Intusschen zullen de gemeentebesturen in het medegedeelde en het hierna onder 3° en 4° opgenomene reeds een en ander kunnen vinden dat tot het nemen eener juiste beslissing, ook over de vraag, hoe de afstand van de kom moet berekend worden, leiden kan.

3°. Over het bedoelde punt vermeld ik verder het antwoord, dat de Minister van Financiën bij de behandeling van het wetsontwerp betreffende de wijziging der wet op de personele belasting gaf en waarvan boven sprake was. Aldaar heette het: Door *kom der gemeente* is altoos verstaan de zamenhangende gebouwde agglomeratie eener gemeente, zonder daarbij te voegen de bevolking der huizen, die in hare uitgestrektheid verspreid liggen.

Bij de beraadslaging over dat wetsontwerp kwam de heer **BEGRAM** op de zaak terug. Hij meende dat er plattelandsgemeenten waren waarin men geene kom kon aanwijzen.

De Minister zeide echter: Eene kom is er m. i. altijd. Men beschouwt als de kom der gemeente die plaats, waar de kerk of het raadhuis staat. Er is altijd een centraal punt...

De heer **BEGRAM** bestreed deze meening en bleef er bij dat er gemeenten waren die volstrekt geen kom hadden, en waar de kerk afzonderlijk stond zonder eenig gebouw er bij, en waar geen raadhuis was, en waar het gemeente-

bestuur in eene zoogenaamde raadkamer in de eene of andere herberg vergaderde.

De Minister repliceerde dat indien men al uit een algemeen oogpunt zich gemeenten denken kon, die in 't geheel geen kom hadden, echter de wet op het personeel geen zoodanige gemeenten kende en zij ze rangschikte onder die wier kom het kleinste was.

4°. Nog neem ik hier op de uitlegging der beteekenis van de woorden *binnen* en *buiten* de kom, die destijds door de voormalige Rijkscommissie voor de statistiek gegeven, en bij missive van den Minister van Binnenl. Zaken van 16 Maart 1869 N°. 206, 8° afd. (prov. blad van Gelderland, N°. 89 van 1869) met het oog op de algemeene volkstelling van dat jaar aan de gemeentebesturen is medegedeeld. Aldaar wordt gezegd: „Als gelegen *binnen* de kom worden beschouwd de aaneengebouwde huizen in dien ruimeren zin, dat zij in elkanders nabijheid staan en alleen van elkander gescheiden zijn: door straten, grachten, pleinen of wandelingen, door tuinen of andere opene, maar van heiningen, hagen, hekken, enz. omringde plaatsen, die als aanhangsels der woningen kunnen beschouwd worden, of ook door magazijnen, werven of andere werkplaatsen of gebouwen. In tegenstelling van de huizen, die verspreid, meer van elkander verwijderd, door heide, weiland, bouwland, bosch, boomgaarden enz. omringd zijn.”

5°. Zie over de beteekenis van *enceinte* en van *villes et bourgs*

in het decreet van Prairial, de aant. III op het derde lid.

IV. Het voorschrift, bij het V. V. 66/7 aan de hand gedaan, om aan den aanleg eener begraafplaats een geneeskundig onderzoek te laten voorafgaan, zou, volgens het antwoord der Regering, wanneer daarvan de aanleg afhankelijk werd gesteld, de gemeente- en kerkbesturen te veel belemmeren.

Bij het Eindv. 68/9 kwam men hierop terug. Onder herinnering der concessien, die in de opvolgende voordragten dezer wet betrekkelijk den afstand van eene nieuw aan te leggen begraafplaats van de bebouwde kom der gemeente waren gedaan, werd de noodzakelijkheid beweerd, om met opzigt tot de plaats, waar een nieuw kerkhof werd aangelegd, een voorafgaand medisch onderzoek als gebiedende eisch voor te schrijven.

Een voorafgaand medisch onderzoek — antwoordde de Regering — schijnt bij het aanleggen eener nieuwe begraafplaats niet noodig, wanneer een afstand van vijftig ellen tusschen de begraafplaats en de bebouwde kom gevorderd wordt. Die noodzakelijkheid heeft zich tot nu toe niet doen gevoelen, nu die afstand op slechts 35 à 40 ellen bepaald is.

V. In het V. V. 66/7 was verder in overweging gegeven, in de wet te doen uitkomen, dat de algemeene of kerkelijke begraafplaatsen, waar daartoe gelegenheid bestond, aan de oostzijde van de bebouwde kom der gemeente moesten worden aangelegd. In een land als het onze, waar de westewinden

de heerschende waren, werd dit uit een hygiënisch oogpunt wenschelijk geacht.

Ook dit werd door de Regering voor de gemeente- en kerkbesturen te veel belemmerend geacht. En werd de ligging ten oosten, zooals in art. 3 van het decreet van Prairial 1) die ten noorden van de kom der gemeente, slechts als *wenschelijk* voorgesteld, dan had het voorschrift geen kracht.

VI. Over begraafplaatsen binnen den verboden kring van vestingen gelegen, zie men de aant. op artt. 18 en 21.

VII. Tegen het aanleggen van bijzondere begraafplaatsen of familiegraven op verboden afstand is bij de wet geen straf bedreigd. Zie hierover de aant. op art. 14 bladz. 196 onder XIII, en het thans volgende.

De heer VAN DER MAESEN DE SOMBREFF deed namelijk met het oog op art. 16 en de twee volgende artt. eene niet onbelangrijke vraag aan den Minister.

„Volgens art. 47 van de overgangsbepalingen — zeide hij — is een hooger collegie geroepen om de wet te handhaven, wanneer de bestaande begraafplaatsen, na den bepaalden termijn, niet worden ingerigt overeenkomstig de voorschriften dezer wet. In deze paragraaph, waarin gehandeld wordt over de begraafplaatsen die opgerigt zullen worden na de invoering dezer wet, mis ik echter dergelijke bepaling. Hier dus zullen, volgens art. 179 der ge-

meentewet, burgemeester en wethouders geroepen worden om de politie op de begraafplaatsen in het algemeen te handhaven en dus ook toe te zien dat de begraafplaatsen geheel en al voldoen aan de voorschriften dezer wet. Maar wat wanneer zij dit nu niet doen? Welke reden is er — en dit is de vraag die ik den Minister wensch te doen — om in de overgangsbepalingen eene hoogere autoriteit te roepen die daarover zal beslissen, en in de wet zelve dergelijke autoriteit niet aan te wijzen?

„Ik kan niet ontkennen dat ik wel zou genegen zijn, eene dergelijke bepaling ook in de wet zelve te brengen, want het zal, vooral voor de bestuurders van bijzondere begraafplaatsen, een waarborg te meer wezen wanneer een hooger collegie geroepen is om toe te zien, dat de inrigting voldoet aan de voorschriften der wet.”

De Minister antwoordde: „De heer VAN DER MAESEN heeft gevraagd waarom hier geen hoogere magt is die toeziet op de tenuitvoerlegging van art. 16 en handelen kan zoo als in het tweede lid van art. 47 is bepaald. Ik geloof, dat dit niet noodig is. Burgemeester en wethouders zijn de uitvoerders van het besluit van den gemeenteraad tot het aanleggen van eene begraafplaats, en moeten die dus doen inrigten op minstens 50 el afstands van de bebouwde kom. Wordt het besluit van den raad niet volgens het voorschrift van deze wet uit-

1) „Les terrains les plus élevés et exposés au nord seront choisis de préférence.”

Binnen gelijken afstand van de begraafplaats worden geene gebouwen opgerigt of putten gegraven, dan na bekomen verlof van Gedeputeerde Staten, na ver-

gevoerd, dan hebben Gedeputeerde Staten het regt dat besluit te doen vernietigen, en gaven burgemeester en wethouders er desnietemin uitvoering aan, dan zouden Gedeputeerde Staten het middel hebben om hunne goedkeuring te onthouden aan de begrooting waarop de kosten uitgetrokken waren. Het komt mij dus niet noodig voor nog eene afzonderlijke bepaling te maken, evenmin als voor het geval dat eene begraafplaats vol is en niet gesloten wordt. Ook hier zijn Gedeputeerde Staten de magt die bevelen kan dat de begraafplaats gesloten worde, en als dit niet geschiedt geloof ik dat men den Commissaris des Konings kan opdragen dat hij den burgemeester gelaste de sluiting te doen plaats hebben. Het komt mij voor, dat de bepalingen der gemeentewet genoegzaam in dat geval voorzien."

Omtrent dit antwoord schijnt eenige opmerking niet overbodig.

Het is niet twijfelachtig dat ter uitvoering der begrafeniswet in 't algemeen, ook waar die uitvoering nu niet juist onder het bij art. 26 uitdrukkelijk opgedragen toezigt op eene begraafplaats die reeds als zoodanig bestaat, moge te brengen zijn, door het gemeentebestuur moet worden medegewerkt, en dit geschiedt door burgemeester en wethouders, tenzij bepaalde medewerking van

den raad gevorderd wordt. Art. 126 en verder ook art. 179 lett. *m* der gemeentewet is toepasselijk.

Bij niet of niet behoorlijke uitvoering der begrafeniswet voorziet dus art. 127 der gemeentewet, welk art. de Minister op het oog had.

Minder juist of volledig is evenwel de opvatting, aan art. 16 onzer wet gegeven.

Voor eerst is dat art. niet slechts toepasselijk op krachtens besluit van op raad aan te leggen, dus op *algemeene* begraafplaatsen, maar niet minder op de *bijzondere*, en deze had de heer VAN DER MAESEN vooral op het oog.

Ten andere hebben Gedeputeerde Staten geenszins een regt tot vernietiging van een besluit van den raad dat niet volgens het voorschrift van deze wet wordt uitgevoerd. Gedeputeerde Staten toch hebben geen regt van *vernietiging* van raadsbesluiten, maar alleen de Koning. En hier, bij het tweede lid, worden zij alleen geroepen tot beslissing van geschillen over de toepassing van het eerste lid ontstaande en behoudens hooger beroep. Er moet dus een *geschil* zijn.

VIII. Het *tweede* lid van art. 16 kwam het eerst voor in het ontw. 66/7.

Verg. over deze bepaling de vorige aant. Zie ook de aant. op art. 14 bladz. 195 v. onder X en XI.

hoor van den geneeskundigen inspecteur in de provincie. Van hunne uitspraak is binnen ééne maand hooger beroep bij Ons toegelaten.

In dit verbod zijn niet begrepen lijkenhuizen, doodgraverswoningen en bedehuizen of kapellen, met pastorijen of kostershuisen, ten dienste der begraafplaats te stichten.

De toegang of ingang van een graf of grafkelder mag echter niet in eene kerk of ander gesloten gebouw zijn. (w)

(w) I. Het tweede 1) lid van het rt. in het ontw. 55/6 opgenomen, ald in :

„Binnen dien afstand worden geene gebouwen opgericht dan in zeer bijzondere gevallen, na bekomen verlot van Gedeputeerde Staten”.

Het werd bij het ontw. 66/7 derde lid, gewijzigd en met een vierde en vijfde vermeerderd, een en ander van den volgenden inhoud :

„Binnen gelijken afstand van de begraafplaats worden geene gebouwen opgericht of putten gegraven, dan na bekomen verlot van Gedeputeerde Staten, na verhoor van den geneeskundigen inspecteur of adjunct-inspecteur in de provincie.

„In dit verbod zijn niet begrepen doodgraverswoningen en bedehuizen of kapellen, met pastorijen of kostershuisen, ten dienste der begraafplaats te stichten.

„De toegang of ingang van een graf of grafkelder mag echter niet in eene kerk of ander overdekt gebouw zijn.”

Bij het ontw. 67/8 I werd in het vierde lid vóór *doodgraverswoningen* ingelascht: *lijkenhuizen*.

Het ontw. 68/9 voegde in het derde lid tusschen *putten* en *gegraven* bij: *voor drinkwater*. Deze woorden werden echter bij de N. v. W. weder geschrapt. Daarbij vervielen tevens de woorden: *of adjunct-inspecteur*. Daarentegen werd aan het derde lid toegevoegd: *Van hunne uitspraak is binnen eene 2) maand hooger beroep bij Ons toegelaten*.

In het vijfde lid eindelijk werd in plaats van *overdekt* gelezen: *gesloten*.

De twee laatstgenoemde wijzigingen waren een gevolg van het daartoe in het Eindv. geuite verlangen.

Door den heer PIJNAPPEL werd een amendement voorgesteld, strekkende om tusschen het vierde en vijfde lid een nieuw in te lasseschen, luidende: „Indien de grond van den verboden kring voor den aanleg der

1) Zie bladz. 204 v. onder I.

2) In het ontw. bij de Eerste Kamer ingediend, en in het Staatsblad staat *ééne*.

begraafplaats eene hoogere waarde had dan hij ten gevolge van dit verbod zal behouden, worden de eigenaars door hem, die de begraafplaats aanlegt, deswege schadeloos gesteld."

Onder de discussie bragt de voorsteller deze wijzigingen in het amendement, dat het werd verplaatst en achter het *derde* lid gebragt, en dat in plaats van *zal behouden* werd gelezen *behoudt*.

Het amendement werd met 36 tegen 16 stemmen *verworpen*.

Een amendement van den heer OLDENHUIS GRATAMA, om de laatste alinea aldus te lezen: „De toegang of ingang van een graf of grafkelder mag echter niet in een der in de voorafgaande zinsneden genoemde gebouwen zijn”, werd mede, met 35 tegen 17 stemmen, *verworpen*. Zijn amendement op art 14, mede hiertoe betrekkelijk, zie men bladz. 191 en 197, alsmede hierna.

II. 1°. Het verbod van het eerste lid van art. 16 om begraafplaatsen anders dan op den daar bepaalden afstand van de kom aan te leggen, maakte het verbod om binnen dien kring te bouwen noodzakelijk. Werd dit zonder beperking vrijgelaten — zegt de M. v. T. 58/9 — de bebouwde kom zou zich weldra tot de begraafplaats uitstrekken en

het aanleggen eener nieuwe vorderen. Het decreet van 7 Maart 1808 1) verbood dan ook het bouwen binnen den kring van 100 ellen van de nieuw aangelegde begraafplaatsen. Bij Koninklijk besluit van 19 April 1828 (Staatsblad N°. 17) 2) is deze afstand tot 35 à 40 ellen verminderd, en bij besluit van 5 Julij 1829 werden Gedeputeerde Staten gemagtigd, in zeer bijzondere gevallen verlof tot bouwen binnen den verboden kring te verleenen. Daar deze verbodsbepaling voornamelijk ten doel heeft voor te komen dat de begraafplaatsen niet door aanbouw van huizen met de bebouwde kom in aauraking komen, is, in verband met het voorschrift van de 1ste zinsnede van dit artikel, de afstand van 100 ellen in het ontwerp opgenomen, doch het verleenen van verguuning om binnen dien kring te bouwen aan Gedeputeerde Staten opgedragen.

2°. Bij de Kamer werd, blijkens het V. V. 58/9, het verbod om te bouwen binnen 100 el afstands van de aan te leggen begraafplaats, bedenkelijk geacht. Zij brengt — zeide men — aanmerkelijke verzwaring van het bestaande mede. Sedert 1828 was het bouwen binnen den kring van 35 à 40 ellen verboden; thans wordt die verboden kring tot 100 ellen

1) „Art. 1. Nulne pourra, sans autorisation, élever aucune habitation, ni creuser aucun puits, à moins de cent mètres des nouveaux cimetières transférés hors des communes en vertu des lois et réglemens.

„Art. 2. Les bâtimens existans ne pourront également être restaurés ni augmentés sans autorisation.

„Les puits pourront, après visite contradictoire d' experts, être comblés, en vertu d' ordonnance du préfet de département, sur la demande de la police locale”.

2) Daardoor werd het Keizerlijk decreet van 1808 *vervangen*.

uitgebreid. Onbetwistbaar wordt daardoor een servituut gelegd op de aangrenzende gronden, wier bezitters in het vrij gebruik van hun eigendom worden verkort. Dit moet te meer wegen, omdat het hier in menig geval gronden zal gelden, die door hunne ligging bij voorkeur voor het bebouwen met huizen in aanmerking komen, en welker waarde dus door het op te leggen servituut aanmerkelijk vermindert. Daarom was het, naar veler oordeel, zeer de vraag, of hier niet hetzelfde beginsel moet worden toegepast, dat bij de wet van 21 December 1853 (Staatsblad N° 128) wegens het bouwen in den omtrek van vestingen is aangenomen; het beginsel namelijk, dat schadevergoeding verleend wordt voor de vermindering in waarde der binnen den verboden kring gelegen eigendommen. In twee der afdeelingen wilde men tevens bij het vestigen eener nieuwe begraafplaats, de gelegenheid tot een onderzoek *de commodo et incommodo* geopend hebben. Andere leden echter meenden dat, als men dit toegaf, het aanleggen van nieuwe begraafplaatsen, die aan de voorschriften der wet voldeden, al te bezwarend zou worden.

De bevoegdheid, die het artikel aan Gedeputeerde Staten geeft, om in zeer bijzondere gevallen verlof tot het bouwen in den verboden kring te verleenen, vond insgelijks bij sommige leden tegenpraak. Eenmaal aangenomen zijnde, dat het wonen in de nabijheid van een kerkhof nadeelen voor de gezondheid te weeg brengt, moet

het daarop gegrond verbod van bouwen niet door willekeurige uitzonderingen krachteloos kunnen worden gemaakt.

De Regering antwoordde:

„Het aannemen van het beginsel, dat begraafplaatsen ten minste 100 ellen van de bebouwde kom verwijderd behooren te zijn, maakt de bepaling, dat in die tusschenruimte geene woningen zullen opgericht worden, noodzakelijk. Zonder zoodanig verbod zou de begraafplaats welligt spoedig binnen den bebouwen kring komen te liggen. De uitbreiding van den verboden kring van 40 tot 100 ellen is zeker niet van dat belang, om daarom eene heilzame bepaling achterwege te laten. Men dient toch in het oog te houden, dat het verbod, om binnen 100 ellen van eene begraafplaats te bouwen, van de invoering van het decreet van 7 Maart 1808 tot het Koninklijk besluit van 19 April 1828 (Staatsblad N°. 17) hier te lande heeft bestaan.

„Het hier bedoelde geval is geenszins te vergelijken met het onderwerp in de wet van 21 December 1853 (Staatsblad N°. 128) geregeld. Daar toch wordt niet alleen het plaatsen van woningen, maar zelfs het planten van houtgewassen, het oprigten van gebouwen en getimmerten, niet voor woning geschikt, en het maken van werken in de verboden kringen ontzegd, en dit verbod binnen den afstand van 300, 600 en 1000 ellen van vestingwerken uitgestrekt.

„Wanneer dus de wetgever in

dat geval gemeend heeft schadevergoeding te moeten toekennen, dan bestond daarvoor eene reden, welke hier niet geacht kan worden aanwezig te zijn.

„Het instellen van een onderzoek *de commodo et incommodo* bij het aanleggen van nieuwe begraafplaatsen schijnt niet aanneemlijk. Het is te voorzien, dat al de eigenaren en bewoners van percelen, in de nabijheid van de op te rigten begraafplaats gelegen, zich steeds tegen zoodanig werk zouden verklaren. Dit zou de beslissing zeker niet gemakkelijker maken.

„Het artikel geeft aan Gedeputeerde Staten slechts in *zeer bijzondere gevallen* 1) bevoegdheid om het bouwen in den verboden kring te vergunnen. Men kan dus niet zeggen, dat het verbod door *willekeurige* uitzonderingen krachteloos kan worden gemaakt.”

3°. In het V. V. 59/60 kwam men op de bezwaren tegen de bewuste bepaling, die eene soort van verboden kring rondom elke begraafplaats trok, terug. Het ontleemt — zeide men — aan de binnen dien kring gelegen gronden, waarop voortaan geenerlei gebouw mag worden opgericht, een aanmerkelijk deel hunner waarde. Men haalde het voorbeeld van Arnhem aan, waar de gronden in den onmiddellijken omtrek der stad thans overgroote sommen gelden, omdat elk ten verkoop aangeboden perceel tot den aanbouw van nieuwe woningen gebruikt

wordt, maar waar dan ook die gronden als zij tengevolge van het aanleggen eener begraafplaats, niet meer tot dit doel bestemd kunnen worden, zeer aanmerkelijk in prijs zullen dalen. Op nieuw werd twijfel geopperd, of zoodanig servituut opgelegd mag worden zonder schadeloosstelling, en of hier niet integendeel hetzelfde beginsel moet worden toegepast, dat bij art. 5 van de wet op den vestingbouw, van 21 December 1853 (Staatsblad N°. 128), is gehuldigd. Dat hier voor het toekennen van regt op schadeloosstelling minder reden zou zijn, omdat bij de wet van 1853 meer verboden wordt, met name ook het beplanten met houtgewas, gaat niet op. In ver de meeste gevallen zal de schade, door de eigenaren der omliggende gronden te lijden, juist uit het verbod van het stichten van woningen voortvloeijen. En waarom zou dit nadeel hun niet evenzeer vergoed worden, als dat door de toepassing der wet van 1853 ontstaan, hetwelk nu en dan iets grooter zal zijn? Enkele leden waren zoo zeer van het onregt, hetwelk door het stichten eener begraafplaats aan de aangrenzende eigenaren zou worden aangedaan, doordrongen, dat zij die stichting in elk geval van een onderzoek *de commodo et incommodo* vooraf wilden doen gaan. Zij wezen er op, dat het niet enkel de burgerlijke of algemeene, maar ook de bijzondere begraafplaatsen zijn, welke stichting de

1) Zie volgende bladz. onder 4o.

eigenaren van aangrenzende gronden benadeelt.

4°. In het ontw. 66/7 werd ook hier de afstand van 100 ellen tot 50 ellen verminderd. De beperking van het eigendomsrecht door het verbod om binnen dien afstand te bouwen vorderde, volgens de Regering, dat men dien kring tot de engste grens terugbragt.

Daarbij werd weggelaten de straks bedoelde beperking, aan de door Gedeputeerde Staten te verleenen vergunningen verbonden: *in zeer bijzondere gevallen*.

Er is echter thans verhoor van den geneeskundigen inspecteur voorgeschreven en verder hooger beroep toegelaten.

Het verbod van het derde lid werd overigens ook in het V. V. 66/7 weder overwogen. Eenige leden bleven het beschouwen als een aan de eigenaren der erven opgelegd servituut en meenden, dat onteigening of althans het verleenen van schadeloosstelling hier evenzeer te pas kwam als bij den aanleg van vestingwerken.

De Regering antwoordde het volgende:

„Het begrip van eigendom brengt volgens art. 625 Burgerlijk Wetboek van zelf mede, dat men er geen gebruik van make, strijdig met de wetten of openbare verordeningen. Hierin ligt eene erkenning, welke in een welgeordenden Staat niet kan worden gemist, dat, zoo al de eigendom zelf niet dan tegen schadeloosstelling kan worden ontomen, de uitoefening van het eigendomsrecht in het algemeen belang aan zekere regels kan worden

verbonden. Zoodanige beperkingen treft men in onderscheidene wetten en verordeningen aan.

„Stelt men nu als beginsel, dat voor elke beperking van de uitoefening van het eigendomsrecht schadeloosstelling verschuldigd is, het zou voor den Staat en voor de gemeenten tot onoverkomelijke bezwaren leiden. De noodigste bepalingen ter verbetering van den algemeenen gezondheidstoestand zouden dan achterwege moeten blijven. Hier valt bovendien op te merken, dat het verbod om zelfs binnen *honderd* el van eene begraafplaats te bouwen, van de invoering van het decreet van 7 Maart 1808 tot het Koninklijk besluit van 19 April 1828 (Staatsblad N°. 17) hier heeft bestaan, dat die afstand bij dat besluit tot 35 à 40 el is verminderd, en dat de uitbreiding van dien kring ingevolge dit wetsontwerp zeer gering is. Het beroep op art. 5 der wet van 21 December 1853 (Staatsblad N°. 128) schijnt niet afdoende. Daar toch wordt bijna elk gebruik van den grond binnen zekeren kring van vestingen verboden, hier daarentegen kan men den grond tot alle doeleinden, het oprigten van gebouwen en het graven van putten alleen uitgezonderd, gebruiken. Zoo dus daar eene reden van billijkheid bestond tot het toekennen van schadeloosstelling in geval van bouw van nieuwe of vergrooing van bestaande vestingwerken, die reden kan hier niet geacht worden aanwezig te zijn.”

5°. Toen bij het Eindv. 67/8 II met het oog op de stichting

van kerkelijke begraafplaatsen werd teruggekomen op de omstandigheid dat door het verbod van art. 16, 3de lid op de erven nabij de begraafplaats een servituum werd gelegd, verkreeg men tot antwoord, dat kerkelijke besturen volgens deze wet regt op eene begraafplaats hadden wanneer zij dit verlangden en de kosten daarvoor wilden voldoen, en zij dus hierin niet door bijzondere consideratiën mogten worden tegengegaan.

6°. Bij de beraadslaging over art. 16 werd het punt der schadeloosstelling uitvoerig besproken.

Tot de mededeeling daarvan overgaande, moet ik vooraf mededeelen hetgeen bij art. 14, voordat de beslissing over dit art. werd uitgesteld tot na die over art. 16, werd verhandeld.

De heer WESTERHOFF begon met den wensch te uiten, dat achter art. 14 eerste lid zou worden opgenomen dat, indien de aan te leggen bijzondere begraafplaats ten minste geen 50 ellen verwijderd was van den grond van een ander, in dat geval ook de vergunning moest gevraagd worden en verkregen zijn van den eigenaar van dien grond. Eene begraafplaats — zeide hij tot adstructie van dat denkbeeld — in de nabijheid van zijn land en vooral van zijn erf en woning te hebben is nimmer aangenaam en wenschelijk, maar hoogst schadelijk en veel meer dan onaangenaam kan dat worden met het oog op de artt. 16 en 41, sub 7°. Het goed van een ander zou, door het aanleggen van zoodanige begraafplaats op een afstand

van minder dan 50 ellen van zijn grond, grootelijks in waarde verliezen, aangezien hij dan op zijn grond niet zou mogen bouwen en evenmin een waterput mogen graven. Men bedenke hierbij vooral, dat, volgens de tweede alinea van art. 14 het aanleggen van zoodanige begraafplaats niet geweigerd mag worden, indien die begraafplaats maar aan de voorschriften dezer wet voldoet. Dat men zijne vensters tegen de uitdamping van een nabijgelegen begraafplaats soms gesloten moet houden, indien de wind daarop staat, is zeker alles behalve aangenaam, doch dat moet men zich getroosten, daaraan kan niets veranderd, daartegen kan niets gedaan worden, maar in dit artikel gaat men inderdaad veel te ver, doordien men den eigendom van een ander aanrandt, den eigenaar in het vrij gebruik van zijn goed aan banden legt en gevolgelijk dat goed in waarde vermindert. Dit is in strijd met de Grondwet die, in art. 147, de verzekering geeft, dat niemand van zijn eigendom ontzet kan worden, dan ten algemeenen nutte en tegen voorafgaande schadeloosstelling. En is het hier gene ontzetting van mijn eigendom, Mijnheer de President, wanneer men mij de vrije beschikking er over ontnemt en het genot er van aan mij ontzegt?

Het denkbeeld, door den heer SAAYMANS VADER ondersteund, werd door den Minister bestreden.

De quaestie van schadeloosstelling — zeide deze — is vroeger reeds besproken bij het artikel,

waarbij sprake was van het begraven van lijken die in staat van outbinding verkeeren, wanneer die gevonden worden. 1) Ik meen, dat wanneer burgemeester en wethouders verlof moeten verleen tot inrigting eener bijzondere begraafplaats, zij er wel op zullen letten, dat belendende eigenaren niet worden benadeeld. Het bezwaar is hier niet op te ruimen. De mogelijkheid bestaat niet zoodanige bepaling te maken, dat degeen die gronden heeft in de nabijheid van eene begraafplaats, daaromtrent eene schadeloosstelling verkrijge, evenredig aan elke mogelijke belemmering. Het zou een gevaarlijk principe zijn en ik meen niet dat het in deze wet moet worden opgenomen.

De laatste preker bragt daarop onder de aandacht van den Minister, dat het niet tegen te spreken was, dat belangrijk nadeel kon worden toegebracht en inbreuk op eigendomsregt plaats had, als deze bepaling werd aangenomen. Het gemeentebestuur — zeide hij — heeft zich minder met de omliggende eigenaren in te laten. Aan zijn oordeel is alleen onderworpen de vraag, of de plaats op zich zelve al dan niet de vereischte geschiktheid heeft. Maar de omliggende eigenaren kunnen door het verleend verlof van het plaatselijk bestuur niet in hunne regten gekrenkt worden, vooral dan niet wanneer het slechts betreft eene *bijzondere* begraafplaats; ingevolge art. 16 der wet toch zal op hunne landen,

door het daarstellen van deze begraafplaats, een servituut drukken, dat niet onbelangrijk te achten is, en zoodanig servituut kan, ingevolge de bepalingen van het Wetboek, alleen door titel of verjaring worden verkregen, dus niet dan met medewerking en instemming der eigenaren of door een toestand van lijdelijkheid hunnerzijds gedurende den door de wet bepaalden tijd. Moge het openbaar belang misschien gelden waar het eene *algemeene* begraafplaats betreft, dit is niet het geval met eene bijzondere begraafplaats, die alleen ten behoeve van particulier belang wordt daargesteld. Het voorgeschrevene in art. 2 der wet kan, dunkt mij, hier van geen invloed zijn; dáár toch is sprake van een maatregel van openbare orde, omdat de toestand van het lijk niet gedooft, dat hetzelfde overgebracht worde naar de openbare algemeene begraafplaats; en ook de gevolgen van zoodanige begraving, zoo men al moge aannemen, dat deze aan de plaats waar het lijk in de aarde gedolven is, een karakter van begraafplaats geeft, zijn niet van dien blijvenden aard als hier het geval zou zijn. Ik vermeen dus dat het bepaald in strijd met art. 147 der Grondwet te achten zou zijn, wanneer het onschendbaar regt van eigendom op die wijs, door eene bloote vergunning van het plaatselijk bestuur tot het oprigten van eene bijzondere begraafplaats, als een geldende titel

1) Zie aant. op art. 2 bladz. 65 **vr. onder XVI.**

werd beschouwd om een servituut recht te vestigen.

De heer VAN DELDEN deelde in de bezwaren der genoemde leden.

„Het is — zeide deze — geene kleine waardevermindering, die men de omliggende perceelen doet ondergaan door den aanleg eener begraafplaats. Het spreekt van zelf dat men de begraafplaatsen zooveel mogelijk zal aanleggen in de nabijheid van de steden of de meer bevolkte kommen der gemeenten, ten einde het vervoer des te gemakkelijker te maken. Bij de uitbreiding van die middenpunten van bevolking zullen natuurlijk de naburige terreinen veel waarde hebben als bouwterrein, en nu wordt die bevoegdheid tot bouwen eenvoudiger weggenomen, wanneer hetzij een gemeentebestuur, hetzij eene kerkelijke gemeente, hetzij een particulier, goedvindt in de onmiddellijke nabijheid eene begraafplaats op te rigten.

„De eigenaar van een aangrenzenden grond zal zelfs van de benadeeling, die hem wacht, dikwijls niets bemerken, voor dat het te laat is. Hij zal welligt eerst van de zaak hooren wanneer zijn buurman reeds lang de vergunning verkregen heeft. Bij het bekende besluit van 1824 zijn wél voorschriften gegeven, dat geene smederij of ander eenigzins onaangenaam bedrijf kan worden opgerigt, zonder dat de naaste bureu behoorlijk zijn opgeroepen en gehoord. Bij de oprigting eener begraafplaats zou nu niets van dit alles noodig zijn.

„Intusschen rijst het bezwaar, door de beide voorafgaande sprekers en door mij gemaakt, niet zoo zeer voort uit hetgeen in dit artikel staat, als wel uit hetgeen er niet in staat en ook niet in moet staan, omdat de benadeeling zoowel veroorzaakt wordt door den aanleg van algemeene als van bijzondere begraafplaatsen. Er zou mijns inziens een geheel nieuw artikel moeten ingevoegd worden, van dezelfde strekking als art. 5, 4de lid, van de wet van 1853, omtrent het bouwen en planten in den omtrek van vestingen, waarbij aan den eigenaar, aan wien een nieuw servituut wordt opgelegd, schadevergoeding verzekerd is.

„Eene bepaling als ik bedoel, zou vooral preventief nuttig werken: staat zij er eenmaal in, dan zullen de aanleggers van begraafplaatsen zich wel vooraf verzekeren, dat zij op dat punt niet later in regten kunnen worden betrokken.”

Spreker was echter huiverig een amendement voor te stellen, waarbij een geheel nieuw artikel in de wet zou worden gebragt. Doch, vond het denkbeeld geen bijval, het zou voor hem eene reden te meer zijn, om zich tegen een wetsontwerp te verklaren, waarbij dergelijke benadeeling zonder schadeloosstelling kon plaats hebben.

Daarop kondigde de heer PIJN-APPEL zijn amendement op art. 16 aan, strekkende om door hem die de begraafplaats aanlegde, de eigenaars te doen schadeloos stellen, indien de grond van den verboden kring vóór den aanleg

der begraafplaats eene hoogere waarde had dan hij ten gevolge van dit verbod (om te bouwen en putten te graven namelijk) zou behouden. Daarmede, meende de voorsteller, zou aan het geopperde bezwaar worden te gemoet gekomen.

De Minister verklaarde zich daartegen, omdat dan nergens eene begraafplaats zou kunnen worden aangelegd, want ieder zou bezwaren opperen. Wat de heer VAN DELDEN verlangde mogt in 't algemeen billijk zijn, maar de eigenaren van aangelegen gronden zouden zich dit, even als zoo vele andere zaken, in het algemeen belang moeten getroosten.

Daarop werd de beslissing over art. 14 op voorstel van den heer VAN BEYMA THOE KINGMA uitgesteld tot na die over art. 16, omdat het anders kon gebeuren dat art. 14 werd afgestemd, terwijl dit zeer goed in de wet kon blijven bij aanneming van het voorstel PIJNAPPEL.

Toen nu art. 16 in behandeling was, en deze heer het woord bekam tot toelichting van zijn voorstel, wees hij op de reeds bij art. 14 opgegeven aanleiding daarvan, en lichtte thans de woorden en strekking van het voorstel in verband met andere wetsbepalingen toe. „Men is namelijk — zeide hij — ligt geneigd zich van het denkbeeld, dat ik in die woorden heb uitgedrukt, eene overdreven voorstelling te vormen, en daarom wil ik er bepaald de aandacht op vestigen, dat ik met doel gesproken heb van schade aan den grond toege-

bragt, *witsluitend ten gevolge van het verbod om op dien grond te bouwen*, en dat ik evenzeer met doel heb gesproken van de hoogere waarde, die de grond niet bij den aanleg van de begraafplaats zal behouden. Er zijn namelijk vele onderwerpen van schade, die niet behooren te worden vergoed en ook niet kunnen vergoed worden. De nabijheid alleen reeds van eene begraafplaats is onaangenaam en in vele gevallen schadelijk voor degenen, die daar naast hunne goederen en gronden hebben. Die schade evenwel kan niet en behoort niet vergoed te worden: zij staat geheel gelijk met de schade, door de nabijheid van eene fabriek of soms van een spoorweg en op menige andere wijze te weeg gebragt. Ieder eigenaar moet het regt hebben, van zijn grond het gebruik te maken dat hij wil, en het ongerief, de onaangenaamheid, de schade die een ander, die in de nabijheid gelegen is, daarvan ondervindt, wordt volgens onze wetgeving niet vergoed.

„Maar dat is niet, hetgeen waarvan art. 16 spreekt. Het spreekt niet van schade, die iemand ondervindt door het vrije gebruik dat zijn buurman heeft van diens grond, maar van de beperking van het eigendomsregt en van het gebruik *aan den eigenaar zelven* opgelegd. De landerijen, die eene begraafplaats omringen, mogen niet meer als vroeger tot ieder doel gebruikt worden en daaruit kan regtstreeksche schade volgen op het oogenblik dat de begraafplaats wordt aangelegd. De billijkheid eischt,

dunkt mij, dat die schade vergoed worde.

„Men zal misschien, even als bij dergelijke quaestien wel meer is geschied, een beroep doen op art. 625 van het Burgerlijk Wetboek. Dat artikel omschrijft het begrip van eigendom, als het recht om over zijn goed op volstrekke wijze te beschikken, behoudens eerbiediging van wetten en verordeningen. Ik wensch echter te doen uitkomen, dat art. 625 van het Burgerlijk Wetboek is geschreven voor het publiek en den regter, maar niet voor den wetgever. Indien mijn amendement wordt afgestemd en art. 16 aangenomen, zooals het hier ligt, zal het publiek verplicht zijn zich aan die wet te onderwerpen, en de regter om ze toe te passen. Maar dit is voor ons, wetgevers, geen vrijbrief om alle beperkingen aan den eigendom op te leggen. Indien men als beginsel aanneemt dat art. 625 van het Burgerlijk Wetboek ons een vrijbrief geeft, om ten aanzien van ieder individueel stuk grond het recht van gebruik en eigendom te beperken, zoo als wij goedvinden, dan onttaardt het gebruik van de magt des wetgevers in misbruik en Staatsalvermogen; dan is er geen waarborg meer tegen onrecht en onbillijkheid.

„Een paar analoge gevallen, die zich reeds hebben voorgedaan, wensch ik met een enkel woord te bespreken. Ik bedoel art. 5 der wet van 1853, op het bouwen binnen zekeren afstand van vestingen, en art. 28 van de wet van 1859 op het gebruik der spoorwegen. Beide

hebben het bouwen binnen zekeren afstand verboden.

„Eerstgenoemde wet heeft daarbij het beginsel van schadevergoeding aangenomen; laatstgenoemde niet. Art. 28 van de wet op het gebruik der spoorwegen schrijft voor, dat binnen 8 el afstand van een spoorweg niet gebouwd mag worden en daarvoor wordt geene schadevergoeding gegeven. Intusschen moet dadelijk worden opgemerkt, dat de omvang van de beperking daar veel geringer is dan hier. Daar is sprake van een afstand van 8 ellen, hier van 50 ellen. In de tweede plaats is art. 28 van de wet op het gebruik der spoorwegen in deze Kamer slechts met ééne stem meerderheid aangenomen. Tegen dat artikel hebben zich toen vele stemmen verheven; onder anderen is het artikel sterk bestreden door den geachten afgevaardigde uit Arnhem, den heer DULLERT, en den geachten afgevaardigde uit Nijmegen, den heer VAN NISPEN. En eindelijk moet men letten op de gronden waarop de toenmalige Minister de aanbeveling van dat artikel heeft aanbevolen. Hij heeft gezegd: het bezwaar behoeft niemand terug te houden, want de schade, daardoor toe te brengen, zal in aanmerking genomen worden bij de onteigening. Dat was een verkeerd argument. De ondervinding heeft aangetoond, dat het feitelijk en juridisch niet juist was. Maar de Kamer liet er zich toe leiden, om het art. met de meerderheid van ééne stem aan te nemen, omdat zij schijnbaar op dat punt was gerustgesteld.

„Ik geloof dus niet dat men zich op dat antecedent kan beroepen; maar dat men steeds zal moeten zorgen dat, waar een servituut op sommige eigendommen wordt gelegd, waar het gebruik van bepaald aangewezen gronden ten behoeve van een bepaalden anderen grond beperkt wordt, daar ook voor die beperking en ontneming van zake-lijke regten vergoeding worde gegeven, indien op het oogenblik, waarop de beperking plaats heeft, werkelijk daardoor schade wordt geleden.”

De heer DU MARCHIE VAN VOORT-HUYSEN vroeg inlichting over de onoverkomelijke bezwaren die volgens de M. v. T. 67/8 I (van den Minister HEEMSKERK) aan het verleenen van schadeloosstelling waren verbonden.

Ook bragt hij art. 41 der ont-eigeningswet ter sprake. Men zou misschien zeggen, dat daardoor in ons geval werd voorzien en dus, wanneer eene onteigening van terrein voor eene begraafplaats geschiedde, de waardevermindering van de nabijgelegen gronden, wanneer die aan denzelfden persoon behoorden, ook aan dien eigenaar der onteigende perceelen zou worden vergoed. Maar wat zal geschieden — vroeg hij — wanneer die nabijgelegen gronden aan een ander behooren? Is de eigenaar daarvan dan van alle schadevergoeding verstoken?

De heer SAAYMANS VADER constateerde dat men het dáárover eens was, dat door het aanleggen van begraafplaatsen, bijzondere of algemeene, op de omliggende lan-

den een zeker servituut werd gelegd. Nu kon hij aannemen dat daar, waar het het algemeen belang gold, een servituut, krachtens de wet, zonder eenigen titel kon worden daargesteld; bij den aanleg van vestingen worden de omliggende landen ook bezwaard, en men was verplicht zich daaraan te onderwerpen. Het voorstel van den heer PIJNAPPEL achtte hij dan ook billijk, ten einde op eenige wijze schadevergoeding toe te kennen. Maar iets anders was het waar het bijzondere begraafplaatsen gold. Art. 147 der Grondwet — zeide hij — vrijwaart het regt van eigendom en wil dat alleen ontzetting daarvan plaats hebbe ten algemeenen nutte. Ik kan dus niet aannemen dat de bloote vergunning, door een plaatselijk bestuur gegeven aan een bijzonder persoon om eene particuliere begraafplaats aan te leggen, het gevolg zou kunnen hebben om op de omliggende landen een regt van servituut krachtens de wet te doen ontstaan. Die dit verlangt zou alvorens eene overeenkomst moeten aangaan met de omwonende eigenaren, waardoor ook hunne regten worden gewaarborgd.

De heer WESTERHOFF bestreed het beweren van den Minister, dat men, bij aanneming van het amendement, in 't geheel geen begraafplaats meer zou *kunnen* aanleggen. Men zou immers zóó veel grond kunnen koopen dat de omgeving der eigenlijke begraafplaats eene breedte kon hebben van 50 ellen en de verboden kring alzoo ook het eigendom was van

hem die de begraafplaats aanlegde: dan verviel hier alle zwaarigheid en evenzoo, indien de Minister het verbod van art. 16 alin. 3 liet vervallen; die 50 ellen beteekenden toch uit een hygiënisch oogpunt hoegenaamd niets.

Verder deelde hij niet de meening van den heer PIJNAPPEL dat in sommige gevallen het aanleggen van begraafplaatsen met verboden kring, de waarde van den aangrenzenden grond *niet* zou verminderen. Verloor de verboden kring al niet altijd voor 't oogenblik, dan toch voor de toekomst.

De heer VAN DELDEN vroeg eenige inlichtingen over het amendement, en wel over de plaatsing daarvan tusschen de beide laatste alinea's van het art.; over het woord *grond*, of daaronder namelijk ook de bestaande gebouwen begrepen waren, en of het amendement, evenals art. 16, 3de lid zelf, na invoering der wet zoowel op de reeds bestaande als op de nieuwe begraafplaatsen zag.

De heer VAN NAAMEN VAN EEMNES was tegen het amendement omdat een geheel nieuw beginsel daardoor in onze wetgeving werd opgenomen, want in de onteigeningswet was geen enkele bepaling die schadevergoeding toekende voor perceelen van gronden, die niet in de onteigening begrepen waren, en voor het nadeel aan deze gronden toegebracht alleen dan, wanneer zij aan denzelfden eigenaar toebehoorden. Het in het amendement opgenomen beginsel moest z. i. niet worden opgenomen in eene bijzondere wet, maar in de onteigeningswet.

De heer DE BRUYN KOPS had een ander bezwaar, waardoor z. i. het doel van het amendement moeilijk te bereiken zou zijn. Hij zeide: De *servitude d'utilité publique* waarmede wij hier te doen hebben, die op de gronden rondom de begraafplaats wordt gelegd, is *niet absoluut*. Er is dus geen absolute schade die *bij den aanleg* van de begraafplaats vergoed moet worden, want ik lees in de derde zinsnede: „Binnen gelijken afstand van de begraafplaats worden geene gebouwen opgericht of putten gegraven dan *na bekomen verlof van Gedeputeerde Staten*, na verhoor van den geneeskundigen inspecteur in de provincie.” Of dus op dien grond mag worden gebouwd, is afhankelijk van de toekomstige, onzekere vergunning. Dat kan dus eerst te pas komen wanneer iemand wil bouwen en dan verlof aan Gedeputeerde Staten vragen; wanneer dat verlof nu geweigerd werd, dan eerst zou de eigenaar van zulk een grond kunnen zeggen dat hem schade was toegebracht. Nu wil ik aan den geachten voorsteller van het amendement de vraag onderwerpen, of het (mogelijk is bij algemeenen regel regt op schadevergoeding toe te kennen met zoo onzekere voorwaarde in het vooruitzicht. Ik geloof dat daaruit zeer vele moeilijkheden in de praktijk zullen ontstaan. De schade zou moeten vergoed worden door dengene die de begraafplaats aanlegt; maar onderstel dat dit sedert jaren gebeurd is, zal dan ook degene die de begraafplaats heeft aangelegd,

al is deze ook misschien in andere handen overgegaan, die zoo laat opkomende schade-vordering moeten vergoeden? Ik zou den geachten voorsteller dus willen vragen, of in het geval door hem bedoeld, niet op eene andere wijze zou moeten worden voorzien?

Door den heer VAN BEYMA THOE KINGMA werd (waarschijnlijk met het oog op de rede van den heer VAN NAAMEN) in bedenking gegeven, dat de onteigeningswet niet alleen sprak van hem, wien zijn eigendom werd ontnomen, maar ook van de schade aan derden toegebracht. En dit was hier het geval; hier werd een last, een servituut opgelegd, waardoor geen denkbeeldig verlies, maar een verlies van werkelijke waarde (art. 40 der onteigeningswet) werd geleden.

De Minister liet zich over het amendement PIJNAPPEL aldus uit: De heer VAN VOORTHUYSEN heeft eene zinsnede uit de M. v. T. 67/8 aangehaald en mij gevraagd of ik die onderschreef, namelijk dat het onoverkomelijke bezwaren waren, die dit systeem met zich zou brengen. Ik geloof niet dat er bedoeld is dat men de bezwaren volstrekt niet zou kunnen te boven komen, maar dat zij zeer groot zouden zijn. Ook ik ben van dat gevoelen, want ik geloof dat, als het in het amendement nedergelegde beginsel werd aangenomen, er werkelijk voor de gemeenten en den Staat groote kosten uit zouden voortvloeiën. Wat de zaak zelve aangaat, mag men volgens den nog bestaanden toe-

stand niet bouwen dan op minstens 35 el afstand. Dit is bepaald bij een Koninklijk besluit van 1828. In vroeger tijd was die afstand op 100 el vastgesteld. Er wordt dus niets nieuws, maar alleen eenige uitbreiding (van 35 of 40 el tot 50 el) voorgesteld. De spreker wijst er op, dat bij de wet van 1853 schadevergoeding is toegestaan; maar ik moet doen opmerken, dat bij die wet alles is uitgesloten, terwijl het hier alleen het bouwen en het maken van putten geldt; en de heer DE BRUYN KOPS heeft straks reeds herinnerd, dat hier buitendien nog is bepaald, dat de Gedeputeerde Staten, den geneeskundigen inspecteur gehoord, kunnen beslissen dat gebouwen en waterputten gemaakt mogen worden.

De heer HEEMSKERK erkende dat het amendement meer dan één reden van billijkheid scheen voor zich te hebben; het deed hem evenwel genoeg dat de Regering zich daarmede niet vereenigde. Hij onderwierp der vergadering nog enkele bedenkingen daartegen. „Het bestaande regt — zeide hij — is, dat het bouwen en graven van putten verboden is op een afstand van 100 meters, volgens het Keizerlijk decreet van 1808. Dit is bij een Koninklijk besluit tot 40 meters gereduceerd.

„Ik treed nu niet in de quaestie of een Koninklijk besluit kan derogeren aan dat decreet; ik neem aan dat het nu 40 meters is. In dit artikel wordt echter 50 meters voorgesteld, en het bezwaar reduceert zich dus tot het verschil tus-

schen 40 en 50 meters. Zij die daarin veel bezwaar vinden, moeten mijns inziens voorstellen om in de eerste alinea, in plaats van 50 meters te lezen 40 meters. Dan bleef men bij het oude regt, dan werd er geen nieuw regt ingevoerd ten nadeele van grondeigenaars, en kwam men niet in de moeilijkheid waarop de Minister heeft gewezen en waarop ook ik nog even wijzen zal.

„Eene tweede opmerking. In dit artikel staat niet, absoluut, dat er geen gebouwen opgerigt, noch putten gegraven mogen worden, maar: *niet anders dan met verlot van Gedeputeerde Staten*. Wanneer nu het amendement van den heer PIJNAPPEL wordt aangenomen, dan zal iemand schadevergoeding kunnen krijgen voor het opgelegde servituut en vervolgens aan Gedeputeerde Staten verlot vragen om toch te mogen bouwen en een put te graven. En ik zie niet in, waarom Gedeputeerde Staten dat verlot zouden weigeren. Aldus zou de grondeigenaar bekomen *rem et pretium*.

„Maar de verdere gevolgen. De heer VAN VOORTHUYSEN vraagt mij: welke die *onoverkomelijke* bezwaren zijn.” Ik hecht niet aan de woorden, maar wel aan het denkbeeld. Wanneer dit beginsel wordt aangenomen, dan zullen vele maatregelen, die in het belang van de gezondheid noodzakelijk zijn, niet belemmerd, maar volstrekt *belet* worden.

„Men lette wel op het beginsel.

Er is bij onteigening volgens de wet geen bezwaar. Doch men moet het geval nemen dat er geen onteigening volgens de wet is, maar toch door eene handeling van de overheid op een grond een servituut wordt gelegd, waardoor de waarde van den grond kan verminderen.

„In het stelsel van het amendement moet men al dadelijk terugkomen op de bepalingen van de wet van 1859, betreffende het bouwen op zekeren afstand van de spoorwegen. Dat is maar een afstand van 8 el, zegt de geachte voorsteller. Doch wanneer men de vierkante oppervlakte neemt, die daardoor aan de bouwvrijheid onttrokken is, dan is dat een zeer groote streek.”

Verder wees spr. op onderscheidene gevallen, waarin tengevolge van maatregelen van bestuur schade werd berokkend zonder dat vergoeding daarvoor gegeven werd. Wil men — eindigde hij — voorstellen den afstand in plaats van 50, op 40 el te bepalen, ten einde daardoor alle transitoire moeilijkheden af te snijden, dit is eene andere zaak. Geschiedt dit hier niet, ik zou den Minister in overweging geven de mogelijkheid, dat de afstand ook 40 el kan bedragen, bij de overgangsbepalingen te openen 1).

Tot verdediging van zijn amendement hield de heer PIJNAPPEL nog eene uitvoerige rede. Om het belangrijk beginsel waarover de discussie liep, meen ik haar nog

1) Zie het nieuwe art. 48.

te moeten mededeelen. „Van de reeks van bedenkingen — zeide hij — die grootendeels door leden der Kamer, minder door den Minister, tegen mijn amendement zijn voorgedragen, wil ik in de eerste plaats de opmerking, dat volgens de bestaande wetgeving een dergelijk verbod ook thans aanwezig is, beantwoorden. Ik erken, dat in de bestaande wetgeving, die haar oorsprong vindt in tijden van Fransche overheersching en Fransche miskening van privaatrecht, ook deze miskening van privaatrecht is opgenomen. Maar waar wij, Nederlanders, eene nieuwe wet maken, wensch ik die oude wetgeving niet tot voorbeeld te kiezen.

„De Minister voegde hierbij de opmerking, dat de wet van 1853 omtrent het bouwen en planten in de nabijheid van vestingen, voor het beginsel van mijn amendement niet kan worden ingeroepen, omdat daar in veel ruimen omvang de beschikking over den grond verboden is. Dit kan echter alleen invloed hebben *op de mate* van schadevergoeding, die gegeven zou moeten worden, maar maakt geen onderscheid ten aanzien van het beginsel, of de schade al dan niet moet worden vergoed.

„Aan deze bedenking sluit zich eene andere aan van den heer HEEMSKERK Az. Ik dacht evenwel, dat ik bij de toelichting van mijn amendement die reeds had voorkomen. Ik heb toen toch reeds gewezen op het groote onderscheid tusschen schade, die men lijdt door het gebruik, het-

welk burens van *hun* grond maken, en schade die men lijdt door beperking in het gebruik van eigen grond.

„In het eene geval is het eene toevallige schade, omdat naast iemands grond iets geschiedt, wat voor hem niet wenschelijk is, maar waardoor geen inbreuk op zijne regten wordt gemaakt. In het andere geval is het eene schade, ontstaan door het leggen van een servituut op iemands grond. Bij het dempen van grachten te Amsterdam heeft men schadevergoeding gevraagd, en is deze afgewezen. Ja, waar alleen sprake was van een toevallige gunstige positie, waarin iemand verkeerd had, maar waarop hij geen recht had. In sommige gevallen echter heeft men het bestaan van een servituut beweerd, en ware dit bewezen, dan zou ook de schadevergoeding hebben moeten volgen. Zoo ook, waar men verstoken werd van het voordeel van de nabijheid eener markt, daar kende men, bij verplaatsing, geene vergoeding toe, evenmin als wanneer water in eene straat werd veranderd. In dergelijke omstandigheden lijden particulieren wel schade, maar hun wordt geen recht ontnomen; zij worden alleen verstoken van een vroeger genot, waarop zij geen aanspraak kunnen doen gelden. Bij fabrieken en bewaarplaatsen van ongezonde voorwerpen is hetzelfde van toepassing: ook daar is geen sprake van eene wettelijke beperking van het gebruik van eigen grond, gelijk in het geval, waarvoor ik schadevergoeding wensch toe te kennen.

„Ik meen dan ook dat sommige leden, en daaronder de geachte afgevaardigde uit Appingedam, mijn amendement verkeerd hebben begrepen, wanneer zij meenen, dat het mijne bedoeling is het te doen slaan op het gemis van voordeelen, ten gevolge van het verbod in de toekomst te lijden. Ik beweer wel degelijk, dat de schade volstrekt niet *algemeen* aanwezig zijn zal. Wel verre van met den heer WESTERHOFF in te stemmen, dat *altijd* schade zou worden geleden, beweer ik integendeel, dat dit slechts *zelden* het geval zal zijn. Immers de schade, „door iemand *in de toekomst te lijden*, is eene geheel andere. Wanneer ik een paar Latijnsche woorden, aan het regt ontleend, mag bezigen, dan verzoek ik wel te onderscheiden tusschen *lucrum cessans* en *damnum emergens*, tusschen het verlies van een toevallig voordeel in de toekomst en dadelijke schade. Wanneer in mijne nabijheid een spoorwegstation wordt gebouwd, dan kan mijn grond daardoor in waarde vermeerderen; maar dit is eene toevallige omstandigheid, waarop ik geenszins regt had en niet vooruit kon rekenen. Ik had mijn grond lang vóór dien tijd kunnen verkoopen. Daarom moet men alleen letten op de verkoopwaarde op het oogenblik dat de schade wordt toegebracht. Wanneer grond, tot bouwterrein geschikt en daardoor zeer veel waard, aan die bestemming wordt onttrokken door het aanleggen van eene begraafplaats in de nabijheid,

dan is er eene dadelijke vermindering van de verkoopwaarde van dien grond. Die vermindering alleen moet vergoed worden. Wordt echter eene begraafplaats aangelegd op de heide, dan zal deze niet in waarde verliezen, daar zij geen belangrijke waarde heeft. Evenzoo zal grond, die wordt gebruikt als weiland of bouwland en geene andere bestemming heeft, niet in waarde verliezen door het wettelijk verbod, dat het gevolg is van het aanleggen van een kerkhof in de nabijheid. Alsdan vindt het beginsel geen toepassing; wel, als de grond in verkoopwaarde verliest.”

Daarop beantwoordde spr. drie opmerkingen van den heer VAN DELDEN. Wat de plaatsing van het amendement betreft vóór de laatste alinea van art. 16, erkende hij, den zamenhang van het laatste en voorlaatste lid daarbij uit het oog te hebben verloren, en verplaatste het nu achter de derde alinea, onmiddellijk na het verbod waarvan hier sprake is. Opzettelijk gewaagde verder het amendement alleen van grond en niet van gebouwen, omdat verboden werd het oprigten van gebouwen, en gebouwen worden opgericht op den grond, zoodat men moeilijk kon spreken van mindere waarde van de gebouwen zelve. Ten derde betoogde hij dat het amendement geen terugwerkende kracht had; dat art. 16 niet sloeg op *bestaande* begraafplaatsen. 1)

De bedenking van den heer

1) Zie thaus voor deze laatste, art. 48.

VAN NAAMEN, dat het amendement ingreep in de onteigeningswet, en voor een speciaal geval iets regelde, dat alleen in het algemeen zou kunnen en behooren geregeld te worden, was volgens den voorsteller reeds opgelost door den heer VAN BEYMA; hij voegde er bij dat die wet, waar zij voorschreef ook voor waardevermindering van niet onteigende stukken grond schadevergoeding te geven, door velen verkeerd werd opgevat. De wet heeft daar — zeide hij — alleen het oog op waardevermindering als gevolg van versnippering. Deze interpretatie wordt algemeen in de jurisprudentie gehuldigd. Algemeen worden uitgesloten en afgewezen aanspraken, die men grondt op schade, die men lijden zal door de exploitatie van de op te rigten zaak. Maar daarvan is hier ook geen sprake. Ik wil bij voorbeeld geen schadevergoeding verleen, omdat een buitenplaats, in de nabijheid van eene begraafplaats gelegen, misschien eene mindere waarde zal hebben dan eene andere, die daarvan verder verwijderd is, ook niet voor het onaangename gezigt van dagelijks voorbijgaande lijkstoeten, maar wel voor onmiddellijke waardevermindering van den grond ten gevolge van wettelijke beperking van het gebruik van dienzelfden grond.

Wat de opmerking betrof van den heer DE BRUYN KOPS, dat het verbod van het 3de lid niet absoluut was en waaraan de heer HEEMSKERK de opmerking had vastgeknoopt, dat op deze wijze

een eigenaar van grond in den verboden kring gelegen, volgens het amendement zou kunnen genieten schadevergoeding, en misschien later toch nog genot zou kunnen hebben van de zaak, voor welke hem schadevergoeding gegeven was, geloofde de voorsteller niet, dat men dit aldus moest opvatten. In allen gevalle — zeide hij — is de toepassing van het beginsel aan den regter overgelaten in geval van verschil; maar men lette vooral hierop, dat hier geen sprake kan zijn van waardevermindering in betrekking tot het bouwen van een enkel huis, maar dat de toepassing van het artikel deze zal zijn, dat indien de grond in het algemeen voor bouwterrein uitenemend geschikt is, en daardoor eene doorgaande hoogere verkoopwaarde heeft, in dat geval alleen die vermindering van waarde zal vergoed worden. En nu spreekt het van zelf, dat men niet kan aannemen, dat Gedeputeerde Staten, en nog wel op het advies van geneeskundigen, van de uitzondering den regel zullen maken; dat zij zullen toelaten, dat gronden, waarop men niet bouwen mag, dicht met huizen bezet zullen worden, zoodat de grond per vierkante meter voor bouwterrein zou kunnen verkocht worden. Het geval waarin het amendement nitsluitend zijne toepassing vinden zou, was dus werkelijk niet aan het bezwaar door de gemelde leden genoemd, onderhevig.

Eindelijk beantwoordde de voorsteller de vraag, hoewel niet in de openbare zitting gedaan: waarom

het amendement in het algemeen voorgesteld, en het niet beperkt was tot bijzondere begraafplaatsen? Daarop antwoordde hij dat ook bij openbare begraafplaatsen, de schade aan het eigendomsregt toegebracht volkomen dezelfde was. Men vergat te dikwijls, wanneer men sprak van algemeen belang, dat het voorschrift van art. 16 niet trof alle eigenaren en alle gronden in Nederland, maar alleen speciaal aangewezen gronden, als het gevolg van eene speciale plaatsing van een kerkhof. Ook waar het gold openbare begraafplaatsen in het algemeen belang aangelegd, zou de daarmede verbonden beperking van regt niet algemeen zijn, maar ongelijk drukken.

Hij vond dus geen reden, om in zijn amendement iets anders te wijzigen, dan verplaatsing achter alin. 3 en ook nog, dat in de plaats van *zal behouden*, zou worden gelezen *behoudt*. Hij had daarmede niet bedoeld eene verwijzing naar waardevermindering in de toekomst, maar een ander zou er dat misschien uit kunnen afleiden. Ten einde dus eene verkeerde interpretatie te vermijden, stelde hij den *praesens* in plaats van het *futurum*.

Volgens de medegedeelde verklaring zou het amendement toepasselijk zijn zoowel wat *bijzondere* als wat *algemeene* begraafplaatsen betref. De heer SAAYMANS VADER evenwel betoogde andermaal dat er een groot onderscheid tusschen beide bestond; de algemeene begraafplaatsen werden aangelegd in hetopenbaar belang, ten algemeenen

nutte, maar dit was niet het geval met bijzondere begraafplaatsen; werd nu door den aanleg daarvan een servituit op aangrenzende gronden van derden gelegd, zoo kon zulks nimmer geschieden dan bij onderlinge overeenkomst, en gehoudenheid alzoo tot vergoeding van schade welke hierdoor veroorzaakt werd.

De heer DE BOSCH KEMPER wees er op dat het een algemeene regel was dat voor wisselvallig voor- of nadeel geen schadeloosstelling of betaling geschiedde, welk beginsel de heer PIJNAPPEL met hem eens was, maar dat deze spreker vergoeding wilde schenken, wanneer een servituit van niet te mogen bouwen, op een landgoed werd gelegd: en dit, erkende hij, had zeer veel aanbevelenswaardig. Onze grondwet — zeide hij — gaat van het beginsel uit: geene onteigening zonder schadeloosstelling, en erfdiensbaarheid is een gedeelte van het eigendom; het is dus een regtvaardig beginsel, dat geene erfdiensbaarheid of een publiek servituit op een grond gevestigd kan worden, of er moet schadeloosstelling worden verleend. Dit is een hoogst belangrijk regtsbeginsel, dat inderdaad verdient wel overwogen en in een laatste hoofdstuk van eene wet op de onteigening vastgesteld te worden. Maar dit beginsel bestaat tot nu toe in het positieve regt inderdaad niet. De geheele wetgeving, de geheele jurisprudentie van het Fransche staatsregt en administratief regt brengen mede, dat er voor het vestigen van *servitudes*

légales geene schadeloosstelling verleend wordt. Dat beginsel is ook voortdurend in al onze administratieve wetten gehandhaafd. Alleen in 1853 is daarop eene uitzondering gemaakt. Men heeft toen bepaald dat de schadeloosstelling zou kunnen verleend worden, wanneer het verbod om te bouwen werd toegepast op gronden nabij vestingwerken gelegen.

Maar het bedoelde art. 5 laatste lid der wet van 21 Dec. 1853 (Stbl. N°. 128), dat spreker voorlas, was zeer algemeen. Het was verder het eenige art., dat in onze wetgeving bestond, waarbij schadeloosstelling voor het opleggen van een legaal servituut verleend werd. Naderhand, bij de wet op de spoorwegen, was die schadeloosstelling niet toegezegd. Zullen wij nu, vroeg hij, incidenteel, geheel ter loops, zonder dat wij daartoe langdurig voorbereid zijn, eene zoodanige quaestie beslissen? Naar zijn inzien was dit te gevaarlijk, want men had hier niet alleen te doen met het servituut van niet-bouwen, maar hetzelfde beginsel was ook op andere zaken toepasselijk, gelijk spreker nader aanwees.

Om die redenen kon hij zich met het amendement niet vereenigen. Het was gevaarlijk iets dergelijks in te voeren, en hoe meer zoodanig beginsel ter sluiks nu in deze, dan in gene wet werd gebragt, des te meer werd er inbreuk gemaakt op de algemeene beginselen van Staats- en administratief regt. Ik erken gaarne — besloot hij — dat er iets hard

in gelegen is wanneer iemand door het aanleggen van eene openbare begraafplaats nadeel ondergaat; maar dat nadeel is inderdaad zoo groot niet; de begraafplaatsen worden buiten de kom der gemeenten aangelegd; het verbod om te bouwen is niet absoluut, het dient slechts als een waarborg dat frissche lucht niet ontbreken zal; wij hebben geen willekeurige magten, die over ons gesteld zijn; hier hebben wij zelfs de Gedeputeerde Staten, die het verlof tot het bouwen kunnen geven. Er bestaat dus geen dringende noodzakelijkheid om van een zoo algemeen aangenomen beginsel af te wijken, dat in dit wets-ontwerp door de Regering is voorgesteld.

De heer DULLERT hield er op hetgeen in 1858 met de wet op de spoorwegen was voorgevallen. Er waren daarin namelijk twee bepalingen voorgesteld, de eene verbiedende het planten van boomen enz. binnen zekeren afstand van den spoorweg, de andere verbiedende het bouwen van woningen. Hij had toen, die beide artikelen bestrijdende, een beginsel voorgesteld, dat hij altijd toegedaan geweest en nog toegedaan was, namelijk dat, waar schade aan den eigendom werd toegebragt door handelingen van het Gouvernement of van bijzondere personen, die schade behoorde vergoed te worden. Hij had echter die beide artikelen niet bestreden op dien grond, maar omdat de verbodsbepalingen in die beide artikelen onnoodig waren. Het was hem toen gelukt de Vergadering te overtuigen van het

onnoodige van het eene artikel; maar het onnoodige van het andere artikel had hij niet genoegzaam kunnen betoogen, en het was daarop, nadat de stemmen den vorigen dag gestaakt hadden, met de meerderheid van ééne stem aangenomen.

Wat het amendement betrof, hij had zich een voorstander verklaard van het beginsel, maar de redactie van het amendement was zóó beperkt, vooral na de toelichting in de laatste plaats gegeven, dat zij bijna de geheele bepaling tot niets reduceerde. Om er gebruik van te kunnen maken, zou men altijd eene zeer omslagtige procedure te voeren hebben om uit te maken dat schade geleden was.

Ook had de voorsteller, die óók een voorafgaand onderzoek verlangde, zoo nabij mogelijk de redactie moeten volgen van de bepaling der wet van 1853. Deze had nu 16 jaren bestaan en geen aanleiding tot groote bezwaren gegeven, ze was evenwel óók te beperkend. Ze was van dien aard, dat toen men in een naburig land ook schadevergoeding vorderde voor den aanleg van vestingwerken, te Antwerpen, wegens het niets betekenende der omschrijving in onze wet gezegd werd, dat het even goed was alsof dergelijke bepaling niet in de wet werd gebragt; eene reden die, zoo spreker zich wel herinnerde, er hem reeds in 1853 toe had geleid er tegen te stemmen.

Hij wist nu niet hoe hij over het amendement stemmen zou. Hij keurde de gedachte goed, maar de redactie herleidde de zaak tot niets.

De zaak zelve — vervolgde spreker — is niet van zoo gering belang. Wij hebben hier niet, zoo als bij het bouwen van vestingen, te doen met eene zaak, uitsluitend van Staatsbelang, waarbij alleen overwegende redenen van publiek belang er toe leiden om eenig werk op eene bepaalde plaats aan te leggen. Het geldt hier begraafplaatsen, zoowel van overheidswege als door particulieren in te rigten. Nu kan een of ander particulier, hetzij gedreven door een gevoel van godsdienstzin om eene goede begraafplaats voor de leden van zijne kerkelijke gezindheid daar te stellen, hetzij soms uit min edele drijfveren, een kerkhof gaauw in-rigten, vlak naast de goederen van een ander. Zoodanig kerkhof, groot of klein, kan een buurman zeer groot nadeel doen. Wij hebben dus hier gevallen voor de hand, dat schade wordt toegebracht, zonder dat het blijkt dat redenen van publiek belang vorderen dat juist dáár die schade wordt toegebracht. Kan nu daarin worden voorzien door een amendement, dat eene betere en meer juiste bepaling inhoudt dan de wet van 1853, hetzij op eenige andere wijze, dan wil ik daartoe gaarne medewerken. Maar ik ben huiverig iets zoo onbestemd en zoo weinig beteekenend in de wet te brengen, dat het om zoo te zeggen als niet geschreven mag worden beschouwd.

Hij had nog eene opmerking. De heer DE BOSCH KEMPER had gezegd: het bezwaar is zoo groot niet, want Gedeputeerde Staten

kunnen verlof geven om te bouwen binnen den verboden kring. Dat was zoo. Maar wanneer men — zeide hij — in eene wet leest: binnen 50 ellen mag niet gebouwd worden, zal dat verbod wel regel zijn en zal niet dan in zeer bijzondere gevallen verlof door Gedeputeerde Staten worden verleend om wel te bouwen. Ik geloof niet dat men bij voorbeeld verlof zal geven, als daar een gebouw tot bewoning zou worden opgetrokken. Er kan verlof daartoe worden gevraagd; maar wanneer Gedeputeerde Staten eerst den inspecteur van de geneeskundige dienst hooren, betwijfel ik zeer of ooit verlof zal worden gegeven om gebouwen binnen den verboden kring tot bewoning op te rigten. Intusschen is de waarde van bouwgrond hoofdzakelijk daarin gelegen dat men er woningen op kunne bouwen.

Door den heer **HEEMSKERK** werd teruggekomen op zijne, niet opgeloste bedenking tegen het amendement, dat men nu vragen zou vergoeding wegens het verbod om te bouwen en later van Gedeputeerde Staten verlof zou vragen om te bouwen. Dat noemde hij onbillijk. De voorsteller had wel gezegd dat de regterlijke magt dat punt duidelijk zou maken, maar z. i. was het reeds a priori zeker dat de regterlijke magt daarop geen acht zou slaan, hetgeen hij daarop met een voorbeeld en met het oog op het verschillend motief der door den regter en door Gedep. Staten te nemen beslissing, toelichtte.

De Minister hield vast aan het denkbeeld dat het niet wenschelijk was het amendement in het artikel op te nemen met het oog op de bezwaren, die daaruit konden voortvloeijen. Het servituut — zeide hij — dat nu op de aangrenzende eigendommen zal worden gelegd, wordt breed uitgemeten, terwijl de bezwaren die men hier oppert, ook elders zullen bestaan. Langs wegen en kanalen ondervindt men hetzelfde. Bovendien moet men niet voorbij zien dat het niet absoluut verboden is op den bedoelden grond te bouwen. Gedeputeerde Staten kunnen daartoe toch verlof geven.

De heer **PIJNAPPEL** verdedigde nog nader zijn amendement tegen de ingebragte bedenkingen. De redactie van art. 5 der meergemelde wet van 1853 had hij niet gevolgd, omdat deze op omslagtige wijze zeide dat als iemand beweerde regt te hebben en het geschil niet in der minne geschikt kon worden, alsdan de regter uitspraak doen zou: dat behoefde niet in eene wet geschreven, het was een axioma. Wel behoorde daarentegen in de wet de regel te worden uitgedrukt, waarnaar de regter uitspraak moest doen, en dit punt had hij daarom uitsluitend opgenomen in zijn amendement.

Tegen het verder opgemerkte door den heer **DULLERT** voerde hij aan dat eene procedure nimmer te voorkomen was, omdat men altijd het regt kon betwisten. Ook trachtte hij oplossing te geven aan het geval door den heer **HEEMSKERK** gesteld.

Eindelijk wees hij er andermaal op, dat de bepaling toepasselijk zijn zou en moest, niet alleen ten opzichte van openbare maar ook van bijzondere begraafplaatsen en dat het bezwaar (van den aanleg daarvan) niet rustte op alle eigendommen, maar op een speciaal aangewezen grond, door de speciale keuze van een terrein in de nabijheid van dien grond. En waar men zoowel het eene als het andere terrein kon kiezen, daar zou gelijkheid tusschen de burgers, een der groote beginselen van onze wetgeving, gehandhaafd blijven door schadevergoeding toe te kennen aan hem, die door de keuze schade leed.

Daarop werd het amendement PIJNAPPEL in stemming gebragt, en met 36 tegen 16 stemmen *verworpen*.

Vóór stemden de heeren PIJNAPPEL, JONCKBLOET, SAAYMANS VADER, TAETS VAN AMERONGEN, DU MARCHIE VAN VOORTHUYSEN, BORRET, VAN DELDEN, DULLERT, WYBENGA, DEBRAUW, VAN KERKWIJK, BEGRAM, MIRANDOLLE, VAN BEYMA THOE KINGMA, WESTERHOFF en de Voorzitter.

III. Te dezer plaatse moet ik nog melding maken van een geval dat, hoewel het zich voordeed onder den vorigen regtstoestand, bij de Tweede Kamer het voorwerp van een opzettelijk onderzoek was en waarbij beginselen ter sprake

kwamen wier mededeeling ook nu nog van belang is te achten. Het gold daarbij niet het legaal servituut van niet-bouwen, waarover de vorige aant. liep, maar toch het beginsel der vordering van schadevergoeding en van opruiming van begraafplaatsen in strijd met de verordeningen aangelegd.

Daaruit is tevens te zien hoe o. a. over het karakter van het decreet van Prairial en over de beteekenis van *kom (enceinte)* werd gedacht.

Door de Kamer was namelijk aan de Ministers van Binnenlandische Zaken en Justitie, met verzoek om inlichtingen, toegezonden een bij haar ingediend adres van J. P. Spee Schreuder te Kockengen, houdende bezwaren over eene begraafplaats, door de R. C. gemeente aldaar in 1853 aangelegd en in gebruik genomen, in de onmiddellijke nabijheid van een hem toebehoorend en verhuurd huis en tuin, en op geringen afstand zijner eigen woning.

Uit de inlichtingen, door de Regering onder dagteekening van 12/17 April 1856 1) verstrekt, blijkt o. a. het volgende:

Reeds vroeger had adressant zich ter zake tot den Minister van Binnenl. Zaken gewend, en o. a. aangevoerd dat door het ophoogen van den grond voor het aanleggen der begraafplaats 2) het water naar zijn perceel toevloede, zijn huis

1) Zie bijblad 1855/6, Bijl. bl. 640—41.

2) Het dorp Kockengen is namelijk, volgens het verslag der Commissie hierna gemeld, op een zoo lagen en waterachtigen grond geplaatst, dat de lijken niet in den grond kunnen worden begraven, maar beide de begraafplaatsen bestaan uit *opgehoogde* aarde, tot rustplaatsen der dooden op den bodem toebereid.

vochtig maakte en daaraan reeds eene verzakking had teweeg gebragt; dat door de onmiddellijke nabijheid van lijken de gezondheid der bewoners ernstig werd bedreigd; en door het afvloeijen van water, vermengd met lijkstoffen, zijn tuin onbruikbaar voor het kweeken van groenten werd gemaakt. En daar de begraafplaats, in strijd met de bestaande verordeningen, in de onmiddellijke nabijheid der bebouwde kom was aangelegd, had hij verzocht dat van Regeringswege de opruiming er van zou worden gelast.

Het ingestelde onderzoek had doen zien, dat de klagten minstens overdreven waren, hetgeen de Regering nader aantoonde.

Wat het regtspunt aangaat, stelde de Regering op den voorgrond, dat het door adressant ingeroepen Keizerlijk decreet van 23 Prairial XII^{de} jaar, eenvoudig was eene verordening van algemeene politie, door het hoog gezag uitgevaardigd, en door hetzelfde te handhaven naar bevind van zaken en gelang van omstandigheden, eene verordening welke strekte om de ingezetenen des Rijks en de plaatselijke of andere magten te gebieden, te verbieden of toe te laten hetgeen in die verordening omschreven werd; eene verordening echter welke geene *regten* schonk noch kon schenken aan den eenen ingezetenen tegen den anderen of ook tegen het openbaar gezag, hetzij om de wegruiming eener daargestelde begraafplaats te vorderen, hetzij om de oprigting van zoodanige begraafplaats te beletten.

Achte adressant zich verkort in zijne regten van eigendom of daarmede in verband staande regten, hij kon naar de regelen van het burgerlijk regt zijne aanspraken vervolgen en de opruiming der Roomsch-Katholieke begraafplaats van Kockengen, des verkiezende bij den regter, vorderen.

Maar of het decreet in dezen was geëerbiedigd of geschonden; of eene opruiming der gevestigde begraafplaats geoorloofd, nuttig of noodzakelijk was in het *openbaar* belang, — dit waren vragen die uitsluitend ter beoordeeling stonden van het uitvoerend gezag en waaruit geen ingezetenen aanleiding kon ontleenen tot het maken van eenige aanspraak of het uitoefenen van eenig regt, hetzij tegenover den Staat, hetzij tegenover diegenen, welke de begraafplaats daarstelden.

Zelfs een onderzoek *de commodo et incommodo*, in den zin van het Kon. besluit van 31 Jan. 1824 (Staatsblad N°. 19) was bij het tegenwoordig onderwerp niet voorgeschreven.

Uit dit standpunt had de Regering de zaak aan art. 1, 2 en volgg. van het decreet getoetst.

Met het oog op de feiten was zij geenszins overtuigd, dat ten deze door de R. C. gemeente was gehandeld in strijd met het decreet, of dat er termen waren voor het openbaar gezag om eene wegruiming der aangelegde begraafplaats te bevelen. Daarbij werd nog door de Regering overwogen of de begraafplaats lag op den gevorderden afstand van af *de kom (enceinte des villes ou bourgs)*, en kwam tot

het resultaat, dat 1°. Kockengen niet was een *bourg*, 2°. de woning van adressant niet kon gezegd worden binnen eene kom of *enceinte* gelegen te zijn.

Bourg — zeide de Regering — is naar de Fransche taal niet elk dorp, maar alleen eene belangrijke plattelandsgemeente, bepaaldelijk niet die, waarvan de woningen verspreid liggen, welke door het woord *bourgade* wordt aangeduid. Met het oog op het decreet wordt door *bourg* alleen verstaan eene belangrijke gemeente, welke eene kom of *enceinte*, gevormd uit bijeengebouwde woningen heeft, en alzoo ten aanzien van het aanleggen van kerkhoven met eene stad moet worden gelijk gesteld.

Door de Commissie tot onderzoek van de inlichtingen op het adres door de Regering verstrekt, werd in de zitting van 18 Nov. 1856 verslag uitgebragt en met de conclusie daarvan, die strekte tot nederlegging ter griffie en mededeeling van afschrift van het verslag aan de Ministers van Binnenl. Zaken en Justitie, vereenigde zich de Kamer na beraadslaging bij besluit van 15 Dec. d. a. v.

Uit dat verslag blijkt het volgende :

De Commissie was van oordeel dat het onderzoek naar de vraag of de verzoeker door het aanleggen der begraafplaats, voor zijne belendende eigendommen al dan niet schade en nadeelen had geleden of te duchten, niet tot de bemoeijingen der Kamer behoorde, maar bij uitsluiting aan de regterlijke magt was opgedragen door art. 148 der Grondwet.

De andere vraag evenwel, of namelijk de begraafplaats in strijd met de bestaande wetten en verordeningen was aangelegd, had de Commissie zorgvuldig onderzocht en deelde het resultaat aan de Kamer mede. In het verslag werd de bestaande regtstoestand zooals hij ten gevolge der algemeene bepalingen en aanschrijvingen allengs was gewijzigd, opengelegd, en daarbij o. m. opgemerkt dat overbodig was het onderzoek, welke de beteekenis was van het woord *bourgs*, in het Keizerlijk Decreet gebezigd, vermits het Kon. Besluit van 1827, krachtens welk dat decreet weder was herleefd, daarvoor in de plaats had gesteld de woorden: *dorpen en vlekken*, en Kockengen buiten twijfel een dorp moest worden genoemd. Zelfs had een Minister van Binn. Zaken bij missive van 5 April 1828 de bedoelde Kon. beschikking ook op *gehuchten* toepasselijk verklaard. Eindelijk was bij Kon. rescript van 7 Sept. 1828 bepaald: dat de *kom der gemeente* moest geacht worden zich uit te strekken tot de geheele jurisdictie, voor zooveel binnen *dezelve zich verzamelingen van met elkander in verband of dicht nabij staande woningen bevonden.

Verder werd in het verslag de plaatselijke gesteldheid van Kockengen medegedeeld, waaruit o. a. bleek dat eene verzameling van woningen als zoeven bedoeld, aldaar aanwezig was, en waarbij als uitslag van het onderzoek door de Commissie werd kenbaar gemaakt, dat in deze van de letter der ver-

ordeningen op dit stuk was afge-
weken, maar dat overigens deze
afwijking geen stof opleverde voor
gegronde klagt bij het uitvoerend
gezag.

IV. In het derde lid wordt
gesproken van *gebouwen* in het
algemeen, niet van *woningen*. De
heer WESTERHOFF zag het nut
dezer verbodsbepaling niet in.
Waarom — vroeg hij — zou het
kunnen schaden indien men bin-
nen die 50 ellen bijv. oprigtte een
watermolen, een duiventil, een
buskruidmagazijn, een gebouw uit-
sluitend bestemd tot bergplaats van
brandstoffen of landbouw-werktuig-
en of tot berging van soortgelijke
voorwerpen en stoffen? Zag het
verbod op gebouwen door men-
schen bewoond, dan moest dit
in de wet worden uitgedrukt. Maar
waarom die vaderlijke zorg dan
ook niet verder uitgestrekt? Er
was hier, als men lette op artt.
14, 15 en 16, geen de minste
consequentie en billijkheid maar
eene onbegrijpelijke willekeur,
want iedereen kon begraafplaatsen
oprigten in de onmiddellijke nabij-
heid van woningen, ja zelfs van
gehuchten, indien men slechts 50
ellen van de *kom der gemeente*
verwijderd bleef. Waarom hier
ook niet gewaakt voor de gezond-
heid van de ingezetenen welke die
huizen en die gehuchten bewoon-
den?

De Minister bepaalde zich met
een antwoord te geven op de
vraag, wat men hier door *gebou-
wen* verstond. Dat woord — zeide
hij — is hier gebruikt om dat
het algemeener is dan het woord

„woningen.” Een gebouw, nu
ingerigt tot magazijn of iets an-
ders, kan morgen tot eene woning
worden gemaakt, en zoo omge-
keerd. Alle gebouwen, met uit-
zondering misschien van een dui-
ventil, waarvan de geachte afge-
vaardigde sprak, kunnen in wo-
ningen veranderd worden, dus
het woord *gebouwen* omvat *wo-
ningen*.

V. 1°. Het verbod om binnen
den bepaalden afstand van de be-
graafplaatsen *putten te graven*,
insgelijks vervat in het decreet van
7 Maart 1808 en in het Konink-
lijk besluit van 19 April 1828
(Staatsblad N°. 17), was in de
drie eerste ontw. niet opgenomen, als
daarin — volgens de Regering —
niet te huis behoorende. Het kon
dan ook aan de plaatselijke wet-
geving worden overgelaten.

De niet-handhaving van dit
verbod werd echter door eenige
leden afgekeurd. Zij wezen daarbij
op wetenschappelijke onderzoekin-
gen, die geleerd hadden dat de
aanwezigheid van een zeker aan-
tal, tot ontbinding overgegane
lijken op een bepaald punt, tot
op vrij verren afstand, met name
ook op het drinkwater, invloed
uitoefende.

Het verbod — antwoordde de
Regering — om in den verboden
kring van begraafplaatsen putten
voor drinkwater te graven is in
de wet niet opgenomen, dewijl
het daarin niet schijnt te huis te
behooren. Niettemin is de Rege-
ring van het nadeel overtuigd,
dat de nabijheid eener begraaf-
plaats op het welwater kan uit-

oefenen. Zij meende het geven van voorschriften omtrent dit onderwerp, welks regeling van de gesteldheid van den bodem en dus van plaatselijke omstandigheden afhankelijk kan worden geacht, aan de gemeentebesturen te moeten overlaten.

Niettemin werd bij het ontw. 66/7, op het voetspoor van het Kon. besluit van 1828, het verbod om putten te graven opgenomen.

2°. Blijkens het Eindv. 67/8 II, wenschte men te weten, of bij het verbod om putten te graven alleen aan drinkwaterputten te denken was; zoodat mestputten of ook waterputten, uitsluitend voor het geval van brand bestemd, toegelaten zouden zijn.

De Minister Fock zeide dat alleen putten voor *drinkwater* werden bedoeld, en vulde het art. in dien zin aan.

In het Eindv. 68/9 vroeg men of door die omschrijving het doel wel genoegzaam was getroffen? Het kon zijn, dat men andere dan drinkwaterputten groef en toch het daarin staande water als drank gebruikte.

Daarop werden de aangehaalde woorden weder weggelaten. Bij nadere overweging scheen het der Regering ter voorkoming van misbruik beter toe om het graven van putten in de nabijheid van begraafplaatsen in het algemeen te verbieden.

3°. In het graven van putten binnen 50 ellen van begraafplaatsen zag de heer WESTERHOFF op grond eener veeljarige ondervinding weinig of geen bezwaar voor de volksgezondheid, doch niettemin achtte

hij het bestaan of aanleggen van drinkwaterputten in de nabijheid der begraafplaatsen niet wenschelijk, alléén om het denkbeeld te voorkomen dat het water van die putten met stoffen van de rottende lijken bezwangerd zou kunnen zijn. Men had echter moeten onderscheiden tusschen begraafplaatsen op klei- of leemgrond en die op zandgrond liggende, bij welke laatste dan zeker meer gevaar bestond dan bij de eerste. Ook ware te onderscheiden tusschen begraafplaatsen waar veel en die waar weinig lijken begraven werden.

Over een en ander trad spreker in nadere beschouwingen, die echter door den Minister niet werden beantwoord.

VI. Blijkens het V. V. 66/7 werd omtrent het verbod van het derde lid nog gevraagd, hoe het, vooral als daarvoor geene schadeloosstelling was verleend (zie daarover de aant. II), met den onmiddellijken omtrek van begraafplaatsen gaan zou, volgens art. 24 gesloten verklaard? Zal, vroeg men, binnen 50 el afstands daarvan vrijelijk mogen worden gebouwd?

Ten gevolge dezer vraag werd art. 25 aangevuld met de bepaling dat het verbod van art. 16, 3de lid tien jaren na de sluiting der begraafplaats opgeheven is. Die opheffing geldt zoo voor het oprigten van gebouwen als het graven van putten. Zie ook de aant. op art. 25.

VII. Zie over het verleenen van verlof door Gedeputeerde Staten het slot der rede van den heer DULLERT, bladz. 239 v.

Over het hooger beroep, ziemen de aant. op art. 14 bladz. 195 v. onder X en XI.

VIII. Door den heer KALFF werd bij de behandeling der overgangsbepalingen voorgesteld aldaar een nieuw art. op te nemen van dezen inhoud: „De derde zinsnede van art. 16 vindt geene toepassing waar het geldt uitbreiding of vergrooting van reeds bij de uitvaardiging dezer wet aanwezige gebouwen binnen den verboden afstand van bestaande begraafplaatsen.” Dit amendement werd verworpen en vervangen door dat van den heer PIJNAPPEL hetwelk overgenomen werd door de Regering en als art. 48 in de wet kwam.

Ten opzichte van het bouwen en het graven van putten nabij *bestaande* begraafplaatsen heeft men dus naar dat art. te vragen, en wordt verder naar de aant. op dat art. verwezen.

Intusschen moet ik hier vermelden, als betreffende eene opmerking die evenzeer de nieuw aan te leggen begraafplaatsen geldt, op welken grond de Minister het amendement KALFF bestreed. Hij besloot namelijk uit de bewoordingen van art. 16, 3de lid het volgende: Gedeputeerde Staten zullen dus over de uitbreiding van zulk een fabriek (de heer KALFF had namelijk, als voorbeeld, van fabrieken gesproken) dienen gehoord te worden. Nu wenscht de geachte spreker dat voor goed weggenomen te zien. Ik geloof dat het een gevaarlijk punt is dat in vervolg van tijd een gebouw dat thans bestaat zich

kan uitbreiden binnen den verboden kring, zonder vergunning te hebben van Gedeputeerde Staten, terwijl men voor het oprigten van nieuwe gebouwen vergunning behoeft. Ik acht het niet wenschelijk dit artikel (16) in den zin van het amendement te wijzigen.

Uit dit antwoord volgt dat *uitbreiding* van gebouwen binnen den verboden kring liggende of zóó dat zij daar binnen komen, volgens den Minister met het oprigten van gebouwen gelijk staat. En dit schijnt ook in den geest van art. 16 te liggen.

IX. Ingevolge art. 41 N°. 7 is strafbaar „het zonder verlof van Gedeputeerde Staten oprigten van gebouwen of graven van putten binnen den verboden afstand van begraafplaatsen.

„Bij het veroordeelend vonnis wordt de opruiming van de gebouwen en putten, in strijd met het verbod gemaakt, ten koste des overtreders gelast.”

1°. Aldus luidt de strafbepaling volgens het aangenomen amendement PIJNAPPEL. In de Regeringsontwerpen werden in de eerste alinea niet gevonden de woorden *zonder verlof van Gedeputeerde Staten en binnen den verboden afstand van begraafplaatsen*, welk laatste luidde: „in strijd met het 3de lid van art. 16,” terwijl in de tweede alinea voor *het verbod* werd gelezen: *art. 16*.

2°. Bij de beraadslaging namelijk over art. 41 merkte de heer PIJNAPPEL op, dat reeds uit de discussie was gebleken 1), dat het quaestieus

1) Zie boven, bladz. 231 en 235, en uitvoeriger in de aant. op art. 48.

was, of de bestaande begraafplaatsen vielen onder het derde lid van art. 16. Hij voor zich geloofde het niet, en zou dientengevolge eene bijvoeging bij de overgangsbepalingen voorstellen (zie art. 48).

Maar om nu dit punt intact te laten, wenschte hij dat de Minister N°. 7 van art. 41 zóó wijzigde, dat het *nommatieve* vermelden van art. 16 N°. 3, hier vermeden werd en in plaats daarvan de zaak zelve werd omschreven (zoo als onder 1°. is medegedeeld). Dan werd geen artikel aangehaald, en dus niets gepraejudiceerd ten aanzien van de quaestie, die later te behandelen was.

De Minister antwoordde: Met de redactie van N°. 7 van art. 41, gelijk die nu luidt, wordt mijns inziens hetzelfde bedoeld als hetgeen de heer PIJNAPPEL verlangt. Hij zegt: strafbaar moet zijn het oprigten van gebouwen of het graven van putten in strijd met de goedkeuring van Gedeputeerde Staten. Ik acht dit volkomen uitgedrukt in de woorden van het artikel: „in strijd met het 3de lid van art. 16”. Art. 16 zegt dat Gedeputeerde Staten zullen moeten goedkeuren het graven van putten of oprigten van gebouwen binnen zekeren afstand van eene begraafplaats. Is dit niet goedgekeurd, dan is het strafbaar.

De heer PIJNAPPEL herhaalde dat de bedenking die hij had tegen N°. 7 van dit artikel, bestond in de aanhaling van art. 16. Hij wenschte liever de zaak zelve genoemd te hebben. De Minister erkende dat zijn voorstel volkomen

overeenstemde met 's Ministers bedoeling; deze kon dus geen bezwaar hebben het over te nemen. Spreker had bedenking tegen de aanhaling van art. 16, omdat het mogelijk was, dat men onder de overgangsbepalingen nog eenmaal in een nieuw artikel een dergelijk verbod zou moeten opnemen ten aanzien van *bestaande* begraafplaatsen. De thans heerschende wetten, die het verbod ten aanzien van de bestaande begraafplaatsen inhielden, zouden toch vervallen; indien dus art. 16 niet slaan mogt op de bestaande begraafplaatsen, zou er te dien aanzien een nieuw artikel in de wet moeten gebragt worden.

Ten einde die quaestie nu ongepraejudiceerd te laten, stelde hij het reeds vermelde amendement voor.

Het werd met 45 tegen 11 stemmen aangenomen.

De strafbepaling treft dus nu ook het bouwen of graven van putten nabij *bestaande* begraafplaatsen.

3°. De redactie van het eerste lid is niet volledig. Het gewaagt alleen van verlof van *Gedeputeerde Staten*. De vraag kon rijzen of men nu wèl strafbaar blijft indien het bouwen of graven is geschied met verlof van den *Koning*? Deze toch kan in hooger beroep verlof geven, en bij hooger beroep wordt de zaak zelfstandig afgedaan en niet weder naar Gedeputeerde Staten ter afdoening verwezen.

Hoewel de strafbepaling in zoodanig geval wel niet toegepast zal worden, zoo is deze onvolledigheid,

vooral waar het de strafwet raakt, af te keuren.

4°. Nog eene andere vraag rijst uit de veranderde redactie. Strafbaar is hij die bouwt of putten graaft *zonder* verlof.

Is men nu niet strafbaar als men dat doet *in strijd* met het verlof, met de voorwaarden die aan het verlof zijn verbonden, en die Gedeputeerde Staten en de Koning ongetwijfeld bevoegd zijn te maken?

Bij de behandeling van art. 40 N°. 2 (zie bladz. 149) zeide de heer VAN BEYMA dat de vergunning was eene dispensatie van het verbod en dat het nu te crimineel zou zijn om op de overtreding van die dispensatie straf te bedreigen. Niettemin werd het vervoer van lijken, waarvan sprake was, *in strijd* met de vergunning van art. 11, mede strafbaar gesteld.

Men zou kunnen beweren dat wanneer de wetgever hetzelfde in art. 41 N°. 7 had gewild, hij dergelijke uitdrukking ook dáár zou hebben gebezigd, en aangezien dit niet is geschied, geen straf tegen het bouwen enz. in strijd met het verlof bestaat.

Nogtans kan dit niet worden aangenomen. Datgene wat in strijd met het verlof wordt gedaan, dat wordt in zóóverre *zonder* verlof gedaan. Ook kan het gezag dat het verlof verleent, aan de niet-nakoming der voorwaarden uitdrukkelijk de intrekking van het verlof verbinden, en deze vernietigt regtens al de gevolgen van het verlof. In beide gevallen herleeft de strafbepaling van art. 41 N°. 7, en moet de opruiming der gebouwen

en putten, volgens het tweede lid, ten koste des overtredders bij het vonnis worden gelast. In dat lid wordt ook weder, weinig in overeenstemming met het eerste, gezegd: "*in strijd met het verbod.*"

X. 1°. In het V. V. 58/9 werd gevraagd of niet eene bepaalde uitzondering (van het verbod van het derde lid) noodzakelijk was voor de kerken en pastoors- of leeraars-woningen *nabij* en voor de kapellen *op* de begraafplaatsen.

De Regering achtte, blijkens haar antwoord, eene algemeene uitzondering niet noodig. Er bestond, meende zij, geen reden waarom het verlof van Gedeputeerde Staten in dat geval niet zou kunnen worden gevraagd.

De Kamer bleef echter op het maken eener uitzondering voor de kapellen, lijkhuizen en andere tot de begraafplaats behoorende lokalen aandringen. Dergelijke gebouwen, zeide men in het V. V. 59/60, kunnen volgens de wet *op* de begraafplaats worden opgericht; want dit is niet verboden. Maar als men een daarvan onmiddellijk nevens of op weinige ellen afstands van die begraafplaats stichten wilde, hetgeen wegens de plaatselijke gesteldheid noodig kan zijn, zou men eene ongeoorloofde daad verrigten of althans verlof van Gedeputeerde Staten moeten vragen.

Bij het outw. 66/7 werd dientengevolge "de oprigting van kerken, kapellen of pastoriën ten dienste eener begraafplaats in hare onmiddellijke nabijheid toegelaten, mits de toegang tot een graf of grafkelder niet in zoo-

danige kerk of ander gebouware." M. v. T.

Het vierde en vijfde lid van art. 16 hebben derhalve aan de medegeedeelde opmerkingen der Kamer hun ontstaan te danken. Ik vermeld dit omdat daaruit het verband blijkt waarin het vijfde lid tot het voorafgaande staat en waarop door den heer PIJNAPPEL bij de voordragt van zijn amendement (zie aant. II) dat hij aanvankelijk tusschen de beide alinea's in wilde plaatsen, niet was gelet.

Overigens zij opgemerkt dat de meening, in het V. V. 59/60 voorgestaan, alsof de oprigting van gebouwen op de begraafplaats niet verboden zou zijn, in de wet zelve geen steun vindt. Dit verbod bevat het derde lid wel degelijk en ligt zoowel in de gebezigde woorden als in de bedoeling der bepaling. Ware de opvatting der Kamer juist, dan zou ook het eerste lid van het art. geen verbod bevatten van den aanleg van begraafplaatsen BINNEN de kom der gemeente, en dit zou men toch zeker niet beweren.

2°. In het V. V. 66/7 verlangde men hier, in het 4de lid, ook de *lijkenhuizen* genoemd te zien. Zij waren toch op de Israelietische kerkhoven altijd aanwezig en de mogelijkheid bestond, dat zij niet op maar in de onmiddellijke nabijheid van de begraafplaats werden gebouwd.

Aan deze opmerking werd door de Regering te gemoet gekomen.

Zie overigens omtrent de opvatting van het verbod van het derde

lid door de Kamer, het onder 1° gezegde.

3°. "*ten dienste der begraafplaats te stichten.*"

Deze woorden zijn niet zonder beteekenis. Zij moeten geacht worden niet alleen te slaan op de onmiddellijk voorafgaande woorden: pastoriën of kostershuzen, maar hebben betrekking op al de in het vierde lid genoemde gebouwen. Om dus niet onder het verbod van het derde lid te worden begrepen, moeten niet slechts de zoo even genoemde gebouwen en lijkenhuizen en doodgraverswoningen, maar ook de bedehuizen en kapellen strekken *ten dienste der begraafplaats*. Dispensatiën van het verbod behooren strict te worden opgevat; ook laten de redactie en interpunctie geen onderscheiding toe.

De gewone bedehuizen en kapellen, de *kerken* in 't algemeen, mogen derhalve niet zonder verlof binnen den bepaalden afstand van de begraafplaats worden opgericht.

XI. Het verbod in het *viijfde* lid vervat, van toe- of ingangen van graven of grafkelders in eene kerk of ander gesloten gebouw, staat niet op zich zelf maar, gelijk reeds werd opgemerkt, ook door het gebezigde woord *echter*, in naauw verband met het vierde lid en werd tegelijk met dit laatste in het art. gebragt.

XII. In het Eindv. 68/9 werd, met het oog op het laatste lid van art. 16, gevraagd, of men de graven of grafkelders in de kerken, door het toelaten van een ingang of toegang buiten het gebouw, niet meer zou kunnen sparen, waarop

men evenwel aanmerkte, dat in het belang der gezondheid die *ingang* of toegang evenmin buiten als in de kerk aanwezig mag zijn.

Het antwoord der Regering was: Art. 16 laat de hier gestelde vraag onbeslist. Wanneer de kerk op den bepaalden afstand van de bebouwde kom gelegen is, de daaronder zich bevindende grafkelder geheel verwelfd is, zoodat geene uitwasemingen zich uit den kelder in de kerk kunnen verspreiden, en de toegang tot dien kelder buiten de kerk is gemaakt, dan kan zonder enig nadeel voor de gezondheid het gebruik van zoodanigen kelder worden toegestaan.

XIII. De bepaling verbiedt alleen dat de *toe- of ingang* van een graf of grafkelder in eene kerk of ander gesloten gebouw zij, niet het graf of de grafkelder zelf; zie ook de aant. XI op art. 15, bladz. 204.

Volgens het antwoord der Regering is zelfs het verder *gebruik* daarvan nog toegelaten mits onder de genoemde voorwaarde.

Zie overigens de nu volgende aantt.

XIV. Het schijnt hier de plaats, de belangrijke vraag, zoo even aangeroerd, opzettelijk te behandelen, of het begraven *in kerken* al of niet is verboden.

Art. 1 van het decreet van Prairial verbood dit. 1)

Het decreet, althans het verbod van begraven in de kerken, werd door den Souvereinen Vorst bij besluit van 22 December 1813 voorloopig buiten werking gesteld,

uithoofde van de moeilijkheden, welke het opvolgen van dat verbod in sommige gemeenten ondervond. Toen in 1825 door eene commissie van Regeringswege de vraag of het begraven in de kerken, als na-deelig voor de gezondheid, diende te worden verboden, bevestigend was beantwoord, herleefde het decreet in 1827. Dit geschiedde bij eene eenvoudige kennisgeving door den Secretaris van Staat, namens den Koning aan het Departement van Binnenl. Zaken gerigt.

Daaraan werd uitvoering gegeven en van daar ook de schadeloosstellingen die wegens het verbod aan de kerkbesturen zijn uitgekeerd. Alleen in Amsterdam werd nog tot 1866 in kerken begraven. Zelfs stonden de twee eerste ontw. bij een (later vervallen) art. 39 (40) dat begraven nog voor vijf jaren toe en dit art. doelde, blijkens de M. v. T., bepaaldelijk op Amsterdam, "de eenige gemeente waar tot dusverre in de kerken begraven werd."

Doch overigens hielden die ontw. geen bepaald verbod in.

Blijkens het V. V. 58/9 werd het dan ook vreemd geacht dat eene wet als deze, die alle thans geldende bepalingen omtrent het begraven van lijken buiten werking stelde, geen bepaald verbod tegen het begraven in kerken bevatte. Een zoo belangrijk beginsel moest, meende men, niet uit den zamenhang der artikelen kunnen worden afgeleid, maar in de wet op den voorgrond staan. Niet ligt zou

1) Zie den inhoud daarvan in de aant. op art. 16, 1ste lid bladz. 206 noot.

het aan iemand, die de wet zonder de Memorie van Toelichting las, in de gedachten komen, dat nog bij art. 40 voor den tijd van vijf jaren het begraven in de kerken te Amsterdam werd toegelaten.

De Regering antwoordde: „Het schijnt niet noodig, het begraven in kerken uitdrukkelijk in de wet te verbieden. Het volgt van zelf uit de artt. 1 en 16. Wanneer toch het eerste voorschrijft, dat elk overleden persoon moet begraven worden op eene begraafplaats, *overeenkomstig deze wet aangelegd*, en art. 16 bepaalt, dat elke begraafplaats op *zekeren afstand* van de bebouwde kom zal liggen, blijkt duidelijk, dat het begraven in de kerken niet vrijstaat. Bovendien geldt het verbod om in de kerken te begraven reeds meer dan 30 jaren. Alleen voor Amsterdam is hierop eene uitzondering toegelaten. Waartoe zou de wetgever verbieden wat niet meer gebeurt?”

In het ontw. 66/7 werd de straks genoemde bepaling, ziende op Amsterdam, weggelaten. De M. v. T. zeide er van: Nu het begraven in de kerken met Januarij 1866 in de hoofdstad heeft opgehouden, is deswege geene overgangsbepaling noodig, zoo als vroeger het geval was.

In het Eindv. 68/9, waarvan in de aant. XII sprake was, ging men ook blijkbaar van de veronderstelling uit dat het begraven in kerken algemeen verboden was en dat art. 16 laatste lid dit bevestigde; het was dáárom dat gevraagd werd of men de graven en grafkelders

in de kerken niet meer zou kunnen sparen.

Zooals reeds werd opgemerkt, volgde uit het antwoord dat de Regering daarop gaf, dat het gebruik van die graven en grafkelders alsnog geoorloofd bleef.

Reeds bij de algemeene beraadslaging over de wet werd op dit punt teruggekomen. Een eerste beginsel — zeide de heer VAN DELDEN — van eene wet op de begraafplaatsen moet ook nu nog zijn dat van het decreet van Prairial, dat namelijk geene begraving mag geschieden in kerken of gebouwen waar vele menschen bijeenkomen. Ik geloof dat de gevaren voor de volksgezondheid, uit eene openliggende begraafplaats voortvloeiende, veel worden overdreven; maar wel ben ik overtuigd dat het begraven in kerken en dergelijke gebouwen bepaald nadeelig is voor de gezondheid. Nu vind ik in dit wets-ontwerp geen uitdrukkelijk verbod daartegen, wel toelating. Wanneer men slechts eene kerk gelieft op te rigten vijftig el buiten de kom eener gemeente en men legt daarnaast dan eene begraafplaats aan, dan zal men, den toegang van buiten makende, onder die kerk kunnen begraven.

De Minister antwoordde daarop wat betrof het weder begraven in de kerkgebouwen: In de Nota ter beantwoording van het Eindverslag is daaromtrent reeds gezegd dat wanneer die kerk op een bepaalden afstand van de bebouwde kom gelegen was en een behoorlijke goed gewelfde grafkelder be-

zat, het gevaar voor de volksgezondheid althans niet geacht kon worden zoo groot te zijn. Men meende daarom dat dit punt werkelijk onbeslist kon blijven.

Bij de beraadslaging over art. 16 gaf de laatste alinea aanleiding om de kwestie van het begraven in kerken weder te berde te brengen.

De heer WESTERHOFF zeide met verwondering en leedwezen het behoud dier bepaling — die hem voorts toescheen als uit de lucht gevallen te zijn en waarin hij de beteekenis van het woord *echter* niet vatte — te hebben vernomen. Met verwondering, omdat deze laatste alinea in vierkanten strijd was met hetgeen voorafging, aangezien een *grafkelder* toch ook wel eene *begraafplaats* zou zijn: met leedwezen, omdat hij er uit zag, dat men het bijzetten van lijken in godshuizen of kerken weër wilde binnensmokkelen. Het bijzetten — zeide hij — van lijken in Christentempels, dat van af den tijd van Constantijn den Groote (323—337 jaren u. Chr.), die de eerste is geweest welke, door zijn zoon, in den voorhof des tempels begraven werd, tot op onzen tijd heeft voortgeduurd en alleen in Napels, naar ik meen, nog in zwang is, moeten wij niet weer helpen invoeren, en ik ben daar zóó sterk tegen, dat het behoud van deze alinea alléén, voldoende zal zijn om mij tegen de wet te verklaren. Of die ingang buiten of binnen het kerkgebouw is, is mij vrij onverschillig en beteekent

hier hoegenaamd niets. Want is die ingang in het gebouw en verspreiden zich bij de opening stinkende en ongezonde dampen en gassoorten door en in de kerk, de opening der deuren van de kerk tot dat de ingang weër zal zijn toegemetseld, zal wel voldoende zijn om die dampen en gassoorten te verwijderen, zoodat zij door de kerkgoegers niet zullen worden opgemerkt. De aanwezigheid van het stinkend en rottend cadaver in het grafgewelf wil ik niet, aangezien de zich daarbij ontwikkelende gassoorten overal in en doordringen en zich door het hechtste muurwerk of gewelf niet laten beperken of tegenhouden.

Hij wees op een voorbeeld daarvan en op de verzekering van een geleerde, dat de verschillende gassoorten die zich in en op begraafplaatsen ontwikkelen, zelfs door den grond tot in nabijgelegen steengroeven doordringen. Om deze, maar ook nog om andere redenen (die spr. echter niet noemde) wilde hij geen lijken in kerkgebouwen hebben toegelaten, een gebruik dat bij geen volk der oudheid had plaats gevonden en eerst onder het christendom was ingeslopen.

Naar aanleiding dezer rede kwam de heer OLDENHUIS GRATAMA op tegen eene wetsuitlegging, die de Minister ten opzichte van art. 16 had gegeven.

Hij wees op het verhandelde in de afdeeling waarvan hij lid was geweest, en waarin hij opgemerkt had dat het sparen van de graven

of grafkelders in de kerken, door het toelaten van een in- of toegang buiten het gebouw, zeer nadeelig zou zijn en dat het ook strijden zou met de geheele economie van de wet. Hij wees op het antwoord der Regering (zie aant. XII). Het was onbegrijpelijk hoe de Regering zulk eene uitlegging (als daar vermeld) geven kon, en hij hield het er voor dat zij haar in een onbewaakt oogeblik ontsnapt was. Het doel der wet — zeide hij — is het begraven in kerken te weren. Van den heer WESTERHOFF hebben wij vernomen dat uitwasemingen van lijken zeer nadeelig zijn en dat die uitwasemingen ook door een goed gemaakt gewelf heendringen. Er kan dunkt mij geen *algemeen belang* bestaan om aan eene familie, die een grafkelder in eene kerk bezit, toe te staan ook voortaan lijken in dien grafkelder bij te zetten. Ik moet mij ten sterkste tegen de uitlegging door de Regering aan dit artikel gegeven, verzetten, omdat zij het doel der wet geheel in gevaar brengt.

Ook de heer VAN DELDEN kwam terug op zijn bezwaar, namelijk dat uit het laatste lid van het artikel zeer zeker zou kunnen worden geargumenterd, dat voortaan begraven *onder* kerken weér zou mogen geschieden, wanneer die kerken slechts op een afstand van 50 el van de bebouwde kom eener gemeente gelegen waren.

Hij wees op het V. V. 58/9 en het antwoord daarop van den Minister TETS (zie bladz. 250 v.).

„Het is dus — besloot hij

daaruit — de bedoeling van het ontwerp, dat er in kerken niet begraven mag worden, omdat begraven onder gebouwen, waar in den regel een groot aantal personen zich gedurende eenigen tijd ophouden, voor de gezondheid bepaald nadeelig is, hetzij dat de gebouwen in de kom der gemeente of geheel in de vrije lucht liggen.

„Echter ontbreekt ook in dit ontwerp het bepaalde verbod, dat zoo te regt in art. 1 van het decreet van Prairial wordt gevonden.

„Integendeel zou men uit het laatste lid van dit artikel, in verband met hetgeen in de gewisfelde stukken staat, kunnen afleiden, dat het is toegelaten graven in of onder kerkgebouwen te hebben wanneer de *ingang* slechts van buiten wordt gemaakt. Het verbod dat de *toegang* of *ingang* van een graf of grafkelder niet *in* de kerk mag zijn, kan de opvatting wettigen dat het vergund is het graf of den grafkelder *zelve* *in* of *onder* de kerk te hebben, wanneer slechts van buiten die graven toegankelijk zijn.

„Het is een groot bezwaar dat ik tegen het wets-ontwerp heb, en ik wensch daarom zeer hieromtrent het gevoelen van den Minister te vernemen. Wil men in het speciale geval voorzien waarop het laatste lid van het artikel eigenlijk alleen schijnt te doelen, namelijk dat het vergund zal zijn onder de bedehuizen of kapellen in het voorlaatste lid genoemd, die op de begraafplaats mogen worden opgericht, ook graf-

kelders of graven te maken, dan zou men het laatste lid op die gebouwtjes uitsluitend kunnen toepasselijk verklaren; maar ik acht het in elk geval ten hoogste verkeerd om het woord *kerk* in het laatste lid te laten staan."

Het antwoord van den Minister luidde als volgt:

"De heer VAN DELDEN en andere geachte sprekers hebben geklaagd, dat nu toch weder het begraven in kerken zou worden binnengesmokkeld. Ik moet doen opmerken dat dit volstrekt de bedoeling van het slot van dit artikel niet is. De bedoeling is eenvoudig den bestaanden toestand te behouden, en aan de personen die er aan hechten, toe te staan dat zij van begraafplaatsen, niet onder maar nabij kerken, en goed verwulfd zijnde, gebruik blijven maken. Ik geloof, dat daar uit het oogpunt der volksgezondheid geen bedenking tegen gemaakt kan worden."

Daarop repliceerde de heer GRATAMA: "Het antwoord van den Minister op het door mij ingebrachte bezwaar, nader aange drongen door den geachten afgevaardigde uit Deventer (VAN DELDEN), heeft mij volstrekt niet bevredigd. Ik ben niet gerustgesteld dat de Regering het plan niet zou hebben, indien ik den Minister wel begrepen heb, aan enkele familiën die, zoo als de Minister zegt, daarin belang stellen, vergunning tot begraven te doen geven in grafkelders in de kerken, mits van buiten toegang hebbende. Tegen zulk een uitleg

van het artikel moet ik ten sterkste opkomen. . . .

"Het komt mij voor dat de laatste alinea van art. 16 alleen ziet op den toegang tot de gebouwen in de voorlaatste alinea bedoeld. Om dit duidelijker te doen uitkomen en om een uitleg te keer te gaan dat door iemand, wie dan ook, voortaan in kerken zou mogen worden begraven, neem ik de vrijheid voor te stellen de laatste alinea aldus te lezen:

"De toegang of ingang van een graf of grafkelder mag echter niet in een der in de voorafgaande zinsnede genoemde gebouwen zijn."

"Ik geloof dat de steller van de wet dat ook met de laatste alinea ten doel had en dat de ongelukkige uitlegging, waartoe de Regering, het V. V. beantwoordende, in de M. v. B. gekomen is, voor goed moet worden tegengegaan."

Het amendement, voldoende ondersteund, kwam in beraadslaging.

De heer HEEMSKERK zeide er alleen van dat de aanneming daarvan niet veel verschil zou geven, en zou de inlichtingen van den Minister afwachten.

De heer VAN DER DOES DE WILLEBOIS vroeg of niet ter tegemoetkoming aan de bezwaren en tevens ter bereiking van het doel der Regering, eene laatste alinea bij het art. kon worden gevoegd, in dezen zin: "In het vervolg mogen geen graven of grafkelders aangelegd worden on-

der eene kerk of andere gesloten gebouwen, dan die in het vierde lid van dit artikel zijn genoemd." Daardoor zou worden voorkomen dat nieuwe dergelijke kelders onder kerken werden aangelegd, en toch genoeg te kennen zijn gegeven dat de bestaande kelders behouden konden blijven.

De Minister antwoordde :

"Omtrent het punt door de heeren GRATAMA en VAN DER DOES besproken, is, dunkt mij, de wet duidelijk genoeg. In eene nieuwe alinea bij dit artikel te zeggen dat geene nieuwe grafkelders in of onder kerken mogen gebouwd worden, is onnoodig, omdat in een vorig artikel reeds gezegd is hoe nieuwe begraafplaatsen zullen worden aangelegd. Het geldt hier niet het insmokkelen van het begraven in kerken. Men heeft alleen de mogelijkheid willen openen dat die enkele grafkelders in kerken, die een uitgang naar buiten hebben, kunnen behouden blijven."

De heer GRATAMA repliceerde :

Ik ben een voorstander van *het regt voor ALLEN*. Wanneer verboden wordt het begraven in of onder kerken, dan wensch ik geene uitzondering te zien gemaakt ten behoeve van enkele geprivilegieerde familiën. Wanneer het in het belang der volksgezondheid dringend noodig is niet meer in of onder kerken te begraven, dan vind ik het meer dan verkeerd eene uitzondering ten behoeve van sommigen te maken. Ik was verbaasd toen ik in de wet niet het verbod van begraven in kerken las. Men zeide : dit verbod ligt toch in de

wet, en men heeft daarbij gewezen op een gezegde van den heer VAN TETS VAN GOUDRIAAN. Nog meer verbaasd was ik echter toen ik den uitleg van den Minister vernam, waaruit mij bleek dat het begraven in kerken door enkelen nog zal kunnen geschieden. De eerste gelegenheid, die zich voordoet om die uitlegging te bestrijden en te keeren, heb ik aangegrepen. Ik zeg dit voornamelijk omdat men mij gezegd heeft dat mijn amendement bij art. 1 had te huis behoord. Ik meen evenwel dat het nu de eerste gelegenheid is om, hoezeer indirect, een voorstel te doen, waarbij het begraven in kerken wordt verboden, omdat bij art. 16 eerst bleek hoe verkeerd de Regering op dit punt denkt, en het den schijn heeft dat men een reeds lang afgekeurd hoogst verkeerd iets als het ware wil binnensmokkelen. Ik hecht aan dit punt zoozeer, dat, wanneer ik niet word gerust gesteld dat in of onder kerken niet meer zal begraven worden, ik tegen het wets-voorstel zal stemmen.

Het amendement werd evenwel met 35 tegen 17 stemmen verworpen.

Nadat, op de aanneming van art. 16, was teruggekeerd tot de uitgestelde behandeling van art. 14, stelde de heer GRATAMA op nieuw, en thans op het laatste artikel, een amendement voor. Hij zeide : Het door mij voorgestelde amendement is verworpen, maar echter is het beginsel, waarop ik dat amendement bouwde, door die stemming nog niet uitgemaakt. Ik heb toen voorgesteld om, naar

aanleiding van die toegangen tot de grafkelders, als het ware van ter zijde het door mij zoo zeer gepatrocineerde denkbeeld in de wet te brengen. Maar het is verworpen. Ik geloof dat dit art. 14, dat over bijzondere begraafplaatsen handelt, juist de plaats is om van de Kamer eene uitdrukkelijke beslissing te verkrijgen over dit beginsel. Wanneer een thans aanwezige grafkelder onder eene kerk door een ingang van buiten mag gebruikt worden, is dat zeker eene bijzondere begraafplaats, omdat overigens in die kerk niet meer mag worden begraven. Ik geloof dus dat het zeer juist zal zijn het door mij gewenschte beginsel in dit artikel uit te spreken. Ik stel daarom voor om achter het artikel te voegen deze woorden: „In of onder de kerken wordt niet meer begraven.” Het is onnoodig dit voorstel verder toe te lichten...

De heer VAN DER DOES DE WILLEBOIS geloofde dat de beweegreden die in het algemeen bestond tegen het begraven onder eene *kerk*, op de bijzondere begraafplaatsen niet bestond, dat hier (in art. 14) uitsluitend gehandeld werd over de bijzondere begraafplaatsen, en daar stonden zeker geen *kerken* op, ten minste niet wat men eigenlijk door *kerken* verstond. Hij wees verder nog op het verband met art. 16 vierde lid, doch scheen, gelijk hem te kennen gegeven werd, het amendement anders op te vatten als de bedoeling was.

De heer van WASSENAER VAN CATWIJCK verklaarde dat het amendement hem geheel onaannemelijk

voorkwam. In art. 16 — zeide hij — is nu bepaald dat de ingang van een graf of grafkelder niet in eene kerk of ander overdekt gebouw mag zijn. Ik moet erkennen dat ik niet gaarne een amendement zou aannemen dat volkomen zonder beteekenis kan geacht worden. Want wanneer men niet in eene kerk den ingang van een graf mag hebben, behoeft men niet te zeggen, dat in eene kerk niet mag begraven worden.

Daarop werd de beraadslaging gesloten, en het amendement GRATAMA op art. 14, met 34 tegen 18 stemmen verworpen.

Wanneer ik nu de wet met al het voorafgaande in verband beschouw, dan is m. i. ongetwijfeld de bedoeling van de wet deze: dat in of onder kerken *niet* mag worden begraven. Dit volgt uit de medegedeelde geschiedenis en van den vroegeren regtstoestand en van de wets-ontwerpen en van de beraadslaging en, niet het minst, uit art. 1 der wet zelve. Begraven in eene *kerk* is niet, zooals dit art. voorschrijft, begraven op eene begraafplaats overeenkomstig deze wet aangelegd of volgens de overgangsbepalingen dezer wet toegelaten. Meer uitdrukkelijk het begraven in kerken te verbieden heeft de wetgever niet noodig geacht, omdat het reeds tot dusverre verboden was en het niet meer plaats had.

Wat nu het laatste lid van art. 16 betreft, moet men niet vergeten het naauw verband waarin het tot het vóórlaatste lid staat. En dan geloof ik dat de wetgever

Art. 17. Elke algemeene begraafplaats heeft eene uitgestrektheid van minstens tienmaal de oppervlakte benoodigd voor het vermoedelijk getal der aldaar jaarlijks te begraven lijken. (x)

in de eerste plaats het geval heeft voor oogen gehad, dat er op de begraafplaats graven of grafkelders werden gemaakt, die zich tevens zouden bevinden in of onder de in gezegd vóórlaatste lid genoemde, ten dienste der begraafplaats te stichten gebouwen, en dat hij daarom in 't belang der gezondheid heeft noodig geacht uitdrukkelijk te bepalen dat de toe- of ingang van zoodanige graven en grafkelders van buiten moet zijn. †

Het begraven in de aldus liggende graven en grafkelders geschiedt dan inderdaad op de begraafplaats zelve.

Art. 16 laatste lid derogeert dan ook niet — zoo als werd vermeend — aan het in deze wet besloten voorschrift dat in of onder kerken niet mag begraven worden.

Bij wijze van *argumentum a contrario* het tegendeel af te leiden uit die bepaling, uit de opvatting daaraan gegeven door den heer Fock, die zich daaromtrent geenszins gelijk bleef, of wel uit de verwerping van de amendementen op artt. 14 en 16, die strekten om het bedoelde verbod meer uitdrukkelijk te geven, — dit wordt m. i. door eene gezonde wetsuitlegging verboden.

De reden voorts dat de wetgever in art. 16 laatste lid niet heeft gesproken van toe- of ingangen in een der in het voorlaatste lid genoemde gebouwen, maar in het algemeen van toe- of ingangen in

eene kerk of ander gesloten gebouw zal juist deze zijn geweest dat hij vreesde dat uit de eerstvermelde redactie bij *argumentum a contrario* zou kunnen worden afgeleid, dat de toegang of ingang van een graf- of grafkelder nu wel zou mogen zijn in eene gewone kerk of ander gebouw dat in het voorlaatste lid niet was genoemd, en dat hij deze opvatting heeft willer voorkomen.

De omstandigheid eindelijk dat graven of grafkelders onder de kerken liggen, hetgeen, ook blijkens de aant. XI op art. 15, geoorloofd is, heft het verbod van het begraven zelf in of onder de kerken niet op.

(x) I. Art. 17 luidde in het ontw. 55/6: „Elke begraafplaats heeft eene uitgestrektheid van minstens tienmaal de oppervlakte, benoodigd voor het getal lijken, dat er gemiddeld ieder jaar begraven wordt.”

In het ontw. 58/9 werd voor het laatste gedeelte gelezen: *voor het getal der aldaar te begraven lijken.*

Bij de N. v. W. 58/9 werd vóór het woord *getal* gesteld: *gemiddeld* en achter *aldaar* het woord *jaarlijks*.

Het ontw. 66/7 veranderde den aanhef in: „Elke *algemeene en kerkelijke* begraafplaats”, en stelde voor *gemiddeld* in de plaats *vermoedelijk*.

Voor „algemeene en kerkelijke”

† Daarom, daar dan de kerken apart bij genoemd 17

werd in het ontw. 67/8 I gelezen :
 „algemeene of kerkelijke.”

De heer GODEFROI stelde een amendement voor, strekkende om de woorden *of kerkelijke* te doen vervallen. Het werd met 41 tegen 12 stemmen *aangenomen*.

II. Het art. werd in de eerste ontwerpen toegelicht als volgt :

Het decreet van 23 Prairial XIIde jaar bepaalde in art. 6 de uitgestrektheid der begraafplaatsen op minstens vijfmaal de oppervlakte benodigd voor het getal lijken dat er vermoedelijk jaarlijks begraven wordt. Dit stond in verband met een ander voorschrift, dat de lijken niet dan na een tijdsverloop van vijf jaren mogten worden geroerd. Bij de weder invoering van het decreet is echter deze termijn op tien jaren gesteld, zonder dat het voorschrift ten aanzien van de uitgestrektheid der begraafplaatsen eenige verandering heeft ondergaan. Het is dus mogelijk dat eene begraafplaats, volgens de bestaande verordeningen ingerigt, na verloop van vijf jaren geene gelegenheid tot begraven meer aanbiedt. Daarom vordert dit artikel eene uitgestrektheid van minstens tienmaal de oppervlakte, tot het begraven van het gemiddeld getal overledenen 1) 's jaars vercischt.

III. 1°. Omtrent het over art. 17 verhandelde wordt in het algemeen ook verwezen naar de aant. op art. 13, bladz. 170—174, 180 en 185.

1) Zie de latere wijzigingen.

2) Het slot van het art. zooals het in het eerste ontw. luidde, was namelijk gewijzigd. Zie hierboven.

Op het art. zelf komen in het V. V. 58/9 de volgende beschouwingen voor :

De Memorie van Toelichting spreekt hier duidelijker en meer bepaald dan de wet. De bedoeling is, dat de begraafplaats eene uitgestrektheid hebbe van minstens tienmaal de oppervlakte, benodigd voor het gemiddeld getal der aldaar jaarlijks te begraven lijken. Noch van een middencijfer, noch van het jaarlijksch getal wordt in het artikel melding gemaakt. 2)

Met opzigt tot de gepastheid der bepaling zelve heerschte verschil van gevoelen. Van de eene zijde werd beweerd, dat de uitgestrektheid, voor de begraafplaats gevorderd, veel te gering was. Het deswege gemaakte voorschrift staat in onmiddellijk verband tot art. 23, volgens hetwelk eerst na verloop van tien jaren de overblijfselen der lijken mogen opgegraven worden, om plaats voor andere te maken. Maar die termijn van tien jaren, voor het roeren der graven aangenomen, was, naar dit gevoelen, veel te kort. Geenszins liet zich onderstellen, dat in dat tijdsverloop overal al de lijken genoegzaam zouden verteerd zijn om opgraving mogelijk te maken zonder schennis van den eerbied, aan het stoffelijk overschot van menschen verschuldigd, of zelfs zonder gevaar voor den openbaren gezondheidstoestand. Veel hing hier af van de gesteldheid van den grond, waaruit de be-

graafplaats bestaat. Het is toch bekend, dat niet slechts de meerdere of mindere vochtigheid van den grond, maar ook zijn aard op de spoedige of langzame ontbinding van het lijk grooten invloed uitoefent. Het is uit dit oogpunt geenszins onverschillig, of de graven in zand-, klei- of veengrond zijn aangelegd. In natten veengrond gaat het lijk bijna niet tot ontbinding over. Van deze zijde zou men dus wel in bedenking gegeven willen hebben, om de uitgestrektheid der begraafplaats met de gesteldheid van den grond in verband te brengen. Overigens mogt niet vergeten worden, dat hier slechts op de gewone behoefte bij den aanleg gelet wordt, en dat derhalve bij de bepaling van de uitgestrektheid der begraafplaats aanmerkelijke vermeerdering der bevolking, jaren van buitengewone sterfte en de omstandigheid, dat veel eigen graven op de begraafplaats genomen worden, buiten rekening blijven.

Van eene andere zijde voerde men daartegen aan, dat het geven van nog grootere uitgestrektheid aan de begraafplaats de kosten voor de gemeente aanmerkelijk vermeerderen en in een te wijder kring een servituut op de omliggende gronden leggen zou. Tot nu toe waren, zoover men wist, nergens wezenlijke ongelegenheden uit den te beperkten omvang der begraafplaatsen voortgesproten, en toch laten de bestaande bepalingen eene geringere uitgestrektheid toe dan volgens het tegenwoordig wetsontwerp verplichtend worden zou.

Naar het gevoelen dezer leden was het zelfs de vraag, of in het stelsel der wet de gevorderde uitgestrektheid niet veel grooter is dan zij volgens dat stelsel behoefte te wezen. Neemt men toch aan, dat na verloop van tien jaren elk graf geroerd kan worden, dan behoefte de begraafplaats niet tien maal de uitgestrektheid te hebben, benoodigd voor het gemiddeld getal der aldaar te begraven *lijken*. Volgens art. 22 van het ontwerp kunnen immers in elk graf twee lijken of zelfs meer worden begraven, en de begraafplaats behoefte derhalve geene grootere uitgestrektheid te bezitten dan noodig is voor het tienmaal vermenigvuldigd getal der aldaar jaarlijks *te deloengraven*. Misschien is dit de bedoeling van het artikel; maar dan behoorde die bedoeling duidelijker uit te komen.

Naar aanleiding van de in den aanhef van het Verslag gemaakte bedenking wijzigde de Regering het art. (zie hierboven), en gaf voorts het volgende antwoord:

„Hoezeer het niet te ontkennen valt, dat de gesteldheid van den grond op de spoedige of langzame ontbinding van lijken van invloed is, kan men toch aannemen, dat een tijdsverloop van tien jaren voldoende is om lijken zoodanig te laten verteren, dat men tot opgraving kan overgaan zonder schennis van den eerbied, aan het stoffelijk overschot van menschen verschuldigd. De bepaling, dat graven na verloop van 10 jaren kunnen worden geroerd, heeft sedert de wederinvoering van het

decreet van 23 Prairial XII^{de} jaar hier te lande bestaan, en zoover men weet, is daaruit nimmer eenige ongelegenheid voortgevloeid. Het artikel geeft daarenboven slechts een minimum op. Blijkt het bij het aanleggen der begraafplaats dat de gesteldheid van den grond van dien aard is, dat men geene volkomen ontbinding van lijken binnen het tijdvak van tien jaren te wachten heeft, men kan dan aan de begraafplaats eene grootere uitgestrektheid geven, of wel het terrein, dat men voor het verkrijgen van eigen grafuimten openlaat, beperken. Men dient toch wel in het oog te houden, dat art. 20 de gelegenheid tot het verkrijgen van zoodanige grafuimten slechts geopend wil hebben indien daartoe voldoende ruimte bestaat. Bij het aanleggen van begraafplaatsen zal van zelf ook acht gegeven worden op de mogelijkheid eener vermeerdering van bevolking, opdat men niet in de noodzakelijkheid gebragt worde, later weder eene nieuwe begraafplaats aan te leggen of de bestaande uit te breiden.

„Wanneer de begraafplaatsen volgens art. 17 eene uitgestrektheid moeten hebben van minstens tien maal de oppervlakte, benoodigd voor het gemiddeld getal der aldaar jaarlijks te begraven *lijken*, en art. 22 vrijheid geeft om twee of meer lijken boven elkander te begraven, zal de begraafplaats, waarop twee of meer lijken boven elkander *kunnen* worden begraven, natuurlijk geene grootere uitgestrektheid behoeven te bezitten dan noodig is voor het tienmaal ver-

menigvuldigd getal der aldaar jaarlijks *te delven graven*. Dit is de bedoeling van het art. 17, die, naar het oordeel der Regering, uit de redactie duidelijk blijkt.”

2°. Omtrent een der drie besproken punten kwam men bij het V. V. 59/60 terug. In twee der afdeelingen werd bezwaar gezien in de bepaling van art. 23 dat de graven reeds na verloop van tien jaren, nadat het laatste lijk daarin geplaatst was, geroerd konden worden. De ontbinding der lijken hangt, herhaalde men, grootendeels van de gesteldheid van den grond af. Er zijn gronden waar na een tienjarig tijdsverloop de lijken in geenen deele verteerd zijn. Wordt echter dan reeds de opgraving bewerkstelligd, het gevoel der nabestaanden en vooral ook der kinderen van de overledenen, die in den regel nog zullen leven, kan op eene pijnlijke wijze geschokt worden. Men wilde dus hier een langeren termijn hebben gesteld.

3°. Bij het ontw. 66/7 bleef de bepaling van art. 17 wat den maatstaf voor de uitgestrektheid der begraafplaats aangaat, onveranderd. Evenzoo bleef in art. 23 de termijn van tien jaren behouden.

Evenwel werd een deel der bezwaren tegen dien te kort geachten termijn, voor zooveel eigen graven betreft, weggenomen door de bijvoeging in art. 23, volgens welke thans voor het roeren der graven de toestemming van den eigenaar van het graf wordt vereischt.

Nogtans houdt het V. V. 66/7 ter zake nog het volgende:

De bepaling, dat de begraafplaats ten minste tienmaal de oppervlakte moet hebben, benoodigd voor het vermoedelijk getal der aldaar jaarlijks te begraven lijken, staat in verband met het tienjarig tijdperk van art. 23. Dit tienjarig tijdperk echter werd, althans als algemeene regel, door sommige leden te kort geacht. De ontbinding heeft in klei- en veengrond doorgaans niet zoo spoedig plaats als in zandgrond, en men zou dus in sommige gevallen te vroeg tot het roeren der graven gedwongen zijn.

Het antwoord der Regering was evenwel dat het artikel (art. 17 u. l.), dat van *minstens* tienmaal de oppervlakte sprak, aan de geopperde bedenking reeds te gemoet kwam.

40. Bij de beraadslaging kwam de heer WESTERHOFF hierop nader terug en stelde den Minister voor de woorden in art. 17 voorkomende: „tienmaal de oppervlakte” te veranderen in „dertigmaal de oppervlakte.” Het blijkt duidelijk, voerde hij aan, vooral ook met het oog op art. 23, dat de Regering, bij het bepalen der oppervlakte, zich heeft voorgesteld, dat eene tienjarige rotting voldoende zal zijn en de graven alzoo met tien jaren weder voor andere lijken gebruikt zullen kunnen worden; doch ik geloof dat de Regering zich hier misrekend heeft en het rottingstijdperk hier langer gesteld moet worden, iets dat ik bij de behandeling van art. 23 zal trachten aan te toonen. Ook schijnt de ontwerper van dit wets-voorstel niet gedacht te hebben aan een

gestadig en soms suel accrès der bevolking, evenmin daaraan, dat men volgens art. 20 de gelegenheid zal hebben het uitsluitend regt te verkrijgen om voor onbepaalden tijd lijken in een bepaald graf te doen begraven. Vele gegoeden zullen zeer zeker van die bevoegdheid gebruik maken en zich door koop in het bezit van eigen graven stellen, aangezien zij eene opgraving hunner afgestorvenen na een tijdsverloop van slechts tien jaren, niet zullen willen toelaten, waarvan het gevolg zal zijn, dat van die eigen graven velen onbezet en open zullen blijven en dat er, voor minder gegoeden en armen, eene betrekkelijk geringe oppervlakte voor grafruimte zal overschieten. Spoedig zal men dus tot de sluiting van zoodanige begraafplaats en het daarstellen van eene nieuwe moeten overgaan, en het gevolg zal zijn, dat men eerlaag hier en daar een tal van gesloten begraafplaatsen zal aantreffen, die, volgens art. 25, jaren achtereen geheel ongebruikt en onaangeroerd zullen moeten blijven liggen, en dan nog eens weêr een geruimen tijd onder bezwarende beperkingen gebruikt zullen mogen worden. Neemt men eene grootere oppervlakte, dan zullen de aangevoerde bezwaren zich niet kunnen voordoen, en in de eerste jaren zal men de niet benoodigde oppervlakte tot andere einden kunnen gebruiken en er alzoo rente van het daarvoor bestede kapitaal kunnen getrokken worden. Ik geloof daarom dat mijn voorstel zich aanbeveelt en nadere overweging in allen gevalle verdient.

De Minister herinnerde dat tegenwoordig het ruimen ook geschiedde na tien jaren, en dat daarvan voor zooverre hem bekend, geen nadeel was ondervonden; hij bestreed het voorstel omdat er dan zulk eene aanzienlijke ruimte vereischt zou worden, dat de zoo breed uitgemeten bezwaren voor de gemeenten hoe langer hoe meer zouden klimmen.

Tot de voordragt van een amendement kwam het niet.

5°. Toen art. 23 aan de orde was, handhaafde de heer WESTERHOFF zijn gevoelen omtrent het onvoldoende van den tijd van tien jaren. De graven moesten in het algemeen, volgens hem, zóó lang gesloten blijven, totdat het lijk geheel vergaen was, en op vele gronden in ons land ging dat niet in een tijdsbestek van tien jaren. De bepaling van den tijd daartoe vereischt, hing af van de wijze van begraving, van de hoedanigheid en de dikte van het hout der kisten, van den grond waarin de lijken begraven werden en van andere omstandigheden, die bij het aanleggen van kerkhoven in het oog dienden gehouden te worden. Hij wees o. a. op verschillende plaatsen in het buitenland, waarin voor het weder gebruiken der graven een tijdsverloop van 15 en vervolgens tot 30 jaren toe, was bepaald.

De ondervinding nu heeft geleerd — zeide spreker verder — dat in ons land, op alluviaal terrein en vooral in natten zwaren kleigrond, waarin de ontbinding niet spoedig plaats vindt, het geheel

vergaan van het lijk minstens 20 jaren vereischt en ik zou daarom wel wenschen, dat „tien jaren” in de eerste alinea van dit artikel veranderd werd in *dertig jaren*. Ik zou dat zelfs wenschen, ook al kon men aannemen, dat een lijk in tien jaren vergaen was, om de minvermogenden en armen voor het akelig schouwspel te vrijwaren dat zij het geraamte van vader of moeder of van een echtgenoot of kind moesten zien opgraven en aan het licht brengen. *Wij* zouden dat niet gaarne zien, Mijnheer de President, en gewis geen enkel lid dezer Vergadering; doch *wij* kunnen dat voorkomen, door een eigen graf aan te koopen, iets dat de geringe man niet kan. Ik geloof daarom dat wij verplicht zijn, ook hier voor de armen te waken, en wij kunnen dat, indien wij hier het tijdperk van *tien* in *dertig* jaren veranderen. De eerbied en achting voor afgestorvenen, welke de geringere volksklassen, meer dan de hoogere standen, gewoonlijk aan den dag leggen, moeten wij niet helpen uitblussen, integendeel, dat edel menschelijk gevoel, waardoor ook andere deugden gevoed en ontwikkeld worden, moeten wij veeleer bij hen aanblazen en aanwakkeren; dit zal in het belang der maatschappij zijn en niet weinig bevorderlijk voor de veredeling van het hart. Maar al waren de lijken met tien jaren, op alle begraafplaatsen in ons vaderland, ook al eens geheel vergaen — iets dat wij evenwel op grond van eigen ervaring ontkennen — en al was het ook dat men met de

grootste onverschilligheid en achtteloosheid het kon aanzien dat het geraamte van een zijner dierbaarste en naaste betrekkingen weder werd opgegraven, ook dan nog zouden wij, om der gezondheidswille, het opgraven na eene tienjarige rotting onraadzaam achten, aangezien de aarde, zooals wij straks reeds hebben opgemerkt, en het overgebleven kisthout uit zoodanig graf een verpestenden stank van zich geeft en dikwijls zeer nadeelig op de volksgezondheid heeft gewerkt, zoo als door onderscheiden schrijvers met voorbeelden is aangetoond.

De Minister antwoordde als volgt: De heer WESTERHOFF komt nu eigenlijk terug op art. 17, waarin bepaald is dat de oppervlakte van eene algemeene begraafplaats moet zijn 10 maal de grootte van de oppervlakte benoodigd voor het vermoedelijk getal der aldaar jaarlijks te begraven lijken. Bij de behandeling van dat artikel heeft de geachte afgevaardigde voorgedragen 30 maal de grootte. Toen is reeds aangemerkt dat men meende dat dit niet noodig was, omdat bij het decreet van Prairial was bepaald 5 maal en bij een later Koninklijk besluit 10 maal de grootte. Zet men hier nu weder 30 jaar, dan komt men eigenlijk terug op het beginsel, in art. 17 neêrgelegd. In de praktijk komt het ook zoo dikwijls niet voor, en wanneer het mogt zijn dat bij gelegenheid dat er graven werden geruimd een enkel lijk nog niet

geheel vergaan was, wordt dit lijk op nieuw begraven. Dit gebeurt overal, ten minste voor zoover ik de praktijk heb kunnen nagaan. Ik geloof dus dat het artikel moet blijven zoo als het is voorgesteld.

Daarop werd de beraadslaging over art. 23 gesloten en dit onveranderd goedgekeurd.

IV. In verband ook met het reeds medegedeelde, meen ik vooral de aandacht te moeten vestigen op drie woorden van beteekenis in art. 17 gebezigd.

1°. Door het woord *minstens* heeft het artikel slechts een *minimum* willen voorschrijven.

2°. Het woord *aldaar* wil zeggen: het getal der *op de algemeene begraafplaats* — en niet: uit de geheele bevolking der gemeente — te begraven lijken. Men heeft dus af te trekken het getal lijken dat op bijzondere begraafplaatsen wordt begraven. 1)

3°. Het woord *jaarlijks* geeft de wijze van berekening nog nader aan.

Worden er voorts afzonderlijke gedeelten van de algemeene begraafplaats volgens art. 19 voor de lijken van de leden eener kerkelijke gemeente bestemd, dan moeten zoodanige gedeelten elk de uitgestrektheid hebben, in art. 17 voor het geheel voorgeschreven. Zie de aant. II op art. 19, derde lid.

Nog wordt er de aandacht op gevestigd:

dat terwijl aan den eenen kant bij de berekening der uitgestrekt-

1) Zie ook de aant. op art. 13, bladz. 180 en 185.

heid in aanmerking kan worden gebragt, naar gelang van de gesteldheid van den grond, de mogelijkheid dat volgens art. 22 tweede lid en onder de aldaar gestelde voorwaarden twee of meer lijken boven elkander kunnen worden begraven, aan den anderen kant moet worden in acht genomen dat de graven op den bij art. 22 eerste lid voorgeschreven afstand van elkander verwijderd behooren te zijn; en eindelijk

dat hierbij niet in aanmerking kan komen de voor *eigen graven* afgezonderde ruimte, maar daar tegenover ook niet gelet behoeft te worden op het getal lijken, dat jaarlijks in eigen graven begraven wordt. (Zie missive van den Minister van Binnenl. Zaken d. d. 5 Junij 1869 N°. 212, 2de afd.; prov. blad van Gelderland N°. 71).

V. In de Regeringsontwerpen gold het voorschrift van de uitgestrektheid der begraafplaatsen niet alléén voor de *algemeene* begraafplaatsen, zooals nu.

In de 3 eerste ontwerpen werd gelezen: "*Elke* begraafplaats; — in het ontw. 66/7 "*Elke algemeene en bijzondere* begraafplaats;" — op de aanmerking der Kamer dat disjunctief moest gelezen worden: "*Elke algemeene of kerkelijke* begraafplaats" werd de aanhef aldus door de Regering gewijzigd.

Bij het Eindv. 68/9 werd in eene der afdeelingen de bedenking gemaakt dat, terwijl de wet *algemeene* en *bijzondere* begraafplaatsen onderscheidde, in art. 17 bovendien van *kerkelijke* begraafplaatsen werd gewag gemaakt, waardoor onduidelijkheid ontstond. De aard der

zaak scheen mede te brengen, de kerkelijke begraafplaatsen niet afzonderlijk te noemen, maar onder de bijzondere te begripen.

De Regering antwoordde dat in sommige artikelen uitdrukkelijk van *kerkelijke* begraafplaatsen werd gesproken, wanneer de bepaling niet op alle bijzondere begraafplaatsen maar alleen op die, welke onder kerkelijk beheer stonden, van toepassing was.

Art. 17 — vervolgde de Regering verder — de uitgestrektheid der begraafplaatsen in verband met het voorschrift van art. 23 opgevende, moet op algemeene en kerkelijke begraafplaatsen toepasselijk zijn, opdat er steeds voldoende gelegenheid tot begraven aanwezig zij. Is er toch in eene gemeente eene bijzondere begraafplaats voor de leden eener bepaalde godsdienstige gezindte, dan behoeft bij den aanleg der algemeene begraafplaats niet op het begraven van leden dier gezindte gerekend te worden, dewijl daarvoor de kerkelijke begraafplaats bestemd is. Maar dan moet ook de wet toezien, dat er genoegzame ruimte op die kerkelijke begraafplaats bestaat. Dit is echter niet van toepassing op begraafplaatsen, welke door particulieren op eigen grond worden aangelegd, dewijl deze bij het oprigten van algemeene begraafplaatsen niet in aanmerking worden genomen. Bestaat er op die begraafplaatsen geene gelegenheid tot begraven meer en is de termijn van art. 23 niet verstreken, dan kan het algemeen belang daardoor niet benadeeld worden.

Reeds bij het V. V. 58/9 werden tegen het voorschrift van art. 17, in verband met de overgangsbepalingen, ten opzichte der *kerkelijke* begraafplaatsen bedenkingen vernomen: men zag daarin inbreuk op de vrijheid der gezindten (zie de aant. op art. 16, bladz. 208).

In antwoord daarop gaf de Regering te kennen dat uit het voorschrift voor de kerkelijke gemeenten geen bezwaar kon ontstaan dan voor zoover het in het algemeen belang vereischt werd. Het was niet wel mogelijk, begraafplaatsen te laten bestaan die de vereischte grootte misten. Men zou dan toch moeten toestaan dat lijken, die nog niet verteerd waren, voor andere plaats maakten, en dit behoorde niet te geschieden. De besturen, die zoodanige begraafplaatsen hadden aangelegd, konden zich dan ook niet beklagen wanneer de maatregel, in art. 38 1) bedoeld, op die begraafplaatsen werd toegepast. Immers sedert lang bestond het verbod om graven binnen een tijdsverloop van tien jaren te roeren, en hieruit vloeide van zelf de verplichting voort, om aan de begraafplaats eene uitgestrektheid te geven van minstens tienmaal de oppervlakte, die voor de jaarlijks aldaar te begraven lijken benoodigd was.

Bij de algemeene beraadslaging over de wet wees de heer VAN DELDEN o. a. op dit art. als bewijs dat op de vrijheid der gezindten inbreuk gemaakt werd. Hij begreep niet waarom de wetgever zich met de op-

pervlakte van de begraafplaatsen van kerkelijke gemeenten ging bemoeijen.

Ook de heer GODEFROI, die het debat over het artikel opende, zag in dit artikel eene inmenging in de inrigting van kerkelijke begraafplaatsen, die hem voorkwam niet voldoende gerechtvaardigd te zijn.

„Volgens dit artikel — zeide hij — wordt bij de wet eene bepaalde oppervlakte vastgesteld, welke eene kerkelijke begraafplaats moet hebben. Waarom eischt men dit? De Nota ter beantwoording van het Eindv. geeft de oplossing. Spreker las deze voor (zie vorige bladz.).

Het daarin opgegeven motief nu was, volgens hem, niet zeer in harmonie met de bepaling van art. 13, dat er in elke gemeente *moet* zijn eene algemeene begraafplaats; welke toch — zeide hij — is de eigenlijke bedoeling van de bepaling van art. 17? De burgerlijke gemeente zooveel mogelijk voor altijd te ontslaan van het voorzien in het begraven van de leden der gezindte, voor wie de kerkelijke begraafplaats bestaat. En nu meen ik, dat juist wegens *deze* bedoeling inmenging in de inrigting van kerkelijke begraafplaatsen te wraken is. In de oekonomie der wet, en vooral in de bedoeling van art. 13, ligt, dat de burgerlijke gemeente zorgen *moet* voor het begraven van al diegenen, die geen eigen begraafplaats hebben. Welnu, wanneer de kerkelijke begraafplaats

1) Zie thans art. 47.

niet meer de noodige ruimte zal hebben, wanneer zij uit dien hoofde niet meer bruikbaar zal zijn, moet de burgerlijke gemeente in de begraaving voorzien. Daarom komt het mij voor, dat het binden eener kerkelijke begraafplaats aan eene bepaalde oppervlakte eene inbreuk is op die vrijheid, die *in dit opzigt* bijzondere begraafplaatsen moeten genieten.

„Ik spreek nu niet alleen van de gezindheid tot welke ik behoor, want voor deze is de bepaling van nog bedenkelijker aard dan voor andere gezindheden, omdat, ten gevolge van de omstandigheid dat godsdienstige begrippen het roeren van graven verbieden en het boven elkander begraven van lijken beperken, de ruimte op eene Israëlitische begraafplaats eerder ontbreken kan dan op eene andere begraafplaats. De werking van dit art. 17 kan dus voor die gezindheid nog nadeeliger zijn. Maar in meer *algemeenen* zin bevat dit artikel, door zijne toepasselijkheid op *kerkelijke* begraafplaatsen, een beginsel dat niet in overeenstemming is met de vrijheid, die in dit opzigt moet heerschen, en daarin ligt mijn bezwaar.

„Ik stel dus als amendement voor, uit den eersten regel van art. 17 de woorden „*of kerkelijke*” te laten vervallen.”

Het amendement, voldoende ondersteund, kwam in beraadslaging.

De heer WESTERHOFF begreep niet hoe de Regering er toe had kunnen komen om ook aan kerkelijke gemeenten de hoegrootheid hunner begraafplaats voor te

schrijven; 't was eene inmening in kerkelijke aangelegenheden.

De heer GEFKEN ondersteunde mede het amendement: bij de reeds aangevoerde argumenten voegde hij de onmogelijkheid voor eene kerkelijke gezindte, die eene begraafplaats wilde aanleggen, om een behoorlijken maatstaf ter juiste toepassing van art. 17 te vinden.

De Minister liet zich ter zake aldus uit:

„De reden waarom hier zoowel van kerkelijke als van algemeene begraafplaatsen gesproken wordt, ligt in art. 23, hetwelk zegt dat de graven niet dan na verloop van tien jaren mogen geruimd worden. Daarom is ook hier dat tijdperk van tien jaren aangenomen voor alle mogelijke begraafplaatsen. In het decreet van 23 Prairial an XII was aangenomen, dat het zou mogen geschieden na vijf jaren, hetgeen later is uitgebreid tot tien. Tegenwoordig geschiedt het ook na tien jaren, en daarvan is althans, voor zoover mij bewust is, geen nadeel ondervonden. . . .

„De heer GEFKEN heeft gezegd dat men voor eene burgerlijke begraafplaats misschien een maatstaf kan aannemen, hoewel hij dit aan het gemeentebestuur overlaat; maar voor kerkelijke begraafplaatsen meent hij dat het moeilijk zal zijn. Ik zie dat niet in. Men zal nagaan hoe groot die kerkelijke gemeente is en hoeveel bij haar de gemiddelde jaarlijksche sterfte bedraagt, en daarna zal men berekenen hoe groot de oppervlakte zal moeten zijn. Nu aangenomen is, dat de kerkelijke begraafplaatsen kunnen

blijven bestaan, acht ik het van groot belang, dat op deze de bepaling toepasselijk worde gemaakt.

„In Friesland bij voorbeeld, waar men verlangt dat geene algemeene begraafplaats door de gemeentebesturen zal worden aangelegd, zal het toch wel van het grootste belang zijn dat men er bij den aanleg van nieuwe begraafplaatsen op rekene, dat daarvan gedurende tien jaren goed gebruik kunne worden gemaakt. Ik geloof dus dat het met het oog op art. 23 van groot belang is dit artikel te behouden, zoo als het ontworpen is.”

De heer DE WILLEBOIS wees er den Minister op dat de tijd, aangewezen als maatstaf van de uitgestrektheid van een kerkhof, nu was vijf jaren en door dit art. gebragt zou worden op tien jaren, eene reden te meer om het woord *kerkelijke* weg te nemen. De kerkelijke begraafplaatsen hadden die uitgestrektheid niet, omdat op *vijs* jaar was gerekend.

Nu verwees spreker naar art. 45. Bleef de bepaling van art. 17 in haar geheel, dan zouden vele kerkelijke begraafplaatsen niet voldoen aan dat vereischte der wet en zou men genoodzaakt zijn vele nieuwe kerkhoven aan te leggen, reeds vóór dat ze geheel ingenomen of vol waren.

De Minister antwoordde dat dit bezwaar niet gold, omdat wel het decreet van Prairial van *vijs* jaar sprak, maar dit later bij Kon. besluit op 10 jaren was gebragt.

De heer DE WILLEBOIS zeide daarop zich in de aanhaling van het artikel vergist te hebben, maar

dat art. 47 het bezwaar niet ophief.

De heer VAN VOORTHUYSEN zag het groote bezwaar in het woord *vermoedelijk* in dit artikel. Wie — vroeg hij — zal het vermoedelijk getal bepalen, daar, gelijk reeds is opgemerkt, ieder lid der kerkelijke gemeente de vrijheid behoudt daarvan al of niet voor afgestorvenen betrekkingen gebruik te maken? De uitlegging die de Minister daaraan geeft, ook al is die niet onduidelijk, maakt de zaak evenwel nog moeilijker voor den geachten afgevaardigde uit Amsterdam om haar aan te nemen. De Minister toch heeft gezegd, dat men de gemiddelde sterfte in de gemeente tot maatstaf zal moeten nemen bij de vaststelling van de grootte, voor tien jaren vereischt. Maar het gemiddelde cijfer zal, in dit geval, het maximum betekenen, omdat het zich laat voorzien dat daarvan wel minder doch niet meer personen gebruik zullen maken dan het zielental der kerkelijke gemeente doet vermoeden. Ik geloof derhalve dat het bezwaar van dien geachten afgevaardigde daardoor volstrekt niet wordt weggenomen.

De heer GODEFROI wees, na het aangevoerde, evenals de heer DE WILLEBOIS nog op art. 47 dat de zaak nog bezwarender maakte. Volgens dit art. moesten de bestaande begraafplaatsen binnen vijf jaren o. a. overeenkomstig het voorschrift van art. 17 worden ingerigt. Zoo niet, dan werden zij gesloten. Voor menige bestaande kerkelijke begraafplaats was het dus een groote last.

Art. 18. Elke begraafplaats wordt door een muur, heining, rasterwerk of heg ter hoogte van ten minste twee meters, afgesloten.

Hiervan kan door Ons ontheffing worden verleend, indien op andere wijze behoorlijk in de afsluiting is voorzien. (ij)

Maar — voegde spreker er bij — afgescheiden van alle andere argumenten of berekeningen omtrent de noodige ruimte, waardoor men art. 17, door zijn verband met art. 23, zou willen regtvaardigen, herhaal ik nog eens, dat art. 17 in strijd is met het hoofdbeginsel dezer wet, dat in art. 13 is vervat. De burgerlijke gemeente *moet* gelegenheid verschaffen om dooden te begraven, zonder uitzondering van welke gezindheid; de burgerlijke gemeente heeft *niet* te vragen of de kerkelijke gemeente op hare eigen begraafplaats al dan niet voorzien heeft in genoegzame ruimte. En dit is voor mij de hoofdrede waarom ik mijn amendement handhaaf.

Daarop werd het amendement met 41 tegen 12 stemmen aangenomen.

Dientengevolge bevat art. 17 thans alleen een voorschrift voor de *algemeene* begraafplaatsen.

Toen art. 47 in behandeling kwam, werd het met het gewijzigde art. 17 in overeenstemming gebracht en evenzeer beperkt, wat de uitgestrektheid der begraafplaatsen betreft, tot de algemeene.

VI. Ten aanzien der toepassing van art. 17 op de *bestaande* begraafplaatsen, zie men de beraad-

slaging over art. 47 in de aant. op de overgangsbepalingen.

VII. Over de nakoming van art. 17 zie men voorts de aant. VII op art. 16, eerste lid bladz. 218.

(ij) I. Voor de bepalingen van art. 18 hadden de 3 eerste ontwerpen alleen:

„Zij (d. i. elke begraafplaats) wordt door een muur, heining, rasterwerk of heg, ter hoogte van ten minste twee ellen, afgesloten.”

Bij het outw. 66/7 werd in den aanhef *zij* veranderd in: *elke begraafplaats*, en een tweede lid aan het art. toegevoegd luidende:

„In geval van gebleken noodzakelijkheid kan hiervan door Ons ontheffing worden verleend.”

De heer DAM stelde een amendement voor, strekkende om het tweede lid te lezen: *Hiervan kan door Ons ontheffing worden verleend.*

De Minister nam het over doch met deze bijvoeging, waarmede de voorsteller zich kon vereenigen: *indien op andere wijze behoorlijk in de afsluiting is voorzien.*

II. 1°. Volgens de M. v. T. 55/6 zijn de bepalingen van art. 18 ontleend aan de Koninklijke besluiten van 30 April en 19 Junij 1829. Het kwam echter der Re-

gering noodig voor, de hoogte der muren, heiningen, rasterwerken en heggen vast te stellen, ten einde eene behoorlijke afsluiting der begraafplaats te waarborgen.

2°. Volgens laatstgemeld Kon. besluit konden echter — zoo werd in het V. V. 58/9 gezegd — de gemeenten, voor welke het omringen der begraafplaats met een rasterwerk te bezwarend was, volstaan met die door eene gracht of sloot af te sluiten. Men zag niet in, waarom die bevoegdheid thans ontnomen en dus ook in dit opzigt de zaak voor de gemeenten kostbaarder gemaakt zou moeten worden.

Het aangehaald Kon. besluit — antwoordde de Regering — bepaalt dat de gemeenten kunnen volstaan met eene sloot of gracht om de begraafplaats te laten graven en die van eene heg te voorzien van eene bekwame vastheid en hoogte. Men hield toch de afsluiting alleen door water niet genoegzaam, dewijl de begraafplaats dan bij vriezende weder geheel open zou liggen. Het ontwerp vordert dus minder dan het aangehaald besluit.

3°. Blijkens het V. V. 59/60 waren er leden, die de vraag wilden gedaan hebben of de wet niet de bevoegdheid openen moet, om van de hier voorkomende bepaling omtrent de afsluiting der begraafplaats dispensatie te verleen. Er zijn thans — zeide men — vele kerkhoven, die door een muur of raster van mindere hoogte dan twee ellen omringd worden. De gemeenten en de bestuurders der bijzondere

begraafplaatsen zullen niet weinig worden bezwaard, indien zij ook in dit opzigt dadelijk aan het nieuwe voorschrift der wet moeten gehoorzamen. Voor zoover men de begraafplaats door eene heg omgeven wil, is de voorgeschreven hoogte onmogelijk terstond te bereiken. Verscheidene jaren zijn noodig, eer een nieuw geplante heg zoo hoog is opgegroeid. Tot beveiliging en afscheiding zal men dus daar achter of vóór de heg een rasterwerk moeten plaatsen; maar nu scheen het toch te veel gevorderd, dat aan zoodanig rasterwerk, 't welk slechts tijdelijk van dienst is, de volle hoogte van twee ellen zou moeten worden gegeven. In eene afdeeling intusschen wilde men de vermelding der heg, als middel van afsluiting, geheel doen vervallen, omdat de baldadigheid zich zoo ligt door zulk een afschutsel een weg kan banen. Daarentegen wilden andere leden op nieuw gevraagd hebben, of niet de afsluiting door middel van eene sloot of gracht van bepaalde breedte kon worden toegelaten. Uit het oogpunt der openbare gezondheid heeft zulk eene afsluiting voordeelen, daar zij de vrije beweging van den luchtstroom niet verhindert. Voor het gevaar, dat baldadigen, als de gracht of sloot toegevrozen is, op de begraafplaats doordringen, zijn maatregelen te nemen. In andere landen treft men niet zelden nagenoeg geheel openliggende begraafplaatsen aan, en ook hier waren deze vroeger geenszins vreemd. 1)

1) Ook in adressen van gemeentebesturen bij de Kamer o. a. tegen het voorschrift van art. 18 ingediend, werd er op aangedrongen om genoegen te nemen

4°. Het ontw. 66/7 opende in een bijgevoegd tweede lid gelegenheid tot verkrijging van dispensatie, en voegde er de volgende toelichting bij: Hoezeer dit artikel voldoende gelegenheid aanbiedt om de begraafplaatsen op verschillende wijzen en met geene groote kosten af te sluiten, kunnen er evenwel omstandigheden bestaan, die het opvolgen van het hier gegeven voorschrift beletten. In sommige gemeenten is bijv. de begraafplaats in den verboden kring der vestingen gelegen, en daar staat de wet van 21 December 1853 (Staatsblad N°. 128) het oprigten van muren, heiningen enz. in den weg. Voor dergelijke noodzakelijke gevallen is thans gelegenheid tot afwijking geopend.

5°. Verscheidene leden bleven niettemin, volgens het V. V. 66/7, van gevoelen dat afsluiting eener begraafplaats door middel van eene gracht, bijv. van 8—10 el breed, evenzeer aan de behoefte voldeed als afsluiting door een muur, heining, rasterwerk of heg ter hoogte van ten minste twee ellen. De heg en het raster — vervolgde men — sluiten wel den toegang af, maar beletten niet onvoorwaardelijk dat de voorbijganger den blik in de begraafplaats werpe. Sommige bestaande kerkhoven, die alleen door water afgescheiden zijn, voldoen volkomen aan de behoefte. Dit gaf dan ook aanleiding tot de vraag, of de hier voorkomende bepaling toepasselijk is op de bestaande begraafplaatsen van art.

45. Vermits daarin van het voldoen aan de vereischten dezer wet gesproken wordt, en art. 47 zelfs het tegenwoordig art. 18 aanhaalt, kan het antwoord op deze vraag niet anders dan toestemmend zijn. Enkel gedurende het vijfjarig overgangspark van art. 47 zal de tegenwoordige wijze van afsluiting behouden kunnen blijven.

De Regering antwoordde: „Het decreet van 23 Prairial XII^{de} jaar vordert in art. 3 het omringen eener begraafplaats, met een steenen muur van twee ellen hoogte. Daar dit voorschrift te bezwarend werd geacht, is in 1829 vrijheid gegeven, om, in plaats van een muur, eene heining of rasterwerk te stellen, of wel de begraafplaats met eene sloot of gracht te omgeven en deze van eene heg van bekwame vastheid en hoogte te voorzien.

„Het tegenwoordig ontwerp gaat nog verder en verklaart eene heg zonder sloot of gracht voldoende. Aan de gemeente- en kerkbesturen wordt dus genoegzame vrijheid gelaten, de begraafplaatsen op zoodanige wijze te omringen, als hun het geschiktst voorkomt. Eene sloot of gracht zonder heg, zoo als in het verslag voorgesteld wordt, moge in gewone tijden voldoende wezen om het indringen op de begraafplaatsen te beletten, bij vriezend weder zou zij geheel open liggen.

„In onvoorziene gevallen van onmogelijkheid der voorgeschreven omheining is voorzien bij de 2de alinea.”

met de omringing door eene breede sloot als allezins voldoende en omdat art. 18 voor sommigen in strijd zou zijn met de vestingwet van 1853.

6°. Toen de beraadslaging over het art. werd geopend, vroeg de heer DAM het woord om daarop een amendement voor te stellen. „De geschiedenis van dit artikel — zeide hij — is, volgens de gewisselde stukken deze: dat bij het decreet van Prairial gevorderd werd het omringen van eene begraafplaats met een steenen muur van twee el hoogte. Daar dit voorschift bezwarend werd geacht, is in 1829 vrijheid gegeven om, in plaats van een muur, eene heining of rasterwerk te stellen, of wel de begraafplaats met eene sloot of gracht te omgeven, mits die gracht of sloot voorzien was van een heg. Nu zegt de Memorie van Toelichting op een van de wets-ontwerpen, dat het tegenwoordig wets-ontwerp nog verder gaat en eene heg, zonder sloot of gracht, voldoende is. Ik voor mij, Mijnheer de Voorzitter, had wel gewenscht dat de steller van het wets-ontwerp nog een schrede verder was gegaan, en ook het hebben van eene sloot zonder heg voldoende had geacht. Evenwel, dat is niet geschied.

„Wat is echter de actuele toestand bij vele kerkhoven? Dat inderdaad de begraafplaats alleen door eene breede gracht is afgesloten. In de plaats van mijne woning bestaat sinds het jaar 1826 of 1827 eene begraafplaats, maar alleen omgeven door eene zeer breede gracht. De grond uit die gracht heeft gediend tot ophooging van het terrein. Nu zou ik wenschen dat die toestand, die zich niet alleen daar, maar ook elders — het blijkt uit de stukken — voordoet, bestendig

werd. Dit doel zou bereikt kunnen worden door in de eerste alinea achter het woord „heg van ten minste twee meters”, te stellen: „of gracht ter breedte van eenige meters”. Ik wil evenwel zoo ver niet gaan; ik vind het niet kwaad dat deze quaestie niet worde overgelaten aan de beslissing van de gemeentebesturen. Daar het inderdaad eene zaak van belang is, dat eene begraafplaats goed afgesloten is, keur ik het goed dat de beslissing aan den Koning worde overgelaten.

„Maar ik wensch de zeer uitsluitende bepaling van de tweede alinea eenigzins gemitigeerd te zien. Er staat nu: „In geval van gebleken noodzakelijkheid kan hiervan door Ons opheffing worden verleend.” Uit de stukken blijkt dat de Regering met deze bepaling het oog heeft gehad op begraafplaatsen in den verboden kring van vestingen gelegen en op de wet van 21 December 1853, die het oprigten van muren en heiningen in dien kring verbiedt. Dit komt mij te beperkend voor. Ik wensch eene meer vrijgeveige bepaling. Ik wensch dat de Regering niet alleen in geval van gebleken noodzakelijkheid, maar ook in andere gevallen, bijv. daar, waar, als te Zutphen en elders, eene breede gracht de begraafplaats omringt, dispensatie zal kunnen verleen. Dit doel nu is gemakkelijk te bereiken door de tweede alinea te doen luiden: „Hiervan kan door Ons ontheffing worden verleend.” De zaak wordt dan geheel overgelaten aan de beslissing der hooge Regering en men behoeft

aan den anderen kant niet bevreesd te zijn voor misbruiken van het gemeentebestuur. Ik heb mitsdien de eer die wijziging in alinea 2 van dit artikel, als amendement voor te stellen.

Het amendement kwam daarop in beraadslaging.

De heer WESTERHOFF deelde het gevoelen van den voorsteller en wenschte daarom, dat de Minister uit het art. weglief het woord „muur” en daarvoor in de plaats stelde „gracht.” „Muur — zeide hij — wensch ik om twee redenen uit het artikel verwijderd te hebben en wel vooreerst, omdat zoodanige muur, zal die niet bij stormwind omgeworpen worden, stevig en op diep liggende fondamenteu gebouwd zal moeten zijn en alzoo zeer aanzienlijke uitgaven zal vereischen. In vele deelen van het land toch bestaat het bovenste gedeelte der begraafplaatsen, voor een el of meer, uit opgebragte en derhalve losse aarde waarin geen fundering van een muur gelegd kan worden. Men zal de fundering dus dieper moeten beginnen en alzoo zal men een muur rondom de begraafplaats moeten optrekken van minstens drie en een half el hoogte, dat gewis nog al wat kosten zal. Ten anderen wensch ik geen twee ellen hoogen muur om eene begraafplaats, omdat dit strijdig is met de lessen der hygiëne . . . Het gevolg er van zal zijn, dat de uitwasemingen en de opgerezen schadelijke gassoorten op de begraafplaats door den muur tegengehouden en belet zullen worden zich te verdeelen

en te verspreiden; die schadelijke graffucht zal dáár opgehoopt en geconcentreerd en dan in uitwerking voor de gezondheid hoogst schadelijk worden. Daartegen moet zooveel mogelijk gewaakt worden. De uit de graven opstijgende gassoorten en uitwasemingen moeten, zoo spoedig mogelijk, door den luchtstroom verdeeld en verwijderd kunnen worden, aangezien de schadelijke invloed er van alsdan niet te vreezen is, en daarom moet elke omgeving eener begraafplaats, ook met een hooge heg vooral, in mindere of meerdere mate worden afgekeurd. Ook zal zoodanige muur de vochtigheid van de begraafplaats, nu reeds in vele localiteiten zoo lastig en voor de ontbinding der lijken hinderlijk, niet weinig bevorderen.

„Eene heining of rasterwerk van hout ter hoogte van twee el, zal, vooral ook wegens het onderhoud, voor sommige gemeenten kostbaar genoeg worden. Daar wij in zoodanige omgeving wel schade en geen het minste nut zien, zoo zouden wij ook deze heining en rasterwerk wel uit dit artikel willen zien wegvallen. Iedereen mag wel zien wat er op een begraafplaats voorvalt. Het is wel een rijk der duisternis, doch werken der duisternis zullen er wel niet plaats vinden.

„Voor de omgeving eener begraafplaats met eene *gracht*, vooral op onze lage aangeslijkte gronden, pleit vooral dit, dat daardoor de begraafplaats eene meer drooge ligging zal bekomen, zoo wensche-lijk voor eene spoedige ontbinding

der lijken en het vergaan der doorkisten, en tevens, dat men, ter bevordering der drooge ligging van de begraafplaats gebruik zal kunnen maken van draineerbuizen. Dat die grachten des winters zullen kunnen bevriezen en daardoor de toegang tot de begraafplaats mogelijk en zelfs gemakkelijk zal worden gemaakt, zoo als vroeger in een der M. v. B. is opgemerkt, kan hier geen ernstig bezwaar opleveren, want wil men op eene begraafplaats doordringen, dan zal men gemakkelijk eenen muur, heining of rasterwerk van slechts twee ellen hoogte kunnen overklimmen en zich nog gemakkelijker door eene heg kunnen dringen of wel daarin eene opening kunnen maken, zoo dit laatste al eens noodig mogt zijn, want er wordt niet gezegd hoe dicht die heg gepoot zal moeten zijn. Welligt zal men mij hier tegenwerpen: acht gij eene gracht om eene begraafplaats zoo wenschelijk, welnu, laat er dan een graven, het wordt u in de wet niet verboden. Ik weet dat wel, mijnheer de President, maar ik weet ook, dat eene gracht met bovendien nog een muur of eene heining of rasterwerk dubbele kosten zal veroorzaken en dat acht ik voor de gemeenten te bezwarend en daarom niet wenschelijk."

De heer VAN BEYMA THOE KINGMA achtte het artikel overtollig. Het sprak z. i. van zelf dat eene begraafplaats afgesloten zou zijn. Men kon het dus aan de gemeentebesturen overlaten te bepalen hoe die afsluiting moest plaats hebben.

De Minister zeide het volgende: "In het decreet van 23 Prairial an XII was ook bepaald dat de begraafplaatsen afgesloten moesten zijn. Dit beginsel heeft men in deze wet willen handhaven. Het denkbeeld van den heer DAM wil ik gaarne overnemen. Alleen wensch ik eene kleine bijvoeging aan zijn amendement.

"De geachte spreker wenscht ook het denkbeeld van afsluiting te behouden, maar dan moet bij de ontheffing door den Koning worden bepaald: "als op eene andere wijze in de afsluiting is voorzien." Kan de geachte afgevaardigde zich daarmede vereenigen, dan wenschte ik te lezen: "Hiervan kan door Ons ontheffing worden verleend indien op andere wijze behoorlijk in de afsluiting is voorzien.""

De heer DAM vereenigde zich met deze redactie, waarmede de Minister het artikel thans wijzigde. Door deze wijziging verviel het amendement en werd het gewijzigde art. goedgekeurd.

Uit het antwoord der Regering blijkt dat zij het denkbeeld van den heer DAM overnam. Het schijnt niet overbodig te herinneren dat het denkbeeld van dezen was, dat afsluiting van eene breede *gracht* voldoende zou worden gekeurd, en dat niet alleen in geval van gebleken noodzakelijkheid, maar ook in andere gevallen dispensatie zou worden verleend.

III. Het voorschrift van art. 18 heeft men, gelijk van zelve spreekt, niet zóó op te vatten alsof de toegang tot de begraafplaatsen voor het publiek, anders dan tot

Art. 19. De algemeene begraafplaatsen worden zóó aangelegd, dat, op verlangen van het bestuur eener kerkelijke gemeente die geen eigen begraafplaats bezit, de lijken van de leden dier kerkelijke gemeente in een afzonderlijk, uitsluitend voor hen bestemd gedeelte kunnen worden begraven. (z)

het begraven, nu gesloten zou moeten zijn. Integendeel hier geldt ook het antwoord door de Regering gegeven op de vraag in het verslag der Eerste Kamer gedaan, wat in art. 41 N°. 12 door feitelijk belemmeren of verhinderen van den toegang moest worden verstaan; of in den regel de toegangen der begraafplaatsen steeds geopend moesten zijn?

De Regering antwoordde: De toegang tot de begraafplaats moet voor hen, die de graven hunner nabestaanden of vrienden willen bezoeken, vrij zijn. Tegen inbreuk op die vrijheid dient de wet te waken. Zie ook de aant. op het genoemde art.

IV. De algemeene regel omtrent de afsluiting der begraafplaatsen is — volgens het antwoord der Regering op eene vraag in het V. V. 58/9 gedaan — alleen voor de begraafplaatsen, niet voor familiegraven in art. 15 bedoeld, voorgeschreven. De wijze waarop deze zullen worden gesloten kon men aan den eigenaar overlaten.

V. Voor wiens rekening komen de kosten van afsluiting? Zal — vroeg men in het V. V. 66/7 — de burgerlijke gemeente die moeten dragen, waar het kerkelijke begraafplaatsen geldt?

Dat de kosten van afsluiting — antwoordde de Regering — ten laste van den eigenaar der begraafplaatsen komen zal wel geen betoog behoeven.

VI. Zie omtrent de afsluiting van de volgens art. 19 voor de gezindten af te scheiden gedeelten der algemeene begraafplaats en omtrent de kosten daarvan de aant. op art. 19 laatste lid, bladz. 287.

VII. Ten aanzien der afsluiting van de reeds bestaande begraafplaatsen, zie men art. 47.

VIII. Zie voorts omtrent de zorg voor de nakoming van art. 18 de aant. VII op art. 16 eerste lid, bladz. 218.

(z) I. De wijzigingen die art. 19 heeft ondergaan zal ik, hoewel de geschiedenis der vier alinea's waaruit het artikel bestaat verder afzonderlijk opgegeven wordt, hier in haar geheel mededeelen wegens het onderling verband der wijzigingen.

In het ontw. 55/6 kwam voor art. 19 alleen deze bepaling voor:

„De algemeene begraafplaatsen worden zóó aangelegd, dat, op verlangen eener godsdienstige gezindte, de lijken van de leden dier gezindte in een afzonderlijk, behoorlijk afgescheiden, uitsluitend

voor hen bestemd gedeelte kunnen worden begraven."

Bij het ontw. 58/9 werd tusschen *gezindte en de lijken* ingelascht: *voor wier leden geene bijzondere begraafplaats in de gemeente bestaat.*

Bij de N. v. W. 58/9 werden weggelaten de woorden: *behoorlijk afgescheiden* en achter het art. als 2° lid gevoegd: *de afscheiding dier gedeelten geschiedt op de wijze in art. 17 1) bepaald*; terwijl verder in het 1ste lid vóór *gedeelte* werd ingelascht: *en van eenen afzonderlijken ingang voorzien.*

Het art. bekwam bij het ontw. 66/7 eene nieuwe alinea, en luidde alsnu: "De algemeene begraafplaatsen worden zóó aangelegd, dat, op verlangen van het bestuur eener kerkelijke gemeente die geen eigen begraafplaats in de gemeente heeft, de lijken van de leden dier kerkelijke gemeente in een afzonderlijk, uitsluitend voor hen bestemd en van een afzonderlijken ingang voorzien gedeelte kunnen worden begraven.

"De inrigting van elk dezer gedeelten wordt door het gemeentebestuur geregeld na daarop het bestuur van de betrokken kerkelijke gemeente te hebben gehoord.

"De afscheiding dier gedeelten geschiedt overeenkomstig art. 18."

Het ontw. 67/8 I liet in het 1ste lid weder weg de woorden: *en van een afzonderlijken ingang voorzien*, maar stelde in de plaats een nieuw 2de lid, luidende:

Ieder zoodanig gedeelte heeft een afzonderlijken ingang, behoudens den hoofdingang, die voor de geheele begraafplaats kan dienen.

Verder werd in het, nu 3de lid, voor *gemeente* gelezen: *gemeenten.*

Bij het ontw. 67/8 II werd voor de woorden *in de gemeente heeft* in de plaats gesteld alleen: *bezit*, en in het 2de lid voor *behoudens den hoofdingang* die gelezen: *behoudens dat één hoofdingang.*

II. Art. 19 staat in verband tot artt. 13 en 14. Hetgeen tot toelichting noodig was, werd door de Regering bij die artt. opgegeven. Men zie de aant. op art. 13 bladz. 168 N°. II en de noot 1, alsmede de aant. op art. 14 bladz. 191 vv. N^s. III en IV, alwaar o. a. ontkennend beantwoord is de vraag, of de kerkelijke gemeente, voor wie op de algemeene begraafplaats een gedeelte is afgezonderd, verplicht is tot het geven van schadeloosstelling aan de burgerlijke gemeente wanneer ze een eigen, bijzondere begraafplaats gaat oprigten.

Zie ook op art. 13, bladz. 169 N°. IV. 1°.

III. Bij de algemeene beschouwingen over het ontw. 58/9 kwam ook het onderwerpelijk artikel ter sprake met het oog op de vrijheid der godsdienstige gezindten. Zie de aant. I op het 3de lid hierna, bladz. 282.

IV. 1°. Uit een ander oogpunt had, bij de opening der algemeene beraadslaging over het wets-ontwerp, de heer VAN DELDEN bezwaren tegen het art.

1) Thans art 18.

Hij meende namelijk dat de regten van de burgerlijke gemeenten werden verkort door de bepalingen van het ontw., waarbij aan de burgerlijke overheid ten aanzien van de eischen der kerk verplichtingen werden opgelegd omtrent de inrigting der burgerlijke begraafplaatsen, die z. i. te vergingen. Het zou welligt in vele gemeenten zoo geregeld worden als het ontw. verlangde, maar de wetgever moest het aan de gemeenteraden overlaten die beschikkingen te nemen, die overeenkwamen met den toestand in elke localiteit.

„Ik vrees — zeide hij — dat uit het voorschrijven van de verplichting om aan de eischen der kerkgenootschappen te voldoen, juist verwarring en onaangenaamheden zullen ontstaan, die men op dit punt zoo veel mogelijk dient te voorkomen. De taak van Staat en Kerk wordt door de bepalingen van het ontwerp verward, het wederzijdsch terrein blijft niet behoorlijk afgebakend. Men zegt wel, dat de begrafenis voor velen eene zaak is, waarmede kerkelijke plegtigheden noodzakelijk verbonden zijn, zoodat de wetgever haar niet mag regelen zonder die plegtigheden in het oog te houden, en dit laatste geef ik gaarne toe, maar de wetgever, die kerkelijke plegtigheden overlatende aan de Kerk, heeft in hoofdzaak slechts te zorgen voor de eischen der openbare orde en der volksgezondheid.

„Er zijn ook andere gebeurtenissen in het menschelijk leven,

waarmede voor zeer velen kerkelijke plegtigheden onafscheidelijk verbonden behooren te zijn: het huwelijk bijv., en nogtans heeft de burgerlijke wetgever dat onderwerp geregeld zonder uitsluiting van de kerkelijke handeling, maar ook zonder inwerking van de kerkelijke overheid op het burgerlijk gebied toe te laten.

„Bij dit wets-ontwerp echter wordt aan de burgerlijke overheid de verplichting opgelegd aan het verlangen der kerkelijke gemeente te gemoet te komen door eene zuiver burgerlijke begraafplaats af te deelen in zooveel deelen als er kerkgemeenten in de gemeente zijn; om die af te sluiten met hooge muren; om voor elke afdeling een afzonderlijken ingang te maken; om politiereglementen vast te stellen na het hooren der kerkelijke overheid. Juist daaruit zullen zeer ligt verwarring en onaangenaamheden tusschen de wereldlijke en de kerkelijke overheid voortvloeijen.

„Ik wil niet verbieden, dat de zaak geregeld worde, zoo als het wets-ontwerp nuttig acht, maar ik wil de beslissing omtrent die nuttigheid overlaten aan den plaatselijken wetgever.”

De Minister beantwoordde de hier geopperde bezwaren niet in de bijzonderheden. Hij wees er alleen op dat bij de opvolgende ontwerpen zooveel mogelijk was getracht aan de verschillende bezwaren te gemoet te komen; hij erkende dat dit wets-ontwerp veel vrijheid gaf aan de kerkgenootschappen, maar dat men juist

gemeend had dat aan het verlangen der Kamer werd voldaan wanneer dat punt in de wet opgenomen werd.

2°. Bij de beraadslaging over het art. zelf had ook de heer WESTERHOFF nog eene opmerking over de algemeene strekking van het art.

Hij had namelijk niets tegen de hoofdbepaling van het art., maar ze kwam hem toch wat ouderwetsch voor en niet strookende met de opgeklearde begrippen van onzen tijd. In het graf zou toch wel alle geloofsgeschil en geloofsverdeeldheid ophouden en ik begrijp niet — zeide hij — waarom ik, overleden zijnde, niet zou kunnen rusten naast een Rooms-Katholiek of naast een Israëliet dien ik, in leven, de hand als vriend gedrukt heb. Doch zijn er die daarover anders denken, ik ben er niet tegen dat aan hun verlangen voldaan worde.

Meer had hij dan ook tegen andere bepalingen van het art.; zie aant. II op het laatste lid bladz. 286.

V. *„opverlangen van het bestuur eener kerkelijke gemeente.”* Uit deze bewoordingen volgt dat geene afscheiding kan of althans behoeft te worden gemaakt op verlangen van eene kerkelijke gemeente die als zoodanig niet bestaat of geen eigen bestuur heeft; zooals ook uit het derde lid van het art. volgt.

VI. *„die geen eigen begraafplaats bezit.”*

Bij de beraadslaging werd over de beteekenis dezer uitdrukking discussie gevoerd. De heer GODEFROI namelijk herinnerde de Kamer het verschil van meening, dat tusschen

den Minister en hem zich geopenbaard had bij de behandeling van art. II omtrent de opvatting van art. 19 (zie de aant. aldaar bladz. 146 v.). De Minister beweerde dat dit artikel alleen toepasselijk was op de kerkelijke gemeente die geen eigen begraafplaats in de burgerlijke gemeente bezat; terwijl spr. uit de algemeenschap der woorden meende te moeten afleiden dat het artikel ook toepasselijk was op eene kerkelijke gemeente, die geen eigen begraafplaats in maar wel buiten de gemeente bezat. Bij deze in zijne oogen algemeene strekking van het artikel, drukte het niet duidelijk de bedoeling van den Minister uit; en daarom wenschte hij dezen te vragen of er eenig bezwaar daartegen zou bestaan, dat achter het woord „begrAAFplaats” werden ingelascht de woorden: „in de gemeente.” Dan zou elke twijfel weggenomen zijn.

De heer HEEMSKERK merkte daartegen op dat de heer GODEFROI door dit amendement nu voor de tweede maal den last die op de burgerlijke gemeente gelegd wordt, zou verzwaren. Eer dat de Minister antwoordde, wenschte hij daarop de aandacht van de Vergadering te vestigen. „Door het amendement op art. 17, — zeide hij — waarmede de Vergadering zich vereenigd heeft, is de burgerlijke gemeente reeds meer bezwaard dan bij 't ontwerp; en door de aanneming van dit amendement zal dit toenemen. Wanneer eene kerkelijke gemeente, ergens gevestigd, hare begraafplaats heeft buiten de burgerlijke gemeente, dan bestaat juist dezelfde *ratio legis*,

als wanneer de kerkelijke begraafplaats *in* de burgerlijke gemeente is. De vraag is alleen, of de kerkelijke gemeente in de gelegenheid is om zelve aan de behoefte van hare geloofsgenooten betrekkelijk het begraven te voldoen. Wanneer echter wordt bijgevoegd wat de heer GODEFROI voorstelt, zal de last voor de burgerlijke gemeente verzaard worden boven hetgeen in het oorspronkelijk wetsontwerp gelegen is.

„Gisteren toonde zich de Kamer, dunkt mij, door de aanneming van het amendement van den geachten spreker uit Nijmegen 1), genegen den last voor de burgerlijke gemeenten te verminderen, en het zij mij geoorloofd te zeggen dat het thans niet zeer consequent zou zijn wanneer een amendement werd aangenomen, waardoor men dien last voor de burgerlijke gemeenten weder zou vermeerderen.”

De Minister antwoordde dat hij reeds bij de behandeling van art. 11 had gezegd dat hij door de aangehaalde woorden begreep kerkelijke gemeenten, die geen eigen begraafplaats bezaten *in* de gemeente. Het sprak z. i. van zelf; volgens art. 13 toch — zeide hij — is elke gemeente verplicht eene openbare begraafplaats te maken, tenzij ontheffing verleend

worde, omdat er een bijzondere begraafplaats in de gemeente is. 2) Ook geloof ik, dat deze bepaling geen bezwaar opleveren zal. De heer HEEMSKERK heeft vooral gewezen op het bezwaar dat weder nieuwe druk op de burgerlijke gemeente zou gelegd worden en bovendien zegt men: hetgeen de heer GODEFROI in het midden brengt slaat alleen op dat speciale geval te Amsterdam. Het komt mij voor dat het artikel in deze geen groot bezwaar kan opleveren, omdat de inkomsten van die begraafplaats veel te naauw in verband staan met de geheele kerkelijke inrigting. Ik geloof werkelijk niet dat Amsterdam zal behoeven over te gaan tot het maken van eene Israëlitische begraafplaats; er zal misschien alleen gevorderd worden, dat een gedeelte voor de Israëlieten worde ingerigt. Het is naar mijne overtuiging beter de voorgestelde woorden niet er bij te voegen, daar de bedoeling duidelijk is dat het niet anders kan zijn dan *in* de gemeente. 3)

De heer GODEFROI repliceerde hierop dat hij geen amendement zou voorstellen, maar zich er toe zou bepalen acte te nemen van de administratieve interpretatie die de Minister van Binnenlandsche Zaken nu reeds aan het artikel had

1) Spreker bedoelde het amendement op art. 13. Zie aldaar, bladz. 174. vv.

2) „Omdat er eene bijzondere begraafplaats in de gemeente is.” Op deze verklaring van de Regering wordt de aandacht gevestigd. Zij erkende dus, dat de strekking van het aangenomen amendement op art. 13 deze was, dat er ontheffing van de verplichting tot het hebben eener algemeene begraafplaats verleend zou worden, omdat bijzondere begraafplaatsen in de behoefte voorzagen, niet alzoo, als tijdelijke overgangsmaatregel om de gemeentebesturen in de gelegenheid te stellen eene algemeene begraafplaats aan te leggen, zooals de Regering later heeft beweerd. Zie aant. VI op art. 13, bladz. 188.

3) Zie ook de rede van den Minister op bladz. 185.

gegeven. Ik breng — zeide hij — daarbij in herinnering dat de Minister, toen ik de bezwaren ontwikkelde die uit art. 11 konden voortvloeiën voor de gemeenten die een eigen begraafplaats *buiten* de gemeente hebben, mij verwezen heeft naar art. 19. Nu zijn door mijn amendement op art. 11 die bezwaren niet geheel weggenomen, maar gedeeltelijk blijven bestaan. Het redmiddel ligt dus in art. 19. Dit wil ik constateren.

Daarop werd de beraadslaging gesloten en art. 19 zonder hoofdelijke stemming goedgekeurd.

Uit het medegedeelde volgt duidelijk dat naar de bedoeling van de Regering het art. moet gelezen worden alsof er stond: „die geen eigen begraafplaats bezit *in de gemeente*.”

Maar waarom deze laatste woorden dan niet in het art. opgenomen? Het is niet juist dat de bedoeling duidelijk zou zijn dat het niet anders kan zijn dan *in de gemeente*, te minder nu de kerkelijke gemeenten reeds zoo zeer zijn bevoorrecht door het amendement op art. 17 waarop de heer HEEMSKERK wees, waardoor voor de kerkelijke begraafplaatsen geene bepaalde uitgestrektheid meer in de wet is voorgeschreven; — te minder ook omdat de herhaalde wijzigingen die de meerbedoelde uitdrukking in de opvolgende ontwerpen had ondergaan, en die op bladz. 275 onder I werden medegedeeld, toch niet zonder bepaald doel konden zijn gemaakt. In het ontw. 58/9 toch werd gelezen: „op verlangen eener godsdienstige gezindte voor wier

leden geene bijzondere begraafplaats *in de gemeente* bestaat.” In het ontw. 66/7 werd nagenoeg hetzelfde gelezen. Doch bij het ontw. 67/8 II werden de woorden: *in de gemeente* weggelaten en voor *heeft* gelezen *bezit*. Deze verandering werd niet toegelicht, maar schijnt het gevolg der wijziging van art. 11, waar de woorden werden bijgevoegd: „uit eene gemeente, *op wier grondgebied eene of meer begraafplaatsen zijn*”, zoodat eene met deze wijziging overeenstemmende redactie werd verkregen, die blijkens de behandeling van art. 11 en 19 de aandacht van de heer GODEFROI niet was ontgaan.

Hoe dit echter zijn moge, de Kamer nam art. 19 zonder amendement aan, en ik voor mij acht het nog zeer aan twijfel onderhevig, of zij geacht kan worden daardoor zich met de opvatting van den Minister te hebben vereenigd, en of zij niet veeleer die van den heer HEEMSKERK, welke ook met de bewoordingen zelve meer overeenstemt, en die steun vindt in de wijzigingen welke het art. had ondergaan, omhelsd heeft.

VII. Door eenige leden der Eerste Kamer werd in haar Verslag de vraag gedaan, of het hoofd der plaatselijke politie de bevoegdheid bezit van te bevelen, dat een lijk van iemand, die bij zijn leven tot eenige kerkelijke gezindheid heeft behoord, begraven worde in het afzonderlijke, uitsluitend voor die kerkelijke gemeente bestemd gedeelte der begraafplaats, ingeval de geestelijkheid dier ker-

kelijke gemeente daartegen bezwaar heeft, dan wel of in zulk een geval de burgemeester moet doen begraven op dat gedeelte der algemeene begraafplaats dat niet uitsluitend voor eenige kerkelijke gemeente is bestemd.

De Minister antwoordde: „De bedoeling van dit art. is, dat, met betrekking tot het gedeelte der begraafplaats dat uitsluitend ter begraving van lijken eener bepaalde gezindte bestemd is, het bestuur dier kerkelijke gezindte beoordeelt, of een lijk, tot die gezindte behoorende, op dat gedeelte begraven zal worden.

„Meent dat bestuur om deze of gene reden zwaarigheid te moeten maken tegen de begraving van een lijk op dat gedeelte, dan zal de burgemeester een andere plek op de begraafplaats daarvoor aanwijzen.”

VIII. Eene belangrijke vraag wensch ik nog hier ter plaatse te behandelen, namelijk of art. 19 van toepassing is op de bij het inwerking treden der wet reeds *bestaande* algemeene begraafplaatsen, zoodat ook op deze, gelijk op de nieuw aan te leggen begraafplaatsen, eene afscheiding voor de kerkelijke gemeenten, des verlangd, moet plaats hebben?

Let men alleen op den aanhef van het art.: „De algemeene begraafplaatsen worden *zóó aangelegd*,” dan zou men tot de gevolgtrekking kunnen komen, dat het art. alleen zag op de na invoering der wet aan te leggen begraafplaatsen.

Tot deze letterlijke opvatting mag men zich echter niet laten verleiden, indien het verband der wet en harer geschiedenis, zooals blijken zal, daarmede in tegenpraak is. Ook kan het woord *aangelegd* hier zeer wel eensluitend worden geacht met *ingerigt*.

Men zou verder kunnen aanvoeren dat volgens art. 47 zooals het luidde in het ontw. 55/6 (toen art. 38), de bestaande begraafplaatsen binnen vijf jaren moesten zijn ingerigt niet alleen overeenkomstig art. 17 (uitgestrektheid) en art. 18 (afsluiting), maar ook overeenkomstig art. 16 (afstand van de kom) en art. 19 (afscheiding voor de gezindten), terwijl daarentegen bij het ontw. 58/9 en later, en volgens het tegenwoordig art. 47, de aanhaling dezer twee artt. 16 en 19 is weggelaten. Ook den heer GODFROI ontging het niet 1), dat art. 47 niet naar art. 19 verwees.

Nogtans kan ook dit laatste de vraag niet beslissen.

Uit art. 45 en de beraadslaging over dat art., en uit verscheidene verklaringen der Regering blijkt, dat art. 19 wel degelijk ook op de bestaande begraafplaatsen van toepassing is.

Art. 45 namelijk staat toe dat de thans aanwezige begraafplaatsen blijven bestaan, mits op een afstand van 35 meters van eene bebouwde kom gelegen en — hierop komt het aan — *overigens aan de vereischten dezer wet voldoende*.

En nu behoort tot het vereischte dezer wet, dat de alge-

1) Zie de beraadslaging over art. 11, bladz. 147.

Ieder zoodanig gedeelte heeft een afzonderlijken ingang, behoudens dat één hoofdingang voor de geheele begraafplaats kan dienen. (a)

meene begraafplaatsen zóó worden aangelegd dat ze kunnen worden afgescheiden wanneer een kerkbestuur, geen eigen begraafplaats bezittende, dit verlangt.

Voldoen ze dus niet aan het genoemde vereischte, dan moet dit, zoo verlangd, alsnog geschieden, en zoo dit niet kan, dan behoort eene nieuwe begraafplaats te worden aangelegd, terwijl Gedeputeerde Staten, behoudens hooger beroep, op de geschillen beslissen die over de toepassing van art. 45 eerste lid, mogten rijzen.

Dit gevoelen wordt bevestigd door de beraadslaging over art. 45, uitvoeriger bij dat art. mede te deelen. Door den heer VAN BEYMA werd namelijk bij amendement voorgesteld de gecursiveerde woorden weg te laten, omdat vele bestaande begraafplaatsen niet zouden voldoen aan het voorschrift van art. 19, en de ligging der graven niet zou voldoen aan art. 22.

De Regering achtte het amendement niet aannemelijk: art. 19 zou geen bezwaar opleveren; art. 15 toch van het decreet van Prairial 1) schreef ongeveer hetzelfde voor, en verder zou er, blijkens art. 19 zelf, geen sprake van scheiding zijn, indien de kerkelijke gemeente het niet verlangde.

Het amendement werd dan ook met 45 tegen 14 stemmen *verworpen*.

Nu verwijst art. 47, wel is waar, niet meer, zooals in het ontw. 55/6, naar art. 19, maar daaruit volgt alleen dat voor de uitbreiding en de afsluiting der bestaande begraafplaatsen volgens de artt. 17 en 18, welke artt. nu alleen zijn aangehaald, wèl een termijn van vijf jaren is toegestaan, maar dat deze termijn niet openstaat voor het voldoen aan het vereischte van art. 19, en dat dus na invoering der wet reeds dadelijk daaraan behoort te worden voldaan, wanneer een kerkbestuur overeenkomstig dat art. het verlangt.

Zoo werd door den Minister bij art. 19, in zijn antwoord hierboven onder VI medegedeeld, verklaard dat Amsterdam niet zou behoeven over te gaan tot het maken van eene Israëlietische begraafplaats, maar misschien alleen gevorderd zou worden, dat een gedeelte (der bestaande begraafplaats n.l.) voor de Israëlieten werd ingerigt.

En blijkens het V. V. 59/60, medegedeeld bij art. 13 bladz. 169, ging ook de Kamer van de meening uit dat art. 19 ook voor de bestaande begraafplaatsen van toepassing was.

(a) I. „afzonderlijken ingang.”

In het V. V. 58/9 klaagde men dat in het art. eene bepaling werd gemist, als in het decreet van

1) Zie de aant. op art. 13, bladz. 168, *noot*.

De inrigting van elk dezer gedeelten wordt door het gemeentebestuur geregeld, na daarop het bestuur van de betrokken kerkelijke gemeenten te hebben gehoord. (b)

Prairial, dat ieder afgescheiden gedeelte eener algemeene begraafplaats een bijzonderen ingang hebben moet, welke bepaling waarschijnlijk ook met het oog op de Israëlieten was geschreven, die daarop om meer dan ééne reden bijzonderen prijs stelden.

Bij de N. v. W. werd hieraan voldaan.

Blijkens het V. V. 66/7 vreesden men verkeerde opvatting der bepaling (die toen nog in alinea 1 opgenomen was). Al had toch ieder afgezonderd gedeelte een afzonderlijken ingang, zoo kon het toch — meende men — niet in de bedoeling liggen één algemeenen ingang voor allen onmogelijk te maken, van waar dan wegen naar de afgezonderde gedeelten zouden leiden. Zóó ver behoefde de afscheiding dan toch niet gedreven te worden. Er waren van water doorsneden, op gepaste wijze voor de onderscheidene gezindten ingerigte kerkhoven, waar men den algemeenen ingang wel gebruiken moest.

Deze opmerking had ten gevolge dat de bepaling omtrent het vereischte van afzonderlijken ingang uit het 1ste lid werd geligt, en in een nieuw, thans het 2de, lid opgenomen en daarbij gevoegd werd: *behoudens den hoofdingang die voor de geheele begraafplaats kan dienen.*

II. Bij het ontw. 67/8 II werd de redactie van het 2de lid ge-

wijzigd, zonder dat de bedoeling daarvan blijkt. Ze schijnt deze te zijn dat, terwijl de vroegere redactie medebragt dat er steeds een hoofdingang nevens de afzonderlijke ingangen moest zijn, het imperatieve van dit voorschrift zou worden weggenomen. Volgens de tegenwoordige redactie is het aanbrenge van een afzonderlijken hoofdingang facultatief.

III. Zie ook de aant. II op het laatste lid, blaz. 286.

(b) I. 1°. Onder de algemeene beschouwingen over het ontw. 58/9 kwam in het V. V. met betrekking tot de afscheiding der algemeene begraafplaatsen een en ander voor dat, hoewel het ook op andere bepalingen ziet, hier dient te worden vermeld. Men beweerde dat, ook wat de afgescheiden gedeelten op de algemeene begraafplaatsen betrof, uitsluitend voor de lijken der leden eener godsdienstige gezindte bestemd, geenszins alles in het oog gehouden scheen, wat die afscheiding doel kon doen treffen. Het decreet van 12 Prairial XII^{de} jaar hield in sommige opzigten beter in het oog wat billijkerwijs door de gezindten kon worden verlangd. Men wees daarbij op art. 21 (nu gewijzigd) van het ontwerp hetwelk eene moeilijk te verdedigen beperking bragt in hetgeen, volgens de bestaande

verordeningen, aan Roomsch-Katholijken niet geweigerd mogt worden. Ook scheen het te ver te gaan, dat art. 26 de algemeene begraafplaatsen zoo uitsluitend onder het burgerlijk toezigt stelde. Voor zoo ver die begraafplaatsen afgescheiden gedeelten voor de onderscheidene gezindten bevatten, zou eenig voorbehoud omtrent het toezigt van de zijde dier gezindten niet overtollig geweest zijn. Hoezeer men het ook goedkeurde dat van de zijde van het burgerlijk gezag gewaakt werd voor al wat de openbare orde en den openbaren gezondheidstoestand betrof, moest toch de invloed der gezindte op hetgeen meer uitsluitend tot haar gebied behoorde niet worden uitgesloten, en kwam het zelfs billijk voor, dat bijv. de benoeming van doodgravers en verdere beambten voor ieder afgescheiden gedeelte, althans waar zulk eene schikking mogelijk ware, van de kerkelijke gemeente uitging, hetgeen volgens art. 27 van het ontwerp niet het geval zou zijn.

De Regering antwoordde: Het beheer over de afgescheiden gedeelten der algemeene begraafplaatsen voor bijzondere gezindten behoort uitsluitend aan het gemeentebestuur. Het zijn inrigtingen door en ten koste der gemeente aangelegd en waarvoor zij dus behoort te waken. De aanstelling van beambten voor deze gemeentebestuur worden aangesteld, moet hier worden behouden, terwijl het

aan de besturen blijft overgelaten, ten aanzien van de te benoemen personen met de kerkelijke gemeenten zoo noodig in overleg te treden (zie over de artt. 21, 26 en 27 verder de aant. op die artt.).

2°. In het ontw. 66/7 nogtans, dat vooral zich tot beginsel stelde dat de wetgever alles behoort te vermijden, wat de gezindten in de behartiging harer godsdienstige belangen zou kunnen belemmeren, werd art. 19 met eene nieuwe bepaling aangevuld, waarbij aan het gemeentebestuur uitdrukkelijk is opgedragen de inrigting van de afzonderlijke deelen der begraafplaats te regelen, en daarop vooraf het bestuur van de betrokken kerkelijke gemeente te hooren.

3°. Bij het V. V. 66/7 kwamen eenige leden op tegen de bepaling, dat de inrigting van het voor de lijken van de leden eener kerkelijke gemeente afgezonderd gedeelte der algemeene begraafplaats door het gemeentebestuur wordt geregeld. Zij zagen daarin geen genoegzamen waarborg voor de eerbiediging der godsdienstige begrippen van hen, die op zoodanige afzonderlijke begraafplaats prijs stelden. Het bestuur der kerkelijke gemeente zou volgens het artikel wel worden gehoord; maar er bestond geen zekerheid, dat aan de wenschen, door dat bestuur geuit, zou worden voldaan. Aan het regt om een afzonderlijke begraafplaats te bezitten, moest, zou het van genoegzame beteekenis zijn, dat verbonden zijn om de inrigting naar eigen inzicht te regelen. Anderen

gingen niet zoo ver, maar deden toch opmerken, dat nog niet geheel voldaan was aan de opmerking, op blad 12 van het Voorloopig Verslag over het ontwerp van 1858 en 1859 gemaakt, in zoover de bepaling ontbrak omtrent de *uitgestrektheid* van het afgescheiden gedeelte voor elke godsdienstige gezindte. Art. 17 scheen toch hier niet toepasselijk. 1)

De Regering gaf in antwoord hierop te kennen: „De inrigting van het gedeelte der algemeene begraafplaats, dat ten behoeve eener godsdienstige gezindte in gebruik wordt gegeven en gemeente-eigendom is en blijft, kan niet wel anders dan aan het gemeentebestuur worden overgelaten.

„Tot waarborg voor eerbiediging van ieders godsdienstige begrippen strekt, dat over die inrigting het betrokken kerkbestuur worde gehoord, gelijk het ontwerp voorschrijft. Zij, die met dezen waarborg niet te vreden zijn, houden misschien niet genoeg in het oog, dat, wanneer er vrees mogt bestaan voor miskenning van billijke aanspraken, de kerkgenootschappen in de vrijheid, hun bij art. 14 verzekerd, een krachtigen steun zouden vinden tegenover het burgerlijk bestuur.”

4°. Het hooren van het betrokken kerkbestuur zou dus, volgens dit antwoord, strekken tot waarborg voor eerbiediging van ieders godsdienstige begrippen. De heer GODEFROI beriep zich dan ook

op art. 19, 3de lid, toen zijn amendement in behandeling was strekkende om eene gelijke bepaling te verkrijgen in de artt. 8 en 28 voor de vaststelling van plaatselijke verordeningen. Zie de aant. aldaar.

Men heeft echter te regt gewezen op het verschil tusschen beide gevallen. Toen — bij de beraadslaging over art. 28 — gaf de oud-Minister HEEMSKERK, die bij zijne M. v. T. 67/8 I het bovengenoemde motief voor het hooren der kerkbesturen in het geval van art. 19 had opgegeven, een ander motief daarvoor aan, namelijk de *billijkheid*, omdat het hier betrof de inrigting van eene begraafplaats bepaaldelijk ten dienste van eene kerkelijke gemeente, door de zorg van burgemeester en wethouders.

Het motief van het amendement op art. 28 echter zou zijn de vrees dat de gemeenteraad de godsdienstige gevoelens niet genoegzaam zou in acht nemen. Dit was dus een geheel andere zaak.

De heer BLUSSÉ voegde er nog tot aanduiding van het verschil bij, dat, in het geval van art. 19, het verlangen om een afgezonderd deel der begraafplaats te erlangen, eerst moest uitgaan van het kerkbestuur; er moesten onderhandelingen, nadat dit te kennen gegeven was, geopend worden en dan sprak het van zelf dat men zich verstond over de inrigting van dergelijke begraafplaats. Bij art. 28 was het eene andere zaak. 2)

Het komt mij voor dat door

1) Zie over het laatste punt de volgende bladz. onder II.

2) Door den heer GODEFROI werd nu tegen het aangevoerde wel te berde

deze toelichtingen de eigenlijke strekking van het hooren der kerkbesturen volgens art. 19 beter wordt aangeduid, dan zooals die in de M. v. T. 67/8 werd opgegeven.

Overigens herinner ik aan het door de Regering in dezelfde M. v. T. gezegde met betrekking tot het opgraven van lijken in niet-eigen graven, hetwelk bij art. 12, bladz. 152 onder VII is opgegeven, dat namelijk wanneer een gedeelte der algemeene begraafplaats voor eene bepaalde godsdienstige gezindte wordt ingerigt, daarmede niet in strijd met de godsdienstige begrippen dier gezindte mag worden gehandeld.

5°. Nog vermeld ik hier, dat bij het ontw. 67/8 I in het 3de lid het woord *gemeente* dat vroeger voorkwam, is veranderd in het meervoudige *gemeenten*.

Hoewel niet toegelicht, is de strekking dezer verandering duidelijk. Heeft namelijk eene afscheiding plaats op verlangen van het bestuur van ééne kerkelijke gemeente, dan zijn ook een of meer der andere gezindten daarin „betrokken”, en moeten dus evenzeer gehoord worden.

II. Art. 19 zwijgt omtrent de *uitgestrektheid* van het afgescheiden gedeelte voor elke kerkelijke ge-

meente. Blijkens het V. V. 58/9 was dit eene der bedenkingen tegen het art.; men vreesde dat daaruit naderhand ligt verschil kon ontstaan, en dan zou de vraag rijzen, door welk gezag over dit punt uitspraak moest worden gedaan. Art. 15 van het decreet van Prairial was vollediger; het beval eene verdeeling der begraafplaats *en proportionnant cet espace au nombre d'habitans de chaque culte*.

De Regering verwees in hare M. v. B. 58/9 naar art. 17. Zou toch het voor eene bepaalde gezindte afgestaan gedeelte op eene algemeene begraafplaats aan de wet voldoen, dan moest het minstens tienmaal de oppervlakte hebben, die benoodigd was voor het gemiddeld 1) getal der aldaar jaarlijks te begraven lijken.

Geschiedde dit niet, het gemeentebestuur zou dan later door het voorschrift van art. 23 verplicht worden, eene nieuwe begraafplaats voor die gezindte te maken.

Zooals reeds bladz. 283 onder 3°. werd megedeeld, maakten de leden, die volgens het V. V. 66/7 de bepaling dat het *gemeentebestuur* de inrigting van de afgescheiden gedeelten der begraafplaats zou regelen goedkeurden, evenwel de opmerking dat nog de bepaling ontbrak omtrent de uitge-

gebragt, dat het in art. 28 gold *verordeningen voor alle begraafplaatsen in de gemeente*, dus ook voor *alle kerkelijke begraafplaatsen*, en ook voor *bijzondere kerkelijke begraafplaatsen*, even als voor de kerkelijke afdeelingen van de *algemeene begraafplaats*, en hij kon dus niet inzien, waarom in dit opzigt verschil tusschen de artt. 19 en 28 zou moeten bestaan. Maar dit antwoord kan m. i. de door bovengenoemde leden aangevoerde punten van verschil niet opheffen.

1) Lees thans: *vermoedelijk*.

De afscheiding dier gedeelten geschiedt overeenkomstig art. 18. (c)

strekteid van het afgescheiden gedeelte voor elke godsdienstige gezindte, want art. 17 scheen hun toe hier *niet* van toepassing te zijn.

In het t. a. p. mede opgegeven antwoord verklaarde de Regering zich niet nader over die toepasselijkheid van art. 17. Deze is evenwel niet twijfelachtig, zoowel op de gronden in de M. v. B. 58/9 zoo even opgegeven, als omdat door het geven van minder uitgestrektheid aan de af te scheiden deelen als art. 17 voor het geheel der begraafplaats vordert, de geest van art. 19 zou worden miskend.

III. Omtrent het verkrijgen van regt tot begraven in eigen graven op de afgescheiden gedeelten, zie men de aant. op art. 20.

(c) I. In het eerste ontw. was er omtrent de wijze van afscheiding geene afzonderlijke alinea, maar las men in het 1ste lid: "*behoorlijk afgescheiden . . . gedeelte.*"

Deze woorden lieten echter, volgens het V. V. 58/9, meer dan ééne opvatting toe en konden tot botsing aanleiding geven. Art. 15 van het decreet van Prairial was vollediger, zeide men; het beval afscheiding *par des murs, haies ou fossés.*

Bij de N. v. W. werd dientengevolge bij eene nieuwe alinea eene afscheiding voorgeschreven *op de wijze in art. 18 bepaald.*

Deze laatste woorden werden bij het ontw. 66/7 veranderd in:

overeenkomstig art. 18 en zulks waarschijnlijk omdat bij hetzelfde ontw. aan art. 18 een tweede lid was bijgevoegd, tengevolge waarvan, van de *wijze* van afsluiting in het eerste lid voorgeschreven, door den Koning ontheffing kan worden verleend.

Men schijnt dus te mogen aannemen, dat ook ontheffing kan worden verleend van de voorgeschreven wijze van afsluiting der afzonderlijke deelen van de begraafplaats.

II. De heer WESTERHOFF had bezwaar tegen de bepalingen dat ieder gedeelte een afzonderlijken ingang zou moeten hebben, behoudens dat één hoofdingang voor de geheele begraafplaats zou kunnen dienen en dat de afscheiding dier gedeelten bovendien zou moeten geschieden overeenkomstig art. 18, dus door een muur, heining, rasterwerk of heg ter hoogte van ten minste twee ellen. Behalve dat de begraafplaatsen door al dat muur- en rasterwerk het aanzien van vestingwerken zouden verkrijgen en broeinesten en reservoirs worden van lijkucht, zag hij daarin hoegenaamd geen nut, wel weer groote uitgaven voor de gemeente. De afscheiding kon op veel eenvoudiger en minder kostbare wijze plaats vinden. Overigens was het wat vreemd, dat hier het bepaalde in de laatste alinea van art. 18 gemist werd. Was dat toeval of was die weglating hier met opzet geschied?

De Minister antwoordde dat hij

Art. 20. Indien daartoe voldoende ruimte bestaat, wordt op de algemeene begraafplaatsen gelegenheid gegeven, het uitsluitend regt om lijken in een bepaald graf te doen begraven, hetzij voor onbepaalden tijd, hetzij voor den tijd van minstens tien jaren, te verkrijgen.

De hiervoor te betalen prijs wordt op dezelfde wijze als het in art. 30 bedoelde begrafenisregt vastgesteld. (d)

die afscheiding niet van dat groote belang achtte; het rasterwerk bij art. 18 voorgeschreven kon z. i. niet zoo kostbaar zijn bij de inrigting van eene begraafplaats. Hij keurde het dus wenschelijk dat dit punt wel degelijk werd behouden.

Op de vraag, door den heer WESTERHOFF aan het slot zijner rede gedaan, is niet geantwoord: ik moet dus daaromtrent naar het onder I opgemerkte verwijzen.

III. De kosten der afscheiding overeenkomstig art. 18 komen ten laste der burgerlijke gemeente, aan welke de algemeene begraafplaats behoort en blijft behooren, en dus niet ten laste der kerkelijke gezindten door welke de afscheiding is verlangd, evenmin als de kosten van het afgescheiden terrein zelf.

(d) I. Art. 20 luidde in het ontw. 55/6: „Indien daartoe voldoende ruimte bestaat, wordt aan de ingezetenen gelegenheid gegeven, het uitsluitend regt om lijken in een bepaald graf op de begraafplaats te doen begraven, hetzij voor altijd, hetzij voor zekeren tijd, te verkrijgen.

„De hiervoor te betalen prijs wordt tegelijk met en op dezelfde wijze als het in art. 28 1) bedoelde regt vastgesteld.”

Bij de N. v. W. 58/9 werd achter het woord *wordt* in het eerste lid ingelascht: *op de algemeene begraafplaatsen*, en de woorden *op de begraafplaats* weggelaten.

Het ontw. 66/7 liet in het 1ste lid vervallen: *aan de ingezetenen*, en stelde voor: *hetzij voor zekeren tijd* in de plaats *hetzij voor den tijd van minstens tien jaren*, terwijl in het 2de lid werden weggelaten de woorden *tegelijk met en*, en voor *regt* werd gelezen: *begravenisregt*.

Bij het ontw. 67/8 I werden de woorden *voor altijd* veranderd in: *voor onbepaalden tijd*.

Door den heer DUMBAR werd een amendement voorgesteld, strekkende om art. 20 aldus te lezen:

„Indien daartoe voldoende ruimte bestaat, kunnen op de algemeene begraafplaatsen grafuimten in eigendom worden afgestaan. De voorwaarden waarop en de prijs waarvoor die afstand plaats heeft

1) Thans art. 30.

zijn onderworpen aan de goedkeuring van Gedeputeerde Staten."

Het amendement werd met 35 tegen 11 stemmen *verworpen*.

II. Het art. werd aldus toege-licht: Het decreet van 23 Prairial XIIde jaar liet het verkrijgen van terrein op de begraafplaatsen tot stichting van eigen graven niet toe dan tegen uitkeering eener gift aan de armen of aan gestichten van liefdadigheid, behalve de som die daarvoor aan de gemeente moest worden voldaan 1). Deze voorwaarde, niet overeenkomstig met het beginsel van art. 254 der gemeentewet, en onnoodig in een land waar liefdadigheid een hoofdtrek van het karakter der natie uitmaakt, is weggelaten.

III. "*Indien daartoe voldoende ruimte bestaat.*"

1°. Uit deze beperking volgt, dat geene *verplichting* bestaat om aan de algemeene begraafplaatsen een zoodanige uitgestrektheid te geven dat eigen graven kunnen worden afge-staan. Zie ook de M. v. B. 58/9 op art. 17, in de aant. aldaar medege-deeld op bladz. 260 onder 1°.

Maar, is voldoende ruimte aan-

wezig, dán is het voorschrift gebiedend.

2°. Het art. maakt geen onderscheid of de begraafplaats al of niet in afgezonderde gedeelten voor de kerkelijke gemeenten is geschei-den overeenkomstig art. 19.

Men mag verwachten dat de regeling door de gemeentebesturen volgens het derde lid van dat art. na verhoor der betrokken kerkbe-sturen vast te stellen, zoodanig zal zijn, dat voldoende ruimte voor eigen graven zij op elk der afge-scheiden gedeelten, hetgeen blijkbaar de bedoeling der wet moet worden geacht.

IV. "*op de algemeene begraaf-plaatsen.*" In het eerste ontw. kwam het woord *algemeene* niet voor: het werd bij de N. v. W. 58/9 ingelascht. Het art. geldt dus niet voor de bijzondere be-graafplaatsen; aldaar is men vrij een uitsluitend regt tot begraven te geven of niet, al bestaat daarvoor voldoende ruimte.

V. In de eerste ontwerpen werd gelezen: "*wordt aan de ingezete-nen gelegenheid gegeven.*" Bij het ontw. 66/7 werden de ge cursi-

1) Artt. 10, 11 en 12 van het decreet, waarvoor thans artt. 20 en 21 dezer wet gelden, hielden het volgende in:

Art. 10. Lorsque l'étendue des lieux consacrés aux inhumations le permettra, il pourra y être fait des concessions de terrains aux personnes qui désireront y posséder une place distincte et séparée pour y fonder leur sépulture et celle de leurs parens ou successeurs, et y construire des caveaux, monumens ou tombeaux.

Art. 11. Les concessions ne seront néanmoins accordées qu'à ceux qui offriront de faire des fondations ou donations en faveur des pauvres et des hôpitaux, indépendamment d'une somme qui sera donnée à la commune, et lorsque ces fondations ou donations auront été autorisées par le Gouvernement, dans les formes accoutumées, sur l'avis des conseils municipaux et la proposition des préfets.

Art. 12. Il n'est point dérogé, par les deux articles précédens aux droits qu'a chaque particulier, sans besoin d'autorisation, de faire placer sur la fosse de son parent ou de son ami une pierre sépulcrale ou autre signe indicatif de sépulture, ainsi qu'il a été pratiqué jusqu'à présent.

veerde woorden weggelaten, waarschijnlijk om ook gelegenheid te geven aan niet-ingezetenen om het uitsluitend regt tot begraven te verkrijgen.

Vermits evenwel naar het hoofdbeginsel der wet elke gemeente eene algemeene begraafplaats moet hebben, staat het aan het gemeentebestuur vrij, ook al bestaat er voor niet-ingezetenen nog voldoende ruimte, om het regt alleen te geven aan ingezetenen der gemeente of gemeenten ten behoeve van welke volgens art. 13 de begraafplaats is ingerigt.

Zie echter over het behoud van het verkregen regt bij vertrek uit de gemeente, bladz. 165 onder IV.

Over het regt te heffen van niet-ingezetenen, zie men de aant. op art. 30.

VI. *voor onbepaalden tijd.*"

In de eerste ontwerpen werd hiervoor gelezen: *voor altijd*. De aanmerking, op deze uitdrukking gemaakt bij art. 12, werd in het V. V. 66/7 ook hier en mede ten opzichte van art. 32, 2de lid herinnerd. Daaraan werd door de Regering het verlangde gevolg gegeven. Zie de aant. op art. 12, bladz. 154 vv. onder I en II.

VII. Over den *aard* van het regt hier vermeld, is veel verhandeld. Aangezien dit punt ook bij art. 12 ter sprake kwam, is het aldaar in zijn geheel medegedeeld; zie bladz. 154—167 onder II—

VIII, alwaar de discussie over art. 20 voorkomt op bladz. 160—164. De lezer wordt derhalve naar die aant. verwezen. Zie ook de aant. op art. 25.

VIII. Volgens de rede van den heer DUMBAR, overigens medegedeeld bij art. 12, was in het daarbedoelde adres van Deventer ook op het *huren* van een graf gewezen, waarover deze wet zwijgt. Ik neem daaruit aanleiding op te merken dat, gelijk een burgerregtelijk eigendom van een graf op de algemeene begraafplaats volgens deze wet niet kan worden erkend, evenmin graven op de algemeene begraafplaats naar het burgerlijk regt kunnen worden *verhuurd*, en dus ook niet meer van *huurgraven*, eene tot dusver veel voorkomende terminologie, gesproken kan worden.

De wet kent slechts *eigen* graven; de overige zou men kunnen noemen *niet-eigen* of *algemeene* graven.

IX. Over het behoud van het volgens dit art. verkregen regt, wanneer de begraafplaats wordt gesloten, zie men ook de aant. op art. 25, en over het kosteloos verkrijgen van dat regt op de alsdan nieuw aan te leggen begraafplaats, de aant. op de overgangsbepalingen.

X. De voor het regt te bepalen prijs wordt op dezelfde wijze als het in art. 30 bedoelde begrafenisregt vastgesteld.

Aldus schrijft art. 20 tweede lid de wijze van vaststelling van den te betalen prijs voor. Zij zal namelijk moeten geschieden als die van het begrafenisregt, bij wijze van belastingheffing ingevolge art. 232 volg. der gemeentewet, onder goedkeuring des Konings.

Is alzoo de prijs voor het uit-

sluitend regt tot begraven in een bepaald graf, *belasting*?

Bij de beraadslaging over het art., reeds medegedeeld bij art. 12, bladz. 160—164, is over dit punt gehandeld. Ik zal dit hier nog kortelijk resumeren.

De heer DUMBAR die een *eigendomsregt* op het graf had willen erkend zien, was n. l. van oordeel dat volgens art. 20 niet anders werd toegekend dan het gebruik maken van eene gemeentelijke inrigting, tegen betaling van zekere retributie, die bij de gemeentewet was gelijkgesteld met eene belasting.

De heer PIJNAPPEL beschouwde het verschil over de vraag of die retributie belasting was, als een zuiver doctrinair verschil.

De heer VAN DELDEN meende dat uit art. 20 tweede lid niet kon worden afgeleid dat de te betalen prijs als eene plaatselijke belasting te beschouwen ware: die bepaling besliste niets en zeide alleen op welke wijze die prijs zou worden vastgesteld, en hij meende ook dat die prijs *niet* gelijk te stellen was met eene plaatselijke belasting.

De heer DUMBAR bestreed het gevoelen dat het hier alleen een doctrinair verschil zou zijn: het koopen tegen zekeren koop prijs was iets geheel verschillends van het betalen van zekere retributie voor het gebruik van iets. En wat de heer VAN DELDEN in de wet

las kon hij er niet in vinden. Het was mogelijk dat de prijs iets anders was dan een gewoon belastingtarief, maar dan was het toch onbepaald uitgedrukt.

De Minister verklaarde als de bedoeling van het artikel, dat men zich niet koopen zou een stuk grond, maar het uitsluitend regt om daar te begraven. En dat zou dan niet betaald worden als eene belasting, maar bij de vaststelling van de tarieven 1) eenvoudig worden bepaald, dat men voor het uitsluitend regt om ergens te begraven, zal betalen, in eens af, eene zekere som. Die bepaling zou dan door den Koning goedgekeurd worden.

Volgens deze verklaring van den Minister, waarop art. 20 onveranderd werd goedgekeurd, wordt de prijs voor het uitsluitend regt om te begraven in een bepaald graf, niet betaald als eene belasting.

En toch meen ik dat deze verklaring in ons Staatsregt, naar deze wet en naar de gemeentewet althans, geen steun vindt en dus niet kan worden aangenomen.

De algemeene begraafplaats krachtens deze wet is eene openbare gemeente-inrigting, d. i. eene zoodanige die bestemd en dienende ten algemeenen nutte, door het gemeentelijk gezag wordt beheerd. 2)

Het uitsluitend regt om in een bepaald gedeelte dier begraafplaats te begraven is — gelijk we bij art. 12 zagen — geen eigendoms-

1) Hieromtrent zij evenwel opgemerkt, dat het bedrag niet tegelijk met die vaststelling der tarieven behoeft te worden bepaald. Zie aant. XIII hierna.

2) Mr. VAN OOSTERWIJK, a. g. w. bladz. 1172.

regt, maar een publiek regt, een regt van gebruik en genot van die openbare gemeente-inrigting.

En nu worden volgens art. 238 der gemeentewet o. a. voor plaatselijke belastingen gehouden of daarmede, wat de toepassing van art. 232—237 betreft, gelijk gesteld de in naam der gemeente gevorderde begrafenisregten en andere gelden voor het gebruik of genot van openbare gemeente-inrigtingen en van door of van wege het gemeentebestuur verstrekte diensten.

De wetgever heeft onder *belasting* begrepen 1): al wat van de inwoners der gemeente wordt geheven, wanneer deze gebruik maken of genot hebben van iets, waarvan hun het gebruik of genot om niet zou toekomen, ware door de plaatselijke verordeningen aan dat gebruik of genot niet het betalen eener som gelds verbonden. Hij heeft dit gedaan ten einde daarop alle waarborgen, tegen ongepaste belasting geschonken, te kunnen toepassen, opdat niet in de mee-

ning of onder voorwendsel, zoodanige heffing zij geene belasting, een druk op de ingezetenen zou worden gelegd, die onder een anderen naam niet zou zijn toegelaten.

Een en ander geldt ook den in art. 20 bedoelden prijs. Hij wordt in naam der gemeente krachtens regeringsregt ten behoeve der publieke dienst gevorderd voor het gebruik of genot van eene openbare gemeente-inrigting, en de zoo even bedoelde waarborgen kunnen zeker ten opzichte der heffing van begrafenis- en dergelijke regten, die hier en daar soms tot buitensporige hoogte werden opgedreven, evenmin worden gemist als ten opzichte der overige regten in art. 238 der gemeentewet opgenoemd.

Die prijs behoort alzoo ongetwijfeld tot de regten van art. 238, en het karakter van belasting voor zoover de gemeentewet het aan die regten geeft 2), kan er moeilijk aan worden ontzegd.

De begrafeniswet leidt ook niet

1) Zie a. g. w., bladz. 1289 v.

2) Volgens den heer DE BOSCH KEMPER, Handl. tot de kennis van het Ned. Staatsregt en Staatsbestuur, bladz. 510, moeten tot het begrip van belasting in ons Staatsregt te zamen komen de twee volgende vereischten:

1º. dat het geld geheven wordt tot stijving van de schatkist, tot voorziening in de algemeene behoeften, en niet tot bijzonder doel;

2º. dat de betaler voor de belasting immediaat niets voor de belasting ontvangt. Eene betaling voor een genotene dienst, voor een ontvangen voorwerp, is geene belasting.

Dat dit de staatsrechtelijke beteekenis van *belasting* is, blijkt volgens den S. overtuigend uit de geschiedenis der grondwettige bepaling in de onderscheidene staatsregelingen.

In overeenstemming hiermede beweert de S., bladz. 622, met het oog op art. 238 der gemeentewet, dat op de vraag, welk begrip de Grondwet aan belastingen heeft gehecht? het volkomen bewijsbaar is, dat het begrip van eene betaling voor het gebruik van eene openbare inrigting nimmer als belasting is beschouwd. Hij keurt daarom art. 238 af, en juist art. 254 ontleent volgens hem aan de regten in art. 238 opgenoemd, den aard van belastingen.

Doch ook die S. zelf is van oordeel dat men zich, ten opzichte van de plaatselijke belastingen, aan de onschendbare uitspraak des wetgevers zal moeten onderwerpen. Dit beheerscht m. i. ook de boven behandelde vraag.

tot eene andere meening: ook hier staat de verklaring van den Minister en van den heer VAN DELDEN alleen.

Art. 20 tweede lid moge slechts bepalen de wijze van vaststelling van den prijs voor het regt, maar juist door te bepalen dat deze zal worden vastgesteld op dezelfde wijze als het begrafenisregt, wordt de zaak in den aangegeven zin beslist, en wel door het vereischte der Koninklijke goedkeuring van het bedrag. Daardoor wordt het grondwettig karakter van belasting aan den bedoelden prijs gehecht. Naar de Grondwet laat zich anders dit vereischte niet regtvaardigen en zou de regeling der zaak geheel aan het plaatselijk gezag moeten zijn overgelaten. Ongrondwettigheid der begrafeniswet mag niet worden *verondersteld*, wat daarvan ook overigens zijn moge.

Nu mogen er verschilpunten overblijven tusschen de betaling van art. 20, en het meerendeel der regten in art. 238 der gemeentewet opgenoemd, zooals: dat een *uitsluitend* regt van gebruik der openbare gemeente-inrigting, en dat voor zeer langen duur, wordt verleend; dat de betaling, volgens de bedoeling der Regering, in ééns geschiedt, en dat de verkregen publiekrechtelijke vergunning 1) kan

worden overgedragen, op welk laatste punt de heer DUMBAR wees in zijne rede, op bladz. 163 medegedeeld. Maar deze verschilpunten hangen niet zamen met- en doen niet te kort aan het boven ontwikkelde hoofdbeginsel waarom de betaling van art. 20 met belasting moet worden gelijk gesteld.

XI. Uit het voorafgaande volgt dat ook op de betaling van art. 20 van toepassing is het beginsel van art. 254 der gemeentewet, volgens hetwelk de regten van art. 238 tot geen hooger bedrag worden geheven dan noodig is te achten, om den betaler, naar evenredigheid van het gebruik of genot, dat hij heeft, in de kosten van aanleg, onderhoud of verstreking van het door hem gebruikte of genotene te doen dragen.

Uit de onder II opgegevene toelichting van het art. door de Regering blijkt dan ook dat zij de toepassing van art. 254 heeft gewild.

Men heeft alzoo bij de vaststelling van den prijs voor het regt van eigen graf, op dat wetsartikel te letten even zeer als bij de vaststelling van het eigenlijke begrafenisregt, in art. 30 en 31 bedoeld. Men kan dus uit dit laatste begrafenisregt niet verhalen *al* de kosten in art. 31 opge-

1) Bij art. 12, bladz. 166 onder VI, vergeleek ik het regt bij eene *concessie*, gelijk de heer JONCKBLOET deed (zie bladz. 157). Het spreekt van zelf dat ik daaronder niets meer dan het genoemde, n. l. eene publiek-regtelijke vergunning, wil verstaan hebben, geenszins hetgeen in eigenlijken zin onder *concessiën* wordt verstaan, die bv. door den heer DE BOSCH KEMPER t. a. p. bladz. 775 aldus worden bepaald: „Concessiën zijn in het algemeen vergunningen die het Staatsgezag geeft, hetzij om iets te doen, hetgeen niet dan onder bepaalde voorzorgen geoorloofd is, hetzij om werken te exploiteren, die in den regel tot de Staatszorg behooren.“ Daarvan is hier geen sprake.

Art. 21. Omtrent het stichten van grafkelders, gedenkteeken en kruisen, het aanleggen van graftuinen, het planten van boomen of andere gewassen, het plaatsen van zerken en het onderhoud van al deze voorwerpen worden, voor zooveel de algemeene begraafplaats betreft, bij plaatselijke verordening de vereischte voorschriften gegeven.

Voor die stichting, aanleg, aanplanting, plaatsing en onderhoud kan betaling worden gevorderd op dezelfde wijze als de in art. 30 bedoelde begrafenisregten. (e)

noemd, wanneer en voor zoover reeds een deel van diezelfde kosten uit de betalingen van art. 20 wordt verhaald. Zie ook over de beteekenis van de woorden *niet hooger*, in art. 31 gebezigd, de aant. aldaar.

Volgens het aangehaalde art. 254 kunnen voorts ook de kosten van *onderhoud* van het gebruikte of genotene uit het regt worden gevonden. In het onderhoud der eigen graven kan evenwel door het heffen van een afzonderlijk regt worden voorzien. Zie aant. XIV.

XII. In overeenstemming met het beginsel van art. 254 schijnt mij toe het opgemerkte bij eene missive van den Minister van Binnenl. Zaken van 1 December 1869 N°. 164, 2^e afd., houdende aanmerking op voorstellen tot heffing van begrafenis- en andere regten, waarbij het o. a. niet aannemelijk geacht werd den prijs van het regt van uitsluitend begraven voor onbepaalden tijd even hoog te stellen als van dat voor ten minste 10 jaar.

De betaling moet zijn in even-

redigheid van het gebruik of genot dat de betaler heeft, en dit verschilt hier.

XIII. In het ontw. 66/7 werden weggelaten de vroeger in het tweede lid voorkomende woorden *tegelijk met*. De vaststelling van den prijs voor het regt tot begraven behoeft derhalve thans niet meer tegelijk met die van het begrafenisregt te geschieden. Niet overal wordt ook dit laatste geheven.

XIV. Op hen die het regt hebben van eigen graven volgens dit art., rust de last van onderhoud. Zie art. 32, 2de lid en de aant. aldaar.

Volgens die wetsbepaling kan evenwel in dat onderhoud worden voorzien door het heffen van een afzonderlijk regt.

XV. Omtrent het regt te betalen voor het inschrijven en het overboeken van eigen graven, zie men mede art 32, 2de en 3de lid met de aant.

(e) I. De twee eerste ontwerpen

hadden eene bepaling van den volgenden inhoud:

„Aan hen, die het regt om lijken in een bepaald graf te doen begraven voor altijd hebben verkregen, wordt vrijgelaten, op hun graf zerken of kruisen te plaatsen of gedenkteeken op te rigten.”

Bij de N. v. W. 58/9 werd achter *graf* in den eersten regel gesteld: *op de algemeene begraafplaats*, en de woorden: *zerken of kruisen te plaatsen of*, weggelaten. Daarentegen werd een 2de lid bijgevoegd, luidende: *Op die begraafplaats wordt aan elk het plaatsen van zerken of kruisen op de graven zijner nabestaanden of vrienden vrijgelaten.*

Het ontw. 66/7 wijzigde deze bepalingen belangrijk. Zij werden weder in ééne alinea zamengesmolten, terwijl eene tweede alinea werd bijgevoegd, een en ander zooals zij thans luiden.

II. Het art. werd niet afzonderlijk toegelicht.

De artt. 10, 11 en 12 van het decreet van Prairial, vroeger op het onderwerp betrekkelijk, zijn reeds opgegeven bij art. 20, bladz. 288 *noot*.

III. 1°. In het V. V. op het ontw. 58/9, waarbij het art. nog niet, gelijk nu het geval is, tot de *algemeene* begraafplaatsen beperkt was, komt het volgende voor: De wet, zoo als zij daar ligt, laat in het onzekere, of het hier eene bepaling geldt, alleen op de algemeene begraafplaats der gemeente toepasselijk, dan wel tevens geldig voor de bijzondere begraaf-

plaatsen ten behoeve der leden van ééne godsdienstige gezindte. Men achtte dit laatste niet waarschijnlijk, maar ook indien de wet alleen de algemeene begraafplaatsen op het oog had en dan de bepaling op de afgescheidene gedeelten ten behoeve van ééne godsdienstige gezindte kon worden toegepast, zou men hier eene beperking vinden, die vooral ook voor de Roomsche Katholijken stuitend zou zijn en inbreuk zou maken op hetgeen thans verordend is. In eene aanschrijving toch van den Administrateur van het Binnenlandsch Bestuur van 7 December 1830, N°. 8, wordt te kennen gegeven: „dat het oprigten van kruisen en „Christusbeelden, het wijden van „den grond, het doen van gebeden „op en het uitoefenen van plegtigheden, bij de begrafenissen „gebruikelijk, op de voor de „Roomsche Katholijken afgezonderde „gedeelten der algemeene begraaf- „plaatsen niet kan worden ge- „weigerd.”

Onafhankelijk van deze bedenking zag men niet in, waarom de vrijlating tot het plaatsen van zerken of kruisen en het oprigten van gedenkteeken beperkt zou moeten worden tot hen, die het regt om lijken in een bepaald graf te doen begraven *voor altijd* hadden verkregen. Men meende, dat het regt ook zou kunnen worden uitgestrekt tot hen, die *voor zekeren tijd* een bepaald graf bezaten. Art. 12 van het decreet van 23 Prairial XII^{de} jaar was vrijgevinger. Het liet aan ieder bijzonder persoon, zonder vooraf-

gaande magtiging, en zonder dat het graf zijn bijzonder eigendom behoefde te wezen, de vrijheid „de faire placer sur la fosse de son parent ou de son ami une pierre sépulcrale ou autre signe indicatif de sépulture.”

De Regering antwoordde :

„Dit artikel is slechts van toepassing op algemeene begraafplaatsen. Voor bijzondere begraafplaatsen gelden de regelen, die de besturen over die begraafplaatsen stellen.

„De bevoegdheid om gedenktekenen op graven op te rigten kan slechts aan hen worden toegekend, die het regt, om lijk in een bepaald graf te doen begraven, voor altijd hebben verkregen. Het plaatsen van zerken of kruisen kan echter aan ieder worden vrijgelaten. Dienovereenkomstig is het artikel gewijzigd.”

In het V. V. 59/60 werd te dezer zake het volgende gezegd : Dit artikel is in zoover aanneemlijker geworden, als het thans alleen op de algemeene begraafplaatsen slaat, en dus met opzigt tot het plaatsen van kruisen en dergelijke op de bijzondere begraafplaatsen volkomen vrijheid laat. Intusschen heeft het bevreemding verwekt, dat de vraag van het vroeger Voorloopig Verslag, in hoever, na de invoering der wet de aanschrijving van 7 December 1830 voor de algemeene begraafplaatsen zal blijven gelden,

door de Regering volstrekt niet beantwoord is. Het behoeft geen betoog, dat het bezit van een afgezonderd gedeelte der algemeene begraafplaats voor de Rooms-Katholijken alle waarde verliezen zou, indien te eeniger tijd op de in 1830 gelaten vrijheid inbreuk kon worden gemaakt.

2°. De Regering die het volgende ontw. (66/7) voordroeg, bragt in de besproken bepalingen eene geheele verandering, zonder dat zij deze evenwel toelichtte.

Welligt waren het juist de gemaakte bedenkingen, die haar tot het nu aangenomen stelsel hebben geleid om het geven van voorschriften ten opzichte der stichting van de hier genoemde voorwerpen en omtrent het onderhoud daarvan aan den plaatselijken wetgever over te laten 1), waartoe dit punt zich dan ook gevoegelijker leent.

Intusschen schijnt het niet ondienstig hier vooral op te merken, met het oog op de geschiedenis van het art. boven medegedeeld, dat inzonderheid ten aanzien der stichting van de bedoelde voorwerpen op de voor de godsdienstige gezindten afgescheiden gedeelten der begraafplaats, zoo veel mogelijk eerbiediging van de godsdienstige begrippen der gezindten bij de plaatselijke regeling behoort te worden in acht genomen; zie ook aant. VII op bladz. 152.

1) Over te laten, niet: op te dragen. Ik meen namelijk dat de gebezigde uitdrukking „de vereischte voorschriften” in zich sluit, dat de raad hier de bevoegdheid behoudt om te oordeelen of zoodanige voorschriften noodig zijn, terwijl daarentegen de vaststelling der verordeningen van artt. 7, 8 en 28 gebiedend is voorgeschreven.

De aanschrijving van 1830 is overigens vervallen, als zijnde mede begrepen onder de bepalingen ingetrokken bij art. 50 dezer wet.

IV. In het Eindv. 67/8 I werd nog gevraagd, hoe het met het oprigten en in stand houden van de gedenkteekenen, kruisen enz. gaan moest, als de algemeene begraafplaats binnen den verboden kring van vestingen gelegen was. In den omtrek van eene onzer vestingen moest zich het geval hebben voorgedaan, dat een op zoodanige begraafplaats opgericht kruis, vermits zij binnen den verboden kring lag, op last van het militair gezag was weggenomen.

De Regering antwoordde dat de gedane vraag hare beantwoording vond in de wet van 21 December 1853 (Staatsblad N°128), welke als speciale wet hier van toepassing was. Van het vermelde feit was bij de Regering niets bekend.

Met dit antwoord was men echter niet bevredigd. De moeilijkheid, zeide men, ligt juist daar, dat in het aangeduide geval strijd ontstaat tusschen de eene speciale wet en de andere.

De Regering gaf daarop te kennen, dat volgens dit art. de vereischte voorschriften bij plaatselijke verordening worden gegeven. Lag de begraafplaats binnen den verboden kring eener vesting, dan was de gemeenteraad bij de regeling van dit onderwerp van zelf verplicht op de voorschriften der aangehaalde wet te letten.

V. Bij de beraadslaging ver-

klaarde de heer WESTERHOFF zich tegen het planten van *boomen*, omdat daardoor eene begraafplaats zeer spoedig in een dicht bosch zou kunnen veranderd worden en de vrije luchtstroom niet weinig belemmering ondervinden. Ook zou, volgens dat lid, de sterke wortelontwikkeling op begraafplaatsen, schade en moeilijkheden aan nabijgelegen graven kunnen te weeg brengen. Het planten van *heesters* was z. i. voldoende en minder bezwarend.

De beraadslaging werd echter, zonder antwoord op de gemaakte bedenking, gesloten en het art. goedgekeurd. Men begreep wellicht, dat de plaatselijke verordening ook daaromtrent de *vereischte* voorschriften kon geven.

VI. Aangezien art. 21 met bepaalde bedoeling slechts op de algemeene begraafplaatsen van toepassing is, valt van zelf het stichten van grafkelders, gedenkteekenen en dergelijke op de bijzondere begraafplaatsen en bij de familiegraven in art. 15 bedoeld, buiten de regelende bevoegdheid van den raad, behoudens dat moet worden in acht genomen het in het belang der openbare orde en gezondheid bepaalde bij de plaatselijke verordening in art. 28 bedoeld.

VII. Omtrent *grafkelders*, zie men ook de aant. XIII bladz. 298, zoomede art. 16 laatste lid en art. 22, derde lid.

VIII. Bij het opleggen van de verplichting tot het in het art. bedoelde onderhoud der voorwerpen aan de eigenaars, behoort te worden gelet op art. 180 der gemeentewet.

Burgemeester en wethouders hebben krachtens dit wetsartikel de bevoegdheid om, des noods ten koste der overtreders van het gebod tot onderhoud, te doen verrigten hetgeen in strijd daarmee door dezen is nagelaten, mits na schriftelijke waarschuwing, spoedeisende gevallen uitgezonderd.

Die bevoegdheid kan dus niet door den raad worden ontnomen of beperkt door bijv. wegruiming van de niet-onderhouden voorwerpen na verloop van zeker getal jaren sedert de stichting te bevelen of eene herhaalde aanmaning voor te schrijven en dergelijke bepalingen meer.

IX. Het tegenwoordig tweede lid van art. 21 is mede eene vrucht van de omwerking die het art. der drie eerste ontwerpen onderging.

In het V. V. 66/7 komt de vraag voor, of het wel aangaat, dat 'de burgerlijke gemeente voor het stichten van al wat hier wordt opgenoemd, gedenkteekenen, kruisen, graftuinen enz. leges heft. Vooral wanneer zoo iets plaats heeft op het eigen graf van art. 20, heeft — zeide men — die heffing iets stuitends.

Het was echter aan de Regering niet duidelijk, waarom de gemeente geene betaling van een regt voor het stichten van gedenkteekenen enz. zou mogen eischen. Art. 11 van het decreet van 23 Prairial vorderde daarvoor stichtingen, schenkingen aan liefdadige gestichten en daarenboven eene retributie voor de burgerlijke gemeente.

De bepaling dat er voor het

plaatsen van kruisen, gedenkteekenen en zerken op de graven, geld of betaling zou kunnen gevorderd worden, kon echter, blijkens de beraadslaging, de goedkeuring van den heer WESTERHOFF niet wegdragen. Het graf toch, waarop die voorwerpen geplaatst zullen worden, zeide hij, is mijn eigendom, en de plaatsing er van, op mijne kosten, kan aan niemand ter wereld eenige schade toebrengen.

De bedenking van den spreker werd echter niet beantwoord, de beraadslaging gesloten en het art. zonder hoofdelijke stemming goedgekeurd.

Dat het graf op de algemeene begraafplaats niet iemands *eigendom* wordt, is reeds bij art. 12 gebleken (zie bladz. 154 vv). En dat de gemeente voor het plaatsen van voorwerpen — al geschiedt dit ook op eigen kosten van den belanghebbende — op de door haar beheerde begraafplaats geen betaling zou mogen eischen tenzij die voorwerpen bepaald schade mogten toebrengen, dit is geen beginsel van belastingheffing.

X. „Voor die stichting, aanleg, aanplanting, plaatsing en onderhoud.”

1°. De betaling voor de stichting, den aanleg enz. van de hier bedoelde voorwerpen is niet de betaling van den *prijs* dier voorwerpen, — zooals de prijs van het regt tot begraven in art. 20 bedoeld, — evenmin is het eene betaling voor het *plaatsen* der voorwerpen, want die voorwerpen behoeft de gemeente niet voor de belanghebbenden aan te schaffen

of te plaatsen: maar ze is eene betaling voor de vergunning om die voorwerpen op de algemeene begraafplaats te mogen plaatsen of hebben, en is alzoo, als eene heffing voor het gebruik van eene openbare gemeente-inrigting, krachtens art. 238 der gemeentewet met *belasting* gelijk te stellen. Zie ook de aant. op art. 20 bladz. 289 vv. onder X.

Met de betaling voor het *onderhoud* der voorwerpen, die volgens het art. mede kan worden gevorderd, is het eenigzins anders gelegen. Wanneer de belanghebbenden zelven voor het onderhoud zorgen, kunnen voor die verrigting of voor het gebruik der begraafplaats tot dat einde, bezwaarlijk gelden worden geheven.

Het is hier een ander geval dan boven. Het stichten van grafkelders, gedenkteekenen enz. is eene bevoegdheid waarvan men al of niet kan gebruik maken, maar het onderhoud dier voorwerpen kan bij de plaatselijke verordening in het eerste lid bedoeld zelfs onder strafbedreiging worden opgelegd, zoodat dan ook reeds in vele dergelijke verordeningen is geschied.

Met zoodanige politieverplichting tot het onderhouden der voorwerpen is het opleggen eener belasting op het voldoen aan die verplichting niet vereenigbaar.

Men heeft dus hier, gelijk in art. 32 tweede lid, ten opzichte van de heffing van een regt voor het onderhoud der eigen graven zelve, te denken aan eene heffing als vergoeding voor het onderhoud dat *van gemeentewege* geschiedt.

2°. Te dezer plaatse vermeld ik

nog dat aan de opmerking in het Eindh. 67'8 I gemaakt, dat in het tweede lid van art. 21 vóór „onderhoud” moest worden ingelascht het woordje *dat*, geen gevolg is gegeven, zonder dat de reden daarvan blijkt.

XI. „*op dezelfde wijze.*” Zie art. 232 volgg. der gemeentewet. Zie ook de aant. X en XIII op art. 20, bladz. 289 en 293.

XII. Art. 254 der gemeentewet is op de hier bedoelde betaling toepasselijk. Zie de aant. X en XI op art. 20, bladz. 289 vv.

XIII. Bij missives van den Minister van 1 en 9 December 1869 N°. 164 en 157, 2de afd. werd o. a. bedenking gemaakt tegen de hooge regten, gevorderd voor vergunning om een grafkelder te stichten. Die regten waren hooger dan hetgeen voor het uitsluitend regt om voor onbepaalden tijd in een graf te doen begraven werd gevorderd. Volgens den Minister behoorde het regt bedoeld bij art. 21, 2de lid der wet matig te zijn en evenals de heffing van leges zich tot een gering bedrag te bepalen.

Blijkens nadere missive van 20 Jan. 1870 N°. 165, 2de afd., bleef de Minister, ook na het daartegen betoogde, de heffing van hoogere regten voor vergunning tot stichting van grafkelders dan voor afstand van grafruimten — gelijk hij zeide — „in bepaalden strijd met art. 254 der gemeentewet achten”, zoodat hij geen vrijheid vond om de bedoelde voorstellen aan 's Konings goedkeuring te onderwerpen.

Bij de afkeuring dezer voor-

Art. 22. De onderlinge afstand der graven, zoo aan het hoofd- en voeteneinde als aan de zijden, bedraagt minstens 0, 3 meter. (f)

stellen schijnt niet te zijn gelet op de omstandigheid dat daarin, nevens het regt voor vergunning om een grafkelder te stichten volgens art. 21, *blijkbaar* niet nog *buitendien* van hen die dit betaalden betaling werd gevorderd volgens art. 20 voor het uitsluitend regt om voor onbepaalden tijd in het graf waarin de grafkelder zou worden gemetseld, te doen begraven. De betaling voor het laatste was onder die voor het eerste begrepen. En, was dit het geval, dan is het niet duidelijk waarom de betaling voor het eerste niet hooger zou mogen zijn. Het tegendeel schijnt juist door art. 254 der gemeentewet te worden geboden. Inimmers wil dit wets-artikel toch ook eene betaling naar evenredigheid van het gebruik of genot dat men hebben zal, en dit is voor hen die vergunning erlangen om grafkelders te stichten grooter dan voor hen die alleen vergunning erlangen om in een bepaald graf voor onbepaalden tijd te begraven. Het is ook eene zaak van weelde die hooger schijnt te kunnen worden belast, al worden de grafkelders ook door de belanghebbenden te hunnen koste gebouwd.

XIV. De vaststelling van het hier bedoelde regt behoeft niet *te gelijk* met die van het begrafenisregt plaats te hebben. Zie aant. XIII op art. 20, bladz. 293.

XV. Het bezigen van het woord *begrafenisregten* in het meervoud,

terwijl het daarentegen in artt. 20, 30, 31, 32 laatste lid in het enkelvoud wordt gebruikt, schijnt zonder reden en bij vergissing te zijn geschied. Het begrafenisregt is één: de betalingen volgens artt. 20 en 21 en art. 32 zijn in den zin der wet *andere* regten dan *het* begrafenisregt van art. 30 en 31.

(f) I. Het eerste lid luidde in de eerste ontwerpen:

„De afstand der graven, zoo aan het hoofd- en voeteneinde als aan de zijden, bedraagt minstens 0, 3 el.”

Bij het ontw. 66/7 werd vóór afstand ingelascht *onderlinge*, en tijdens de discussie „el” in *meter* veranderd.

II. Men vergelijkte bij dit art. art. 17, en de aant. aldaar op bladz. 258 vv. en 263 v. onder III 1° en IV.

III. 1° Door eenige leden werd blijkens het V. V. 59/60 gevraagd of het niet te ver ging, den afstand van het eene graf tot het andere op minstens 0, 3 el te bepalen. Waar de grond vast is, zeide men, beantwoordt een mindere afstand volkomen aan het doel en in zandige gronden is de bepaling noodeloos, vermits daar het tusschen de kisten ingebragte zand toch wegvalt. In verband met de voorgeschreven uitgestrektheid der begraafplaats scheen dit punt niet van belang ontbloom.

De vraag werd niet beantwoord.

Blijkens het V. V. 66/7 was naar het oordeel van sommigen — die dus het bovenstaande niet deelden — de afstand van 3 palm op een kerkhof dat veel gebruikt werd te gering.

Het decreet — antwoordde de Regering — stelt in art. 5 den afstand van het eene graf tot het andere van 3 tot 5 palm. In het ontwerp is het minimum overgenomen, waarmede men, volgens het decreet, volstaan kan.

2°. De heer WESTERHOFF had tegen de eerste alinea bezwaar. Na op den in andere landen voorgeschreven afstand, die voor verschillende grondsoorten verschilde, gewezen te hebben, zeide hij het volgende: Het hier bepaalde is onpraktisch, aangezien het niet altijd en overal zal kunnen worden nageleefd en voor zeer verschillende grondsoorten geldt als algemeene regel. Drie palm aarde zal bij natte weërgesteldheid in klei- of leemgrond niet blijven staan maar van de aangrenzende kist afschuiven en in het graf vallen, vooral omdat wij hier met een lossen grond te doen hebben, die op begraafplaatsen, in den regel, ter hoogte van een el en soms meer opgehoogd is geworden. Zoodanige grond, regtstandig afgegraven, wil niet staan. Hetzelfde zal bij droog weder het geval zijn bij lossen en mullen zandgrond; ook deze zal niet willen staan maar ook in het graf vallen en daardoor de aangrenzende doodkisten ontbloot worden. Bij de bepaling van het willekeurig ge-

nomen cijfer van 0,3 el zal men het oog gehad hebben op de stank en lijkvlucht die uit de aangrenzende kisten zou kunnen voortkomen, doch men vergete hierbij niet dat de 0,3 el grond, die aan de kist grenst, oververzadigd is met lijkvlucht en lijkvocht — want in vochtige gronden is de kist meestal gevuld met stinkend water — en daardoor evenzeer stank verspreidt als de doodkist zelf. Lang reeds heeft men dit in Amsterdam geweten blijkens de ordonnantie van 1602 en 1617 en ook blijkens de bepaling van het jaar 1724, voorkomende in Handvesten deel III, blad. 976, art. 27. Om deze reden en ook omdat het voorschrift niet altijd en overal zal kunnen worden uitgevoerd, zou het onzes erachtens het best zijn deze bepaling hier te laten wegvallen en dit aan de praktijk en de prudentie van kerkvoogden of van het gemeentebestuur, in verschillende localiteiten, over te laten; te meer omdat, indien deze bepaling behouden blijft, art. 45 van de overgangsbepalingen voor de aanwezige begraafplaatsen als niet geschreven beschouwd kan worden en gewis groote ongelegenheid en ontevredenheid ten gevolge zal hebben. Bij geen, althans bij de meeste der bestaande begraafplaatsen is niet op zoo groote graf ruimte gerekend, als hier gevorderd wordt, en de bestaande grafsteden te verruimen zal bezwaarlijk gaan, ja onmogelijk zijn.

De Minister antwoordde als volgt: De voorgestelde afstand

is het minimum, bepaald bij het decreet van Prairial, 3 à 4 palm. Men acht het beter dat minimum te stellen. De heer WESTERHOFF meent dat de afstand aan de plaatselijke omstandigheden moet worden overgelaten, maar de bepaling heeft tot dusverre geen bezwaar opgeleverd. Waar de zandgrond het noodig maakt, worden houten planken of bakken aangewend, ten einde het zand tegen te houden tot de kist in het graf is.

IV. De voorschriften van art. 22 moeten ook worden opgevolgd op de bij het in werking treden der wet reeds *bestaande* begraafplaatsen.

Zooals zoo even bleek werd dit ook door den heer WESTERHOFF aangenomen, met aanhaling van art. 45, volgens welk art. de bestaande begraafplaatsen aan de vereischten dezer wet moeten voldoen; maar hij verwachtte van de toepassing van het art. op die begraafplaatsen groote ongelegenheid en ontevredenheid.

Wat daarvan zij, het art. is duidelijk en maakt geen onderscheid. Dit wordt bevestigd door het aangehaald voorschrift van art. 45 en door de verwerping van het amendement VAN BEYMA, waarover bij art. 19, bladz. 280 v., en uitvoeriger bij art. 45 wordt gehandeld en dat strekte om daaruit te ligten de woorden *en overigens aan de vereischten dezer wet voldoende*, ook op grond van art. 22, waaraan de ligging van vele graven niet zou voldoen.

De Regering achtte dat amendement niet aannemelijk, ook omdat,

op grond van den in het decreet bepaalden afstand, op de meeste begraafplaatsen de toestand van art. 22 aanwezig zou zijn.

Door den heer VAN BLOM werd, bij de behandeling van het amendement VAN DER MAESEN dat het tegenwoordige art. 46 is geworden, aan dezen voorgesteld om na het woord „liggen” te laten volgen: „of niet overeenkomen met de bepalingen van art. 22.”

De heer VAN DER MAESEN zag daarin evenwel bezwaar; art. 22 moest z. i. èn om de eischen der hygiëne èn uit eerbied voor de dooden, ook op de bestaande begraafplaatsen noodzakelijk opgevolgd worden. Zie hierover meer bij de behandeling van art. 46.

V. Het begraven op bijzondere begraafplaatsen, in strijd met art. 22, is strafbaar ingevolge art. 41 N°. 8 der wet.

1°. Over de vraag, waarom hier niet is strafbaar gesteld het *doen* begraven in strijd met art. 22, zooals bij art. 40 is gedaan ten opzichte van het begraven na den voorgeschreven termijn, zie men de aant. op art. 6, bladz. 112 onder XI.

2°. De heer WESTERHOFF merkte nog op dat bij art. 41 N°. 8 geen straf was bedreigd tegen de niet-naleving van art. 22, voor zooveel betreft *algemeene* begraafplaatsen, en vroeg waarom dit verschil was gemaakt?

De Minister antwoordde, dat men zeer moeilijk straffen zou kunnen toepassen op het gemeentebestuur. De ambtenaren van het gemeentebestuur — vervolgde hij —

Twee of meer lijken kunnen boven elkander worden begraven, mits boven elke kist eene laag aarde van minstens 0,3 meter dikte worde aangebragt, die bij eene volgende begraaving niet mag worden geroerd. De bovenste kist wordt met eene laag aangestampte aarde van minstens 0,65 meter bedekt. (g)

zijn verplicht om in naam van het gemeentebestuur de wet na te komen, en daarop straf te bepalen zou mijns inziens niet kunnen geschieden. Ik geloof niet dat het gemeentebestuur, in de eerste plaats geroepen de wet uit te voeren, juist met straf bedreigd moet worden, indien het de bepalingen van de wet niet nakomt.

Verg. ook de aant. op art. 2 bladz. 65 onder XV.

(g) I. Het tweede lid luidde in de eerste ontwerpen aldus:

„Twee of meer lijken kunnen boven elkander worden begraven, mits tusschen elke kist eene laag aarde van 0,3 el dikte worde aangebragt, die bij eene volgende begraaving niet mag worden geroerd. De bovenste kist wordt met eene laag aangestampte aarde van 0,65 el bedekt.”

In plaats van „tusschen” werd sedert het ontw. 66/7 gelezen: *boven*. Bij het ontw. 67/8 II werd vóór 0,3 *el* en 0,65 *el* het woord *minstens* gevoegd; en *el* werd bij de discussie *meter*.

II. „Twee of meer lijken.”

1°. Zooals meer uitvoerig in de Inleiding is medegedeeld, werd door de Kamer bij het V. V. 58/9 o. a. opgemerkt dat meer moest zijn gelet op de geheel bijzondere be-

grippen der Israëlieten ten aanzien van het begraven hunner lijken. Onder de bepalingen die men op het oog had, behoorden ook die van artt. 22 en 23, omtrent de verleende bevoegdheid tot het begraven van twee of meer lijken in hetzelfde graf en omtrent het roeren der graven na verloop van tien jaren.

De Regering gaf toen, wat artt. 22 en 23 betrof, te kennen dat die bepalingen slechts eene *bevoegdheid* bevatten, geene verplichting. Zij behoefden dus ten aanzien der lijken van Israëlieten niet opgevolgd te worden, wanneer zij met de godsdienstige begrippen der Israëlieten in strijd waren. Dezelfde voorschriften bestonden ook thans, en het was niet gebleken dat daaruit eenige moeilijkheid was ontstaan.

Met het oog op deze toelichting van art. 22 tweede lid is de bepaling af te keuren in plaatselijke verordeningen opgenomen, dat in de niet-eigen graven op de algemeene begraafplaats twee lijken boven elkander *moeten* worden begraven, zonder dat daarbij enig onderscheid is gemaakt voor hen wier godsdienstige begrippen dit verbieden. Zoodanig voorschrift schijnt toch niet door een over-

wegend openbaar belang te worden gevorderd.

2°. De bepaling kwam aan den heer WESTERHOFF niet aannemelijk voor en hij wenschte wel dat men hier het voorbeeld van Duitschland gevolgd had, alwaar men meestal één lijk in een graf begroef. Dat begraven van meer dan één lijk in een graf, zeide hij, is in strijd met de lessen der hygiëne; soortgelijke graven worden toch pesthollen en de 0,3 el aarde, die de bijgezette kisten moet overdekken, zal de ontsnapping der zich ontwikkelende gassoorten en bij gevolg ook den stank niet tegenhouden.

III. Volgens het V. V. 66/7 zou het op een kerkhof dat veel gebruikt werd, wel eenig bezwaar in hebben, elke kist met eene laag aarde van 0,3 el te bedekken. Men denke hier — aldus werd er gezegd — aan het geval dat op éenen dag en nagenoeg op hetzelfde uur 4 of 5 kisten in hetzelfde graf worden neder gelaten. De hoofdzaak is in zulke gevallen het behoorlijk dekken der bovenste kist. Het art. neemt voor die bedekking eene laag aangestampte aarde van 0,65 el aan. Men heeft daarbij waarschijnlijk alleen aan platte kisten gedacht, zooals meestal in ons vaderland gebruikt worden. In sommige streken, bijv. in Groningen, zijn echter ook kisten met oplopend deksel in zwang. Van welk punt gaat dan de berekening der 0,65 el uit? Overigens onderstelt men dat de bovenvlakte der gevorderde laag aarde gelijk moet zijn met

den beganen grond, zoodat de heuveltjes, die men veeltijds boven de graven opwerpt, bij de berekening niet in aanmerking komen.

De Regering antwoordde: „Het bedekken van elke kist met 3 palm aarde moge, wanneer tegelijkertijd verscheidene kisten in hetzelfde graf worden nedergelaten, niet volstrekt noodig zijn, die noodzakelijkheid doet zich echter in het belang der openbare gezondheid gevoelen, wanneer na eenigen tusschentijd een tweede of derde lijk in hetzelfde graf wordt bijgezet.

„Indien kisten met oplopend deksel gebruikt worden, moet de berekening der 0,65 el van het hoogste punt van het deksel uitgaan.

„De bovenvlakte der gevorderde laag aarde moet gelijk zijn met den beganen grond; dus komen de heuvels, die veeltijds boven de graven worden opgeworpen, bij de berekening niet in aanmerking.”

De Kamer gaf hierop te kennen: De verklaring der M.v.T. dat, waar kisten met oplopend deksel gebruikt worden, de gevorderde laag aarde, die de kist bedekt, gemeten wordt van het hoogste punt van het deksel, behoort in de wet zelve te worden opgenomen. Er kon daaromtrent te lichter onzekerheid ontstaan, omdat, bij deze opvatting der wetsbepaling, in de streken, waar de bedoelde kisten gebruikt worden, de graven zeer diep zullen moeten zijn.

De gemaakte bedenking werd nu door de Regering beantwoord met eene wijziging van het 2de lid, waarin alsnu vóór 0,3 el en

0,65 el werd geplaatst *minstens*. Door deze wijziging waren, naar zij vertrouwde, de tegen het art. gemaakte bedenkingen uit den weg geruimd.

Hoewel de Kamer niet nader op den wensch tot opneming van de door haar bedoelde verklaring in de wet terugkwam, moet echter worden ontkend dat het woord *minstens* daarin zou voorzien. Daardoor is nog niet uitgemaakt dat de gevorderde laag aarde die de kist met een oplopend deksel bedekt, gemeten moet worden van het hoogste punt van het deksel.

Evenwel, het kan worden geacht uit de overige bewoordingen van het art. te volgen. Werd toch bv. het laagste punt genomen, dan kan men niet zeggen dat *de kist* met eene laag van 0,65 meter wordt bedekt.

Men zal dus bij gebruik van kisten met oplopende deksels dieper moeten graven.

IV. Het cijfer van 0,65 meter was, volgens den heer WESTERHOFF, weder geheel willekeurig genomen en steunde op geene gronden. Het was te algemeen, want hierbij moest op de verschillende geaardheid en gesteldheid van den grond en op nog andere omstandigheden gelet worden en van daar de verschillende diepte welke de graven, in verschillende landen — spreker gaf daarvan eene opgave — moesten hebben.

Op klei- en leemgrond — voerde hij verder aan — zal, bij vochtige weêrsgesteldheid, in het winter-halfjaar, dit aanstampen ten gevolge hebben, dat al de

aarde in eene pap- of breiachtige massa zal veranderd worden, iets dat wij niet wenschelijk achten, vooral met het oog op later plaats vindende uitdrooging en opvolgende scheuring van den grond. Bij het voorschrijven van een regel, hoe diep de kisten onder de oppervlakte van den omringenden grond geplaatst en met aarde overdekt moeten worden, mogen verschillende omstandigheden en daaronder ook de vorm der doodkisten niet uit het oog verloren worden.

Het komt mij voor dat de bovenbedoelde bijvoeging van het woord *minstens* voor een deel aan de bezwaren van den heer WESTERHOFF, die niet door den Minister werden beantwoord, te gemoet komt.

V. Het voorschrift om eene laag van minstens 0,65 el aarde op de bovenste kist aan te brengen en die laag aarde aan te stampen, — aldus werd nog door het genoemde Kamerlid gevraagd — geldt dat ook wanneer er slechts ééne kist in het graf wordt geplaatst? Dit bleek niet uit het artikel, en toch mogt men hier niet in het onzekere verkeeren.

De Minister bleef ook hier het antwoord schuldig. Het art. zegt: „De bovenste kist” en veronderstelt dus het geval dat twee of meer lijken boven elkander worden begraven.

Nogtans meen ik, ondanks de bezigde uitdrukking, dat blijkbaar de bedoeling is dat het voorschrift ook worde opgevolgd waar slechts ééne kist in de graven wordt geplaatst. De gevallen toch staan gelijk.

De bepalingen van dit artikel zijn niet van toepassing op gemetselde grafkelders. (h)

VI. Hier meen ik nog te moeten mededeelen eene opmerking in het Verslag der Eerste Kamer gemaakt op art. 17 in verband met art. 22 1).

Sommige leden namelijk hadden gaarne eene bepaling aangetroffen waarbij niet alleen de oppervlakte der begraafplaatsen, maar ook de hoogte en diepte der graven ware geregeld, zoodanig dat de begraven lijken boven het gewoon water-peil bleven. Die leden hadden daarbij ook de algemeene hygiëne op het oog, omdat zij vreesden, dat wanneer lijken onder water-peil begraven werden, daaruit infectie van omliggende wateren zou kunnen ontstaan.

De Regering antwoordde dat reeds in art. 22 eene bepaling gevonden werd omtrent den afstand der graven onderling en omtrent de tusschenruimte die bij het begraven van twee of meer lijken boven elkander in het oog te houden was. Het overige kon men aan de gemeentebesturen overlaten, die zich bij den aanleg van begraafplaatsen veelal door deskundigen lieten voorlichten.

VII. Uit het zooeven medegedeelde antwoord der Regering blijkt dat ook hier het onderwerp niet door de wet is uitgeput, maar de plaatselijke wetgever voorschriften kan geven omtrent de hoogte en diepte der graven.

Dit kan vooral van belang zijn

voor sommige plaatsen waar de lijken in het geheel niet in den beganen grond kunnen worden begraven, maar het terrein moet worden opgehoogd wegens hoog water-peil.

Dat evenwel ook dáár art. 22 naar zijne bedoeling, opgegeven onder III en V, moet worden in acht genomen, en alzoo de heuvels boven de graven opgeworpen bij de berekening van de gevorderde laag aarde niet in aanmerking komen kunnen, spreekt van zelf. De wet maakt geen onderscheid. Het geheele terrein zal dan in het bedoelde geval moeten worden opgehoogd.

VIII. Voor de straf tegen overtreding van het tweede lid bedreigd, zie men art. 41 N°. 8, en de aant. hierboven bladz. 301 onder V.

IX. Over de vraag of art. 22 toepasselijk is op *bestaande* begraafplaatsen, zie men hierboven bladz. 301 onder IV.

(h) I. Vroeger stond: „Deze bepaling is niet van toepassing op gemetselde kelders.” Het werd als boven veranderd bij het ontw. 66/7.

II. De niet-toepasselijkheid van het voorschrift der tweede alinea op gemetselde grafkelders, werd door den heer WESTERHOFF afgekeurd.

Wel zou men dit z. i. kunnen toelaten bij overwelfde gemetselde grafkelders, doch niet bij de gemet-

1) In het Bijblad staat 27; art. 22 schijnt echter bedoeld.

Art. 23. De graven mogen niet dan met toestemming van den eigenaar en na verloop van tien jaren, nadat er het laatst een lijk in geplaatst is, geroerd worden. (i)

selde grafkelders die na de bijzetting van een of meer lijken met een zerk overdekt en gesloten werden. Meermalen was bij zoodanige grafkelders, zoo als onder andere te Eikenduinen, een hoogst onaangename stank waargenomen, die voortkwam uit gassoorten die zich uit zoodanig graf, van onder de zerk, een weg naar buiten baanden; en als men zag, dat bij lijken die in looden kisten begraven waren geworden deze gasontwikkeling en gaspersing op de wanden der kist zóó groot waren, dat het deksel der kist daardoor naar buiten werd gedreven en eene convexe gedaante verkreeg, dan zou men alligt beseffen dat die gassoorten zich ook wel een weg zouden banen van onder de grafzerk die het graf niet hermetisch sloot. Wilde men in het eene opzigt, bij voorbeeld bij het aannemen van een verboden kring van 50 ellen, den schijn aannemen, dat men aan de lessen der hygiëne gehoor wilde geven en deze betrachten, dan moest men dit ook doen voor andere gevallen.

De Minister verklaarde dat het bedoelde punt in de praktijk tot geen moeilijkheden aanleiding gegeven had. Men heeft, zeide hij, altijd de vrijheid gelaten om in gemetselde grafkelders de kisten op elkander te zetten zonder er eenig zand tusschen te voegen

en men heeft nooit gezien dat daardoor zooveel kwade uitwasemingen ontstonden, waarschijnlijk omdat deze kisten gewoonlijk met meer zorg worden gemaakt. Dit bezwaar is dus ten opzichte van de grafkelders minder groot, dan ten opzichte van andere graven.

De Minister meende derhalve dat de bepalingen in het artikel voorkomende niet behoeften gewijzigd te worden.

Het art. werd daarop zonder hoofdelijke stemming goedgekeurd.

(i) I. Art. 23, 1ste lid luidde in de eerste ontw.: "De graven mogen niet dan na verloop van tien jaren, nadat er laatstelijk een lijk in geplaatst is, geroerd worden."

Bij het ontw. 66/7 werd tusschen *dan* en *na* ingelascht: *met toestemming van den eigenaar en*. Het woord *laatstelijk* werd: *het laatst*.

II. Tot toelichting gaf de Regering het volgende te kennen:

"Zoowel ter voorkoming der nadeelen, welke uit eene spoedige opening van graven kunnen voortvloeijen, als om den eerbied door de nabestaanden aan het stoffelijk overblijfsel hunner betrekkingen verschuldigd, is de termijn van vijf jaren, bij het decreet van 23 Prairial XIIde jaar voor het roeren van lijken gesteld, op tien jaren bepaald. Hiertegen kan te

minder bedenking bestaan, dewijl sedert de wederinvoering van het decreet dezelfde termijn is aangenomen.

Zie ook de M.v.T. op art. 17, bladz. 258 onder II.

III. De termijn van tien jaren werd in de Kamer uitvoerig besproken. Het daarover verhandelde is, om het verband waarin het stond tot art. 17, bij dat art. opgegeven. Zie aldaar, op bladz. 258 volgg. onder III. Zie ook de aant. op art. 19, derde lid, bladz. 285 onder II.

IV. Het voorschrift van art. 23, dat de graven eerst na tien jaren mogen geroerd worden, is een verbod, maar sluit tevens in eene *bevoegdheid*, geenszins eene verplichting, om de graven te *ruimen* wanneer de tien jaren verlopen zijn; zie de aant. op art. 22, tweede lid, bladz. 302 onder II. 1°.

De gemeentebesturen zijn dus ook vrij om de *ruining* der graven op de algemeene begraafplaats te bepalen bijv. op 12, 15 jaren enz. Desgelijks de eigenaars van bijzondere begraafplaatsen, wat de graven op deze betreft.

V. Art. 23 moet niet worden verward met het voorschrift van art. 25, 1ste lid, dat eene gesloten begraafplaats gedurende tien jaren onaangetoerd moet blijven liggen, hoewel dit voorschrift met het in art. 23 opgenomen beginsel in overeenstemming is gebracht; zie de aant. op art. 25 bladz. 313 onder II.

Art. 23 betreft namelijk *graven*, aanwezig op begraafplaatsen waar-

van nog gebruik wordt gemaakt; art. 25 ziet op *gesloten begraafplaatsen*.

VI. Art. 23 geldt ook voor de bij invoering der wet bestaande begraafplaatsen.

De termijn van tien jaren moet dan ook niet worden gerekend van die invoering af, maar voor elk graf van het tijdstip dat er het laatst een lijk in geplaatst is.

VII. Art. 23 is mede toepasselijk op familiegraven, bedoeld in art. 15. Zie aldaar het laatste lid, en de aant. bladz. 203 v. onder VII.

VIII. *„toestemming van den eigenaar.”* Bij het V. V. 66/7 op art. 12 werd hierin eene handhaving gezien van het *eigendomsrecht* van een graf.

Zie echter over zoodanige beschouwing van eigen graf op de algemeene begraafplaats, de aant. op art. 12, bladz. 154 volgg. onder II.

IX. Het *roeren en ruimen* der niet-eigen graven hangt af van het bestuur aan hetwelk de begraafplaats behoort. Zie de aant. op art. 12, bladz. 152 onder VII.

X. Overigens behoort de zorg zelve voor het roeren en ruimen, ook van de eigen graven, aan het bestuur der begraafplaats, en kan niet aan de eigenaars worden vergund tegen betaling van een daarvoor te heffen regt.

De eigenaar toch heeft alleen toestemming te verleenen: de zorg zelve behoort in het openbaar gezondheidsbelang door den beheerder der begraafplaats te worden uitgeoefend.

XI. Men zie wijders over dit art. de aant. op art. 12, bladz. 151 onder IV.

De overblijfselen van lijken en kisten worden in een afgesloten gedeelte van de begraafplaats begraven. (j)

XII. Het roeren van een of meer graven, in strijd met art. 23, is strafbaar ingevolge art. 41 N°. 9.

XIII. Onder de algemeene beschouwingen die over het gemis van strafbepalingen bij het V. V. 58/9 in 't midden zijn gebragt, komt ook de vraag voor of, met het oog op art. 23, geene strafbepaling te pas kwam tegen het wederregtelijk opgraven of verkoopen van doodsbeenderen. De Staatscommissie, die in 1852 omtrent het aan te nemen stelsel van politiewet verslag had uitgebragt, achtte zulks noodzakelijk. 1)

De toenmalige Regering, die de noodzakelijkheid tot vaststelling van strafbepalingen bij deze wet niet inzag, verwees naar de herziening van het algemeen strafwetboek, waarmede reeds een aanvang was gemaakt. Daarin — zeide zij — zal dan tevens tegen het wederregtelijk opgraven en verkoopen van doodsbeenderen kunnen worden gewaakt, hetgeen aan het doel van deze wet vreemd is.

Hoewel later het stelsel om geen strafbepalingen in deze wet op te nemen is verlaten, bevat zij echter geen afzonderlijke straf op het bedoelde feit, dat immers

als zoodanig noch onder art. 41 N°. 9 noch onder art. 43 N°. 1 of N°. 5 is te brengen.

Wordt het feit dus gepleegd gelijktijdig of in zamenhang met een der hier bedoelde misdrijven, dan is 'men alleen strafbaar wegens die misdrijven.

Verder waakt wel tegen het *verkoopen* van doodsbeenderen art. 23 tweede lid (zie hierna), door de *begraving* van de overblijfselen der lijken te bevelen, maar niet tegen den verkoop van daarna weder opgegraven doodsbeenderen.

(j) I. Het tweede lid luidde in de twee eerste ontw. :

„De overblijfselen van lijken en kisten worden in een afgesloten gedeelte van de begraafplaats bewaard.”

Bij de N. v. W. 58/9 werd het woord *bewaard* veranderd in *begraven*.

II. Blijkens het V. V. 58/9 vreesde men dat de bepaling omtrent de bewaring der overblijfselen als hier voorgeschreven was, kon aanleiding geven tot het doen herleven van het gebruik om daarvoor beenderhuizen of iets wat daarnaar zweemde in te rigten. Men zou dit uit meer dan één oogpunt

1) Aldaar werd op bladz. 81 gezegd: „Eindelijk zal ook tegen het bewaren of verkoopen van doodsbeenderen moeten worden voorzien: het bedelven dier beenderen op eene te bepalen diepte onder den grond schijnt meest verkieslijk.”

Art. 24. Eene begraafplaats, waarvan geen gebruik meer wordt gemaakt, wordt bij een besluit van het gemeentebestuur, aan Gedeputeerde Staten mede te deelen, gesloten verklaard.

Wordt van eene bijzondere begraafplaats geen gebruik meer gemaakt, dan geeft het bestuur dier begraafplaats daarvan kennis aan het gemeentebestuur, hetwelk het bericht mededeelt aan Gedeputeerde Staten. (k)

zeer verkeerd achten, en wilde dus uitdrukkelijk hebben bepaald, dat de bedoelde overblijfselen onder den grond werden gedolven, waarbij dan soortgelijke voorschriften omtrent de daarop aan te brengen laag aarde, als men in het vorig artikel vond, niet ongepast zouden zijn.

De Regering kwam aan de gopperde bedenking te gemoet door de verandering van het woord *bewaard* in: *begraven*.

III. De opvolging van voorschriften, als in art. 22 zijn gegeven voor de begraving van lijken, is niet voorgeschreven voor de begraving der overblijfselen van lijken en kisten.

Welligt achtte de Regering dit niet noodig omdat het gedeelte der begraafplaats waarin die overblijfselen worden begraven, moet zijn *afgesloten*.

IV. Dat verder deze afsluiting, evenals die der afzonderlijke gedeelten van de begraafplaats in art. 19 bedoeld, zou moeten plaats hebben overeenkomstig art. 18, is mede niet voorgeschreven en is alzoo niet verplichtend.

V. De gemeenteraad kan in

zijne verordening niet bepalen dat de overblijfselen van lijken en kisten in hetzelfde graf mogen worden nedergelegd, aangezien art. 23 gebiedend voert dat die overblijfselen moeten worden begraven in een afgesloten gedeelte der begraafplaats.

(k) I. Voor art. 24 werd in de eerste ontw. alleen gelezen:

„Eene begraafplaats, waarvan geen gebruik meer wordt gemaakt, wordt gesloten.”

Bij het ontw. 66/7 werd in de plaats van: *wordt gesloten*, het volgende gesteld: *wordt bij een besluit van het gemeentebestuur, aan Gedeputeerde Staten mede te deelen, gesloten verklaard*.

Verder werd daarbij het tegenwoordige tweede lid gevoegd, waaraan alleen ontbrak het slot: *hetwelk het bericht mededeelt aan Gedeputeerde Staten*, welke woorden daaraan bij het ontw. 67/8 I werden toegevoegd.

II. „Eene begraafplaats.” Hier, in het eerste lid, worden zoo bijzondere als algemeene begraafplaatsen bedoeld. De wet onderscheidt niet.

Het tweede lid strekt om de sluiting van bijzondere begraafplaatsen door het gemeentebestuur mogelijk te maken. Zie ook de aant. III op art. 25, bladz. 313.

III. „gemeentebestuur.” Hieronder is, met het oog op art. 126 der gemeentewet, te verstaan het collegie van *burgemeester en wethouders*.

IV. „gesloten.” Men vroeg in het V.V. 58/9, wat daaronder was te verstaan? Eene begraafplaats, waarvan geen gebruik meer wordt gemaakt, — zeiden men — moet niet zoo geheel ontoegankelijk zijn, dat bloedverwanten en vrienden van afgestorvenen daarop niet zouden kunnen komen om de graven hunner betrekkingen te bezoeken.

De Regering antwoordde:

„De uitdrukking *gesloten* moet hier in dien zin genomen worden, dat er geen gebruik meer van gemaakt mag worden om te begraven. De toegang voor bloedverwanten en vrienden van afgestorvenen tot de graven hunner afgestorvenen wordt daardoor niet belet.”

Uit dit antwoord blijkt dat de Regering aan het sluiten der begraafplaats de beteekenis hechtte van sluiten als zoodanig. Men wenschte echter, blijkens het V.V. 59/60, dit begrip in de wet zelve beter te doen uitkomen. Wanneer de nabestaanden en vrienden van den overledene er prijs op stelden, diens graf van tijd tot tijd te bezoeken, moest daaraan door eene al te letterlijke opvatting der bepaling omtrent het sluiten der begraafplaats geen hinderpaal in den weg kunnen worden gesteld.

Aan het geuite verlangen is, hoewel niet regtstreeks, toch, naar het schijnt, eenigzins tegemoet gekomen door de bijvoeging „gesloten *verklaard*” en door het voorschrijf dat het besluit van het gemeentebestuur aan Gedeputeerde Staten moet worden medegedeeld.

Ook wordt in art. 41 N°. 10 alleen strafbaar gesteld het *begraven* op eene gesloten begraafplaats, en in N°. 11 alleen het gebruik daarvan *in strijd met art. 25*, zoodat de bedoeling der sluiting genoegzaam blijkt.

Eindelijk waakt art. 41 N°. 12 ook tegen inbreuk op de vrijheid om de graven van nabestaanden of vrienden te bezoeken. Zie de aant. aldaar.

V. Het ontw. 66/7 vulde het art. aan met het voorschrijf dat van het niet meer gebruik maken eener bijzondere begraafplaats aan het gemeentebestuur moet worden kennis gegeven.

Dit bestuur wordt daardoor in staat gesteld de begraafplaats gesloten te verklaren.

VI. Bij het V.V. 66/7 werd opgemerkt dat hier niets omtrent het toezigt op en de bewaring van eene begraafplaats, die gesloten werd verklaard, bepaald werd. Intusschen behoorde, althans naar het oordeel van sommige leden, zoodanige begraafplaats, als zij aan eene kerkelijke gemeente behoorde, onder het toezigt en de bewaring van het bestuur dier gemeente te blijven. Met opzigt tot de begraafplaatsen der Israëlieten was dit een volstrekt vereischte. Het zou, meende men,

Art. 25. Eene gesloten begraafplaats blijft gedurende tien jaren onaangeroerd liggen.

Na dien tijd is het verbod van art. 16, 3de lid, opgeheven en mag de grond tot bezaaijing of beplanting worden gebruikt, mits hij niet dieper dan 0,5 meter worde vergraven. Uitgraving ter meerdere diepte is binnen dertig jaren na de sluiting niet dan met vergunning van Gedeputeerde Staten geoorloofd. Van hunne beslissing is binnen eene maand hooger beroep bij Ons toegelaten.

ten eenenmale met hunne godsdienstige begrippen in strijd zijn, dat daarop het 2° lid van art. 25 werd toegepast. De eerbiediging der godsdienstige overtuiging dier gezindte scheen dan ook het geven van eenigen waarborg mede te brengen, dat Israëlietische begraafplaatsen nooit tot andere doeleinden zouden worden gebruikt. 1)

Het sprak echter, volgens het antwoord der Regering, van zelf dat gesloten begraafplaatsen onder de bewaring des eigenaars blijven, behoudens het politietoezicht van het gemeentebestuur.

VII. Sedert het ontw. 67/8 I wordt ook ten opzichte der bijzondere begraafplaatsen mededeeling aan Gedeputeerde Staten voorgeschreven.

Dit collegie kan zich dus zoo noodig overtuigen dat geen sluiting van zoodanige begraafplaatsen door het gemeentebestuur

plaats heeft dan van welke geen gebruik meer wordt gemaakt.

Tevens kunnen Gedeputeerde Staten toezien dat de sluiting door het gemeentebestuur niet worde uitgesteld. Verg. de aant. III op art. 25, bladz. 313.

VIII. Art. 24 geldt ook voor begraafplaatsen die reeds bij invoering der wet bestonden en niet gesloten worden om redenen, in de overgangsbepalingen der wet bedoeld.

IX. Het begraven op eene gesloten begraafplaats is strafbaar volgens art. 41 N°. 10.

Zie omtrent ander gebruik van zoodanige begraafplaats, art. 25 en de aant. aldaar en art. 41 N°. 11.

X. In het V. V. 66/7 werd bij art. 41 o. a. gevraagd of het niet noodig ware aldaar ook eene strafbepaling bij te voegen tegen het belemmeren der afsluiting, die het gevolg was der bepaling van art. 24, eerste lid.

1) In het meergemelde adres van Opperrabbijnen werd dan ook een en ander verlangd.

Eigen graven op eene gesloten begraafplaats worden, voor zoover in hun onderhoud behoorlijk wordt voorzien, onaangeroerd gelaten. (l)

De Regering beantwoordde deze vraag niet.

Art. 41 N°. 12 dat zij toen bijvoegde, ziet niet op belemmering der bedoelde afsluiting. Soms zal echter zoodanige belemmering wel in de termen van het strafwetboek vallen; zie o. a. art. 209, 222 C. P.

(l) I. Terwijl het eerste lid onveranderd is gebleven, werden voor het tweede lid in de drie eerste ontwerpen de volgende bepalingen gevonden:

„Na dien tijd mag de grond tot alle einden gebruikt, doch daarin, alvorens 30 jaren verlopen zijn, geene uitgraving gedaan worden dan met magtiging van Gedeputeerde Staten.

„Omdelving van den grond ter bezaaijing of beplanting is, na verloop van den in het 1ste lid van dit artikel bepaalden tijd, ter diepte van 0,5 el geoorloofd.”

Deze bepalingen kwamen in het ontw. 66/7, en in één lid samen-gevoegd, te luiden als volgt:

„Na dien tijd mag de grond tot bezaaijing of beplanting worden

gebruikt, mits hij niet dieper dan 0,5 el worde omdolven. Uitgraving ter meerdere diepte is binuen dertig jaren na de sluiting niet dan met vergunning van Gedeputeerde Staten geoorloofd. Van hunne beslissing is binnen eene maand hooger beroep bij Ons toegelaten.”

In het ontw. 67/8 I werd tusschen *tijd* en *mag* ingelascht: *is het verbod van art. 16, 3de lid, opgeheven en.*

Bij de N. v. W. 68/9 werd op verlangen der Kamer het woord *omdolven* veranderd in: *vergraven.*

Het tegenwoordige derde lid werd eerst bij het ontw. 67/8 I aan het art. toegevoegd.

II. Als toelichting gaf de Regering het volgende:

Het decreet geeft in art. 9 1) de bevoegdheid om begraafplaatsen vijf jaren na hare sluiting te bezaaijen en te beplanten, doch laat in het midden wanneer en onder magtiging van welk gezag daarin uitgravingen voor het oprigten van gebouwen mogen geschieden. Tot wegneming van de hieruit voortspuitende moeilijkheden heeft het ontwerp in een en ander

1) Art. 8 en 9 luiden als volgt:

(Art. 8). Aussitôt que les nouveaux emplacements (ter uitvoering van het decreet) seront disposés à recevoir les inhumations, les cimetières existans seront fermés et resteront dans l'état où ils se trouveront, sans que l'on en puisse faire usage pendant cinq ans.

(Art. 9). A partir de cette époque les terrains servant maintenant de cimetières pourront être affermés par les communes auxquelles ils appartiennent; mais à condition qu'ils ne seront qu'ensemencés ou plantés, sans qu'il puisse y être fait aucune fouille ou fondation pour des constructions de bâtiment, jusqu'à ce qu'il en soit autrement ordonné.

voorzien, en overeenkomstig het in art. 23 opgenomen beginsel bepaald, dat gesloten begraafplaatsen tien jaren onaangeroerd moeten blijven liggen.

III. De hier bepaalde tienjarige termijn — werd in het Eindh. 68/9 gezegd — vangt voor de algemeene begraafplaats ongetwijfeld aan met den dag, dat die begraafplaats door het gemeentebestuur gesloten is verklaard. Voor de bijzondere begraafplaats staat daarentegen het tijdstip van sluiting niet vast. Moet in die leemte niet worden voorzien, en zou het in het algemeen de voorkeur niet verdienen te bepalen, dat de tien jaren beginnen te loopen van het tijdstip waarop het laatste lijk op de begraafplaats ter aarde is besteld?

De Regering antwoordde:

„Volgens het 2de lid van art. 24 geeft het bestuur eener bijzondere begraafplaats aan het gemeentebestuur kennis wanneer de begraafplaats buiten gebruik wordt gesteld. Het hangt dus van dat bestuur af, om den termijn in art. 25 bepaald, te laten aanvangen.”

Uit dit antwoord schijnt op te maken dat de Regering zelve erkende dat voor de bijzondere begraafplaats het tijdstip van sluiting, alzoo van den aanvang des termijns van art. 25 eerste lid, niet vaststond, maar dat zij tevens oordeelde dat het bestuur der bijzondere begraafplaats te zeer belang zou hebben bij het gebruik der gesloten begraafplaats tot de oogmerken in het tweede lid toegestaan, om den aanvang van den

termijn van het eerste lid van het openbaar gezag en niet van dat bestuur zelf te laten afhangen.

Het zal dus aan zichzelf de gevolgen te wijten hebben van het verzuim der kennisgeving, aan het gemeentebestuur volgens het 2de lid van art. 24 te doen.

IV. De bepaling van het tweede lid dat na tien jaren is opgeheven het verbod van art. 16, derde lid, is het gevolg eener vraag in het V. V. 66/7 gedaan en bij dat art. op bladz. 245 onder VI medegedeeld, of na de sluiting eener begraafplaats binnen 50 el afstands vrijelijk mogt worden gebouwd.

Thans moet men dus met bouwen tot het verloop van tien jaren na de sluiting wachten.

Het verbod van art. 16 om putten te graven, houdt dan tevens op.

V. Anders is het — zou men meenen — met het bouwen op de gesloten begraafplaats zelve. Gedeputeerde Staten toch kunnen vergunning tot uitgraving ter meerdere diepte dan 0,5 meter *binnen* 30 jaren na de sluiting verleen: „*binnen*,” alzoo reeds terstond na de sluiting. Men leze echter het art. goed. Het eerste lid bevat de hoofdbepaling: tien jaren moet eene gesloten begraafplaats onaangeroerd blijven. Daarvan is geen dispensatie gegeven. Doch *na dien tijd*, — aldus vangt het tweede lid aan, en dan volgen bijzondere voorschriften omtrent het gebruik der, tien jaren onaangeroerd gebleven, begraafplaats en van haren omtrek. Daaronder behoort ook het voorschrift omtrent

diepere uitgraving dan van 0,5 meter. Terwijl het verbod van te bouwen binnen 50 meter van de begraafplaats, het bezaaijen en beplanten daarvan na de tien jaar terstond ophoudt, blijft het verbod tot diepere uitgraving dan 0,5 meter, (welke bijv. tot fundering van gebouwen op de begraafplaats te stichten, moet dienen), nog twintig jaren stand houden, tenzij men vergunning van Gedeputeerde Staten verkregen hebbe.

Gedeputeerde Staten kunnen dus vóór het verstrijken der eerste tien jaren na de sluiting geen vergunning daartoe verleenen.

Het verschil van opvatting van den termijn dat tusschen de Kamer en de Regering bestond (zie het volgend N^o.), was een ander dan het hier behandelde en dat verschil verviel door de bijvoeging der woorden *na de sluiting*.

VI. Enkele leden keurden het — volgens het V. V. 59/60 — niet goed, dat de grond eener gesloten begraafplaats reeds na tien jaren bebouwd, bezaaid en beplant zou kunnen worden. Er lag daarin iets stuitends voor de bevolking der gemeente, welker ingezetenen in dien grond nog zoo kort geleden hunne laatste rustplaats hadden gevonden. Vooral echter wilden deze leden een zeer ruim tijdsverloop aangenomen hebben, vóór men den grond van een gevezen kerkhof mogt opdelven om daarop woningen te stichten, daarin putten te boren en dergelijke. Zij wilden dus den dertigjarigen

termijn van het artikel aanmerkelijk hebben verlengd.

Men vroeg daarbij, of de termijn van dertig jaren begon te loopen van het tijdstip der sluiting van de begraafplaats, dan wel aanving na het verloop der eerste tien jaren. Het laatste zou wel de bedoeling zijn, maar het wetsartikel liet ook eene andere opvatting toe.

In het ontw. 66/7 werd de redactie van het artikel veranderd. (Zie boven onder I). De tienjarige termijn bleef, evenzoo de dertigjarige termijn, doch achter de woorden 30 jaren werd gevoegd: *na de sluiting*, zoodat de Regering den termijn anders opvatte dan de Kamer, doch daardoor tevens het gerezen verschil ophief.

Dat uit de bijgevoegde woorden geenszins volgt dat Gedeputeerde Staten reeds dadelijk na de sluiting, binnen de eerste tien jaren dat de begraafplaats onaangeroerd moet worden gelaten, vergunning tot uitgraving zouden mogen verleenen, werd in de vorige aant. aangewezen.

VII. De bij art. 12 gemaakte aanmerking omtrent het omdelven of uitgraven van den grond eener begraafplaats, ook wat de graf-ruimten betreft, waarop *voor altijd* een uitsluitend regt is verkregen, werd in het V. V. 66/7 bij het 2de lid van art. 25 herhaald.

Aangenomen dat tot zoodanige vernietiging der begraafplaats 1) bevoegdheid moet bestaan, wat wordt er dan, vroeg men verder,

1) Men bedoelde hier kennelijk: vernietiging van het graf.

van de gedenkteeken en grafzerken?

Gelijk reeds bij art. 12 op bladz. 154—156 is medegedeeld, heeft het derde lid van art. 25, hetwelk in het ontw. 67/8 I werd bijgevoegd, aan de geopperde bedenkingen zijn ontstaan te danken. De eigen graven — en daaronder mag men hier ook de daarop gestichte en daartoe behorende gedenkteeken en grafzerken brengen — moeten nu onaangeroerd worden gelaten, voor zoover ze behoorlijk worden onderhouden.

Evenwel, geheel tevreden was men niet. Bij art. 12 is reeds veel medegedeeld waaruit bleek hoezeer men de onschendbaarheid van het eigen graf als een eigendom in den zin der burgerlijke wet trachtte te handhaven.

Bij de behandeling van art. 25 ontwikkelde de heer SLOET VAN DE BEELE zijne bezwaren tegen het art., zoowel uit het genoemde als uit andere gezigtspunten. Zijne rede en het antwoord van den Minister, bij art. 12 bladz. 164 slechts voor een deel opgegeven, laat ik thans in haar geheel volgen.

„Ik heb — zeide de heer SLOET — tegen de bepaling van dit artikel ernstige en gewigtige bezwaren. Ik zie daarin eene dubbele schending: in de eerste plaats schending van den eerbied aan de dooden verschuldigd; in de tweede plaats schending van het eigendomsregt.

„Over het eerste punt zal ik weinig zeggen. Ik erken dat de piëteit aan de dooden verschuldigd eene zaak is van gevoel en van

subjectieve opvatting. Maar ik mag toch hier in herinnering brengen, hetgeen eenige dagen geleden door den geachten afgevaardigde uit Gorinchem, den heer HEEMSKERK, is gezegd van den eerbied dien ons volk heeft voor de dooden, en dat het daarom prijs stelt op een eigen graf. (Zie op art. 12, bladz. 158 v.)

„Het tweede punt: schending van eigendom. Wat is het eigendom van een graf? De bevoegdheid om daarin lijken te begraven. Die bevoegdheid is onderworpen aan de politie-verordeningen, die bestaan of zullen bestaan als het wets-ontwerp zal zijn aangenomen. Zulk eene beperking van den eigendom als daaruit zal voortvloeijen, acht ik zeer noodig. Maar wanneer nu den eigenaar verboden wordt in zijn graf te begraven, blijft hij toch eigenaar van het graf met wat daarin is.

„Dit artikel bepaalt dat die eigendom ophoudt na verloop van tien jaren nadat de begraafplaats gesloten is.

De mogelijkheid bestaat dat een of ander heden een dierbaren overledene aan den moederschoot der aarde teruggeeft; morgen wordt de begraafplaats gesloten en over tien jaren kan zij in een aardappelveld herschapen zijn. Dit strijdt met het begrip van eigendom.

„Hoe zal dat sluiten gaan ten aanzien van hen, voor wie eene begraafplaats nog werkelijk eene heilige plaats is? Hoe zal het gaan op die algemeene begraafplaatsen, waar voor de Rooms-Katholijken een gedeelte is afgezonderd? Zal men dat gedeelte ook

na verloop van tien jaren in een aardappelenveld veranderen?

„Ik geloof niet dat dit mag.

„Nu zegt dit artikel wel dat dat bezaaijen of beplanten — beweiden is dus uitgesloten — niet zal geschieden daar, waar de eigenaar van een graf behoorlijk voor het onderhoud daarvan zorgt.

„Welke zorg eischt echter een graf? Bedoelt men daarmede, dat de uiterlijke teekenen van eigendom van een graf behoorlijk moeten worden onderhouden? Bijv. een paar palen aan de einden van het graf geplaatst, een zerk er opgelegd, een monument daarboven opgericht? Niemand is toch verplicht op zoodanige wijze zijn eigendom aan te toonen. In dat geval doet men onregt aan hen, die niet in staat zijn zulke teekenen van eigendom op hun graf te doen oprigten.

„Ik acht het onnoodig om verder op het eigendomsregt van een graf te wijzen. Men kan een graf krijgen uit kracht van versterfregt; men kan het koopen; de wet zelve geeft het aan de hand. Ik heb hier eene koopacte voor mij waarbij op eene zekere begraafplaats eene grafruimte is verkocht, met de bevoegdheid om daarin te begraven, en alleen met de beperkende bepaling, dat de reglementen, die op het begraven bestaan, zullen nagekomen worden.

„Nu weegt het eerste bezwaar niet alleen bij mij, maar het tweede bezwaar, dat het begrip van eigendom betreft, weegt bij mij zoo sterk, dat wanneer het artikel niet wordt veranderd, ik niet alleen

zal stemmen tegen het artikel, maar tegen de geheele wet.

„Ik ben geen voorstander van amendementen, en zal er ook nu geen voorstellen; doch ik geef den Minister in overweging, om zelf te gemoet te komen aan de bezwaren, die niet alleen bij mij bestaan maar bij velen in den lande, voor wie een graf nog een heilige plek is.

„Men verlange den termijn tot zoolang dat men kan aannemen, dat het geslacht, dat nog waarde stelt op de asch der overledenen, die in die gesloten begraafplaats ligt, voorbij is gegaan. Of, nog beter, men doe dit geheele artikel wegvallen en late het, gelijk thans, over aan het gevoel van welvoegelijkheid van de besturen.”

De heer HEYDENRIJCK meende dat het bezwaar van den vorigen spreker was weggenomen door de laatste alinea, welke zoowel op eene algemeene als eene bijzondere gesloten begraafplaats zag. Men had dus slechts te zorgen dat de eigen graven onderhouden werden.

De Minister antwoordde het volgende:

„De heer HEYDENRIJCK heeft mij het antwoord aan den heer SLOET VAN DE BEELE gemakkelijk gemaakt: het is volkomen juist, dat de laatste alinea van het artikel voorziet in het geval, waarvan de geachte afgevaardigde melding heeft gemaakt.

„Men moet daarbij niet vergeten, dat bij dit wets-ontwerp niet het stelsel van eigen graven aangenomen is, zoo als dit tot nog toe bestond. Volgens dit ontwerp kan men alleen het regt koopen,

om op eene begraafplaats uitsluitend in een graf te mogen begraven, en kan men niet meer den grond, door dat graf ingenomen, koopen.

„Hetgeen echter tot heden gekocht is en alzoo als eigendom in handen van dezen of genen gekomen is, *blijft* eigendom; dat is natuurlijk niet te veranderen. Er is dan geen schending van eigendom. Maar in het vervolg zal men niet meer op dergelijke wijze een eigen graf kunnen verkrijgen, wèl het regt om uitsluitend en voor onbepaalden tijd te begraven op eene bepaalde plek. Dit regt kan worden overgedragen, maar de grond zelf wordt *niet* verkocht, volgens deze wet. Wat vroeger als eigendom is gegeven en uit de eene hand in de andere is overgegaan, blijft aan de eigenaars en wordt hun door de laatste alinea van het artikel volkomen gewaarborgd. Het kan het geval zijn, dat iemand op dit oogenblik op eene algemeene begraafplaats eigenaar is van een eigen graf, of met andere woorden van zeker stuk gronds op die begraafplaats, en dat deze gesloten wordt, omdat zij vol is. Daardoor verliest men tevens het regt om in dat eigen graf te begraven.

»Maar nu zal het omliggende land, en dat is, dunkt mij, het groote bezwaar van den heer SLOET, veranderd worden in een aardappelenveld, en daardoor wordt de eerbied, dien men aan dat eigen graf verschuldigd is, geschonden. Mij dunkt echter dat het niet doenlijk is aan een gemeentebestuur

op te leggen, dat het eene begraafplaats, die eenmaal gesloten is, altijd gesloten zal moeten houden. Nu reeds is het verplicht, dadelijk als de eene begraafplaats gesloten wordt, eene andere aan te leggen; deze zal 30, 40 of 50 jaren dienen, en nu aan het gemeentebestuur het regt te ontnemen om na tien jaren weder over de eerste begraafplaats te beschikken, kan niet in de bedoeling van den wetgever liggen. Ik geloof dat het gemeentebestuur vrij moet zijn na de tien jaren weder van den grond gebruik te maken, en daarbij respecteert men dan, volgens de laatste alinea van het artikel, de eigen graven. Ik geloof niet dat er zoo groot bezwaar in dit artikel bestaat als de heer SLOET er in vindt.”

De heer SLOET repliceerde: „Ik moet mij zeer ongelukkig uitgedrukt hebben, om zóó onverstaanbaar te worden voor den heer HEYDENRIJCK en den Minister. Ik heb bepaaldelijk gewezen op de laatste alinea van het artikel, en gezegd dat men den eigendom, welken eigendom dan ook, niet kan afhankelijk maken van het onderhoud van dien eigendom. Ik heb gevraagd: Wat is behoorlijk onderhoud? Ik heb er op gewezen dat velen aan de einden der graven paaltjes zetten, en dat anderen er zerken op leggen. Die zerken worden in Gelderland tegenwoordig veel vervangen door platen van gegoten ijzer, die verroesten en vergaan. Wat zal er nu gebeuren als die zerken verroesten en de paaltjes verrotten?

Ik zie er minder bezwaar in, dat het omliggende land van graven, en van welk land de eigenaars niet bekend zijn, met aardappelen of knollen bepoot worden; maar dat men een graf, hetwelk een bepaalden eigenaar heeft, daartoe zal bestemmen omdat het niet onderhouden wordt, vind ik strijdig met de piëteit jegens de dooden, strijdig met het regt van eigendom.

„Wat nu in 't algemeen aangaat het omliggende land, ken ik eene begraafplaats waarop één monument staat. Nu zal men, als zij gesloten wordt, om dat monument heen mogen poten en planten; doch hoe komt de eigenaar nu naar het graf? Want hij wordt dan een geënclaveerd eigenaar en zal, met het Wetboek in de hand, een weg moeten vragen naar zijn eigendom.

„Tot zulke moeilijkheden zal men komen, als het artikel in de wet blijft staan.”

De Minister verdedigde het artikel niet nader: de beraadslaging werd gesloten en het art. met 32 stemmen aangenomen, doch 14 leden stemden tegen, terwijl van de 11 bij die stemming afwezigen later nog 6 tegen de geheele wet hebben gestemd.

Men ziet daaruit dat het gebruik van gesloten begraafplaatsen, niettegenstaande in het derde lid eene beschermende bepaling voor de eigen graven is opgenomen, geenszins algemeene goedkeuring vond. Het artikel is nochtans wet geworden en daardoor in verband met de beraad-

slaging op nieuw bevestigd het publiekrechtelijk karakter van het regt van eigen graf op algemeene begraafplaatsen, waarover op bladz. 154 — 165 is gehandeld.

Omtrent de eigen graven op bijzondere begraafplaatsen, zie men bladz. 165 onder III.

VIII. In de rede van den heer SLOET komt de opmerking voor dat na de tien jaren de begraafplaats wel mag worden bezaaid of beplant, maar dat het *beweiden* is uitgesloten.

Dit schijnt juist. Volgens de eerste ontwerpen zou na dien tijd de grond *tot alle einden* gebruikt mogen worden, behoudens magtiging tot uitgraving alvorens 30 jaren verlopen waren, behalve voor de omdelving tot bezaaijing of beplanting ter diepte van 0,5 el.

Sints het ontw. 66/7 is evenwel de redactie veranderd: de wijze van geoorloofd gebruik is nu bepaaldelijk aangewezen; en wat de wet niet aldus veroorlooft, is hier verboden. *Beweiden* der begraafplaats is dus uitgesloten. Zie ook de strafbepaling, aant. XII hierna.

Maar de begraafplaats weder in gebruik stellen tot *begraven*, waarvoor natuurlijk meer dan een halve meter moet worden uitgegraven, dit is volgens het art. geoorloofd, mits Gedeputeerde Staten vergunning geven.

De Minister, die den heer SLOET beantwoordde, veronderstelde dan ook dat de besturen der gesloten begraafplaatsen, deze na tien jaren weder mogten gebruiken tot begraven. Of daarbij wel is gedacht

dat Gedeputeerde Staten de vergunning daartoe zouden kunnen weigeren, en dat men, zooals het art. luidt, de begraafplaats nimmer tot weiland mag maken, deze vragen kunnen in het midden gelaten worden. De wet verbiedt het weder begraven behoudens de bedoelde vergunning niet, zoo de eigen graven die onderhouden worden, maar gespaard blijven. Zie ook de nu volgende aant.

IX. Het begraven op eene gesloten begraafplaats is strafbaar volgens art. 41 N°. 10.

Volgt welligt hieruit dat eene begraafplaats die eenmaal tot dat einde heeft gediend en gesloten is, nimmermeer tot begraven kan worden gebruikt? Geen-zins.

De schijnbare strijd die hier in de wet zou liggen, wanneer de veronderstelling van den Minister in de vorige aant. vermeld juist is, dat na tien jaren op eene gesloten begraafplaats weder mag worden begraven, terwijl art. 41 zonder uitzondering het begraven op eene gesloten begraafplaats met straf bedreigt, wordt opgelost door de beteekenis van *gesloten* in de aant. op art. 24 bladz. 310 onder IV opgegeven. De begraafplaats wordt namelijk door het gemeentebestuur gesloten verklaard *als zoodanig*, als begraafplaats. Zijn nu de tien jaren na die sluiting om; worden verder het 2de en 3de lid van art. 25 in acht genomen, en kan de begraafplaats overigens aan de bepalingen der wet voldoen, zoodat de sluiting der begraafplaats niet heeft

plaats gehad bijv. om eene der redenen in art. 45, 46 of 47 bepaald, dan belet m. i. niets de weder-intrekking van het besluit van het gemeentebestuur, waarbij de begraafplaats gesloten is verklaard en kan deze weder als zoodanig worden geopend.

Op de aanvraag daartoe van den eigenaar der bijzondere begraafplaats, wanneer het dezulke geldt, worden dan weder de artt. 14 en volg. toepasselijk.

X. Aangezien de gesloten bijzondere begraafplaatsen steeds onder de bewaring der eigenaars blijven, is een gebruik daarvan volgens het tweede lid van dit art. tegen de godsdienstige begrippen in, tegen die bijv. der Israëlieten, zoo het Israëlietische begraafplaatsen betreft, niet te vreezen. Zie de aant. op art. 24, bladz. 310 onder VI.

Wanneer het evenwel betreft het gebruik van gesloten gedeelten van algemeene begraafplaatsen, die volgens art. 19 voor eene of meer kerkelijke gemeenten zijn afgescheiden, dan hebben deze minder waarborg tegen krenking der godsdienstige begrippen, aangezien de afgescheiden gedeelten onder het beheer van het gemeentebestuur blijven. Doch ingeval van vergunning van Gedeputeerde Staten tot uitgraving staat daarvan aan de betrokken kerkelijke gemeenten hooger beroep vrij; zie de volgende aant.

XI. *„Van hunne beslissing.”* De wet onderscheidt niet of deze beslissing is weigering of vergunning: in beide gevallen is van de

Art. 26. Elke begraafplaats staat met inachtneming der plaatselijke verordeningen, bedoeld in de artt. 8 en 28, onder toezigt van burgemeester en wethouders. (m)

beslissing van Gedeputeerde Staten hooger beroep op den Koning. Verg. ook de aant. op art. 14 bladz. 195 v. onder X en XI.

XII. Het gebruik maken eener gesloten begraafplaats, in strijd met art. 25, is strafbaar ingevolge art. 41 N°. 11.

Deze strafbepaling geldt voor zolang de begraafplaats gesloten is als zoodanig. Zie de aant. IX.

XIII. Art. 25 is mede toepasselijk op familiegraven, bedoeld in art. 15; zie aldaar het laatste lid, en de aant. bladz. 203 v. onder VII.

XIV. Het eerste en tweede lid van art. 25 gelden ook voor zooveel mogelijk voor de plaats waar lijken worden begraven overeenkomstig art. 2; zie de aant. aldaar, bladz. 64.

(m) I. Het art. luidde aanvankelijk:

„Elke begraafplaats staat onder toezigt van burgemeester en wethouders.”

In het ontw. 67/8 II werden ingelascht de woorden *met inachtneming der plaatselijke verordeningen*, bedoeld in de artt. 8, 27 en 28.

De aanhaling van art. 27 verviel bij het volgend ontwerp.

II. Bij art. 19, derde lid bladz. 282 v. onder I is reeds medegedeeld wat in het V. V. 58/9 onder de algemeene beschouwingen omtrent art. 26 werd gezegd: uitsluitend burgerlijk toezigt namelijk op de algemeene begraafplaatsen, waar die afgescheiden gedeelten voor de gezindten bevatten, scheen te ver te gaan; men wilde dáár ook eenig toezigt van de zijde der gezindten. 1)

Zooals mede werd opgegeven meende de Regering, dat het beheer over de afgescheiden gedeelten uitsluitend aan het gemeentebestuur behoorde: het waren toch inrigtingen door en ten koste der gemeente aangelegd en waarvoor zij dus behoorde te waken. Zie ook de volgende aant. bladz.

III. 1°. Door eenige leden werd, volgens het V. V. 58/9, in overweging gegeven om niet van het *toezigt*, maar van het *politietoezigt* van burgemeester en wethouders te spreken. Op die wijze zou het denkbeeld, vooral wat de bijzondere begraafplaatsen betrof, beter worden uitgedrukt. 2)

De Regering zag echter niet in, waarom hier, in plaats van *toezigt*, van *politietoezigt* gesproken diende te worden. Het toezigt-

1) Aldus ook in het adres van Opperrabbijnen.

2) Hetzelfde werd verlangd in tal van adressen van R. K. kerkbesturen, opdat het toezigt zich niet verder zou kunnen uitstrekken, bijv. tot inmenging in eigendoms- of kerkelijke zaken. Zie Bijbl. Str. 1859/60 bladz. 540.

door burgemeester en wethouders op elke begraafplaats uit te oefenen, zal zich — zeide zij — van zelf bepalen tot het handhaven der politie op het begraven en de begraafplaatsen, in art. 179 *m* (der gemeentewet) aan hunne zorg toevertrouwd.

Bij het V. V. 59/60 kwam men terug op den wensch, dat de wet zelve het toezigt van burgemeester en wethouders, voor zoover de bijzondere begraafplaatsen betreft, tot een bloot politietoezigt beperken mogt. De Regering —voerdemen aan— zegt wel, dat die beperking van zelf spreekt; maar het zamenstel der wet leidt tot eene geheel andere uitkomst. De zorg dat de volgens art. 35 1) door den Koning goedgekeurde reglementen omtrent de op bijzondere begraafplaatsen te heffen regten behoorlijk worden nageleefd, zal volgens dat zamenstel wel aan burgemeester en wethouders verblijven, maar dan ook zou daarin blijkbaar iets meer dan een bloot politietoezigt liggen. Op nieuw heeft men bij de overweging van dit artikel den wensch doen gelden, dat de wet eene afscheiding bevatte tusschen de bepalingen die de algemeene begraafplaatsen betreffen en de zoodanige, die uitsluitend op de bijzondere begraafplaatsen betrekkelijk zijn. Het toezigt van burgemeester en wethouders behoort ten aanzien der laatste in geenen deele zoover

te gaan als ten aanzien der eerste.

Het ontw. 66/7 bragt geen verandering aan.

Blijkens de algemeene beschouwingen op dit ontw. in het V.V. vervat, meende men dat het toezigt, hier aan het burgerlijk bestuur opgedragen, juist tot de belemmeringen die men wilde vermijden, (n. l. van de kerkbesturen in hunne vrijheid), aanleiding zou kunnen geven.

Doch de Regering deelde het bezwaar niet. In het art. lag slechts eene bekrachtiging van hetgeen thans reeds volgens art. 16 van het decreet van 23 Prairial XIIde jaar 2) en art. 179 *m* der gemeentewet bestond. Het burgerlijk gezag moest uit den aard der zaak toezigt houden op handelingen, waarbij de openbare orde en gezondheid van nabij waren betrokken.

De Kamer berustte in het antwoord niet. In het Eindv. 67/8 I wordt op het art. zelf het volgende vermeld:

Om alle moeijelijkheden ten aanzien der bijzondere begraafplaatsen voor te komen, vooral ook voor zoover die ten behoeve der leden eener kerkelijke gemeente worden aangelegd, achtten verscheidene leden het wenschelijk, dat de hier voorkomende bepaling in de wet zelve met de artt. 8 en 28 in verband werd gebracht. Daaruit zou dan volgen, eensdeels dat, voor zoover die

1) Later art. 38, doch door de Tweede Kamer verworpen en alzoo vervallen.

2) Art. 16. Les lieux de sépulture, soit qu'ils appartiennent aux communes, soit qu'ils appartiennent aux particuliers, seront soumis à l'autorité, police et surveillance des administrations municipales.

begraafplaatsen betreft, het toezigt van burgemeester en wethouders zich beperkt tot hetgeen in het belang der openbare orde en gezondheid bij het brengen van lijken naar de begraafplaats en op die begraafplaats is in acht te nemen, anderdeels dat de plaatselijke verordening van art. 28 zich insgelijks niet verder kan uitstrekken.

Daarop werden bij het volgend ontw. 67/8 II de boven onder I vermelde woorden ingelascht. Door die wijziging, vertrouwde de Regering, waren de bedenkingen uit den weg geruimd.

Er was echter een abuis begaan. Verscheidene leden — wordt in het Eindv. 67/8 II gezegd — meenden, dat bij de wijziging, die dit artikel had ondergaan, daarin ten onregte ook art. 27 was aangehaald. Tengevolge dier aanhaling zou men kunnen beweren, dat ook voor de bijzondere begraafplaatsen de instructiën van doodgravers, opzigtters, enz. door den raad der gemeente moeten worden vastgesteld, hetgeen dan toch, daar art. 27 alleen van de algemeene begraafplaats gewaagt, eene tegenstrijdigheid zou zijn, en daarenboven met den geest dezer wet niet zou zijn overeen te brengen.

Het ontw. 68/9 liet daarop de aanhaling van art. 27 weg.

Op eene aanmerking, die nog in eene der afdelingen volgens het Eindv. 68/9 werd gemaakt, dat kerkelijke en andere bijzondere

begraafplaatsen o. a. wat politietoezigt betrof aan dezelfde regels als de algemeene behoorden onderworpen te zijn, herhaalde de Regering dat volgens art. 26 *elke* begraafplaats, dus ook de kerkelijke en andere bijzondere, in overeenstemming met art. 179 *m* der gemeentewet, onder het politietoezigt van burgemeester en wethouders staan zou.

Art. 26 werd op voorstel des Voorzitters eerst in beraadslaging gebragt na die over art. 28, als daarmede in verband staande.

Toen art. 26 aan de orde was, verlangde de heer VAN BEYMA THOE KINGMA stemming over het art. Het art. kwam hem ten eenenmale onnoodig voor. Er is — zeide hij — reeds voorzien in hetgeen dit artikel voorschrijft, door art. 179 van de gemeentewet. 1)

Daarop werd evenwel het art. in stemming gebragt, en met 43 ten 11 stemmen aangenomen.

2°. Het voorafgaande onder 1° heb ik achtereenvolgens medege-deeld omdat daardoor beter het licht valt op den aard en den omvang van het toezigt, door burgemeester en wethouders op de begraafplaatsen, inzonderheid op de voor de kerkelijke gemeenten afgescheiden gedeelten der algemeene begraafplaatsen en op de bijzondere begraafplaatsen uit te oefenen.

En dan komt men tot het resultaat: dat niet werd bestreden dat art. 179 *m* der gemeentewet reeds in de

1) Zie ook in de aant. op art. 28 bladz. 329 v.. 331, 333 v. en 336.

Art. 27. Instructiën van doodgravers, opzigtters en andere beambten der algemeene begraafplaats worden

zaak voorzag, maar dat toch eene nadere regeling in *deze* wet, die het onderwerp meer bepaaldelijk omvatte, terwijl het in gemeld wetsartikel slechts ten deele was geregeld, werd noodig gekeurd en verder, dat het toezigt op de begraafplaatsen is een politietoezigt in het belang der openbare orde en gezondheid uit te oefenen met in achtneming der plaatselijke verordeningen van art. 8 en 28. Eerbiediging voor zooveel mogelijk van de godsdienstige meeningen en gebruiken is daarbij naar den geest der wet mede in acht te nemen, en geene inmenging in eigendoms- of kerkelijke zaken mag daarbij plaats hebben.

3°. Als motief van de door de Kamer verlangde verwijzing naar de plaatselijke verordeningen, werd ook opgegeven (zie bladz. 321), dat de plaatselijke verordening van art. 28 zelve zich niet verder zou uitstrekken dan tot hetgeen in 't belang der openbare orde en gezondheid was in acht te nemen.

Mij dunkt, dit volgt reeds uit de bewoordingen van art. 28 zelf, maar niet uit art. 26 dat niet voor het wetgevend maar alleen voor het uitvoerend gezag, voor burgemeester en wethouders, is geschreven.

IV. Bij dit art. kwam in het V. V. 58/9 weder de vraag ter sprake, welk collegie van dage-

lijksch bestuur het toezigt zou uitoefenen, waar de begraafplaats voor meer dan ééne gemeente was ingerigt of op het grondgebied eener andere gemeente gelegen was.

Op begraafplaatsen — antwoordde de Regering — op het grondgebied eener andere gemeente gelegen, kan het toezigt slechts door het bestuur der gemeente, waarin de begraafplaats zich bevindt, worden uitgeoefend. De magt der gemeentebesturen is beperkt tot den kring hunner gemeente. Omtrent het toezigt, op gemeenschappelijke begraafplaatsen te houden, kunnen bij de gemeenschappelijke verordeningen, door de gemeentebesturen met in achtneming van art. 121 der gemeentewet te maken, regelen worden gesteld.

Omtrent het eerste gedeelte van dit antwoord valt echter op te merken dat, sedert het ontw. 66/7, art. 29 in het bedoelde geval voorziet en alzoo ook dan volgens het aangenomen beginsel door de betrokken gemeentebesturen regelen zouden kunnen worden gesteld.

Deze regelen kunnen echter niet de strekking hebben om de bij art. 26 aan burgemeester en wethouders opgedragen taak aan hen te ontnemen, en ze over te dragen bijv. aan het hoofd van het gemeentebestuur, bijgestaan door eene commissie uit dat bestuur. 1) Eene

1) Zie eene missive van den Minister van Binnenl. Zaken in dien zin, van 28 Februarij 1853, No. 289, bij Mr. VAN OOSTERWIJK, aant. op de Gemeentewet, bladz. 672.

bij besluit van den raad der gemeente, aan welke de begraafplaats behoort, vastgesteld. (n)

commissie van bijstand volgens art. 54, tweede lid der gemeentewet, kan aan burgemeester en wethouders, op hunne voordragt, worden toegevoegd.

(n) I. In de eerste ontwerpen werd art. 27 gelezen:

„De doodgravers, opzigtters en andere beambten der algemeene begraafplaatsen worden aangesteld door burgemeester en wethouders.

„Hunne instructie wordt bij eene plaatselijke verordening vastgesteld.”

Het ontw. 66/7 voegde aan de woorden *burgemeester en wethouders* toe: *van de gemeente, aan welke de begraafplaats behoort.*

In het tweede lid werd in de plaats van: *bij eene plaatselijke verordening* gelezen: *bij besluit van den raad der gemeente.*

Bij het ontw. 67/8 I verviel het eerste lid, en hield art. 27 alleen in:

„De instructiën van doodgravers, opzigtters en andere beambten der algemeene begraafplaats worden bij besluit van den raad der gemeente, aan welke de begraafplaats behoort, vastgesteld.”

Het lidwoord *de* vóór instructiën verviel bij het ontw. 67/8 II.

II. Ook met het oog op art. 27, zooals het aanvankelijk luidde, werd bij de algemeene beschouwingen over het ontw. 58/9 — zie de aant. op art. 19 bladz. 283 onder I — meer invloed van de godsdienstige gezindte verlangd

op de volgens art. 19 afgescheiden gedeelten der algemeene begraafplaats, en kwam het zelfs billijk voor, dat bijv. de benoeming van doodgravers en verdere beambten voor ieder afgescheiden gedeelte, waar mogelijk, van de kerkelijke gemeente uitging, hetgeen volgens art. 27 niet het geval zou zijn.

Op den vroeger medegedeelden grond oordeelde echter de Regering, dat aan de gemeente de aanstelling van beambten voor de afgescheiden deelen der algemeene begraafplaats moest blijven, maar het aan de gemeentebesturen vrij bleef, ten aanzien van de te benoemen personen met de kerkelijke gemeenten zoo noodig in overleg te treden.

Ook bij het artikel zelf werd in het V. V. 58/9 de vrees geopperd, dat eene toepassing mogelijk ware, strijdig met de belangen of regtmatige wenschen der kerkelijke gezindten. Waar op de algemeene begraafplaats een afgescheiden gedeelte voor de lijken van de leden eener godsdienstige gezindte bestond, scheen het raadzaam, dat de aan dat gedeelte verbonden beambten zooveel mogelijk tot die gezindte behoorden. Ook was het de vraag, of aan de kerkelijke gezindten niet eenige invloed op de benoeming dier beambten en op de vaststelling hunner instructie moest worden verzekerd.

De Regering herhaalde haar boven opgegeven antwoord.

Bij het V. V. 58/9 werd nog van eene andere zijde de aanmerking gemaakt, dat er vele plattelands-gemeenten waren, waar de graven in den regel door de bureu van den overledene werden gedolven, en waar men dientengevolge noch een door de gemeente aangesteld doodgraver, noch opzichter of ander beambte bij de begraafplaats vond. Zullen nu voortaan — zoo werd gevraagd — in al die gemeenten zoodanige beambten moeten worden aangesteld? Men zag dit in het belang der reeds zoo zeer bezwaarde gemeentekassen gaarne vermeden.

De Regering antwoordde: Het artikel legt niet de verplichting op tot aanstelling van doodgravers en opzichters, ook waar zij niet noodig zijn, maar wijst alleen de magt aan die hen zal aanstellen. In elke gemeente zal echter wel iemand behooren te wezen, die onder het oog van burgemeester en wethouders toezigt op de algemeene begraafplaats houdt.

Bij het V. V. 66/7 werd opgemerkt dat de hier voorkomende bepaling omtrent de benoeming der doodgravers, enz. door bur-

gemeester en wethouders, was in strijd met art. 145 der gemeentewet. Bleef de bepaling behouden, dan moest, naar het oordeel van sommigen, de instructie, waarvan het 2delid van het artikel sprak, insgelijks van burgemeester en wethouders, niet van den raad uitgaan.

Dientengevolge verviel bij het ontw. 67/8 I de bepaling omtrent de aanstelling der beambten, en werd in de M. v. T. gezegd dat daaromtrent bij de tegenwoordige redactie van het artikel, art. 145 der gemeentewet in zijn geheel was gelaten.

De bepaling ziet thans alleen op de vaststelling der instructiën.

III. In verband met het voorgaande wordt opgemerkt dat nu ingevolge art. 145 der gemeentewet de aanstelling der beambten bij plaatselijke verordening bijv. aan burgemeester en wethouders kan worden opgedragen.

IV. Zooals reeds uit het Regeringsantwoord op het V. V. 58/9 over het toen voorgedragen artikel bleek, is de aanstelling der hier bedoelde beambten, en thans evenzeer de vaststelling van instructiën voor dezen, waar een en ander niet noodig is, niet verplichtend. 1)

Is ze daarentegen wèl noodig,

1) Daar al hetgeen bij het overlijden en begraven der Israëlieten behoort, volgens het adres van Opperrabbijnen, aan godsdienstige ceremoniën verbonden is, en eene behoorlijke ter-aarde-bestelling eene godsdienstige pligt is, werd door hen verlangd dat dit wetsartikel bepalen zou, dat het den Israëlieten veroorloofd ware voor het begraven en voor al wat daaraan verbonden was, alleen en uitsluitend de diensten der kerkbesturen of van de daarmede in verband staande pieuse inrigtingen in te roepen.

Bij de vaststelling der instructiën zal de raad, waar dit kan geschieden zonder schending der openbare orde en gezondheid, op de godsdienstige belangen der Israëlieten hebben te letten. Zie ook art. 19 derde lid.

Art. 28. Bij plaatselijke verordening wordt geregeld hetgeen in het belang der openbare orde en gezondheid op de in de gemeente gelegen begraafplaatsen in acht moet worden genomen. (o)

en de raad weigerachtig, dan kunnen m. i. artt. 126 en 127 der gemeentewet worden toegepast.

V. Blijkens de woorden: *algemeene* begraafplaats, heeft de raad alleen de instructiën voor de beambten van zoodanige, en niet voor die der bijzondere begraafplaatsen vast te stellen.

VI. Uit de bijvoeging: *der gemeente aan welke de begraafplaats behoort* volgt dat, wanneer de begraafplaats op het grondgebied eener andere gemeente ligt, en niet tevens aan deze behoort, de instructiën alleen door den raad der eerste gemeente worden vastgesteld, en dus art. 29 daarop niet toepasselijk is.

Hierin is m. i. geen ongrondwettigheid van het wetsartikel gelegen. Wel kan zich het regeringsregt, krachtens hetwelk de raad ook instructiën voor zijne beambten vaststelt, in den regel niet buiten de grenzen der gemeente uitstrekken, maar dit verbod treft meer de regeling en het bestuur van de gemeente-huishouding, niet de uitvoering der wetten, waartoe de raad ingevolgt die wetten verplicht is mede te werken, en dit is hier, behoudens het onder IV opgemerkte, het geval. Ook zijn instructiën geen algemeene, naar buiten werkende voorschriften.

Verg. verder de aant. op art. 29 en 33.

VII. In geval de begraafplaats aan twee of meer gemeenten gezamenlijk behoort, en eene dezer is weigerachtig tot vaststelling van instructiën mede te werken, en die vaststelling is noodig, dan kan daarin met toepassing van artt. 126 en 127 der gemeentewet worden voorzien. Zie aant. IV.

Art. 29 der begrafeniswet is niet toepasselijk.

VIII. Op de niet-nakoming der instructiën door de beambten kan geen politiestraf krachtens art. 161 der gemeentewet worden gesteld, wegens den aard en werking dier instructiën zelve. Zij zijn toch geen politievoorschriften door het publiek na te komen en hunne werking is niet algemeen maar bepaalt zich tot den ambtenaar in wiens taak zij liggen.

Zie ook aant. XV op art. 2, bladz. 65, en aant. V. 2°. op art. 22, bladz. 301.

IX. Men zie ook over dit art. het aanget. bij art. 26 bladz. 322.

(o) I. Art. 28 luidde in de eerste ontwerpen:

„Eene plaatselijke verordening regelt hetgeen in het belang der openbare orde en gezondheid op alle in de gemeente gelegene begraafplaatsen is in acht te nemen.”

Bij het ontw. 66/7 kwam de tegenwoordige redactie in de plaats.

Twee amendementen werden op dit art. voorgedragen.

Het eene, van den heer GODEFROI, strekte om tusschen *wordt* en *geregeld* in te voegen: *na daarop het bestuur der betrokken kerkelijke gemeenten te hebben gehoord.*

Het werd echter met 42 tegen 13 stemmen *verworpen*.

Het andere amendement, van den heer VAN DER DOES DE WILLEBOIS, strekte om aan art. 28 toe te voegen:

„Op die verordening wordt de goedkeuring van Gedeputeerde Staten vereischt.

„Van de beschikking der Staten kunnen binnen ééne maand bij Ons in hooger beroep komen de gemeenteraad of burgemeester en wethouders, de kerkelijke gemeente en elk eigenaar eener begraafplaats.”

Ook dit amendement werd, met 33 tegen 22 stemmen, *verworpen*.

II. In het V. V. 66/7 werd de onderstelling geuit, — daar het art. sprak van „de in de gemeente gelegen begraafplaatsen” — dat de hier bedoelde politieverordeningen op alle begraafplaatsen, ook op de kerkelijke en bijzondere, toepasselijk zouden zijn. Sommige leden zouden dit noodzakelijk achten.

Het antwoord luidde: De redactie van dit artikel laat geen twijfel over, of de hier bedoelde politieverordeningen zijn op al de in de gemeente aanwezige begraafplaatsen, ook op de kerkelijke en bijzondere, van toepassing (zie ad art. 8).

III. Op dit art. zijn twee

amendementen voorgedragen, door de heeren GODEFROI en de WILLEBOIS, waarvan de inhoud onder I werd opgegeven. Zij hadden beide in hoofdzaak hetzelfde motief, namelijk te waarborgen dat de belangen der openbare orde en gezondheid, volgens het art. bij plaatselijke verordening te regelen, niet in conflict zouden komen met de godsdienstige begrippen en gebruiken. Het amendement DE WILLEBOIS ging echter tevens van het beginsel uit, dat art. 28 van het ontwerp, door aan de gemeentebesturen over te laten *zonder eenig hooger beroep* een gedeelte te regelen van een onderwerp, dat om zijn hoog belang was geacht regeling bij de *wet* noodig te hebben, ingreep in een hoofddenkbeeld dezer wet.

Was overigens het hoofdmotief hetzelfde, de middelen daarentegen waardoor de voorstellers hun doel trachtten te bereiken, verschilden. De heer GODEFROI wilde over de verordeningen vooraf de kerkelijke besturen gehoord hebben, — de heer DE WILLEBOIS verlangde goedkeuring dier verordeningen door Gedeputeerde Staten en hooger beroep van de beschikking dier Staten op den Koning, en dit beroep voorts open te stellen niet alleen voor de kerkelijke gemeente, maar ook voor den raad en burgemeester en wethouders en voor elk eigenaar eener begraafplaats.

Over deze amendementen heeft bij de beraadslaging van art. 28 eene breedvoerige gedachtenwisseling plaats gehad. Evenwel, hoe belang-

rijk ze ook was, zou ik mijn bestek te zeer door eene *woorde-lijke* mededeeling daarvan overschrijden. Na hetgeen over dezelfde zaak reeds uitvoerig in de aant. op art. 8 tot opheldering van de strekking van dat art., bladz. 130—134 onder IV en V is medegedeeld, zal ik thans het debat over art. 28 voor zooveel nodig beknopt mededeelen.

Bij de behandeling van art. 8 had de heer GODEFROI aanvankelijk voorgesteld om over de plaatselijke verordeningen, aldaar bedoeld, de besturen der betrokken kerkelijke gemeenten te hooren. Hij trok echter zijn amendement in ten gevolge der wijziging die art. 8 door het vervallen der woorden *en naar het graf* onderging, onder voorbehoud daarop bij art. 28 terug te komen. Hij deed dit dan ook, en refereerde zich bij de voordragt van zijn amendement op dit laatste art. aan hetgeen hij tot toelichting van het ingetrokken amendement op art. 8 had gezegd. Zie bladz. 130 v.

Ook de heer de WILLEBOIS, die bij art. 8 het denkbeeld, door den heer VAN KUYK aangegeven, om hogere goedkeuring voor de verordeningen voor te schrijven, had ondersteund, bragt dit denkbeeld bij de beraadslaging over art. 28 weder ter sprake.

Spreker ontvouwde zijne be-waren tegen deze bepaling van et ontwerp, tegen het onbepaald verlaten aan de plaatselijke besturen om te voorzien in hetgeen op ijzondere begraafplaatsen zou kunnen geschieden, naar hunne opvatting van openbare orde enz. „Ik

betwijfel — zeide hij — of na de zorgvuldige wijze, waarop bij dit wetsontwerp voorzien is in alle aangelegenheden die voor den geest komen met betrekking tot de openbare orde of gezondheid, er nog veel te reglementeren zal zijn, en of men, indien men aan het reglementeren gaat, niet zal komen in kleinigheden en bijzonderheden, die ondertusschen van zeer onaangename aard kunnen zijn. Evenwel, het is mogelijk dat er gevallen zijn die van de zijde van de gemeente nog voorziening behoeven, en het artikel kan dus zijn nut hebben. Maar het komt mij voor dat de bepaling wat zeer ruim is, en dat daaraan zou moeten toegevoegd worden dat de verordeningen eene hogere goedkeuring behoeven.

„Hetgeen de begrafenissen betreft, wordt door eene wet met de meeste zorg behandeld. Men heeft met veel zorg gewikt en gewogen wat noodig is voor de openbare orde en gezondheid, en te gelijker tijd hoe men dit het best zal overeenbrengen met de eerbiediging der verschillende gevoelens, de verschillende godsdienstige begrippen. Dat men dat alles heeft willen eerbiedigen, blijkt op verschillende plaatsen waar het ontwerp zich heeft onthouden van zich meer in te laten met de kerkelijke begraafplaatsen dan volstrekt noodig is. Het blijkt bij voorbeeld uit de artt. 8, 21 en 38. Men heeft kennelijk zooveel mogelijk willen sparen al hetgeen godsdienstig begrip zou kunnen hinderen. En nu stelt art. 28 de deur open voor

de gemeentebesturen om over datzelfde teedere onderwerp te reglementeren in het hoogste ressort. Zoo doende grijpt men in het hoofd-denkebeeld van dit wets-ontwerp.

„Dit art. 28 is zóó ruim gesteld, dat inderdaad geen meerdere ruimte zou kunnen gegeven worden. Er zal verordend kunnen worden al wat in het belang der openbare orde en gezondheid op de begraafplaatsen moet worden in acht genomen.

„Ik geef dus den Minister eene wijziging in overweging, die ik nog niet als amendement voorstel. Mogt de Minister die wijziging niet aanbrengen, dan zal ik een amendement voorstellen. Ik geloof, dat men niets aan het doel van het artikel ontnemen en tevens aan mijn bezwaar te gemoet komen zou, door achter het artikel de bepaling te voegen, dat op deze verordening de goedkeuring van Gedeputeerde Staten wordt vereischt, en dat van de beschikking der Staten binnen eene maand door het gemeentebestuur, de kerkelijke gemeente en elken eigenaar van eene begraafplaats in hooger beroep kan worden gekomen bij den Koning.

„Ik weet wel, dat in het algemeen de plaatselijke verordeningen geene goedkeuring behoeven van Gedeputeerde Staten. Maar ik geloof niet, dat met de door mij voorgestelde bepaling inbreuk zal worden gemaakt op de autonomie der gemeenten. Zeer zeker zal het niet strijden tegen het artikel van de Grondwet, dat uitsluitend handelt over de huishouding der gemeenten. Is de gemeentewet al wat verder gegaan dan de Grondwet,

zoo geloof ik dat bij deze wet zeer wel eenigermate aan de gemeentewet zou kunnen worden gederogeed. Eigenlijk gezegd is er evenwel geen derogatie, want wij handelen hier over een onderwerp, waarvan de algemeene wetgever zich heeft meester gemaakt. Waar een algemeen belang door den Rijkswetgever wordt geregeld, houdt de bevoegdheid van den gemeentewetgever op. Ik geloof dat men dit bij het ontwerpen van de wet ook wel heeft ingezien, want anders ware het niet noodig geweest hier een voorbehoud te maken ten behoeve van de gemeente. De gemeente heeft het regt verordeningen te maken tot bewaring der openbare rust en orde en tot verzekering der volksgezondheid. Men heeft hier daarom een voorbehoud gemaakt ten behoeve van de gemeente, opdat de artt. 150 en 151 van de gemeentewet niet zouden kunnen worden tegengeworpen. Nu meen ik dat men dit voorbehoud te ruim gesteld heeft, en dat het zal moeten worden beperkt door aan het artikel toe te voegen dat de plaatselijke verordening goedkeuring behoeft.

„Ik zeide dat ik die bijvoeging niet beschouw als een inbreuk op de autonomie der gemeente. Het art. 29 geeft daarvan het bewijs, want daarin wordt ook gesproken van goedkeuring eener gemeentelijke verordening door Gedeputeerde Staten. Dat artikel heeft zeer zeker eene billijke aanleiding voor eene dergelijke reserve, maar ik geloof dat art. 28 eene gelijke billijke aanleiding voor die reserve heeft.”

De heer VAN BEYMA THOE KINGMA verklaarde, niet tegen het amendement GODEFROI te zijn, wanneer art. 28 behouden moest blijven. Het kwam hem echter voor, dat art. 28 overtollig was. Met dit art. — zeide hij — wordt wel geen inbreuk gemaakt op de autonomie der gemeenten, maar toch meen ik dat daarmede gederogeerd wordt aan de gemeentewet. Het geldt hier toch eene regeling die valt onder art. 179, litt. m der gemeentewet, dat zegt: „Tot het dagelijksch bestuur der gemeente aan burgemeester en wethouders opgedragen, behoort: het handhaven der politie over het begraven en de begraafplaatsen.” Er is dus reeds bij de wet voorzien.

De heer HEEMSKERK had tegen het amendement dezelfde bezwaren als door hem bij art. 8 (zie bladz. 132) waren ontwikkeld.

„Wanneer — zeide hij — eene plaatselijke verordening in den gemeenteraad wordt voorgedragen, en ingezetenen hebben er bezwaren tegen, dan moeten zij de gelegenheid hebben die te doen kennen. Zijn die bezwaren van godsdienstigen aard, dan zijn ze te eerbiedwaardiger en zullen hoogstwaarschijnlijk te meer bij den raad wegen. Maar ik acht het bedenkelijk, de verpligting voor te schrijven om het kerkelijk bestuur te hooren, ten einde vooraf te onderzoeken of en welke godsdienstige bezwaren zich zouden kunnen opdoen. Immers de ver-

pligting om te hooren brengt de morele verpligting mede om gehoor te geven. Het publiek gezag moet in de ruimste mate de godsdienstige bezwaren der burgers eerbiedigen, maar *verplicht* te zijn om aan de kerkelijke organen te gemoet te komen ligt geenszins op den weg van dat gezag.

„Omtrent de meening van den heer DE WILLEBOIS zal ik het antwoord van den Minister afwachten: daartegen zal wel zoo groot bezwaar niet zijn. Ik wil echter mijne meening niet verbergen dat de werkkring der gemeentebesturen, in art. 28 omschreven, dat eigenlijk in beginsel reeds is goedgekeurd bij art. 26, 1) niet ruim maar integendeel zeer beperkt wordt.

„Ik geloof dat de grens van het gebied, thans nog door den gemeenteraad te regelen, door de artikelen van deze paragraaf van het wets-ontwerp, zeer naauw getrokken is, zoo dat inderdaad bij art. 28 weinig onderwerpen meer te regelen zijn.

„Het voornaamste punt is de beslissing of er al dan niet lijkenhuizen zullen zijn, en of men al dan niet verplicht is in gevallen van schijndood een lijk te exponeren op een daartoe aangewezen plaats. Dat is een punt, dat door het plaatselijk bestuur beoordeeld, maar dat, volgens het beginsel van deze wet aan het gemeentebestuur blijft overgelaten; daarentrent is het vrij. Overigens zijn er al zeer weinig bijzonder-

1) Art. 26 was evenwel nog niet aangenomen. Zie bladz. 323.

heden, die volgens de verordening van art. 28 moeten geregeld worden. Ik geloof dus niet dat het gevaar dat sommigen vreezen dat uit dit artikel ontstaan zal, heel groot is. Maar wegen evenwel de bezwaren in hooge mate, is men bezorgd dat onder de vele gemeentebesturen er zullen zijn die luchtig heen zullen loopen over hetgeen anderen dierbaar is, dan kan het geen kwaad, dat toezigt in te voeren dat de heer VAN DER DOES DE WILLEBOIS wenscht."

De heer DE BRAUW was het in beginsel eens met den heer GODEFROI dat men de godsdienstige begrippen der ingezetenen zooveel mogelijk behoorde te ontzien, en zou hem gaarne daarin appuyeren en in iedere poging om daar, waar de overheid met de godsdienstige begrippen der ingezetenen in aanraking kwam, gelijk hier, alles aan te wenden wat kon leiden tot de eerbiediging dier begrippen. Maar ten opzichte van het amendement zelf deelde hij eenigszins het bezwaar van den heer HEEMSKERK. Staatsregtelijk waren de besturen der kerkgenootschappen altijd besturen van particuliere genootschappen: wanneer dus deze moesten worden gehoord, dan moest men ook particuliere personen hooren ten aanzien van de belangen die in de vergaderingen van de gemeenteraden, de Prov. Staten, ja zelfs de Wetgevende magt moesten worden behandeld. Er lag dus in het beginsel iets dat minder juist was.

Hij wenschte daarom het amen-

dement anders geformuleerd te zien, bijv.: "Bij plaatselijke verordening wordt, met eerbiediging van ieders godsdienstige begrippen, geregeld hetgeen" enz.

De heer HEYDENRIJCK noemde het amendement GODEFROI vrijzinnig, omdat het hier gold plaatselijke verordeningen, die moesten werken op het terrein, het eigendom van kerkelijke of particuliere besturen. Nu was het een eerste vereischte van vrijzinnigheid, dat men personen, wiens eigendom men reglementeerde, hoorde. De twee genoemde bestrijders, "anders zeer liberaal", waren 't dus op dit punt zeer weinig.

Het amendement DE WILLEBOIS had z. i. eene nog al verre strekking.

Hij voor zich geloofde dat men vóór alles, inzonderheid bij een onderwerp als dit, conciliatie en de vraag van het bereikbare in het oog moest houden.

Hij wees eindelijk op den waarborg die art. 152 en volgg. en art. 167 der gemeentewet reeds gaven.

De Minister bestreed beide voorstellen.

Dat van den heer GODEFROI kwam hem voor eigenlijk niet in deze wet thuis te behooren. Hij herinnerde dat in het decreet van Prairial eigenlijk hetzelfde was bepaald wat thans ook voorkwam in art. 179 lett. *m* der gemeentewet. Dáár stond: "*les lieux de sépulture, soit qu'ils appartiennent aux communes, soit qu'ils appartiennent aux particuliers, seront soumis à l'autorité, police et surveillance des administrations municipales.*"

Bij dat decreet dus, en later bij art. 179 *m* der gemeentewet was hetzelfde beginsel gehandhaafd, dat in art. 28 voorkwam.

Men moest ook letten op de bewoordingen van het art. Hij geloofde niet dat de godsdienstige bezwaren, waarom de heer GODEFROI eigenlijk verandering van die bewoordingen verlangde, uit dit artikel konden voortvloeijen. „Die plaatselijke verordeningen toch — zeide de Minister — moeten regelen hetgeen noodig is in het belang van de openbare orde en van de volksgezondheid. Hier worden dus bepaalde onderwerpen aangegeven, welke bij die plaatselijke verordeningen geregeld moeten worden, en dit kan, mijns inziens, niet in strijd zijn met de godsdienstige belangen.

„De heer HEEMSKERK Az. heeft, dunkt mij, te regt aangetoond dat, wanneer er godsdienstige bezwaren ten opzichte van dergelijke verordeningen ontstonden, de kerkelijke besturen dan het regt hadden zich tot den gemeenteraad te wenden en die bezwaren kenbaar te maken. Daarin ligt, mijns inziens, genoegzame waarborg opdat de gemeentebesturen geen maatregelen zullen nemen, in strijd met de godsdienstige of kerkelijke belangen, waar het geldt alleen de openbare orde en de volksgezondheid. Ik geloof dus, dat lie verordeningen niet de strekking kunnen hebben, die men nu meent lat er in ligt.”

Het amendement van den heer VAN DER DOES DE WILLEBOIS kwam den Minister onnoodig voor.

„Zoodra de verordeningen — zeide hij daaromtrent — straffen bepalen, moeten zij van zelf medegedeeld worden aan de Gedeputeerde Staten, die dan beoordeelen of zij in strijd zijn met het algemeen belang of met de wet. Is dit het geval, dan geven Gedeputeerde Staten het te kennen, en als de gemeenteraad er dan geen verandering in wil brengen wordt de verordening ter vernietiging aan den Koning voorgedragen. In den regel zullen verordeningen, die de openbare orde en de volksgezondheid betreffen, wel strafbepalingen bevatten, en zullen zij dus aan Gedeputeerde Staten toegezonden moeten worden; doch ook indien er geen strafbepalingen in voorkwamen, heeft de geachte afgevaardigde uit Nijmegen zeer juist aangetoond dat Gedeputeerde Staten de vernietiging kunnen voordragen, daar zij volgens art. 152 der gemeentewet het regt hebben om de verordeningen te vragen. Deze moeten worden medegedeeld, en als zij dan in strijd zijn met het algemeen belang of met de wet, zullen zij door den Koning vernietigd kunnen worden.

„Wanneer dus een kerkelijk bestuur zich door de maatregelen bij eene plaatselijke verordening voorgeschreven, gekrenkt gevoelde, zou het zich tot Gedeputeerde Staten kunnen wenden. Deze zullen dan de verordening vragen en onderzoeken. Ik geloof dus dat, hetgeen de heer VAN DER DOES DE WILLEBOIS wil, niet bij amendement behoeft bepaald te worden,

want volgens de wet bestaat het reeds."

De heer GODEFROI verdedigde zijn amendement.

Vooraf behandelde hij twee prealabele punten. Het eerste was de *tendentie* der rede van den heer DE BRAUW: hij zou zich op het terrein waar deze hem trachtte te brengen, niet laten medeslepen; hij zou dan eene discussie moeten heropenen, reeds herhaaldelijk met dien afgevaardigde gevoerd over zijn en strekking van art. 194 der Grondwet. Zijn uitleg van de woorden: eerbiediging van ieders godsdienstige begrippen, strookte niet met dien van spreker, en hij zou dan ook niet den raad opvolgen om die formule, in art. 194 gebezigd, in zijn amendement te brengen, want dan zou er spoedig dezelfde strijd ontstaan over die formule in de begrafeniswet als nu over die woorden in de onderwijswet. Hij gaf voorts te kennen, niet te zullen weigeren, ook op het gebied van het onderwijs, aan gegroude gemoedsbezwaren te moeten te komen, mits het beginsel van art. 194 zuiver en ongeschonden gehandhaafd bleef.

Het andere prealabele punt betrof een opmerking van den heer VAN BEYMA. Deze had art. 28 overtollig genoemd, omdat art. 179 *m* der gemeentewet reeds had voorzien. Daaromtrent wees spreker naar art. 135 dier wet, volgens hetwelk het maken der verordeningen aan den raad behoort. Art. 28 leverde daarenboven een waarborg op, want

het stelde de criteria, waaraan *deze* plaatselijke verordeningen moesten worden getoetst: *openbare orde en gezondheid*. De waarborg werd z. i. zwakker, liet men de zaak eenvoudig over aan de uitvoerende magt.

Nu het amendement. Het leidend beginsel daarvan was, dat het begraven van lijken ook een godsdienstig karakter had: waarom zou dan de gemeenteraad niet in de gelegenheid gesteld worden, de godsdienstige belangen daarmede gemoeid te kennen? De Minister zeide wel: godsdienstige bezwaren kunnen niet bestaan, men heeft bij de regeling alleen te doen met de belangen der openbare orde en gezondheid. Maar bij het godsdienstig karakter der zaak konden hier wereldlijke en geestelijke belangen zeer naauw aan elkander grenzen. Daarom behoorde botsing niet tot de onmogelijkheden, en was voorlichting van den raad noodig.

Wel is waar, was zulk eene voorlichting in andere gevallen niet *gebiedend* bij de wet voorgeschreven, maar met het oog op het godsdienstig karakter dezer zaak bestonden er z. i. redenen, gewichtig genoeg, om hier, door een imperatief voorschrift der wet, te waarborgen dat die voorlichting niet zou achterwege blijven.

Suprematie van de kerkelijke overheden had men z. i. niet te vreezen, want het gold slechts een advies, eene voorlichting, meer niet. Daarentegen, sloot men die voorlichting uit, dan zouden — en daarvoor was veel gegrond

vrees — gegronde gemoedsbezwaren weezin wekken tegen verordeningen, waarbij de godsdienstige begrippen en gebruiken niet of niet genoegzaam waren geëerbiedigd.

De Minister en de heer HEEMSKERK hadden voorts op het regt van petitie gewezen. Maar wat was verkieslijker: de dikwijls teedere bezwaren te voorkomen door voorafgaand overleg, dan later daaraan publiciteit te geven en daardoor de gemoederen in beweging te brengen?

En gesteld aan den anderen kant dat de raad nu eens ten believe van godsdienstige bezwaren, de belangen der openbare orde en gezondheid ging ter zijde stellen, dan zou de verordening zeer ligt met het algemeen belang in strijd komen en op dien grond vernietigd kunnen worden, zoodat z. i. aan de bedoelde belangen door het amendement niet zou worden te kort gedaan.

Hij herhaalde dat zijn amendement een *moreel* doel had; geen onderwerping van het burgerlijk aan het kerkelijk gezag, maar alleen een middel tot eerbiediging, zooveel mogelijk, der godsdienstige belangen, en om conciliatie te bewerken.

De heer VAN BEYMA verklaarde nader zijne aan de bepaling van art. 28 gegeven qualificatie van overtolligheid. Hij had daarmede geenszins te kennen gegeven dat zij niet in de wet zou mogen worden opgenomen.

Hij erkende dat hij behalve op art. 179 litt. m ook op art. 135 der gemeentewet had moeten wijzen. Maar daaruit bleek nog meer dat

in het hier bedoelde geval reeds bij de gemeentewet was voorzien.

Bij behoud van het art. zou hij het amendement GODEFROI eene verbetering achten. Maar hij meende toch dat men zich te bezorgd maakte omtrent het niet eerbiedigen van godsdienstige begrippen: men mogt niet veronderstellen dat de gemeenteraad bij het maken van eene verordening de godsdienstige belangen der gemeente zou uit het oog verliezen; ook door hem was art. 167 der Grondwet bij het maken van verordeningen in het oog te houden, en een gemeenteraad moest niet geacht worden geen genoegzaam licht uit zichzelf te hebben.

Omtrent den waarborg voorts, door den heer VAN DER DOES verlangd, merkte hij op dat reeds art. 150 volgg. der gemeentewet voldoende waarborg gaven, dat de verordeningen niet strijdig zouden zijn met de wet.

De heer DE BRAUW gaf tekennen dat de heer GODEFROI, door hem een *procès de tendance* aan te doen, zich hier vergistte. Allusie op de discussiën op art. 194 der Grondwet was niet zijne bedoeling geweest. Overigens had de voorsteller, door zijne warme verdediging, hem bijna overgehaald. Hij zou dan ook vóórstemmen en wees er nog op dat het beginsel van het amendement reeds in art. 19 was aangenomen, hoewel in een eenigzins anderen vorm. En nu kwam het hem voor dat, indien de kerkelijke besturen zelfs op de materiële inrigting konden gehoord worden, zij ook konden gehoord worden

op hetgeen verder kon gaan dan de materiële inrigting.

De heer PIJNAPPEL achtte het noodig het argument der overtolligheid van art. 28, door den heer VAN BEIJMA in de discussie gebragt, weder weg te nemen door te wijzen op de aanneming van art. 8.

De heer VAN DER DOES DE WILLEBOIS sloot zich daarbij aan, maar voegde er bij, dat zonder het voorbehoud van art. 28 het onderwerp geheel onttrokken zou zijn aan het gemeentebestuur, met het oog op de considerans der wet in verband met art. 150 en 151 der gemeentewet 1).

Zijn voorloopig aangegeven amendement droeg hij thans voor en verdedigde het. Zijn bezwaar tegen art. 28 was, dat het een gedeelte van het onderwerp dat de wetgever zelf heeft willen behandelen, overliet aan een gemeenteraad, *zonder eenig beroep!*

Er zou misschien niet veel meer te regelen zijn, maar er konden nog kleinigheden, en daaronder zeer gevoelige zijn. De raad kon bv. uit een gezondheidsbegrip eens verbieden dat een lijkst op de begraafplaats geopend werd. Een punt waaraan, naar het scheen, veel gehecht werd.

Tegen het gezegde door den Minister voerde hij aan, dat wanneer geen straf bedreigd was, geen

verplichting tot opzending der verordening, ongevraagd, bestond, en dat deze ook zonder strafbedreiging zeer wel feitelijk konden worden gehandhaafd door de politie.

Voor vernietiging, waarop de Minister had gewezen, zou het volstrekt noodig zijn, dat de verordeningen in flagrante tegenspraak met de wet of het algemeen belang waren en dat was altijd zoo gemakkelijk niet uit te maken, 2) en al was het middel aan te wenden, dan was toch voorafgaande goedkeuring beter dan vernietiging naderhand, juist om de wenselijkheid van conciliatie. Overigens beaamde hij geheel het nuttige van het amendement GODEFROI, dat ook zeer doeltreffend was op dit punt van voorkomen en vermijden van botsingen.

Het amendement DE WILLEBOIS, voldoende ondersteund, kwam alsnu mede in beraadslaging.

De hh. HEEMSKERK en BLUSSÉ wezen op het verschil tusschen het art. en art. 19, dat door den heer DE BRAUW was ingeroepen, waarbij het hooren der kerkelijke besturen wèl was voorgeschreven (zie de aant. aldaar bladz. 284 onder 4°), en bestreden het amendement GODEFROI.

De heer HEEMSKERK wees daarbij andermaal op het gebruik van het regt van petitie, waardoor aan bezwaren kon worden te ge-

1) Dat deze opvatting van de bevoegdheid der gemeentebesturen ten opzichte der regeling van het onderwerp, niet juist is, is uitvoeriger betoogd in de Inleiding.

2) De spreker had er kunnen bijvoegen, dat men aan het betrokken departement wel eens eene op goede gronden door Ged. Staten voorgedragen vernietiging door gezochte redeneringen tracht te écarteren.

moet gekomen. Toen het onderwerp vroeger aan de orde was, waren er, bepaaldelijk onder het Ministerie HEEMSTRA, van verschillende kerkelijke besturen een groot aantal petitiën ingekomen. Bij de hernieuwde behandeling had de Regering natuurlijk gelet op den inhoud dier petitiën, en daaraan zou hij het wel toeschrijven dat het getal verzoekschriften over dit onderwerp thans zeer gering was geweest.

Verder zette hij de vroeger opgegeven gronden uiteen, en verklaarde zich meer geneigd voor het amendement DE WILLEBOIS, dat een remedie binnen den kring van het politiek gezag aan de hand gaf, dan voor het amendement GODEFROI.

De heer BLUSSÉ zeide het volgende: „Mijnheer de Voorzitter, men heeft gesproken van conciliatie. De heer GODEFROI heeft zijn amendement voorgesteld om botsing te voorkomen: eene excellente zaak. Het is zeer wenschelijk, dat men niet in botsing gerake met de kerkelijke besturen, want gewoonlijk komt men er dan niet best af. Ik zou daarom ook alles willen vermijden wat aanleiding tot dergelijke botsingen kan geven. Maar wel verre van aanleiding tot botsingen weg te nemen, zal het amendement daartoe aanleiding geven. Het werkt die in de hand. Als nu een gemeentebestuur eene verordening ontwerpt, en die officieel aan de kerkelijke besturen zendt om advies te vragen, en men volgt dat advies niet, dan is eene botsing in het leven geroe-

pen. Is het echter denkbaar dat een gemeentebestuur zal handelen, zonder kennis te nemen van de belangen van de verschillende gezindheden? Zullen de kerkelijke besturen niet uit eigen beweging *motu proprio*, wanneer eene verordening in ontwerp is, hunne bezwaren doen kennen? Ik geloof dat de ondervinding van verschillende gemeentebesturen daarvan talrijke voorbeelden aanwijst. Gewoonlijk wordt van die gelegenheid door de kerkelijke besturen ruim gebruik gemaakt. Een verstandig gemeentebestuur zal zeker aan geopperde bezwaren te gemoet komen, doch kan het niet of niet geheel, dan is de spanning of botsing zoo groot niet, als wanneer men het advies, na het gevraagd te hebben, niet volgt.”

Andermaal verdedigde de heer GODEFROI zijn voorstel tegen de opmerkingen, daartegen van verschillende zijden ingebracht. Tegen den heer VAN BEYMA voerde hij aan, het noodzakelijke van aan den raad de kennis van de godsdienstige begrippen en gebruiken tot voorlichting te verschaffen.

Tevens wees hij omtrent de door dien heer beweerde overtoelligheid van art. 28 op de beantwoording van den heer PIJNAPPEL, en zeide dat hij zich op den beweerden grond evenzeer tegen art. 26 zou moeten verzetten, want dit was de reproductie van art. 179 der gemeentewet.

Tegen den heer HEEMSKERK hield hij vol de gelijkheid van grond voor het hooren der kerkbesturen in het geval van art. 28

en in dat van art. 19, en wees hij op het onvoldoende van het petitioneren om te kunnen werken voordat de verordening werd vastgesteld, terwijl verder het hooren van belanghebbenden ook niet te kort deed — zooals was gezegd — aan hetgeen de waardigheid der Regering medebragt.

Tegen den heer BLUSSÉ eindelijk betoogde hij dat het, om geen botsingen in de hand te werken, meer afdeed te voorkomen dan voorkomen te worden.

De heer DE BOSCH KEMPER stemde met de beginselen van den heer GODEFROI volkomen in, maar niet met zijn amendement. Het was z. i. onnoodig, omdat bij regeling van zaken waarbij de godsdienstige gezindten betrokken waren, het gewoonte was die gezindten te hooren; het was, wat de woorden betrof, hoogst gevaarlijk, met het oog op een hoofdbeginsel in ons staatsregt, afscheiding van Kerk en Staat. Hem was geen enkele bepaling in het Ned. staatsregt bekend, waarbij de Regering verplicht werd het advies van een kerkelijk bestuur te vragen.

Met een zeer algemeen amendement, om bijv. in de wet de woorden op te nemen: „na de belanghebbenden gehoord te hebben”, zou hij zich wel kunnen vereenigen, hoewel hij het niet dringend noodzakelijk achtte, omdat het in den aard der zaak lag dat de Regering de on-

derscheidene kerkbesturen zou hooren. 1)

De Minister besloot de discussie met de volgende opmerkingen:

„Mij dunkt, geen der beide amendementen behoort te worden aangenomen. Het amendement van den heer GODEFROI zou, mijns inziens, wel degelijk leiden tot botsingen. Hij die botsingen wil voorkomen, zou juist het bedoelde amendement niet moeten voorstellen.

„Wanneer toch de gemeenteraad alle kerkelijke gezindten moet hooren, hoe zij de bepalingen willen gesteld hebben met betrekking tot de openbare orde en de gezondheid, zal dit tot allerlei botsingen kunnen leiden. Als de raad aan die verschillende verlangens geen gehoor meent te moeten geven, zal hij de bepalingen toch vaststellen, die hij noodig oordeelt, en de kerkelijke gemeenten zullen zeer ontevreden zijn. In zoodanig geval zou er een beroep moeten zijn op eene hoogere autoriteit, indien men eenig effect wil hebben. De gemeenteraad zal eerder zonder dan met dwang de kerkelijke gemeenten hooren; is hij daartoe gedwongen, dan zal hij ook hare wenschen moeten nakomen, anders zullen voorzeker de botsingen ontstaan.

„De heer VAN DER DOES wil door zijn amendement iets in de wet brengen, dat geheel vreemd is in onze wetgeving. Het zou

1) Zag de heer DE B. K. voorbij dat art. 28 eene regeling van het gemeentebestuur voorschrijft, of was dit bestuur in die regeling met de Regering gelijk te stellen?

aanleiding kunnen geven tot groote moeilijkheden dat stelsel nu zoo op eens in te voeren, zoodat ik ook dit amendement niet aanneemelijk acht."

Daarop werden de amendementen in stemming gebragt doch beide *verworpen*, dat van den heer GODEFROI met 42 tegen 13 — 1), dat van den heer DE WILLEBOIS met 33 tegen 22 stemmen 2) en werd het art. onveranderd met 50 tegen 5 stemmen 3) aangenomen.

IV. Uit de medegedeelde discussie blijkt dat het voorschrijven eener verpligting aan de gemeenteraden om de kerkelijke besturen vooraf over de vast te stellen verordeningen te hooren, met groote meerderheid is *verworpen*.

Niettemin is de *bevoegdheid* van den raad om hen te hooren wanneer hij het raadzaam acht, niet twijfelachtig. De in ons tegenwoordig staatsregt gehuldigde beginselen van scheiding van Kerk en Staat brengen niet mede dat de gemeentebesturen zich van het, soms noodzakelijk vereischte advies van kerkbesturen zouden moeten verstecken.

Ten andere blijkt uit de be-

raadsllaging, dat de wetgever geen hoogere goedkeuring der verordeningen van art. 28 heeft noodig geacht, en in het regt van vernietiging daarvan wegens strijd met de wet of het algemeen belang voldoende waarborg heeft gezien tegen overschrijding van 's raads bevoegdheid.

V. Bij weigering van den raad tot vaststelling der plaatselijke verordening, zijn artt. 126 en 127 der gemeentewet toepasselijk; zie de aant. op art. 7, bladz. 128 onder XI.

Ook hier toch is die vaststelling gebiedend voorgeschreven, gelijk bij artt. 7 en 8. Zie ook de rede van den Minister op bladz. 332.

VI. Uit de voorgaande aant. volgt reeds mijne meening dat de plaatselijke verordeningen van art. 28, en evenzeer die van artt. 7 en 8, moeten worden vastgesteld door den *raad*, en niet door burgemeester en wethouders.

In onderscheidene verordeningen heeft men eene bepaling opgenomen luidende bijv.: Bij het heerschen van besmettelijke ziekte worden op de begraafplaats in acht genomen de voorschriften, door burgemeester en wethouders in het belang der open-

1) *Vóór* stemden de heeren: DE BIEBERSTEIN, BORRET, VAN DER MAESEN DE SOMBREFF, HOLLINGERUS PIJPERS, VAN DER DOES DE WILLEBOIS, BOTS, DE BRAUW, HAFFMANS, BLUM, GODEFROI, HEYDENRIJCK, VAN ZINNICQ BERGMANN en CORNELIS.

Afwezig: de hh. VAN FOREEST en BEGRAM.

2) *Vóór* stemden de heeren: HEEMSKERK AZ., HOFFMAN, SAAYMANS VADER, VAN KUYK, VAN HARDENBROEK VAN LOCKHORST, DE BIEBERSTEIN, VAN WASSENAER VAN CATWIJCK, BORRET, VAN DER MAESEN DE SOMBREFF, HOLLINGERUS PIJPERS, VAN DER DOES DE WILLEBOIS, BOTS, NIERSTRASZ, DE BRAUW, HAFFMANS, VAN DER HUUCHT, BICHON VAN IJSSELMONDE, GEFFKEN, KALFF, GODEFROI, VAN ZINNICQ BERGMANN en de Voorzitter.

3) *Tegen* stemden de heeren: INSINGER, VAN DER DOES DE WILLEBOIS, TAETS VAN AMERONGEN, VAN BLUM en VAN BEYMA THOM KINGMA.

bare orde of gezondheid te geven.

Te regt is tegen zoodanige bepalingen door Gedeputeerde Staten bedenking gemaakt.

In de eerste plaats wordt daarmede geenszins aan het voorschrift van art. 28 voldaan. Daarmede worden geen regelen gegeven door de ingezetenen op de begraafplaats in acht te nemen. De raad maakt zich eenvoudig van de zaak af door het geven van voorschriften aan eene andere autoriteit op te dragen en beslist daarenboven a priori dat de regeling, die de wetgever heeft noodig geacht reeds dadelijk nadat de wet in werking zou zijn getreden en zonder eenig onderscheid te maken tusschen gewone en buitengewone gevallen of omstandigheden, alleen noodig is in een bepaald en eventueel geval, namelijk bij het heerschen van besmettelijke ziekten.

Dit kan de bedoeling der wet niet zijn. Bij de beraadslaging moge zijn opgemerkt dat er weinig meer zou zijn te regelen; bij het ontwerpen der verordeningen moge men gestuit zijn op de moeilijkheid om bij voorbaat alles wat in het belang der openbare orde of gezondheid moet worden inachtgenomen te regelen, een en ander kan den gemeenteraad niet ontslaan van zijne bij art. 28 opgelegde verplichting. De ondervinding heeft ook reeds voldoende geleerd, dat er velerlei nuttige en noodige bepalingen ter uitvoering van art. 28 zijn te maken en gemaakt zijn.

In de tweede plaats heeft men op de volgende wijze de bevoegdheid van burgemeester en wethouders om de plaatselijke verordeningen

in art. 28 bedoeld vast te stellen, trachten te betoogen.

Men heeft — en dit te regt — vooropgezet dat het hier niet geldt de regeling en het bestuur van de huishouding der gemeenten, bij art. 140 der Grondwet aan de gemeentebesturen *overgelaten*, ten aanzien waarvan zij dus al of niet verordeningen kunnen vaststellen, maar dat hier sprake is van uitvoering eener wet, die het vaststellen van de bedoelde verordeningen tot eene verplichting heeft gemaakt; dat men zich alzoo hier niet bevindt op het terrein van art. 134 der gemeentewet, — ik voeg er bij: noch ook op dat van art. 135 — maar op dat van art. 126 dier wet.

In art. 126 — wordt nu gezegd — ligt het beginsel opgesloten, dat burgemeester en wethouders optreden, tenzij de medewerking van den raad bepaaldelijk gevorderd of *bedoeld* mogt zijn. Art. 28 heeft de medewerking van den raad niet bepaaldelijk *gevoerd*, want het spreekt alleen van „plaatselijke verordeningen,” en daaronder moeten, volgens art. 150 der gemeentewet, ook beschikkingen van burgemeester en wethouders worden verstaan. En dat art. 28 de medewerking van den raad alleen, en bij uitsluiting van die van burgemeester en wethouders, zou hebben *bedoeld*, zou, volgens die zienswijze, zeer twijfelachtig zijn, en wel om twee redenen: vooreerst omdat uit de geschiedenis der vaststelling niet bepaaldelijk blijkt dat men juist en in elk geval *strafverordeningen* bedoeld heeft, welke natuurlijk alleen door den raad

— behoudens het geval van art. 126, tweede lid der gemeentewet — zouden kunnen gemaakt worden, terwijl men zich daarbij heeft beroepen op de decisie van den Minister, medegedeeld in de aant. op art. 8, bladz. 127 v. onder X; in de tweede plaats omdat uit de discussie over art. 28 wel blijkt dat onderscheidene Kamerleden bij het bespreken daarvan aan verordeningen, door den raad vast te stellen, gedacht hebben, maar dat daaruit niet met grond zou mogen worden afgeleid dat burgemeester en wethouders geheel van de uitvoering van art. 28 uitgesloten zouden zijn, en in geen geval eenige bepaling ter zake zouden mogen maken. Het eenige wat er met grond uit zou kunnen afgeleid worden, zou zijn dat de wetgever den raad in de eerste plaats bedoeld had, zonder evenwel, waar het belang der zaak dit zou kunnen vorderen, eene beschikking van burgemeester en wethouders af te keuren. 1)

Tegen de hier ontwikkelde meening heb ik de volgende bedenkingen:

Vooreerst kan het beroep op art. 150 der gemeentewet, dat onder plaatselijke verordeningen ook beschikkingen van burgemeester en wethouders verstaat, niet juist worden geacht. Men stelt te recht op den voorgrond dat hier geen sprake is van regeling en bestuur van gemeentehuishouding volgens art. 140 der Grondwet en art. 134

der gemeentewet. Maar, houdt men dit denkbeeld streng vast, dan moet hier ook art. 150 buiten aanmerking blijven; immers bij dat art. en volgg. wordt na de algemeene bepalingen van het eerste hoofdstuk, art. 134 en volgg., onder denzelfden Titel II meer in het bijzonder de bevoegdheid der gemeentebesturen omschreven omtrent de regeling en het bestuur van de huishouding der gemeente.

Doch ook wanneer men een en ander minder streng opvat omdat de wetgever zelf het opschrift van Titel II niet altijd in het oog heeft gehouden, dan nog schijnt het mij toe dat hij den verschillenden aard van de bevoegdheid van den raad en van burgemeester en wethouders in het algemeen streng genoeg heeft vastgehouden, dan dat op grond van art. 150 of wel om conventionele redenen, wegens „het belang der zaak,” eene gelijkstelling dezer autoriteiten geoorloofd zou mogen geacht worden.

De raad en burgemeester en wethouders hebben toch onmiskenbaar eene onderscheiden bevoegdheid. Het eerste collegie heeft het *wetgevend*, het andere het *uitvoerend* gezag. Die bevoegdheid is van publiekrechtelijken aard en hare uitoefening is alzoo voor het gezag waaraan het publieke regt haar gaf verplichtend: het kan zich van die bevoegdheid niet ontslaan en haar uit eigen hoofde overdragen aan eene andere autoriteit. 2)

De gemeentewet heeft ook in art.

1) Zie Weekbl. voor de Burg. Admin., No. 1071.

2) Zie ook Mr. VAN OOSTERWIJK, a. g. w., bladz. 486 noot.

Art. 29. Ligt de algemeene begraafplaats eener gemeente op het grondgebied eener andere gemeente, dan worden de verordeningen omtrent die begraafplaats door de raden van beide gemeenten, met inachtneming van het bepaalde in art. 121 en art. 173, laatste lid, der wet van 29 Junij 1851 (Staatsblad No. 85), vastgesteld.

Weigert de raad der gemeente, op wier grondgebied

150 geenszins zoodanige verwarring van magten bedoeld, terwijl overal elders hare grenzen streng zijn afgebakend. Onder de plaatselijke verordeningen van burgemeester en wethouders kunnen slechts voorschriften van *uitvoering*, niet van wetgeving worden verstaan, en de laatste kunnen slechts van den raad uitgaan. Hetzij krachtens art. 28 der begrafeniswet tegen overtreding der verordeningen straf wordt bedreigd of niet, de regeling van hetgeen door de ingezetenen op de begraafplaatsen in het belang der openbare orde en gezondheid moet worden in acht genomen, is uit haren aard *wetgeving*. 1) Dat karakter, in haren kring, in hare werking binnen de gemeente, verliest die regeling niet, al moge die regeling ook in haar uitgangspunt, in den zin van art. 126 der gemeentewet, uitvoering, namelijk uitvoering der begrafeniswet zijn.

Verder valt op te merken, vooreerst dat niet alleen onderscheidene

Kamerleden maar ook de Regering zelve slechts aan eene vaststelling der verordeningen door den *raad* heeft gedacht, en ten andere dat de wet in het geval van vaststelling van gemeenschappelijke verordeningen, uitdrukkelijk heeft voorgeschreven dat dit door de *raden* van beide gemeenten geschieden zou (zie art. 29). En nu is het toch niet aan te nemen dat zij wèl voor zoodanig geval, waar èn eene gemeenschappelijke vaststelling door twee gemeentebesturen èn bovendien de goedkeuring dier verordeningen volgens art. 121 der gemeentewet reeds zooveel waarborg tegen willekeur geven, eene regeling van den raad zou hebben noodig geacht, maar niet voor gewone gevallen waar slechts één gemeentebestuur de zaak heeft te regelen, en dat zonder hoogere goedkeuring.

VII. Omtrent het bedreigen van eigen straf in de verordeningen, zie men de aant. op art. 7, bladz. 127 onder X.

1) „*Wetgeven* is het vaststellen van algemeene regelen; *uitvoeren* is het toepassen dier algemeene regelen op bijzondere zich voordoende gevallen.” Mr. VAN OOSTERWIJK, bladz. 644.

de algemeene begraafplaats ligt, daartoe mede te werken, dan worden de verordeningen door den raad der gemeente aan wie de begraafplaats behoort, onder goedkeuring van Gedeputeerde Staten vastgesteld.

Wordt uit anderen hoofde geene eenstemmigheid tusschen de beide gemeenteraden over dit onderwerp verkregen, dan stellen Gedeputeerde Staten de verordeningen vast.

Liggen de gemeenten in verschillende provinciën, dan geschiedt deze vaststelling door Ons, Gedeputeerde Staten gehoord.

Overtreding der verordeningen, in de beide vorige zinsneden bedoeld, wordt gestraft met geldboete van één tot vijf en twintig gulden en gevangenis van een tot drie dagen, te zamen of afzonderlijk. (*p*)

(*p*) I. Dit artikel kwam behalve het laatste lid, dat later werd bijgevoegd, eerst voor in het ontw. 66/7. Hetzelfde was het geval met art. 33 betrekkelijk de heffing van regten.

II. De M. v. T. zegt op artt. 29 en 33 het volgende:

„De algemeene begraafplaats van sommige gemeenten ligt op het grondgebied eener naburige. Voor zoover de raad van laatstbedoelde gemeente wil medewerken, kan eene verordening op die begraafplaats, met inachtneming van de voorschriften van art. 121 en art. 173 laatste zinsnede der gemeentewet, tot stand komen. De wet behoort echter ook te voorzien in het geval, dat de raad der gemeente, op wier grond-

gebied de begraafplaats ligt, zijne medewerking weigert, of uit anderen hoofde overeenstemming ontbreekt. In dat geval schijnt het voor de hand te liggen, de medewerking van Gedeputeerde Staten in te roepen en alzoo te bepalen, dat de verordening alsdan onder goedkeuring van Gedeputeerde Staten door den raad der gemeente, onder wiens beheer de begraafplaats staat, worde vastgesteld.

„Hetzelfde is van toepassing op de vaststelling van regten voor het gebruik eener algemeene begraafplaats, welke op het grondgebied eener andere gemeente ligt. Daar deze regten 's Konings goedkeuring behoeven, schijnt alleen eene magtiging van Gedeputeerde Staten noodig om den raad der

gemeente, onder wiens beheer de begraafplaats staat, tot het vaststellen dier regten bevoegd te verklaren."

III. 1°. Art. 29 ziet, zooals uit den aanhef en het tweede lid blijkt, alleen op het geval, dat de algemeene begraafplaats eener gemeente op het grondgebied eener andere ligt, niet op het geval dat de begraafplaatsen gemeenschappelijk zijn, op welk laatste geval wel art. 33 bij latere wijziging van toepassing is gemaakt.

Welligt ging de ontwerper van art. 29 van de meening uit dat indien twee of meer gemeenten eene gezamenlijke algemeene begraafplaats bezaten, art. 121 der gemeentewet voor zoodanig geval niet uitdrukkelijk behoefde te worden toepasselijk verklaard of herinnerd, omdat die toepasselijkheid van zelf sprak.

Dit is echter niet zoo, wanneer er verordeningen moeten worden vastgesteld, en de wetgever heeft zich bij zoodanige meening, en evenzeer door de toepasselijk-verklaring van art. 121 en 173 op het geval dat de begraafplaats in eene andere gemeente ligt, op een verkeerd standpunt geplaatst. Art. 121 der gemeentewet betreft de regeling, door besturen van twee of meer gemeenten, van gemeenschappelijke zaken, belangen,

inrigtingen of werken. Maar dat art. 121 kan slechts de regeling van *huishoudelijke* gemeentezaken, belangen enz. bedoeld hebben. 1) Daartoe behoort zeker ook eene gezamenlijke algemeene begraafplaats. De regeling daarvan en het bestuur daarover is eigenlijk van huishoudelijken aard, doch daarin moet, uithoofde van de werking daarvan in meer dan ééne gemeente, gezamenlijk worden voorzien, gelijk reeds vóór de wet werd beslist. 2).

Maar nu is de begrafeniswet gekomen en heeft aan de gemeentebesturen de vaststelling van verordeningen over de punten, in artt. 7, 8 en 28 opgenoemd, gebiedend voorgeschreven. Het zijn dus in zooverre geen verordeningen van huishoudelijken aard meer, die de gemeentebesturen kunnen vaststellen of ook niet vaststellen, 3) maar die vaststelling is verplichtend ter uitvoering dezer wet, en bij weigering van medewerking daartoe door de gemeentebesturen, zijn artt. 126 en 127 der gemeentewet van toepassing en, waar de werking der vast te stellen verordeningen zich over meer dan ééne gemeente moet uitstrekken, op elk der weigerachtige besturen.

Artt. 121 en 173 laatstelijk der gemeentewet kunnen nu, zooals gezegd, wel gelden voor de gemeenschappelijke vaststelling van veror-

1) Zie Mr. VAN OOSTERWIJK, a. g. w. bladz. 458—463.

2) Zie a. g. w., bladz. 675 onder VI.

3) Reeds in het antwoord op het Verslag over art. 127 alsmede over art. 179 der gemeentewet (Mr. v. O., bladz. 495, onder 30 en 905 onder 40) maakte de Regering een scherp onderscheid tusschen de bij art. 126 aan de gemeentebesturen opgedragen uitvoering der wetten en de eigen huishouding der gemeentebesturen. Zie ook aldaar bladz. 611.

deningen van huishoudelijken aard, en van dien aard kunnen ook nog verscheidene punten zijn met het onderwerp dezer wet in verband staande die plaatselijke regeling behoeven, maar op de verordeningen welke vaststelling onze wet gebiedend heeft voorgeschreven, kunnen de aangehaalde artt. niet van toepassing zijn.

Art. 29 onzer wet heeft echter anders beslist. Maar men moet dan ook de toepassing van artt. 121 en 173 laatste lid der gemeentewet, voor zoover deze toepassing onjuist is, niet verder uitstreken dan de wet uitdrukkelijk heeft bepaald, alzoo alleen op het geval dat de algemeene begraafplaats eener gemeente op het grondgebied eener andere ligt, terwijl voor het geval dat de begraafplaatsen gemeenschappelijk zijn, op de vaststelling der verordeningen ter uitvoering van artt. 7, 8 en 28 der wet alleen artt. 126 en 127 der gemeentewet van toepassing blijven, zoodat bij weigering van medewerking door een der betrokken gemeenteraden, burgemeester en wethouders en bij niet of niet behoorlijke uitvoering door dezen, de Commissaris des Konings met den raad der andere gemeente of gemeenten de verordeningen hebben vast te stellen. Van magtiging en goedkeuring ingevolge art. 121 der gemeentewet en opvolging van art. 173 laatste lid dier wet kan daarnevens geen sprake zijn.

2°. Aan den anderen kant — dit behoeft na het voorafgaande geen opzettelijk betoog meer —

vervalt door de regeling van art. 29, in het geregelde geval namelijk, de toepassing van artt. 126 en 127 der gemeentewet. Het eene kan niet met het andere zamengaan.

IV. „de verordeningen omtrent die begraafplaats.” 1°. Hiermede worden de verordeningen van artt. 7, 8, 28, en, zoo daaromtrent voorschriften vereischt worden, ook die van art. 21 bedoeld.

2°. Uit de aanhaling van art. 173 blijkt verder dat men vooral aan strafverordeningen heeft gedacht. Zie evenwel daarover de aant. op art. 7, bladz. 127 onder X.

3°. De vaststelling der instructiën in art. 27 bedoeld, valt niet onder de toepassing van art. 29, daar deze, volgens dat art., alleen door den raad der gemeente aan welke de begraafplaats behoort, worden vastgesteld. Zie aant. aldaar bladz. 326 onder VI en VII.

V. „omtrent DIE begraafplaats,” d. i. dus omtrent de algemeene begraafplaats in den eersten regel genoemd.

Doet zich het geval voor dat bijzondere begraafplaatsen aan twee of meer kerkelijke gemeenten te zamen toebehooren of op het grondgebied van andere gemeenten liggen, daarvoor blijft de gewone regel gelden: de voorschriften omtrent bijzondere begraafplaatsen moeten gegeven worden door het bestuur der gemeente waarin zij gelegen zijn.

VI. De woorden *uit anderen hoofde* in het derde lid slaan terug op het woord *weigert* in het tweede lid.

Hier wordt dus bedoeld het

§ 3. *Van de begrafenisregten en kosten.*

Art. 30. Voor het begraven van een lijk op de algemeene begraafplaats kan, ten behoeve der gemeentekas, een begrafenisregt worden geheven. (q)

geval dat de raad der gemeente, op wier gebied de algemeene begraafplaats der andere gemeente ligt, niet de medewerking weigert, maar er verschillen van anderen aard zijn gerezen.

VII. De vaststelling der verordeningen volgens het vierde lid door den Koning geschiedt alleen, wanneer zich een der gevallen voordoet in het tweede en derde lid bedoeld.

VIII. Bij het ontw. 68/9 werd de tegenwoordige slotbepaling aan het art. toegevoegd, om de nakoming der verordeningen, door Gedeputeerde Staten of door den Koning ingevolge het 3de en 4de lid van dit artikel vast te stellen, te verzekeren.

In het Eindv. werd opgemerkt, dat deze bepaling, als behelzende eene strafbepaling, naar § 4 van het ontwerp scheen te moeten worden verplaatst.

Daar echter § 4 uitsluitend betrekking heeft tot overtredingen der *wet*, scheen daarin, volgens de Regering, de bepaling van straf tegen overtreding van de hier bedoelde plaatselijke *verordeningen* minder op hare plaats.

IX. Men zie over art. 29 ook art. 4 derde lid en de aant. aldaar, bladz. 75 onder VII.

Zie ook de aant. op art. 26, bladz. 323 onder IV.

(q) I. Art. 30 luidde in de eerste ontwerpen :

„Bij het begraven van een lijk op de algemeene begraafplaats kan, ten behoeve der gemeentekas, een regt worden geheven.”

Het woord *regt* werd in het ontw. 66/7: *begravenisregt*, terwijl bij het ontw. 67/8 I het woordje *Bij* veranderde in: *Voor*.

II. Bij de twee eerste ontwerpen werd op art. 30 benevens de twee volgende eene toelichting gegeven die ik meen hier ter plaatse in haar geheel te moeten opnemen.

„Het ware wenschelijk — aldus wordt in de M. v. T. gezegd — dat alle kosten der begraafplaats door de gewone inkomsten der gemeente en niet door afzonderlijke regten werden bestreden. Begraafplaatsen toch behooren niet tot die inrigtingen, welke slechts ten dienste van eenige personen van gemeentewege worden daargesteld, en voor welker gebruik dan ook van hen, die er gebruik van maken, in billijkheid een regt tot goedmaking der kosten kan worden gevorderd. Het zijn integendeel onmisbare instellingen, in het belang der openbare orde en gezondheid noodig, waarvan door ieder zonder onderscheid gebruik moet worden gemaakt, en waar dus de reden, om een regt

voor het gebruik te heffen, niet aanwezig is.

„De afschaffing van die regten zou echter voor vele gemeenten, welker inkomsten beperkt zijn, te bezwarend wezen en kan uit dien hoofde niet worden voorgesteld.

„Het ontwerp geeft alzoo de bevoegdheid tot heffing van begrafenisregten, doch waarborgt tevens tegen misbruiken. De wijze toch, waarop de heffing dier regten in verscheidene gemeenten is geregeld, vordert dringend voorziening. In vele gemeenten gaat men thans nog krachtens de bij Koninklijk besluit van 21 November 1829, No. 113 verstrekte magtiging voort, die regten in te vorderen volgens tarieven, welke nooit door den Koning zijn goedgekeurd. De heffingen worden door vele besturen beschouwd als middel van inkomst voor de gemeente, en zijn dan ook hier en daar tot eene hoogte opgevoerd, welke in strijd is met derzelve aard en bestemming. Behalve de eigenlijk gezegde begrafenisregten worden bovendien in sommige plaatsen nog andere retributiën ten behoeve van opzigters en doodgravers, voor het regt van de lijkkoets en dergelijke, geheven, welke de begrafeniskosten aanzienlijk verhoogen.

„Deze misbruiken zullen bij toepassing der regelen van de gemeentewet omtrent de heffing van plaatselijke belastingen, waarmede de begrafenisregten zijn gelijk gesteld, van zelf vervallen. De Regering heeft daarom gemeend, in

dit ontwerp slechts de wijze te moeten aangeven, waarop die regelen bij de heffing van begrafenisregten zullen worden toegepast.

„In de eerste plaats is de heffing van eene enkele som voorgesteld, waardoor van zelf alle overige retributiën zullen ophouden en de gelegenheid tot misbruiken wordt weggenomen. Dit regt, waarin alles begrepen moet zijn wat de gemeente voor het gebruik der begraafplaats en voor de dienst der beambten te vorderen heeft, kan tot geen hooger bedrag worden gebragt dan met het beginsel van art. 254 der gemeentewet overeenkomt. Tot maatstaf zullen dus moeten worden genomen de kosten van aanleg der begraafplaats, voor zoover die kosten nog op de gemeente rusten en niet reeds zijn afgelost, die van haar jaarlijksch onderhoud en de jaarwedden der doodgravers en verdere beambten der begraafplaats.

„Het schijnt evenwel billijk dat, wanneer door de belanghebbenden nog andere diensten verlangd worden dan die in gewone gevallen begrepen zijn, hiervoor afzonderlijk betaald worde. Hierom is in art. 32 de heffing van een matig regt veroorloofd voor het luiden der klok, alsmede voor het begraven op een ander uur dan in de bij art. 7 van het ontwerp bedoelde plaatselijke verordeningen is bepaald.

„Op welke wijze deze regten moeten worden vastgesteld, behoeft in dit ontwerp niet te worden omschreven. De gelijkstelling dezer regten met de plaatselijke belaa-

tingen bij art. 238 der gemeentewet, maakt van zelf de in artt. 232—235 dier wet opgenomen voorschriften op die regten toepasselijk.”

III. Blijkens het Eindv. 67/8 II verklaarden zich eenige der leden, die thans voor het eerst aan het onderzoek deel namen, tegen het beginsel der heffing van een begrafenisregt, gegrond op de kosten van aanleg en onderhoud der algemeene begraafplaats, ook omdat het hier eene belasting zou gelden, die onevenredig drukken zou.

Het was echter aan de Regering die het ontw. 68/9 voordroeg, niet duidelijk wat de hier bedoelde leden tegen het heffen van begrafenisregten hadden. In elk geval had de wetgever reeds in art. 238 der gemeentewet die heffing toegestaan; en de hier vermelde voorschriften dienden slechts om het beginsel der gemeentewet verder in toepassing te brengen.

IV. In het V. V. 58/9 komt onder de algemeene beschouwingen het volgende omtrent de begrafenis-kosten voor:

Door sommige leden werd de opmerking gemaakt, dat in zoover de wet ten doel heeft om de begrafenis-kosten te verminderen, dat doel slechts zeer onvolkomen zal worden bereikt. De regten voor het gebruik van het graf en hetgeen verder in eenen engeren zin onder de begrafenis-kosten gerangschikt wordt, maken meestal slechts een betrekkelijk gering deel uit van hetgeen de nabestaanden, betrekkingen of erfgenamen

des overledenen bij het ter aarde bestellen van zijn lijk moeten besteden. Het vervoer van het lijk naar het graf is, tengevolge der zonderlinge gebruiken en begrippen, die daaromtrent nog op vele plaatsen in stand worden gehouden, oneindig kostbaarder. Bij menig sterfgeval wordt daardoor een te zware, ja soms geheel onevenredige last op de overgebleven betrekkingen gelegd. Men vroeg daarom, of de wet niet eenige bepalingen zou kunnen bevatten, waardoor de misbruiken ten aanzien der hoog opgedreven kosten voor dragers, lijkkcetsen en dergelijke werden tegengegaan. Het antwoord was, dat het hier eene dan toch altijd geheel vrijwillige handeling der ingezetenen geldt, die moeilijk kan worden tegengegaan zonder het terrein der edicten tegen de weelde te betreden; een gebied, vreemd aan den wetgever van onzen tijd. Men moest dus wel vrede hebben met het in art. 38 van het ontwerp uitgedrukt beginsel, dat het ieder vrij staat, voor het vervoer van lijken naar de begraafplaats zoodanige personen en middelen te gebruiken als hij wil. Intusschen bestaan dan toch, naar men meent, in sommige steden plaatselijke verordeningen, die in den aangeduiden zin het te hoog opdrijven der begrafenis-kosten tegenwerken, en het was derhalve de vraag, of het niet mogelijk ware, dat de wet eenige aanleiding gaf om het uitvaardigen van zulke plaatselijke verordeningen meer algemeen te maken.

Art. 31. Het begrafenisregt bestaat voor elke soort van graven uit eene som, die overeenkomstig art. 254 der wet van 29 Junij 1851 (Staatsblad No. 85) niet hooger mag zijn, dan noodig is ter voldoening der

De Regering vreesde echter bij vrije mededinging geene te hooge opvoering van loonen. „Wordt — zeide zij — hier en daar te veel betaald dan in verhouding staat tot de verstrekte diensten, het is dan eene vrijwillige handeling, die de nabestaanden ten gevolge van bijzondere gebruiken en begrippen aan de nagedachtenis van den overledene meenen verschuldigd te zijn. Hiertegen kan de wetgever niet wel waken. Zijne taak is slechts te zorgen dat de noodzakelijke kosten zoo gering mogelijk zijn.

„Het blijft intusschen aan de gemeentebesturen vrijgelaten, van hunne zijde in het vervoer van lijken te voorzien, en daarvoor een regt te heffen, geëvenredigd aan de kosten en de wijze van begraven, mits zij daarvan geen monopolie voor de gemeente make. Hetgeen thans daaromtrent te Deventer 1) en elders verordend mogt zijn, kan dus na het tot stand komen dezer wet blijven bestaan.”

V. „Voor het begraven.” Vroeger stond: *bij* het begraven. Uit de tegenwoordige redactie blijkt, dat het begrafenisregt strekt voor het begraven zelf, in tegenstelling

van de betalingen voor het graf en voor het verder in art. 32 genoemde.

VI. „op de algemeene begraafplaats.” Geen begrafenisregt ten behoeve der gemeentekas kan worden geheven voor het begraven op *bijzondere* begraafplaatsen, al mogen ze ook voor algemeen gebruik dienen.

VII. „ten behoeve der gemeentekas.” Zie ook art. 35, en de aant. op art. 31, bladz. 361 onder IX.

VIII. „een begrafenisregt. „Een”, zegt het art.; evenzoo wordt in art. 31 en art. 32 laatste lid gezegd: *het* begrafenisregt. Dit regt is namelijk ééne enkele som voor elke soort van graven. Zie de M. v. T. hierboven, bladz. 346 en op art. 31, bladz. 351 onder V. De betalingen en regten in art. 32 bedoeld, behooren niet tot het begrafenisregt, ofschoon ze op dezelfde wijze worden vastgesteld. Zoo spreekt art. 51 dan ook van begrafenis- en *andere* regten.

IX. De wijze van vaststelling van het begrafenisregt is in deze wet niet bepaald. Dit werd niet noodig geacht. Zie het slot der M. v. T., op bladz. 346 medegedeeld.

X. Over de toepassing van art.

1) Het adres van het bestuur dier gemeente, vermeld in het Rijblad 1858/59 bladz. 467, had namelijk ook op het besproken punt betrekking. Zie mede de aant. op art. 38.

kosten en lasten van aanleg, der kosten van het onderhoud der begraafplaats en der bezoldiging van doodgravers, opzigtters en andere beambten der begraafplaats. (r)

254 der gemeentewet op het begrafenisrecht, en over andere punten op de regeling van het begrafenisrecht betrekking hebbende, zie men behalve de M. v. T. hierboven, het volgende art. en de aant. aldaar.

(r) I. Voor art. 31 werd in de eerste ontwerpen gelezen:

„Dit recht bestaat voor elke soort van graven uit eene enkele som geëvenredigd aan de kosten van aanleg, voor zoover de gemeente er nog mede bezwaard is, aan die van het onderhoud der begraafplaats en aan de bezoldiging van doodgravers en andere beambten der begraafplaats.”

In het ontw. 66/7 werd het art. aldus:

„Het begrafenisrecht bestaat voor elke soort van graven uit eene som, geëvenredigd aan de renten der kosten van aanleg, de kosten van het onderhoud der begraafplaats en de bezoldiging van doodgravers en andere beambten der begraafplaats.”

Achter *doodgravers* werd bij het ontw. 67/8 I bijgevoegd: *opzigtters*.

Het ontw. 67/8 II veranderde de woorden *renten der kosten van aanleg* in: *kosten en lasten van aanleg*.

Bij het ontw. 68/9 werd in het art. art. 254 der gemeentewet

aangehaald; verder het woord *geëvenredigd* in *niet hooger* veranderd en kwam overigens de redactie te luiden zooals ze thans is vastgesteld.

II. Hetgeen tot toelichting van art. 31 door de Regering werd gezegd, is reeds op de aant. op art. 30, bladz. 345 v. onder II medegedeeld.

Ook ten aanzien van de algemeene beschouwingen der Kamer en de antwoorden van de Regering daarop, moet ik naar die aant., aldaar onder III en IV, verwijzen.

Hier laat ik nog het een en ander volgen dat het art. meer in de bijzonderheden raakt, zijne aanvankelijke toepassing, alsmede het verhandelde over de schadeloosstelling aan de kerkelijke gemeenten.

III. 1°. In het V. V. 66/7 werd de aanmerking gemaakt, dat bij het bestaan van art. 254 der gemeentewet deze bepaling onnoodig was. Wilde men die behouden, dan bestond er geene reden om van het beginsel van dat art. 254 af te wijken en moest dus het denkbeeld behouden blijven, dat de regten „tot geen hooger bedrag” dan het aangeduide geheven werden. Men zou hier kunnen lezen: „het begrafenisrecht bestaat hoogstens enz.” De leden, die voor eene nitkeering van begra-

fenisregten aan daarop aanspraak hebbende kerkelijke besturen of voor het verleenen van schadeloosstelling deswege gestemd waren, wilden dit beginsel hier hebben gewaarborgd.

De Regering verklaarde hierop dat art. 31 de toepassing was van het beginsel van art. 254 der gemeentewet op de begrafenisregten, en dat de redactie er ook mede overeenstemde.

In het Eindh. 67/8 II kwam men echter op dit punt terug. Indien er — zeide men — begrafenisregt geheven moet worden, is het wenschelijk, dat dit zoo laag mogelijk zij. Eenige leden wilden daarom het woord „*geëvenredigd*” hier weggelaten hebben, en daarentegen uitgedrukt, dat het regt *hoogstens* gelijk kan staan met de kosten en lasten van aanleg enz. Er scheen toch geen afdoende reden te bestaan waarom men bij de bepaling van het regt, als de toestand der gemeente-finantiën zulks toeliet, niet beneden het aangeduide maximum zou kunnen dalen.

Aan de geopperde bedenking werd nu bij het ontw. 68/9, naar de Regering vertrouwde, door eene gewijzigde redactie van het art. te gemoet gekomen. Art. 254 der gemeentewet werd namelijk aangehaald en voor *geëvenredigd* gelezen: *niet hooger*.

2°. De gevolgen der wijziging van het art. zijn, meen ik, vooral deze:

Door de uitdrukkelijke handhaving van art. 254 der gemeentewet wordt bevestigd hetgeen reeds

eenigermate volgde uit de woorden: *voor elke soort van graven*, dat van den gebruiker niet meer mag worden gevorderd dan „naar evenredigheid van het gebruik of genot dat hij heeft.”

Dit heeft men vooral bij de bepaling van het regt *in acht te nemen*, en niet zoo zeer te vragen of uit het aldus bepaalde begrafenisregt wel alle kosten kunnen worden voldaan, in het art. opgenoemd.

Die kosten zijn dan ook slechts een *maximum* voor de bepaling van het regt. Men kan daar beneden dalen: een gedeelte dier kosten kan uit de gewone inkomsten der gemeente worden bestreden, of wel reeds uit de betalingen voor eigen graven in art. 20 bedoeld zijn gevonden, welk laatste toch mede in aanmerking moet worden gebracht; (zie ook de aant. op art. 20, bladz. 292 v. onder XI). Dit is m. i. de strekking der wijziging van *geëvenredigd* in: *niet hooger*.

Men dwaalt m. i., wanneer men, zooals gedaan is, art. 254 der gemeentewet aldus verklaart, dat eene geheele vergoeding voor de kosten van het verstrekte van den gebruiker moet worden gevorderd. Dit is in het art., noch in art. 31 onzer wet te lezen, en is ook in strijd met de onder 1° medegedeelde geschiedenis, waaruit de strekking bleek om het bedrag van het regt zooveel mogelijk te beperken.

Ook bedenke men bij de bepaling van het begrafenisregt — hetgeen trouwens van zelf spreekt en ook uit het voorafgaande

voortvloeit — dat daaruit niet mogen worden bestreden de begrafenkosten van lijken die bij art. 36 of art. 37 ten laste van de *gemeente* zijn gebragt.

Die kosten moeten worden gevonden uit de gemeentekas, uit de gewone inkomsten.

Art. 31 ziet ook evenals art. 254 der gemeentewet slechts op betalenden, niet op onvermogenen, en de eersten kunnen volgens die bepalingen slechts betalen naar evenredigheid van het gebruik of genot dat zij zelve hebben. Wanneer alzoo de gemeenteinkomsten niet toereikende zijn, moeten de overige gegoede ingezetenen gelijkelijk met hen de begrafenkosten der onvermogenen dragen.

En wat de lijken betreft van personen in art. 37 genoemd, kan de gemeente het aldaar gegeven regt van verhaal uitoefenen.

Zie verder aant. XII vv.

3°. Een uitvloei van het in art. 31 aangenomen beginsel van art. 254 der gemeentewet zijn ook de bepalingen van artt. 34 en 35. Zie de aant. aldaar.

IV. „voor elke soort van graven.” Verg. hierover III, 2°. —

De wet omschrijft hier niet nader de soorten van graven. Zij heeft m. i. in de eerste plaats op het oog, het begraven in de eigen graven en de algemeene graven; de eerste zijn weder onderscheiden in die waarop een regt tot begraven voor onbepaalden tijd en in die waarop zoodanig regt voor minstens tien jaren wordt gegeven (art. 12, 2° en 3° lid,

art. 20). Verder kan men onderscheiden het begraven in de graven die één, en in de graven die twee of meer lijken mogen bevatten; alsmede in graven liggende op verschillende afdeelingen waarin de begraafplaats is verdeeld, al zijn die afdeelingen overigens onderling in niets anders onderscheiden dan dat zij voor personen van verschillenden rang of stand zijn bestemd. Zie verder ook art. 34.

V. „uit eene som.” Vroeger stond: uit eene *enkele* som. De weglating van het woord *enkele* in het ontw. 66/7 werd niet toegelicht; ze hangt misschien zamen met de uitbreiding die sedert het eerste ontwerp is gegeven aan de bevoegdheid om nog andere regten te heffen, en welke in art. 32 opgenoemd zijn.

Nogtans is het beginsel waarop slechts de heffing van ééne som voorgesteld en in de M. v. T. (zie op art. 30 bladz. 346) medegedeeld werd, hetzelfde gebleven, namelijk dat buiten de door de wet genoemde retributiën alle overige voor het gebruiken der begraafplaats zouden ophouden en de gelegenheid tot misbruiken zou worden weggenomen.

VI. „kosten en lasten van aanleg.

1°. Oorspronkelijk stond: „kosten van aanleg, voor zoover de gemeente er nog mede bezwaard is.” De M. v. T., bij art. 30 medegedeeld, omschreef het laatste: „voor zoover die kosten nog op de gemeente rusten en niet reeds zijn afgelost.”

In het ontw. 66/7 werden de aangehaalde woorden veranderd in: *renten der kosten van aanleg.*

Deze laatste woorden schenen echter bij nadere overweging aan de Regering te beperkend toe; ze lieten twijfel over, of daaronder ook de aflossing van opgenomen kapitaal en de voldoening aan verplichtingen, die de gemeente bij den aanleg op zich genomen had, begrepen waren.

De gebezigde uitdrukking werd daarom bij het ontw. 67/8 II door *kosten en lasten van aanleg* vervangen.

2°. Uit deze toelichting van de wijziging volgt dat onder de *kosten* van aanleg inzonderheid begrepen zijn de renten en de aflossing van het voor den aanleg opgenomen kapitaal, en onder de *lasten* van aanleg de voldoening aan verplichtingen door de gemeente bij dien aanleg op zich genomen.

Wat de kosten betreft, hoewel de algemeenheid der bewoordingen tot eene andere opvatting zou leiden, komt het mij echter niet twijfelachtig voor, dat slechts die kosten worden bedoeld waarmede de gemeente bij de bepaling van het begrafenisrecht nog is bezwaard. Indien ook de renten en aflossing of in 't algemeen die kosten van aanleg, welke reeds vroeger zijn afbetaald en die op de gemeentekas niet meer drukken, op de

gebruikers der begraafplaats mogen worden gelegd, dan zou — hetgeen toch niet te verdedigen zou zijn — de gemeente de kosten tweemaal vergoed krijgen en de ingezetenen met dezelfde lasten dubbel bezwaren. Immers zijn de afbetaalde gelden bestreden hetzij uit de gewone inkomsten der gemeente en daarmede alle ingezetenen belast, hetzij uit begrafenisrechten vóór de invoering der wet geheven, en dan door de gebruikers reeds betaald en in de gemeentekas teruggekeerd. Tot het tijdstip dier terugbetaling zijn, wanneer de omslag juist is gedaan, met het besteede kapitaal ook de renten gerestitueerd, en van dit tijdstip af mist de gemeente niet meer de renten van het kapitaal. 1)

Wat ten andere de *lasten* van aanleg betreft, waarvan art. 31 spreekt, en waaronder door den Minister HEEMSKERK, die het ontw. 67/8 II voordroeg, werd begrepen de voldoening aan verplichtingen bij den aanleg door de gemeente op zich genomen, daarmede zijn kennelijk bedoeld de schadeloosstellingen aan de godsdienstige gezindten, een belangrijk punt waarvan ik thans melding maken moet. Men zal zien dat die schadeloosstellingen naar de bedoeling van de eerste Ontwerpers der wet niet uit het begra-

1) Verg. hierbij *Gem. stem* No. 931. Evenzoo was in de aanschrijving van 11 Feb. 1829 (Bijv. t. h. Stbl. bladz. 566 v.) gezegd dat de tarieven der begrafenis-kosten strekken konden, bij ontstentenis van andere middelen, voor de betaling der interessen, en de aflossing, in eenen redelijk verlengden termijn, der gelden voor welke het aanleggen der begraafplaatsen is geschied, *tot zoolang dezelve zullen zijn terugbetaald.*

fenisregt mogten worden bestreden, 1) maar dat zoowel de Minister HEEMSKERK als FOCK van een ander gevoelen waren, terwijl de laatste het woord *lasten* zelfs nog ruimer opvatte.

VII. Het zoo even bedoelde belangrijk punt en waarover tal van adressen door besturen der Hervormde gemeenten aan de Tweede Kamer zijn ingediend, betreft de schadeloosstelling aan de godsdienstige gezindten te verleenen voor het verlies der begrafenisregten ten gevolge van het verbod om in de kerken of op de omgelegen kerkhoven in de kom der gemeente te begraven.

„Het is bekend — zoo wordt onder de algemeene beschouwingen in het V.V. 58/9 gezegd — dat in verscheidene gemeenten de godsdienstige gezindten nog eenigermate uit de gemeentekas worden schadeloos gesteld voor het aanmerkelijk verlies, dat zij ten gevolge van het verbod om in de kerken te begraven, geleden hebben. De vraag scheen dus te moeten rijzen, of de billijkheid niet medebrengt, dat het voortdurend genot dier schadeloosstelling, door het toekennen van een evenredig aandeel in de begrafenisregten, die voortaan ten behoeve der burgerlijke gemeente geheven zullen worden, aan de kerkelijke gezindten verzekerd blijve; ja zelfs of niet uit art. 168 der Grondwet wettige aanspraak op die schadeloosstelling kon worden afgeleid.

„De meerderheid echter beantwoordde die vraag ontkennend. Door de invoering der Fransche wetgeving, met name ook van het decreet van 23 Prairial het XIIde jaar, is het begraven in de kerken afgeschafte zonder schadeloosstelling voor de godsdienstige gezindten, en ofschoon nu later tijdelijk op dat decreet is terug gekomen, kan hier niet wel aan eene *wettige* kerkelijke inkomst worden gedacht, die thans voortdurend bij de wet te verzekeren zou zijn.

„Die verzekering zou niet kunnen plaats hebben, zonder dat aan het beginsel van art. 31 van het ontwerp eene uitbreiding gegeven werd, strijdig met het algemeen belang. De begrafenisregten zouden dan toch moeten worden verhoogd met hetgeen aan de kerkelijke gezindten als schadeloosstelling wordt verstrekt en dus het heilzaam doel der Regering, om die regten zooveel mogelijk te verminderen, worden tegengewerkt.”

In antwoord op deze beschouwingen gaf de Regering te kennen dat in het wetsontwerp van de voldoening van schadeloosstelling aan kerkelijke gemeenten wegens het verlies van begrafenisregten niet was gesproken, omdat het hier niet te huis behoorde. „Bestaat er — zeide zij — eene wettige verplichting voor deze of gene gemeente tot die uitkeering, omdat zij er zich vroeger toe verbonden heeft, het is dan eene schuld die op de gemeente rust

1) Zoo oordeelde ook Mr. VAN OOSTERWIJK (vóór deze wet) in de aant. op de Gemeentewet, bladz. 1383 v.

en die zij uit de gewone inkomsten moet voldoen. Heeft de raad zich echter daartoe niet verbonden, maar wil hij uit redenen van billijkheid schadevergoeding geven, het staat hem vrij; maar in geen geval behoort daarmee het bedrag der te heffen begrafenisregten te worden verhoogd.

„Dat uit art. 168 der Grondwet wettige aanspraak op die schadeloosstelling zou kunnen worden afgeleid kan de Regering niet toestemmen. Uit de geschiedenis dezer bepaling blijkt toch duidelijk, dat onder de woorden: *andere inkomsten, van welken aard ook*, in dit artikel gebezigd, slechts de zoodanige te verstaan zijn, die aan de gezindten uit *de openbare schatkist* worden uitgekeerd. Verder kon die wet ook niet gaan. Zij moest alleen de betrekking regelen die in het vervolg tusschen de Kerk en den Staat zou bestaan, en kon dus eerstgemelde wel in het genot handhaven van hetgeen zij van den Staat ontving, maar geenszins aan de Kerk al de voordeelen waarborgen die zij, op welken grond dan ook, van particulieren, van zedelijke lichamen of van plaatselijke kassen mogt genieten.”

Door zeer enkele leden werd — luidens het V. V. 59/60 — volgehouden, dat het wenschelijk zou zijn, in de wet eene bepaling op te nemen, waarbij de aanspraak op de schadeloosstelling der kerkelijke gemeenten voor het verlies aan inkomsten, vroeger uit het begraven in de kerken of op de kerkhoven dier gemeenten genoten, erkend werd. Er waren toch, meen-

den zij, gronden van billijkheid voor zoodanige schadeloosstelling aan te voeren, die welligt inzonderheid met opzigt tot de hoofdstad klemden.

De overgrootste meerderheid echter was het met de Regering eens, dat van de hier bedoelde schadeloosstelling onmogelijk in de wet gewag kon worden gemaakt. Indien, zeide men, tot op het einde der vorige eeuw de feitelijke toestand hier te lande medebragt, dat de lijken van alle ingezetenen, zonder onderscheid van godsdienstige gezindte, op de begraafplaatsen der Hervormde Kerk moesten worden ter aarde besteld, heeft die feitelijke toestand met de scheiding van Kerk en Staat opgehouden. Geen kerkbestuur bezit een zoodanig eigendomsregt van eene begraafplaats, dat het, op grond daarvan, het begraven der lijken aldaar vorderen kan. Het begraven zelf is een onderwerp van burgerlijke wetgeving. De wetgever is vrij, daaromtrent al die bepalingen te maken, welke hij in het algemeen belang noodig oordeelt, zoodat wanneer hij het begraven in de kerken na een bepaald tijdstip ook in de hoofdstad verbiedt, het kerkbestuur, hetwelk daardoor nadeel lijdt, geene aanspraak op vergoeding dier schade maken kan. Al kon het erkennen van eenige aanspraak op vergoeding in aanmerking komen, zou de wetgever daarvan moeten worden afgeschrikt door de groote moeilijkheid, die de toepassing van zoodanig beginsel zou opleveren. De schadeloosstelling, zoo als

die bij de adressen, over dit punt bij de Kamer ingekomen, 1) wordt gevraagd, komt eigenlijk daarop neder, dat de ingezetenen eener burgerlijke gemeente, onder bepaalde omstandigheden, zouden moeten bijdragen tot het onderhoud der kerken of der bijzondere begraafplaatsen van eene gezindte, waartoe zij niet behooren. Wilde men de zaak anders regelen, en dus of de burgerlijke, of de kerkelijke gemeenten, of den Staat de schadeloosstelling laten betalen, de regeling der zaak zou even moeilijk, of liever even onmogelijk zijn.

De beschouwingen in het V. V. 59/60 vervat, werden door den Minister HEEMSKERK, die het ontw. 66/7 voordroeg, niet beantwoord.

Bij het V. V. kwam men op de zaak terug. In eene der afdelingen keurde men het namelijk af, dat ook deze wetsvoordragt geheel zweeg van het regt't welk

in verscheidene gemeenten de kerkelijke besturen moesten geacht worden te bezitten op het voortdurend genot van begrafenisregten, voor het gebruik van algemeene begraafplaatsen geheven, of althans op schadevergoeding voor het gemis van deze bron van inkomst. Men beriep zich daarbij op de adressen, door of van wege kerkmeesters of kerkbestuurders vroeger en later bij de Kamer ingediend. Te regt — zeide men — werd in die adressen beweerd, dat het begraven van lijken vroeger steeds eene kerkelijke plegtigheid is geweest. Niét onaanzienlijke inkomsten plegen de kerkelijke gemeenten daaruit te genieten. Toen bij het decreet van 23 Prairial, het XIIde jaar, het begraven in de kerken verboden en het aanleggen van algemeene burgerlijke begraafplaatsen voorgeschreven werd, bleef het genot van begrafenisregten aan de kerkbesturen verzekerd; 2) en toen later, met

1) Voor zoover is na te gaan, hebben de volgende besturen zich ter zake aan de Tweede Kamer gewend, als van: de Ned. Hervormde gemeente te Amsterdam, waarover rapport is uitgebragt in de Zitting 59/60, Bijblad I 538,

die te Haarlem, 58/9 II 367;
 dezelfde andermaal, 59/60 I 538;
 dezelfde voor de derde maal, 67/8 I 261;
 die te Middelburg, 58/9 II 961;
 die te Utrecht, 58/9 II 467;
 dezelfde andermaal, 67/8 I 206;
 die te Veenendaal, 58/9 II 1354;

de Waalsche gemeente te Utrecht, 58/9 II 1048;

en verder besturen uit Deventer, waarvan niet blijkt dat verslag is uitgebragt.

Vergelijk het verhandelde in den raad van laatstgenoemde gemeente, medegedeeld in het Wb. v. d. B. A. Nos. 1066, 1067 en 1068 en het verhandelde in den raad van Brielle, medegedeeld in Gem. Stem, Nos. 950, 951 en 952.

Uit een bericht in No. 1069 van eerstgenoemd blad opgenomen, blijkt dat deschadeloosstelling die aan kerken te 's Hage door de gemeente wordt betaald, niet is bepaald bij contract maar bij raadsbesluit van 3 Dec. 1830. Ook in de twee andere genoemde gemeenten bestond geen contract.

2) Zie artt. 20, 22 en volgg. van het Decreet, bij Fortuyn, II bladz. 310. Daarop werd o. a. gewezen in het tweede uitvoerig adres van Haarlem hier vóór aangehaald en woordelijk in het Bijblad opgenomen.

terzijde-stelling van het besluit van den Souvereinen Vorst van 22 December 1813, waarbij gemeld decreet buiten werking was gesteld, op nieuw aan het begraven in de kerken een einde werd gemaakt, geschiedde dit onder verzekering van schadevergoeding voor het verlies, door de kerkelijke gemeenten te lijden. Werkelijk werden sedert door gemeentebesturen, die de zorg voor het begraven hadden op zich genomen, te dezer zake uitkeeringen aan kerkelijke gemeenten gedaan. Werd nu in de wet over dit punt het stilzwijgen bewaard, dan kon daaruit worden afgeleid, dat die uitkeeringen in 't vervolg zouden vervallen, hetgeen zou leiden òf tot groote schade der kerkelijke gemeenten, in strijd met den feitelijken, minstens op billijkheid steunenden toestand, òf tot schade van gemeentebesturen, die zich tot het voortdurend doen dezer uitkeeringen aan de kerkbesturen hebben verbonden. De bedenking, dat waar de kerkbesturen geenerlei aandeel in de kosten van het begraven dragen, van uitkeering of schadevergoeding te hunnen behoeve geen sprake kan zijn, werd van de zijde der voorstanders van de vooruitgezette meening bestreden door te wijzen op den feitelijken toestand, in verband met de bepaling van art. 168 der Grondwet, en door de herinnering, dat inderdaad aan de kerken iets ontnomen is, wat uit den aard

der zaak tot den kring van haar beheer behoort, of steeds geacht werd te behooren.

Bij hare M. v. T. 67/8 I gaf de Regering het volgende antwoord:

„Dat de kerkelijke besturen regt op schadeloosstelling voor het verlies der vroeger door hen geheven begrafenisregten zouden hebben, kan niet worden toegegeven. Met *de inkomsten van welken aard ook*, in art. 168 der Grondwet, kunnen geene andere bedoeld zijn dan inkomsten van staatswege aan de kerken toegelegd, en niet de inkomsten die de kerken bij de invoering der Grondwet uit hare eigene bezittingen trokken. Een regt op schadeloosstelling bij de invoering der Fransche verordeningen op 't begraven is dan ook nimmer erkend. Het Koninklijk besluit van 24 Mei 1825 1) spreekt daarover volstrekt niet. Wel werden de gemeentebesturen bij de weder-invoering van het decreet van 23 Prairial XII de jaar uitgenoodigd de kerken voor het verlies schadeloos te stellen, doch dit geschiedde niet op grond van regt en de zaak werd aan de beslissing der gemeentebesturen overgelaten. In de aanschrijving van 8 Maart 1828, N°. 1 B, 2) wordt gesproken van de gehoudenheid van het burgerlijk bestuur om aan zoodanige kerkelijke gemeenten, *welke zulks mogten behoeven*, uit de begrafenisregten na aftrek der kosten van aanleg en onderhoud der nieuwe begraafplaatsen, zoodanige

1) Betrekkelijk hot begraven van lijken in de kerken; Bijv. t. h. Stbl., bladz. 336.

2) Bijv. t. h. Stbl. bladz. 508.

tegemeetkoming te verleenen, als hare behoeften ter zake van het verlies der begrafenisregten op *gronden van billijkheid* zouden vorderen, en in de aanschrijving van 11 Februarij 1829, N°. 1 B, 1) wordt gezegd dat de tarieven der begrafenisregten op zoodanige wijze geregeld moeten worden, dat zij strekken kunnen om de volstrekt noodzakelijke onkosten voor de diensten, waartoe zij betrekkelijk zijn, te dekken en, *voor zooveel zulks noodzakelijk wordt geacht*, tot schadevergoeding voor de verliezen, welke de kerken door de nieuwe orde van zaken zouden lijden. Naar het oordeel der Regering moet de wet (die thans moet worden ingevoerd vele jaren nadat het begraven in de kerken verboden is geweest) hieromtrent het stilzwijgen bewaren en de zaak even als vroeger aan de gemeentebesturen ter beoordeeling en beslissing overlaten. Zijn er in der tijd overeenkomsten tot uitkeering van schadeloosstelling tot stand gekomen, dan spreekt het van zelf dat deze moeten worden nageleefd. Bestaan zoodanige overeenkomsten niet en wordt er toch iets uitgekeerd, dan zoude nog uit de voorgedragen wet niet volgen, hetgeen eenige leden schijnen te vreezen, dat die uitkeeringen in het vervolg zouden vervallen. Zoodanige bepaling wordt in het ontwerp niet gevonden."

Zoals op bladz. 352 v. is gezegd, meende de Minister HEEMSKERK dan ook, blijkens de wijziging van

het art. en hare toelichting, dat uit het begrafenisregt de *lasten* van aanleg ter voldoening van verplichtingen daarbij door de gemeente op zich genomen, konden worden gekweten.

Bij de beraadslaging over art. 31 werd dit punt nog opzettelijk behandeld.

De heer DU MARCHIE VAN VOORTHUYSEN vroeg namelijk, met het oog op de vroegere lezing *renten der kosten van aanleg*, of thans door opneming van het woord *lasten* werd verstaan dat het aan de gemeentebesturen zou vrijstaan, behalve al wat noodig was tot bestrijding der kosten, in de begrafenisregten ook op te nemen hetgeen uit een oogpunt van billijkheid als schadevergoeding gegeven werd aan de kerkbesturen, voor het gemis van voormalige inkomsten bij het begraven?

De Minister Fock gaf te kennen dat de kwestie van schadevergoeding onaangeroerd bleef. „Elk kerkgenootschap — verklaarde hij — dat regt meent te hebben op schadevergoeding, zal zich moeten wenden tot het gemeentebestuur. Bij verschillende gemeentebesturen is die quaestie ter sprake gebracht, en niet overal is juist de verplichting tot schadevergoeding erkend geworden. Maar waar eene overeenkomst bestond, zijn de gemeentebesturen natuurlijk verplicht geweest, daaraan te voldoen. Het doet er hier weinig toe, of die schadevergoeding gevonden wordt uit de begrafenis-

1) Bijv. t. h. Stbl. bladz. 566.

regten, of uit andere inkomsten der gemeenten. Want wanneer er eene overeenkomst bestaat, zal het kerkbestuur niet vragen of men begrafenisregten heft of niet, maar eenvoudig het nakomen dier verbindtenis vragen en de gemeente verplicht zijn die schadevergoeding uit te betalen. Dit wordt door dit artikel niet gepraejudicieerd.

„Het woord „lasten” is in dit artikel opgenomen, om de zaak zoo algemeen mogelijk te maken, en daaronder alle mogelijke uitgaven te begrijpen, die ten behoeve van die burgerlijke begraafplaats zouden kunnen gedaan worden.”

Het genoemde Kamerlid constateerde daarop dat volgens den Minister art. 31, gelijk het nu wordt gelezen, de vrijheid laat, om zoo het noodig mogt zijn, eenige hoogere regten te heffen ten behoeve van de burgerlijke gemeente, om haar in staat te stellen in die schadevergoedingen aan de kerkbesturen te voorzien. Wanneer dus bij de burgerlijke gemeente de overtuiging van de billijkheid dier schadevergoeding aan de kerkbesturen wegens het gemis van vroegere inkomsten bestaat, dan kan zij, om daaraan te voldoen, die hoogere renten voortaan heffen.

De Minister antwoordde: Mijnheer de Voorzitter, wanneer er werkelijk bewezen wordt, dat dit een last is, die op de burgerlijke gemeente drukt, dan acht ik het buiten quaestie dat het zou kunnen

worden begrepen onder de begrafenisregten.

Door den heer VAN KUYK werd er daarna op gewezen dat er ook uitkeeringen aan de Hervormde kerkgenootschappen werden gedaan, zonder dat daaromtrent een contract bestond. De gemeentebesturen waren daartoe gebragt door het besluit van 1827, 1) waarbij Z. M. de Koning Willem I te kennen gaf dat het zijn welbehagen zou zijn dat zekere schadevergoeding werd gegeven aan de kerken, wegens het daar niet meer begraven. Hij meende dus dat de vraag van den heer DU MARCHIE VAN VOORTHUYSEN daarheen leidde: of onder de kosten van aanleg en onderhoud en verdere lasten van eene begraafplaats, alzoo onder het tarief, ook zouden mogen begrepen worden die schadevergoedingen, die onverplicht, alleen om in den geest van het besluit van 1827 te handelen, aan de kerkgenootschappen uitbetaald werden.

Werd dit zoo niet begrepen, dan zou het gevolg zijn, dat die uitkeeringen niet uit de opbrengst der begrafenisregten maar uit de kas der gemeente zouden moeten betaald worden.

De Minister kon evenwel niet begrijpen dat een gemeentebestuur iets onverplicht aan de kerkelijke besturen betalen zou. Het gemeentebestuur — zeide hij — moet zich verplicht achten om het te betalen, anders zal hij het niet doen. Meent het gemeentebestuur

1) Bijv. t. h. Stbl. blad. 485.

nu dat er eene verplichting rust op de burgerlijke gemeente, of volgens een werkelijk bestaand contract, of wel van dien aard dat, hoewel er geen acte van bestaat, zij toch niet verbroken mag worden, dan mag dit wel degelijk gelden bij het opmaken van het tarief. Dat hangt echter in de eerste plaats af van het oordeel van het gemeentebestuur. Dat bestuur moet beoordeelen, in hoever het zich al dan niet verplicht rekent om de uitgaven te doen, hetzij ten gevolge van een contract, hetzij om het besluit van 1827 na te leven. En wanneer dan bij het voordragen van de tarieven de verklaring gevoegd wordt, dat die schuld op de gemeente drukt, dan kan deze wel degelijk onder de kosten, bij het tarief te bepalen, opgenomen worden.

De heer VAN KUYK was niet bevredigd: de Minister sprak ook thans weder van die "verplichtingen" maar de meeste gemeenten betaalden de schadeloosstellingen zonder contract. "Daarom — herhaalde hij — was mijne vraag deze: als men de begrafenisregten berekent, zullen die dan moeten gebaseerd zijn enkel op de kosten van aanleg, onderhoud enz. wat op de bestaande begraafplaats betrekking heeft, of kan men, — ik bedoel niet als het volgens contract is, want dan spreekt het van zelf, en wordt het onder een anderen post op de gemeentebegroting gebragt, maar als er geen contract bestaat — daaronder ook die schadeloosstel-

lingen aan de kerken brengen? Ik heb altijd beweerd, dat die schadeloosstellingen niet verplicht waren; maar op vele plaatsen is het gebruikelijk, en ik vraag dus of de Regering het goed zou keuren dat die kosten ook bij het tarief in aanmerking werden genomen? Het is wenschelijk dat de Regering zich daarover uitlate, anders zal men bij het vaststellen der begrafenisregten in moeijelijkheden komen."

De heer van VOORTHUYSEN wees nog nader op het belang dezer quaestie en verlangde eene afdoende verklaring omtrent den zin der woorden van het art.

"Het punt — zeide hij — is waarlijk niet zoo onverschillig als het misschien sommigen toeschijnt. Indien de burgerlijke gemeente de magt heeft bij de begrafenisregten ook op te nemen wat noodig is om daaruit schadeloosstellingen aan de kerkbesturen uit te keeren, dan spreekt het van zelf dat de last voor haar veel lichter wordt dan wanneer zij daarin uit eigen middelen voorziet. En als zij meent dat redenen van billijkheid er toe leiden om schadeloosstelling te verleenen, zal de burgerlijke gemeente gemakkelijker hiertoe overgaan, dan wanneer de kosten daarvan op hare eigene begrooting drukken, zonder door overeenkomstige opbrengsten te worden opgewogen.

"Om te doen zien dat de zaak niet onbelangrijk is voor de kerkelijke gemeenten, kan ik onder andere wijzen op het voorbeeld van eene gemeente die mij meer

bijzonder bekend is en die $\frac{1}{6}$ harer inkomsten uit begrafenisregten trekt. Zij heeft eene begrooting van omstreeks f 30,000 voor het onderhoud van hare kerken, en ontvangt in gewone tijden f 5000 aan begrafenisregten, die in tijden van epidemiën soms tot het dubbele kunnen stijgen. Het is voor die gemeente dus geenszins onverschillig, in welken zin dit artikel moet worden opgevat, en eene afdoende verklaring omtrent den zin der woorden hoogst wenschelijk."

De heer VAN DER LINDEN merkte insgelijks op dat het geen onverschillige zaak was. In 1828 waren schikkingen gemaakt; hij liet daar, uit welke denkbeelden zij voortvloeiden; wanneer ten gevolge van die denkbeelden een contract was gemaakt, dan stond dit geheel buiten deze discussie, want dan was er een ontwijfelbaar verkregen regt dat moest worden nageleefd. 1) Maar — vervolgde hij — in zeer vele gevallen is geen regelmatig contract gemaakt, en is het gebleven bij afspraken, vervat in stedelijke resolutiën, die men sedert altijd nagekomen is. Is nu de bedoeling van dit artikel, daartegen op te komen? Voorzeker niet, maar ik wensch eene verklaring te erlangen, ten einde men uit de absolute woorden van dit artikel niet in de praktijk een argument kunne putten dat die schikkingen vervallen zijn en in het vervolg bij het vaststellen

van tarieven niet meer in aanmerking zouden mogen komen. Dit is geen denkbeeldige vrees, want het geval heeft zich reeds voorgedaan, niet ten gevolge van dit artikel natuurlijk, maar ten gevolge van veranderde inzichten van het bestuur dat met eene dergelijke quaestie gemoeid werd, en dat meende dat in de tarieven niets anders mogt berekend worden dan hetgeen op dit oogenblik in het artikel staat. Daarmede reageerde het tegen vroeger te goeder trouw gemaakte afspraken en wierp alles het onderste boven. Dat mogt niet; want de denkbeelden van heden mogen de contractuele schikkingen van vorige dagen niet veranderen. Ik meen dat dit gevoelen kracht zou verkrijgen, wanneer dit artikel wordt aangenomen zonder dat blijkt dat men door dit artikel niet heeft willen reageren tegen dergelijke vroeger gemaakte afspraken.

De Minister antwoordde als volgt: "Ik meen reeds uitdrukkelijk te hebben te kennen gegeven, dat het volstrekt niet de bedoeling van het artikel is tegen die afspraken te reageren. Ik wensch die zaak te laten zooals zij is, dat wil zeggen, dat voor zoo ver een gemeentebestuur begrijpt, dat het zedelijk of volgens contract verplicht is eene uitkeering aan kerkbesturen te doen, dit voor de Regering eene onverschillige zaak is. Maakt een gemeentebestuur een tarief en begrijpt het

1) De overeenkomsten wegens schadevergoeding aan de kerken zijn o. a. als regtens geldig verklaard bij een vonnis van de regtbank te Rotterdam van 26 Mei 1851 (W.bl. v. h. regt No. 1298.)

zoodanige schadevergoeding daaronder, om welke reden ook, dan geloof ik dat dit wel degelijk kan gelden bij de vaststelling van het tarief. Er zijn gemeentebesturen die zoodanige uitkeering hebben afgeschaft en die zullen ze niet weder invoeren, daarvan is geene quaestie. Welk tarief men vaststelt, het zal altijd wel eenige moeilijkheid geven. Maar ik meen door de gedane uitdrukkelijke verklaring aan het geopperde bezwaar te hebben te moeten gekomen."

Na deze uitdrukkelijke verklaring der Regering werd het art. zonder hoofdelijke stemming goedgekeurd.

Uit het medegedeelde volgt dat de begrafeniswet niet beslist of er verplichting tot de bedoelde uitkeeringen bestaat, en dat ze onder het tarief van het begrafenisrecht kunnen worden begrepen of niet, naar de zienswijze van het gemeentebestuur.

En wat nu het regtpunt betreft, geloof ik dat het niet in 't algemeen in dezen of genen zin kan worden beslist maar dat die beslissing afhankelijk is van de wijze waarop in elke gemeente tot het doen der uitkeeringen is overgegaan.

VIII. Onder de kosten van aanleg en onderhoud der begraafplaats kunnen ook gerekend worden de kosten der *afsluiting* overeenkomstig art. 18 en art. 19 laatste lid, welke ten laste der gemeente zijn.

Daarentegen valt onder onderhoud der begraafplaats niet het onderhoud van gemeentewege van

eigen graven, waarin door de heffing van een afzonderlijk recht krachtens art. 32, tweede lid kan worden voorzien, en evenmin het onderhoud van gemeentewege van de voorwerpen in art. 21 genoemd; zie aant. aldaar, bladz. 297 v. onder X.

IX. "*bezoldiging van doodgravers enz.*" Hierdoor zijn vervallen de soms hoog opgedreven retributiën die tot dusverre voor het begraven door de belanghebbenden aan de doodgravers enz. moesten worden betaald.

De bepalingen in sommige voorstellen voorkomende dat daarbij opgenoemde regten ten behoeve van den doodgraver of van den koster zullen worden geheven, zijn in strijd met art. 30 der wet waarbij de heffing van regten vergund wordt ten behoeve der gemeentekas. Uit die kas en niet door belanghebbenden moet het loon van doodgraver en koster betaald worden (missive Min. v. B. Z. van 1 Dec. 1869 N°. 164).

X. In art. 31 is voorts alleen sprake van *beambten der begraafplaats*. De bezoldiging van *lijkbezorgers* en *aansprekers*, niet tevens beambten der begraafplaats zijnde, komt alzoo hier niet in aanmerking. 1). Wil men van zoodanige door de gemeente bezoldigde personen gebruik maken, dan kan de gemeente voor de door hen verstrekte diensten bij heffing betaling vorderen. Art. 32, dat alleen van betaling voor het *gebruiken der begraafplaats* spreekt, sluit zoodanige heffing niet uit.

1) Verg. Gemeentestem, No 929.

XI. Ook is in art. 31 geen gewag gemaakt van door de gemeente verstrekte *lijkwagens*.

Zie daarover art. 32, en de aant. bladz. 366 onder VII.

XII. Voor lijken van niet-ingezetenen der gemeente, kan geen hooger begrafenisregt worden geheven dan voor die van ingezetenen.

Blijkens missive van den Minister van Binnenlandsche Zaken van 6 Januarij 1870 N°. 205, zou dit een privilegie in zake belastingen daarstellen, dat volgens art. 172 der Grondwet is verboden.

„Wel is waar — wordt daarin gezegd (en dit komt alzoo overeen met het in de aant. op art. 20, bladz. 288 v. onder V opgemerkte) — kan de raad de begraafplaats voor vreemden sluiten, doch wanneer vreemden ter begraving op de begraafplaats worden toegelaten, mag voor deze geen hooger regt dan van ingezetenen worden gevorderd.

„Ook staat het den raad vrij te bepalen, dat vreemden niet in alle klassen zullen worden opgenomen maar slechts in ééne of meer, maar het te heffen regt moet voor ingezetenen en vreemden voor elke klasse gelijk zijn.”

Ook met art. 31 der begrafeniswet is eene hoogere heffing van regt wegens lijken van niet-ingezetenen in strijd, omdat ook voor het begraven van een lijk uit eene andere gemeente niet meer mag worden gevorderd dan naar

evenredigheid noodig is ter voldoening der kosten en lasten van aanleg enz. 1)

Het bovenstaande is evenzeer toepasselijk op de betalingen in artt. 20 en 21 bedoeld, als met belasting gelijk gesteld. Zie bladz. 289 v.v. onder X en XI, en bladz. 297 onder X.

XIII. Met de wet is, volgens missive van den Minister van 14 December 1869, N°. 157, niet overeen te brengen dat alleen voor het begraven in een grafkelder en niet voor het begraven in andere graven regt wordt geheven. Wanneer toch — wordt daarin gezegd — art. 31 het begrafenisregt voor *elke* soort van graven geheven en art. 36 alleen de lijken van onvermogenen kosteloos begraven wil hebben, dan mag de vrijdom van begrafenisregt niet tot andere klassen dan die der onvermogenen worden uitgestrekt.

XIV. In de verordening tot heffing of invordering kan, volgens missive van den Minister van 6 Oct. 1869 N°. 171, niet worden bepaald dat het onvermogen aangenomen wordt op eene verklaring van den *burgemeester*.

„Daar art. 179 *a* en *b* der gemeentewet — zegt de Minister — de uitvoering der plaatselijke verordeningen en de beslissing der over die uitvoering gerezen geschillen aan burgemeester en wethouders opdraagt, schijnt het oordeel of iemand reden tot vrijstelling van de betaling van be-

1) Gem. Stem, No. 951. Zie ook No. 959, alsmede Mr. v. OOSTERWIJK, a. g. w., bladz. 1270 onder 5.

Art. 32. Behalve de in het vorig artikel bedoelde som, de betalingen aangewezen in artt. 20 en 21 en een matig regt voor het begraven op buitengewone uren, voor het luiden der klok van de burgerlijke gemeente en voor het verstrekken van benooidigheden voor de begraafing van wege de gemeente, mag geene betaling voor het gebruiken der begraafplaats worden gevorderd. (s)

grafenisregten heeft, tot de bevoegdheid van het gemeentebestuur te behooren. Wel is waar — wordt in eene latere missive van den Minister van 19 Nov. 1869 N°. 157 gezegd, in antwoord op de bedenkingen tegen de wijziging der verordening geopperd — „wel is waar draagt de wet van 10 April jl. (Staatsblad N°. 65) in de artt. 2, 6 en 9 bepaalde bemoeijenissen aan den burgemeester op, doch waar zij dit niet doet, zooals in art. 36, moet de algemeene regel worden gevolgd, die vervat is in art. 179 a der gemeentewet. Bepalingen eener verordening, welke uitvoering aan den burgemeester waren opgedragen, zijn dan ook bij het Koninklijk besluit van 24 April 1862 (Staatsblad N°. 44) vernietigd.”

Men zie over de beslissing wie *onvermogens* zijn, ook de aant. op art. 36.

XV. Eene andere bedenking, bij de onder XIV eerstgemelde missive tegen eene verordening gemaakt, luidde:

„Art. 3 bepaalt dat de lijken van *bedeelden* kosteloos zullen worden begraven. Dit strookt niet volkomen met art. 36 der wet, volgens welke de lijken van *onvermogens* op kosten der gemeente begraven moeten worden, voor zoover diakoniën enz. daarvoor niet zorgen. Over het onvermogen beslissen burgemeester en wethouders.”

XVI. Nog maak ik er hier melding van dat, volgens de zienswijze der Regering 1), bepaaldelijk aangetoond moet worden, dat het voorschrift van art. 254 der gemeentewet, bij de voordragt is in acht genomen, en verder

dat de verordening op de invordering der regten zal dienen te verwijzen naar de artt. 258—262 der gemeentewet, of den inhoud daarvan te herhalen. 2)

(s) I. De eerste ontwerpen hadden voor bovenstaand eerste lid de volgende bepaling:

„Behalve de in het vorig artikel bedoelde som en een matig regt

1) Zie Mr. VAN OOSTERWIJK t. a. p.

2) Hierbij is thans ook te letten op art. 11 der wet van 7 Julij 1865 (Staatsblad No. 79) waarbij art. 260 met een derde lid is aangevuld.

voor het begraven op een buitengewoon uur en het luiden der klok van de burgerlijke gemeente, mag geenerlei betaling, onder welke benaming ook, voor het gebruiken der begraafplaats worden gevorderd."

Bij het ontw. 66/7 werd tusschen *som* en *en* ingelascht: *de betalingen aangewezen in artt. 20 en 21; een buitengewoon uur* werd: *buitengewone uren; — geenerlei betaling onder welke benaming ook* werd: *geene betaling.*

In het ontw. 67/8 II werd, met verandering van 't lidwoord *en* vóór de woorden *het luiden* in het voorzetsel *voor*, achter *gemeente* het volgende gevoegd: *en voor het verstrekken van benoedigheden voor de begraafing van wege de gemeente.*

II. Evenals bij art. 31, wordt wat de toelichting van het art. en de algemeene beschouwingen daarover betreft, naar de aant. op art. 30 bladz. 345 v. onder II verwezen, en neem ik hier nog het een en ander op dat meer in 't bijzonder art. 32 aangaat.

III. *"de betalingen aangewezen in artt. 20 en 21."*

1°. Van de betaling aangewezen in art. 20, den prijs van eigen graven, is onderscheiden het regt geheven voor het onderhoud van eigen graven, waarover het tweede lid van art. 32 de noodige voorziening bevat. Zie de aant. aldaar.

2°. Over de betaling in art. 20 bedoeld, zie men verder de aant. aldaar, bladz. 289 v. v. onder X, XI en XII, en de

aant. op art. 31, bladz. 362 onder XII.

3°. Ik neem hier nog op de volgende beslissing, eigenlijk behoorende tot de toepassing van art. 20.

Het regt om uitsluitend in een bepaald graf te doen begraven kan namelijk, volgens missive van den Minister van 14 December 1869, No. 157, door den raad niet worden beperkt tot lijken van leden der familie van hem die dat regt heeft verkregen. Art. 20 der wet spreekt in 't algemeen van lijken onverschillig van familieleden of van anderen. De bedoelde beperking komt dus niet overeen met de wet.

Deze decisie stemt overeen met het opgemerkte op bladz. 166 in de noot.

4°. Over de betaling in art. 21 bedoeld, zie men de aant. aldaar, bladz. 297 v. v. onder X—XV.

IV. *"begraven op buitengewone uren."*

Er waren — blijkens het V. V. 66/7 — leden, die zich tegen het begraven op een buitengewoon uur verklaarden. Wanneer volgens art. 7 de gewone begrafenis-uren waren vastgesteld, behoorde daarvan niet ten behoeve dergenen, die zich boven anderen wilden onderscheiden, te worden afgeweken. Daarentegen waren er, die dan alleen hogere regten bij begrafenis op een buitengewoon uur wilden hebben geheven, als de gemeente daardoor tot bijzondere kosten gedwongen was, waarop men dan antwoordde, dat het hier eene soort van weelde gold, die wel kon worden belast.

Er scheen echter, volgens het antwoord der Regering, geen bezwaar tegen te bestaan, dat wanneer men zijne nabestaanden op een buitengewoon uur wilde laten begraven, men daarvoor aan de gemeente zeker regt betaalde. Het staat natuurlijk vrij, zeide zij, van die bevoegdheid al dan niet gebruik te maken, maar doet men het, dan is men tot betaling verplicht, en vermogenden voldoen dit gaarne.

V. „*matig regt.*”

1°. Blijkens het Eindh. 68/9 werd in eene afdeeling nog gevraagd, of, als de bevoegdheid tot het begraven op buitengewone uren behouden bleef, er wel genoegzame redenen bestond om te bepalen, dat het daarvoor te heffen regt „*matig*” moest zijn.

De Regering antwoordde:

„Het woord *matig* is hierbij gevoegd om de gemeentebesturen er ten overvloede aan te herinneren, dat bij het vaststellen van een regt voor het begraven op buitengewone uren, voor het luiden der klok van de burgerlijke gemeente en voor het verstrekken van benoedigheden voor de begraving het beginsel van art. 254 der gemeentewet in acht genomen moet worden.”

2°. In eene missive van den Minister van 1 December 1869 n°. 164, 2° afd. wordt ter zake het volgende opgemerkt: „Bij de voorstellen der gemeenteraden van . . . is het regt voor begraven op buitengewone uren afhankelijk gesteld van den leeftijd der afgestorvenen. Volgens art. 32 der

wet van 10 April jl. (Staatsblad n° 65) kan daarvoor een matig regt worden geheven. Met het oog op art. 254 der gemeentewet dat ook hier van toepassing is, zal echter dat regt niet hooger te stellen zijn, dan noodig is om aan den doodgraver en de opzigtters voor de buitengewoon van hen te vorderen dienst eene bijzondere belooning te kunnen verschaffen. Verschil in leeftijd van den overledene schijnt hierbij niet in aanmerking te kunnen komen.”

In een der bedoelde voorstellen was het regt voor het begraven op buitengewone uren bepaald op het dubbel van het begrafenisregt, waarbij overeenkomstig art. 34 in het bedrag onderscheid was gemaakt voor kinderen beneden het jaar en 12 jaren.

Nadat de gemeenteraad zijne bepaling had verdedigd, achtte de Minister evenwel, blijkens missive van 20 Jan. 1870 No. 165, 2° afd., dat de bewuste bepaling ook daarom niet kon behouden blijven, omdat art. 34 alleen voor het in art. 31 bedoelde regt een verschil van leeftijd vorderde en art. 32 daarentegen een matig regt vastgesteld wilde hebben, zonder die onderscheiding op te geven.

VI. „*luiden der klok.*”

1°. Ofschoon men, volgens het V. V. 66/7, met het oog op bijzondere omstandigheden zich niet onvoorwaardelijk tegen het luiden der klok van de burgerlijke gemeente bij eene begrafenis verklaarde, achtte men in beginsel dat luiden verkeerd. Eene begrafenis — werd gezegd — is uit haren aard

eene kerkelijke plegtigheid. Reeds daarom komt het luiden van de klok der burgerlijke gemeente daarbij niet te pas. Op eene aan de kerkelijke gemeente toebehoorende klok kan het artikel niet slaan.

Sommige leden zouden te meer bezwaar in de bepaling zien, als daaruit af te leiden ware, dat de klok geluid moest worden, ook daar, waar dit thans niet plaats heeft of overbodig is.

De hier voorkomende uitdrukking "*matig*" is zeer rekbaar.

De Regering antwoordde, dat hier geen verplichting tot het luiden der gemeenteklok opgelegd, maar slechts bepaald wordt, dat wanneer het gemeentebestuur tegen dat luiden geen bezwaar heeft, het daarvoor een regt mag heffen van dengene, die er prijs op stelt dat de klok worde geluid.

"Wanneer het gemeentebestuur tegen dat luiden geen bezwaar heeft," zegt de Regering. Ik kan hier vermelden, dat in sommige verordeningen het zoogenaamde overluiden bij de begrafenissen is verboden.

2°. Omtrent de toepasselijkheid van art. 254 op het bedoelde regt, zie men de aant. V onder 1° en 2° en het nu volgende.

3°. Volgens missive van den Minister van 6 Oct. 1869 No. 171, scheen een bedrag van f10 voor het luiden der klok bezwaarlijk een *matig* regt genoemd te kunnen worden.

De toelichting van het heffingsbesluit zal zoodanig hoog bedrag dienen te regtvaardigen.

4°. Het regt voor het klokluiden

kan, volgens de missive van den Minister van 6 Januarij 1870 No. 205, niet tot een verschillend bedrag worden geheven naar gelang van de vakken waarin begraven wordt, als zijnde dit in strijd met art. 254 der gemeentewet, daar het gebruik dat men van de klok heeft voor het eene vak niet grooter is dan voor het andere.

Waar echter het plaatselijk gebruik medebrengt, dat de duur van het luiden der klok vóór en bij de begrafenis wordt geregeld naar het vak waarop begraven wordt, kan m. i. het geopperde bezwaar niet gelden.

VII. "*benooidigheden voor de begrafening.*"

1°. Moet — werd in het Eindv. 67/8 I op art. 31 gevraagd — wanneer dit artikel onveranderd blijft, daarin niet van door de gemeente verstrekte lijkwagens worden gewag gemaakt? Waar die verstrekking plaats heeft, behoort daarvoor toch insgelijks eenig regt te worden betaald.

Door in art. 32 bij het volgende ontw. de woorden in te lasschen: "en voor het verstreken van benooidigheden voor de begrafening van wege de gemeente" was, naar de Regering vertrouwde, aan de geopperde bedenking te gemoet gekomen.

2°. Indien men onder deze benooidigheden voor de begrafening ook brengt die voor het *vervoer* der lijken naar de begraafplaats van gemeentewege (het Eindv. sprak n. l. van lijkwagens), dan zijn daarmede de woorden in ons art. gebezigd: "betaling voor het

Het onderhoud van eigen graven is echter ten laste van hen, die, hetzij voor onbepaalden tijd, hetzij voor den tijd van minstens tien jaren, regt hebben daarin lijken te doen begraven; daarin kan door het heffen van een regt worden voorzien. Voor het inschrijven en het overboeken van eigen graven in een daartoe bestemd register mag voor iedere boeking of overschrijving *f* 3 worden geëischt. (*t*)

gebruiken der begraafplaats" niet in overeenstemming.

Het is evenwel niet twijfelachtig dat, onverminderd de bij art. 38 gewaarborgde vrijheid in het gebruiken van personen en middelen voor het vervoer, de gemeente voor het verstrekken van harentwege van benodigdheden voor het vervoer, evenals voor de begraving, gelden kan heffen overeenkomstig art. 238 der gemeentewet, mits onder inachtneming van art. 254 dier wet.

Zie ook de aant. op art. 30 onder IV en op art. 38 onder IV^v, alsmede over de toepassing van art. 254, de aant. hierboven onder V. 1)

3°. Hetzelfde geldt ten aanzien van het heffen van gelden voor het gebruik van *lijkenhuizen*.

VIII. Daarentegen verbiedt art. 32 het vorderen van elke betaling voor het *gebruiken der begraafplaats*, die niet uitdrukkelijk wordt opgenoemd.

Er kan dus bijv. geen afzonderlijk regt worden geheven voor

het openen en digten der graven, noch ook voor het openen der begraafplaats en dergelijke het bezoek der begraafplaats belemmerende retributiën.

IX. Over de verboden retributiën voor *doorvoer* van lijken, zie art. 35 en de aant. aldaar.

(*t*) I. Het *tweede* lid van art. 32 luidde in de eerste ontwerpen:

„Het onderhoud en overboeken van eigen graven is echter ten laste van hen, die, hetzij voor altijd, hetzij voor zekeren tijd, regt hebben, daarin lijken te doen begraven.

Bij het ontw. 66/7 werd weggelaten: *en overboeken*; — de woorden *voor zekeren tijd* werden veranderd in: *voor een bepaalden tijd van minstens tien jaren*, en het volgende werd bijgevoegd: *daarin kan door het heffen van een regt overeenkomstig art. 21 (20°) worden voorzien. Voor het inschrijven en het overboeken van eigen graven in een daartoe be-*

1) Evenwel schijnt met den geest der wet, die getracht heeft de opdrijving van regten zooveel mogelijk te voorkomen, de afzonderlijke heffing van een regt voor *het bezorgen* van baar en roef aan het sterfhuis, behalve voor het *verstrekken* zelf dier benodigdheden, niet te strooken. Verg. Gem. stem, No. 956.

stemd register mag voor iedere-boeking of overschrijving f 3 worden geëischt.

In het ontw. 67/8 I werden de woorden *voor altijd* veranderd in: *voor onbepaalden tijd*, en verviel het woord *bepaalden*, daarop volgende.

Bij het ontw. 68/9 werden weggelaten de woorden: *overeenkomstig art. 21*, waarschijnlijk ten gevolge der meer algemeene redactie die het derde lid (zie hierna) verkreeg.

II. *„onderhoud van eigen graven.”* Zonder de hier gemaakte uitzondering op den regel van het eerste lid, dat voor het gebruiken der algemeene begraafplaats geene betaling, dan de aldaar genoemde, mag worden gevorderd, zou het onderhoud der eigen graven, — die van de algemeene begraafplaats deel uitmaken en publiek-regtelijk aan de gemeente blijven behooren (zie bladz. 166 onder IV), en alzoo gemeentelast zouden zijn krachtens art. 205 lett. m en het beginsel van art. 231 der gemeentewet, — welligt worden begrepen in de berekening van den prijs voor het regt volgens art. 20 te betalen of wel onder het begrafenisregt van art. 30 en 31.

Het onderhoud is *„echter”* ten laste der zoogenoemde eigenaars (zie art. 12, 2^e en 3^e lid) gebragt.

Verlangen dezen evenwel, dat de gemeente daarin voorziet, dan kan zij daarvoor van die eigenaars een afzonderlijk regt heffen.

Dat op deze heffing het beginsel van art. 254 der gemeentewet toepasselijk is, hoewel hier niet,

zoals in het eerste lid, wordt gezegd *„een matig regt”*, is niet twijfelachtig.

Verg. de aant. op art. 20, bladz. 292 onder XI, en de aant. op art. 21, bladz. 298 onder X.

Over het onderhouden van eigen graven zie men ook art. 25 derde lid en de aant. aldaar, bladz. 314 v.v. onder VII.

III. Omtrent de verandering van de woorden *voor altijd* in *voor onbepaalden tijd*, zie men de aant. op art. 12, bladz. 154 v.v. onder I en II, en op art. 20, bladz. 289 onder VI.

IV. *„inschrijven en overboeken van eigen graven.”*

1°. Waarom is hier, in afwijking van de overige regten, het maximum van het daarvoor te heffen regt door de wet zelve bepaald?

Uit de geschiedenis der wet blijkt dit niet. Oorspronkelijk werd van een regt voor het inschrijven en overboeken geen melding gemaakt. Toen echter bij het ontw. 66/7 de bepaling werd bijgevoegd dat in het *„onderhoud”* der eigen graven door de heffing van een regt kon worden voorzien, zijn de woorden *en overboeken*, vroeger achter *„onderhoud”* voorkomende, weggelaten, en is daarvoor, zoomede voor de *„inschrijving”* der eigen graven, eene afzonderlijke bepaling vastgesteld, ten gevolge waarvan de wet zelve thans het maximum van het te heffen regt daarvoor bepaalt.

Men kan tot reden daarvoor gehad hebben het bevorderen van zekere gemakkelijheid in het over-

De regten, in dit artikel bedoeld, worden op dezelfde wijze als het begrafenisrecht vastgesteld. (u)

Art. 33. Indien twee of meer gemeenten eene gezamenlijke algemeene begraafplaats bezitten, worden de daarop, behoudens Onze goedkeuring, te heffen regten en de wijze van invordering vastgesteld bij verordeningen door de raden van beide gemeenten,

dragen van eigen graven, of het beperken van de overmatige op-drijving van retributiën deswege op sommige plaatsen.

2°. In eene verordening tot heffing van regten was het recht van inschrijven en overboeken voor een kelder die 1.50 meter breedte had op f 2.— en voor een die 3 meter breed was, op f 3 bepaald.

Volgens missive van den Minister van 6 Januarij 1870, N°. 205, is dit verschil niet met art. 254 der gemeentewet overeen te brengen, daar in beide gevallen de verrigting dezelfde is en er in het laatste geval geen grootere dienst wordt bewezen dan in het eerste.

Op denzelfden grond werd bij missive van 9 Maart 1870 N°. 170 de heffing van een verschillend recht voor het overboeken naar gelang van het aantal lijken dat in een graf kon worden begraven, met art. 254 in strijd geacht.

V. „voor iedere boeking of overschrijving f 3”.

Boeking ziet op het *inschrijven*, overschrijving op het *overboeken*

van eigen graven, d. i. op het overboeken daarvan op *andere* personen.

Behalve de som voor eerste inschrijving en die voor overboeking op een ander, nog bovendien een recht te heffen voor overschrijving van *denzelfden* eigenaar in een om de tien jaren herzien register, schijnt met doel en strekking der wetsbepaling in strijd.

VI. Over de bevoegdheid, bij art. 32 erkend, om het verkregen recht tot begraven op anderen over te dragen, zie men verder de aant. op art. 12 bladz. 160, en bladz. 166 onder VI.

(u) I. Het *derde* lid luidde in de eerste ontwerpen:

„De regten voor het begraven op een buitengewoon uur, voor het luiden der klok en het overboeken, worden te gelijk met en op dezelfde wijze als het in art. 28 1) bedoelde recht vastgesteld.”

Ten gevolge der wijzigingen in het tweede lid werden bij het ontw. 66/7 de woorden *en het overboeken* weggelaten. Verder vielen, evenals in artt. 20 en

1) Thans art. 30.

met inachtneming van het bepaalde bij art. 121 der wet van 29 Junij 1851 (Staatsblad No 85).

Wordt geene eenstemmigheid tusschen de gemeenteraden over dit onderwerp verkregen, dan stellen Gedeputeerde Staten die regten, voor zoo veel zij oordeelen dat die moeten geheven worden, onder Onze goedkeuring en de wijze van invordering bij besluit vast.

Liggen de gemeenten in verschillende provinciën, dan worden die regten, voor zooveel die moeten geheven worden, en de wijze van invordering door Ons vastgesteld, na Gedeputeerde Staten te hebben gehoord.

Indien de algemeene begraafplaats van eene of meer gemeenten op het grondgebied eener andere gemeente ligt, dan worden niettemin de daarop te heffen regten, behoudens Onze goedkeuring, en de wijze van invordering geregeld door den raad of de raden der gemeente of gemeenten, ten wier behoefte de heffing moet plaats vinden. (v)

21, de woorden; *tegelijk met en*, en werd voor *het in art. 28 bedoelde regt* gelezen: *het begrafenisregt*.

Bij het ontw. 68/9 werd het derde lid aldus: „De regten in dit artikel bedoeld worden op dezelfde wijze als het begrafenisregt vastgesteld.”

II. Door de laatste wijziging is — gelijk de M. v. T. zeide — het slot thans op *al* de in het artikel genoemde regten toepasse-

lijk gemaakt, hetgeen ook in de bedoeling lag.

Men zie over de bedoelde wijze van vaststelling, de aant. op art. 30 bladz. 346.

(v) I. Evenals art. 29, kwam ook art. 33 eerst in het ontw. 66/7 voor. Het luidde toen echter als volgt:

„Indien de algemeene begraafplaats eener gemeente op het grondgebied eener andere gemeente

ligt, worden de daarop te heffen regten, behoudens Onze goedkeuring en de wijze van invordering, vastgesteld bij verordeningen door de raden van beide gemeenten, met inachtneming van het bepaalde bij art. 121 der wet van 29 Junij 1851 (Staatsblad N°. 85).

„Weigert de raad der gemeente, op wier grondgebied de algemeene begraafplaats ligt, daartoe mede te werken, dan worden die regten behoudens Onze goedkeuring en de wijze van invordering door den raad der gemeente, aan wie de begraafplaats behoort, na bekomen magtiging van Gedeputeerde Staten, bij verordening vastgesteld.

„Wordt uit anderen hoofde geene eenstemmigheid tusschen de beide gemeenteraden over dit onderwerp verkregen, dan stellen Gedeputeerde Staten die regten onder Onze goedkeuring en de wijze van invordering bij besluit vast.

„Liggen de gemeenten in verschillende provinciën, dan worden die regten en de wijze van invordering door Ons vastgesteld na Gedeputeerde Staten te hebbengehoord.”

Bij het ontw. 67/8 I onderging het art. belangrijke wijziging en kwam te luiden als volgt:

„Indien twee of meer gemeenten eene gezamenlijke algemeene begraafplaats bezitten, worden de daarop te heffen regten, behoudens Onze goedkeuring, en de wijze van invordering, vastgesteld bij verordeningen door de raden van beide gemeenten, met inachtneming van het bepaalde bij art. 121 der wet van 29 Junij 1851 (Staatsblad N°. 85).

„Wordt geene eenstemmigheid tusschen de gemeenteraden over dit onderwerp verkregen, dan stellen Gedeputeerde Staten die regten onder Onze goedkeuring en de wijze van invordering bij besluit vast.

„Liggen de gemeenten in verschillende provinciën, dan worden die regten en de wijze van invordering door Ons vastgesteld na Gedeputeerde Staten te hebben gehoord.

„Indien de algemeene begraafplaats van eene of meer gemeenten op het grondgebied eener andere gemeente ligt, dan worden niettemin de daarop te heffen regten, behoudens Onze goedkeuring, en de wijze van invordering geregeld door den raad of de raden der gemeente of gemeenten, ten wier behoeve de heffing moet plaats vinden.”

Bij het ontw. 68/9 nam de Regering het tweede en derde lid weg.

Toen echter het art. in beaardslaging kwam — nadat inmiddels bij de N. v. W. in het 1ste lid de woorden: *de daarop te heffen regten behoudens Onze goedkeuring* waren omgezet zooals ze nu luiden — stelde de heer HEEMSKERK bij amendement voor, de vroegere tweede en derde alinea's weder in het art. terug te brengen, met deze wijziging evenwel dat zou worden ingelascht: in het tweede lid, tusschen *regten* en *en*: *voor zoo veel zij oordeelen dat die moeten geheven worden*; en in het derde lid, te zelfder plaatse: *voor zoo veel die moeten geheven worden*.

Het amendement werd met 30 tegen 28 stemmen *aangenomen*.

II. Zooals uit het art. gelijk het in het ontw. 66/7 voorkwam, blijkt, regelden de bepalingen daarin vervat, alleen het geval, dat de algemeene begraafplaats eener gemeente op het grondgebied eener andere lag zonder dat die begraafplaats tevens eene *gezamenlijke* voor twee of meer gemeenten was, en schreven zij voor dat geval toch eene *gezamenlijke* vaststelling der regten en wijze van invordering daarvan voor, zoo mede wat verder zou geschieden bij weigering van medewerking door den raad der gemeente waarin de begraafplaats lag, bij gemis van eenstemmigheid, en voor het geval dat de gemeenten in verschillende provinciën lagen.

De toelichting dezer bepalingen werd bij art. 29 opgegeven. Men zie de aant. II aldaar bladz. 342. De Regering achtte het aldaar aangenomene omtrent de verordeningen ook van toepassing op de vaststelling van regten voor het gebruik eener algemeene begraafplaats, welke op het grondgebied eener andere gemeente lag. Daar deze regten 's Konings goedkeuring behoeften, scheen hier (bij weigering namelijk van medewerking door den raad der andere gemeente) alleen eene magtiging van Gedeputeerde Staten noodig om den raad der gemeente, onder wiens beheer de begraafplaats stond, tot het vaststellen dier regten (voor eene begraafplaats *buiten* haar grondgebied geëgen) bevoegd te verklaren.

Blijkens het VV. 66/7 kon men evenwel niet goed inzien dat de gemeente, op wier grondgebied de algemeene begraafplaats eener andere gemeente gelegen was, iets te maken had met de vaststelling van het tarief der begrafenisregten. Het gold hier toch, blijkens het 2^e lid van het artikel, eene begraafplaats, die aan de andere gemeente behoorde en waarop zij dus uitsluitend regt had. De samenwerking van art. 29 was geheel iets anders en inderdaad noodzakelijk.

Ten gevolge dezer opmerking werd bij het volgende ontw. art. 33 zoodanig gewijzigd, dat de vroeger voorgedragen bepalingen, met weglating evenwel van het tweede lid dat daarvoor niet te pas kwam, thans zouden gelden voor het geval dat de te heffen regten en wijze van invordering moesten worden vastgesteld voor eene begraafplaats door twee of meer gemeenten *gezamenlijk* bezeten, terwijl eene nieuwe bepaling, het tegenwoordige *vierde* lid, werd bijgevoegd voor het geval dat de begraafplaats van eene of meer gemeenten op het grondgebied eener andere gemeente was gelegen, zonder ook door de laatste te worden bezeten.

Thans geschiedt voor het laatste geval de vaststelling der regten en wijze van invordering *zonder* medewerking van den raad der gemeente waar de begraafplaats ligt, *alleen* door den raad of de raden der gemeente of gemeenten *ten wier behoefte zal worden geheven*.

„Zonder uitdrukkelijke bepaling daaromtrent zou men kunnen be-

twijfelen, of *buiten* eene gemeente de heffing van begrafenisregten krachtens verordening van die gemeente wel wettig ware." M. v. T.

Zie verder over het laatste lid de aant. IV hierna, bladz. 375.

III. Straks werd onder het overzigt der wijzigingen van het art. melding gemaakt van het tijdelijk verdwijnen van de tweede en derde alinea's uit het art.

De Minister Fock lichtte deze verandering volgenderwijs toe:

Het tweede en derde lid van het vorig ontwerp zijn hier niet opgenomen, omdat voor de heffing van begrafenisregten niet dezelfde noodzakelijkheid bestaat als voor het vaststellen van politieverordeningen in art. 29. Ter handhaving der orde behooren er politievoorschriften te worden gegeven, en de wet moet alzoo in het geval voorzien dat er tusschen de betrokken gemeenteraden geene overeenstemming omtrent de te maken bepalingen bestaat. Hier daarentegen is zoodanige voorziening niet noodig, omdat heffing van begrafenisregten zeer wel achterwege kan blijven, en bovendien de gemeenteraden door het belang dat de gemeenten bij de heffing hebben, vanzelf genoopt zullen worden om in eene schikking met elkander te treden.

Blijkens het Eindv. was er in eene der afdeelingen één lid dat herstel der weggelaten alinea's wenschte.

De Minister verwees, in antwoord, naar de M. v. T.

Bij de beraadslaging over het art. kwam echter de heer HEEMS-

KERK, door wien bij zijne ontwerpen de nu weggelaten bepalingen waren voorgedragen, op dit punt terug en wenschte ze weder in de wet opgenomen te zien. "De vraag, zeide hij, doet zich hier voor, als twee of meer gemeentebesturen het niet eens worden, hoe de zaak dan uitgemaakt moet worden? Mij dunkt, dat daarom de bepaling van het vorige ontwerp noodig is.

"De Regering heeft reden gegeven waarom zij die twee alinea's weglief, namelijk omdat het geen vereischte is dat de gemeenten begrafenisregten heffen. Maar als een gemeenteraad, die bijdraagt tot de kosten van eene gezamenlijke begraafplaats, zulke regten wil heffen, dan behoort men die te kunnen heffen. Ontstaat dan verschil over het bedrag of over eenig ander onderdeel van de regeling, dan moet een weg aangewezen worden, om eenheid in de zaak te brengen. Daarom meen ik dat eene bepaling, zoo als in art. 29 voorkomt, hier niet kan worden gemist."

De Minister antwoordde:

"Ik meen in de Memorie van Toelichting tot dit ontwerp de reden genoegzaam te hebben toegelicht, waarom die bepaling in dit artikel niet noodig is. Die alinea's zijn in art. 29 opgenomen, omdat het gold plaatselijke politie-verordeningen. Het betreft hier belasting-verordeningen en dus is de bijvoeging overbodig. Ik kan er niets meer bijvoegen en dus het voorstel van den geachten afgevaardigde niet overnemen."

Daarop droeg de heer HEEMSKERK als amendement het herstel der vroeger opgegeven tweede en derde alinea's voor, maar hij zoude er eene kleine wijziging in brengen. De bepaling evenwel achtte hij onmisbaar. „Het geval — zeide hij — is dit: Eene begraafplaats is het gezamenlijk eigendom van twee of meer gemeenten. Deze gemeenten zijn het niet eens over het heffen of over het invorderen van begrafenisregten. Nu moeten zij zich accorderen, en nu zullen Gedeputeerde Staten het zijn die de zaak teregt brengen.

„Nu zal ik er eene kleine wijziging in brengen. Er stond vroeger: „Wordt geen eenstemmigheid tusschen de gemeenteraden over dit onderwerp verkregen, dan stellen Gedeputeerde Staten die regten . . . vast.”

„Wanneer zich nu het geval voordoet, dat een gemeenteraad begrafenisregten wil heffen en de andere niets wil heffen, dan moeten Gedeputeerde Staten ook dat regelen, en van daar eene kleine wijziging, die ook hierin voorziet.”

Deze wijziging strekte om bij gemis van eenstemmigheid tusschen de gemeenteraden over het onderwerp aan het oordeel van Gedeputeerde Staten te onderwerpen of heffing al dan niet noodig ware.

Het ondersteunde amendement kwam in beraadslaging; doch de Minister werd alleen gelaten. Hij gaf het volgende te kennen:

„De raden der gemeenten stellen de belastingen vast. Onder die belastingen zijn ook, volgens art.

238 der gemeentewet, de begrafenisregten begrepen. De vaststelling dier belastingen en regten wordt door den Koning goedgekeurd. Bij aanneming echter der nu voorgestelde bepaling zal eene andere magt tot vaststelling eener belasting-verordening worden aangewezen, want nergens is aan Gedeputeerde Staten het vaststellen eener belasting opgedragen. Uit dit oogpunt verdient dus het amendement geene goedkeuring.

„Nu de zaak zelve. Ik geloof dat er geen bezwaar is het aan de gemeenteraden op te dragen, omdat de gemeenten er het meeste belang bij hebben dat de verordening worde vastgesteld en goedgekeurd, want zij hebben toch uitgaven te doen en zullen voorzeker die uitgaven door inkomsten wenschen gedekt te zien. In de praktijk zal de zaak dus ook wel geene moeilijkheid opleveren.”

Daarop werd de beraadslaging gesloten, en het amendement met 30 tegen 28 stemmen aangenomen.

Wanneer derhalve geene eenstemmigheid over het onderwerp tusschen de gemeenteraden wordt verkregen, dan stellen Gedeputeerde Staten of de Koning, naar de onderscheiding in het 2de en 3de lid gemaakt, de regten en wijze van invordering vast.

Met den Minister ben ik van gevoelen dat deze bepalingen noch goedkeuring verdienen noch ook noodzakelijk waren geweest. Bij het door den Minister aangevoerde strekke nog dit, hetgeen wel had mogen zijn opgemerkt: Volgens art. 142 der Grondwet be-

hooren plaatselijke belastingen door het gemeentebestuur te worden voorgedragen. Het vaststellen van de begrafenissen en andere regten in deze wet bedoeld, die met plaatselijke belasting zijn gelijk gesteld, door Gedeputeerde Staten of den Koning, is derhalve in strijd met de Grondwet. Kon reeds de wet, die volgens het tweede lid van het grondwetsartikel algemeene regels ten aanzien der plaatselijke belastingen moest geven, hetgeen bij de gemeentewet is geschied, aan de gemeentebesturen het recht van voordragt van plaatselijke belastingen hun volgens het eerste lid toekomende niet ontnemen, evenmin hadden bijzondere wetten, als de begrafenissenwet, daarop inbreuk kunnen maken.

IV. Het laatste of vierde lid voorziet in het geval dat de algemeene begraafplaats van eene of meer gemeenten op het grondgebied eener andere gemeente ligt. De regeling der regten en wijze van invordering zal dan niettemin, behoudens 's Konings goedkeuring, geschieden door den raad of de raden der gemeente of gemeenten, ten wier behoeve de heffing moet plaats vinden.

Zooals onder II werd medege-deeld, wilde de oorspronkelijke bepaling, van het ontw. 66/7, die regeling doen plaats hebben gezamenlijk met den raad der gemeente waar de begraafplaats lag. Dit werd evenwel bij het volgend ontw. veranderd als boven, om-

dat de laatstbedoelde gemeente er niet mede te maken had.

De regeling evenwel, welke voor die van het ontw. 66/7 is in de plaats gekomen, is als ongrondwettig af te keuren.

In de M. v. T. 67/8 I werd door de Regering tot toelichting der nieuwe bepaling gezegd: „Zonder uitdrukkelijke bepaling daaromtrent zou men kunnen betwijfelen, of *buiten* eene gemeente de heffing van begrafenissenkrachtens verordening van die gemeente wel wettig ware.”

Noch evenwel daarmede, noch met het woordje *niettemin* in het art. gebezigd, wordt de ongrondwettigheid daarvan gedekt. Het geldt hier regeling van *plaatselijke* belasting, toekomende onder 's Konings goedkeuring aan het plaatselijk gezag en waarbij het publiekrechtelijk, krachtens zijn regeringsrecht, optreedt. Geen andere magt, noch de raad eener andere gemeente, noch Gedeputeerde Staten of de Koning, kunnen, ook niet krachtens de bepaling eener wet, tot vaststelling dier regeling worden aangewezen, zonder op art. 142 der Grondwet en de staatsrechtelijke bevoegdheid der gemeentebesturen inbreuk te maken.

Men kan ten deze verder verwijzen naar eene missive van den Minister van Binnenlandsche Zaken van 22 October 1864, N°. 268, 1) waarbij, ten opzichte der heffing van brug- en veergeld te Arnhem en Westervoort door den raad van Arnhem, werd te kennen

1) Mr. VAN OOSTERWIJK, a. g. w. blad. 1870.

Art. 34. Voor de begraaving van kinderen beneden het jaar wordt niet meer dan een vierde, voor die van kinderen beneden de 12 jaren niet meer dan de helft van de in art. 31 bedoelde som gevorderd. (w)

Art. 35. Ten behoeve der gemeentekas mag geen regt geheven worden van lijken, die, hetzij buiten, hetzij binnen de gemeente, op eene andere dan de algemeene begraafplaats der gemeente worden begraven. (x)

gegeven dat, daar het eene veer geheel en het andere gedeeltelijk buiten het grondgebied der gemeente gelegen was, van eene heffing als plaatselijke belasting geen sprake kon zijn, maar dat eene concessie des Konings werd vereischt.

Hoe het zij, de wet heeft gesproken, en zij is onschendbaar. 1)

V. Men vergelijkte bij dit art. overigens art. 29 en de aant. aldaar.

(w) I. Tot toelichting van dit artikel, dat behalve de verandering van art. 29 in art. 31, even als het volgend art. 35, geene wijzigingen heeft ondergaan, zegt de M. v. T. 55/6 alleen: dat deze bepaling en die van het volgend art. voortvloeijen uit het beginsel van art. 254 der gemeentewet. Zie daarover meer in de aant. op art. 31.

II. „niet meer dan.” Het staat den raad vrij, ook *minder* voor

de begraaving der hier bedoelde kinderen te vorderen.

Ook kan hij het een vierde en de helft van het voor volwassenen te heffen regt, respectievelijk op kinderen van lateren leeftijd, b. v. van beneden twee jaren en 14 jaren, toepassen. 2)

III. „van de in art. 31 bedoelde som.” Het art. betreft alleen het begrafenisregt in artt. 30 en 31 —, niet de overige regten in artt. 20, 21 en 32 genoemd.

Voor de heffing van die regten behoeft dus ten aanzien van kinderen geen onderscheid gemaakt te worden, en voor sommige regten zou zoodanig verschil naar gelang van den leeftijd der afgestorvenen ook in strijd zijn met het beginsel van art. 254 der gemeentewet. Zie o. a. aant. op art. 32, bladz. 365 onder V 2o.

(x) I. Men zie de aant. op art. 34 onder I.

1) Zie ook in denzelfden zin *Gemeentestem*, No. 945.

2) Zie ook *Gem. Stem*, No. 936.

II. Bij art. 3 vroeg men in het V. V. 66/7, of door de wet, zooals zij daar lag, het vroeger misbruik van retributie voor den doorvoer van lijken te heffen, volkomen was afgeschaft. Men verloor daarbij art. 35 niet uit het oog; maar dit artikel kon geacht worden, op iets anders dan op blooten doorvoer te zien. Wellicht zou daarom aanvulling van het laatstgenoemde artikel niet overbodig zijn.

„Heffing van begrafenisregten voor den doorvoer van lijken — antwoordde de Regering — zou in strijd zijn met art. 254 der gemeentewet. Werd tot zoodanige heffing door eenig gemeentebestuur besloten, het besluit zou niet kunnen worden goedgekeurd. Men zal toch niet verwachten, dat de Regering bij den hier (in art. 3 nl.) bedoelden algemeenen maatregel van inwendig bestuur zou pogen een last op den doorvoer van lijken te leggen.”

III. Door den heer VAN KUIJK werd bij de behandeling van art. 35 gevraagd: of dat artikel wel noodig was? „Art. 31 — zeide hij — bepaalt dat de begrafenisregten niet hooger mogen gesteld worden dan noodig is om de kosten en lasten van aanleg en de kosten van onderhoud dier begraafplaats te vergoeden. Nu spreekt art. 35 van lijken, die *niet* in de gemeente, dus *niet* op de algemeene begraafplaats in de gemeente worden begraven en waarvoor dus geen kosten van aanleg of onderhoud gemaakt zijn. Het spreekt, dunkt mij, van zelf,

dat van die lijken geene begrafenisregten zullen geheven worden, want op welken grond, krachtens welken titel of goedgekeurde verordening zou dat moeten geschieden? Wanneer de regten niet hooger mogen zijn dan vergoeding der kosten van aanleg en onderhoud voor hem die er gebruik van maakt, dan is eigenlijk het verbod onnoodig begrafenisregten te heffen als men er in het geheel geen gebruik van maakt.”

De Minister antwoordde, dat art. 35 in de wet was opgenomen om in het vervolg te voorkomen dat, gelijk men in sommige gemeenten had bepaald, ook van lijken die naar elders werden vervoerd, regten worden geheven. De Minister gaf het genoemde lid gelijk; wanneer het tarief werd vastgesteld volgens art. 31, zou art. 35 niet noodig zijn, maar om allen twijfel te voorkomen, achtte hij het beter het te behouden.

IV. Nog vermeld ik, dat art. 35 eene wettelijke bekrachtiging is van het Kon. besluit van 22 December 1848 (Staatsblad No. 93), waarbij reeds met intrekking van de ten deze bestaan hebbende algemeene voorschriften het vorderen van de bedoelde retributiën was verboden.

V. „*hetzij buiten, hetzij binnen de gemeente.*” De algemeene begraafplaats eener gemeente kan buiten die gemeente gelegen zijn; in dat geval kan regt worden geheven overeenkomstig art. 33 vierde lid. Daarom was de aangehaalde bijvoeging in het art. noodig.

VI. Tevens ligt in het art. het

Art. 36. De lijken van onvermogenen worden, voor zoover diakoniën, armbesturen of andere instellingen daarvoor niet zorgen, op kosten der gemeente begraven. (y)

verbod, om ten behoeve der gemeentekas regt te heffen van lijken die worden begraven op eene bijzondere begraafplaats die, gelijk in zoovele gemeenten, wel voor algemeen gebruik dient, maar niet is eene algemeene begraafplaats der gemeente. Verg. de aant. op art. 13, bladz. 173 v. onder 5° en 7°.

(y) I. Art. 36 luidde in het ontw. 55/6 aldus:

„De lijken van onvermogenen worden, zoover diakoniën, armbesturen of andere instellingen daarvoor niet zorgen, op kosten der gemeente begraven, behoudens de bevoegdheid dezer laatste om die kosten op het door den overledene nagelatene te verhalen.”

In het ontw. 58/9 werd deze bepaling het eerste lid 1).

Bij het ontw. 66/7 werd de slotbepaling omtrent het verhaal der kosten weggelaten en met wijziging overgebracht naar art. 37.

II. Het begraven van de lijken der hier bedoelde onvermogenen geschiedt op kosten der gemeente.

Daaruit volgt dat voor die lijken geen regt mag gevorderd worden, ook al moge de verordening op de heffing of invordering niet uitdrukkelijk bepaald hebben dat de lijken van die on-

vermogenen kosteloos begraven worden.

III. De lijken van onvermogenen zijn slechts ten koste der gemeente, voor zoover diakoniën, armbesturen of andere instellingen daarvoor niet zorgen.

Zorgen deze instellingen dus voor de begraafing, dan is die ook te haren laste.

Het is dus niet overeenkomstig dit art., wanneer bepaald wordt dat de lijken van onvermogenen en bedeedden bij gebreke van begraafing door de kerkelijke diakoniën, door de zorg van het burgerlijk armbestuur begraven zullen worden op kosten der gemeente.

Immers ook het *burgerlijk* armbestuur is eene zelfstandige instelling met eigen beheer en fondsen, al mogen deze ook meerendeels of geheel uit gelden der gemeente bestaan, en wordt mede in het art. bedoeld blijkens de onderscheiding van diakoniën en armbesturen.

IV. Bij de behandeling van art. 1 antwoordde de Minister toestemmend op eene vraag van den heer WESTERHOFF, of ook de lijkjes van onvoldragen doch niet doodgeboren kinderen volgens dat art. in eene kist en op eene begraafplaats moesten worden begraven; zie bladz. 29.

1) Over de twee volgende alinea's zie men de volgende bladz.

De begrafeniskosten van onvermogende krijgslieden in werkelijke dienst, beneden den rang van officier, worden volgens de regelen, door Ons te stellen, gedragen door den Staat.

Dit geldt insgelijks van krijgslieden, die met bepaald verlof zijn. (z)

Bij die gelegenheid had het genoemde lid gewezen op het bezwarende daaraan verbonden voor minder gegoede of arme ouders.

De Minister kon niet toegeven dat mit voor armen en behoeftigen bezwarend zou kunnen zijn, en wees daaromtrent op art. 36.

Intusschen blijft het bezwarende toch m. i. bestaan voor minder gegoede ouders die niet bepaald onvermogend zijn, te meer omdat art. 36 in 't algemeen spreekt van *onvermogenen*, en alzoo niet, gelijk b. v. art. 33 der wet op het lager onderwijs ten opzichte van de betaling van schoolgeld, van hen die onvermogend zijn *begrafeniskosten te betalen*.

V. *Wie* overigens onvermogenen zijn, heeft de raad niet te bepalen. Eene door den raad gemaakte onderscheiding tusschen hen, ter zake van wier overlijden uit een begrafenisfonds getrokken of niet getrokken wordt, is buiten de wet.

De ter uitvoering van het art. noodige medewerking van het gemeentebestuur moet volgens den regel van art. 126 der gemeentewet hier door burgemeester en wethouders verleend worden. Zij hebben dus te beslissen wie onvermogend zijn en alzoo volgens art. 36 kosteloos worden begraven,

zoo de diakoniën enz. er niet voor zorgen.

Zie ook de aant. op art. 31 bladz. 363 onder XV.

VI. Op denzelfden grond is onwettig de bepaling dat de *burgemeester* over het onvermogen zal slissen of wel een bewijs van onvermogen zal afgeven.

Zie een anderen grond voor die onwettigheid medegedeeld in de aant. op art. 31, bladz. 362 v. onder XIV.

VII. Men zie verder de aant. op de artt. 9 en 37.

(z) I. Het tweede en derde lid kwamen niet in het ontw. 55/6, maar eerst in dat van 58/9 voor. Het onderging geene andere wijzigingen dan, bij het ontw. 67/8 II, in het 3e lid de vervanging van 't woordje *die* vóór „krijgslieden,” door: *van* krijgslieden.

II. Het ontw. 58/9 gaf de volgende toelichting op deze bepalingen: „De begrafeniskosten van onvermogende krijgslieden beneden den rang van officier, die in werkelijke dienst of met bepaald verlof zijn, komen thans reeds ten laste van den Staat. Het is echter noodig dit uitdrukkelijk in de wet te bepalen, dewijl anders het voorschrift van de 1° zinsnede

van dit artikel ook op die kosten toepasselijk zou zijn.

„Ten einde voor te komen, dat de gemeentebesturen te hooge kosten in rekening brengen voor de begrafenis van krijgslieden, die zich tijdelijk in hnnne gemeente bevinden, schijnt het wenschelijk dat daaromtrent regelen gesteld en eene som bepaald worde, welke niet overschreden mag worden. Dit laatste behoort echter niet in de wet te huis, maar kan aan de uitvoering magt worden overgelaten.”

III. Het Koninklijk besluit van 24 Junij 1869 N°. 19, krachtens dit art. vastgesteld en o. a. te vinden in het prov. blad van Gelderland N°. 76 van dat jaar, is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III enz.

Op de voordragt van Onzen Minister van Oorlog van den 19 dezer, N°. 38 I,

Willende overeenkomstig het bepaalde bij art. 36 in verband met art. 9 der wet van den 10 April 1869 (Staatsblad N°. 65) tot vaststelling van bepalingen betreffelijk het begraven van lijken, de begraafplaatsen en de begrafenisregten regelen vaststellen volgens welke de begrafenis-kosten van onvermogene krijgslieden beneden den rang van officier in werkelijke dienst en met bepaald verlof, zullen worden gedragen door den Staat;

Hebben goedgevonden en verstaan:

Vast te stellen de volgende bepalingen:

Art. 1. In het begraven van lijken van krijgslieden in werkelijke dienst en met bepaald verlof,

beneden den rang van officier, wordt voorzien door de besturen van de ziekeninrichtingen waarin de verpleging der overledenen heeft plaats gehad of waarin de lijken van overledenen zijn opgenomen, door de zorg van de kommanderende officieren van korpsen of detachementen of wel van de plaatselijke militaire autoriteit, en, bij ontstentenis van dien, door de zorg van den burgemeester.

Art. 2. De kosten der begrafenis, welke, de regten volgens art. 30 der wet verschuldigd ~~daar~~ niet onder begrepen, de som van f 10 niet mogen overtreffen, worden gekweten uit de sommen welke den overledenen ter zake van de dienst van 's Rijks wege aankomen.

Die gelden worden, voor zoover dit tot voldoening der begrafenis-kosten vereischt wordt, uitbetaald aan hem die met de zorg der ter-aarde-bestelling is belast.

Kunnen de beschikbare gelden daartoe niet, of niet ten volle strekken, dan wordt de overledene geacht te zijn onvermogen en worden de kosten, na aftrek van het beschikbare, gedragen door den Staat.

Art. 3. Ingeval nabestaanden of betrekkingen van overledenen aanbieden in de begrafenis te voorzien, of eenig kerkbestuur aanneemt voor het ter aarde bestellen te zorgen, wordt het lijk tot dat einde aan hen afgegeven.

De begrafenis-kosten worden alsdan gedragen door degenen, die zich met de ter-aarde-bestelling hebben belast.

Onze Minister van Oorlog is

Art. 37. De kosten van het begraven der op het strand der zee aangespoelde en uit zee aangebragte lijken worden, voor zoover zij door de bij de lijken gevonden goederen of gelden niet kunnen worden gedekt, gedragen door den Staat. (a)

belast met de uitvoering dezes, waaryan afschrift zal worden gezonden aan Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken en aan de Algemeene Rekenkamer tot informatie.

IV. Het hierboven mededeelde Kon. besluit werd ter kennis gebracht van de burgemeesters met mededeeling tevens, ingevolge de geleidende missive van den Minister van Binnenlandsche Zaken d. d. 6 Julij 1869 N°. 159, 2^e afd. en overeenkomstig het verlangen van Zijn ambtgenoot van Oorlog, dat wanneer de begrafenis van overledene militairen door hunne zorg heeft moeten plaats hebben, door het Departement van Oorlog in de teruggave der kosten zal worden voorzien, nadat daarvan door hen te dier zake eene declaratie in duplo, belegd met de noodige bescheiden, aan dat Departement zal zijn ingediend en die stukken in goede orde zullen zijn bevonden.

(a) I. Het eerste lid van dit art. luidde in de vier eerste ontw.:

„De kosten van het begraven der op het strand der zee aangespoelde lijken worden, voor zoover zij door de bij de drenkelingen

gevondene goederen niet kunnen worden gedekt, gedragen door den Staat.”

Het ontw. 67/8 voegde achter *aangespoelde* bij: *en uit zee aangebragte*, en achter *goederen*: *of gelden*.

Het woord *drenkelingen* werd bij het ontw. 67/8 II: *lijken*.

Bij de N. v. W. 68/9 werd in plaats van *der op het strand der zee aangespoelde en uit zee aangebragte lijken*, gelezen: *der lijken van schipbreukelingen, uit zee aangespoeld of aangebragt*.

Bij de beraadslaging werd echter deze laatste wijziging door de Regering weder teruggenomen en de vorige redactie hersteld.

II. Het eerste lid werd aldus toegelicht: „De billijkheid brengt mede, dat de kosten van het begraven der op het strand der zee aangespoelde lijken door den Staat worden gedragen. Immers volgens de bepalingen van de artt. 557 en 558 Wetboek van Koophandel, in verband met art. 17 van het Koninklijk besluit van 23 Augustus 1852 (Staatsblad N°. 141) 1) zal de opbrengst van ongereclameerde strandgoederen in den regel ten voordeele van den Staat komen,

1) Zie hierbij eene missive van den Minister van Binn. Zaken, dd. 12 April 1864, no. 127, 2^e afd. (Luttenberg, Verz.), volgens welke de storting der opbrengst moet geschieden bij den ontvanger der registratie in de hoofdplaats van het arrondissement.

De begrafeniskosten van lijken, die op eene andere plaats binnen eene gemeente verlaten liggen, of voor welker begraafing noch door nabestaanden, erfgenamen of executeurs-testamentair, noch door arme-

baar deze, door de consignatie dier opbrengst ten kantore van den ontvanger der registratie, het best in de gelegenheid is, zich dat vacerend goed krachtens art. 640 Burgerlijk Wetboek toe te eigenen. Komen nu de voordeelen, die de zee opwerpt, ten bate van 's Rijks schatkist, het is billijk dat zij ook de lasten drage, die daaruit voortvloeijen."

III. Zooals is medegedeeld bij art. 2 dezer wet, waarnaar bij deze wat de wijze van begraven betreft wordt verwezen, luidde de aanhef van dat art. in het ontw. 55/6: "Lijken op het strand der zee of den oever van water aangespoeld." Bij de N. v. W. 58/9 werd daaraan toegevoegd: *of aldaar drijvende gevonden.*

In het V. V. 59/60 werd nu bij art. 37 opgemerkt dat men verzuimd had dit art. met het gewijzigde art. 2 in verband te brengen. Er wordt daarin — zeide men — alleen van de ophet strand der zee aangespoelde lijken gesproken, niet tevens van de zoodanige, die drijvende worden gevonden.

Bij het ontw. 66/7 werd aan die opmerking geen gevolg gegeven, doch bij dat van 67/8 I werd in art. 37 ook *van uit zee aangebragte* lijken gesproken, ofschoon bij hetzelfde ontw., in art. 2 weder de vroeger gebezigde

en zoo even vermelde omschrijving van de lijken, in dat artikel bedoeld, verviel.

Zie verder het 2de lid en de volgende bladz. onder II.

IV. De redactie van het artikel werd — volgens het Eindv. 68/9 — niet gelukkig geslaagd geacht. In het eerste lid wilde men voor *op het strand der zee aangespoelde en uit zee aangebragte lijken* gelezen hebben: *lijken van schipbreukelingen, uit zee aangespoeld of aangebragt.*

De Minister Fock zag in deze redactie geen bezwaar en veranderde haar aldus bij de N. v. W.

Bij de beraadslaging evenwel raadde de heer HEEMSKERK aan om de "schipbreukelingen" weder te verwijderen. Immers — zeide hij — kan iemand bij het zwemmen als anderzins verdrinken. Dat woord is geheel overbodig.

De Minister antwoordde dat de verandering van redactie een gevolg was van het Eindv. Onder schipbreukelingen konden verstaan worden lijken die aan het strand spoelden. Z. i. kon de redactie, zoo als ze nu was, behouden worden, maar als de Kamer liever de oorspronkelijke redactie had, was hij bereid daartoe over te gaan, hetgeen hij dan ook deed.

V. Omtrent het verhaal der kosten, zie men de M. v. T. onder II

sturen gezorgd wordt, komen ten laste der gemeente. Voor zoover zij door de bij de lijken gevonden goederen of gelden niet kunnen worden gedekt, heeft de gemeente voor die kosten verhaal op de nalatenschap en, bij ongenoegzaamheid van deze, op de bloed- en aanverwanten, die krachtens artt. 376 tot 383 van het Burgerlijk Wetboek tot onderhoud van den overledene verplicht zouden zijn geweest. (b)

(b) I. Het tweede lid van het artikel luidde in het ontw. 55/6: „Die (kosten) van op eene andere plaats binnen de gemeente verlaten liggende lijken worden, zoover zij door de bij de lijken gevonden goederen niet kunnen worden gedekt en behoudens het verhaal in art. 8 1) bedoeld, gedragen door de gemeente.”

De aanhef werd bij het ontw. 58/9:

„De begrafenis-kosten van lijken, die op eene andere plaats binnen de gemeente verlaten liggen, worden enz.”

In het ontw. 66/7 werd het tweede lid veranderd en gelezen zooals het thans luidt, behalve dat in den 2den regel werd gelezen: *de gemeente*, hetgeen bij het ontw. 67/8 II werd veranderd in: *eene gemeente*.

Bij de N. v. W. 68/9 veranderde de Minister Fock het tweede lid aldus:

„Alle andere lijken, die binnen eene gemeente verlaten liggen, of voor welker begraafing noch door

nabestaanden, erfgenamen of executeurs-testamentair, noch door armbesturen gezorgd wordt, worden van wege de gemeente begraven.”

Gedurende de beraadslaging nam de Minister evenwel de laatste wijziging weder terug en herstelde de vroegere redactie overeenkomende met de tegenwoordige.

II. De reden, bij het eerste lid opgegeven, voor het brengen der kosten van het begraven der aldaar bedoelde lijken ten laste van den Staat, bestaat niet ten aanzien van lijken, welke op eene andere plaats binnen eene gemeente worden gevonden. De begrafenis-kosten dezer lijken behooren dus — zoo werd in de M. v. T. gezegd — ten laste der gemeente te komen voor zoover zij niet kunnen worden verhaald.

Zie omtrent de wijze van begraven der bedoelde lijken art. 2 en de aant. aldaar.

III. Sedert het ontw. 66/7 zijn ook, behoudens verhaal, ten laste der gemeente gebracht de begrafe-

1) Thans art. 9. Dit art. hield namelijk in de drie eerste ontw. eene bepaling in omtrent het verhaal, welke, evenals de daarover in art. 36, 1ste lid voorkomende bepaling, bij het ontw. 66/7 naar art. 37 werd overgebracht.

niskosten van lijken, voor welke begraafing noch door nabestaanden, erfgenamen of executeurstestamentair, noch door armbesturen gezorgd wordt, en in wier begraafing volgens art. 9 door den burgemeester moet worden voorzien.

Art. 36 brengt de begraafing dier lijken slechts ten koste der gemeente, wanneer het lijken zijn van *onvermogenen*. Art. 37 is algemeener.

IV. Bij hetzelfde ontw. zijn de bepalingen omtrent het *verhaal* der kosten, die in de drie eerste ontwerpen in de artt. 9, 36 en 37 waren verspreid, overgebracht naar het laatste artikel, dat vroeger slechts naar art. 9 verwees.

Op dat art. 9, waarvan de vroegere redactie in de aant. aldaar bladz. 136, is opgegeven, werd in de M. v. T. omtrent de kosten aan de begraafing van overheidswege verbonden, het volgende gezegd: „De kosten, hierop vallende, kunnen niet ten laste der gemeente worden gebragt dan bij ongenoegzaamheid der nalatenschap en bij gemis van zoodanige bloed- of aanverwanten, die door hunne naauwe betrekking tot den overledene geacht kunnen worden tot het vervullen van dezen pligt geroepen te zijn. Dat hiervoor dezelfde personen worden aangewezen die het Burgerlijk Wetboek tot het verstrekken van onderhoud verplicht, schijnt juist.”

V. In het tweede der zoo even aangehaalde artt., art. 36, 1° lid, waarbij de begrafenis-kosten der

lijken van *onvermogenen* ten laste der gemeente zijn gebragt, kwam in de eerste ontwerpen de bijvoeging voor: „behoudens de bevoegdheid dezer laatste (der gemeente n. l.) om die kosten op het door den overledene nagelatene te verhalen,” en werd tot toelichting daarvan gezegd: „Hoewel het regt van verhaal der begrafenis-kosten op het nagelaten goed des overledenen reeds uit art. 1195, N°. 2 B. W. voortvloeit, schijnt het noodig, ter voorkoming van onjuiste opvatting, hiervan in dit artikel uitdrukkelijke melding te maken.”

VI. Wie zal — werd in het V. V. 58/9 gevraagd — de begrafenis-kosten dragen, als voor het begraven van wege burgemeester en wethouders 1) gezorgd wordt, en de nalatenschap des overledenen voor het bestrijden dier kosten ongenoegzaam is, terwijl zij tevens op de bloed- of aanverwanten, bij art. 376 en volgg. van het Burgerlijk Wetboek bedoeld, niet kunnen worden verhaald? Art. 36 schijnt het antwoord te geven, en brengt die kosten, althans voor zoover geene armen-instelling zorgt, ten laste der gemeente. Intusschen valt niet te ontkennen, dat art. 36 meer op onvermogen ziet, terwijl art. 9 ook nalatigheid of onwil onderstelt. Ook bij de toepassing van art. 9 echter zullen de kosten wel meestal ten laste der gemeente komen. Maar juist daarom heeft het opnemen van dit artikel (art.

1) Thans: den burgemeester.

9) in de wet voor de gemeentekassen eene gevaarlijke strekking. Men vreest, dat in sommige streken des lands de minvermogenden, met den inhoud daarvan bekend, zich aan de begrafenis hunner dooden onttrekken en de zorg daarvoor aan burgemeester en wet-houders 1) overlaten zullen.

De Regering antwoordde het volgende:

„Kunnen de begrafenis-kosten niet op de wijze in art. 9 vermeld verhaald worden, dan behooren zij ten laste der gemeente te komen. Dat het opnemen dezer bepaling in de wet voor de gemeentekassen eene gevaarlijke strekking zou hebben, kan niet worden ingezien. Daargelaten toch de vraag, of minvermogenden door deze bepaling zullen worden aangespoord om zich aan de begrafenis hunner nabestaanden te onttrekken en de zorg daarvoor aan burgemeester en wet-houders 1) over te laten, moeten de personen, uit wier nalatenschap de begrafenis-kosten niet kunnen worden voldaan, tot de onvermogenen worden gerekend, en komen dus die kosten volgens art. 36 ten laste der gemeente. Wanneer echter de nabestaanden zich aan de begrafenis onttrekken, dan kan de gemeente de kosten van begraven op de bloed- of aanverwanten verhalen, die volgens art. 376 en volg. van het Burgerlijk Wetboek tot het verstrekken van onderhoud verplicht zijn. Er bestaat dus voor de gemeente in dat geval meer kans om hetgeen door haar is uitgegeven terug te krijgen.”

1) Thans: den burgemeester.

VII. Een incident, bij de mondelinge behandeling van het tweede lid voorgevallen, dient hier nog te worden vermeld.

Evenals omtrent het eerste lid (zie hierboven) was gezegd, werd bij het Eindv. 68/9 ook de redactie van het tweede lid niet gelukkig genoemd. Men wilde den *eersten volzin* van dat lid lezen: „Alle andere lijken, die binnen eene gemeente verlaten liggen of voor welker begraving noch door . . ., worden begraven door of van wege de gemeente.”

De Minister Fock had tegen de voorgestelde redactie geen bezwaar, en nam haar bij de N. v. W. nagenoeg over (zie bladz. 383), doch niet als *eersten volzin* van het tweede lid, maar als de éénige bepaling daarvan.

Door die onbedachtzame wijziging waren nu de bepaling omtrent de *kosten*, en verder de bepalingen van den tweeden volzin, regelende het *verhaal* der kosten, geheel uit de wet vervallen.

Bij de beraadslaging vestigde de heer PIJNAPPEL de aandacht op deze ter kwader ure veranderde redactie, die strijdig was met de oekonomie der wet, doch waarmede de eerste redactie overeenstemde. Wij handelen hier—zeide hij—over de *kosten*, en nu stelt de Minister voor te lezen, wat reeds voorkomt in art. 9, dat van wege het gemeentebestuur gezorgd wordt voor het begraven van lijken, die anders niet begraven zouden worden. Ik meen dus, dat dit artikel, aldus gesteld, eene eenvoudige herhaling zou zijn van art. 9.

De Minister verontschuldigde zich door een beroep op het Eindverslag. De veranderde redactie was daarvan het gevolg. Hij meende dat niet slechts enkele leden maar de meerderheid der Kamer haar verlangde en had daarom toegegeven omdat — zeide hij — de zaak zelve toch niet veel beduidt. In dit artikel wordt alleen gehandeld van de kosten, terwijl in art. 9 de politiezorg wordt bedoeld. Hier wordt uitvoering gegeven aan art. 9.

De Minister eindigde echter met art. 37 weder te wijzigen zooals het in het ontwerp eerst was voorgedragen, en het gewijzigde artikel werd zonder hoofdelijke stemming goedgekeurd.

Na art. 37 volgde in de Regeringsontwerpen een art. 38, dat evenwel door de Tweede Kamer is *verworpen*.

Eene mededeeling van de geschiedenis daarvan schijnt niet van belang ontbloomt.

I. — Het art. luidde als volgt:

„Het tarief van regten voor het begraven van een lijk op eene bijzondere begraafplaats te heffen, wordt door de eigenaars of door hen, die met het beheer der bijzondere begraafplaats zijn belast, aan Gedeputeerde Staten medegedeeld en in een dagblad der provincie bekend gemaakt vóór de opening der begraafplaats tot gebruik.”

In plaats van deze bepaling

kwamen in het ontw. 55/6 twee artikelen voor, als:

„Art. 35. Op het regt voor het begraven van een lijk op eene bijzondere begraafplaats te heffen, zijn de artt. 29 tot 31 1) van toepassing.

„Art. 36. Het in het vorig artikel bedoelde regt wordt door hen, die met het beheer der bijzondere begraafplaats zijn belast, voorgedragen aan Gedeputeerde Staten, die Ons verslagdoen.

„Het geldt niet dan wanneer het door Ons is goedgekeurd.”

Bij het ontw. 58/9 werd art. 35 weggelaten, en de aanhef van art. 36 aldus veranderd: „Het regt, voor het begraven van een lijk op eene bijzondere begraafplaats te heffen, wordt enz.”

Art. 38 van het ontw. 66/7 luidde:

„Het tarief van regten voor het begraven van een lijk op eene bijzondere begraafplaats te heffen wordt door hen, die met het beheer der bijzondere begraafplaats zijn belast, aan Gedeputeerde Staten medegedeeld en in een dagblad der provincie bekend gemaakt.”

Bij het ontw. 67/8 I werd tusschen *door en hen* ingelascht, *de eigenaars of door*, en aan het slot bijgevoegd: *vóór de opening der begraafplaats tot gebruik*.

II. Tot toelichting der oorspronkelijke bepalingen werd door de Regering in de M. v. T. 55/6 en 58/9 gezegd: „Hetgeen hierboven 2) ten aanzien van de

1) Zie daarvoor thans artt. 31, 32 en 34.

2) Zie de aant. op art. 30 bladz. 345 v. onder II.

wenschelijkheid eener nadere regeling der begrafenisregten op de algemeene begraafplaatsen is aangevoerd, is evenzeer op de bijzondere van toepassing. Ook bij deze, welke alleen ten gevolge eener wettelijke vergunning kunnen bestaan, is het noodig, dat de Regering tegen misbruiken wake en zich daarom de goedkeuring der te heffen regten voorbehoude."

III. Reeds in het V. V. 58/9 vond de bepaling dat de tarieven van regten voor de bijzondere begraafplaatsen aan de goedkeuring der Regering moesten worden onderworpen, veel tegenkanting. De gepastheid daarvan, uit het oogpunt der vrijheid van de godsdienstige gezindten om een in haar oog gewichtig belang van de leden dier gezindten te behartigen, scheen ernstig te kunnen worden betwist. Zij zweemde te zeer naar bemoeienis met eene bijzondere huishouding, die niet met gezonde begrippen der grenzen van het Staatsgezag kon worden overeengebracht en tot kwetsing van godsdienstige belangen leiden kon. Zij zou ook de vestiging of in standhouding van bijzondere begraafplaatsen al te zeer kunnen belemmeren door eene bepaling der te heffen regten op zóó laag bedrag dat het der kerkelijke gemeente onmogelijk worden zou het noodig kapitaal voor den aanleg bijeen te brengen, en zelfs, indien na aflossing van het aanlegkapitaal, die gemeente uit de begrafenisregten op haar kerkhof eenig voordeel trok, zou het de vraag zijn of

het op den weg der Regering lag om dit te verhinderen.

De M. v. T. — vervolgde men — zegt, dat ook hier door de Regering tegen misbruiken, dat is tegen heffing van te hooge regten, moet worden gewaakt. Maar indien zij hier daartoe verplicht is, waarom is dan niet bij de wet op het lager onderwijs de regeling van het bedrag der op iedere bijzondere school te heffen schoolgelden insgelijks aan de overheid opgedragen? Toch heeft niemand daaraan gedacht. Men heeft begrepen, de opzigtters of beheerders van bijzondere scholen op dit punt geheel vrij te moeten laten, ook omdat niemand gedwongen wordt van zulke scholen gebruik te maken, en daarnevens staatsscholen bestaan, die voor ieder openstaan tegen eene zoo laag mogelijk van overheidswege vastgestelde retributie. Diezelfde gronden behooren, naar dit gevoelen, voor het verleenen van vrijheid aan het beheer van bijzondere begraafplaatsen met opzigt tot de begrafenisregten te gelden. Kwam de tegenwoordige bepaling tot stand, op eene zijdelingsche wijze zou aan het beginsel van art. 14 van dit wets-ontwerp kunnen worden te kort gedaan, volgens hetwelk verlof tot het aanleggen eener bijzondere begraafplaats ten behoeve der leden eener godsdienstige gezindheid niet anders geweigerd wordt dan om redenen, aan het terrein der vestiging ontleend. Het spreekt toch van zelf, dat de burgerlijke gemeenten den aanleg eener bijzon-

dere begraafplaats, als strijdig met het belang der gemeentekas, zooveel mogelijk tegengaan. Zij zouden dat doel somtijds kunnen bereiken, door het voorgestelde tarief van regten als veel te hoog te doen voorkomen en eene te ver gedreven vermindering daarvan bewerken.

De Regering handhaafde evenwel het art. «Wanneer — zeide zij — de Staat in het belang der openbare orde en gezondheid beveelt, dat ieder die gestorven is zal worden begraven, moet hij waken dat voor deze handeling, waaraan niemand zich mag onttrekken, niet te hooge kosten worden gevorderd. Tegen het vorderen van goedkeuring voor die tarieven kan te minder bezwaar bestaan, dewijl deze ook volgens de tegenwoordige verordeningen wordt vereischt.

«Wanneer — zeide de Regering verder op het art. zelf — de wet aan godsdienstige gezindten het regt geeft om ten behoeve van hare leden bijzondere begraafplaatsen aan te leggen, dan behoort zij ook een waarborg te stellen, dat de daarop te heffen regten niet te hoog zullen zijn.

«Dit toezigt heeft de Staat zich steeds voorbehouden. Volgens art. 25 van het decreet van 23 Prairial XII^{de} jaar moesten, niettegenstaande het uitsluitend regt tot levering van lijkoetsen en alle andere zaken, voor de begrafenis

benoodigd, bij art. 22 aan dekerk fabrieken werd toegekend, de hiervoor te betalen kosten door de burgerlijke overheid worden geregeld. En bij de wederinvoering van dat decreet werd, op 's Konings last, door den Administrateur voor het binnenslandsch bestuurden 16^{den} September 1828 bepaald, dat de tarieven van begrafenisregten op de bijzondere kerkelijke begraafplaatsen aan 's Konings goedkeuring moesten worden onderworpen. 1) Aan dit voorschrift voldoen dan ook de kerkelijke besturen, zonder dat daaruit eenige ongelegenheid is ontstaan.

«De vergelijking der begrafeniskosten met schoolgelden, waarop in het verslag wordt gedoeld, gaat niet op. Het voorschrift van art. 23 der wet van 13 Augustus 1857 (Staatsblad No. 103) stelt de gemeentescholen open voor ieder, die zijne kinderen niet op bijzondere scholen onderwijs kan laten genieten, uithoofde van de daaraan verbonden kosten. Zoodra er echter in eene gemeente bijzondere begraafplaatsen voor de verschillende godsdienstige gezindten zijn aangelegd, en uit dien hoofde geen afzonderlijke gedeelten op de algemeene begraafplaats voor die gezindten zijn aangewezen, zullen de lijken van hen, die tot zoodanige gezindten hebben behoord, niet op de algemeene begraafplaats worden begraven. Liet men de regeling van begrafeniskosten op bijzondere begraafplaatsen geheel

1) In het decreet zelf werd geen goedkeuring gevorderd. Zie hierover Mr. VAN OOSTERWIJK, Aant. Gem. wet, bladz. 1020 v. Zie ook over het heffen van regten voor bijzondere begraafplaatsen, aldaar de aant. XXI op bladz. 1382.

over aan de kerkelijke besturen die ze hebben aangelegd, men zou dan tevens moeten zorgen, dat op de algemeene begraafplaats afzonderlijke kerkelijk ingerigte vakken werden bestemd voor de begraving van de zoodanigen, die, uithoofde van de kosten voor het gebruik der bijzondere begraafplaats, aldaar niet ter aarde kunnen worden besteld. En hiertoe kan men de gemeenten niet verplichten."

Bij het V. V. 59/60 werd door een aantal leden op nieuw met nadruk tegen het denkbeeld opgekomen, om de tarieven der regten voor het begraven op bijzondere begraafplaatsen te heffen, aan Gedeputeerde Staten te doen voordragen en door den Koning te doen goedkeuren. Zulk eene inmenging van het burgerlijk gezag liet zich allezins billijken, waar het de afgezonderde gedeelten voor de godsdienstige gezindten op de algemeene begraafplaats geldt, want daar is het de burgerlijke gemeente, die de begraafplaats aanlegt en bekostigt. Hier echter is sprake van de begraafplaatsen door eene kerkelijke gemeente aangelegd, welker onderhoud uit den aard der zaak op de leden dier gemeente nederkomt. Wat die leden daarvoor te betalen hebben is geen onderwerp van staatszorg. Zoo de Staat zich desniettemin daarmede inlaat, loopt hij gevaar, inbreuk te maken op de vrijheid der kerkgenootschappen of liever op de vrijheid van eeredienst. Wat de Regering tot verdediging van haar stelsel aanvoert, komt eigenlijk daarop neder, dat de Staat

verplicht zou zijn, eene vaderlijke zorg voor de geldelijke belangen der belijders van de onderscheidene gezindten, ook als zoodanig, uit te oefenen. Maar dan zou men van het eene tot het andere komen, zoodat de Staat zich ook zou moeten mengen in de tarifiering der kerkelijke plegtigheden, die bij de Roomsch-Katholijken en bij andere gezindten met de begrafenis gepaard gaan; en waarheen zou zulk eene bemoeienis kunnen leiden?

Andere leden konden zich wel met het beginsel van het tegenwoordig artikel vereenigen. Het begraven der lijken, zeiden zij, is een burgerlijke pligt. De wetgever behoort, evenzeer waar het de Kerk als waar het den Staat geldt, te waken, dat de vervulling van dieu pligt niet door willekeurige onevenredige verhooging van de begrafenisregten bemoeijelijkt worde. Evenmin als de burgerlijke gemeente, mag de kerkelijke gemeente hare begraafplaats tot eene bron van inkomsten maken. De regten op eene bijzondere begraafplaats konden zoo hoog worden opgedreven, dat belijders der gezindte, voor welke zij dienen moet, belet werden aan hun gevoel te voldoen, en huns ondanks de algemeene begraafplaats voor de lijken hunner nabestaanden kozen.

Men antwoordde, dat geene kerkelijke gezindte er toe zou willen medewerken, dat hare belijders eene andere begraafplaats kozen dan die voor de gezindte is ingerigt. Gesteld echter, zoo iets liet zich aannemen, dan zou de Staat even-

min regt hebben zich daarmede te mengen, als hij bijvoorbeeld de bevoegdheid bezit tegen de heffing van een schoolgeld op de bijzondere scholen te waken, dat in het oog der Regering te hoog is.

IV. Het ontw. 66/7, waarbij het vermijden van hetgeen de gezindten in de behartiging harer godsdienstige belangen zou kunnen belemmeren meer op den voorgrond werd gesteld, vorderde de goedkeuring der regten voor het gebruik eener bijzondere begraafplaats niet meer. Daarvoor bestond, naar het oordeel van den Minister HEEMSKERK, geen voldoende grond.

„Is — zeide hij — de begraafplaats door een bijzonder persoon aangelegd, hetzij met een liefdadig doel, hetzij om daaruit voordeel te trekken, men kan hem in de regeling der te betalen regten vrijlaten, daar heffing van bovenmatige regten van zelf het gebruik der begraafplaats zou doen verminderen. Het vorderen van goedkeuring voor het regt op kerkelijke begraafplaatsen te heffen zou eene inmenging van het staatsgezag in kerkelijke aangelegenen heden zijn, welke in de tegenwoordige orde van zaken niet past. Wil men door die goedkeuring eene gevreesde opvoering dier regten voorkomen, men zou dan evenzeer de tarieven voor kerkelijke plegtigheden aan de goedkeuring van het burgerlijk gezag moeten onderwerpen. Het zou eene eerste schrede zijn op een terrein, dat niet tot den werkkring van den Staat behoort. Mededeeling

der vastgestelde tarieven van begrafenisregten aan Gedeputeerde Staten en openbare afkondiging in een der dagbladen van de provincie schijnt voldoende.

In dezen geest werd thans art. 38 gewijzigd.

Blijkens het V. V. 66/7 openbaarde zich evenwel weder verschil.

Tweeërlei gevoelen werd omtrent het artikel geuit. Aan de eene zijde keurde men het goed, dat de Regering het vroeger dezerzijds bestreden denkbeeld had laten varen, om de tarieven van regten voor de bijzondere begraafplaatsen aan 's Konings goedkeuring te onderwerpen. Maar nu wilde men nog verder gegaan hebben en ook de verplichting tot het openbaar maken der tarieven in een dagblad der provincie doen vervallen. Men zag in die openbaarmaking geen nut. Het gold hier geen algemeen belang, maar het belang eener kerkelijke gemeente of dat van bijzondere personen. De leden der kerkelijke gemeente moeten voor hen zelve zorgen en de Regering moet alles vermijden wat naar het betreden van kerkelijk gebied zweemt.

Andere leden daarentegen wilden de tarieven, ook der kerkelijke begraafplaatsen, aan de goedkeuring van het openbaar gezag onderworpen of door den Koning vastgesteld hebben. De keus van eene begraafplaats, hetzij door den overledene zelve, hetzij door zijne bloedverwanten of betrekkingen, is, zeiden deze leden, in menig geval niet eene daad van vrijen wil, maar van

onvermijdelijke noodzakelijkheid. Beweegredenen werken daarbij, die eene soort van zedelijken dwang opleggen. Maar daarom juist behoort de Staat toezigt te houden, dat de bijzondere begraafplaats niet een middel om winsten te behalen, een *modus acquirendi* worde; wat bij art. 31 te regt voor de algemeene begraafplaatsen verboden is.

In antwoord gaf de Regering bij de M. v. T. 67/8 I (bij welk ontwerp het art. nog werd aangevuld) te kennen dat zij gemeend had hier den middenweg te moeten bewaren. Publiciteit scheen voldoende om het misbruik, dat gevreesd werd, tegen te gaan. Waren de prijzen hoog, de ingezetenen waren vrij er al of niet gebruik van te maken.

Blijkens het Eindv. 68/9 werd in eene sectie der Kamer het gevoelen voorgestaan dat kerkelijke en bijzondere begraafplaatsen o. a. wat heffing van regten betrefaan dezelfde regels als de algemeene behoorden onderworpen te zijn.

De Minister Fock achtte dit niet noodig: de regten voor de laatste waren bij art. 238 der gemeentewet met plaatselijke belastingen gelijkgesteld. Voor de bijzondere begraafplaatsen scheen het bepaalde in art. 38 voldoende.

Bij de algemeene beraadslaging over het wetsontwerp kwam ook art. 38 ter sprake. De leden VAN DELDEN en HEYDENRIJCK konden zich daarmede niet vereenigen. De eerste begreep niet waarom de wetgever zich daarmede ging benoemen. De tweede noemde het bekendmaken van de tarieven

inconsequent, weinig strookende met het stelsel der wet.

De Minister wees op het verschil met de vroegere bepaling, volgens welke eene goedkeuring der tarieven door den Koning werd gevorderd: de mededeeling daarvan was noodig om daarin een middel te vinden om bestaande misbruiken op te ruimen, en deze beperking der vrijheid kon z. i. geen nadeel opleveren.

Toen de beraadslaging over het art. werd geopend, hield de heer VAN KERKWIJK de volgende rede:

„Het komt mij voor dat dit artikel niet in de wet behoort. Het tarief voor het begraven van lijken op eene bijzondere begraafplaats is, zoowel voor dengene die daar een lijk laat begraven, als voor den eigenaar van de begraafplaats, eene zaak waarmede de Regering zich niet heeft te bemoeijen. Ik zie volstrekt de noodzakelijkheid er niet van in waarom de eigenaar der begraafplaats door dit artikel genoodzaakt zou moeten worden om in een dagblad het tarief ter kennisse van het publiek te brengen. Wanneer men vreest dat de particulieren meer zullen betalen dan noodig is, dan moeten zij daar zelf zorg voor dragen. Het begraven van lijken is een geval dat dagelijks voorkomt, dus kan men niet denken dat men bij overrompeling dien prijs zal moeten betalen.

„Er is meer, Mijnheer de Voorzitter. Er zijn in ons land velen op gesteld om op eene kerkelijke begraafplaats begraven te worden.

De inkomsten van de verschillende kerkelijke gemeenten bestaan grootendeels uit die begrafenisregten. Wanneer men het geluk of het ongeluk heeft dat iemand, van wien men veel geld erft, maar aan wien men niet zeer gehecht is, sterft, is het op vele plaatsen de gewoonte, dat men juist bij het begraven van die lijken eene groote som aan de kerkelijke gemeente geeft, waaraan de begraafplaats behoort. De eigenaars der begraafplaatsen zijn door deze giften in staat om de minder goeden ook minder te laten betalen. Wordt nu in de dagbladen verkondigd dat men slechts eene zekere som voor het begraven behoeft te geven, dan zullen daardoor de kerkelijke gemeenten finantiël zeer gedrukt worden en welligt de minder goeden meer moeten betalen.

„Het is in strijd met de liberale beginselen, dat de Regering zich mengt in de inwendige aangelegenheden der kerkelijke gemeenten of in de zaken van particulieren, die niet voor het algemeen van belang zijn. Evenmin als men van Regeringswege bekend maakt, wat men voor het trouwen in de kerk, het doopen enz. moet betalen, evenmin is zulks noodig voor het begraven op particuliere kerkhoven. Zulk eene handeling strijdt met het beginsel van scheiding van Kerk en Staat. Ik zal dus tegen dit artikel stemmen.”

De heer GEFKEN verklaarde dat art. 38 tot de weinige bepalingen behoorde waartegen hij

ernstig bezwaar had. Ik heb dat — zeide hij — bij het onderzoek in de afdeling te kennen gegeven, en had wel gewenscht dat het in het Verslag ware opgenomen. Ik meen dat de wetgever hier treedt op een gebied, waarop hij niets heeft voor te schrijven. Niemand toch behoeft van eene bijzondere begraafplaats gebruik te maken, en de eigenaren daarvan, hetzij bijzondere personen, hetzij kerkelijke gemeenten, moeten bevoegd zijn het in art. 38 bedoeld tarief te regelen, zoo als zij meenen dat overeenkomt met de belangen van het algemeen, immers van allen die van de begraafplaats verlangen gebruik te maken, en met hun eigen belang. Ik geloof niet dat iemand het regt heeft, hetgeen hier ook eigenlijk niet wordt toegekend, daaromtrent iets te beslissen. Maar ik reken het gevaarlijk de bekendmaking en de mededeeling aan Gedeputeerde Staten voor te schrijven, al is het dan ook dat dit collegie niet het regt zal hebben verandering in het tarief te maken. Zullen die collegiën dat altijd zoo voor oogen houden en niet geneigd zijn om ten deze hunne magt uit te breiden, om te empiëteren, zoo als men het noemt? Men weet hoe het in dit opzigt dikwerf gaat. Zou het ook niet kunnen gebeuren dat men zoo'n stuk, wanneer het niet te wel voldeed, liet liggen, en dat alzoo de opening van de begraafplaats ten gebruike werd opgehouden? Hoe het zij, ik reken het artikel ondoelmatig op zich zelf, maar daarenboven on-

noodig, zoodat ik zou wenschen dat het eenvoudig wegviel.

De Minister gaf het volgende te kennen: „Mijnheer de Voorzitter, dit artikel is in de wet opgenomen ten einde te waken tegen misbruiken en te trachten zooveel mogelijk openbaarheid te geven aan de tarieven die op bijzondere begraafplaatsen gelden. Op algemeene begraafplaatsen is het tarief van zelf bekend. Men heeft ook gemeend het publiek kennis te moeten geven van hetgeen op de bijzondere begraafplaatsen geëischt wordt.

„Ik besef niet welk bezwaar men daartegen kan hebben. De openbaarheid kan alleen ten gevolge hebben dat van eene bijzondere begraafplaats meer of minder gebruik wordt gemaakt; en voor het algemeen is het in allen gevalle van groote waarde, te weten welke regten men daar heft.

„De vrees dat Gedeputeerde Staten zich het regt zullen aanmatigen, om over het tarief eener bijzondere begraafplaats te oordeelen, is mijns inziens ongegrond.

„Art. 38 zegt eenvoudig, dat het tarief aan Gedeputeerde Staten wordt *medegedeeld*. Er wordt geene goedkeuring gevraagd. De eigenaars of zij die met het beheer der bijzondere begraafplaats zijn belast, moeten het tarief in een dagblad doen plaatsen, niet de Gedeputeerde Staten. Ik kan dus de groote bezwaren door de heeren VAN KERKWIJK en GEFKEN in het midden gebragt, niet beamen.

„Integendeel, het artikel kan

alleen daartoe strekken, dat het publiek, door meerdere bekendheid met de regten, die op bijzondere begraafplaatsen worden geheven, gebaat wordt.”

Door den heer GEFKEN werd daarop in het licht gesteld, dat hier twee voorschriften waren. Het eene was: de bekendmaking van het tarief. Hij geloofde niet dat dit behoefde voorgeschreven te worden, want men zou dit wel uit eigen beweging doen. Het tweede voorschrift was: mededeeling van het tarief aan Gedeputeerde Staten. Hij vroeg: met welk doel heeft zoodanige mededeeling plaats?

De Minister antwoordde: Dat doel is eenvoudig dit: opdat men in eene provincie zal weten, welke regten er op die bijzondere begraafplaatsen geheven worden.

De heer HEYDENRIJCK was alsnu aan het woord: „Ik begrijp nu toch werkelijk niet, — zeide deze — hoe de Minister zich voorstelt, dat door mededeeling der tarieven aan Gedeputeerde Staten en publicering in een dagblad misbruiken kunnen worden geweerd!

„Neen — *dan* was het voorschrift van een der vroegere ontwerpen consequenter en meer *afdoende* — dat, hetwelk goedkeuring der tarieven door den Koning wilde.

„Maar hoe in eene zaak, waarbij de concurrentie zich zoo weinig zal toonen, openbaarheid misbruiken zal *veren* — ik vat het niet.”

De beraadslaging werd daarna gesloten, en art. 38, in stemming

Art. 38. Het staat ieder vrij, voor het vervoer van lijken naar de begraafplaats zoodanige personen en middelen te gebruiken als hij wil, mits zich gedragende naar de plaatselijke verordeningen, in art. 8 dezer wet bedoeld.

Dezelfde vrijheid bestaat voor het vervoer naar het graf binnen de algemeene begraafplaats. (c)

gebragt, met 42 tegen 15 stemmen *verworpen*.

(c) I. De onderwerpelijke bepaling luidde in het ontw. 55/6:

„Het staat ieder vrij, voor het vervoer van lijken naar de begraafplaats zoodanige personen en middelen te gebruiken, als hij wil.”

Bij het ontw. 58/9 werd daaraan toegevoegd: *mits zich gedragende naar de plaatselijke verordeningen, in art. 8 dezer wet bedoeld*.

Het ontw. 67/8 I voegde er het tegenwoordige *tweede* lid bij.

Door de verwerping van art. 38 van het Regeringsontwerp (zie bladz. 386 vv.) werd art. 39 art. 38 en veranderde desgelijks de volgorde der volgende artt.

II. Het verschil van gevoelens blijkens het V. V. 66/7 bestaande, waarvan reeds bij art. 8 1) melding is gemaakt, openbaarde zich hier op nieuw. De leden, die de kerkelijke besturen op de begraafplaats zelve, ook wat dragers enz. betreft, geheel meester wilden laten, wenschten hier gelezen te hebben niet *naar* maar *tot aan* de begraafplaats. Andren

daarentegen meenden, dat vervoer naar de begraafplaats hier betekende *naar het graf*, en dat, zoo eene andere uitlegging mogelijk ware, het artikel verduidelijking behoefde.

Tot beantwoording van de hier gemaakte bedenkingen verwees de Regering naar de toelichting van art 8. 1) Het vervoer van lijken — zeide zij verder — naar de begraafplaats omvat niet *per se* de ter-aarde-bestelling. Omtrent deze is nu de bepaling toepasselijk verklaard, voor zoo veel de algemeene begraafplaatsen betreft.

Dit geschiedde door de bijvoeging van het tweede lid.

III. De redactie van het tweede lid is niet duidelijk. Bestaat toch voor het vervoer der lijken naar het graf binnen de algemeene begraafplaats *dezelfde* vrijheid als voor het vervoer naar de begraafplaats, dan zouden ook voor eerstbedoeld vervoer de verordeningen van art. 8 zijn in acht te nemen. Maar art. 8 ziet niet op het vervoer naar het graf binnen de begraafplaats.

De bedoeling schijnt evenwel te

) Zie de aant. aldaar bladz. 128 v. onder III.

zijn, dat de verordeningen in art. 28 bedoeld, moeten worden in acht genomen. Die verordeningen kunnen m. i. ook regelen wat op de begraafplaatsen, zoo bijzondere als algemeene, is na te komen, in het belang der openbare orde en gezondheid bij het *vervoer naar het graf*.

Maar waarom dan de bepaling van het tweede lid van art. 38 beperkt tot de *algemeene* begraafplaats, terwijl art. 28 ook voor de bijzondere geldt? Hier is gemis van overeenstemming, en ontstaat de mogelijkheid dat de verordeningen in art. 28 bedoeld de vrijheid, die bij art. 38 voor het vervoer van lijken *naar* de begraafplaatsen is gewaarborgd, zullen beperken voor zooveel het vervoer naar het graf *binnen* de bijzondere begraafplaatsen betreft, aangezien art. 38 die vrijheid alleen waarborgt voor de *algemeene* begraafplaatsen, ofschoon het tweede lid volgens zijne medegeedeelde geschiedenis juist tot bescherming van de *bijzondere* begraafplaatsen is toegevoegd.

IV. Eenige leden wilden — blijkens het Eindv. 68/9, — in overeenstemming met het reeds aangehaalde Deventersche adres 1), in dit artikel duidelijker doen uitkomen, dat het ook aan de gemeentebesturen vrijstaat zich tegen de betaling van zeker regt met het vervoer van lijken naar de begraafplaatsen te belasten. Zij zouden het betreuren dat, waar-

schijnlijk tegen de bedoeling, verbod van zoodanige regeling uit het artikel werd afgeleid.

De Regering antwoordde:

In art. 32 ligt reeds de erkenning opgesloten, dat de gemeente bevoegd is het voor de begraving benoodigde tegen voldoening van een matig regt te verstrekken. Art. 38 heeft slechts ten doel om aan ieder volkomen vrijheid te laten, om voor het vervoer van lijken zich van zoodanige personen en middelen te bedienen als hij wil, mits de daaromtrent bestaande plaatselijke verordeningen in acht nemende.

Zie ook de aant. op art. 30 bladz. 347 v. onder IV, en op art. 32 eerste lid, bladz. 366 v. onder VII.

V. Men zie bij dit art. ook het anget. bij art. 8, bladz. 129 v. onder 2°, en bladz. 133.

Dat de raad niet meer bevoegd kan worden geacht — gelijk dit vóór de wet door de Regering schijnt te zijn aangenomen 2) — om het gebruik van lijkdienaars bij het ter aarde bestellen van lijken, verplichtend te maken, volgt uit art. 38 zelf.

VI. Het feitelijk belemmeren of verhinderen van het *geoorloofd* vervoer van een lijk naar eene begraafplaats, is strafbaar volgens art. 41 N°. 12.

VII. In verband met de bij dit art. erkende vrijheid in het gebruiken van personen en mid-

1) Zie bladz. 348.

2) Zie Mr. VAN OOSTERWIJKE, meergemeld werk, bladz. 839 onder XII.

§ 4. *Strafbepalingen.*

Art. 39. Onverminderd de straffen bij de gewone strafwet gesteld tegen andere misdrijven, die gelijktijdig of in samenhang met de in deze wet genoemde mogten worden gepleegd, worden de navolgende handelingen gestraft als volgt. (d)

delen voor het vervoer der lijken, vermeld ik hier, tevens tot aanvulling der aant. VII op art. 1, eerste lid, volgens welke ook de lijken van *ter dood gebragten* overeenkomstig dat art. moeten worden begraven, dat volgens art. 14 van het Strafwetboek, de lijken van hen, die een doodvonnis ondergaan hebben, aan hunne verwanten, des begeerende, zullen overgegeven worden, onder verplichting van die *zonder eenigen toestel* te doen begraven.

Over het niet-intrekken van dit art., zie men de aant. op art. 50 eerste lid.

(d) I. De § 4, houdende strafbepalingen, en bevattende de art. 39—44, kwam in de eerste ontwerpen niet voor.

Blijkens het V. V. 58/9 was dit eene der drie hoofdbedenkingen tegen het ontwerp. In de derde plaats — zeide men — heeft het algemeen bevreesdheid verwekt,

dat alle poenale sanctie aan de bepalingen der wet ontbreekt, en heeft men telkens bij het bespreken van bijzondere artikelen de vraag gedaan, of de rigtige uitvoering daarvan niet door strafbepalingen moest worden verzekerd. Men wees daarbij wel op de artt. 358—360 van het Strafwetboek; doch eigenlijk komt slechts het eerste dier artikelen hier in aanmerking, en dit schijnt op sommige der gevallen, welke men meer bepaald op het oog heeft, òf niet òf niet dan door eene gewrongen uitlegging te kunnen worden toegepast. Zoo is, om eenige voorbeelden te noemen, welligt eene strafbepaling noodzakelijk voor het geval, dat burgemeester en wethouders volgens art. 4, een bevoegd geneeskundige aanwijzen om den doodschouw te verrigten en verklaring van het overlijken af te leggen, doch door dien geneeskundige niet binnen den behoorlijken tijd aan de hem opgelegde verplichting voldaan wordt. 1)

1) Zie aant. op art. 4 bladz. 91 onder XVI. In de aant. aldaar, bladz. 90 onder 50 en de noot, werd reeds opgemerkt dat de aangewezen geneeskundige niet verplicht is het verrigten van doodschouw op zich te nemen. Aan het verlangen der Kamer hierboven vermeld, is niet voldaan en alzoo ook geen straf gesteld op het niet aannemen der betrekking van doodschouwer. Zie ook de M. v. B. 58/9 bladz. 84, en op bladz. 85 de rede van den heer CORNELIS, en die van den heer WESTERHOFF, in verband met de discussie over de geneeskundige wetten van 1865, te vinden bij Opwyrdt bladz. 487 en 490. Zie ook Gemeentestem, No. 963.

Het laatste lid van art. 358 van het Strafwetboek voorziet in het geval dat de begraafing plaats heeft vóór den bij de wet bepaalden tijd; maar niet, naar het schijnt, als men, zonder de algemeene bepaling van art. 6 te overschrijden daarvoor den afloop der geregtelijke schouwing van art. 5 niet afwacht, of wel de begraafing tot na den vijfden dag vertraagt. Tevens wordt in de wet de aanwijzing gemist der poenaal aansprakelijke personen voor eene niet ten behoorlijken tijde plaats gehad hebbende begraafing, als die personen niet door den uitersten wil des overledenen zijn aangewezen. 1) Voor het geval dat burgemeester en wethouders, naar aanleiding van art. 9, in plaats van de nabestaanden of betrekkingen, de zorg voor de begraafing op zich nemen, schijnt eene straf te moeten worden bedreigd tegen degenen, die de afgifte van het lijk weigeren. Evenzoo acht men het eene leemte, dat het aanleggen eener bijzondere begraafplaats of van een familie-graf, zonder het bij artt. 14 en 15 gevraagde verlot, of na eene weigering van dat verlot, niet met eene bepaalde straf bedreigd wordt, en dat alle strafbepaling ontbreekt tegen het oprigten van gebouwen zonder verlot binnen den verboden kring van art. 16. 2) De wet van 21 December 1853 (Staatsblad N°. 128) wegens het bouwen in den omtrek van vestingen, is in

dit opzigt vollediger. Men raadplege art. 57 dier wet. Welligt ook behoort de wet enige bepaling te behelzen wegens het sluiten der bijzondere begraafplaatsen, in strijd met hare voorschriften aangelegd. Eindelijk komt nog in aanmerking, of met het oog op art. 23 gene strafbepaling te pas komt tegen het wederregtelijk opgraven of verkoopen van doodsbeenderen. De Staatscommissie, die in 1852 omtrent het aan te nemen stelsel van politiewet verslag heeft uitgebragt, achtte zulks noodzakelijk. Dat verslag behelst eenige nuttige wenken over geheel het onderwerp, die, naar het schijnt, door de Regering niet geheel uit het oog zijn verloren. 3)

De Regering antwoordde als volgt: „Met opzet zijn in dit onderwerp geene strafbepalingen opgenomen.

„De Grondwet vordert een algemeen wetboek van strafregt. Zal aan dat voorschrift worden voldaan, dan behoort het opnemen van strafbepalingen in bijzondere wetten niet dan waar het volstrekt noodig is plaats te hebben. Die noodzakelijkheid nu schijnt met opzigt tot het hier behandeld onderwerp niet te bestaan. Deze voordragt van wet strekt in de eerste plaats tot wettelijke bekrachtiging van bestaande voorschriften, waar wettigheid en verbindende kracht kon worden betwifteld. Daar die voorschriften

1) Zie hierover de aant. op art. 1 eerste lid, bladz. 24 vv. onder VI.

2) Men zie de aant. op art. 14, bladz. 196 v. onder XIII, op art. 15 bladz. 204 onder IX en op art. 16, bladz. 218 v. onder VII.

3) Zie dat Verslag, bladz. 42, 80 en 81.

echter dertig jaar gegolden hebben zonder dat zich behoefte aan straf op hunne overtreding heeft doen gevoelen, is het te verwachten, dat ook de wet, die de zaak zal regelen, zal worden nageleefd, zonder dat zulks door strafbedreiging zij verzekerd. Mogt de behoefte aan strafbepalingen later ontstaan, dan biedt het strafwetboek, met welks herziening reeds een aanvang is gemaakt, de gelegenheid aan, daarin te voorzien. Daarin zal dan tegen het wederregtelijk opgraven en verkoopen van doodsbeenderen kunnen worden gewaakt, hetgeen aan het doel van deze wet vreemd is."

Het gemis van alle strafbepalingen in de wet werd echter bij het V. V. 59/60 in de meeste afdelingen op nieuw besproken. Er waren leden, die zich met hetgeen de Regering in hare Memorie van Beantwoording tot verdediging van deze weglating zegt, niet konden vereenigen. Het ging te ver, meenden zij, noodzakelijkheid van het geven van poenale sanctie aan de bevelende voorschriften eener wet te betwisten, op grond dat zich gedurende een zeker aantal jaren geene behoefte aan straf op overtreding van soortgelijke voorschriften heeft doen gevoelen. Zóó onvoorwaardelijk kon men niet uit het verledene tot de toekomst besluiten. Het is waar, de Regering behield zich voor om, zoo er behoefte aan strafbedreiging ontstond, daarin bij de herziening van het algemeen wetboek van strafregt te voorzien; maar dit strafwetboek

schijnt daartoe minder geschikt. Het is uit zijnen aard bestemd, om straffen tegen de commune delicten te bepalen; niet om, gelijk hier het geval zou zijn, zich tot een geheel speciaal onderwerp uit te strekken. Wilde men alle zulke speciale onderwerpen in het strafwetboek behandelen, het zou een verbazenden omvang erlangen. Alleen tegen de commune delicten, die wel met het begraven en de begraafplaatsen in verband staan, maar toch in deze wet niet vermeld worden, gelijk bijv. het verduisteren van lijken, behoort bij het strafwetboek te worden voorzien.

Verscheidene andere leden in tusschen toonden zich wel geneigd om in dit opzigt het gevoelen der Regering te omhelzen. Zij hechten veel gewigt aan het argument, dat de bestaande bepalingen omtrent het begraven en de begraafplaatsen gehandhaafd hebben kunnen worden, zonder dat straffen behoefden te worden opgelegd. De meeste voorschriften der tegenwoordige wet zijn inderdaad van administratieven aard. Daaraan kon dus ook langs den administratieven weg de hand worden gehouden. Slechts zeer enkele artikelen treft men in de wet aan, tegen welke overtreding of niet-nakoming straf kan of behoeft te worden bedreigd.

Van de andere zijde werd geantwoord, dat dan toch *deze* artikelen eene poenale sanctie behoefden. Werd de wet naar geest en letter toegepast, onvermijdelijk zouden de besturen van begraafplaatsen door strafbedreiging gedwongen moeten worden, hare voorschriften

op te volgen en de regter bij magte moeten zijn om de wegruiming of sluiting te bevelen van hetgeen in strijd met die voorschriften bestaat. In 't algemeen scheen het onraadzaam en verkeerd, zaken van dezen teederen aard te zeer aan de willekeur of de veranderlijke inzigten van het administratief gezag over te laten.

In het ontw. 66/7 werden eindelijk, overeenkomstig het herhaaldelijk in de verslagen te kennen gegeven verlangen, strafbepalingen tegen de overtredingen der wet 1) voorgesteld.

In het V. V. werd dan ook gezegd, dat het ontwerp daardoor eene volledigheid had verkregen die vroeger gemist werd.

II. Tot toelichting van de artt. 40 tot 44 komt verder in de M. v. T. 66/7 het volgende voor, dat beter hier zijne plaats vindt:

„Wanneer, gelijk thans voorgesteld wordt, strafbepalingen in dit onderwerp worden opgenomen, schijnt het wenschelijk, daarin tevens alles te verzamelen, wat elders omtrent dit onderwerp voorkomt. 2)

„Daarom zijn de misdrijven, in artt. 358 tot 360 van het Wetboek van Strafrecht bedoeld, hier strafbaar gesteld, en art. 27 van het Burgerlijk Wetboek op de overtredingen van artt. 4 en 5 door den ambtenaar van den burgerlijken stand toepasselijk verklaard.”

1) „der wet.” Tegen de overtreding der plaatselijke *verordeningen* die krachtens deze wet moeten worden vastgesteld, heeft de wet geen straf bedreigd. Art. 29 laatste lid voorziet alleen in een exceptioneel geval. Zie de aant. aldaar en overigens de aant. op art. 7, bladz. 127 v. onder X en XI.

2) Zie ook de rede van den Minister Fock, bij art. 43 no. 2.

III. Toen de beraadslaging over § 4 werd geopend, verklaarde de heer GODEFROI niet bijzonder ingenomen te zijn met de wijze waarop de strafbepalingen in de wet waren gebracht, en wees er op dat de eerste ontwerpen in 't geheel geen strafbepalingen inhielden. „Misschien — zeide hij — was dat wel wat te weinig, maar hier is men tot een ander uiterste overgeslagen. Men heeft de geheele poenale materie van de begraving en de begraafplaatsen willen gaan codificeren en daarin is men niet zeer gelukkig geslaagd. Men heeft onder andere den Code Pénal ter zijde gesteld en voor de voorschriften van dat wetboek andere bepalingen in het leven geroepen, maar op eene wijze die mij niet systematisch voorkomt, vooral wanneer ik let op enkele bepalingen van art. 43, waar wij eene reeks van misdrijven vinden voor *alle* waarvan het minimum van gevangenisstraf eene maand en het maximum een jaar is en waarbij ontegenzeggelijk, zoo niet het minimum te gering, toch het maximum te hoog is gesteld, bijvoorbeeld voor het verbergen van het lijk van iemand die aan een geweldigen dood is gestorven. Onder een geweldigen dood heeft men altijd ook zelfmoord verstaan. Nu vraag ik of het verbergen van het lijk van iemand die een zelfmoord heeft begaan in graviteit gelijk staat met het verbergen

van het lijk van iemand op wien een moedwillige manslag is gepleegd? En toch is het maximum hetzelfde. 1) Zoo is het zonder toestemming vervoeren van een lijk onder dezelfde strafbepaling gebragt, onverschillig of men het vervoert om het elders te begraven zonder toestemming van den eigenaar of zonder toestemming van het regterlijk gezag. En toch dunkt mij is hier verschil in de strafbaarheid van het misdrijf. 2)

„Men had beter gedaan — vervolgde hij — den Code Pénal onaangeroerd te laten en alleen die strafbepalingen te maken die moeten strekken tot verzekering van de bepalingen dezer wet. Ik wil niet terugkomen op het debat, dat wij hier gehad hebben over de waarde van partiële regeling; maar deze wijze van herziening der strafwetgeving kan ik niet goedkeuren. De zaak is van te veel gewigt om eene herziening ook van een gedeelte van den Code Pénal te ondernemen, bij gelegenheid van de vaststelling van een politiewet op het begraven. Wanneer die herziening moet plaats hebben ten aanzien van misdrijven ter zake van begraving, dan moet zij op zich zelve plaats hebben en de zaak het onderwerp van eene *afzonderlijke* regeling uitmaken, maar niet *incidenteel*, bij gelegenheid van de vaststelling eener wet als deze. Zoo iets keur ik bepaald af.”

Spreker zou zich echter bij deze

bepalingen moeten nederleggen. Daarin wijziging te brengen, was z. i. onmogelijk, bij de wijze van werken der Kamer. Nu bleef niets over, dan *in het stelsel der wet*, hetgeen verkeerd en onjuist was, zoo veel mogelijk te verbeteren. In dien geest had hij dan ook de amendementen voorgesteld, tot deze afdeeling betrekkelijk, en die bij de volgende artt. zullen worden medegedeeld.

Zie verder over de bepaling van het *maximum* der bedreigde straffen ook de aant. op art. 43 No. 2.

Daarop werd de beraadslaging gesloten, en art. 39 1) goedgekeurd.

IV. De bedenking werd in het V. V. 66/7 gemaakt, of tengevolge van het *onverminderd* in den aanhef van dit artikel niet, boven en behalve de volgende strafbepalingen, ook de gewone strafwet zou kunnen worden toegepast, zoodat, althans in sommige gevallen, voor cumulatie van straf zou te vreezen zijn. De meeste leden deelden niet in dit bezwaar. Zij wezen op de noodzakelijkheid om duidelijk te doen uitkomen, dat de gewone strafwet van toepassing blijft voor zoodanige delicten die, hoezeer ook volgens deze wet strafbaar, moeten worden gequalificeerd als tevens een ander misdrijf in zich te bevatten, en dus naar den aard van dat misdrijf volgens het gewone strafregt moeten worden gestraft.

1) Zie de aant. op art. 43 No. 2.

2) Zie de aant. op art. 12 bladz. 153 onder X.

3) Dit art. heeft in de ontwerpen geen wijziging ondergaan.

De Regering was het — blijkens haar antwoord — geheel met de meerderheid eens, dat de gewone strafwet en deze wet moesten toegepast worden, wanneer tengevolge van een en hetzelfde feit beide wetten werden overtreden. Dit kon bijvoorbeeld bij moord plaats hebben.

V. Door een der leden werd — blijkens het V. V. 66/7 — gevraagd, of wel duidelijk genoeg bleek, dat art. 11 der wet van 29 Junij 1854 (*Staatsblad* N°. 102) betrekkelijk herhaling van misdaad of wanbedrijf, op de strafbepalingen dezer speciale wet van toepassing was.

Indien aan deze bedenking wordt toegegeven, — vervolgde men bij art. 44 — zal hier ook art. 11 dier wet moeten worden aangehaald.

„Art. 11 en 12 der wet van 29 Junij 1854 (*Staatsblad* N°. 102) — antwoordde de Regering — zijn algemeen en dus ook op speciale wetten van toepassing, ook al wordt in die wetten niet daarnaar verwezen.”

De bedoelde bepaling van art. 11 houdt in dat, indien iemand, na reeds te voren hetzij tot eene criminele straf, hetzij tot eene gevangenisstraf voor den tijd van langer dan één jaar, of tot eenzame opsluiting voor den tijd van langer dan zes maanden veroordeeld te zijn geweest, andermaal wegens misdaad of wanbedrijf, daarna gepleegd, te regt staat, alsdan de vroegere veroordeeling eene ver-

zwarende omstandigheid daarstelt, waarop de regter, behoudens de bepalingen van artt. 9 en 20 dier wet, 1) bij de toepassing der straf acht moet geven.

De regter is daarbij bevoegd verklaard de straf van verbanning, tuchthuis of gevangenis zelfs met een derde boven het maximum te verhoogen.

Art. 12 verklaart deze bepalingen ook toepasselijk na voorafgaande veroordeeling door den militairen strafregter, doch niet anders dan in de gevallen, aangeduid in de wet van 3 Maart 1852 (*Staatsblad* N°. 20). 2)

Blijkens art. 11 moet voor de toepassing van zwaardere straf het latere feit een misdaad of wanbedrijf uitmaken, alzoo niet eene politie-overtreding. De in artt. 40—43 strafbaar gestelde feiten nu zijn alle *wanbedrijven* (zie volgende aant.), en daarom kunnen dus de artt. 11 en v. der wet van 1854 hier toepassing vinden.

VI. Tot welke soort van misdrijven behooren de feiten, bij artt. 40—43 der begrafeniswet strafbaar gesteld? Tot de misdaden, wanbedrijven of politieovertredingen?

Volgens art. 1 van het Wetboek van Strafrecht is de overtreding, welke naar de wetten strafbaar is:

met politiestrafpen — eene *eenvoudige overtreding* (of een *ver-grijp*);

met boetstraffen — een *wanbedrijf*;

1) Deze artt. houden bepalingen betreffende vermindering van straf ingeval van verzachtende omstandigheden.

2) Wet regelende de gevolgen van door den militairen strafregter uitgesproken veroordeelingen bij later gepleegde misdaad of wanbedrijf.

met lijf- of ootterende straffen — eene *misdaad*.

Volgens art. 9 zijn de boetstraffen op *wanbedrijf* gesteld:

1°. gevangenis (minimum zes dagen, maximum vijf jaren; zie art. 40). Over de cellulaire opsluiting zie men de wet van 28 Junij 1851 (Stbl. N°. 68) en art. 7 der wet van 29 Junij 1854 (Stbl. N°. 102).

2°. opschorting voor een tijd in zekere burgerschapsregten, burgerlijke regten en regten van maatschap (omschreven in art. 8 der wet van 29 Junij 1854 (Stbl. N°. 102);

3°. geldboete.

Volgens art. 464 zijn de *politie*-straffen:

1°. gevangenis (minimum één dag, maximum vijf dagen);

2°. geldboete (van één tot vijftien franken ingesloten);

3°. verbeurdverklaring van zekere aangehouden goederen.

Aangezien nu het maximum der boete, bij art. 40 onzer wet bepaald, *f* 25 en dat der boete bij het in art. 42 onzer wet toepasselijk verklaarde art. 27 van het Burg. Wetb. *f* 100, alzoo in beide gevallen meer dan vijftien franken bedraagt, terwijl het maximum der boeten zoowel als der gevangenisstraffen, in artt. 41 en 43 onzer wet bedreigd, mede het maximum der boete en gevangenisstraf op politie-overtredingen staande overschrijdt, zoo moeten al de in deze wet strafbaar gestelde feiten naar onze strafwetgeving onder de *wanbedrijven* worden gebracht.

Art. 44 der wet op de Regterl. Organisatie brengt daarin m. i. geen verandering. De omstandigheid dat bijv. de overtreding van art. 40 onzer wet tot de kennisneming behoort van den kantonregter (zie volgende aant.), wettigt de conclusie niet, waartoe de Hooge Raad komt o. a. in zijne arresten van 31 October en 14 November 1848 1), dat zoodanige overtreding, „mitsdien, in den ziu der wet, geenszins als een wanbedrijf, maar als eene overtreding van politie moet worden beschouwd.”

Al mogt verder het Wetboek van Strafvordering door politie-overtredingen verstaan alle misdrijven, die aan de kennisneming van den kantonregter zijn onderworpen, waarop de H. R. mede zijne meening schijnt te gronden, zoo volgt daaruit nog niet dat alle feiten, die wanbedrijven zijn volgens onze vigerende strafwetgeving, politie-overtredingen zouden worden wanneer eene wet op de R. O. haar aan de kennisneming des kantonregters onderwerpt.

Om het *karakter* der misdrijven naar ons regt uit te maken, moet worden gevraagd naar onze *straf*-wetgeving en deze (nog altijd helaas! de Code Pénal en de wet van 1854) heeft ze onderscheiden naar gelang der *straffen*, niet naar gelang der jurisdictie.

De Hooge Raad heeft dan ook het bestreden stelsel laten varen bij zijn arrest van 3 December 1850 2), waarbij o. a. is beslist: dat, hoewel bij art. 484 van het

1) Ned. Regtspr. Dl. XXX bladz. 203 vv.

2) Ned. Regtspr. Dl. XXXVII bladz. 106 vv.

Wetboek van Strafrecht wordt bepaald dat in alle zaken die bij dat Wetboek niet zijn geregeld en omtrent welke bij bijzondere wetten en verordeningen is voorzien, de regter zal voortgaan die in acht te nemen, daaruit niet volgt dat de voorschriften van dat Wetboek, bevattende algemeene beginselen van strafrecht, wanneer daaromtrent in de bijzondere wetten zelve geene bepalingen worden gevonden, bij het beoordeelen van misdrijven, bij die bijzondere wetten voorzien, niet zouden mogen in aanmerking worden genomen; en verder

dat bij art. 44 R. O. wel verandering is gebracht in de strafvordering, maar geenszins is gederogerd aan het bestaande strafrecht, en dat derhalve de overtredingen, bij eene speciale wet strafbaar gesteld met boete, 15 franken te boven gaande, welke, volgens den Code Pénal, zijn wanbedrijven, nog als zoodanig moeten worden beschouwd, niettegenstaande zij thans, wanneer de boete niet meer bedraagt dan f 75, overeenkomstig gemeld art. 44 R. O. als politie-overtredingen worden beregt.

Eene andere vraag blijft het, of het beginsel onzer strafwetgeving juist is, en of eigenlijk niet de meeste der in artt. 40—43 strafbaar gestelde feiten naar hunnen aard als eenvoudige politie-overtredingen waren te beschouwen.

VII. Behooren de bij artt. 40—43 strafbaar gestelde feiten tot de kennisneming van de arrondissements-regtbanken dan wel tot die der kantonregters?

Dit is verschillend.

De in art. 40 strafbaar gestelde feiten behooren tot de kennisneming der kantonregters aangezien dezen ingevolge art. 44 der Wet op de Regterlijke Organisatie (behoudens hooger beroep in casu) vonnissen over alle overtredingen, op welke geene hoogere straf is gesteld dan eene gevangenisstraf van zeven dagen of eene geldboete van f 75, te zamen of afzonderlijk.

De overtreding van art. 42 wordt beregt door de arrondissements-regtbanken blijkens art. 27, 3e lid Burg. Wetb.

De feiten strafbaar gesteld in artt. 41 en 43 behooren mede tot de kennisneming van de regtbanken ingevolge art. 56 R. O., volgens hetwelk zij wijzen in correctionele zaken, wanneer namelijk hoogere straf is bedreigd dan in art. 44 R. O. is genoemd.

De vonnissen krachtens artt. 41 en 43 onzer wet gewezen, zijn blijkens art. 56 R. O. mede aan hooger beroep onderworpen omdat, hoewel geene geldboete van boven f 200, ook gevangenis te zamen of afzonderlijk is bedreigd.

VIII. Welke regelen zijn hier aan te nemen omtrent de strafbaarheid der poging tot die strafbaar gestelde feiten waarbij poging mogelijk is?

1°. Art. 3 van het Wetboek van Strafrecht bepaalt dat de pogingen tot wanbedrijf niet voor wanbedrijven worden gehouden, dan in de gevallen, waar de wet dit uitdrukkelijk bepaalt.

Aangezien nu de in artt. 40—43 bedoelde feiten wanbedrijven zijn

Art. 40. Met eene boete van vijf tot vijf en twintig gulden en met gevangenis van een tot drie dagen, te zamen of afzonderlijk, wordt gestraft:

1°. het begraven en het doen begraven na den vijfden dag van het overlijden, behoudens het bepaalde in het 2de lid van art. 6;

2°. het vervoeren en het doen vervoeren van een

(zie aant. VI), zoo is de poging alleen strafbaar in de gevallen van art. 41 N°. 6 eerste zinsede, en art. 43 N°. 2, 4 en 6, alwaar uitdrukkelijk ook de poging met straf en wel met dezelfde straf als het voltooide misdrijf is bedreigd.

2°. Waarom op poging *dezelfde* straf is gesteld als op het voltooide misdrijf, dit is na de bij de wet van 29 Junij 1854 (Staatsblad N°. 102) j°. de wet van 25 December 1860 (Stbl. N°. 102) aangenomen beginselen niet duidelijk.

Aldaar is namelijk in artt. 10 en 17 vastgesteld, dat poging tot misdaad wordt gestraft met de straf volgende op die welke bij de wet tegen de misdaad zelve is bedreigd; dat de poging tot de misdaden, welke door de wet van 1854 correctioneel straf-

baar worden en het kenmerk van wanbedrijf erlangen, even als de volbragte daad strafbaar zal zijn, en dat de gevangenisstraf tegen wanbedrijven in deze wet (van 1854 namelijk) en in het strafwetboek bedreigd, bij strafbare poging met een derde wordt verminderd.

Men had alzoo mogen verwachten dat zoodanige vermindering met een derde ook in onze wet zou zijn bepaald. Dit is evenwel niet geschied; de poging is met het voltooide misdrijf gelijkgesteld, zonder dat dereden daarvan blijkt. 1)

IX. Artt. 40, 41 en 43 bedreigen ook gevangenisstraffen.

Aangezien dit correctionele gevangenisstraffen zijn (zie aant. VI), zoo kan er cellulaire opsluiting worden bevolen, overeenkomstig de wet van 28 Junij

1) Over poging, zie men het belangrijke geschrift van Jhr. Mr. O. Q. van SWINDEREN, Beschouwingen over het leerstuk der poging tot misdrijf, Arnhem 1870, alwaar Frankrijk is behandeld op bladz. 80—102 en Nederland op bladz. 108—126; en welke schrijver mede van oordeel is (zie t. a. p. en bladz. 144), dat men de poging in het algemeen lichter moet straffen dan het voltooide misdrijf, omdat dan de regtskrenking gewoonlijk niet zoo zwaar is; en verder (zie t. a. p. en bladz. 129): dat de poging ook bij die politieovertredingen moet strafbaar zijn welke het karakter van misdrijf dragen, niet bij die welke alleen in het belang der openbare orde of gezondheid als anderszins strafbaar zijn gesteld.

lijk naar eene andere gemeente, in strijd met het verbod of de vergunning in art. 11 bedoeld;

3°. de overtreding der voorschriften van den gemeenen maatregel van inwendig bestuur, bedoeld bij art. 3. (e)

Art. 41. Met eene boete van tien tot honderd gulden en met gevangenis van drie dagen tot eene maand, te zamen of afzonderlijk, wordt gestraft:

1°. de overtreding van het 1ste lid van art. 1;

1851 (Staatsblad N°. 68) in verband met art. 7 der wet van 29 Junij 1854 (Stbl. N°. 102).

(e) I. Zie bij dit art. de aant. op art. 39. —

Ten aanzien van de geschiedenis der afzonderlijke Nos. van dit en de twee volgende artt., voor zover zij de poenale sanctie behelzen van de daarbij aangehaalde of bedoelde voorschriften dezer wet, zal worden verwezen naar de aant. op die voorschriften, alwaar het verhandelde over de strafbepalingen reeds is medegedeeld.

De wijzigingen zelve welke deze strafbepalingen hebben ondergaan deel ik echter ten overvloede tot een beter overzicht hier en in de volgende artt. mede.

II. N°. 1 van dit art. luidde in het ontw. 66/7:

„het begraven na den vijfden dag van het overlijden, behoudens het bepaalde in het 2de lid van art. 6.”

Bij het ontw. 67/8 II werd achter *begraven* gevoegd: *en het doen begraven*.

Zie verder bij dit N^o. de aant.

op art. 1 bladz. 24 vv. onder VI, en op art. 6 bladz. 110 vv. onder VIII—XII.

III. Ten aanzien der niet-nakoming van het 3de en 4de lid van art. 6, zie men art. 41 N°. 5.

IV. N°. 2 van het art. werd in het ontw. 66/7 gelezen:

„het vervoeren van een lijk naar eene andere gemeente in strijd met het in art. 11 bedoeld verbod.”

Bij het ontw. 67/8 II werd achter *vervoeren* gevoegd: *en het doen vervoeren*.

Een amendement van den heer GODEFROI, strekkende om de woorden: *in art. 11 bedoeld verbod* te vervangen door: *verbod of de vergunning in art. 11 bedoeld*, werd door de Regering overgenomen.

Zie verder de aant. op art. 11 bladz. 149 onder VI.

V. N°. 3 van dit art. is een amendement van den heer GODEFROI, hetwelk door de Regering werd overgenomen.

Men zie hierover het aangeteekende op art. 3 bladz. 70 onder IX.

2°. het ontleden of bewaren van een lijk, zonder het verlof in het 2de lid van art. 1 vermeld;

3°. de overtreding van het eerste lid van art. 4;

4°. het begraven binnen de 36 uren na het overlijden;

5°. het niet voldoen aan het bevel, in het 3de of 4de lid van art. 6 bedoeld;

6°. het verhinderen of belemmeren der doodschouw of de poging daartoe, en de weigering tot afgifte van een lijk in art. 10 bedoeld;

7°. het zonder verlof van Gedeputeerde Staten oprigten van gebouwen of graven van putten binnen den verboden afstand van begraafplaatsen.

Bij het veroordeelend vonnis wordt de opruiming van de gebouwen en putten, in strijd met het verbod gemaakt, ten koste des overtredders gelast;

8°. het begraven op bijzondere begraafplaatsen, in strijd met art. 22;

9°. het roeren van een of meer graven, in strijd met art. 23;

10°. het begraven op eene gesloten begraafplaats;

11°. het gebruik maken van zoodanige begraafplaats, in strijd met art. 25;

12°. het feitelijk belemmeren of verhinderen van den toegang tot eene begraafplaats of van het geoorloofd vervoer van een lijk naar eene begraafplaats. (f)

(f) I. Zie de aant. op art. 39 en de aant. I op art. 40.

II. In het ontw. 66/7 luidde de aanhef:

„Met eene boete van tien tot honderd gulden en met gevange-

nisstraf van drie tot zeven dagen, te zamen of afzonderlijk, wordt gestraft.”

No. 3 hield in: „de overtreding van art. 4.”

No. 7 luidde als volgt:

„Het oprigten van gebouwen of het graven van putten, in strijd met het 3de lid van art. 16.

„Bij het veroordeelend vonnis wordt de opruiming van de gebouwen en putten, in strijd met art. 16 gemaakt, ten koste des overtreders gelast.”

Nos. 10 en 11 maakten ééne bepaling uit onder No. 10 houdende: „het begraven op eene gesloten begraafplaats en het gebruik maken van zoodanige begraafplaats, in strijd met art. 25.”

No. 12 kwam in het ontw. niet voor.

Bij het ontw. 67/8 I werd in den aanhef *drie tot zeven dagen* veranderd in: *drie dagen tot eene maand*.

No. 10 werd gesplitst, en de tegenwoordige Nos. 10 en 11 kwamen daarvoor in de plaats.

Een nieuw No. 12 werd bijgevoegd, van inhoud gelijk aan het tegenwoordige.

Bij het ontw. 67/8 II werd in den aanhef het woord *gevangenisstraf* veranderd in: *gevangenis*. Ofschoon het eerste woord weder abusief in het ontw. 68/9 voorkwam, is dit in het *Staatsblad* verbeterd.

Een amendement van den heer GODEFROI, strekkende om No. 3 aldus te veranderen: „De overtreding

van het eerste lid van art. 4”, werd door de Regering overgenomen.

Een amendement van den heer PIJNAPPEL, strekkende om in No. 7 te lezen: „het zonder verlof van Gedeputeerde Staten oprigten van gebouwen of graven van putten binnen den verboden afstand van begraafplaatsen,” en om in de tweede zinsnede de woorden *art. 16* te veranderen in: *het verbod*, werd met 45 tegen 11 stemmen aangenomen.

III. Blijkens art. 50 der wet is o. a. ingetrokken art. 358 van het Wetboek van Strafrecht. 1)

In het V. V. 66/7 werd opgemerkt dat bij art. 41, hetwelk (zie de Nos. 3, 4 en 5) het hieronder medegedeelde art. 358 vervangt, de daarbij bedreigde straf, althans wat de gevangenisstraf betrof, aanmerkelijk verligt werd, zonder dat dit was toegelicht. Men vroeg door welke beweegreden de Regering zich hier had laten leiden.

De Regering antwoordde:

„Sedert de betaling van geldboeten beter dan vroeger verzekerd is door de wet van 22 April 1864 (*Staatsblad* No. 29), meent de Regering dat bij correctieele strafbepalingen aan geldboete eenige meerdere plaats kan worden gegeven dan aan gevangenisstraf.

1) Dit art. luidde als volgt:

„Diegenen, die zonder voorafgegaan bevel van den openbaren ambtenaar, in het geval, waarin dit bevel vereischt wordt, eenen gestorvenen zullen hebben doen begraven, zullen met zes dagen tot twee maanden gevangenzetting en eene geldboete van zestien tot vijftig franken gestraft worden, onverminderd de vervolging der misdaden, wegens welke de daders van dit wanbedrijf in deze omstandigheid zouden mogen beklaagd worden.

„Dezelfde straf zal plaats grijpen tegen degenen, die zich, op welk eene wijze ook, tegen de wet en de reglementen, betreffende de begravingen vóór den tijd, vergepen zullen hebben.”

Daarom is hier de eerste hooger, de tweede lager gesteld dan in art. 358 van het Strafwetboek. Om aan de gemaakte bedenking te moeten te komen, is het maximum op eene maand gesteld."

IV. Men zie ten aanzien der afzonderlijke N^{os}. van dit art., als voor:

No. 1, de aant. op art. 1, bladz. 24—27 onder V en VI, en op art. 6 bladz. 111 v. onder VIII—X;

No. 2, de aant. op art. 1, bladz. 37, 40 No. 4, en 45 vv. onder VI 5°, VII en VIII. Verg. ook de aant. op art. 16, bladz. 248 onder 4°;

No. 3, de aant. op art. 4, bladz. 74 onder III en IV, en bladz. 80;

No. 4, de aant. op art. 1 bladz. 26, en op art. 6 bladz. 112 v. onder XI en XII;

No. 5, de aant. op art. 6, bladz. 113 onder XIII, en bladz. 124 onder XII;

No. 6, de aant. op art. 4, bladz. 93 onder XXI, en op art. 10, bladz. 139 onder VI;

No. 7, de aant. op art. 16 bladz. 246 v.v. onder IX.

De overtreding van art. 16 *vijfde* lid, is niet strafbaar gesteld. Verg. de aant. op art. 16, bladz. 218 onder VII;

No. 8, de aant. op art. 22, bladz. 301 onder V;

No. 9, de aant. op art. 23, bladz. 308 onder XII en XIII;

No. 10, de aant. op art. 24, bladz. 311 v. onder IX en X. Dit No. kwam in het ontwerp 66/7 vereenigd voor met No. 11.

Ten gevolge van het verlangen der Kamer, welke het gebezigde woordje *en* in het disjunctieve *of* wilde veranderd hebben, werd het No. in tweeën gesplitst.

No. 11, de aant. op art. 25, bladz. 320 onder XII.

No. 12, de volgende aant.

V. 1°. De bijvoeging van No. 12 was een gevolg der vraag in het V. V. 66/7 gedaan, of het niet noodig ware hier strafbepalingen bij te voegen tegen het belemmeren van den toegang tot kerkhoven, lijkenhuizen enz. en tegen het belemmeren der afsluiting, die het gevolg is der bepaling van art. 24, het 1° lid.

Ter tegemoetkoming aan deze opmerking werd bij een nieuw No. 12 strafbaar gesteld het feitelijk belemmeren of verhinderen van den toegang tot eene begraafplaats en tevens dat van het geoorloofd vervoer van een lijk naar eene begraafplaats.

Daarentegen is het belemmeren van den toegang tot lijkenhuizen en dergelijke niet met straf bedreigd.

Evenmin is straf gesteld op het belemmeren der afsluiting die het gevolg is van art. 24 eerste lid. Zie hierover de aant. aldaar, bladz. 311 v. onder X.

2°. Bij de beraadslaging over art. 41 vroeg de heer VAN DER DOES DE WILLEBOIS: of No. 12 niet te onbepaald was gesteld? De bedoeling — zeide hij — zal zeker niet zijn dat de begraafplaats voor ieder naar goedvinden toegankelijk zal zijn. De vraag rijst te meer, omdat vóór het woord „vervoer” het woord „ge-

oorloofd" wordt gelezen, en dat er bij de woorden "feitelijk belemmeren of verhinderen" niets staat. Door die tegenstelling en beperking van het tweede geval wordt het eerste geval te meer algemeen en zou men daaruit kunnen afleiden dat strafbaar is het belemmeren van den toegang tot de begraafplaats, wie ook de persoon zij die belemmerd of verhinderd wordt.

De Minister antwoordde:

"Het laatste punt (van het art. n.l.) door den heer VAN DER DOES DE WILLEBOIS besproken, slaat mijns inziens alleen op het belemmeren van den toegang tot eene begraafplaats ten aanzien van al diegenen, die er moeten zijn om te begraven, of die er gebruik van moeten maken.

"Ik geloof dat deze bedoeling genoegzaam uit het artikel blijkt, en dat deze bepaling kan behouden blijven."

Dit antwoord lokte nog eene opmerking uit van den heer GEFKEN. Hij zeide: Ik deel . . . in het bezwaar van den heer VAN DER DOES DE WILLEBOIS tegen de onbestemde redactie van het bepaalde sub No. 12. Het blijkt niet uit de bepaling, zoo als die daar voorkomt, dat die niet in algemeenen zin zou kunnen worden opgevat, zoodat men nimmer den toegang zou mogen belemmeren of verhinderen. Niet dat ik geloof dat het de bedoeling van den wetgever is, maar het staat er toch.

De Minister liet de nadere opmerking onbeantwoord. Nadat de

beraadslaging over art. 41 gesloten, en het amendement PIJNAPPEL op No. 7 aangenomen was, werd het art. in stemming gebragt op verlangen van den heer GEFKEN, die dan ook *tegen* stemde.

In het verslag der Eerste Kamer komt bij art. 41 No. 12 de vraag voor:

Wat verstaat men hier door feitelijk belemmeren of verhinderen van den toegang? Zullen in den regel de toegangen der begraafplaatsen steeds geopend moeten zijn?

De Regering antwoordde:

"De toegang tot de begraafplaats moet voor hen, die de graven hunner naastbestaanden of vrienden willen bezoeken, vrij zijn.

"Tegen inbreuk op die vrijheid dient de wet te waken."

Vergelijkt men dit antwoord, aan de Eerste Kamer gegeven, met dat hetwelk de Regering in de Tweede Kamer gaf, dan is de bedoeling der strafbepaling van No. 12, eerste zinsnede, zeer verschillend door haar weergegeven.

In het antwoord aan den heer DE WILLEBOIS heette het: dat de bepaling alleen sloeg op het belemmeren van den toegang tot eene begraafplaats ten aanzien van al diegenen, die er *moeten* zijn om te begraven, of die er gebruik van *moeten* maken.

Nu kan men toch niet zeggen dat zij die de graven hunner nabestaanden of vrienden willen bezoeken, van de begraafplaats *moeten* gebruik maken.

Strekt de bepaling, volgens het antwoord aan de Eerste Kamer ge-

Art. 42. Op den ambtenaar van den burgerlijken stand, die het bij art. 4 bedoelde verlof verleent, zonder dat aan hem is overgelegd eene der volgens die bepaling vereischte verklaringen, of zonder dat aan hem is vertoond de schriftelijke toestemming, be-

ven, om te waken tegen inbreuk op de vrijheid van den toegang tot het bezoeken der graven van nabestaanden en vrienden, dan kan die toegang worden belet aan allen die dat oogmerk niet hebben, en evenzoo aan allen die er moeten zijn om te *begraven* of die er gebruik van *moeten* maken. En nu wil de wet eene belemmering van dit laatste juist voorkomen volgens het antwoord in de Tweede Kamer gegeven. Ook hier dus verschil.

Mij komt het voor dat het art., in gezonden zin opgevat en in verband gebracht met de medegedeelde geschiedenis, strafbaar heeft gesteld het feitelijk belemmeren of verhinderen van den toegang tot eene begraafplaats zowel voor het openbaar gezag dat op de begraafplaats ingevolge art. 26 toezigt moet uitoefenen en voor hen die er moeten begraven of er overigens gebruik van moeten maken als voor hen die de graven hunner nabestaanden of vrienden willen bezoeken, maar dat het overigens niet de bedoeling der wet kan zijn dat de toegang nimmer zou mogen worden belet ook niet wanneer bijv. het belang der openbare orde of gezondheid het noodig maakt dat de toegang niet altijd en voor iedereen opensta.

De plaatselijke verordeningen

kunnen daaromtrent, met inachtneming van het art. zooals het volgens bovenstaande behoort te worden opgevat, nadere voorschriften geven.

3o. De hier behandelde strafbepaling belet ook niet de afsluiting der begraafplaats door middel van een slot aan het hek, de deur of andere opening der begraafplaats, mits de opzigter den toegang in den verklaarden zin van het art. niet belemmere, terwijl voorts retributiën voor het openen zijn verboden (zie de aant. op art. 32, bladz. 367 onder VIII.)

4o. Bij deze gelegenheid wordt nog opgemerkt dat bij plaatselijke verordening niet kan worden voorgeschreven, dat een sleutel der bijzondere begraafplaatsen moet worden ter beschikking gesteld van het gemeentebestuur. Daartoe kunnen de besturen der begraafplaatsen niet worden verplicht. Ter uitoefening van het toezigt volgens art. 26, schijnt dit ook niet noodig; en wordt de toegang feitelijk belemmerd of verhinderd, dan is de strafbepaling van art. 41N°. 12 toepasselijk.

VI. Ten aanzien van het geoorloofd vervoer naar eene begraafplaats, zie men ook de aant. op art. 8, bladz. 135 onder VIII en de aant. op art. 38, bladz. 394 vv.

doeld bij art. 5, is het 3de lid van art. 27 van het Burgerlijk Wetboek toepasselijk. (g)

Art. 43. Met eene boete van tien tot honderd gulden en gevangenis van eene maand tot een jaar, te zamen of afzonderlijk, wordt gestraft:

1°. het opgraven of vervoeren van een begraven lijk, zonder het bevel of het verlof en de toestemming, in art. 12 vermeld;

2°. het verbergen van het lijk van iemand, die aan een geweldigen dood is gestorven, of de poging daartoe;

3°. het vervoeren of begraven van een lijk in het geval van art. 5, in strijd met dat artikel;

4°. het wegnemen van een lijk uit eene begraafplaats of een lijkenhuis, of de poging daartoe;

5°. het schenden van graven of begraafplaatsen;

(g) I. Zie de aant. op art. 39 bladz. 396 vv. en de aant. I op art. 40 bladz. 405.

II. Art. 42 luidde in de ontwerpen:

„Op de overtreding van artt. 4 en 5 door den ambtenaar van den burgerlijken stand is het 3de lid van art. 27 Burgerlijk Wetboek toepasselijk.”

Door den heer GODEFROI werd een amendement voorgesteld, strekkende om het artikel te lezen, gelijk het thans luidt. Het werd met 40 tegen 19 stemmen aangenomen.

III. Art. 27, 3de lid van het B. W. dat hier toepasselijk is verklaard, houdt het volgende in:

„Ingeval van overtreding, tegen

de voorschriften van dezen titel begaan, kunnen die ambtenaren en bewaarders, voor zoo verre daartegen niet bij het Wetboek van Strafrecht is voorzien, door de arrondissements-regtbank worden verwezen in eene geldboete, niet te bovengaan de som van honderd gulden.”

Het vierde lid van dat art. bepaalt voorts, dat bij het Wetboek van Burgerlijke Regtsvordering de proces-orde op dat stuk wordt voorgeschreven. Men zie art. 854 van dat Wetboek.

IV. Zie verder de aant. op art. 4, bladz. 75 onder VI en bladz. 93 vv. onder XXII en XXIII, en de aant. op art. 5 bladz. 104 v. onder IX—XI.

6°. het verhinderen of belemmeren van de geregtelijke schouwing van een lijk, of de poging daartoe;

7°. het verrigten van lijkopening of ontleding van een lijk door iemand die geen geneeskundige is, of buiten toezigt van een geneeskundige. (h)

(h) I. Zie de aant. op art 39 bladz. 396 vv. en de aant. I op art. 40 bladz. 405.

II. In het ontw. 66/7 werd No. 1 gelezen: „het opgraven of vervoeren van een begraven lijk, zonder het verlof of bevel in art. 12 vermeld”; en kwamen in N°. 4 de woorden: *of een lijkenhuis* nog niet voor, terwijl eindelijk No. 7 werd gemist.

Bij het ontw. 67/8 I werden in N°. 1 de woorden *het verlof of bevel* veranderd in: *het bevel of het verlof en de toestemming*, en in N°. 4 bijgevoegd: *of een lijkenhuis*.

Door den heer GODEFROI werd een amendement voorgedragen, strekkende om in N°. 2 van het art. de woorden *die aan een geweldigen dood is gestorven*, te vervangen door: *wiens dood het gevolg is van misdrijf of van zelfmoord*.

De heer PIJNAPPEL stelde bij amendement voor om N°. 2 uit het art. te doen vervallen. Werd dit amendement aangenomen, dan zou later, in art. 50, de aanhaling van art. 359 van den Code Pénal evenzeer vervallen, waardoor dit laatste art. dan van kracht zou blijven.

De heer GODEFROI trok na beraadslaging zijn amendement in en

vereenigde zich met dat van den heer PIJNAPPEL.

Dit laatste amendement werd evenwel met 37 tegen 24 stemmen *verworpen*.

Door den heer DE BRAUW werd een amendement voorgesteld, strekkende om een nieuw N^o. bij het art. te voegen, luidende:

„7°. het verrigten van de lijkopening of gedeeltelijke ontleding bedoeld in het 4de lid van art. 1, door iemand die geen geneeskundige is of buiten toezigt van een geneeskundige.”

De Regering nam dit amendement over, doch wijzigde het later in dien zin dat N°. 7 alsnu werd gelezen: „het verrigten van lijkopening of ontleding van een lijk door iemand die geen geneeskundige is of buiten toezigt van een geneeskundige.”

III. Ten aanzien van No. 1 van dit art., zie men de aant. op art. 12 bladz. 153 v. onder X.

Verg. ook de strafbepalingen Nos. 4 en 5 van art. 43. Zie mede de aant. op art. 16, bladz. 248 onder 4o.

IV. Over No. 2, het verbergen van het lijk van iemand, die aan een geweldigen dood is gestorven, of de poging daartoe, is uit de gewisselde stukken en beraadslaging het volgende mede te deelen.

10. In het V. V. 66/7 werd gezegd dat No. 2 verder ging dan art. 359 van het Wetboek van Strafrecht. 1) Het spreekt, zeiden men, van „gewelddigen dood” en omvat dus ook *zelfmoord*. Is dit, vroeg men, wel juist? Men kan beweren, dat ook het verbergen van een lijk van iemand, die zich zelve van kant heeft gemaakt, strafbaar moet zijn, omdat daardoor de gelegenheid om uit te maken, dat de dood niet het gevolg is van misdrijf, benomen, althans belemmerd wordt; maar wordt daarin niet voorzien door de bepaling van No. 6 van dit artikel? En zou het dus niet beter zijn, hier het Wetboek van Strafrecht op den voet te volgen?

De Regering antwoordde:

„No. 2 is eene uitbreiding van art. 359 Wetboek van Strafrecht, welke wenschelijk is, omdat *a priori* niet altijd blijkt, of het lijk is van een vermoorde of van een zelfmoordenaar of verongelukte. Juist dit kan het onderwerp van het geregte onderzoek zijn. 2) Bij de vervolging wegens deze daad behoeft dus niet, gelijk in het geval van art. 359, bewezen te worden dat de persoon, wiens lijk verborgen wordt, vermoord is. Verhinderd of belemmerd van

de geregte schouwing in No. 6 bedoeld, is hier niet aanwezig.”

Onder geweldigen dood is derhalve zelfmoord begrepen, gelijk reeds in de aant. op art. 5, bladz. 104 onder VI en noot, werd opgemerkt en dat mede, blijkens het nu volgende, bij de beraadslaging werd aangenomen.

20. Door den heer GODEFROI werd een amendement voorgedragen, strekkende om in No. 2 van art. 43 de woorden: *die aan een geweldigen dood is gestorven*, te vervangen door: „wiens dood het gevolg is van misdrijf of van zelfmoord.”

Tot toelichting van zijn amendement gaf hij het volgende te kennen:

„Het doel van mijn amendement is hetzelfde als bij het vorige art. 42, namelijk verduidelijking der strafbepaling, gelijk de heer DE BOSCH KEMPER het volkomen juist heeft uitgedrukt. 3)

„In No. 2 van dit artikel wordt gesproken van iemand, die *een geweldigen dood* gestorven is. Die uitdrukking komt meermalen in onze wetgeving voor, maar zij is niet volkomen duidelijk, en in eene strafbepaling is duidelijkheid een hoofdvereischte. Wat is een *gewelddige dood*? Is het een dood

1) Art. 359 van het Wetboek van Strafrecht luidde:

„Al wie het lijk van iemand die omgebracht of aan de gevolgen van bekoemene slagen of kwetsuren overleden is, verheeld of verborgen zal hebben, zal gestraft worden met eene gevangenzetting van zes maanden tot twee jaren en eene geldboete van vijftig tot vier honderd franken, onverminderd zwaardere straffen, zoo hij deel in de misdaad heeft.”

2) Op dien grond was eene uitbreiding van het art. 359 C. P. dan ook aanbevolen in het Verslag der Staatscommissie in 1852 over eene politiewet, bladz. 80.

3) Het bedoelde lid had namelijk in het amendement op art. 42 alleen eene verduidelijking van de strafbepaling gezien.

door geweld toegebracht? Als dat het geval is, dan zal de strafbepaling niet toepasselijk zijn op het verbergen van een lijk van iemand, wiens dood het gevolg is van *onwilligen* manslag, wel op zelfmoord. Stelt men *geweldigen* dood tegenover *natuurlijken* dood, in dien zin, dat het is een dood veroorzaakt hetzij door de daad van den overledene zelve, hetzij van een derde, dan kan men aannemen, dat het *alles* omvat. Maar vat men *geweldigen dood* in dien zin op, dat hij het gevolg is van aangebragt geweld, dan is de bepaling, gelijk ik zeide, niet toepasselijk op onwilligen manslag. Intusschen slaat art. 359 van den *Code Pénal* wel op onwilligen manslag. Daar wordt gesproken van *une personne homicide*. Wel is er eenige twijfel in de jurisprudentie gerezen of hieronder ook *homicide par imprudence* verstaan wordt: maar de jurisprudentie van het Fransche hof van cassatie brengt, op grond van algemeenheid der redactie van art. 359, mede dat ook *homicide par imprudence* in in de bepaling begrepen is.

„Dit intusschen is niet volkomen duidelijk, als men in dit artikel van „geweldigen dood” spreekt. Het is het doel van mijn amendement daarin te voorzien.

„Gisteren heb ik bij de bespreking van deze paragraaf in het algemeen opgemerkt 1), dat ten aanzien van de *maxima* der in dit artikel bedreigde straffen bij mij bedenking bestaat. Zoo ken ik geen

afdoende reden waarom in de gevallen van No. 2 het *maximum* van twee jaren, bij den *Code Pénal* bedreigd, tot één jaar wordt verminderd. Ik merk echter op nieuw op, dat ik mij aan de verandering van art. 43 in dien zin niet waag: wij zouden dan in eidelooze discussiën geraken. Het *maximum* van één jaar komt mij ook te zwaar voor, in geval van zelfmoord. Maar ook daarin zal ik berusten, en het aan de wijsheid van den regter overlaten het gebrek te verhelpen, door in zulk een geval toepassing van het *maximum* achterwege te laten.”

Het amendement GODEFROI, voldeende ondersteund, kwam in bearaadslaging.

De heer PIJNAPPEL behandelde mede het No. 2 van het art. „Het staat — zeide hij — in verband met art. 50, waarin onder andere afgeschaft wordt art. 359 van den *Code Pénal*. Dit komt mij verkeerd voor. Ik geloof dat het beter zou zijn No. 2 weg te laten en art. 359 van den *Code Pénal* niet af te schaffen.

„Deze bedenking sluit zich aan hetgeen de heer GODEFROI gisteren gezegd heeft omtrent de partiële verandering in den *Code Pénal*. 1) Voor zoo ver de straffen, die wij hier bedreigen, uitsluitend betreffen begraven en begraafplaatsen, wil ik het goedkeuren, dat in deze wet die straffen worden opgenomen. Maar het misdrijf, waarvan sprake is in art. 359 *Code Pénal*, en dat hier genoemd wordt onder No. 2,

1) Zie de aant. op art. 39, bladz. 399 v. onder III.

is een misdrijf van eene geheel andere soort. Het criminele van dit misdrijf ligt niet in schending van de reglementen op het begraven, maar in het bedekken van een gansch ander misdrijf, van moord. Het verbergen van het lijk van iemand, die vermoord is, is niet — ik herhaal het — het overtreden van reglementen betrekkelijk het begraven, maar eene soort medepligtigheid aan dien moord, althans het verhelen van hetgeen waardoor de moord zou kunnen ontdekt worden.

„Ik geef den Minister dus in bedenking om N°. 2 weg te laten, en niet af te schaffen art. 359 van den Code Pénal.”

De Minister zeide het volgende:

„Wanneer het beginsel wordt aangenomen om het in de wet opgenomen te zien, dan zou het amendement van den heer GODEFROI niet anders kunnen zijn dan eene verduidelijking van hetgeen reeds in deze strafbepaling is opgenomen. Indien dus de Kamer meent dat het er in moet blijven, dan zou ik bereid zijn om het amendement van den heer GODEFROI over te nemen. Maar wanneer men het stelsel van den heer PIJNAPPEL verlangt, dan komt die redactie niet te pas.

„Bij het ontwerpen van deze wet heeft men in de strafbepalingen zooveel mogelijk alles willen opnemen wat maar eenigzins in betrekking stond tot het begraven en de begraafplaatsen.

„Wanneer het denkbeeld van den heer PIJNAPPEL doorgaat, zou N°. 5 van dit artikel ook moeten

wegvallen. Het geval is niet volmaakt hetzelfde, maar het is toch daarmede eenigermate gelijk te stellen. Weglating van N°. 2 is dáárom minder wenschelijk, omdat men zich bij dit ontwerp ten doel heeft gesteld daarin alles op te nemen, wat met begraven en begraafplaatsen in verband staat.

„Ik meen dus het amendement van den heer PIJNAPPEL niet te moeten overnemen, ofschoon ik mij er niet bepaald tegen verzet.”

De heer GODEFROI meende thans zijn amendement niet nader te behoeven verdedigen. „De Minister zeide hij — erkent, dat de redactie daarvan beter is dan die van het ontwerp.

„Wat het amendement van den heer PIJNAPPEL betreft, het denkbeeld, dat er aan ten grondslag ligt, ligt op mijn weg. Toch moet ik de Kamer op een paar bedenkingen oplettend maken. Vooreerst daarop, dat eene leemte in den Code Pénal, die hier wordt aangevuld, zal blijven bestaan. Art. 359 van dien Code slaat niet op het geval van zelfmoord. Die leemte blijve dan bestaan tot dat een nieuw Wetboek van Strafrecht zal zijn ingevoerd!

„Eene tweede opmerking, hoezeer ik het in beginsel met den heer PIJNAPPEL eens ben, is deze, dat het niet volkomen consequent is alleen N°. 2 te doen wegvallen. Beter ware het, dat de artt. 358, 359 en 360 van den Code Pénal onaangeroerd waren gebleven. Maar nu eenmaal in art. 41 bepalingen zijn opgenomen, die in de termen vallen dier artikelen van den Code,

kan men verder gaan. Ik zal dus, wordt door den heer PIJNAPPEL een amendement voorgesteld, mij daarvoor verklaren, en zoo doende mijn eigen amendement, wegeijferen."

De heer PIJNAPPEL hernam daarop het woord. "Het denkbeeld — zeide deze — dat ik geopperd heb, heeft zulk een gunstig onthaal gevonden, dat ik het als amendement zal voorstellen. Alleen wensch ik nu nog op te merken, dat wat de Minister zeide, dat in mijn systeem ook No. 5 zou moeten wegvallen, minder juist is. No. 5 spreekt van het schenden van graven en begraafplaatsen. Alles wat op begraven en begraafplaatsen betrekking heeft, wensch ik in dit ontwerp te behouden. Maar het verbergen van het lijk van iemand, die aan een geweldigen dood is gestorven, heeft niets met de politie over het begraven en de begraafplaatsen te maken. Hierdoor wordt een ander misdrijf mogelijk gemaakt, of verhinderd het te ontdekken. Daarom meen ik dat men dit geval aan den Code Pénal moet overlaten. Ik stel nu voor No. 2 uit dit artikel te doen vervallen. Wordt dit amendement aangenomen, dan zal daaruit volgen, dat later, in art. 50, de aanhaling van art. 359 van den Code Pénal evenzeer zal moeten vervallen."

Het amendement PIJNAPPEL, voldoende ondersteund, kwam nu mede in beraadslaging.

De heer KALFF wenschte den heer PIJNAPPEL op ééne zaak opmerkzaam te maken. "Ik ben het daaromtrent eens, — zeide

hij — dat het beter ware thans geen greep te doen in het Strafwetboek; maar zóó als de bepalingen worden voorgesteld, kunnen zij toch behouden blijven. Als men tot een ander stelsel overging en de bepalingen van den Code Pénal wilde laten bestaan, zouden meer punten wijziging behoeven en de strafbepalingen dezer wet anders ingerigt moeten worden.

"Ik geef toe dat art. 359 van den Code Pénal op het oog heeft het helen (récéler) en de soort van medeplichtigheid die daarvan het gevolg is: maar deze bepaling in het wets-ontwerp gaat zoo ver niet; zij laat zich gereedelijk zoo opvatten, dat men daarbij alleen straffen wil het verbergen van een lijk van iemand door geweld of misdaad omgekomen, als een op zich zelf verboden handeling, afgescheiden van medeplichtigheid.

"Ik zie te minder gevaar in het behoud van de bij het wetsontwerp voorgestelde bepalingen, omdat het reeds aangenomen art. 39 der wet, voor alle misdrijf, waartegen bij deze wet niet voorzien is, naar het Strafwetboek verwijst, en daaronder dus ook de medeplichtigheid aan misdaad, zoo die in het verbergen mogt zijn gelegen, moet zijn begrepen."

Thans kwam de ontwerper van het art. aan het woord. De heer HEEMSKERK namelijk geloofde dat de woorden "aan een geweldigen dood", die in No. 2 van het ontwerp voorkwamen, en die de heeren GODEFROI en PIJNAPPEL wilden loslaten, inderdaad eene verbetering waren. De fout van

art. 359 Code Pénal is juist — zeide hij — dat het te zeer specialiseert. Daarin zijn een paar gevallen opgenoemd: „het lijk van iemand, die omgebracht of aan de gevolgen van bekomene slagen of kwetsuren is overleden”, maar die bepaling is niet algemeen genoeg, want niet alle gevallen van geweldigen dood zijn daarin opgenomen. Daarom heeft men opzettelijk in art. 50 van het Wetboek van Strafvordering de uitdrukking „geweldigen dood” gebezigd. Die uitdrukking is ook door deze Vergadering in art. 5 van dit wetsontwerp gebracht. Ik meen dat het beter is, die algemeene uitdrukking, waaronder voorzeker ook de zelfmoord begrepen is, te behouden.

„Het is even noodig, dat de justitie zich bemoeit met het onderzoek naar den gewelddadigen dood, wanneer er presumpcie is voor zelfmoord, of zelfs casus fortuitus, dan wanneer er presumpcie is van moord. 1)

„Ik herinner mij een geval, uit eigen regterlijke ervaring, van zeer blijkbare vergiftiging, waarin een sterk vermoeden van een onschuldige is afgewend, ten gevolge van eene instructie, waaruit zonneklaar de zelfmoord bleek. Ware toenmaals de wensch van bloedverwanten des overledenen gevolgd, dan zou het lijk spoedig ter aarde zijn besteld. Gelukkig werd dit verhinderd, en dit had een uitnemend gevolg. Om vele redenen is het dus wenschelijk, eene zeer algemeene uitdrukking te behouden,

en daarom acht ik het beter dat de redactie van No. 2 van dit artikel behouden blijve dan verandert worde.

„Overigens staat art. 359 Code Pénal wel degelijk onder de rubriek van „inbreuk op de wetten over het begraven.”

„Ik neem de vrijheid te doen opmerken, dat de medepligtigheid aan doodslag met veel zwaarder straf bedreigd is, zoo dat men die zeer zeker hier niet onder kan begrijpen.”

De heer PIJNAPPEL hervatte:

„Mijn amendement heeft de bedoeling om een misdrijf, dat een ander karakter heeft dan de overige in deze wet genoemde, buiten de wet te brengen. Het heeft dus de strekking om de oekonomie van de wet te verbeteren.

„Nu heeft de heer KALFF daartegen doen opmerken, dat, wanneer er medepligtigheid is aan een moord, dit alsdan volgens den *Code Pénal* natuurlijk als zoodanig wordt gestraft. Maar wanneer hij de omschrijving van medepligtigheid in dien *Code* naauwkeurig nagaat, zal hij zien dat bloote verheling van het lijk niet is medepligtigheid aan den moord. Dat verhelen zal de misdaad gemakkelijker, het opsporen, het ontdekken daarvan moeilijker maken, en daarom stelt het een afzonderlijk misdrijf daar, dat volgens den *Code* vrij zwaar gestraft wordt, maar dat niets te maken heeft met de reglementen op het begraven en de begraaf-

1) Zie ook de aant. V op art. 5, bladz. 98 vv.

plaatsen. Laten wij dus dat misdrijf over aan den *Code Pénal*. Het staat daar wel is waar onder de rubriek: „Inbreuk op de wetten over het begraven”, maar dit bewijst alleen dat de rubriek slecht gekozen is. Dat is wel meer het geval, maar het kiezen van een slechten titel verandert daarom nog niet het karakter van een misdrijf, wettigt niet dat men dat karakter anders opvatte dan het werkelijk is.

„Ik wil toegeven dat de redactie van No. 2 van dit artikel beter is dan die van art. 359 van den *Code Pénal*. Ik geef gaarne toe dat dit laatste artikel voor verbetering vatbaar is, maar zullen wij nu in deze wet één artikel uit den *Code Pénal*, dat hier niet te huis behoort, gaan verbeteren, terwijl er misschien geen enkel artikel in te vinden is, dat niet voor verbetering vatbaar zou zijn? Maar ik geloof dat dit niet het doel van deze wet is, en daarom moeten wij hier niet spreken over de misdrijven waarvan het karakter buiten deze wet ligt.”

Door den heer VAN DER DOES DE WILLEBOIS werd het volgende opgemerkt:

„Ik zou zijn voor het behoud van No. 2 van dit artikel, gewijzigd zoo als voorgesteld wordt door den heer GODEFROI en wel omdat, zoo als de heer HEEMSKERK reeds in het midden heeft gebracht, het artikel dan veel meer zal omvatten dan art. 359 van den *Code Pénal*. Ik erken dat het niet raadzaam is hier en daar een greep in den *Code Pénal* te doen; doch in de eerste plaats

pleit reeds voor de vervanging van art. 359 dat het hier eene uitbreiding is en dat er voorzien wordt in gevallen die bij dat artikel niet voorzien zijn; en in de tweede plaats wordt volgens dit ontwerp art. 358 uit den *Code Pénal* geligt en art. 360 aan de beurt gesteld; wanneer nu art. 359 er uitgenomen wordt, zal er eene paragraaf in haar geheel vervangen worden en zal er een zekere samenhang in die greep zijn.

„Vooral echter wensch ik de opmerking te maken, dat het hoofdmotief, waarom de heer PINAPPEL dit geheele nummer uit het artikel wil ligten, namelijk dat de hier voorkomende bepaling niets met de wetgeving op de begrafenissen zou te maken hebben, niet geheel en al juist is. Ik geloof dat, èn in art. 359 van den *Code Pénal*, èn in dit wetsontwerp, deze voorziening te regt geplaatst is, omdat het feit, waarop men het oog heeft, noodzakelijk moet gepaard gaan met eene overtreding van de wet op de begrafenissen in het algemeen, want het verbergen van een lijk zal toch wel niet anders kunnen geschieden dan door eene clandestine begraving, op andere wijze en plaats dan bij de wet is bepaald.”

De heer GODEFROI verklaarde thans het volgende:

„Ik blijf van gevoelen, dat de redactie van mijn amendement de voorkeur verdient boven die van het wetsontwerp, ook omdat, naar mijne opvatting, in de uitdrukking „geweldige dood” niet de gevallen begrepen zijn, waarin

de dood niet het *directe*, maar het *indirecte* gevolg van een misdrijf is. De dood kan volgen na toegebragte slagen en kwetsuren, die niet *per se* doodelijk zijn. Ook in die gevallen moet, met het oog op het doel van art. 359 van den Code Pénal, het verbergen van een lijk niet straffeloos kunnen plaats hebben. Ik kan echter in de uitdrukking „geweldige dood” die ruime strekking niet vinden, die de heer HEEMSKERK meent dat er in gelegen is. Maar ik ben door de nadere adstructie van den heer PIJNAPPEL overtuigd geworden, dat het oneindig beter is al die quaestiën die art. 359 van den Code Pénal oplevert, hier af te snijden. Ik ben het volkomen met hem eens, dat het misdrijf, hoezeer geplaatst onder de rubriek *Infractions aux lois sur les inhumations*, niet tot die rubriek behoort. Zoo kan, bedrieg ik mij niet, het lijk van iemand, die aan een geweldigen dood gestorven is, begraven worden zonder dat in eenig opzigt de bepalingen op het begraven geschonden worden en toch kan in het feit liggen het misdrijf van art. 359 van den Code Pénal. Een bewijs dat het een misdrijf is van een anderen aard dan die misdrijven, die begravingen betreffen. Het misdrijf bedoeld in art. 359 van den Code Pénal is eigenlijk eene soort van complicité aan een ander misdrijf, en daarin ligt mede het bewijs, dat het artikel niet op zijne plaats is en het karakter niet heeft van overtreding ter zake van wetten en reglementen op het begraven.

„Ik geloof, na rijpe overweging,

beter te doen, ook ten einde dit debat te vereenvoudigen, mijn amendement in te trekken, en mij met dat van den heer PIJNAPPEL te vereenigen.”

Het amendement GODEFROI hield nu op een onderwerp van beraadslaging uit te maken. De Minister besprak het bedoelde punt niet meer. De beraadslaging werd gesloten en het amendement PIJNAPPEL, strekkende om No. 2 uit het art. te doen vervallen, met 37 tegen 24 stemmen *verworpen*, en met het art. ook No. 2 onveranderd goedgekeurd.

3°. Door de intrekking van het amendement GODEFROI, strekkende om de woorden *die aan een geweldigen dood is gestorven*, te vervangen door „wiens dood het gevolg is van misdrijf of van zelfmoord”, is niet beslist of onder geweldige dood ook *casus fortuitus*, *toeval*, is begrepen. De heer GODEFROI deelde niet het gevoelen van den heer HEEMSKERK, die zoodanige ruime strekking aan de bedoelde uitdrukking toekende. Het schijnt echter dat men het laatste gevoelen heeft gedeeld en dus a fortiori ook *onwillige* manslag, waarvan de heer GODEFROI in zijne eerste rede sprak, onder de uitdrukking heeft begrepen. Zie ook de aant. VI op art. 5, bladz. 104 met de noot.

Met den heer GODEFROI schijnt evenwel te moeten worden aangenomen: „dat onder „geweldige dood” niet de gevallen begrepen kunnen zijn waarin de dood niet het *directe*, maar het *indirecte* gevolg van een misdrijf is. De dood kan volgen na toegebragte

slagen en kwetsuren, die niet *per se* doodlijk zijn."

Door de redactie GODEFROI zouden die gevallen mede onder het art. zijn gebragt, hetgeen de tegenwoordige redactie niet toelaat.

4°. De vraag, waarvan mede reeds bij art. 5 t. a. p. melding was, of zelfmoord *misdrif* is of niet, is door de intrekking van het amendement GODEFROI evenzoo onbeslist gebleven. Volgens het amendement van dien geleerde zou zelfmoord *geen* misdrif zijn. 1) Ook onze algemeene strafwet beschouwt zelfmoord niet als misdrif evenmin als de poging daartoe of de medeplichtigheid daaraan, en straft dus in geen dezer gevallen. Men heeft zich derhalve daaraan te houden.

Voor de toepassing van art. 43 onzer begrafeniswet heeft men overigens genoeg te weten dat zelfmoord onder geweldigen dood is begrepen (zie onder 1°).

5°. Bij No. 2 zie men voorts de aant. III op bladz. 139.

V. Ten opzichte van No. 3 van art. 43 zie men de aant. op art. 5 bladz. 105 onder XII.

VI. Omtrent No. 4 wordt in het V. V. 66/7 gezegd:

Het wegnemen van een lijk uit eene begraafplaats is schending van

graven en No. 4 kan dus geacht worden in No. 5 begrepen te zijn. Misschien echter ware het beter No. 4 te behouden, maar dan achter *begraafplaats* ook *lijkenhuis* te voegen.

De Regering beantwoordde de opmerking door in No. 4 bij te voegen: *of een lijkenhuis*.

Ik voeg hier bij dat in schending van graven volgens het Regeringsantwoord op bladz. 153 onder X 2° opgegeven, baldadigheid ligt opgesloten, en evenals in het geval van No. 1, van opgraving zonder verlof, naar hetzelfde gevoelen ook in het geval van No. 4, van wegneming van een lijk, alleen de materiële daad zal behoeven bewezen te worden.

VII. 1°. Het in No. 5 o. a. strafbaar gestelde schenden van graven — aldus wordt in het V. V. 66/7 gezegd — wordt ligter gestraft dan bij art. 360 van het Wetboek van Strafrecht. 2) De bij art. 41 (zie de aant. op den aanhef van dat art. bladz. 407 onder III) gemaakte aanmerking is dus ook hier toepasselijk.

Het antwoord der Regering was:

„Het maximum der hier gestelde gevangenisstraf tegen het schenden van graven is gelijk aan art. 360 Wetboek van Strafrecht. Alleen

1) Anders Mr. O. Q. VAN SWINDEREN, in *Themis*, 1869. 2e stuk, alwaar de litteratuur en geschiedenis van het vraagpunt zijn behandeld. Zie een tegenschrift van Mr. H. VAN MANEN, *ibid.*, 4e stuk, en door eerstgenoemden schrijver beantwoord in het Tijdschrift voor het Nederl. Regt, 1870 dl. 3 stuk I bladz. 67 en v.

2) Art. 360 van het Wetboek van Strafrecht luidde:

„Met gevangenzetting van drie maanden tot een jaar en van zestien tot twee honderd franken geldboete, zal gestraft worden, al wie zich schuldig gemaakt zal hebben aan schending van graven of bewaarplaatsen; onverminderd de straffen op de misdaden en wanbedrijven, die hiermede gepaard mogten zijn.”

Art. 44. Op de misdrijven strafbaar gesteld bij art. 40 tot 43, zijn art. 463 van het Strafwetboek en art. 20 der wet van 29 Junij 1854 (*Staatsblad* No. 102) toepasselijk. (i)

ten aanzien van het minimum bestaat een klein verschil."

2°. Zie bij No. 5 ook de vorige aant. VI en de aant. op art. 51.

VIII. Ten aanzien van No. 6 vergelijkte men art. 10, en de aant. aldaar bladz. 139 onder VI.

IX. Ten aanzien van No. 7 wordt verwezen naar de aant. op art. 1 bladz. 49 vv. onder VIII.

(i) I. Zie bij dit art. bladz. 24 in de noot. Zie mede de aant. op art. 39.

II. Art. 463 van het Strafwetboek luidt als volgt:

"In al de gevallen, waarin de straf van gevangenis bij dit wetboek gesteld wordt, worden de regtbanken gemagtigd om, bijaldien het veroorzaakte nadeel geen vijf en twintig franken te boven gaat en bijaldien de omstandigheden het wanbedrijf schijnen te verkleinen, de gevangenis zelfs tot beneden de zes dagen en de boete zelfs tot beneden de zestien franken te verminderen. Zij zullen ook de eene of de andere dezer straffen afzonderlijk mogen wijzigen, zonder dat zij in eenig geval beneden de bloote politiestrafpen mag zijn."

Art. 20 der wet van 29 Junij 1854 (*Staatsblad* No. 102) luidt als volgt:

"Het art. 463 van het Wetboek van Strafrecht kan worden toegepast ook dan wanneer de toegebragte

schade de 25 francs te boven gaat, of tegen het wanbedrijf in het Strafwetboek slechts enkele geldboete is bedreigd.

"Het is toepasselijk in de gevallen van artt. 5, 6, 10, 11, 12, 14, 15, 16, 17, 18 en 19 dezer wet.

"Het is mede toepasselijk bij eerste of latere overtredingen van politie, in het Wetboek van Strafrecht voorzien, met die uitbreiding, dat de toepassing der daartegen bedreigde gevangenisstraf in geen geval meer verplichtend is."

III. Bij de beraadslaging zeide de heer VAN DER DOES DE WILLEBOIS het volgende:

Uit de plaatsing van de voorzetting van art. 44 maak ik op, dat de verzachtende omstandigheden ook bedoeld worden toepasselijk te zijn op art. 43. Wanneer de Minister het niet noodig acht dat meer bepaald uit te drukken, en art. 44 in dezen zin te verduidelijken, door te zeggen *tot en met* 43, dan zou ik het althans wenschelijk achten dat de Minister zich bepaald verklaarde, en dat op die wijze voor de interpretatie van art. 44 een officiële grondslag werd gelegd.

De Minister antwoordde:

"Het is werkelijk de bedoeling, dat de verzachtende omstandigheden ook toepasselijk zijn op art. 43."

Overgangsbepalingen.

Art. 45. De thans aanwezige begraafplaatsen, mits op een afstand van 35 meters van eene bebouwde kom gelegen en overigens aan de vereischten dezer wet voldoende, kunnen blijven bestaan.

Geschillen over de toepassing van het eerste lid van dit artikel worden beslist door Gedeputeerde Staten. Van hunne uitspraak is binnen eene maand hooger beroep bij Ons toegelaten. (j)

IV. Ten aanzien der toepasselijkheid van art. 11 der aangehaalde wet van 1854, zie men de aant. op art. 39 bladz. 401 onder V.

(j) I. De zamenhang van de voorschriften, omtrent de *thans bestaande* begraafplaatsen in de artt. 45, 46 en 47 vervat, vordert dat hier ter plaatse worden opgegeven de onderscheidene wijzigingen welke die voorschriften van het eerste ontwerp af hebben ondergaan.

In de aant. op art. 16 bladz. 205 vv. onder I en II werd reeds medegedeeld dat het ontw. 55/6 ten opzichte van den toen voorgeschreven afstand der begraafplaatsen van de bebouwde kom der gemeente, namelijk van 35 el, bij een art. 15 eene uitzonderingsbepaling bevatte voor de bestaande begraafplaatsen dienende voor eene bevolking van niet meer dan duizend zielen, mits zij overigens aan de vereischten dezer wet voldeden.

De overgangsbepalingen in dat

ontwerp bevatten de volgende twee artikelen:

„Art. 38. Binnen vijf jaren na de afkondiging dezer wet worden alle, zoo bijzondere als algemeene thans bestaande begraafplaatsen, met uitzondering van die in art. 15 bedoeld, ingerigt overeenkomstig de artt. 14 en 16 tot 18. 1)

„Bij gebreke hiervan worden zij na dien tijd gesloten.

„Hun die op eene aldus geslotene begraafplaats het uitsluitend regt bezaten om lijken in een bepaald graf te doen begraven, wordt gelegenheid gegeven, dit regt op de nieuwe begraafplaats te verkrijgen.

„De daarvoor noodige ruimte wordt kosteloos afgestaan.”

„Art. 39. In gemeenten, waar nog geene overeenkomstig deze wet aangelegde algemeene begraafplaats bestaat, is het begraven ter plaatse, waar het tot dusver gebruikelijk was, gedurende den in het vorig artikel gemelden tijd geoorloofd.”

Bij het ontw. 58/9 werd de bepaling van art. 15 voor de bevol-

1) Voor de artt. 14 en 16 tot 18 leze men thans artt. 16 en 17 tot 19.

kingen van niet meer dan duizend zielen weggelaten, en kwam in de overgangsbepalingen een art. 37 in de plaats, dat voor alle gemeenten, zonder onderscheid van bevolking, deze voorziening bevatte:

„Art. 37. De thans aanwezige begraafplaatsen, mits op een afstand van 35 el van de bebouwde kom gelegen en overigens aan de vereischten dezer wet voldoende, kunnen blijven bestaan.”

Art. 38, eerste lid werd alsnu veranderd als volgt:

„Binnen vijf jaren na de afkondiging dezer wet worden alle, zoo bijzondere als algemeene, thans bestaande begraafplaatsen, welke niet op den in het vorig artikel bepaalden afstand der bebouwde kom liggen, of niet aan artt. 16 en 17 1) voldoen, overeenkomstig de voorschriften dezer wet ingegrift.”

De aanhaling van artt. 14 en 18 (nu artt. 16 en 19) was dus weggelaten.

Het tweede, derde en vierde lid van dat art. bleven onveranderd.

Eene nieuwe uitzonderingsbepaling werd bovendien bijgevoegd van den volgenden inhoud:

„Art. 39. Ingeval van noodzakelijkheid kan door Ons het behouden van thans bestaande begraafplaatsen, welke niet op den in art. 37 bepaalden afstand der bebouwde kom liggen, worden vergund, indien daaruit naar het oordeel van bevoegde geneeskundigen geen nadeel voor de openbare gezondheid te vreezen is.”

Het vroegere art. 39 werd art. 40, luidende alsnu:

„In gemeenten, waar nog geene met de bepalingen dezer wet overeenkomende algemeene begraafplaats bestaat, is het begraven ter plaatse, waar het tot dusver gebruikelijk was, gedurende den in art. 38 gemelden tijd geoorloofd.”

Bij de N. v. W. 58/9 werd in het tweede lid van art. 38 achter het woord *zij* ingelascht: *terstond*.

In art. 39 werden de woorden: *Ingeval van noodzakelijkheid kan*, weggelaten en de aanhef aldus veranderd: *Door Ons kan, in het belang eener gemeente, het behouden der thans aldaar bestaande begraafplaatsen, enz.*

Bij het ontw. 66/7 kwamen in de plaats van artt. 37, 38 en 39, de artt. 46, 47 en 48, en ondergingen de navolgende wijzigingen, terwijl de vroegere bepaling van art. 40 verviel:

In art. 37, thans art. 46 geworden (later art. 45), werd „de bebouwde kom” veranderd in: „eene bebouwde kom,” en een tweede lid bijgevoegd, luidende:

„Geschillen over de toepassing van het eerste lid van dit artikel worden beslist door Gedeputeerde Staten. Van hunne uitspraak is binnen eene maand hooger beroep bij Ons toegelaten.”

In het eerste lid van art. 38, nu art. 47 geworden (en later gebleven), werd eveneens „eener bebouwde kom” voor „der bebouwde kom” gelezen. De aanha-

1) Thans artt. 17 en 18.

ling van artt. 16 en 17 werd: artt. 17 en 18.

Het tweede lid kwam te luiden:

„Bij gebreke hiervan worden zij krachtens besluit van Gedeputeerde Staten door den burgemeester gesloten.”

De derde en vierde alinea's, betreffende de regten van hen die op een gesloten begraafplaats een eigen graf hadden, werden weggelaten.

Art. 39, nu art. 48 (later gewijzigd art. 46), kwam te luiden als volgt:

„Door Ons kan, in het belang eener burgerlijke of kerkelijke gemeente, het behouden der thans bestaande begraafplaatsen, welke niet op den in art. 46 (later 45) bepaalden afstand van eene bebouwde kom liggen, worden vergund, nadat de geneeskundige inspecteur, of wie hem vervangt, gehoord is over de vraag, of daaruit nadeel voor de openbare gezondheid te vreezen is.”

Bij het ontw. 67 8 I werd in dit laatste art. voor *of wie hem vervangt*, gelezen: *of adjunct-inspecteur*.

Deze woorden werden bij de N. v. W. 68/9 weggelaten, en voorts in plaats van *openbare gezondheid* gelezen: *volksgezondheid*.

In art. 47 eerste lid werd: „eener bebouwde kom” veranderd in: „van eene bebouwde kom.”

Bij de beraadslaging over art. 46 (later 45), werd door den heer VAN BEYMA THOE KINGMA voorgesteld, om de woorden: *en overigens aan de vereischten der wet voldoende*, te doen vervallen.

Het amendement werd met 45 tegen 14 stemmen *veroorpen*.

De beraadslaging over de artt. 47 en 48 (later gewijzigd, artt. 47 en 46) werd gelijktijdig geopend, doch deze in omgekeerde orde voorlezen. Duidelijkheidshalve herhaal ik hier den inhoud dier artt. 48 en 47 zooals ze nu in behandeling kwamen:

„Art. 48. Door Ons kan, in het belang eener burgerlijke of kerkelijke gemeente, het behoud der thans bestaande begraafplaatsen, welke niet op den in art. 46 (later 45) bepaalden afstand van eene bebouwde kom liggen, worden vergund, nadat de geneeskundige inspecteur gehoord is over de vraag, of daaruit nadeel voor de volksgezondheid te vreezen is.”

„Art. 47. Binnen vijf jaren na de afkondiging dezer wet worden alle, zoo bijzondere als algemeene, thans bestaande begraafplaatsen, welke niet op den in het vorig artikel bepaalden afstand van eene bebouwde kom liggen, of niet aan artt. 17 en 18 voldoen, overeenkomstig de voorschriften dezer wet ingerigt.

„Bij gebreke hiervan worden zij krachtens besluit van Gedeputeerde Staten door den burgemeester gesloten.”

Op deze beide artikelen werden door den heer VAN DER MAESEN DE SOMBREFF de volgende wijzigingen voorgesteld:

„Uit art. 47 te laten wegvallen de woorden: „niet op den in het vorig artikel bepaalden afstand van eene bebouwde kom liggen, of.””

„Art. 48 aldus te lezen:

„De thans bestaande begraafplaatsen, welke niet op den in art. 46 (later 45) bepaalden afstand van eene bebouwde kom liggen, worden, zoo zij schadelijk zijn voor de volksgezondheid, na ingewonnen advies van den geneeskundigen inspecteur, krachtens een besluit van Gedeputeerde Staten door den burgemeester gesloten.

„Van dergelijk besluit is binnen ééne maand beroep bij Ons toegelaten.”

Door den voorsteller werden nog de volgende veranderingen in zijn amendement op art. 48 gebragt:

in de eerste zinsnede, aan het einde, het woord „een” te laten wegvallen, en alzoo te lezen: „krachtens besluit van Gedeputeerde Staten door den burgemeester gesloten”, en

in de tweede zinsnede het woord „dergelijk” te vervangen door „dat” en dus te lezen:

„Van dat besluit is binnen ééne maand beroep bij Ons toegelaten.”

Gedurende de beraadslaging werd door de Regering voorgesteld, om bij aanneming van het amendement de volgorde van de artt. 47 en 48 om te keeren en art. 48 voorop te zetten, omdat art. 46 (later 45) den regel stelde, waarop art. 47 (later 46) eene uitzondering zou maken.

Het amendement van het genoemde lid, om art. 48 te lezen zooals werd opgegeven, werd aangenomen met 51 tegen 12 stemmen en het gewijzigde art. zonder hoofdelijke stemming goedgekeurd.

Door de Regering werd nu het voorstel gedaan om art. 47 in dier voege te lezen, dat vooreerst—

gelijk reeds door den heer VAN DER MAESEN was voorgesteld, — daaruit zouden komen te vervallen de woorden: *niet op den in het vorig artikel bepaalden afstand van eene bebouwde kom liggen of*, en dat ten andere voor: *niet aan artt. 17 en 18 voldoen* in de plaats werd gesteld: „niet aan art. 18 en voor zoo verre de algemeene begraafplaatsen betreft, niet aan art. 17 voldoen.”

Art. 47 (oud) werd nu art. 48 terwijl art. 48 (oud) werd art. 47. Het gewijzigde art. 47 (oud), thans art. 48 geworden, werd zonder hoofdelijke stemming goedgekeurd.

De volgorde der artt. 46, 47 en 48 werd later tengevolge der verwerping van art. 38 van het Regeringsontwerp veranderd, zoodat ze nu werden 45, 46 en 47.

II. Ik ga thans over tot de verdere behandeling van ons art. 45.

10. Zooals onder I werd opgegeven, behelste het ontw. 55/6 in een art. 15 eene dispensatie van den voorgeschreven afstand van de bebouwde kom (namelijk van 35 el) ten behoeve der bestaande begraafplaatsen welke voor eene bevolking van niet meer dan duizend zielen dienden, mits zij overigens aan de vereischten dezer wet voldeden.

De toelichting dezer bepaling werd medegedeeld in de aant. op art. 16, bladz. 205 v. onder II.

De overgangsbepalingen van het ontw. werden overigens, behalve een, nu vervallen art. 39 (later 40), niet afzonderlijk toegelicht.

20. Bij het ontw. 58/9 kwam de bedoelde dispensatie te vervallen

len en kwam bij een art. 37 het tegenwoordige eerste lid van art. 45 er voor in de plaats.

Terwijl nu art. 16 voor de nieuw aan te leggen begraafplaatsen een afstand van een bebouwde kom voorschreef van 100 (later 50) meters, handhaaft art. 45 sedert, zonder onderscheid van bevolking, de thans aanwezige begraafplaatsen mits zij op een afstand van 35 meters van eene bebouwde kom zijn gelegen en overigens aan de vereischten dezer wet voldoen.

Tot toelichting van het nieuwe art. 37, het tegenwoordige eerste lid van art. 45, alsmede tot opheldering van het verdwijnen der dispensatie voor bevolkingen van niet meer dan 1000 zielen, zeide de Regering in hare M. v. T. 58/9 het volgende:

„Hoe nuttig het voorschrift van art. 16 (omtrent den voorgeschreven afstand van eene bebouwde kom) te achten zij, heeft de Regering echter geene vrijheid gevonden, het ook op de bestaande begraafplaatsen toe te passen. Het zou vele gemeenten in de noodzakelijkheid brengen, hare begraafplaatsen, die overeenkomstig de toen gegeven voorschriften en met aanwending van veel kosten waren ingerigt, te sluiten en door andere te vervangen. Zij heeft daarom gemeend, dat voorschrift alleen voor de nieuwe, niet voor de bestaande begraafplaatsen te laten werken.

„Bij de wederinvoering van het decreet in 1827 is ten aanzien van den afstand, waarop elke be-

graafplaats van de bebouwde kom der gemeente moet liggen, eene uitzondering ten behoeve van gemeenten van eene mindere bevolking dan 1000 zielen toegelaten. Later is dit uitgestrekt tot begraafplaatsen, uitsluitend bestemd voor dorpen of afdeelingen van gemeenten, welke eene mindere bevolking dan 1000 zielen tellen, hoewel de gemeente, waartoe zij behooren, een grooter zielental bevat. Voor deze uitzondering bestaat echter geen voldoende grond. Is het begraven in de onmiddellijke nabijheid der bebouwde kom voor de gezondheid nadeelig, dit nadeel zal zich in kleine gemeenten bij gewone tijden welligt in minderen graad, doch bij buitengewone sterfte tengevolge van besmettelijke ziekten in gelijke mate openbaren. Daarenboven zal bij vermeerdering van bevolking niet terstond een ander terrein buiten de gemeente voor het begraven van lijken kunnen worden aangewezen, en zal derhalve de uitzondering op den regel ook in gemeenten van eene bevolking boven de 1000 zielen ligt kunnen bestaan. Het schijnt daarom noodzakelijk dat hetgeen vroeger slechts voorloopig is ingewilligd, niet langer worde toegestaan, en het begraven binnen den afstand van 35 ellen van de bebouwde kom der gemeenten overal worde verboden. Het bezwaar, hieruit voor de gemeenten voortvloeiende, wordt verminderd door art. 38 (nu art. 47) van het ontwerp, hetwelk tot het inrigten der begraafplaatsen, overeenkomstig deze voorschriften, een termijn van vij-

jaren stelt, 1) en door het tweede (nu 3de) lid van art. 13, hetwelk de gelegenheid opent om voor twee of meer gemeenten eene gezamenlijke begraafplaats aan te leggen."

3°. De verandering, in het ontwerp 58/9 gebragt, bleef echter van de zijde der Kamer niet onbesproken. Het aangevoerde bij de algemeene beschouwingen en op art. 16 is reeds in de aant. op art. 16, bladz. 206 vv. onder 3° medegedeeld, terwijl op het art. 37 (nu 45) zelf is vermeld, dat verscheidene leden hier op nieuw het denkbeeld voorstonden, om in kleine kerkdorpen de thans aanwezige begraafplaatsen, op minder dan 35 ellen van de bebouwde kom gelegen, te laten bestaan, en dus den aandrang herhaalden om in de wet een soortgelijk artikel in te lasschen als art 15 van het vorig ontwerp.

De Regering evenwel handhaafde haar ontwerp. Haar antwoord op de algemeene beschouwingen en op het art. zelf is opgegeven op bladz. 208 vv.

Bij het V. V. 59/60 kwam de Kamer op het voorschrift omtrent den afstand van de kom terug; zie bladz. 211 onder 4°.

4°. In het ontw. 66/7 werd de afstand voor nieuwe begraafplaatsen van 100 meter gebragt op 50 meter; zie bladz. 211 v. onder 5°. Het behield bij de overgangsbepaling van art. 37 (nu 46 geworden, later 45) voor de

bestaande begraafplaatsen een afstand van 35 meters, en voegde er het tegenwoordige tweede lid, betreffende de beslissing van geschillen, bij.

In de bezwaren tegen den voor de bestaande begraafplaatsen gevorderden afstand van 35 meters van eene bebouwde kom is thans voorzien door het aangenomen amendement VAN DER MAESEN, strekkende om art. 48 (nu 46) te lezen zooals het thans luidt. Zie verder daarover de aant. op art. 46.

III. 1°. Bij de beraadslaging over art. 45 werd door den heer VAN BEYMA THOE KINGMA een amendement voorgesteld.

"Wanneer — zeide hij — in dit artikel blijven de woorden: "en overigens aan de vereischten dezer wet voldoende," dan heb ik tegen dat artikel, en ook tegen de gansche wet veel bezwaar.

"De thans aanwezige begraafplaatsen," aldus vangt het artikel aan, "mits op een afstand van 35 meter van eene bebouwde kom gelegen" kunnen blijven bestaan. Wanneer die begraafplaatsen nu nog "overigens aan de vereischten dezer wet" moeten voldoen, dan is dit zóó bezwarend, dat deze bepaling voor vele bestaande begraafplaatsen als niet geschreven kan beschouwd worden.

"Vele begraafplaatsen zullen niet kunnen voldoen aan het voorschrift van art. 19.

"De ligging van de graven zal

1) Dit is nu veranderd. Bij de beraadslaging is uit art. 47 de termijnbepaling geligt voor de begraafplaatsen die niet op den bepaalden afstand gelegen waren en is ze alleen gebleven voor de uitgestrektheid en de afsluiting der begraafplaatsen. Zie voor de eerstbedoelde begraafplaatsen thans art. 48.

niet voldoen aan het voorschrift van art. 22. De heer WESTERHOFF heeft er reeds gisteren op gewezen. Hij heeft verklaard dat op vele begraafplaatsen, vooral in het noorden, de afstand tusschen de graven geen 3 palm is, zoo als art. 22 voorschrijft. 1)

„Ik heb hier hoofdzakelijk op het oog de algemeene burgerlijke begraafplaatsen die op dit oogenblik bestaan. Wanneer men daarop art. 19 toepasselijk maakt, dan zie ik daarin groot bezwaar, omdat men eene geheele revolutie zal brengen in de ligging der lijken. In het noorden kent men over het algemeen geen verschillende begraafplaatsen voor Protestanten en Katholijken. Daar zijn de lijken van personen, die tot verschillende gezindheden behoorden, door en naast elkander geplaatst. Ik geloof dat het op vele plaatsen hoogst moeilijk zal zijn aan het voorschrift van art. 19 te voldoen en de algemeene begraafplaatsen zoo in te rigten dat aan elke kerkelijke gemeente een afzonderlijk gedeelte wordt aangewezen. Het zal de ingezetenen ook niet behagen, want nu hebben velen op de algemeene begraafplaatsen eigen graven.

„Ik wensch dus dat de bestaande toestand blijft gehandhaafd. Verlangt men een afstand van 35 el van de bebouwde kom der gemeente, daartegen zie ik geen bezwaar, want in den laatsten tijd zijn, vooral wat de steden betreft, de begraafplaatsen op genoegzamen

afstand van de bebouwde gemeente aangelegd, maar ik heb bezwaar tegen de woorden: *„en overigens aan de vereischten dezer wet voldoende;”* omdat ik overtuigd ben dat vele der bestaande begraafplaatsen niet aan de vereischten dezer wet zullen voldoen. Ik stel dus als amendement voor de zoo even genoemde woorden te doen wegvallen.”

De Minister liet zich over het amendement aldus uit:

„Wat het voorstel van den heer BEYMA betreft, ik geloof dat het voorschrift der wet ten opzichte der algemeene begraafplaatsen geen bezwaar kan opleveren, want het decreet van Prairial schreef in dat opzigt ongeveer voor wat hier wordt verlangd.

„De geachte afgevaardigde spreekt van de begraafplaatsen in Friesland en haalt art. 19 aan; maar dit artikel zegt eenvoudig dat op verlangen der kerkelijke gemeente de scheiding kan plaats hebben, en mogt zij die niet verlangen dan is er natuurlijk geen sprake van die scheiding.

„De afstand der graven volgens art. 22 kan niet geacht worden tot de inrigting der begraafplaats te behooren. Liggen de graven digter bijeen dan 3 palm, dan kan dit geen aanleiding geven om al de lijken op te graven en op nieuw te doen begraven. Daarenboven is reeds in het decreet van Prairial de afstand tot een minimum van 3 palm aangegeven, zoodat ik geloof dat op de meeste

1) Zie de aant. op art. 22, bladz. 300 v. onder 2o.

begraafplaatsen de toestand van art. 22 aanwezig is. Het amendement van den heer VAN BEYMA THOE KINGMA zou ik dus niet aannemelijk achten."

De heer DE BOSCH KEMPER had mede bezwaren tegen art. 45. "Ik hoop zeer — zeide hij — dat onze langdurige beraadslaging moge strekken tot de aanneming van deze wet. Maar ik moet toch erkennen dat ik door de aanneming van dit artikel zeer groote bezwaren voorzie. De toestand op vele dorpen is toch dat juist de begraafplaats gelegen is binnen de kom van de gemeente, dat is de plaats waar de meeste huizen staan. Inzonderheid in het noorden van ons land en in de zeeplaatsen zijn de begraafplaatsen aangelegd rondom de kerkgebouwen en daarom zijn de huizen gebouwd. Nu vind ik het zeer juist dat wanneer wij eene nieuwe wet maken, er gezegd wordt: er zullen geene begraafplaatsen aangelegd worden dan buiten de kom der gemeente, maar men moet toch bij de overgangsbepalingen wel acht geven op de bestaande toestanden. Nu komt het mij voor dat die begraafplaatsen welke in de kom der gemeente liggen alleen dan moeten gesloten worden wanneer zij bepaald nadeel voor de gezondheid opleveren. Ik stel mij voor dat er verscheidene begraafplaatsen zijn, bij voorbeeld op zeedorpen, die zoodanig gelegen zijn dat de wind er voortdurend over waaijen kan. Een soortgelijken toestand zal men in onderscheidene dorpen vinden, waar de

begraafplaats eenigzins hooger is gelegen en waarin de woningen van elkander verwijderd zijn. Zonder zelf een amendement voor te stellen geef ik toch in overweging, of niet eene bepaling zou kunnen worden vastgesteld dat de thans aanwezige begraafplaatsen, mits zoodanig gelegen dat zij geacht worden de gezondheid niet te benadeelen en overigens aan de eischen voldoen, kunnen blijven bestaan, dan werd er eene overgangsbepaling gemaakt die zeer zou kunnen strekken om de wet te gemakkelijker in te voeren.

"Wij moeten allen wenschen dat deze wet tot stand kome; het is een onderwerp dat reeds zoo lang hangende is geweest: maar wij moeten tevens wenschen, dat zij zoo gemakkelijk mogelijk is in te voeren."

De heer VAN BEYMA beantwoordde de opmerkingen van den Minister. Hij zeide: "De Minister heeft verklaard dat al bestond de bij de wet bepaalde afstand tusschen de graven niet, daarom de begraafplaats wel niet zou behoeven te worden veranderd. Ik ben daaromtrent niet gerust, want deze zaak betreft zoowel de burgerlijke als de kerkelijke begraafplaatsen, en bij deze laatste zal het welligt het meest te pas komen. Al verzekert mij de Minister dat daaromtrent geen moeilijkheid zal ontstaan, omdat deze zaak niets gemeens heeft met de inrigting der begraafplaatsen waarover art. 22 handelt, wie waarborgt mij dat zijn opvolger daarover ook zóó zal denken? Ik kan dus geen

genoegen nemen met deze transitioire bepaling zoo als zij nu bestaat. Neen, het wijzen op eene vigerende wet, die niet altijd is nageleefd, het decreet van Prairial an XII, kan niet aangaan. Hier bestaat een oude vaderlandsche toestand en nu moet geen grooter bezwaar aan de ingezetenen worden opgelegd dan de toestand medebrengt: daartoe strekke eene transitioire bepaling."

De Minister gaf het volgende te kennen:

"Mijnheer de Voorzitter, hetgeen de heer DE BOSCH KEMPER verlangt, komt voor in art. 48 (later gewijzigd 46), waarin staat, dat, nadat de geneeskundige inspecteur is gehoord over de vraag, of er nadeel voor de openbare volksgezondheid te vreezen is, door den Koning kan worden vergund, de begraafplaats binnen den afstand van 35 el van eene bebouwde kom te behouden. Door deze transitioire bepaling van art. 48 is het bezwaar van dien geachten spreker mijns inziens geheel weggenomen.

"Wat het bezwaar van den heer VAN BEYMA THOE KINGMA betreft, ik geloof niet, dat hij den afstand tusschen de graven heeft nagemeten. Wanneer hij dat gedaan had, dan zou hem gebleken zijn, dat werkelijk die afstand van 3—5 palmen tusschen de graven bestaat; de begraafplaatsen zijn ingerigt volgens de wet, want het decreet van Prairial zegt: "Les fosses seront distantes les unes des autres de trois à quatre décimètres sur les cotés, et de trois à cinq décimètres à la tête

et aux pieds." Het is mogelijk, dat men in Friesland de wet niet nagekomen heeft, maar had men dit gedaan, dan zou die afstand ook bestaan."

Het amendement VAN BEYMA, in stemming gebragt, werd met 45 tegen 14 stemmen *verworpen*.

2°. De thans aanwezige begraafplaatsen moeten alzoo volgens art. 45, dat onveranderd werd goedgekeurd, aan de vereischten dezer wet voldoen. Daartoe behoort dan ook de afscheiding der algemeene begraafplaatsen overeenkomstig art. 19 (zie de aant. aldaar, bladz. 280 v. onder VIII), en de voldoening aan de voorschriften van art. 22 (zie de aant. aldaar, bladz. 301 onder IV, alsmede de aant. op art. 46, bladz. 446 onder 8°.)

3°. Men zie bij dit art. ook de aant. op art. 23, bladz. 307 onder VI en op art. 24, bladz. 311 onder VIII, waarbij die artt. evenzeer op de bestaande begraafplaatsen toepasselijk zijn geacht. Hetzelfde geldt art. 25 en in het algemeen die bepalingen waaromtrent de overgangsbepalingen voor de bestaande begraafplaatsen geen bijzondere voorzieningen bevatten.

4°. Te dezer plaatse meen ik te moeten mededeelen eene missive van den Minister van Binnenlandsche Zaken van 5 Junij 1869, N°. 212, houdende uitnoodiging behalve tot herziening der verordeningen en regten, ook tot onderzoek in hoever reeds aan de bepalingen der wet ten aanzien der begraafplaatsen was voldaan.

Deze missive luidtalsvolgt:

„Bij de wet van 10 April 1869 (Staatsblad No. 65) zijn nieuwe bepalingen vastgesteld betrekkelijk het begraven van lijken, de begraafplaatsen en de begrafenisregten. Ingevolge art. 49 dier wet moeten vóór den 1sten Januarij 1870 alle voor het begraven op de algemeene begraafplaatsen geheven regten overeenkomstig de bepalingen der nieuwe wet herzien en aan 's Konings goedkeuring onderworpen, en ingevolge art. 50 alinea 2 moeten de plaatselijke verordeningen omtrent het begraven en de begraafplaatsen mede vóór 1° Januarij herzien worden. Ik verzoek u de aandacht der gemeentebesturen hierop te vestigen en hen uit te noodigen tijdig tot de gevorderde herzieningen over te gaan, wat betreft de bedoelde regten met inachtneming der bepalingen van § 3 alsmede van de artt. 20 en 21 der wet, en wat de verordeningen op het begraven en de begraafplaatsen aangaat met in achtneming der bepalingen van de artt. 7, 8, 21 en 28, waarbij ook zoo noodig op de toepassing van art. 29 gelet zal moeten worden.

„Ten einde de behoorlijke uitvoering der wet te verzekeren, zal ook moeten worden onderzocht, in hoeverre wat de begraafplaatsen betreft door de gemeentebesturen maatregelen te nemen zullen zijn ter voldoening aan de bepalingen der wet.

„Ik verzoek u alzoo na te gaan en mij zonder te lang verwijl mede te deelen :

1°. in hoeverre wat elke gemeente uwer provincie betreft reeds voldaan

is aan de bepaling, dat zij ten minste ééne algemeene begraafplaats, onder het beheer van het gemeentebestuur staande, moet hebben, hetzij voor zich alleen hetzij met eene andere gemeente of andere gemeenten gemeenschappelijk ;

2°. in hoever de bestaande begraafplaatsen, zoo bijzondere als algemeene, in iedere gemeente op den in art. 45 bepaalden afstand van eene bebouwde kom der gemeente verwijderd zijn ;

3°. of er begraafplaatsen zijn die in strijd met het slot van art. 16 der wet toegangen of ingangen van een graf of grafkelder in eene kerk of ander gesloten gebouw hebben ;

4°. of de algemeene begraafplaatsen de bij art. 17 der wet bevolen uitgestrektheid hebben, waarbij in acht te nemen zal zijn, dat de graven op den bij art. 22 voorgeschreven afstand van elkander verwijderd behooren te zijn en dat hierbij niet in aanmerking kan komen de voor eigen graven afgezonderde ruimte, maar daar tegenover ook niet gelet behoeft te worden op het getal lijken, dat jaarlijks in eigen graven begraven wordt ;

5°. in hoeverre de begraafplaatsen overeenkomstig art. 18 der wet afgesloten zijn ; en

6°. welke begraafplaatsen, niet op den in art. 45 bepaalden afstand van de bebouwde kom der gemeente gelegen, na ingewonnen advies van den geneeskundigen inspeeteur, door u als schadelijk voor de volksgezondheid beschouwd worden.”

Art. 46. De thans bestaande begraafplaatsen, welke niet op den in art. 45 bepaalden afstand van eene bebouwde kom liggen, worden, zoo zij schadelijk zijn voor de volksgezondheid, na ingewonnen advies van den geneeskundigen inspecteur, krachtens besluit van Gedeputeerde Staten door den burgemeester gesloten.

Van dat besluit is binnen ééne maand beroep bij Ons toegelaten. (k)

5°. Ten aanzien der bezwaren tegen het art. ingebracht door den heer DE BOSCH KEMPER, wegens den voor de begraafplaatsen gevorderden afstand van eene bebouwde kom, zie men thans art. 46 en de aant. aldaar.

IV. 10. Een ander punt, dat bij de beraadslaging over art. 45 werd behandeld, betrof de vraag wat moest worden verstaan onder de uitdrukking „bebouwde kom.”

Het daarover verhandelde is reeds medegedeeld in de aant. op art. 16, bladz. 213—217 onder III, waarheen alzoo wordt verwezen.

2°. In plaats van „de bebouwde kom” werd sedert het ontw. 66/7 gelezen: „eene bebouwde kom,” evenals in artt. 15 en 16 van elke bebouwde kom wordt gesproken, omdat eene gemeente meer dan ééne kom kan hebben (verg. de aant. op art. 15 bladz. 202 onder V.)

V. 1°. Ingevolge het tweede lid van art. 45 worden de geschillen over de toepassing van het eerste lid behoudens hooger beroep beslist door Gedeputeerde Staten.

Aangzien ten opzichte van begraafplaatsen die op den verboden afstand van eene bebouwde kom

liggen, art. 46 en ten opzichte van die welke geen voldoende uitgestrektheid of afsluiting bezitten art. 47 voorziet, zal de beslissing, die volgens art. 45 te nemen is, hoofdzakelijk loopen over de vraag of de begraafplaatsen overigens aan de vereischten dezer wet, b.v. aan artt. 19, 22 enz. voldoen.

Over de vraag, hoe de uitvoering van art. 45 verder verzekerd is, vergelijkte men de aant. op art. 16, bladz. 218 onder VII.

2°. Ten aanzien van het bij het tweede lid opengestelde hooger beroep van de uitspraak van Gedeputeerde Staten, zie men de aant. op art. 14, bladz. 194 onder V, en bladz. 195 v. onder X en XI.

VI. Bij art. 41 No. 10 is strafbaar gesteld het begraven op eene gesloten begraafplaats en bij No. 11 van dat art. het gebruik maken van zoodanige begraafplaats, in strijd met art. 25.

Deze bepalingen gelden ook ten aanzien der bestaande begraafplaatsen, en zijn alzoo toepasselijk wanneer krachtens art. 45 sluiting mogt hebben plaats gehad.

(k) I. Het tegenwoordige art.

46 is een amendement van den heer VAN DER MAESEN en kwam in de plaats van art. 48 van het laatste Regeringsontwerp, waarvan de inhoud, met dien der vroegere voordragten, reeds is opgegeven in de aant. op art. 45 onder I bladz 422 vv.

Hier zal ik thans mededeelen wat de geschiedenis verder tot opheldering van het art. aangeeft.

10. In het ontw. 55/6 kwam nog geene bepaling als ons art. bevat voor. Integendeel werd voorgeschreven dat de bestaande begraafplaatsen binnen vijf jaren moesten zijn ingerigt o. a. overeenkomstig art. 14 (later art. 16), en werd alleen uitzondering gemaakt ten opzichte der begraafplaatsen voor eene bevolking van niet meer dan 1000 zielen bestemd.

Bij het ontw. 58/9 verviel *deze* uitzondering, doch nevens den regel (art. 38) die bestaan bleef, dat de begraafplaatsen die o. a. niet op den afstand van 35 el van de bebouwde kom lagen, binnen vijf jaren overeenkomstig de voorschriften der wet moesten zijn ingerigt, werd in een art. 39 déze uitzondering opgenomen: dat ingeval van noodzakelijkheid door den Koning het behouden van thans bestaande begraafplaatsen, die niet op 35 el afstands der bebouwde kom lagen, werd vergund, indien daaruit naar het oordeel van bevoegde geneeskundigen geen nadeel voor de openbare gezondheid te vreezen was.

Op dat art. teekende de Regering het volgende aan:

„Er zijn gemeenten, waar,

uithoofde van de bijzondere gesteldheid van den grond, geen geschikt terrein voor het aanleggen eener nieuwe begraafplaats op den bepaalden afstand van de bebouwde kom te vinden is. Aan deze behoort de vrijheid gelaten te worden, hare tegenwoordige begraafplaats te behouden, mits deze aan de overige vereischten der wet voldoe en uit den minderen afstand van de bebouwde kom geen nadeel voor de openbare gezondheid naar het oordeel van deskundigen te vreezen is. Art. 39 opent daartoe de gelegenheid.”

In het V. V. 58/9 werd hieromtrent het volgende opgemerkt:

Dit artikel schijnt een correctief voor de beide onmiddellijk voorafgaande te zijn. Eigenlijk wordt daarbij eene uitzondering op de bepaling van art. 37 (nu 45) toegelaten, die naar het gevoelen van vele leden maar al te ligt regel zal worden. In elk geval wordt de uitzondering op eene zonderlinge wijze uitgedrukt. „*In geval van noodzakelijkheid*” kan de bestaande begraafplaats behouden blijven, „*indien daaruit naar het oordeel van bevoegde geneeskundigen geen nadeel voor de openbare gezondheid te vreezen is.*” Maar die voorwaarde is met het bestaan van noodzakelijkheid niet wel overeen te brengen. Het eene denkbeeld sluit het andere uit. Wordt toch het bestaan van noodzakelijkheid aangenomen, hoe zal het dan gaan als de bevoegde geneeskundigen, in weerwil daarvan, de zaak afkeuren?

De Regering antwoordde dat de

bedoeling was, zoo als in de Memorie van Toelichting werd gezegd, om alleen in bijzondere omstandigheden begraafplaatsen binnen den in art. 37 (45) bepaalden afstand van de bebouwde kom te laten bestaan. Daaraan was de uitdrukking: *in geval van noodzakelijkheid* toe te schrijven. De Regering zag er echter geen bezwaar in, die uitdrukking te doen wegvallen.

De bedoelde woorden werden dus weggelaten en de aanhef van het art. aldus veranderd: "Door Ons kan, *in het belang eener gemeente*, het behouden der thans aldaar bestaande begraafplaatsen enz."

Men was echter, blijkens het V. V. 59/60, met de onderwerpelijke regeling niet te vreden. "Telkens — wordt daarin gezegd — wanneer men op de groote kosten wees, waarmede zoowel de burgerlijke als de kerkelijke gemeenten door de toepassing dezer wet zullen worden bezwaard, beroepen de voorstanders daarvan zich op dit artikel, als op een heilzaam correctief voor die bezwaren. Men deed echter opmerken dat, zoo dit correctief inderdaad nuttig werken zou, het artikel niet facultatief, maar imperatief behoorde te worden gesteld. Het zou moeten inhouden, dat de bestaande begraafplaatsen, die niet op den bepaalden afstand van de bebouwde kom der gemeente liggen, behouden blijven, tenzij daaruit naar het oordeel van bevoegde geneeskundigen nadeel voor de openbare gezondheid te vreezen is, in welk geval de Koning beslist. Zooals het artikel

thans luidt, moest men vragen waarom de uitzondering alleen in het belang der burgerlijke gemeente en niet ook in dat der kerkelijke gemeente kan worden toegestaan.

"In het oog van enkele andere leden kon deze bepaling nauwelijks anders dan in strijd met den geest der wet worden beschouwd. Er wordt bij de artt. 15 en 37 (nu 16 en 45) van het beginsel uitgegaan, dat het bestaan der begraafplaats in de onmiddellijke nabijheid van de bebouwde kom der gemeente schadelijk is of zijn kan voor de gezondheid der ingezetenen. Hier echter laat de wet dat denkbeeld weder varen, of laat zij althans het oordeel over de schadelijkheid aan bevoegde geneeskundigen over. Maar zoo de schadelijkheid niet in eenen algemeenen zin kan worden aangenomen, waarom dan de bedoelde bepalingen voor alle gemeenten zonder onderscheid, kleine zoowel als groote, in de wet geschreven? Er waren onder deze leden, die de beslissing over de uitzondering aan Gedeputeerde Staten wilden opgedragen hebben."

Tengevolge dezer opmerkingen, naar het schijnt, werd in het ontw. 66/7 art. 39 (nu art. 48 geworden), behalve door de inlassching der woorden *burgerlijke of kerkelijke vóór gemeente*, nog in dier voege veranderd dat de Koning het behouden der begraafplaatsen zou kunnen vergunnen, "nadat de geneeskundige inspecteur of wie hem vervangt, gehoord is over de vraag of daaruit nadeel voor de openbare gezondheid te vreezen is."

De beslissing werd hierdoor minder afhankelijk gesteld van het oordeel van den geneeskundige. Ze bleef echter aan den Koning, in plaats van aan Gedeputeerde Staten opgedragen.

Op art. 47 (zie de aant. aldaar) werd in het V. V. 66/7 ook art. 48 ter sprake gebracht. Sommigen wilden de bestaande begraafplaatsen die niet aan de voorschriften der wet voldeden, in stand houden, *totdat* Gedeputeerde Staten verklaarden dat daaruit nadeel voor de openbare gezondheid te vreezen was. Anderen daarentegen wezen op art. 48 van het ontw. als een correctief voor moeilijke gevallen en wilden niet dat van den daarbij geopenden weg tot het geven van dispensatie te ruim gebruik werd gemaakt.

De Regering oordeelde dat de besturen met het oog op de bestaande verordeningen geen reden tot klagen hadden wanneer hun nog een vijfjarig tijdvak werd toegestaan om hunne begraafplaatsen overeenkomstig de wet in te rigten. Art. 48 liet zij onveranderd.

Bij de N. v. W. 68/9 werden de woorden *of adjunct-inspecteur*, die bij het ontw. 67/8 I in de plaats waren gekomen van: *of wie hem vervangt*, weggelaten, en voor *openbare gezondheid* gelezen: *volksgezondheid*.

20. Bij de beraadslaging over art. 45 werden meerdere bezwaren tegen de verplichting voor de bestaande begraafplaatsen tot voldoening aan de voorschriften der wet ontwikkeld.

De Minister verwees daartegen

o. a. op de voorziening van art. 48. Zie de aant. op art. 45, bladz. 427 vv.

Evenwel door den heer VAN DER MAESEN DE SOMBREFF werden op de artt. 48 en 47, waarover de beraadslaging gelijktijdig werd geopend, amendementen voorgesteld, waarvan de inhoud bij art. 45 onder I bladz. 425 is opgegeven en strekkende om het behoud van bestaande begraafplaatsen meer te waarborgen. Uit art. 47 moesten namelijk wegvallen de woorden: "niet op den in het vorig artikel (n.l. art. 46, nu 45) bepaalden afstand van eene gebouwde kom liggen, of", terwijl art. 48 zou komen te luiden (nadat de voorsteller nog enkele kleine wijzigingen in zijn amendement had gebracht) zooals het tegenwoordige art. 46 is geworden.

Ik zal thans de beraadslaging over het art. en het amendement in haar geheel laten volgen en daarna nog enkele punten daarentrent in het licht stellen.

Het woord bekomen hebbende tot toelichting van zijn amendement, zeide de voorsteller het volgende:

"Meermalen is in den loop dezer discussiën gewezen op het overdrevene der vrees, die men voor de nabijheid der begraafplaatsen koestert. Ik wil op het oogenblik niet onderzoeken of er grond voor dat gevoelen bestaat. Ik heb de meer bezwarende bepalingen, die thans voor het oprigten van nieuwe begraafplaatsen gesteld worden, zonder de minste aarzeling ondersteund en er voor gestemd; doch

anders denk ik over den bestaanden toestand, en bij den invloed, dien de nieuwe regeling van dit onderwerp hebben zal, komt het mij voor dat alleen verandering moet gebragt worden in hetgeen uit het oogpunt der hygiëne verandering eischt.

„Dit denkbeeld is niet nieuw. De Regering heeft het gedeeltelijk beaamd, toen zij in art. 46 (nu 45) den afstand van 35 el aannam als voldoende voor de thans bestaande begraafplaatsen en dezen aldus een voortdurend wettig bestaan, ook na het in werking treden van deze wet, waarborgde. Die afstand was niet willekeurig aangenomen, maar ontleend aan het decreet van Prairial, waarbij men echter niet uit het oog moet verliezen dat dit decreet geen betrekking had op alle gemeenten zonder onderscheid, maar alleen op de *villes et bourgs*, terwijl het Koninklijk besluit van 4 September 1827, waarbij dit decreet in Nederland weder van kracht werd verklaard, eene officiële uitlegging schijnt te hebben willen geven aan het woord *bourgs*, door te bepalen dat er niet zou kunnen begraven worden in de kom van gemeenten die meer dan 1000 zielen tellen. 1) En dit is nu voor de beoordeeling van dit artikel een zeer gewigtig punt, namelijk dat de aanwezige begraafplaatsen in de kommen van gemeenten beneden 1000 zielen volkomen wettig bestaan hebben. Men heeft tevens het voorschrift

der wet in vele gemeenten, wier bevolking talrijker is, niet toegepast; maar als gedurende eene reeks van jaren iets dergelijks heeft plaats gehad, kan daaruit gemakkelijk worden afgeleid, dat de noodzakelijkheid van de afschaffing dier begraafplaatsen niet is gebleken. Zij zijn dus als het ware door het gebruik gewettigd.

„In dezen toestand nu zou het wets-ontwerp, indien het tot wet verheven werd, eene radicale revolutie brengen.

„Ik noem dat eene radicale revolutie, omdat, wanneer men nagaat dat er honderden gemeenten zijn, waar de begraafplaats nog in de kom gevonden wordt, er tonnen schats, en ik meen dit niet te overschatten, mede gemoeid zouden zijn om art. 47 zoo als dat door de Regering is voorgesteld, uit te voeren. Ik meen daarbij de Vergadering te moeten herinneren aan de discussiën over art. 13 dezer wet, waarbij aan de gemeenten de verplichting is opgelegd om eene algemeene begraafplaats in te rigten. Van vele zijden in deze Kamer werden daartegen bezwaren geopperd. Ik deelde niet in dat gevoelen. Maar zoo er eene bepaling in deze wet is, die bezwarend kan genoemd worden, dan is het deze.

„Hoe drukkend nu de bepaling mogt zijn, zou ik ze toch ondersteunen, ware ik van de noodzakelijkheid daarvan overtuigd. Doch ik geloof dat dit het geval niet is. Wanneer men de sterfte-

1) Zie hierbij de aant. op art. 16 bladz. 241 vv. onder III.

statistiek en de intensiteit van epidemische ziekten in gemeenten binnen wier kom begraven wordt, nagaat, dan zal men niet vinden dat daar juist de sterfte het grootst is. Dat is ook zeer natuurlijk. Dit wordt zeer ligt verklaarbaar door het feit, dat de gebouwen op het platteland zeer ver uit elkander gebouwd en laag zijn.

„Wanneer nu de Regering, bij eventuele aanneming van deze wetsvoordragt, de wet aannemelijk voor het publiek wilde maken en billijk in de toepassing wilde zijn, dan zoude zij steeds gebruik maken van de haar bij art. 48 gegeven faculteit, waardoor zij van de bij art. 47 opgelegde verplichting kan ontslaan; maar dan zal ook de uitzondering, in art. 48 gesteld, regel worden.

„Mijn amendement nu strekt, de zaak om te keeren. Men zal als regel stellen, dat alle bestaande begraafplaatsen, zonder uitzondering, blijven bestaan, tot dat een onpartijdig collegie oordeelt dat de volksgezondheid door zoodanig kerkhof wordt benadeeld. Dan kan die hoogere magt het publiek belang bevorderen en de noodige maatregelen voorschrijven.

„Men zal dan een groot beginsel gesteld hebben tegenover den toestand die bestaat. Ik heb namelijk reeds in het begin van mijne rede doen opmerken, dat op dit oogenblik omtrent het begraven binnen de kom van gemeenten beneden 1000 zielen, geen

hooger politie-toezigt bestaat. Thans zal zoodanig politie-toezigt in het leven worden geroepen en dit is reeds veel gewonnen.

„Ten slotte wil ik nog op een punt met een enkel woord wijzen. Herhaaldelijk is in deze discussie gesproken van piëteit en eerbied voor de dooden. Indien er ooit reden bestaat om eerbied voor dat gevoelen te toonen, dan is het hier. Zoo de voordragt der Regering werd aangenomen, zouden zonder noodzakelijkheid begraafplaatsen afgeschaft en gesloten worden, wier verder gebruik velen dierbaar is, wegens de herinnering aan hen die daar rusten.”

Het amendement op art. 48 1) voldoende ondersteund, kwam in beraadslaging.

De heer VAN BLOM ondersteunde het amendement; eene enkele bijvoeging slechts achtte hij wenschelijk.

„Ik ondersteun — zeide hij — zeer gaarne het amendement van den heer VAN DER MAESEN, omdat het van overwegend belang is voor onze plattelandsgemeenten, en omdat ik door de aanneming van dat amendement in de mogelijkheid zou kunnen komen om voor dit wets-ontwerp te stemmen. Ik geloof toch dat dit wets-ontwerp het ontwerp uitmuntend regelt voor onze groote plaatsen en steden, maar ik ben evenzeer overtuigd, dat het allerverderfelijkt zal werken voor het platteland. Het groote bezwaar ligt daarin, dat de steden en het platteland in dezen geheel

1) Over het amendement op art. 47, zie men verder de aant. op dat art.

en al op dezelfde lijn zijn gesteld. Niemand zal ontkennen dat het voor groote agglomeraties van bevolking, zoo als in de steden, waar schadelijke uitdampingën tusschen de straten blijven hangen, noodig is, om een afstand te bepalen waarop de kerkhoven moeten gelegen zijn. Maar diezelfde noodzakelijkheid bestaat niet in de plattelandsdorpen, die in den regel luchtig gebouwd zijn en nimmer gebrek hebben aan luchtverversing.

„En nu bedenke men wel, dat het al of niet wenschelijke om eene begraafplaats te behouden of te sluiten, niet daarin gelegen is, dat zij op een bepaalden afstand van eene kom van bevolking gelegen is, maar dat zij niet schadelijk kan zijn voor de gezondheid. En nu is de afstand dien het wets-outwerp bepaalt, niets anders dan eene presuntie van onschadelijkheid, eene presuntie die voor groote steden noodzakelijk is, maar die men voor plattelandsdorpen niet behoefte aan te nemen.

„Dit is uitmuntend in het oog gehouden bij het amendement van den heer VAN DER MAESEN. Het geeft allen waarborg dat er geen begraafplaats zal blijven bestaan dáár waar het voor de gezondheid gevaarlijk is; maar het zal te gelijk beletten, dat vele plattelandsgemeenten noodeloos op schromelijke onkosten gejaagd worden. Het is dáárom dat ik zeer gaarne voor dat amendement zal stemmen.

„Ik had alleen gewild dat daarin nog eene enkele bepaling ware

opgenomen. De heer VAN BEYMA heeft er reeds op gewezen dat op zeer vele begraafplaatsen de graven geen 3 palm van elkander liggen. De Minister antwoordde, dat men dat voorschrift ook eigenlijk niet beschouwen moest als te behooren tot de voorschriften betrekkelijk het inrigten van de begraafplaatsen. Indien de interpretatie van den Minister met zoo vele woorden in de wet stond, ik zou er volkomen vrede mede hebben. Maar zij staat *niet* in de wet en daarom zou ik gaarne zien dat zij er alsnog in gebragt werd. Na de door den Minister gegeven officiële verklaring, vlei ik mij dat hij daartegen geen bezwaar zal hebben. En ik geef daarom den heer VAN DER MAESEN in overweging om in zijn amendement op art. 48, na het woord „liggen”, te laten volgen: „of niet overeenkomen met de bepalingen van art. 22.””

De heer DE BOSCH KEMPER verklaarde met uitstekend genoegen van den Minister vernomen te hebben, dat zijn bezwaar door art. 48 werd weggenomen. Toch moest hij erkennen dat hij dit niet zoo geheel en al kon toegeven, want in dit artikel werd slechts eene uitzondering gemaakt. Hij wenschte die uitzondering tot regel verheven te zien en wenschte tevens ook meer waarborgen dan het voorstel der Regering gaf. Omdat in beide opzichten het voorgestelde amendement van den heer VAN DER MAESEN voldeed, zou hij zich daarvoor verklaren.

Eveneens was de heer DU MAR-

CHIE VAN VOORTHUYSEN niet ongenegen het amendement aan te nemen. „Ik geloof — zeide hij — dat in de beslissing van Gedeputeerde Staten eene tegemoetkoming gelegen is aan de bezwaren van sommige leden, omdat dit collegie doorgaans meer bekend is met de plaatselijke omstandigheden dan *Wij* dit zijn. De beslissing van *Ons* zal meestal wel steunen op het advies van den geneeskundigen inspecteur. En daarin zullen velen nog wel bezwaar zien.

„Ik heb echter eene vraag te doen aan den geachten voorsteller, den heer VAN DER MAESEN. In het voorstel der Regering wordt gelezen: „nadeel voor de volksgezondheid te vreezen is.” De heer VAN DER MAESEN daarentegen bezigt de uitdrukking: „zoo zij schadelijk *zijn* voor de volksgezondheid.” Is dit slechts eene wijziging van redactie of heeft hij bepaald eene verandering op het oog? Wil hij dat de schadelijkheid voor de volksgezondheid bewezen moet zijn om een besluit van Gedeputeerde Staten te kunnen uitlokken? Of bedoelt hij dat, zoo Gedeputeerde Staten meenen dat eene begraafplaats voor de gezondheid nadeelig *kan* zijn, en dat daarvan schadelijke gevolgen te vreezen zijn, zij kunnen besluiten dat die door den burgemeester zal worden gesloten?”

Den heer VAN WASSENAER VAN CATWIJCK voldeed het amendement nog niet genoeg. „De bedoeling der Regering — zeide hij —

is eene conciliatie. Dit juich ik zeer toe. Wanneer ik de dorpen rond de residentie naga, dan zie ik dat te Voorburg en Rijswijk de begraafplaatsen om de kerk, *in* de kom der gemeente gelegen zijn, terwijl zij overigens volkomen aan de vereischten dezer wet voldoen. Nu geloof ik dat het de bedoeling is dat die begraafplaatsen in stand zullen kunnen gehouden worden. Indien ik de eerste rede van den heer WESTERHOFF 1) goed gevolgd heb, dan werd daarin een beginsel vooropgezet, dat ik gaarne zou toegepast zien. Voor de gezondheid in eene gemeente wordt namelijk even goed gewaakt als de lijken op behoorlijke *diepte* worden begraven, als wanneer een zekere afstand tusschen de begraafplaats en de bebouwde kom eener gemeente bestaat. Nu zou ik liever zien dat het eerste gedeelte van het artikel, zoo als het door de Regering is voorgesteld, behouden werd, en dat achter de woorden „worden gegund,” werd opgenomen: indien de begraving der lijken op behoorlijke *diepte* kan plaats hebben.” De verdere woorden in het artikel zouden dan moeten wegvallen, omdat ik het onnoodig reken dat de wet voorschrijft welke autoriteiten door de Regering zullen worden gehoord. Alvorens een amendement voor te dragen wensch ik het advies van den Minister te vernemen.”

De heer BEGRAM verklaarde met veel genoegen de voorgestelde wijziging van dit artikel te hebben

1) Op art. 16; zie de aant. aldaar, bladz. 213.

gezien, en wenschte wel dat de voorsteller van het amendement nog een stap verder ware gegaan, en niet had opgenomen het voorschift dat de geneeskundige inspecteur door Gedeputeerde Staten moet worden gehoord. Hij achtte dit voorschift overbodig. In de geneeskundige wetten is — zeide hij — die ambtenaar reeds aangewezen als de officiële adviseur. Allen die den invloed kennen, welke die ambtenaren bij hunne adviezen aan de gemeentebesturen, die zij gevraagd of ongevraagd inleveren, willen aanwenden, zullen voorwaar niet wenschen dat die adviezen vermeerderen. Maar in ieder geval zie ik geen enkele aanleiding om hier voor te schrijven dat de geneeskundige inspecteur moet worden gehoord; welken waarborg voor de belanghebbenden levert die bepaling op? Ik zou er nog vrede mede kunnen hebben als er werd bepaald dat de *belanghebbenden* moeten worden gehoord, maar thans wenschte ik dat de voorsteller met de bepaling omtrent den inspecteur handelde gelijk hij deed ten aanzien van den adjunct, die in de wijziging niet is opgenomen.

Nog had spr. eene aanmerking naar aanleiding van de vraag door den heer VAN VOORTHUYSEN gedaan.

„De wijzigingen in het amendement — zeide hij daaromtrent — acht ik zeer afdoende en van veel verdere strekking dan eene bloote wijziging of verduidelijking van redactie. In de voordragt der Regering staat dat de aanleiding

tot het sluiten eener begraafplaats zoude zijn vrees voor de volksgezondheid. Als ik let op de omslagtige bepalingen die in de wet voorkomen omtrent de toekomstige inrigting van de begraafplaatsen, geloof ik dat die zijn voorgesteld omdat men vrees dat die, welke niet volgens de bepalingen der wet zijn ingerigt, schadelijk zullen zijn voor de volksgezondheid.

„Nu spreekt het wel van zelf dat, indien de inspecteur mogt worden gehoord over de vraag of er vrees is dat eene digt bij eene bebouwde kom eener gemeente gelegen begraafplaats gevaarlijk zou zijn voor de volksgezondheid, het advies veelal zal zijn in verband met de voorschriften tot inrigting van de begraafplaatsen, zooals die in de wet voorkomen en die de officiële waarborg opleveren voor de openbare gezondheid. Daarom komt het mij voor dat de redactie van den voorsteller betere waarborgen oplevert tegen te ligtvaardige bevelen tot sluiting van begraafplaatsen dan die van de Regering.”

De heer KALFF sprak daarna over eene wenschelijke uitbreiding van het art. of wel opneming van een nieuw art. betreffende de oprigting van gebouwen, hetgeen hierna bij art. 48 zal worden medegedeeld.

De Minister zeide het volgende:

„Met betrekking tot het amendement van den heer VAN DER MAESEN DE SOMBREFF, is het alleen de vraag of men het *beginsel* van art. 48, dat ook hij voorstaat, als *uitzondering* dan wel als *regel* verlangt. De Regering

wenscht het eerste, de geachte voorsteller het laatste. Voor het amendement is veel te zeggen. De bepaling daarin voorgesteld, zal de invoering der wet ongetwijfeld veel gemakkelijker maken. Maar daartegenover staat, dat wanneer men werkelijk in het algemeen belang die begraafplaatsen langzamerhand wil doen verdwijnen daar waar ze niet behoeven te bestaan, art. 48 daartoe geene belemmering daarstelt. Ik geloof dat zoowel voor het eene als voor het andere denkbeeld veel is te zeggen. De Regering kan het amendement evenwel niet overnemen, en wenscht dus de beslissing aan de Kamer over te laten over de vraag of de bepaling van art. 48 als uitzondering of als regel zal gelden."

De heer VAN DER MAESEN repliceerde en gaf de van hem gevraagde inlichtingen.

"De heer VAN BLOM—zeide hij—wenscht in mijn amendement de tusschenvoeging van de woorden: "of niet overeenstemmende met de bepaling van art. 22." (Zie bladz. 438).

"Ik zie daarin bezwaar. De bepaling in dat art. moet noodzakelijk opgevolgd worden, omdat zij voortspruit uit de eischen van hygiëne en tevens uit eerbied voor de dooden, opdat de kisten, waarin de lijken rusten, zoolang onaangeroerd blijven tot dat zij wezenlijk zijn vergaan. Daarenboven komt het mij voor dat de aanmerking van dien geachten spreker niet bij

dit artikel behoort, maar dat hij ze had dienen in te brengen bij de discussie op art. 41, waar de straffen gesteld zijn op de overtredingen tegen deze wet. Onder N°. 8 toch van dat artikel vind ik, dat strafbaar is gesteld "het begraven op bijzondere begraafplaatsen, in strijd met art. 22."

"Wanneer daarbij dus gestraft wordt een feit, dat op algemeene begraafplaatsen wettiglijk zou kunnen geschieden, zou dat geene onbillijkheid zijn? 1) Daarbij, zoo aan het verlangen van den heer VAN BLOM werd toegegeven, zoude hetzelfde feit strafbaar zijn op bijzondere begraafplaatsen na de invoering der wet opgericht, terwijl het op de thans bestaande zou kunnen geschieden.

"De heer DU MARCHIE VAN VOORTHUYSEN ziet nog al bezwaar in het beroep op den Koning, dat ik bij mijn amendement heb voorgesteld. Ik geloof niet dat dit juist gezien is. Ofschoon ik vertrouwen heb in de billijkheid en onpartijdigheid, waarmede Gedeputeerde Staten dergelijke zaken zullen behandelen, zoo meen ik toch dat aan veler verlangen zal voldaan worden, wanneer de waarborg gegeven wordt, dat ingeval van vergissing eene hoogere autoriteit kan worden ingeroepen.

"De geachte spreker heeft gezegd dat de Regering steeds zal beslissen volgens het advies van den geneeskundigen inspecteur; maar

1) Ik meen te moeten opmerken dat ook op de *algemeene* begraafplaatsen art. 22 moet worden opgevolgd, maar dat alleen geen straf op het verzuimen opzichte van die begraafplaatsen is gesteld, waarvan de reden op bladz. 301 onder V 2o is opgegeven.

dat is, dunkt mij, niet zeker; zij kan ook andere personen hooren en daardoor des te meer onpartijdigheid aan hare beslissing bijzetten.

„Daarenboven, dergelijk hooger beroep is, als ik mij niet bedrieg, onderworpen aan de jurisdictie van den Raad van State, en daarin zal voor besturen van begraafplaatsen een nieuwe waarborg voor onpartijdigheid worden gevonden.

„De heer **BEGRAM** heeft reeds de woorden: „zoo zij schadelijk zijn” uitgelegd, en ik heb daarbij niets te voegen.

„De heer **VAN WASSENAER VAN CATWIJCK** meent dat er bij het art. 48, zoo als ik dit heb voorgesteld, nog eene bijvoeging zou moeten komen, en dat wel naar aanleiding van de rede van den heer **WESTERHOFF**, die gezegd heeft, dat men de schade, die zou kunnen berokkend worden door de nabijheid van eene begraafplaats, zoude kunnen vergoeden door de lijken dieper te begraven. Ik acht dit evenwel onnoodig. Wanneer een gemeente- of kerkbestuur zoude vreezen dat ten gevolge van het schadelijk zijn der begraafplaats, het bevel tot sluiting door Gedeputeerde Staten zoude gegeven worden, zal dit bestuur niet de minste moeilijkheid maken om het begraven zóó in te rigten dat het besluit, hetwelk de sluiting van de begraafplaats zou medebrengen, worde ontgaan. . . .

„De Minister laat aan de Kamer de beslissing over, of zij art. 48, gelijk het door hem is voorgesteld, wil goedkeuren, dan of zij mijn amendement wil aanne-

men. De Minister wil uitzondering daar waar ik regel wil; dat is het groote verschil; maar ik geloof, dat, wanneer men die uitzonderingen wil toepassen overeenkomstig de billijkheid en het publiek belang, mijne voorstelling der zaak de juiste zal zijn; wil men dus dat de wet waarheid bevatte, dan zal mijn amendement in den tekst dienen te worden opgenomen.”

De Minister, die daarop aan het woord was, zeide nog over art. 48 van het Regeringsontwerp, dat de bepaling omtrent den geneskundigen inspecteur daarin was opgenomen met het oog op de wenschelijkheid, dat de gemeenteraden of kerkelijke besturen het behoud eener begraafplaats niet zouden kunnen vragen, zonder dat er werkelijk uit een hygiënisch oogpunt geen bezwaren tegen bestonden.

Mogt verder het amendement **VAN DER MAESEN** worden aangenomen, dan zou hij de volgorde van de artt. 47 en 48 willen omkeeren en art. 48 voorop zetten, omdat art. 46 (nu 45) de regel stelde waarop art. 47 (nu 46) eene uitzondering zou maken.

De heer **VAN VOORTHUYSEN** beantwoordde nog den heer **VAN DER MAESEN** die meende dat spr. tegen het beginsel van hooger beroep was opgekomen. Dit lag niet in zijne bedoeling. Hij had gezegd, tot aanbeveling van het voorstel, dat hij de voorkeur gaf aan eene beslissing van Gedeputeerde Staten boven die van eene hoogere magt, omdat zij meer met de plaatselijke omstandigheden bekend konden zijn.

Nog eene opmerking had hij. Bij sommige leden — zeide hij — weegt zeker zeer het bezwaar voor de volksgezondheid bij het blijven bestaan van begraafplaatsen binnen de kom der gemeente. Doch men moet zich dit toch ook niet al te groot voorstellen. Met het oog op het gevaar voor de gezondheid van naburen bestaat er groot verschil tusschen groote en kleine begraafplaatsen. Dit gevaar hangt immers ook vooral af van het *getal* lijken, dat begraven wordt. Het is reeds eene vrij belangrijke plattelandsgemeente die 1000 zielen telt, en is derhalve de sterfte gemiddeld 3 per cent 's jaars, dan worden er niet meer dan een 30 tal lijken jaarlijks op een kerkhof in de kom van zulk eene gemeente begraven. Als er nu elke maand twee of drie lijken op de begraafplaats van eene zoodanige gemeente komen te liggen, kan dit toch wel zulk een groot bezwaar voor de gezondheid der omliggende woningen niet zijn. Ik meende dat het tot geruststelling niet onnoodig was op dit verschil in het gevaar voor naburen tusschen groote en kleine begraafplaatsen te wijzen.

De heer VAN BEYMA THOE KINGMA had nog een woord over de door den heer VAN BLOM gewenschte bijvoeging in het amendement in verband met art. 22. De heer VAN DER MAESEN — zeide hij — heeft opgemerkt dat, werd die bijvoeging in zijn amendement opgenomen, het feit in één geval strafbaar zou zijn en in het andere niet. Ik geloof te

mogen opmerken, dat dit geen bezwaar is: het karakter van eene transitoire bepaling brengt dikwijls mede, dat daarbij geene strafbedreiging wordt gevoegd, opdat het geval niet in den algemeenen regel begrepen zij. Ik meen dat de heer VAN DER MAESEN dit uit het oog verliest. Om het bestaande te kunnen behouden, is eene transitoire bepaling noodig en daarom zou ik er in dit geval ook geene strafbepaling op toegepast willen zien.

Daarop werd de beraadslaging over art. 48 gesloten, het amendement VAN DER MAESEN op dat art., in stemming gebragt, met 51 tegen 12 stemmen aangenomen, en het aldus gewijzigde art. zonder hoofdelijke stemming goedgekeurd.

De volgorde der artt. werd daarop veranderd, waardoor art. 48 werd art. 46.

30. De hoofdpunten van het debat zal ik thans nader in het licht stellen. En dan komt het eerst in aanmerking de hoofdstreking van het amendement. Deze was, blijkens de toelichting van den voorsteller, om, terwijl volgens art. 48 van het Regeringsontwerp slechts bij *uitzondering* het behoud van bestaande begraafplaatsen die niet op 35 meter afstands van eene bebouwde kom lagen, door den Koning kon worden vergund, de zaak om te keeren en thans als *regel* te stellen, dat alle bestaande begraafplaatsen, zonder uitzondering, blijven bestaan, *totdat* een onpartijdig collegie oordeelt dat de volksgezondheid door zoodanig

kerkhof wordt benadeeld. Dan kon die hoogere magt het publiek belang bevorderen en de noodige maatregelen voorschrijven.

„Zoo zij schadelijk zijn voor de volksgezondheid”, zegt het art. Hiermede is niet in overeenstemming de missive van den Minister van Binnenl. Zaken, dd. 5 Junij 1869 N°. 212, medegedeeld bij art. 45, bladz. 430 v. onder III 4°, waarbij, toen de wet nauwelijks in werking was, o. a. reeds dadelijk onderzoek en opgave werd verlangd, welke begraafplaatsen niet op den in art. 45 bepaalden afstand van de bebouwde kom der gemeente gelegen na ingewonnen advies van den geneeskundigen inspecteur door Gedeputeerde Staten als schadelijk voor de volksgezondheid werden beschouwd.

Bij die missive wordt toch verder gegaan dan art. 46 naar zijne woorden en bedoeling veroorlooft. Het was volstrekt niet de bedoeling van het amendement, dat over al de bestaande begraafplaatsen binnen 35 meters afstands van eene bebouwde kom gelegen reeds dadelijk een opzettelijk onderzoek door de geneeskundige ambtenaren geschieden zou en het behoud dier begraafplaatsen zou in gevaar stellen.

Eerst dan, wanneer Gedeputeerde Staten van bepaalde klagten over- of vermoeden van eene schadelijke werking van de begraafplaatsen in kennis worden gesteld, op welke wijze dan ook, moeten zij naar den geest van het art. tusschenbeide treden.

4°. Ten andere is de voor be-

staande begraafplaatsen in art. 45 bepaalde afstand van eene bebouwde kom niet anders dan eene presumtie harer onschadelijkheid, doch haar behoud hangt nu niet meer van dien afstand af, maar van eene op zelfstandige gronden rustende beslissing van Gedeputeerde Staten na verhoor van den geneeskundigen inspecteur, dat de begraafplaatsen niet schadelijk zijn voor de volksgezondheid.

Op dit woordje *ZIJN* vestigde de heer VAN VOORTHUYSEN (zie bladz. 439) de aandacht. In het Regeringsontwerp werd gelezen: „nadeel voor de volksgezondheid te *VREEZEN IS.*” Hij vroeg of de schadelijkheid nu *bevezen* moest zijn? Of konden Gedeputeerde Staten de sluiting eener begraafplaats bevelen zoo zij meenden dat zij voor de gezondheid nadeelig *kon* zijn, en dat daarvan schadelijke gevolgen te vreezen waren?

De heer BEGRAM geloofde dat de wetsbepalingen omtrent de toekomstige inrigting der begraafplaatsen waren voorgesteld omdat men vreesde dat die, welke niet volgens die bepalingen waren ingerigt, schadelijk zouden zijn voor de volksgezondheid; dat nu het in te winnen advies over de vraag of er vrees is dat eene digt bij eene bebouwde kom eener gemeente gelegen begraafplaats gevaarlijk zou zijn voor de volksgezondheid, veelal zou zijn in verband met de voorschriften tot inrigting van de begraafplaatsen, zooals die in de wet voorkwamen en die de officiële waarborg opleverden voor

de openbare gezondheid; dat daarom de redactie van het amendement betere waarborgen opleverde tegen te ligtvaardige bevelen tot sluiting van begraafplaatsen dan die van de Regering.

De voorsteller, den heer VAN VOORTHUYSEN beantwoordende, zeide daarop:

„De heer BEGRAM heeft reeds de woorden: „zoo zij schadelijk zijn” uitgelegd, en ik heb daarbij niets te voegen”.

Men zal dus bij de toepassing van art. 46 naar die uitlegging hebben te vragen. Vraagde men bij de beoordeeling der schadelijkheid eener begraafplaats alleen naar de voorschriften der wet, vaak zou dan hare sluiting te ligtvaardig worden bevolen. Thans is een zelfstandig onderzoek gewaarborgd. Zie ook onder 5° hierna.

Overigens volgt uit de woorden „zoo zij schadelijk ZIJN” m. i. niet, dat een bepaald *bewijs* van de schadelijkheid eener begraafplaats zou noodig zijn, hetgeen uit den aard der zaak niet altijd zou zijn te leveren. Het is aan het oordeel der autoriteiten overgelaten.

5°. De heer VAN VOORTHUYSEN, het oog hebbende op het art. van het Regeringsontwerp merkte o. a. op dat de beslissing van den Koning meestal wel steunen zou op het advies van den geneeskundigen inspecteur, waar velen wel bezwaar in zouden zien. In de beslissing van Gedeputeerde Staten, volgens het amendement, zag hij dus eene tegemoetkoming in het bezwaar.

Spr. ging alzoo van de vooronderstelling uit dat Gedeputeerde Staten volgens art. 46 eene zelfstandige beslissing zullen nemen, niet enkel steunende op het ingewonnen advies van den geneeskundigen inspecteur.

Dit is ook zeer juist, maar — gelijk de voorsteller van het amendement in zijn antwoord opmerkte met het oog op het opengesteld hooger beroep op den Koning — het is niet zeker dat de Regering steeds beslissen zal volgens dat advies; de Regering kan ook andere personen hooren en daardoor des te meer onpartijdigheid aan hare beslissing bijzetten, terwijl ook de Raad van State zou worden gehoord.

Het art. voorziet dus naar de bedoeling er van ook in het bezwaar van den heer BEGRAM, dat het hooren van den geneeskundigen inspecteur geen waarborg voor de belanghebbenden opleveren zou en waarom hij wilde bepaald hebben dat de *belanghebbenden* zouden moeten gehoord worden.

Geschiedt toch dit hooren al niet door Gedeputeerde Staten, zoo heeft dit toch plaats in hooger beroep door de Afdeeling geschillen van bestuur bij den Raad van State.

6°. Ten aanzien van het bij het tweede lid opengestelde hooger beroep van het besluit van Gedeputeerde Staten, zie men ook de aant. op art. 14, bladz. 194 onder V, en bladz. 195 v. onder X en XI.

De algemeenheid der bepaling laat ook het komen in beroep vrij aan den geneeskundigen inspecteur.

Art. 47. Binnen vijf jaren na de afkondiging dezer wet worden alle, zoo bijzondere als algemeene, thans bestaande begraafplaatsen, welke niet aan art. 18 en, voor zoo verre de algemeene begraafplaatsen betreft, niet aan art. 17 voldoen, overeenkomstig de voorschriften dezer wet ingerigt.

7°. Verder vestig ik de aandacht op het antwoord van den voorsteller van het amendement (bladz. 442) betreffende de diepte der graven. Naar aanleiding van het gezegde door den heer WESTERHOFF dat uit de nabijheid eener begraafplaats bij eene kom geen nadeelige gevolgen voor de gezondheid te vreezen waren indien de lijken maar *diep* genoeg begraven werden, bragt namelijk de heer VAN DER MAESEN in het midden dat, wanneer een gemeente- of kerkbestuur zou vreezen dat ten gevolge van het schadelijk zijn der begraafplaats het bevel tot sluiting door Gedeputeerde Staten zou gegeven worden, dit bestuur niet de minste moeilijkheid zou maken om het bevel zóó in te rigten dat het besluit tot sluiting der begraafplaats werd ontgaan.

Waar dus de gesteldheid van den grond het dieper begraven toelaat, zullen Gedeputeerde Staten dit m. i. in aanmerking moeten nemen.

8°. Zooals eindelijk reeds in de aant. op art. 22, bladz. 301 onder IV is uiteengezet, en mede uit de geschiedenis van art. 45 (zie bladz. 427 vv. onder III, 1° en 2°) en van art. 46 (zie bladz. 438, 441 en 443)

is gebleken, moeten de bepalingen van art. 22 evenzeer op de *bestaande* begraafplaatsen worden toegepast, terwijl het begraven op bijzondere begraafplaatsen, in strijd met art. 22, strafbaar is volgens art. 41 N°. 8 der wet.

Evenzeer is het begraven op eene krachtens art. 46 gesloten begraafplaats en het gebruik van zoodanige begraafplaats in strijd met art. 25, strafbaar ingevolge art. 41 N°. 10 en 11.

II. Art. 46 verzekert het behoud van de bestaande begraafplaatsen (tenzij zij schadelijk zijn) die niet op 35 meters afstand van eene bebouwde kom gelegen zijn. Hierbij is vooral ook te denken aan de begraafplaatsen die BINNEN zoodanige kom gelegen zijn. De toelichting van het amendement en de verdere beraadslaging laat geen twijfel daarover toe. Voor de bewering dat ze alleen zouden zijn toegelaten zoo ze op *minder* dan 35 meters afstand, en alzoo niet wanneer ze *binnen* de kom gelegen zijn, bestaat geen de minste grond, ook niet in de woorden „welke niet op den in art. 45 bepaalden afstand van eene bebouwde kom liggen.” 1)

1) Zoo ook Gemeentestem, No. 934.

Bij gebreke hiervan worden zij krachtens besluit van Gedeputeerde Staten door den burgemeester gesloten. (l)

III. Het advies van den geneeskundigen inspecteur moet worden ingewonnen door Gedeputeerde Staten, niet door het gemeentebestuur. 1)

(l) I. In de aant. op art. 45 bladz. 422 vv. onder I zijn de wijzigingen reeds opgegeven die art. 47 sedert het eerste ontwerp heeft ondergaan.

Evenals in de aant. op art. 46, waarnaar bij dit art. voor zooveel noodig wordt verwezen, deel ik hier mede wat de geschiedenis verder tot opheldering van het art. aangeeft.

1°. De bepaling die het ontw. 55/6 bevatte (toen art. 38), beval, evenals die der volgende ontwerpen, de inrigting overeenkomstig de voorschriften dezer wet binnen vijf jaar niet alleen van de begraafplaatsen die geen voldoende uitgestrektheid of afsluiting hadden volgens art. 16 en 17 (nu 17 en 18), en was dit beide zoowel op de bijzondere als algemeene begraafplaatsen van toepassing, maar ook van die begraafplaatsen, welke niet op den afstand van 35 meters van de bebouwde kom gelegen waren volgens art. 14 (nu 16), met uitzondering van de begraafplaatsen bestemd voor eene bevol-

king van niet meer dan 1000 zielen.

Evenzeer moesten die begraafplaatsen voldoen aan het voorschrift betreffende de afscheiding volgens art. 18 (nu 19).

Bij gebreke hiervan moesten zij na de vijf jaar worden gesloten volgens het 2de lid.

Het 3de en 4de lid bevatten nu nog bepalingen betreffende het kosteloos verkrijgen van een graf op de nieuwe begraafplaats.

Deze bepalingen werden niet afzonderlijk toegelicht.

In het ontw. 58/9 werd in het art. (toen art. 38) de aanhaling van artt. 14 en 18 (nu 16 en 19) weggelaten. 2)

Het art. werd in het V. V. uitvoerig besproken. Terwijl ik het daarin aangevoerde thans mededeel, houde men in het oog vooreerst dat destijds de in art. 17 voor de algemeene begraafplaatsen bepaalde uitgestrektheid ook voor de *bijzondere* begraafplaatsen was voorgeschreven, en ten andere dat art. 38 in het 3de en 4de lid bepalingen bevatte die later vervallen zijn, om namelijk aan hen die het regt bezaten op het begraven van lijken in een bepaald graf, datzelfde regt, bij sluiting eener begraafplaats, op de nieuwe kosteloos te verzekeren.

1) Zoo ook Gemeentestem No. 936.

2) Zie over het weglaten van art. 19, de aant. op dat art., bladz. 290 v. onder VIII.

Er is iets vreemds in — zeide men in de eerste plaats — dat de wet, met opzigt tot den afstand van de bebouwde kom der gemeente, voor de bestaande begraafplaatsen bij art. 37 (nu 45) eene blijvende uitzondering toelaat, maar die uitzondering niet uitstrekt tot de bij art. 17 bepaalde uitgestrektheid dier begraafplaatsen. Evenzeer als volgens de bestaande verordeningen de begraafplaats in plaats van op 100 ellen, op 35 ellen afstands kon worden aangelegd, was volgens die verordeningen eene uitgestrektheid voldoende van vijftien, niet tienmaal, de oppervlakte, benooidigd voor het getal jaarlijks te begraven lijken. Waarom, werd door verscheidene leden gevraagd, moet in het eene opzigt alles zich schikken naar het nieuwe beginsel der wet, in het andere niet? De zaak is vooral voor de bijzondere begraafplaatsen van kerkelijke gezindten van belang. Men stelle dat eene kerkelijke gemeente met betrekkelijk groote geldelijke offering eene bijzondere begraafplaats heeft aangelegd, maar dat de uitgestrektheid daarvan niet beantwoordt aan het nieuwe voorschrift. Dan zal die gemeente gedwongen zijn, binnen vijf jaren haar kerkhof op breeder schaal in te rigten, of zelfs naar een ander terrein om te zien, als het tot nu toe gebezigde geene uitbreiding toelaat. Die dwang kan aan de kerkelijke gemeente opgelegd worden op een tijdstip, als de schuld, die zij voor het stichten harer begraafplaats heeft aangegaan, nog niet eens is afbe-

taald. Hij kan op een zeer onzekeren grondslag rusten, daar het zoo gemakkelijk niet is, uit te maken, welk aantal lijken van personen eener bepaalde gezindte jaarlijks te begraven zij. Er kunnen toch personen zijn, die wel tot de gezindte behooren, maar wier lijken, om de eene of andere reden, op de algemeene begraafplaats ter aarde worden besteld. Ook met het oog hierop werd gevraagd, of eene bijzondere begraafplaats wegens gemis aan genoegzame uitgestrektheid kon worden gesloten, ook dan wanneer zij niet vol is en daarop nog voldoende gelegenheid tot begraven bestaat.

Dit was nog niet alles — vervolgde men. Volgens het 3de en 4de lid van het artikel wordt aan het bestuur der bijzondere begraafplaats de verpligting opgelegd om aan degenen, die daar het regt bezaten op het begraven van lijken in een bepaald graf, datzelfde regt op de nieuwe begraafplaats kosteloos te verzekeren. Niet eens wordt derhalve het hulpmiddel aan de kerkelijke gezindte gelaten, om door het verkoopen van graven een deel der kosten van de nieuwe stichting te dekken. De bedoelde leden noemden dit een onregt. Wanneer de Staat bij politie-maatregel tegelijk aan de gezindte het gebruik van de begraafplaats, aan de bijzondere personen dat der door hen gekochte graven ontnemt, kan hij niet vorderen of voorschrijven, dat de eene der lijdende partijen de andere, — de gezindte namelijk de eigenaren der graven — schadeloos stelle. Moeten de bijzondere personen schade-

oos gesteld worden, het geschiede door den Staat, die hun het gebruik van hun eigendom ontnemt. 1)

De Regering gaf het volgende antwoord:

«De beide hier bedoelde gevallen staan niet gelijk. Wanneer eene begraafplaats volgens de thans bestaande verordeningen op een afstand van 35 ellen van de bebouwde kom is aangelegd, heeft het bestuur, dat haar oprigtte, aan de wet voldaan, en de billijkheid vordert, dat men het niet tot het aanleggen eener nieuwe begraafplaats verplichte. Heeft daarentegen een bestuur aan de begraafplaats niet de uitgestrektheid gegeven van tienmaal de oppervlakte, benoodigd voor het getal der aldaar jaarlijks te begraven lijken, dan kan het niet aan de verordeningen voldoen, welke het roeren van graven binnen een tijdvak van tien jaren verbieden. In strijd dus met de wet en met den eerbied aan het stoffelijk overschot van menschen verschuldigd, zou men in zoodanig geval verplicht zijn, lijken, die nog niet geheel verteerd zijn, op te graven, om voor anderen plaats te maken. Dit kan de wet niet toelaten, en de begraafplaatsen, die in dit geval

verkeeren, zullen moeten gesloten worden zoodra er met inachtneming van de voorschriften dezer wet de gelegenheid tot begraven ontbreekt

«Indien — aldus vervolgde de Regering — aan eene gezindte het gebruik harer begraafplaats wordt ontzegd, op grond dat deze niet overeenkomstig de bestaande verordeningen is ingerigt, dan kan men niet beweren, dat aan die gezindte onrecht wordt aangedaan. Zijn toch die begraafplaatsen vóór de wederinvoering van het decreet van 23 Prairial XIIde jaar aangelegd, de kerkelijke besturen hebben zich dan niet te beklagen, daar hun dan het gebruik dier begraafplaatsen gedurende 30 jaren is vergund, hoezeer deze niet aan de verordeningen voldeden. Zijn zij echter na dien tijd aangelegd, en hebben de besturen er toen geene uitgestrektheid aan gegeven die door het verbod om graven binnen tien jaren te roeren werd gevorderd, zij hebben dan de gevolgen hunner handelwijze aan zich zelven te wijten. Hebben bijzondere personen het recht op het begraven in een bepaald graf op die begraafplaats gekocht, de billijkheid eischt dan, dat zij door kosteloozen afstand van grond op

1) Ook in adressen van onderscheidene R. C. kerkbesturen in Zuidholland (Bijblad 1859/60 II, bladz. 540) werd tegen deze kostelooze verstrekking van recht op de nieuwe begraafplaatsen aangevoerd, dat daardoor de parochien bezwaard werden boven de verplichtingen, uit de contracten met de eigenaars van graven volgende; — de eigen graven waren afgestaan op deze begraafplaatsen, niet op eene later aan te leggen begraafplaats; door het afstaan van eigen graven hadden de parochien niet gewaarborgd het begraven elders, wanneer door Staatsverordeningen het begraven op deze begraafplaatsen verhinderd zou worden. En wat zou het zijn, wanneer de parochien geen andere begraafplaats in de plaats der geslotene aanlegden? Hoe te handelen indien de noodige ruimte behoorde tot de bezittingen van anderen?

de nieuwe begraafplaats schade-loos worden gesteld, even als bij de wederinvoering van het decreet is geschied”.

Bij het V. V. 59/60 kwam men op de besproken bepalingen terug. Binnen vijf jaren — werd er gezegd — na de afkondiging der wet worden de begraafplaatsen gesloten, die niet op den bepaalden afstand van de kom der gemeente liggen of de voorgeschreven uitgestrektheid niet bezitten. Men heeft gevraagd, of de toepassing van deze bepaling er niet toe zou kunnen leiden, om de kerkelijke gemeenten, die bijzondere begraafplaatsen bezitten, meer dan noodig is te bezwaren. Men stelle dat zulk eene bijzondere begraafplaats thans wel de voorgeschreven uitgestrektheid niet bezit, maar echter na verloop van vijf jaren nog niet vol is; waarom zou die dan gesloten moeten worden en niet althans zoolang gebruikt, als zij nog ruimte aanbiedt? Waarom zou voorts het kerkbestuur niet in het bedoelde geval eene andere kleinere begraafplaats kunnen oprigten, en afwisselend gebruik, naar mate van het bestaan der gelegenheid tot begraven, overeenkomstig art. 23 kunnen worden ingevoerd? Men vergete daarbij niet, dat het voor de kerkelijke gemeente in vele gevallen geene geringe zaak is, zich den noodigen grond voor eene begraafplaats, die aan al de eischen der wet voldoet, te verschaffen.

Nog een ander bezwaar — vervolgde men — kan uit de toepassing der thans behandelde bepaling voortvloeijen. Wat zal het gevolg zijn, wanneer in eene gemeente, na verloop van het vijfjarig tijdvak, de algemeene of bijzondere begraafplaats, die thans voor die gemeente de eenige is, gesloten wordt, en dan in het geheel aldaar geen kerkhof bestaat? Men kan wel zeggen: zulk een geval is niet denkbaar, omdat de wet aan de burgerlijke gemeente de verplichting oplegt om in de behoefte te voorzien, maar de mogelijkheid bestaat dan toch, dat de burgerlijke gemeente die verplichting veronachtzaamt. De ondervinding heeft geleerd, dat er gemeenten zijn, waar, ten gevolge der zamenstelling van den gemeenteraad of van andere oorzaken, niets hoegenaamd tot stand komt. Zou het, ook met het oog op zulke gevallen, niet wenschelijk zijn, in de wet eene bepaling op te nemen, waardoor de Regering verplicht werd om eenigen tijd te voren aan te kondigen, dat, na den afloop van den gestelden termijn, tot sluiting eener begraafplaats zal worden overgegaan? 1)

De bepaling van het 3de en 4de lid, het kosteloos verkrijgen van eigen graven op de nieuwe bij sluiting der vorige begraafplaats, werd verder onbillijk en onregtmatig geacht. Door het sluiten der begraafplaats — zeide men — gaat het regt van den eigenaar,

1) Omtrent de laatste hedenking, zie men de aant. op art. 16, bladz. 218 v. onder VII.

om een bepaald graf te gebruiken, te niet. In elk geval kan de kerkelijke gezindte, aan wie de gesloten begraafplaats behoort, niet verplicht worden, den eigenaar schadeloos te stellen, want het is niet die gezindte, maar de Staat, die de begraafplaats als zoodanig opheft, door welke opheffing de gezindte evenzeer als de eigenaar van het graf getroffen wordt. De kerkelijke gemeenten zullen buitendien reeds moeite genoeg hebben om de noodige fondsen voor het aanleggen der nieuwe begraafplaats bijeen te brengen. Men kan zich dan ook niet herinneren, dat ooit ten aanzien van bijzondere begraafplaatsen zulk eene verplichting is opgelegd.

In het ontw. 66/7 werd in het eerste lid van het art., voor *der* bebouwde kom, *eener* (later *van eene*) bebouwde kom gelezen, omdat eene gemeente meer dan ééne zoodanige kom kan hebben.

Het tweede lid kwam te luiden gelijk het thans luidt.

De bepalingen van de vroegere derde en vierde alinea's, betreffende de regten van hen die op de gesloten begraafplaats een eigen graf hadden, werden weggelaten.

In het V. V. 66/7 werden op het art. de volgende opmerkingen gemaakt:

Eenige leden zagen uit het in werking brengen van deze bepaling hier en daar groote moeilijkheden te ontmoet. Zij wilden, dat de bestaande begraafplaatsen, die

niet aan de voorschriften der wet voldoen, in stand bleven, totdat door Gedeputeerde Staten verklaard werd, dat daaruit nadeel voor de openbare gezondheid te vreezen is. Men voerde daartegen aan dat, als de wetgever regels heeft gesteld die hij nuttig en noodzakelijk oordeelt, het niet aangaat die regels voortdurend buiten werking te stellen. Achttien men den overgangstermijn van vijf jaren te kort, men kon dien verlengen. In art. 48 1) lag een correctief voor die gevallen, waarin de te rijzen moeilijkheden onoverkomelijk waren. Men zou van deze zijde het echter zeer afkeuren, indien van den bij dat laatste artikel geopenden weg tot het geven van dispensatie te ruim gebruik werd gemaakt. De regel moest geene uitzondering worden. Ook waren er leden, die wel verre van verlenging van den vijfjarigen termijn goed te keuren, dien termijn tot drie jaren wilden hebben ingekort.

Nog werd de opmerking in hetzelfde verslag gemaakt, dat uit dit artikel de bepaling van het vroeger ontwerp was weggelaten omtrent het geven van gelegenheid op de nieuwe begraafplaats, die in de plaats der geslotene treedt, tot het verkrijgen van uitsluitend regt op het begraven in een bepaald graf door hen, die dit op de gesloten begraafplaats bezaten. Was die weglating toe te schrijven aan de bij vorige voorloopige verslagen gemaakte bedenkingen,

1) Thans, gewijzigd, art. 46.

Verscheidene leden bleven aan die bedenkingen hechten en keurden dus de weglating goed. Anderen, die het regt van eigendom op graven in een meer strengen zin wilden hebben opgevat, beriepen zich op het aangemerkte bij art. 12. 1)

De Regering antwoordde :

• Indien de algemeene of kerkelijke begraafplaatsen niet voldoen aan de voorschriften van de bestaande verordeningen, dan ligt de schuld aan de besturen, die bij den aanleg der begraafplaatsen niet aan de gestelde voorwaarden hebben voldaan. Zij hebben dus geen reden van klagen, wanneer hun nog een vijfjarig tijdvak wordt toegestaan om hunne begraafplaatsen overeenkomstig de wet in te rigten.

• Gelijk reeds hierboven 1) is opgemerkt, hebben eigenaars van graven op gesloten begraafplaatsen geen regt op het kosteloos verkrijgen van graven op nieuwe begraafplaatsen. De wet moet dus hieromtrent het stilzwijgen bewaren, en de beslissing over dergelijke aanvragen aan de gemeente- en kerkbesturen en aan de particuliere eigenaars van begraafplaatsen overlaten."

2°. Bij de beraadslaging werd door den heer VAN DER MAESEN DE SOMBREFF, in verband met het amendement op art. 48 (nu 46), voorgesteld om uit art. 47 te laten wegvallen de woorden: "niet op den in het vorig artikel (45) bepaalden afstand van eene bebouwde kom liggen of."

Dit voorstel werd door hem gelijktijdig met dat op het andere art. toegelicht. (Zie de aant. op art. 46, bladz. 435 vv.). Het verwijderen der begraafplaatsen buiten de kom, terwijl er honderden gemeenten waren alwaar zij nog in de kom gevonden worden, zou z. i. eene radicale revolutie zijn en tonnen schats zouden er mede gemoeid zijn om art. 47, zooals dat door de Regering was voorgesteld, uit te voeren. Ook zou de Regering door b. v. ruim gebruik te maken van de haar bij art. 48 van het ontwerp gegeven faculteit, van de bij art. 47 opgelegde verplichting kunnen ontslaan en zou alzoo de uitzondering in art. 48 gesteld, regel worden.

Het amendement op art. 47 werd van zelf door de adhaesie aan dat op art. 48 ondersteund (zie de aant. op art. 46).

De heer VAN WASSENAER VAN CATWIJCK die mede in eene rede, overigens medegedeeld bij art. 46, aan de voorgestelde weglating in art. 47 zijne goedkeuring hechtte, gaf echter in overweging of in art. 47 wel moest opgenomen blijven dat de begraafplaatsen die men wenschte te behouden aan art. 17 moesten voldoen, volgens welk art. elke begraafplaats eene uitgestrektheid moest hebben van minstens tienmaal de oppervlakte benoodigd voor het vermoedelijk getal der aldaar jaarlijks te begraven lijken. Menige goede begraafplaats midden in eene gemeente zou op dit oogenblik aan deze bepaling niet

1) Zie de aant. op art. 12, bladz. 154 v. onder II.

voldoen. Het was z. i. tijd genoeg tot die sluiting over te gaan als de gemeentebesturen haar voorschreven.

De heer VAN DER MAESEN zeide omtrent dit punt het volgende:

„Ten aanzien van de aanhaling in art. 47 van art. 17 moet ik de opmerking maken, dat de redactie van dat art. 47 ook bij eventuele aanneming van mijn amendement eenige wijziging zou moeten ondergaan, opdat duidelijk blijke dat art. 17, hetwelk, ten gevolge van een amendement van den heer GODEFROI, niet toepasselijk is verklaard op kerkelijke begraafplaatsen, ook niet in de overgangsbepalingen daarop kunne worden toegepast.

„Wanneer aan de gemeentebesturen een tijd van vijf jaren gelaten wordt om hunne begraafplaatsen volgens de voorschriften dezer wet in te rigten, dunkt mij dat ook van die zijde niet te klagen is, te meer daar de inrigting zoo gemakkelijk is, omdat de oppervlakte niet geregeld behoeft te worden naar de bevolking, maar slechts naar het vermoedelijk aantal te begraven lijen, zoodat, wanneer het te voorzien is dat eene bijzondere of kerkelijke begraafplaats zal worden opgerigt, men zich daarnaar kan schikken. Daarentegen wensch ik niet, dat aan de gemeentebesturen de gelegenheid geopend worde om de wet niet op te volgen, enkel omdat er een los vooruitzicht bestaat op zulk eene inrigting. Er moet tijdig gezorgd worden en daarom zou

ik zwaarigheid maken om de vermelding van art. 17 weg te laten!”

De Minister bragt het volgende in het midden:

„Indien het amendement van den heer VAN DER MAESEN wordt aangenomen, zal er in art. 47 eene verandering van redactie moeten komen en zal het laatste gedeelte der eerste zinsnede moeten luiden: „welke niet aan art. 18 en, voor zooveel de algemeene begraafplaatsen betreft, niet aan art. 17 voldoen,” daar art. 17 nu, ten gevolge van een amendement van den heer GODEFROI, niet meer slaat op de kerkelijke begraafplaatsen.”

Verder gaf de Minister in overweging om bij aanneming van het amendement VAN DER MAESEN, de volgorde van de artt. 47 en 48 (van het ontwerp n.l.) om te keeren en art. 48 voorop te zetten, omdat art. 46 (nu 45) de regel stelde waarop art. 47 (nu 46) eene uitzondering zou maken.

Na aanneming van het amendement op art. 48, dat nu art. 46 is geworden, stelde de Regeering in verband met het door haar opgemerkte zelve voor om art. 47 in dier voege te doen luiden, dat het voldoen aan art. 17 alleen zou gelden voor de bestaande *algemeene* begraafplaatsen, terwijl zij daarbij tevens het amendement VAN DER MAESEN tot weglating der bepaling nopens den afstand van de bebouwde kom overnam.

Daarna werd art. 47 art. 48 en art. 48 art. 47, hetgeen later weder in art. 47 en art. 46 werd veranderd (wegens de verwerping

van art. 38 van het ontwerp) en verviel het amendement VAN DER MAESEN door de overneming er van door de Regering.

De heer HEEMSKERK vroeg den Minister nog of, nu in de twee laatst aangenomen artikelen (artt. 45 en 46) was toegelaten een beroep op den Koning, ook datzelfde beroep thans niet in dit artikel behoorde opgenomen te worden? Misschien was de Minister van oordeel dat het hier eenvoudige quaesties gold. Het kon echter gebeuren dat ernstig verschil bestond over de vraag of de begraafplaatsen al dan niet naar de voorschriften der wet waren ingerigt. Hij geloofde dat het consequent zou zijn, ook hier hooger beroep toe te laten.

De Minister antwoordde:

„De voorschriften, die het hier geldt, zijn van zeer ondergeschikt belang. Bij art. 17 wordt bepaald de uitgebreidheid van de begraafplaatsen. Die zal gemakkelijker te bepalen zijn en het is daarom niet noodig hier hooger beroep toe te laten. Evenzoo is het gelegen met de bepaling van art. 18, dat de afsluiting regelt. Ook dit is van zeer eenvoudigen aard. Ik zou dus meenen dat art. 47 behouden kan blijven zoo als het nu laatstelijk geredigeerd is.”

Daarop werd het art. zonder hoofdelijke stemming goedgekeurd.

30. Het onder 1° en 2° medegedeelde doet zien:

a. dat de begraafplaatsen die niet op den afstand van 35 meters van, ook die *binnen* eene bebouwde

kom gelegen zijn, niet meer, gelijk in het Regeringsontwerp was voorgeschreven, binnen vijf jaren naar buiten de kom behoeven te worden verwijderd. Art. 46 beveelt hare sluiting slechts, zoo zij schadelijk zijn voor de volksgezondheid;

b. dat eigenaars van graven op gesloten begraafplaatsen geen regt hebben op het kosteloos verkrijgen van graven op de nieuwe begraafplaatsen en het regt van eigen graf ophoudt zoodra de begraafplaats geen begraafplaats meer is, behoudens de beschermende bepaling van art. 25 laatste lid, maar dat toch de beslissing over dergelijke aanvragen aan de gemeentelijke kerkbesturen en aan de particuliere eigenaars van begraafplaatsen is overgelaten, zoodat zoodanige kosteloze afstand, waarvoor gronden van billijkheid kunnen aan te voeren zijn, nog altijd vrijstaat;

c. dat alleen aan de bestaande *algemeene* begraafplaatsen binnen vijf jaren de bij art. 17 voorgeschreven uitgestrektheid behoeft te worden gegeven, terwijl daarentegen alle, zoo bijzondere als algemeene begraafplaatsen overeenkomstig art. 18 moeten worden afgesloten, waarvan echter volgens die bepaling dispensatie kan worden gegeven; en

d. dat van het besluit van Ge-deputeerde Staten, waarbij de sluiting der begraafplaats krachtens art. 47 wordt bevolen, geen hooger beroep op den Koning is opgesteld, hetgeen om den eenvoudigen aard der na te komen

voorschriften niet werd noodig geacht.

II. „Binnen vijf jaren na de afkondiging dezer wet,” dat is den 19 April 1874. Eerst daarna kan de sluiting der begraafplaats volgens het tweede lid plaats hebben.

In het ontw. 58/9 luidde deze bepaling;

„Bij gebreke hiervan worden zij na dien tijd gesloten.”

Blijkens het V. V. 58/9 vond men de woorden *na dien tijd* onbestemd. De bedoeling zou wel zijn dat de sluiting onmiddellijk na den afloop van den vijfjarigen termijn moest plaats hebben, maar de gebezigde woorden lieten eene minder strenge opvatting toe.

Dientengevolge werd in de bepaling het woord *terstond* ingelascht.

Zowel de woorden *na dien tijd* als *terstond* vervielen bij het ontw. 66/7.

Deze weglating geeft echter geen verandering, daar toch, bij vertraging der sluiting, de begraafplaats langer dan vijf jaren in strijd met de voorschriften der wet zou bestaan, hetgeen Gedeputeerde Staten zullen dienen te voorkomen.

III. „overeenkomstig de voorschriften dezer wet.”

Het is duidelijk dat hieronder alleen zijn te verstaan de voorschriften dezer wet in de aangehaalde artt. 17 en 18 opgenomen.

Het art. was namelijk volgens de Regeringsontwerpen ook van toepassing op het verwijderen der begraafplaatsen buiten de bebouwde kommen. Dit schijnt de aanleiding

van de meer algemeene uitdrukking dat die begraafplaatsen moeten worden ingerigt overeenkomstig de voorschriften dezer wet.

Toen de bedoelde bepaling omtrent den afstand van de kom door de bij de beraadslaging gewijzigde redactie verviel, heeft men verzuimd, ook de aangehaalde uitdrukking te beperken tot de voldoening aan de voorschriften van artt. 17 en 18, hetgeen evenwel, ook blijkens het antwoord dat de Minister aan den heer HEEMSKERK gaf omtrent het gemis van hooger beroep, kennelijk de bedoeling is.

Voldoet eene bestaande begraafplaats niet aan andere voorschriften, bijv. niet aan art. 19 of aan art. 22, dan geldt niet art. 47, maar art. 45. (Zie de aant. op dit laatste art. bladz. 427 vv. onder III.)

IV. Gelijk ook uit het zoeven medegedeelde voortvloeit, is de vijfjarige termijn niet opengesteld voor het voldoen der bestaande begraafplaatsen aan artt. 19 en 22 der wet. Zie ook de aant. aldaar, en wel op art. 19, bladz. 280 v. onder VIII en op art. 22 bladz. 301 onder IV, alsmede op art. 45 t. a. p.

De burgerlijke gemeente van welke bijv. door een kerkbestuur afscheiding der algemeene begraafplaats volgens art. 19 wordt verlangd, kan zich dus niet op art. 47 beroepen en die afscheiding niet tot den 19 April 1874 uitstellen.

Alleen zou zij dien termijn kunnen inroepen ten opzichte van de uitbreiding der begraafplaats volgens art. 17, zoo deze daarvoor noo-

dig mogt zijn, en ten opzichte van de wijze van afsluiting der afgescheiden gedeelten, die volgens het laatste lid van art. 19 moet geschieden overeenkomstig art. 18.

Daarover rijkzende geschillen zullen Gedeputeerde Staten volgens art. 45 tweede lid kunnen beslissen.

V. Men zie verder bij dit art. de aant. op artt. 17 en 18 bladz. 257, 268 vv.

VI. Het begraven op eene krachtens art. 47 gesloten begraafplaats en het gebruik van zoodanige begraafplaats in strijd met art. 25, is strafbaar ingevolge art. 41 Nos. 10 en 11.

VII. Zooals in de aant. op art. 45 bladz. 423 is opgegeven, werd bij het ontw. 66/7 een in vorige ontwerpen voorkomend art. (40) weggelaten, waarbij in gemeenten, waar nog geene overeenkomstig deze wet aangelegde algemeene begraafplaats bestond, het begraven ter plaatse, waar het tot dusver gebruikelijk was, gedurende vijf jaren na afkondiging der wet was toegestaan.

Tot toelichting van deze vervallen bepaling was bij de M. v. T. 55/6 het volgende opgegeven :

„De eenige gemeente in dit Rijk, waar tot dusverre in de kerken begraven wordt, is de hoofdstad. De moeilijkheid om tot het aanleggen van begraafplaatsen geschikt terrein in de onmiddellijke nabijheid der gemeente te verkrijgen, en de hooge kosten daaraan verbonden, hebben telkens aanleiding gegeven, die gemeente

van het opvolgen der bestaande voorschriften voorloopig te ont-heffen. In de laatste jaren heeft het bestuur der gemeente zich deze zaak met kracht aangetrokken, eene begraafplaats buiten de Willemspoort aangelegd, en reeds voorloopig de maatregelen beraamd om, door het inrichten eener tweede begraafplaats aan de andere zijde der stad, het begraven in de kerken en op de kerkhoven, in het midden der bebouwde kom gelegen, te doen ophouden.

„Men mag aannemen, dat een termijn van vijf jaren voldoende zal zijn om eene zaak van zoo hoog belang als deze, in de hoofdstad te kunnen regelen.”

Uit deze toelichting werd, blijkens het V. V. 58/9, opgemaakt dat dit artikel, hetwelk anders, in verband met de voorafgaande, wel eenigzins raadselachtig zou zijn, uitsluitend op Amsterdam zag, de eenige gemeente des Rijks waar nog in de kerken begraven werd. Aan eenige leden zou het zeer wenschelijk voorkomen, dat de daarbij gestelde vijfjarige termijn kon worden verkort.

De Regering antwoordde dat de voorgestelde termijn van vijf jaren voor Amsterdam niet te lang scheen om de zaak ingevolge de bepalingen dezer wet behoorlijk te regelen.

Zooals gezegd, werd echter bij het ontw. 66/7 de bepaling weg gelaten. Tot toelichting zeide de Regering dat, nu het begraven in de kerken met Januarij 1866 in de hoofdstad had opgehouden, deswege geene overgangsbepaling

Art. 48. Het verbod van art. 16, 3^e lid, is op de bestaande begraafplaatsen toepasselijk, doch beperkt tot 35 meters of voor iedere begraafplaats tot zooveel minder als de kortste afstand bedraagt, waarop zij van eene bebouwde kom eener gemeente verwijderd is. (m)

werd vereischt zooals vroeger het geval was.

Zie verder over het begraven in kerken de aant. op art. 16, bladz. 250—257 onder XIV.

(m) I. Art. 48 kwam in de Regeringsontwerpen niet voor.

Door den heer KALFF werd voorgesteld om een nieuw art. op te nemen van dezen inhoud:

„De derde zinsneede van art. 16 vindt geene toepassing waar het geldt uitbreiding of vergrooting dezer wet aanwezige gebouwen binnen den verboden afstand van bestaande begraafplaatsen.”

Door den heer PIJNAPPEL werd echter mede voorgesteld een nieuw art. op te nemen, luidende als volgt:

„Het verbod van art. 16, derde lid, is op de bestaande begraafplaatsen toepasselijk, doch beperkt tot 35 meters of voor iedere begraafplaats tot zooveel minder als de kortste afstand bedraagt, waarop zij van eene bebouwde kom eener gemeente verwijderd is.”

Het amendement van den heer KALFF werd met 41 tegen 22 stemmen *verworpen*.

Het amendement van den heer PIJNAPPEL werd door de Regering overgenomen, door de Kamer

aangenomen en alzoo als een nieuw art. 48 achter art. 47 gevoegd.

II. Tot opheldering van dit art. zal ik thans de aanleiding tot opneming er van, zijne toelichting en strekking uit de beradslaging mededeelen.

1°. Reeds met een enkel woord werd in de aant. op art. 16 bladz. 231 en 235 melding gemaakt van de vraag of art. 16, 3^e lid, na invoering der wet, zoowel op de reeds bestaande als op de nieuwe begraafplaatsen toepasselijk was te achten.

Door den heer PIJNAPPEL was namelijk op dat art. een amendement voorgedragen strekkende om door hem die eene begraafplaats aanlegde, de eigenaars van den grond die binnen den verboden kring zou komen te liggen, te doen schadeloos stellen indien die grond vóór den aanleg der begraafplaats eene hoogere waarde had dan hij ten gevolge van het verbod om te bouwen en putten te graven zou behouden.

Bij de discussie over dit amendement vroeg de heer VAN DELDEN eenige inlichtingen. Daaronder behoorde de bovenvermelde vraag.

„Er wordt—zeide hij namelijk—in het amendement zeer algemeen gesproken van „begraving”, even als in art. 16, zoodat daar-

onder niet alleen de begraafplaatsen zijn begrepen, na de invoering dezer wet aan te leggen, maar ook de thans reeds bestaande.

„Het is, dunkt mij, niet twijfelachtig, dat art. 16, ten minste het 3de lid, na die invoering ook zal werken op de laatste. Wordt echter het amendement van den heer PIJNAPPEL ook toegepast op de bestaande begraafplaatsen, dan zou daaruit volgen dat, wegens de uitbreiding van den verboden kring die bij dit artikel wordt bevolen, aangrenzende eigenaren, die reeds sedert jaren eene begraafplaats in hunne nabijheid hebben gehad, zullen kunnen opkomen om schadevergoeding te vragen aan de eigenaren der begraafplaats. Thans is het niet geoorloofd binnen een afstand van 35 à 40 el te bouwen, doch die afstand wordt hier vergroot tot 50 el, en nu het onvrije territoir wordt uitgebreid zullen de eigenaars der gronden, die door die uitbreiding getroffen worden, met dit amendement in de hand, wellicht kunnen opkomen met verzoek om schadevergoeding. Ik geloof dat het de bedoeling van den geachten afgevaardigde is om de schadevergoeding alleen toe te kennen bij den aanleg van begraafplaatsen na de invoering van deze wet; maar is dan niet eenige verduidelijking noodig?”

De heer PIJNAPPEL antwoordde:

„In de derde plaats meende de geachte spreker, dat het amendement eene terugwerkende kracht zou hebben, omdat art. 16 ook zou slaan op bestaande begraaf-

plaatsen. Dit laatste ontken ik. Indien men art. 16 leest is het uit twee omstandigheden duidelijk, dat het niet kan slaan op bestaande begraafplaatsen. Vooreerst wordt er gezegd: „geene begraafplaatsen worden aangelegd.” Er wordt dus gesproken van *aan te leggen* begraafplaatsen. En in de tweede plaats is de afstand die art. 16 kiest, eene andere dan die voor bestaande begraafplaatsen gekozen en bij art. 45 behouden is. Waar art. 16 een rayon van 50 el neemt, bepaalt art. 45 een afstand van 35 el. Alzoo kunnen die twee artikelen niet op dezelfde begraafplaatsen slaan. Men kan toch niet bepalen, dat begraafplaatsen mogen blijven bestaan, mits 35 el van de kom der gemeente verwijderd, en tevens daaromtrent het verbod doen gelden, dat geen gebouwen mogen worden opgericht, binnen een afstand van 50 el. Want zoo zou het ongeoorloofd kunnen zijn om gebouwen op te rigten in de kom eener gemeente. Ik geloof dus, dat het amendement te dien aanzien geene terugwerkende kracht heeft.”

Het genoemde amendement op art. 16 werd evenwel verworpen.

Toen de strafbepaling, bij art. 41 No. 7 op de overtreding van art. 16 derde lid gesteld, aan de orde was, kwam de heer PIJNAPPEL op de zaak terug. Hij voor zich geloofde niet dat de bestaande begraafplaatsen onder laatstgemeld art. vielen en hij zou dientengevolge eene bijvoeging bij de overgangsbepalingen voorstellen. Maar

om dit punt bij de straffepaling onaangeroerd te laten, stelde hij eene wijziging van de redactie daarvan voor om haar ook toepasselijk te verklaren op het bouwen en graven van putten nabij *bestaande* begraafplaatsen. Dit voorstel werd aangenomen. Zie meer hierover in de aant. op art. 16, bladz. 246 v. onder IX.

Bij de behandeling van art. 48 van het Regeringsontwerp en het amendement daarop van den heer VAN DER MAESEN, dat thans art. 46 is geworden, zeide de heer KALFF het volgende:

„Mijnheer de Voorzitter, ik wensch niet te spreken over het amendement maar over het artikel. Mijns inziens zou het wenschelijk zijn dat art. 48 uitgebreid werd. Wij vinden daarin tot nog toe overgangsbepalingen ten aanzien van begraafplaatsen, maar niet ten aanzien van het ontwerp, waaromtrent mijns inziens ook eene overgangsbepaling noodig is, namelijk omtrent de gebouwen, die binnen den verboden afstand van de begraafplaats kunnen worden opgericht.

„Art. 16 verbiedt binnen den afstand van 50 ellen van eene begraafplaats gebouwen op te rigten. In het algemeen is die bepaling zeker goed te keuren, maar het is ook niet tegen te spreken dat er gevallen kunnen bestaan, waarin die bepaling tot groot bezwaar aanleiding zou kunnen geven, namelijk die waar het betreft gebouwen, die op dit oogenblik reeds binnen of aan de grens van den verboden kring

staan. Ik stel mij voor dat er een gebouw, eene fabriek is, waarin het een of ander bedrijf wordt uitgeoefend, en dat ten gevolge van de toeneming van dat bedrijf, uit den aard der zaak, noodzakelijk uitbreiding moet ondergaan. Het geval kan zich zeer goed voordoen dat er geen mogelijkheid is om die fabriek anders uit te breiden dan door uitbouwen of aanbouwen binnen den verboden kring. Nu zou ik het hard noemen, wanneer dat door art. 16 aan bestaande gebouwen belet werd. Het komt mij dus voor dat het wenschelijk is hetzij art. 48 uit te breiden, hetzij een nieuw art. 49 in de wet te lasschen, waarbij in dit punt worde voorzien.

„Ik wensch in bedenking te geven, dit te doen in deze bevoordingen: „De derde zinsnede van art. 16 vindt geene toepassing waar het geldt uitbreiding of vergrooting van reeds bij de uitvaardiging dezer wet aanwezige gebouwen binnen den verboden afstand van bestaande begraafplaatsen.”

De Minister erkende de noodzakelijkheid van eene dergelijke bepaling. Hij zeide: Wat het voorstel van den heer KALFF betreft, het zal in elk geval noodig zijn nog iets te bepalen omtrent hetgeen thans in art. 16 geregeld wordt. Maar ik geloof niet dat dit te huis behoort bij dit artikel (n.l. art. 48, nu 46). Ik meen te weten dat daaromtrent door een lid der Kamer een amendement is aangekondigd, hetgeen later in behandeling zal komen.

Na de aanneming van artt. 46 en 47 werd het voorstel KALFF, om daarop een nieuw art. te laten volgen van den opgegeven inhoud, voorgelezen en voldoende ondersteund, doch tevens een voorstel van den heer PIJNAPPEL om een nieuw art. van anderen inhoud, op blad. 457 opgegeven, in de wet op te nemen.

De heer PIJNAPPEL lichtte het volgenderwijs toe:

„Gisteren wees ik reeds met een enkel woord op de moeilijkheden ten aanzien van dit punt waar het bestaande begraafplaatsen geldt. Tot op dezen oogenblik geldt het Koninklijk besluit van 1828, dat het verbod inhoudt om te bouwen of putten te graven binnen 35 à 40 el. Dit besluit zal met alle aan deze wet voorafgaande wetten en verordeningen vervallen.

„Zal nu art. 16 van deze wet op de bestaande begraafplaatsen toepasselijk zijn? Ik heb reeds doen opmerken dat dat artikel doelt op begraafplaatsen na het tot stand komen dezer wet aangelegd, en dat het in art. 16 genoemde rayon van 50 el niet toepasselijk kan zijn op begraafplaatsen binnen 50 el van de kom eener gemeente gelegen. Immers dan zou men niet mogen bouwen in de bebouwde kom eener gemeente. Art. 16 geldt dus hiervoor niet; de wetten en verordeningen, die worden afgeschaft, kunnen evenmin gelden; er bestaat dus omtrent dit punt eene leemte, die ik wensch aan te vullen met volkomen erkenning en handhaving van bestaande regten. Het

bestaande regt omtrent de thans aanwezige begraafplaatsen is, dat het verbod slechts geldt binnen een rayon van 35 el, en dit wensch ik als algemeenen regel te behouden. Voor zooverre echter eene begraafplaats korter bij de kom eener gemeente gelegen is, moet ook de verboden kring tot dien korteren afstand beperkt worden.”

De heer KALFF, het woord erlangende tot toelichting van zijn amendement, verwees naar de straks opgegeven toelichting daarvan en meende zich thans, om in geen herhaling te vallen, van eene nadere adstructie vooreerst te mogen onthouden.

De Minister verklaarde het volgende:

„Het amendement van den heer KALFF komt mij onaannemelijk voor. Art. 16 zegt: „Binnen gelijken afstand van de begraafplaatsen worden geene gebouwen opgericht of putten gegraven, dan na bekomen verlof van Gedeputeerde Staten.” Gedeputeerde Staten zullen dus over de uitbreiding van zulk eene fabriek (waarvan de voorsteller sprak) dienen gehoord te worden. Nu wensch de geachte spreker dat voor goed weggenomen te zien. Ik geloof dat het een gevaarlijk punt is dat in vervolg van tijd een gebouw dat thans bestaat zich kan uitbreiden binnen den verboden kring, zonder vergunning te hebben van Gedeputeerde Staten, terwijl men voor het oprigten van nieuwe gebouwen vergunning behoeft. Ik acht het niet wenschelijk dit artikel (16) in den zin van het amendement te wijzigen.

„Het amendement van den heer PIJNAPPEL voorziet, geloof ik, in de leemte, ontstaan ten gevolge van de bepaling in art. 16, die alleen slaat op de nieuw op te rigten gebouwen en niet op die welke bestaan. Ik wensch dus dit amendement over te nemen.”

De heer KALFF antwoordde:

„Mijnheer de Voorzitter, ik wenschte dat het waar was wat de Minister zeide, dat het onnoodig is in dit punt te voorzien, maar ik kan dat niet toegeven. Het betreft een specialen toestand. Ik vind het verbod zeer goed, waar het betreft het oprigten van nieuwe gebouwen, maar men moet hier in het oog houden dat eene reeds bestaande fabriek of ander gebouw zoodanig in de nabijheid van een kerkhof kan zijn gelegen, dat wanneer door den loop der zaak eene uitbreiding noodig is geworden, die uitbreiding niet anders zal kunnen geschieden dan binnen den verboden kring.

„Bij de oprigting van die gebouwen heeft men op het tegenwoordig verbod niet kunnen rekenen, en daarom schijnt het mij allezins billijk dat, zooals door mij voorgesteld wordt, voor die bestaande gebouwen de vrijheid worde gegeven tot bij- of aanbouw ook binnen den anders verboden afstand. Doet men dit niet, dan zal zich het geval kunnen voordoen, dat een bestaand gebouw niet langer bruikbaar is, maar moet worden verlaten.

„Ik geloof derhalve dat er werkelijk behoefte bestaat aan hetgeen ik voorgesteld heb, en meen

dus bij mijn amendement te moeten blijven volharden. Het is niet genoeg wat de Minister aanvoert, dat men zoo iets kan verkrijgen met vergunning van Gedeputeerde Staten; het moet, als een soort van regt, aan de belanghebbenden onvoorwaardelijk vrijstaan uit kracht van de wet.”

Daarop werd het amendement KALFF in stemming gebragt en met 41 tegen 23 stemmen verworpen.

Het nieuw artikel van den heer PIJNAPPEL, overgenomen door den Minister, werd daarop zonder hoofdelijke stemming goedgekeurd en als art. 49, doch na verandering der volgorde door den Voorzitter (tengevolge der verwerping van art. 38 van het ontwerp), als art. 48 in de wet gebragt.

20. Art. 48 heeft, naar de toelichting des voorstellers, de strekking om wegens het bestaan van begraafplaatsen op minder dan 50 meters van en in eene bebouwde kom, het bestaande regt volgens het Koninklijk besluit van 1828 dat met invoering der wet vervallen zou, te handhaven door namelijk het verbod om te bouwen of putten te graven binnen een rayon van 35 meters als algemeenen regel te behouden, doch voor zoo verre eene begraafplaats korter bij de kom eener gemeente ware gelegen, ook den verboden kring tot dien korteren afstand te beperken.

Ligt alzoo eene begraafplaats bv. midden in eene bebouwde kom, dan bedraagt de afstand van de begraafplaats 0 meter, en geldt

Art. 49. Vóór den 1sten Januarij 1870 worden alle voor het begraven op algemeene begraafplaatsen geheven regten overeenkomstig deze wet herzien en aan Onze goedkeuring onderworpen.

Die regten vervallen, wanneer Onze goedkeuring op de besluiten tot heffing niet vóór 1 Januarij 1871 is verleend. (n)

het verbod van art. 16, 3^e lid niet en behoeft dus ook geen verlof van Gedeputeerde Staten te worden gevraagd.

.Dat dit de bedoeling is, blijkt ook uit eene door den heer PUN-APPEL bij herhaling gemaakte opmerking dat indien art. 16, 3^e lid ook op bestaande begraafplaatsen toepasselijk ware, men dan niet zou mogen bouwen *in de bebouwde kom* eener gemeente. Art. 48 strekt daarom ook om te voorkomen dat dit zou worden gedaan door de wet verboden te zijn, daar toch zonder dergelijke bepaling eene verkeerde toepassing van art. 16 altijd mogelijk zou kunnen blijven.

III. Men zie overigens voor de toepassing van art. 16, 3^e lid bij het bouwen en graven nabij de bestaande begraafplaatsen, voor zoover het verbod geldig blijft, de aant. op dat art., bladz. 219 vv.

IV. Zooals reeds in de aant. op art. 16, bladz. 246 onder VIII is opgemerkt en uit de discussie over het amendement KALFF, zooeven onder II medegedeeld, is gebleken, staat *uitbreiding* van gebouwen binnen den verboden kring

liggende of zóó dat zij daar binnen komen, met het oprigten van gebouwen gelijk en valt dus even als het laatste onder het verbod.

(n) I Voor art. 49 werd in het ontw. 55/6 gelezen:

Vóór den 1sten Januarij 1858 worden alle voor het begraven, zoo op bijzondere, als op algemeene begraafplaatsen, geheven regten, *met de voorschriften der artt. 29—31 1) in overeenstemming gebragt*".

Bij het ontw. 58/9 werd 1858 in 1860 en bij de N. v. W. 58/9 in 1861 —, en de gecursiveerde woorden veranderd in: *overeenkomstig deze wet herzien*.

Bij het ontw. 66/7 werd niet meer van *bijzondere* begraafplaatsen gesproken, en kwam art. 49 te luiden zooals het thans is vastgesteld, behalve dat de termijnen toen waren 1869 en 1870, welke bij het ontw. 68/9 werden veranderd in: 1870 en 1871.

II. Het art. werd bij het ontw. 55/6 aldus toegelicht:

"Volgens art. 291, 2^e lid, der gemeentewet moeten alle plaatselijke belastingen binnen vijf jaren

1) Thans art. 31, 32 en 34.

na de dagteekening dier wet herzien worden. Dit voorschrift is evenzeer op de begrafenisregten van toepassing, als met plaatselijke belastingen gelijk gesteld. Daar evenwel de termijn van art. 291 weldra zal zijn verstreken, is eene nadere verlenging wenschelijk voorgekomen. Een gelijke termijn schijnt voldoende voor de herziening der regten, welke op bijzondere begraafplaatsen worden geheven."

III. Blijkens het V. V. 58/9 betuigden verscheidene leden hun genoegen over deze bepaling, voor zoover die de regten voor het begraven op algemeene begraafplaatsen betrof. Die regten, zeide men, zijn hier en daar buitensporig hoog. Men zou aan de ingezetenen eene weldaad bewijzen, wanneer zij overal, in overeenstemming met de beginselen van art. 31 van het ontwerp, gematigd werden. Intusschen heerschte er eenige twijfel, of reeds tarieven van begrafenisregten naar aanleiding van art. 291 der gemeentewet herzien waren. 1) In de onderstelling dat dit het geval ware, wenschte men te weten, of thans op de daaroemtrent gemaakte bepalingen terug zou worden gekomen.

Geheel anders lieten de leden, die over dit punt een gevoelen uitten, zich omtrent de herziening der tarieven voor de bijzondere begraafplaatsen uit. Zij wilden niet, dat de Regering daaroemtrent bepalingen maakte en

noemden, onder verwijzing naar het reeds bij art. 35 (nu verworpen art. 38) aangemerkte, de regtstreeksche bemoeienis der overheid met dit bijzonder, huishoudelijk belang een jegens de godsdienstige gezindten gepleegd onregt.

"Voor vereenigde gemeenten—antwoordde de Regering—en voor andere, waar nieuwe begraafplaatsen zijn aangelegd, of waar herziening der begrafenisregten dringend noodig was, zijn de tarieven goedgekeurd, doch slechts voor een zekeren termijn. Wanneer de wet tot stand komt, zullen alle tarieven aan de voorschriften dezer wet behooren te worden getoetst.

"De voorgestelde termijn, binnen welken die herziening zal plaats hebben, is thans nog met een jaar verlengd. 2)

"Ten aanzien van de herziening der tarieven voor bijzondere begraafplaatsen meent de Regering naar het boven aangevoerde 3) te mogen verwijzen."

IV. Sedert het ontw. 66/7 is art. 49 alleen toepasselijk op de regten voor het begraven op *algemeene* begraafplaatsen.

Bij hetzelfde ontw. is aan deze bepaling toegevoegd dat de regten vóór 1 Januarij 1869 (nu 1870) niet slechts overeenkomstig deze wet moeten worden herzien, maar ook aan 's Konings goedkeuring onderworpen, terwijl een tweede lid werd bijgevoegd nopens het vervallen der regten.

1) De termijn, in dat art. gesteld en in de M. v. T. bedoeld, was inmiddels verstreken.

2) In plaats van 1860 werd namelijk gesteld: 1861, thans 1870.

3) Zie de aant. op het verworpen art. 38, bladz. 388 v.

Art. 50. Artt. 53 en 55 van het Burgerlijk Wetboek, artt. 358, 359 en 360 van het Strafwetboek en de algemeene en provinciale bij de afkondiging dezer wet geldende bepalingen omtrent het begraven van lijken, de begraafplaatsen en de begrafenisregten zijn ingetrokken. (o)

Zie verder over de heffing der begrafenisregten de aant. op art. 30 en volgg., en opzigtens de tarieven voor de *bijzondere* begraafplaatsen, bladz. 386—394.

(o) I. Voor art. 50 werd in de eerste ontwerpen alleen het volgende gevonden:

„Al de bij de afkondiging dezer wet geldende bepalingen omtrent het begraven van lijken, de begraafplaatsen en de begrafenis-kosten zijn ingetrokken.”

Bij het ontw. 66/7 werd hier-voor het tegenwoordige eerste lid gelezen. In plaats van *art. 55* stond echter *het 1ste lid van art. 55*, hetwelk bij het ontw. 67/8 I werd veranderd.

Zie over het tweede lid hierna.

II. In het V. V. 58/9 werd het van de zijde van hen die de regtstreeksche bemoeienis der overheid met de tarieven voor de *bijzondere* begraafplaatsen veroordeelden (zie bladz. 386 vv. en de aant. op art. 49, vorige bladz.), afgekeurd, indien dit art. zoodanig moest worden opgevat, dat met het in werking treden der wet ook al de reglementen voor bijzondere begraafplaatsen ingetrokken waren. Met die reglementen — zeiden

zij — heeft de Regering, voor zoover zij geene bepalingen van openbare orde inhouden, niets te maken.

De Regering antwoordde, dat onder de bepalingen in dit art. bedoeld alleen de zoodanige zijn te verstaan, die door het openbaar gezag zijn uitgevaardigd.

III. Daar de wet, ook volgens de erkenning der Regering, in bepalingen van art. 53 en volgg. van het Burgerlijk Wetboek wijziging brengt, — zegt het V. V. 58/9 verder — heeft men gevraagd of die bepalingen niet insgelijks moeten worden ingetrokken?

De Regering achtte aanvankelijk de intrekking van art. 53 en volgg. van het Burg. Wetb. niet noodig. Die artikelen toch — zeide zij — worden door deze wet slechts aangevuld, en kunnen dus nevens deze wet blijven bestaan.

Zij ging echter later, zooals is opgegeven, tot intrekking van artt. 53 en 55 B. W. over.

Bij het ontw. 66/7 was nu evenwel van art. 55 B. W. alleen het *1ste lid* ingetrokken.

In het V. V. 66/7 kwam men daartegen op. Het tweede lid — zeide men — kan toch niet op zich zelf bestaan. Het schrijft

formaliteiten omtrent eene schouwing voor, van welker aard, na het vervallen van het eerste lid, niet blijkt. Stelt de Regering er prijs op, dat de bepaling omtrent hetgeen het verbaal van schouwing behelzen moet, behouden blijve, dan moet zij in deze wet worden overgenomen; in welk geval art. 55 van het Burgerlijk Wetboek in zijn geheel kan worden ingetrokken. Waar noodzakelijkheid bestaat om op de bepalingen onzer wetboeken terug te komen, moet omtrent hetgeen veranderd wordt of in wezen blijft geen onzekerheid kunnen bestaan, en met dien regel strijdt het handhaven van fragmenten van artikelen.

Ter voldoening aan deze opmerking werd bij het ontw. 67/8 I het geheele art. 55 B. W. ingetrokken en het tweede lid daarvan bij art. 5 gevoegd.

Zie verder wat art. 53 B. W. betreft, de aant. op art. 4, bladz. 73 onder II, bladz. 79 onder VI, bladz. 93 v. onder XXII en bladz. 96 onder XXV, en voor art. 55 B. W., de aant. op art. 5, bladz. 97 onder II, bladz. 98 vv. onder V.

IV. Zie over art. 358 van het Strafwetboek de aant. op art. 41 bladz. 407 onder III en de noot aldaar; over art. 359 en 360 de aant. op art. 43 bladz. 413 vv. en 420 onder IV en VII en de noten aldaar, en voorts voor alle de aant. op art. 39 bladz. 396 vv.

V. Bij het V. V. 58/9 vroeg

men nog, of niet ook art. 14 van het Strafwetboek 1) zou kunnen worden vervallen verklaard?

De Regering antwoordde dat in het voorschrift van dat art. bij de invoering dezer wet geene verandering kwam en het derhalve in wezen kon blijven.

Bij het V. V. 66/7 kwam men hierop terug. Men zeide dat het antwoord der Regering te zamen hing met het toenmalig stelsel, om niet aan het Strafwetboek te raken en, waar de voorgestelde bepalingen die van het Burgerlijk Wetboek aanroerden, ze slechts als aanvulling daarvan te beschouwen. 2) Thans, nu de Minister zich op een ander standpunt had geplaatst en de wet de strekking had om het onderwerp in zijn geheel, ook met intrekking van artikelen van het Burgerlijk en Strafwetboek, te regelen, scheen genoemd art. 14 van laatstgenoemd Wetboek, hoe dan ook, in de regeling begrepen te moeten worden.

„Art. 14 van het Wetboek van Strafrecht — antwoordde de Regering — bevat een geheel speciaal voorschrift, dat in dat wetboek wel, maar niet in deze wet te huis behoort. Het schijnt dus eigenaardig daaromtrent in dit ontwerp niet te gewagen, en daar dat wetsartikel niet in art. 50 wordt ingetrokken, blijft het van zelf in wezen.

„De bepaling schijnt ook geen bezwaar op te leveren.”

1) Zie de inhoud daarvan in de aant. op art. 38 bladz. 395 v. onder VII.

2) Zie hierboven onder III.

De plaatselijke verordeningen omtrent het begraven en de begraafplaatsen worden vóór 1 Januarij 1870 herzien. Bij gebreke hiervan zijn zij na afloop van dat tijdvak vervallen. (p)

VI. Door twee leden werd — volgens het V. V. 59/60 — de wenschelijkheid beweerd, dat de wet zich beperkte tot het intrekken der bij hare afkondiging geldende bepalingen, voor zoover deze met haren inhoud in strijd waren. Zij hadden daarbij inzonderheid het oog op de decreten van 23 Prairial, XII^{de} jaar, van 18 Mei 1806 en van 30 December 1809, voor zoover de kosten der kerkelijke plegtigheden bij begrafenissen betreft, aan welke decreten zij nog zekere mate van geldigheid wilden hebben toegekend. Daartegen werd aangevoerd, dat die Fransche verordeningen sedert lang niet meer als van geldende kracht konden worden beschouwd; eensdeels omdat de kerkelijke gezindheden op haar terrein hier te laude volkomene vrijheid bezaten; anderdeels omdat, zoo ook aan dergelijke verordeningen nog waarde te hechten ware, zij, als uit de wet van 18 Germinal het X^{de} jaar voortgevloeid, met deze bij de wet van 10 September 1853 (Staatsblad No. 102), houdende regeling van het toezigt op de kerkgenootschappen, voor goed waren afgeschaft.

Aan het verlangen der twee bedoelde leden werd niet voldaan, en de toelichting van het ontw. 66/7 bevatte geen antwoord

daarop. Niet alleen zijn nu ingetrokken de algemeene en provinciale bij de afkondiging der wet geldende bepalingen omtrent het begraven van lijken, de begraafplaatsen en de begrafenisregten voor zoover deze met haren inhoud in strijd zijn, maar *alle*.

(p) I. Bij het V. V. 59/60 werd de vraag gedaan, daar er gemeenten waren, die thans reeds zulke plaatselijke verordeningen, als bij art. 8 van het tegenwoordig ontwerp werden bedoeld, hadden vastgesteld, of het wel raadzaam ware, al die verordeningen als met een pennestreek vervallen te verklaren. Ware het niet beter een termijn te bepalen, binnen welken de gemeente-besturen de plaatselijke verordeningen van dezen aard in overeenstemming met de tegenwoordige wet moeten brengen?

Dientengevolge kwam bij het ontw. 66/7 het tegenwoordige tweede lid bij het art. en werd de vervallenverklaring der bij de invoering dezer wet geldende verordeningen tot die der algemeene en provinciale beperkt, terwijl verder in de M. v. T. werd te kennen gegeven dat voor de herziening der plaatselijke verordeningen een termijn van een jaar voldoende was voorgekomen.

Art. 51. De bepalingen dezer wet omtrent de inrigting en het gebruik van en het toezigt op begraafplaatsen, alsmede omtrent de begrafenis- en andere regten en de wijze van begraven, zijn niet toepasselijk op de begraafplaats en het begraven van leden van het Koninklijk Huis. (q)

Deze termijn is thans 1 Januarij 1870 geworden.

II. De bepaling van art. 50 tweede lid geldt voor alle plaatselijke verordeningen in de wet bedoeld.

III. *„vóór 1 Januarij 1870 HERZIEN.”* Hiermede schijnt te zijn bedoeld, dat van de zijde der gemeentebesturen gedaan zij wat noodig was, niet dus dat van de vóór den termijn herziene verordeningen door Gedeputeerde Staten ook de ontvangst moet zijn berigt.

In dat geval kunnen derhalve de bestaande verordeningen, voor zoover zij althans met de wet niet in strijd zijn, blijven gelden tot het in werking treden der nieuwe.

In geval geen straf bij de verordeningen is bepaald, komt alleen de mededeeling daarvan aan Gedeputeerde Staten te pas, wanneer deze daartoe aanvraag doen, krachtens art. 152 der gemeentewet. Vrg. de beraadslaging over art. 28 bladz. 332.

Zie verder omtrent de plaatselijke verordeningen de aant. op artt. 7, 8, 21, 28 en 29.

(q) I. De slotbepaling der wet

luidde in de vier eerste ontw.:

„Deze wet is niet van toepassing op het begraven en de begraafplaats der leden van het Koninklijk Huis van Oranje-Nassau.”

Hiervoor kwam bij het ontw. 67/8 I de tegenwoordige redactie in de plaats.

II. Het art. werd in de M. v. T. aldus toegelicht:

„De algemeene regel in art. 1, volgens welken het voortaan verboden zal zijn elders dan op de overeenkomstig het ontwerp aangelegde 1) begraafplaatsen te begraven, maakt deze uitzondering noodig.

„Dat het gedenkteeken, door het dankbaar voorgeslacht voor den Stichter onzer onafhankelijkheid opgerigt, zijne bestemming niet verlieze zoolang het Koninklijk Huis van Oranje-Nassau bestaat, zal zeker elk Nederlander wenschen.”

III. De redactie van het art. werd, zooals is opgegeven, bij het ontw. 67/8 I veranderd.

Men vroeg nu bij het Eindv., waarom, terwijl de vroegere redactie van dat artikel de wet in 't algemeen niet toepasselijk ver-

1) Later is art. 1 aangevuld. Zie de aant. aldaar.

Lasten en bevelen, dat deze in het *Staatsblad* zal worden geplaatst, en dat alle Ministeriële Departementen, Autoriteiten, Collegien en Ambtenaren, wien zulks aangaat, aan de naauwkeurige uitvoering de hand zullen houden.

Gegeven te 's Gravenhage, den 10 April 1869.

WILLEM.

De *Minister van Binnenlandsche Zaken*,

FOCK.

Uitgegeven den *negentienden* April 1869. (r)

De *Minister van Justitie*,

VAN LILAAAR.

klaarde op de begraafplaats en het begraven van leden van het Koninklijk Huis, thans de op die begraafplaats en dat begraven niet toepasselijke bepalingen der wet omschreven werden. Zoo ligt kon aan de volledigheid dier omschrijving iets ontbreken. Van de zijde der Kamer was tot deze wijziging van redactie geenerlei aanleiding gegeven.

In antwoord op deze vraag gaf de Regering te kennen dat wijziging van dit artikel noodig was

door het opnemen van de strafbepalingen in het wetsontwerp. Ware het artikel algemeen, dan zou het schenden der begraafplaats van het Koninklijk Huis straffeloos kunnen geschieden.

(r) De wet heeft geen tijdstip van hare in werking treding vastgesteld. Volgens art. 2 der wet houdende Algemeene bepalingen der Wetgeving is zij derhalve in werking getreden den 9den Mei 1869.

A A N H A N G S E L.

Behoorende bij de aant. op art. 4.

I. Eene missive van den Minister van Binnenl. Zaken van 27 December 1869 N°. 347, 9de afd., is van den volgenden inhoud:

„Uw ambtgenoot in Drenthe heeft mijn gevoelen gevraagd over de bedoeling der woorden *„en de verklaring afgegeven”* in de laatste alinea van art. 4 der Wet van 10 April 1869 (Staatsblad N°. 65). Met ZHEG. ben ik van oordeel dat onder het woord *„verklaring”* alleen bedoeld wordt de verklaring dat de dood werkelijk heeft plaats gehad, niet de vermelding van de oorzaak des doods; van den geneeskundige belast met de doodschouw van hen, die zonder geneeskundige behandeling gestorven zijn, kan niet *gevorderd* worden dat hij de oorzaak van den dood, die hem veelal onbekend zal zijn, opgeve. Toch is het wenschelijk dat dit door hem gedaan worde in die gevallen, waarin de oorzaak des doods hem wel bekend is; daartegen is bij die geneesheeren geen bezwaar te verwachten. Ik

acht het wenschelijk dat de geneeskundigen, belast met de doodschouw volgens de laatste alinea van art. 4 der aangehaalde wet, worden uitgenoodigd de oorzaak des doods van de personen, wier lijken door hen geschouwd worden, op te geven, wanneer dit mogelijk is, en dat zij in het tegenovergestelde geval invullen *„zonder geneeskundige behandeling gestorven.”*

„Het schijnt niet overbodig bij deze gelegenheid te wijzen op verschillende verkeerde opvattingen van het bedoelde wetsartikel.

„Sommigen zijn verkeerdelijk van meening dat de doodschouw altijd gepaard moet gaan met lijkopening, anderen dat levenloos aangegevenen, ook wanneer geene verklaring kan gegeven worden, niet behoeven geschouwd te worden. Enkele gemeentebesturen eindelijk houden het er voor dat wanneer de gewone geneeskundige den overledene in zijne laatste ziekte niet behandeld heeft, maar toch in staat en bereid is om eene verklaring af te geven, de doodschouw door den beëdigden schouwer moet

geschieden. Ook dit gevoelen is niet juist.

„Ik heb de eer UHEG. te verzoeken de gemeentebesturen in Uw gewest omtrent al deze punten in te lichten.”

1°. De verschillende beteekenis die in deze missive wordt gehecht aan het driemaal in art. 4 laatste lid voorkomende woord „*verklaring*,” schijnt niet juist. Het verband waarin dat woord in den tweeden volzin der alinea met den aanhef en met den eersten volzin staat, veroorlooft de opvatting niet dat onder het laatst gebezigde woord „*verklaring*” alleen zou bedoeld worden de verklaring dat de dood werkelijk heeft plaats gehad, niet de vermelding van de oorzaak des doods. Ook de geschiedenis der ontwerpen (zie bladz. 76 onder I en vervolgens) laat die onderscheiding niet toe. 1).

Voor die onderscheiding bestaat ook overigens geene reden. Onder strafbedreiging wordt van den doodschouwer de verklaring van de oorzaak des doods niet gevorderd (zie bladz. 91 onder XVI). Maar art. 5 der wet van 1 Junij 1865 (Stbl. N°. 60) waarnaar art. 4 onzer wet verwijst, vordert bovendien van de geneeskundigen die den lijder hebben behandeld, slechts eene opgave van de oorzaak van den dood *naar hunne overtuiging*, met inachtneming van den door hen afgelegden eed of belofte van geheimhouding, en *zoo naauwkeurig mogelijk*.

Hebben dus de doodschouwers

die den lijder niet hebben behandeld en geen lijkopening kunnen doen, geene overtuiging omtrent de oorzaak des doods, dan vervalt de opgave van zelf.

2°. Dat onder doodschouw nog niet *per se* lijkopening is begrepen, is reeds opgegeven op bladz. 89 v. onder XIII.

3°. Dat levenloos aangegevenen, ook wanneer geene verklaring kan gegeven worden, moeten worden geschouwd, volgt uit de verplichting van begraven zoo van elk overleden persoon als van doodgeboren kinderen volgens art. 1, in verband met de algemeenheid van de voorschriften van art. 4.

4°. Dat eindelijk de doodschouw door den beëdigden schouwer niet behoeft te geschieden, wanneer de gewone geneeskundige den overledene in zijn laatste ziekte wel niet behandeld heeft, maar toch in staat en bereid is om eene verklaring af te geven, dit had nader betoog behoeft.

Art. 4 beveelt namelijk het verrijten van doodschouw, wanneer de verklaring ontbreekt, *bedoeld in art. 5 der wet van 1 Junij 1865 (Stbl. N°. 60)*.

Nu komt het er volgens het art. en volgens zijne toelichting, opgegeven op bladz. 83 onder X, wel niet op aan *om welke reden* de verklaring ontbreekt, „hetzij omdat het overlijden zonder geneeskundige hulp heeft plaats gehad, hetzij omdat men om andere redenen de verklaring van zijn gewonen geneeskundige niet kan

1) Zie ook eene bestrijding der circulaire in Gemeentestem No. 956.

verkrijgen," maar art. 5 der wet van 1865 wil toch van de geneeskundigen eene verklaring van en bij het overlijden van elk *hunner lijdens*, en dit veronderstelt toch dat die lijdens in hunne laatste ziekte door de geneeskundigen zijn behandeld.

In ieder geval zullen de gewone geneeskundigen zich behoorlijk moeten vergewissen dat de niet door hen behandelde personen werkelijk zijn overleden (zie de aant. op bladz. 77 v. onder IV).

Wat overigens den ambtenaar van den burgerlijken stand in deze aangaat, deze kan m. i. ongestraft het verlof tot begraven afgeven, zoo hem niet officieel blijkt of bekend is dat er aan de deugdelijkheid der verklaring iets ontbreekt 1).

II. Eene missive van den Minister van Binn. Zaken van 22 Januarij 1870, N°. 158, 2^e afd., houdt het volgende:

„Met betrekking tot de vraag van burgemeester en wethouders van D. of de acte van aanwijzing of benoeming van een geneeskundige voor de lijkschouwing, even als de acte van beëdiging van dien geneeskundige, 2) vrij is van zegelen registratieregten, heb ik mijn ambtgenoot van Financiën geraadpleegd.

„Uit het dienaangaande ontvangen antwoord blijkt, dat de vraag in bevestigenden zin moet beantwoord worden, op grond dat die acte een „acte d'administration

publique" is, welke bij art 70 § III N°. 3 der wet van 22 frim. VII van de *formaliteit* der registratie vrijgesteld en dus ook volgens art. 27 1^a A N°. 3 der wet van 3 October 1843 (Staatsblad N°. 47) niet aan zegelregt onderworpen is. Evenmin valt zij onder het bereik van art 11 N°. 3 der wet van 16 Junij 1832 (Staatsblad N°. 29), omdat zij geene aanstelling tot een *bezoldigd* ambt of bediening inhoudt."

De laatstaangevoerde grond, dat namelijk de acte van aanwijzing van den geneeskundige door burgemeester en wethouders geene aanstelling tot een *bezoldigd* ambt of bediening inhoudt, schijnt, in het stelsel der Regering, in verband te moeten worden beschouwd met art. 136 der gemeentewet.

De Regering neemt namelijk aan dat de doodschouwer moet geacht worden in dienst der gemeente te zijn (zie bladz. 86 vv. onder XI), alzo als een plaatselijk ambtenaar, en nu moeten de bezoldigingen van alle plaatselijke ambtenaren en bedienden, zoo ver de regeling niet aan Gedeputeerde Staten is opgedragen, volgens art. 136 voornoemd worden geregeld door den raad. Burgemeester en wethouders kunnen dit alzo bij de benoeming niet regelen.

Ook schijnt de Regering meer van de meening uit te gaan (zie ook bladz. 87 v.) dat de geneeskundige *geen* bezoldiging voor de doodschouw genieten zal. 3)

1) Vergelijk hierbij de aant. op art. 5, bladz. 105 onder XI.

2) Zie daaromtrent de aant. op bladz. 92 onder XVIII.

3) Dat dit laatste echter veelal anders zal zijn, bleek reeds in de aant. op bladz. 83 vv. onder X en XI.

III. Bij missive van denzelfden Minister van 17 Maart 1870 N°. 152, 2° afd. is medegedeeld dat bij Kon. besluit van 7 Maart te voren N°. 12, vrijstelling van briefport is verleend, met inachtneming der gewone bepalingen ten aanzien van kruisband en contreseing, voor de briefwisseling, welke ter uitvoering van art. 4 der wet van 10 April 1869 (Staatsblad N°. 65) gevoerd wordt tusschen de gemeentebesturen en de ambtenaren van den burgerlijken stand ter eenre en de geneesheeren, aangewezen voor de doodschouw, ter andere zijde, — en dat bij bedoeld besluit tevens bepaald is, dat, om op het genot van de bovengemelde vrijstelling aanspraak te kunnen maken, de brieven op het adres zijn te voorzien van de navolgende, door den afzender onderteekende aanwijzing: "Ter uitvoering van art. 4 der wet van 10 April 1869."

Behoorende bij de aant. op art. 13.

In verband met de aant. op dat art. bladz. 188 v. onder VI, waarbij gewezen werd op de zonderlinge toepassing die door de Regering wordt gegeven aan de bepaling van art. 13 tweede lid, volgens welke door den Koning ontheffing kan worden verleend van de verplichting tot het hebben eener algemeene begraafplaats, deel ik hier, voor zooveel dit punt betreft, den inhoud mede van een besluit van Gedeputeerde Staten van Gelderland (prov.-blad N°. 34 van 1870), houdende mededeeling en overweging van

drie betrekkelijke missives van den Minister van Binnenl. Zaken, en waarvan, na het opgemerkte in de aangehaalde aant., geene nadere wederlegging noodig schijnt.

Het besluit houdt ter zake het volgende in :

"Gelezen eene missive van den Minister van Binnenlandsche Zaken, d. d. 23 Februarij j. l., N°. 125, 2de afdeeling, van den navolgenden inhoud :

"Bij Uwe missive van 28 Decb. j. l., N°. 54/5, werd mij overgelegd een staat betrekkelijk de begraafplaatsen in de verschillende gemeenten Uwer provincie.

"Ik verzoek U op grond van de beschouwingen vervat in mijne missives van 28 Augs. 1869 N°. 122 en 18 Jan. j. l. N°. 134 (2de afd.) bij de besturen van die gemeenten, waar nog geene algemeene begraafplaats is, op voorziening in deze hetzij door den aanleg eener eigene begraafplaats, hetzij door de overneming van een deel eener bestaande begraafplaats, aan te dringen, in afwachting van welke voorziening tijdelijke vrijstelling van de bij de wet gestelde verplichting waar dit noodig is en zoover het nog niet geschied is, zal behooren te worden aangevraagd..."

"Nader voorgenomen de aangehaalde missives van voornoemden Minister, betrekkelijk den aanleg van gemeentelijke begraafplaatsen ;

"Gelet enz.

"Overwegende :

dat volgens art. 13 eerste lid der Wet van 10 April 1869 (Staatsblad N°. 65) elke gemeente ten

minste ééne algemeene begraafplaats hebben moet, doch volgens het tweede lid van dat voorschrift door den Koning, Gedeputeerde Staten gehoord, tijdelijke ontheffing kan verleend worden; terwijl volgens het derde lid ten behoeve van twee of meer gemeenten eene gezamenlijke begraafplaats kan worden ingerigt;

dat naar aanleiding van gezegd tweede lid eenige gemeentebesturen zich bij request tot den Koning hebben gewend ter verkrijging van tijdelijke ontheffing, op grond dat door de bestaande begraafplaatsen voldoende in de behoefte werd voorzien;

dat Gedeputeerde Staten, in wier handen die verzoeken waren gesteld ter fine van berigt en raad, als hun gevoelen aan den Minister hebben te kennen gegeven dat er allezins termen bestonden om die verzoeken in te willigen, en daarbij uit de geschiedenis der wet, speciaal uit die van het tweede lid van art. 13 hebben aangetoond dat juist daarom deze alinea bij amendement in de wet is gebragt om het al te gestreng verbod van het eerste lid te verzachten dáár waar ten gevolge van het bestaan van geschikte bijzondere begraafplaatsen de behoefte aan eene algemeene zich voor het oogenblik niet dringend liet gevoelen;

dat de Minister evenwel, blijkens zijne aangehaalde missives, dit gevoelen niet heeft kunnen deelen en de leer voorstaat dat alleen daarom de bevoegdheid tot tijdelijke ontheffing aan den Koning gegeven is, ten einde de besturen van

die gemeenten, welke nog niet in het bezit zijn van eene algemeene begraafplaats, gelegenheid te geven er eene in te rigten;

dat in dien stand der zaak en bij het bepaald en bij herhaling uitgesproken gevoelen des Ministers, door Gedeputeerde Staten wel in deze zaak moet worden berust;

„Overwegende enz.

„Is goedgevonden:

„1°. Het vorenstaande, benevens de missives van den Minister vorennoemd, d. d. 28 Augustus 1869 N°. 122 en 18 Januarij j. l. N°. 134, beide 2de afdeling, aan de gemeentebesturen in dit gewest mede te deelen.

„2°. enz.”

De eerstgemelde missive luidt als volgt:

„Ik moet zwaarigheid maken om overeenkomstig Uw schrijven van 18 dezer, N°. 15/2, het verzoek van den gemeenteraad van R. om ontheffing der verplichting tot het hebben eener algemeene begraafplaats tot zoolang de oprigting van zoodanige begraafplaats mogt blijken noodig te zijn, bij den Koning te ondersteunen.

„Art. 13, 1ste lid der wet van 10 April j. l. (Staatsblad N°. 65) behelst een voorschrift, dat streng behoort te worden gehandhaafd. Het begraven van lijken, dat met de publieke orde en met de volksgezondheid in zoo naauw verband staat, is door de wet aan de zorg der plaatselijke besturen opgedragen. Om zich van die taak te kunnen kwijten, behooren die besturen een terrein onder hun be-

heer en ter hunner beschikking te hebben, waarop de lijken, die in hunne gemeente gevallen zijn, ter aarde kunnen worden besteld. De wet heeft daarom voorgeschreven, dat elke gemeente ten minste ééne algemeene begraafplaats moet hebben, behoudens de bevoegdheid om ten behoeve van twee of meer gemeenten eene gezamenlijke begraafplaats aan te leggen. Daar evenwel sommige gemeenten bij het inwerkingtreden dier wet nog niet in het bezit eener algemeene begraafplaats waren, heeft de wetgever aan den Koning de bevoegdheid tot *tijdelijke* ontheffing van dat voorschrift toegekend, om de besturen dier gemeenten tot het aanleggen van zoodanige begraafplaats in de gelegenheid te stellen.

„Door den gemeenteraad van R. en door Uwe vergadering wordt echter geene tijdelijke maar inderdaad eene voortdurende ontheffing van het wetsartikel gevraagd. Het doel toch is niet om den gemeenteraad tot voldoening aan het wettelijk voorschrift een zekeren termijn te laten, maar om hen van de opgelegde verplichting vrij te stellen. Het verzoek gaat dus verder dan de wet wil, en de inwilliging er van zou een toestand bestendigen, dien de wetgever heeft willen opheffen. Voor het oogenblik moge aan eene algemeene begraafplaats geen behoefte bestaan, omdat de eigenaar van het huis R. het gebruik van eene door hem gestichte begraafplaats aan de ingezetenen kosteloos toestaat, doch die vergunning kan op eens wor-

den ingetrokken, en het gemeentebestuur zou dan bij gebreke van een geschikt terrein aan zijne verplichtingen niet kunnen voldoen. Het is dus noodig, dat het gemeentebestuur met dien eigenaar eene overeenkomst sluite, waarbij het beheer en de beschikking over die begraafplaats aan de gemeente wordt opgedragen, of wel dat de gemeente zelve eene nieuwe algemeene begraafplaats aanlegge.

„Uwe vergadering gelieve dit van mijnentwege aan de gemeenteraad van R. mede te deelen, met bijvoeging dat ik bereid ben ontheffing van art. 13 voor die gemeente voor een zekeren tijd aan den Koning voor te stellen, ten einde den raad gelegenheid tot regeling dezer zaak overeenkomstig de wet te geven. Aangenaam zal het mij zijn met het gevolg, dat hieraan gegeven zal worden, te worden bekend gemaakt.”

De missive van 18 Januarij 1870 N°. 134 houdt het volgende in:

„Met de beschouwingen vervat in Uwen brief van 28 December l. l. N°. 99/10, kan ik mij niet wel vereenigen. Naar het mij voorkomt rusten zij noch op de letter noch op den geest der wet.

„Bij de verschillende wetsontwerpen op het begraven en de begraafplaatsen werd op den voorgrond gesteld, dat elke gemeente eene algemeene begraafplaats hetzij voor zich alleen hetzij in gemeenschap met andere gemeenten moet hebben, opdat overal gelegenheid tot begraving zou bestaan. Het belang der openbare orde en gezondheid brengt mede dat elk lijk

ter aarde worde besteld; de zorg hiervoor werd aan de gemeentebesturen opgedragen; opdat echter die besturen zich van de hun opgelegde taak konden kwijten, was het noodig dat zij over een terrein te beschikken hadden, waar de teraardebestelling zou kunnen plaats hebben. Had de gemeente zoodanig afzonderlijk terrein niet, maar bestonden er alleen bijzondere begraafplaatsen, dan zou het geval zich kunnen voordoen, dat, bij weigering der bestuurders van die bijzondere begraafplaatsen om een lijk op hunne begraafplaats toe te laten, er geene gelegenheid tot begraven zou bestaan en het gemeentebestuur niet aan zijne verplichting kon voldoen. Herhaaldelijk werd daarom in de gewisselde stukken op het behoud van de bepaling dat elke gemeente eene algemeene begraafplaats moest hebben aangedrongen. Ik behoef mij daartoe slechts te beroepen op de memorie van beantwoording van het wetsontwerp van 1858/9 bij art. 12, op de memorie van toelichting van het wetsontwerp 1866/7 bij art. 13 en op de memorie van toelichting van het wetsontwerp van 1868/9 mede bij art. 13.

„Bij de discussiën over dat artikel is dat beginsel door verscheidene sprekers en ook door mij, onder verwijzing naar de gewisselde stukken, verdedigd, en tevens aangetoond dat die bepaling geene groote kosten voor de gemeente zou opleveren, daar zij slechts een klein terrein noodig zouden hebben wanneer er bijzondere begraafplaatsen aanwezig wa-

ren, die in de dienst voorzagen, en het den gemeentebesturen zelfs vrijstond van de besturen der bijzondere begraafplaatsen een gedeelte dier begraafplaatsen bij overeenkomst over te nemen, waarover zij dan eigenmagtig te beschikken hadden. En welke was de uitslag der discussiën? dat het amendement van den heer VAN BEYMA THOE KINGMA om aan het eerste lid van het artikel de woorden toe te voegen: „tenzij in de gemeente door een of meer kerkelijke of bijzondere begraafplaatsen in de behoefte voorzien wordt” met 44 tegen 11 stemmen verworpen en het amendement van den heer HEYDENRIJCK om als tweede lid bij het artikel te voegen: „van dit voorschrift kan door Ons, Gedeputeerde Staten gehoord, tijdelijk ontheffing verleend worden” met 35 tegen 20 stemmen aangenomen werd. Hieruit blijkt dus vooreerst dat de wetgever het beginsel, dat elke gemeente eene algemeene begraafplaats moet hebben, heeft aangenomen en daarvan zelfs niet afgeweken wil hebben, al mogt door eene of meer kerkelijke of bijzondere begraafplaatsen in de behoeften voorzien zijn, en ten andere dat de te verleenen ontheffingen slechts *tijdelijk* verleend mogen worden, waarvoor geen andere grond te vinden is, dan dat de gemeentebesturen door zoodanige ontheffing in de gelegenheid gesteld zouden worden om aan het wettelijk voorschrift te voldoen.

„Daar nu het verzoek der gemeentebesturen van . . . strekt om van het voorschrift van art. 13

der wet van 10 April l. l. (Staatsblad N°. 65) geheel vrijgesteld te worden, kan aan dat verlangen niet worden voldaan. Ik verzoek U alzoo die gemeentebesturen met de beschouwingen vervat in mijn schrijven van 28 Augustus l. l., N°. 122, 2de afd., bekend te maken en hun verder mede te deelen, dat ik genegen ben het verleen een ontheffing van dat voorschrift voor een korten termijn aan den Koning voor te dragen, waaromtrent ik dan nader bericht zal inwachten."

Behoorende bij de aant. op art. 28.

In verband met de bezwaren in de aant. bladz. 338 v.v. onder VI ontwikkeld tegen het uitstellen van de vaststelling der bij deze wet voorgeschreven plaatselijke verordeningen, tegen de vaststelling daarvan door burgemeester en wethouders in plaats van door den raad en tegen het strafbaar stellen van de door burgemeester en wethouders te geven voorschriften, wordt hier nog medegedeeld dat ook volgens het gevoelen van den Minister van Binnenl. Zaken, blijkens missive van 1 April 1870 N°. 183, 2de afd., de *raad* zelf de bedoelde voorschriften moet geven, en hij het geven dier voorschriften niet aan burgemeester en wethouders kan opdragen noch tegen de overtreding dier voorschriften (van burg. en weth.) straf bedreigen.

Behoorende bij de aant. op art. 36.

Ter uitvoering van dit wetsartikel zijn nog bij Koninklijk besluit van 27 April 1870 N°. 10 de regelen vastgesteld volgens welke in het begraven van lijken van schepelingen en mariniers in werkelijke dienst en met bepaald verlof, beneden den rang van officier, wordt voorzien en kosten daarop vallende geregeld.

Dit besluit, ter kennis gebracht van de burgemeesters, luidt als volgt:

WIJ WILLEM III enz.

Gelet op de wet van 10 April 1869 (Staatsblad N°. 65) houdende vaststelling van bepalingen betrekkelijk het begraven van lijken, de begraafplaatsen en de begrafenisregten, en op artikel 2 van het algemeen reglement op de verpleging in het hospitaal der Marine en de maritieme zieken-inrigtingen, goedgekeurd bij Ons besluit van 13 December 1864 N°. 79;

Op de voordragt van Onzen Minister van Marine van den 23 dezer N°. 55;

Hebben goedgevonden en verstaan te bepalen als volgt:

Art. 1. In het begraven van lijken van schepelingen en mariniers in werkelijke dienst en met bepaald verlof, beneden den rang van officier, wordt voorzien door de besturen der ziekeninrigtingen waarin de overledenen verpleegd en de lijken opgenomen zijn door de zorg der kommanderende officieren of wel van de plaatselijke militaire autoriteiten bij ontstentenis van deze, door de zorg van den burgemeester.

Art. 2. De kosten der begra-

fenis welke, de regten volgens art. 30 der wet verschuldigd daar niet onder begrepen, de som van tien gulden (ƒ 10.—) niet mogen overtreffen, worden gekweten uit de gelden, welke den overledene ter zake van de dienst van 's Rijkswege aankomen.

Die gelden worden, voor zoo verre dit tot voldoening der begrafeniskosten vereischt wordt, uitbetaald aan dengenen die met de zorg voor de ter aardebestelling belast is.

Kunnen de beschikbare gelden daartoe niet of niet ten volle strekken, dan wordt de overledene geacht te zijn onvermogen en worden de kosten na aftrek van het be-

schikbare gedragen door den Staat.

Art. 3. Ingeval nabestaanden of betrekkingen van overledenen aanbieden in de begrafenis te voorzien of eenig kerkbestuur aanneemt voor het ter aarde bestellen te zorgen, wordt het lijk tot dat einde aan hen afgegeven.

De begrafeniskosten worden alsdan gedragen door degenen die zich met de ter-aarde-bestelling hebben belast.

Onze Minister van Marine is belast met de uitvoering dezes, waarvan afschrift zal worden gezonden aan Onze Ministers van Binnenlandsche Zaken en van Oorlog en aan de Algemeene Rekenkamer tot informatie.

ALPHABETISCH REGISTER.

A.

Aanplanting

op de algemeene begraafplaats 293, 296.

Aanspoeling van lijken. Zie *Lijken*.

Aanspreker

bezoldiging valt buiten het begrafenisregt 361.

Afdeelingen der algemeene begraafplaats voor de gezindten 274—87.

beginsel der wet 168, 185, 189. bezwaren 169, 183, 275, 282. geen schadeloosstelling bij aanleg van bijzondere begraafplaatsen 193.

moeten zijn verlangd door eene kerkelijke gemeente 277, 281. hoe bij eigen begraafplaatsen buiten de gemeente 170, 185, 277—79.

ook op bestaande begraafplaatsen te maken 280, 427—30. geen termijn gesteld 281, 447, 455.

de gezindte oordeelt over het begraven van elk lijk op haar afdeeling 280.

afzonderlijke ingangen en, zoo noodig, een hoofdingang 281. hoe de inrigting wordt geregeld 282—86.

beheer der afdeeling en toezigt daarop 283, 320.

uitgestrektheid 263, 284, 285.

afsluiting 286, 287.

eigen graven 288.

Afmetingen

van graven, ter beoordeeling van het gemeentebestuur 305.

van familiegraven 199.

Afsluiting van begraafplaatsen. wijze, hoogte, ontheffing 268—74.

kosten 274, 287, 361.

belet niet den toegang 273, 410.

belemmering strafbaar? 311, 408.

van bestaande begraafplaatsen 270, 446, 454, 455.

van familiegraven 204, 274.

voor overblijfselen van lijken en kisten 308, 309.

Afstand

der begraafplaatsen van de kom. Zie *Bebouwde kom*.

van gebouwen en putten van de begraafplaatsen. Zie *Gebouwen*, *Putten*.

Algemeene maatregel van bestuur

over vervoer van lijken uit en naar den vreemde en uit zee 67—72.

overtreding strafbaar 70.
 vervallen verordeningen 464—
 66.
Ambtenaar van den burger-
lijken stand.
 kennisgeving van verleend ver-
 lof 73, 74.
 zorg voor overlegging van ge-
 neeskundige verklaring 77.
 weigering van verlof tot be-
 graven 82.

afgifte van verlof zonder ver-
 klaring of toestemming 93,
 104.
 strafbaar 75, 94, 104, 410, 411.
 wanneer niet 95, 96, 105, 471.
Armbesturen
 zorg voor begraven 25, 27, 136,
 378.

B.

Balsemen van lijken 35, 37, 68, 71.
Beambten der begraafplaats. Zie
Doodgraver.
Bebouwde kom
 betekenis daarvan 202, 213—
 17, 243.
 wie over het aanwezig daar-
 van beslist 216.
 bestaande begraafplaatsen *binnen*
 eene — — niet *per se* schade-
 lijk of verboden 207, 209,
 210, 429, 432—44, 446, 454.
 afstand van eene — — voor
 nieuwe begraafplaatsen 204—
 19.
 afstand van eene — — voor
 bestaande begraafplaatsen
 422, 425—27, 432.
 geschillen daarover 204, 422.
 berekening van den afstand 214.
 aanleg eener begraafplaats op
 verboden afstand 218.
 Zie ook *Gebouwen.*
Bedehuizen of kapellen.
 mogen ten dienste der begraaf-
 plaats daarop of nabij gesticht
 worden 220, 248, 249.
Bedekking van lijken 62, 71.
Beëdiging van den doodschouwer,
 strekking daarvan 78, 92.

geschiedt door burg. en weth.
 92.
 procesverbaal vrij zegel en re-
 gistr. 92.
 formulier 92.
 van geregelijke geneeskundigen
 97.

Begraafplaatsen

voor lijken in ontbinding ver-
 keerende 59, 60, 63, 64.
 regt op kerkelijke begraafplaat-
 sen 128, 193, 195.
 hooge ligging of windrigting niet
 bepaald 178, 217.
 toezigt 320—23.
 voorschriften in acht te nemen
 326—41.
 toezigt en bewaring van geslot-
 tene— 310.
 gebruik van geslotene— 311—
 20, 432, 446, 456.
 gebruik van geslotene—, aan-
 vang termijn 313.
 gebruik van geslotene—, bewei-
 ding 318.
 gebruik van geslotene—, straf
 320, 432.
 van het Koninklijk Huis, wet
 niet toepasselijk 467.
 Zie verder op *Begr. (algemeene),*

(*bijzondere*), (*bestaande*); *Bebouwde kom*, *Gebouwen*, *Afsluiting*, *Sluiting*.

Begraafplaatsen (algemeene)
 haar karakter; zijn buiten den handel 160, 162, 165, 189, 345.
 aanleg verplichtend xxvii, 167, 168, 174, 265, 268.
 geen termijn voor die verplichting 168, 210 en noot.
 aanleg door en ten koste der gemeente; niet onder kerkelijk beheer 169, 170, 173, 174, 179, 180, 189.
 hoe in gemeenten met afdeelingen 173, 175, 176.
 tijdelijke ontheffing 167, 172, 174—87.
 tijdelijke ontheffing is uitzondering 182.
 beteekenis der tijdelijke ontheffing 188, 278 en noot, 472—76.
 bestrijding der kosten en lasten van aanleg 351—61.
 bestrijding der kosten van onderhoud 361.
 uitgestrektheid, beschouwingen daarover enz. 170—73, 177—80, 183, 185, 189, 257—68, 446, 453—55.
 uitgestrektheid, berekening daarvan 263.
 afsluiting. Zie op dat woord.
 scheiding in afdeelingen. Zie *Afdeelingen*.
 voorwerpen daarop te stichten 293—99.
 eigen graven. Zie op dat woord.
 gemeenschappelijke — — 167.
 verordeningen daaromtrent 343.
 buiten de gemeente; verordeningen daaromtrent 75, 341—45.

Begraafplaatsen (bestaande)
 het begraven daarop toegelaten 31.
 afstand van eene bebouwde kom 422, 425—27.
 voldoening aan de overige vereischten 422, 427—32, 438, 441, 443, 446, 455.
 geschillen daarover 422, 432.
 schadelijkheid, sluiting deswege 429, 430, 432—47.
 wijze van onderzoek der schadelijkheid 443.
 bewijs der schadelijkheid 439, 444.
 uitgestrektheid 446, 453—55.
 afsluiting 446, 454, 455.
 bouwen en graven in de nabijheid. Zie *Gebouwen*.

Begraafplaatsen (bijzondere)
 toepasselijkheid der wet daarop in 't algemeen xxiii.
 de kerkelijke daaronder begrepen 191, 264.
 Zie ook *Familiegraven*.
 aanleg 190, 191.
 weigering van verlof daartoe. Zie *Weigering*.
 aanleg zonder- of bij weigering van verlof 196, 204.
 aanleg overigens in strijd met de wet 196, 218.
 uitgestrektheid niet voorgeschreven 257, 264, 447—54.
 voorwerpen daarop te stichten 295, 296.
 geen geneeskundig onderzoek noch *de commodo et incommodo* 195, 223, 241.
 geen schadeloosstelling aan naburige eigenaars 195, 222—44.

Begraafenis- en andere regten.
 beginsel der wet xxix, 345.
 art. 254 gemeentewet toepasse-

lijk 292, 293, 298, 346,
348—51, 363, 365—67,
369, 376, 377.
waaruit het begrafenisregt be-
staat 348—61.
kosten van aanleg 351, 352.
lasten van aanleg 352—61.
eenheid van het begrafenisregt
299, 346, 348, 351.
afzonderlijke regten 346.
wegens eigen graven 289—92.
wegens stichting van voorwerpen
297—99.
wegens begraven op buitenge-
wone uren 363—65.
wegens het luiden der klok 363,
365, 366
wegens benoodigdheden voor be-
graving 363, 366, 367 en
noot, 395.
wegens vervoer van lijken 347,
348, 366, 395.
wegens doorvoer van lijken 377.
wegens onderhoud van eigen gra-
ven 361, 364, 367.
wegens openen en digten van gra-
ven 363.
wegens openen der begraafplaats
367.
wegens inschrijven en overboe-
ken 367.
bedrag voor lijken van kinde-
ren 376.
heffing van niet-ingezetenen 362.
vrijdommen 362.
wijze van vaststelling 346, 348.
" " " voor be-
graaftplaatsen buiten de
gemeente 342, 370, 372,
375.
wijze van vaststelling voor ge-
meenschappelijke begraaf-
plaatsen 369—75.
invordering 363.

termijn van herziening 462.
regten voor *bijzondere* begraaf-
plaatsen 348, 376.
voor *bijzondere* begraafplaatsen
geene goedkeuring of mede-
deeling der tarieven noodig
386—94, 463.

Begrafeniskosten

ten laste der gemeente, van
onvermogenen 133, 378.
ten laste der gemeente, van
verlaten liggende en anderen
voor wier begraafing niet wordt
gezorgd 382—85.
ten laste van den Staat, van
gestrande lijken 55, 56, 381.
ten laste van den Staat, van
onvermogenen krijgslieden
379—81, 476.
verhaal op de nalatenschap en
nabestaanden 26, 55, 380,
383—85.

Begraven

verplichtend 24.
wanneer niet verplichtend 24.
wie daarvoor moet zorgen 24—
27, 42.
verzuim strafbaar; wie straf-
baar 24, 42, 111.
in eene gesloten kist. Zie *Kist*.
in kerken verboden. Zie *Kerken*.
omvat niet *vervoer* van lijken 126.
van geopende of ontlede lijken
24, 35, 44, 52.
van overblijfselen van lijken en
kisten 308.
van gestrande lijken en derge-
lijke 54—67.
van lijken aan boord; in den
vreemde 67—72.
van lijken van onvermogenen
136, 378.
van overheidswege, door den
burgemeester 136.

op particulieren grond 65.

Zie voorts *Familiegraven*.
zonder verlof 74.

Zie verder *Verlof*.

bij geweldigen dood 105.

termijn, vroeger begraven 71,
72, 74, 107, 109, 110, 112,
113.

termijn, later begraven 24, 45,
71, 74, 94, 95 en noot, 107,
112.

termijn, strafbaar- en aansprakelijkheid 110—13.

Zie voorts *Uur* van begraven.

op gesloten begraafplaatsen 311,
318, 319, 432, 446, 456.

in strijd met art. 22, 301, 446.
van leden Kon. Huis; niet-
passelijkheid der wet 467.

Belemmering

van doodschouw 93.

„ regterlijke schouwing 106.

„ vervoer naar de begraaf-
plaats 135, 408.

van toegang tot de begraaf-
plaats. Zie *Toegang*.

Benoeming

van doodschouwers. Zie *Burg.*
en Weth., Doodschouw.

van doodgravers. Zie aldaar.

Beroep (hooger)

wegens weigering van verlof tot
ontleden 43.

wegens weigering van verlof tot
opgraving 153.

wegens weigering van verlof tot
aanleg van begraafplaatsen
190, 195.

termijn van aantekening 195.

aanvang van dien termijn 196.

in welke gevallen opengesteld
196.

afstand begraafplaatsen van eene
kom 204, 218, 219.

oprigten van gebouwen en gra-
ven van putten 220, 247.

gebruik van gesloten begraaf-
plaatsen 311, 319.

geschillen over bestaande be-
graafplaatsen 422, 432.

sluiting van schadelijke begraaf-
plaatsen 432, 445.

geen beroep van een bevel tot
sluiting van begraafplaatsen,
niet hebbende de uitgestrekt-
heid of afsluiting 454.

Beschikking

door den overledene over zijn
lijk 35, 36, 37, 41, 43.

Bewaren

van lijken. Zie *Ontleden*.

Binnentreden van woningen

wegens doodschouw 93, 139.

„ geregteijke schouwing
106, 139.

wegens vervoer naar een lijken-
huis 119, 138, 139.

wegens afgifte van een lijk ter
begraving 138.

wegens verbergen van lijken 139.

de weigering van den toegang
niet strafbaar 139.

formaliteiten 140.

Bloedverwanten. — Zie *Nabe- staanden*.

Boomen. — Zie *Aanplanting*.

Bouwen. — Zie *Gebouwen*.

Burgemeester

begraven van lijken door den —
136, 137.

begraven van lijken in staat
van ontbinding 57—60.

ontheft van begraven binnen
termijn 107—9.

gelast bespoediging of uitstel
van begraven 107—9.

verleent verlof tot ontleden of
bewaren van lijken. Zie *Verlof*.

zijn bijzijn bij binnentreden van
woningen 140.
weigering der begraaving van lij-
ken uit andere gemeenten 142.
geeft verlof tot opgraving of
vervoer van opgegraven lijken
150, 152
wijst aan den plek van begra-
ving op de algemeene be-
graafplaats bij verschil 280.
sluit verboden begraafplaatsen
219, 432, 447.
Burgemeester en wethouders
wijzen een doodschouwer aan
76, 83, 86, 87.
jaarlijks 91.
meer dan één, zoo noodig 90.
ontslaan hem 91.
beëedigen hem 92.

Commissaris des Konings
beroep op hem over ontlede-
en bewaren van lijken 43, 45.
vaststelling van plaatselijke ver-
ordeningen XVIII, 128.

Declaratie
wegens begrafeniskosten 56, 381.
" lijkschouwing 99.

Decreet van 23 Prairial XII^{de} jaar.
toepassing en karakter daarvan
XI, 242.
noodzakelijkheid van wettelijke
vervanging XIII.

Diaconiën
zorg voor begraven 25, 27, 378.

Diepte
van de graven 213, 439, 442, 447.
" " " voor meerdere lij-
ken 303—5.

van de graven voor lijken in
ontbinding 59, 61.

Doodgeboren kind

bevelen overbrenging van lijken
naar een lijkenhuis 113, 114,
120, 122.

stellen vast de verordeningen
bij weigering van den raad
XVIII, 128, 135, 344.

verlof en toezigt bij aanleg van
bijzondere begraafplaatsen 190.
consideratiën daarbij 225, 226.
toezigt op begraafplaatsen
320—23.

toezigt op begraafplaatsen bui-
ten de gemeente of gemeen-
schappelijk 323.

beslissen over onvermogen 362,
363, 379.

Burgerlijk wetboek

Art. 53 en 55 vervallen 464, 465.

Art. 54 niet " 96

C.

bevel tot sluiting van begraaf-
plaatsen 219.

Commissaris van politie

zijn bijzijn bij binnentreden van
woningen 140.

D.

wat daaronder te verstaan 28, 29.
te begraven in eene kist op de
begraafplaats 29, 378.

Doodgravers en andere beambten
op de algemeene begraafplaats,
benoemd door 't gemeente-
bestuur 283, 324, 325.

instructie door den raad vast
te stellen 323—26.

bezoldiging 361.

op bijzondere begraafplaatsen
322, 326.

Doodschouw

noodzakelijkheid daarvan 45, 78.
een palliatief 47.

wanneer vereischt 83, 470.

beloening, reiskosten; gemeen-

telast of Rijkslast? 83—89, 471.
 plaatselijke politiezorg? 88.
 ontheffing niet toegelaten 84.
 omvat nog geen lijkopening
 89, 90.
 verzuim van — 91, 396 en noot.
 aanneming der betrekking niet
 verplichtend 84, 85, 90, 396
 en noot.

verhinderend of belemmering
 daarvan 93.

vrijdom van briefport 472.

Zie ook *Burg. en Weth.*

Doorvoer van lijken.

retributie daarvoor verboden 377.

Drenkelingen

kosten van schouwing 99, 100.

Zie voorts *Lijken*.

E.

Echtgenoot (niet-gescheiden) 41,
 42.

Eigenaar van een graf

wat daaronder te verstaan
 154—67.

geeft toestemming tot opgra-
 ving en vervoer 150.

geeft toestemming tot roeren van
 graven 260, 306, 307.

Zie voorts *Eigen graven*.

Eigendom

van eene algemeene begraafplaats
 160, 162, 165, 189, 190 en
 noot.

Eigen graven

op eene algemeene begraafplaats
 wat daaronder te verstaan
 154—67.

duur van het regt 155, 157—
 59, 162, 165, 289.

beschikbaarstelling afhankelijk
 van de ruimte 260, 288.

overdragt 160—64, 166 en
 noot, 364, 368, 369.

van niet-ingezetenen 288, 362.

wijze van verkrijging 287—93.

de prijs daarvoor is belasting
 160—64, 289—92.

onderhoud. Zie op dat woord.

inschrijving en overboeking

367—69.

op bestaande begraafplaatsen 317.

" gesloten " 312,

315—18.

op bijzondere begraafplaatsen

165, 288.

Erfgenamen 42.

Executeurs-testamentair 41,

43.

F.

Familiegraven

bestemming, onderscheiden van
 begraafplaatsen 197, 199.

aanleg 197.

verlof; weigering van verlof
 197.

aanleg zonder of bij weigering
 van verlof 204.

toepassing der verordeningen
 daarop 199.

verboden kring 202, 203.

roeren der graven 197, 199,
 203, 307.

gebruik der geslotene — 197,
 199, 203, 320.

schending daarvan 199.

wegnemen van een lijk 199.

bouwen en graven van putten 199.

afsluiting 204, 274.

Formulier

van beëdiging van den dood-
 schouwer 92.

G.

Gebouwen

- wat daaronder te verstaan 244.
 uitbreiding is gelijk aan oprigting 246, 459—62.
 verbod oprigting nabij begraafplaatsen 219—49, 457—62.
 verbod oprigting *op* begraafplaatsen 248, 249.
 verbod oprigting nabij familiegraven 199.
 bepaling van afstand 224.
 reden daarvan 221, 222.
 geen schadevergoeding voor waardevermindering van grond 222—41.
 oprigting na sluiting der begraafplaats 245, 311—20.
 straf bij overtreding van het verbod 246—48.
 die straf geldt ook ten opzichte van bestaande begraafplaatsen 247, 457—62.
 toe- of ingang van graven in gebouwen 249.
- Gedenkteekenen**
 voorschriften omtrent stichting daarvan 293—97.
 behoud bij sluiting der begraafplaats 314.
- Gedeputeerde Staten**
 zorgen voor het brengen der kosten algemeene begraafplaats op de gemeentebeegroting 179, 181.
 worden gehoord over ontheffing van oprigting algem. begr. 189.
 beslissen over weigering verlot totaanlegbegravingen 190.
 beslissen niet in 't openbaar 195.
 geen termijn voor de indiening der bezwaren 195.
 beslissen geschillen over afstand

- der begraafplaatsen van de kom 204, 219.
 beslissen geschillen over afstand van de bestaande begraafplaatsen 422, 432.
 geven verlot tot oprigten van gebouwen en graven van putten 219, 223.
 en zulks bij uitzondering 223, 224, 239, 240.
 hooren daarover den geneeskundigen inspecteur 219, 224.
 ontvangen mededeeling van sluiting begraafplaatsen 309—11.
 geven vergunning voor gebruik van gesloten begraafplaatsen 311, 314.
 wanneer zij verordeningen goedkeuren 342.
 wanneer zij begrafenisregten vaststellen 370, 374.
 bevelen sluiting van schadelijke begraafplaatsen 432, 445.
 bevelen sluiting van begraafplaatsen, te klein of niet afgesloten 447.
- Gemeentebesturen**
 medewerking tot uitvoering der wet; hare bevoegdheid enz. Zie *Verordeningen*.
- Gemeenteraad**
 besluit tot inrigting van lijkenhuizen 114, 124.
 stelt de verordeningen vast 128, 338—41, 476.
 hoe voor begraafplaatsen buiten de gemeenten 134, 341—45.
 hoe bij weigering 128, 135, 341—45.
 bepaalt de belooning van den doodschouwer 471.

Geneeskunde(geregte) 97, 98.**Geneeskundige**

verrigt lijkopening en ontleding 45, 49.

advies over lijken in staat van ontbinding 60.

verklaring van overliden af te geven 74.

verzuim strafbaar 77, 95.

verzekering van het overliden door persoonlijk onderzoek 78. beëdiging. Zie aldaar.

opgave van de oorzaken des doods 77, 80, 81, 469.

verplicht doodschouw op zich te nemen? 84, 85, 90, 396 en noot.

plaatsvervanging 90.

in grensgemeenten 90.

verleent bijstand bij lijkschouwing 97.

adviseert tot bespoediging of uitstel begraving 108, 109.

zijn advies niet noodig voor vervoer naar lijkenhuizen 123.

zijn onderzoek niet vereischt voor aanleg begraafplaatsen 212, 217.

Geneeskundige Inspecteur

wordt gehoord over oprigten van gebouwen en graven van putten 224.

wordt gehoord over schadelijkheid van bestaande begraafplaatsen 432, 445, 447.

Gesloten kist Zie *Kist*.**Geweldige dood**

beteekenis daarvan 99, 103, 104 en noot, 413, 420.

ontdekking daarvan 77, 87, 89, 105.

vermoeden daarvan 97, 99—103.

verbergen van lijken daaraan gestorven; huiszoeking 139.

beteekenis van dit verbergen; strafbaarheid 399, 412—20.

Godsdienstige begrippen (Eerbiediging van)

ten aanzien van vervoer naar lijkenhuizen 119, 121.

ten aanzien van lijkplegtigheden XVIII, 127.

ten aanzien van vervoer en begraving XVIII—XXI, 128—134, 327—38.

ten aanzien van afscheiding der algemeene begraafplaats 152, 282—84.

ten aanzien van te stichten voorwerpen 295.

Godsdienstige gezindten

vrijheid in 'talgemeen XX—XXVI.

vrijheid in den aanleg van begraafplaatsen 208, 265.

haar regt daartoe 128.

vrijheid in de vaststelling van tarieven 387—94.

schadeloosstelling voor verlies begrafenisregten. Zie *Schadeloosstelling*.

Grafkelders

in familiegraven 197.

in of onder kerken 197, 204, 248—57.

voorschriften omtrent stichting daarvan 293—97.

meerdere lijken in één kelder 305.

Graftuinen

voorschriften omtrent aanleg 293—97.

Graven

in of onder kerken. Zie *Grafkelders*.

kunnen niet worden verhuurd op de algemeene begraafplaats 289.

onderlinge afstand 299—302, 427—30.

begraving van meerdere lijken
in één graf 302—5.
begraving van meerdere lijken
is geen verpligting 302.

hoogte; bedekking met aarde
302—5.
soorten 351.
Zie ook *Eigen graven*; *Schen-
ding*.

H.

Herhaling van misdrijf 401.
Hooger beroep. Zie *Beroep*.
Huiszoeking. Zie *Binnentreden*.
Hulpofficier van Justitie
verrigtingen bij geweldigen dood
97, 98.

kan geen toestemming tot be-
graven geven 98, 104.

Huur

van graven 289.

I.

Inbeslagneming van lijken 98.
Inschrijving
van eigen graven, regt daarvoor
te heffen 367.

Instructiën

voor beambten algem. begraaf-
plaats 323—26.
de vaststelling niet verplig-
tend 325.
voor beambten algem. begraaf-
plaats buiten de gemeente
326, 344.
voor beambten algem. gemeen-
schappelijke begr. 326.
voor beambten bijzondere begr.

niet door den raad vast te
stellen 322, 326.

Israëlieten

godsdienstige bezwaren in 't
algemeen XVIII—XXI.
godsdienstige bezwaren tegen be-
graven in eene kist 29, 31.
tegen begraven in eene kist van
meerdere lijken 302.
tegen roeren der graven 302.
gemis van begraafplaats in de
gemeente 141, 144, 146, 147.
gebruik van eigen personeel
325 noot.

K.

Kantonregter

begrooting van schade aan ei-
gendom door begraving 63,
65—67.
kan geen toestemming geven
tot begraven bij geweldigen
dood 104.
zijn bijziju bij binnentreden van
woningen 140.
Kapellen. — Zie *Bedehuizen*.

Kerkelijke besturen

worden gehoord over regeling
der afdelingen op algem.
begr. 282—86.
worden niet gehoord over de
vast te stellen verordeningen
180—84, 327—38.
Kerkelijke begraafplaatsen. —
Zie *Begraafpl. (bijzondere)*.

Kerken

begraven in — verboden XII, XXVIII, 179, 250—57, 456.
 nabij begraafplaatsen, wanneer verlot tot stichting noodig 248, 249.
 toe- of ingang van graven in — 220, 249, 250, 256.
 verlies begrafenisregten wegens niet begraven in — 353—61.

Kist

begraven in eene —, in 't algemeen 29.
 van hout en van welk hout? 30.
 gesloten 30, 62, 71, 72, 135.
 met oplopend deksel 303.
 meer lijken in ééne — 31, 302—5.
 begraven zonder — 29, 55—57, 59, 60, 71.
 vervoer in eene — 30, 31, 135.
 " " " " naar lijkenhuizen 122.
 begraven van overblijfselen van kisten 308.

Klokluiden

regt daarvoor te heffen 363, 365, 366.
 verbod 366.

Koning

bepaalt wijze van begraafing van lijken op zee, van vervoer naar en van 't buitenland 67—72.
 verbiedt of beperkt het vervoer uit besmette gemeenten 140—50.
 verleent ontheffing van aanleg algemeene begraafplaatsen 179, 180, 184, 186, 187.
 verleent ontheffing van wijze van afsluiting begraafplaatsen 268.
 wanneer hij de verordeningen vaststelt 342, 345.
 wanneer hij de begrafenisregten vaststelt 370.
 Zie voorts *Beroep (hooger)*.

Kosten.

Zie *Begrafenisregten, Begraveniskosten, Begraafpl. (algemeene)*.

Kostershuisen. Zie *Pastorijen*.**Kruisen**

voorschriften omtrent stichting daarvan 293—97.

Krijgslieden

begraafing van onvermogene — 379—81, 476.

L.**Levenloos aangegevenen**

te begraven volgens de wet 28, 29.
 te schouwen 469, 470.

Ligging der begraafplaatsen. Zie *Bebouwde kom*.**Lijkbezorger**

bezoldiging valt buiten het begrafenisregt 361.
 gebruik van — van de gemeente niet verplichtend 395.

Lijken

wat daaronder te verstaan 27, 49.
 begraven. Zie aldaar.
 regterlijk onderzoek 52.
 gestrande —, drenkelingen en dergelijke 55, 58, 61, 66, 381, 382.
 in staat van ontbinding 54, 55.
 het Kon. besluit van 20 Maart 1844 54—60, 62.

van vermoorden of ter dood
gebragten 27, 396.
opvragen van — door de fa-
milie 39, 60.
aan boord van schepen 67—
72, 476.
over boord zetten 68, 71.
begraven van overblijfselen
van — 308.
Zie voorts *Vervoer, Doorvoer.*
Lijkenhuizen
strekking daarvan 110, 114—16.
oprigting niet verplichtend 116,
119—21.
kostbaarheid 120.
oprigting gemeentelast, de over-
brenging niet 121.
op of nabij begraafplaatsen ge-
oorloofd, doch niet noodig
122, 124, 220, 248, 249.
wijze van inrigting 123.
wanneer de overbrenging der-
waarts geschiedt 114, 116, 118.
ook bij begraving op eene bij-
zondere begraafplaats 121,
122.

Mariniers

de begrafeniskosten rijkslast 476.

Nabestaanden

zorg voor, verzuim van begraven 24, 137, 382.

Officier van Justitie

bevel tot regterlijk onderzoek
van lijken 52.
toestemming tot begraven 97, 104.
verrigtingen bij geweldigen
dood 97.
vervanging 98, 104.

overbrenging in eene kist? 122.
" tijdigheid daarvan
123.

niet voldoen aan 't bevel straf-
baar 124.

de lijken in — onder be-
waring van 't gemeentebestuur 120.

wegneming van een lijk uit
— strafbaar 124.

belemmering van den toegang
niet strafbaar 408.

regt voor het gebruik te heffen
367.

Lijkopening 35, 40.

zonder geneeskundige 46, 49.
Zie ook *Ontleden.*

is niet *per se* begrepen onder
doodschouw of regterlijke
schouwing 89, 104, 469.

Lijkplegtigheden. XVIIIe, 125, 127.

Lijkschouwing. Zie *Doodschouw,*
Regterlijke schouwing.

Lijkwagens 362, 366.

M.

Misdrijven. — Zie *Overtredingen.*

N.

toestemming tot ontleden of
bewaren van lijken 42.

O.

kan opgraving of vervoer be-
velen 151.

Onderhoud

van eigen graf ten laste van
den eigenaar 367, 368.
regt daarvoor te heffen 293,
361, 367, 368.

- van voorwerpen op eene gesloten begraafplaats 156, 312, 315—18.
- van voorwerpen op de algemeene begraafplaats 293, 296.
- regt daarvoor 297—99.
- Onteigening**
- voor aanleg van begraafplaatsen 208.
- van het vrij gebruik van aangeglegen gronden 224 vv.
- Ontleden en bewaren van lijken** 32—52.
- zonder verlof van den burgemeester 40, 45, 46.
- zonder toestemming van nabestaanden enz. 40.
- zonder doodschouw of verklaring 45.
- zonder geneeskundige 45, 49.
- gedeeltelijke ontleding 35, 40.
- Onvermogenen**
- wie het zijn 362, 363, 379.
- begraving door den burgemeester 136.
- begraving ten laste der gemeente 378, 384, 385.
- begraving ten laste van den Staat 379—81, 476.
- vervoer hunnerlijken 133, 136.
- Oorzaken van den dood**
- opgave daarvan te doen 77, 80, 81, 469, 470.
- Opgraving van lijken**
- verlof en toestemming noodig 150.
- weigering van verlof 152.
- zonder bevel, verlof of toestemming 153, 400.
- op regterlijk gezag 151.
- van doodsbeenderen 308.
- Overboeken van eigen graven**
- regt daarvoor te heffen 367—69.
- Overdragt van eigen graf.** — Zie *Eigen graven*.
- Overleden persoon** 27, 29 en noot, 67, 69.
- Overlijden**
- verzekering van — door onderzoek 78, 93, 96, 109, 471.
- aangifte van — 78, 79, 96, 123.
- Overschrijving.** — Zie *Overboeken*.
- Overtredingen der wet**
- zijn wanbedrijven 401—3.
- beregting 403.
- poging daartoe strafbaar? 403.
- Zie ook *Straffen*.

P.

- Pastorijen**
- ten dienste der begraafplaats te stichten 220, 248, 249.
- Persoon**
- wat daaronder te verstaan 29 en noot, 69.
- Poging**
- tot overtredingen der wet; hare strafbaarheid 403 en noot.
- tot opgraving enz. niet strafbaar 154.
- Procesverbaal**
- wegens aanspoeling van lijken 55, 58.
- wegens over boord zetten van lijken 71.
- wegens beëediging doodschouw vrij van zegel en registratiereg 92.
- wegens regterlijke schouwing 97.
- " binnentreden der woningen 140.

Provinciale verordeningen
op het begraven enz. vervallen
XII, 464.

Putten (graven van)
nabij begraafplaatsen 219, 244,
245, 457—62.

R.

Raad van State
wordt gehoord over hooger be-
roep bij den Koning 194.
Zie verder *Beroep (hooger)*.

Raadslid
kan doodschouwer zijn 91 en noot.

Regter-Commissaris
toestemming tot begraven bij
geweldigen dood 97, 98, 104.

Regterlijke lijkschouwing 52,
96—106.

ten laste van het Rijk 89, 99.
verevening der kosten 99.

formaliteiten 97, 98.

van drenkelingen 58.

verhinderings of belemmering
van — — 106.

nabij familiegraven 199.
" gesloten begraafplaatsen
311, 313.

Zie verder *Gebouwen*.

Reiskosten

van den geneeskundige. Zie
Doodschouw.

Roeren van graven
toestemming van den eigenaar
noodig 260, 307.

van niet-eigen graven 152, 307.
aan wie de zorg daarvoor be-
hoort 152, 307.

termijn daarvoor 258, 260—
63, 266, 306, 307.

berekening van den termijn 307.
geen verplichting daartoe 307.

strafbepaling 308.

in geval van opgraving volgens
art. 12, 151.

S.

Schadeloosstelling
voor begraving op particulieren
grond 63, 65, 66.

voor verlies van grafruimte bij
sluiting der begraafplaats 154,
155, 157, 422, 424, 447—52.

voor aanleg van bijzondere be-
graafplaatsen aan de burger-
lijke gemeente 178, 190, 193.

voor waardevermindering van
grond wegens aanleg van be-
graafplaatsen 222—44.

voor verlies van begrafenisregten
wegens verbod van begraven
in kerken XXIX, 353—61.

wijze van vaststelling dezer —
355 noot, 359.

overeenkomsten regtens erkend
360 noot.

de wet beslist de kwestie niet 361.
kan worden berekend onder het
begrafenisregt 361.

**Schadelijkheid van begraafplaat-
sen.** Zie *Begr. (bestaande)*.

Schepelingen

begrafeniskosten van — in
dienst of verlof zijn Rijkslast
476.

Schending van graven

haar karakter 153, 420.

straf 154, 420.

van het Koninklijk Huis 468.

Schijndood (voorkoming van) 46.
door verklaring van overliden

en doodschouw 77, 84.
 door lijkenhuizen? 115, 124.
Sluiting van begraafplaatsen
 wat daaronder te verstaan 310.
 in strijd met de wet aangelegd
 196, 219.
 waarvan geen gebruik meer
 wordt gemaakt 309—12.
 van schadelijke begraafplaatsen.
 Zie *Begr. (bestaande)*.
 niet hebbende de uitgestrektheid
 of afsluiting 447.
 gevolgen 450.
 toezigt en bewaring van geslo-
 ten begr. 310.
 gebruik van gesloten begr.
 311—20.
 bouwen en graven na — 245.
Sterftestatistiek 77, 84.
Straffen
 tegen overtredingen der wet, be-
 ginsel xxx, 396—400, 407.

Tarieven. — Zie *Begravenis-
 en andere regten*.

Toegang
 tot de begraafplaatsen is vrij
 196, 273, 408—10.
 niet door sluiting noch afslui-
 ting belet 310, 410.
 belemmering strafbaar 406,
 408—10.
 tot de woningen. Zie *Binnen-
 treden*.

Toestemming
 tot ontleden of bewaren van
 lijken 38, 43.
 schriftelijk? 40.
 rangregeling 40.
 tot lijkopening of gedeeltelijke
 ontleding 40.
 tot begraving bij geweldigen
 dood 97, 98, 104.

cumulatie van straf 396, 400.
 hoegrootheid van straf 399, 414.
 haar karakter 401.
 haar beregting 403.
 wegens poging 403.
 cellulaire opsluiting 404.
 verzachtende omstandigheden
 421.
 tegen overtredingen der plaat-
 selijke, verordeningen 127,
 134, 341, 342, 345, 399noot.
 tegen den ambtenaar van den
 burg, stand 94.
 tegen niet-nakoming van ambts-
 instructie 65, 91, 301, 326.
 tegen aanleg van begraafplaat-
 sen zonder verlof enz. 196, 218.

Strafwetboek

de artt. 358, 359 en 360 ver-
 vallen 464, 465.
 art. 14 niet vervallen 395, 465.

T.

tot begraving bij geweldigen
 dood, aan den ambtenaar van
 den burg, stand te vertoo-
 nen 97.

tot opgraving of vervoer van
 een opgegraven lijk 151, 153.
 tot roeren van graven 260, 307.

Toezigt

op ontleding of lijkopening, door
 een geneeskundige 45, 49.

bij aanleg van bijzondere be-
 graafpl., door burg. en weth.
 190, 218.

op begraafplaatsen, door burg.
 en weth. xxv, 320—23.

op begraafplaatsen buiten de
 gemeente of gemeenschap-
 pelijke 323.

op gesloten begraafplaatsen 310.

Tijd van begraven

de uren te regelen bij plaatselijke verordening. Zie *Uur*.
Zie overigens *Begraven*.

Tijdelijk regt
op een bepaald graf 155, 157, 167.

U.

Uitgestrektheid

van de begraafplaatsen. Zie *Begraafplaatsen (algemeene)*,
(*bestaande*), (*bijzondere*).

Uitgraving

op gesloten begraafplaatsen,
diepte; vergunning daartoe
311—20.

Uitvoering en Wetgeving 340,
341 en noot.

Uur

opgave van het — van overlijden 82.

— van begraven, bij plaatselijke verordening te regelen 125,
126.

te regelen voor elken dag 126.
minimum van uren vast te stellen 125.

buitengewoon — van begraven,
regt daarvoor te heffen 125,
363, 364.

wat onder buitengewoon — te verstaan 126.

vrijheid daaromtrent 126.

V.

Verbergen van lijken. — Zie *Geweldige dood*.

Verbranden van lijken 36.

Verhaal. — Zie *Begraveniskosten*.

Verhelen van misdrijf 46.

Zie verder *Geweldige dood*.

Verklaring

van overlijden 74, 77, 96, 469.

" " niet-overlegging
strafbaar? 74.

tijdstip van overlegging 78.

vorm 79, 469, 470.

Verkoop

van graven 162, 164, 316, 317.

" doodsbeenderen 308.

Verlof

tot ontleden of bewaren van
lijken 37—39, 43—45.

door den burgemeester te geven 43.

schriftelijk gemotiveerd? 44, 45.

zonder doodschouw of verklaring
45—49.

tot lijkopening of gedeeltelijke
ontleding 40, 47.

tot begraven, strekking daarvan 74.

wanneer noodig 58, 74, 104,
142.

moet de plaats vermelden 73.
verzuim daarvan niet strafbaar 96.

kennisgeving van verleend —
73, 74.

tijd van aanvraag 79.

tijd van afgifte 74, 79.

begraven zonder — 74.

weigering van — 82.

afgifte van — zonder overlegging van verklaring of
toestemming 93, 94, 104.

tot vervoer naar andere gemeenten 143, 149.

tot opgraving of vervoer van
een opgegraven lijk 150—53.

tot aanleg van begraafplaatsen

- of familiegraven 190, 192—94, 197, 204.
- tot oprigten van gebouwen of graven van putten 219, 223, 224, 239, 240, 462.
- strafbaarheid 246—48.
- Vermoeden van geweldigen dood.
Zie *Gew. dood.*
- Verordeningen (plaatselijke)
bevoegdheid van de gemeentebesturen in 't algemeen xv—xx, 134, 135, 329, 332, 335.
- haar karakter 343.
- vast te stellen door den *raad* 338—41, 476.
- weigering van vaststelling xviii, 128, 135, 326, 338.
- kunnen eigenstraf bedreigen 127.
- strafbepalingen echter niet noodig 127, 134.
- eerbiediging van godsdienstige begrippen en voorschriften xviii—xx.
- geen hoogere goedkeuring vereischt 134, 327—38.
- hooren der kerkbesturen niet vereischt 130—34, 327—38.
- hooren der kerkbesturen wel gevorderd over inrigting van de afdeelingen der algemeene begraafplaats 283—85.
- regelen het kennisgeven van verleend verlof tot begraven buiten de gemeente 73, 75.
- regelen de uren van begraven 107, 113, 125, 126.
- regelen orde en gezondheid bij vervoer van lijken 128—136, 149.
- regelen orde en gezondheid op de begraafplaatsen 326—41.
- regelen wijze van vervoer bij begraving ten gemeentelastel 36.
- toepassing der — — op familiegraven 199.
- voorschriften omtrent stichting van voorwerpen op de algemeene begraafplaats 293—97.
- voor algemeene begraafplaatsen buiten de gemeente 341—45.
- voor bijzondere begraafplaatsen buiten de gemeente 344.
- termijn van herziening 466.
- de bestaande — — vervallen 466.
- Vervoer van lijken
verordeningen in acht te nemen 128—36, 394.
- van en naar 't buitenland 67—72.
- naar andere gemeenten 126.
- “ “ “ bij besmettelijke ziekte 135, 140—50.
- niet begrepen onder *begraven* 126, 394.
- in geval van geweldigen dood 105, 135.
- verboden — ; aansprakelijkheid 111, 149.
- geen tijdsbepaling voor het — 126.
- gebruik van personen en middelen is vrij 129, 130, 133, 394—96.
- kerkelijke voorschriften daaromtrent niet verbindend 129.
- bij wijze van burendienst en dergelijke 130.
- binnen de begraafplaats 129, 130, 132.
- naar een lijkenhuis 113, 138, 139, 408.
- bij begraving ten gemeentekoste 133, 136.
- in eene gesloten kist 30, 31, 135, 144.
- regt voor — — te heffen 347, 348, 366.

bij gemis van begraafplaats 143.
 belemmering of verhindering
 van geoorloofd — — 135,
 395, 408.
 van opgegraven lijken 150,
 151, 400.
 Verzachtende omstandigheden
 24 noot, 421.
 Vestingen
 begraafplaatsen nabij —, af-
 sluiting daarvan 270, 271.

begraafplaatsen nabij —, voor-
 werpen daarop te stichten 296.
 stelsel der Vestingwet van
 1853 omtrent schadeloosstel-
 ling 222—4, 227, 229, 234,
 238—40.
 Vreemdelingen
 vervoer van lijken van — 69.
 Vroedvrouw
 is geen geneeskundige 90.

W.

Wegnemen
 van lijken uit een begraafplaats
 of lijkenhuis 124, 154, 420.
 Weigering
 van verlof tot ontleden 43.
 " " " begraven 82.
 " " " aanleg van be-
 graafplaatsen; redenen van —
 190, 192—95.
 van afgifte van een lijk 124, 138.

van toegang tot de woningen.
Zie Binnentreden.
 van toegang tot de begraaf-
 plaatsen. *Zie Toegang.*
 van uitvoering der wet XVIII,
 128, 135, 219, 341—
 45.
 Wetgeving en uitvoering 340,
 341 en noot.
 Woningen. — *Zie Binnentreden.*

Z.

Zegel en registratierecht
 beëdiging van den doodschou-
 wer, vrij van — — 92.
 benoeming van den doodschou-
 wer, vrij van — — 471.
 Zelfmoord
 kosten van schouwing 99.
 is een geweldige dood 104 en
 noot, 399, 413.
 misdrijf of niet? 104, 415,
 420 en noot.
 Zerken

voorschriften omtrent plaatsing
 van — 293—97.
 behoud van — bij sluiting der
 begraafplaats 314.
 Ziekte
 vervoer van lijken bij besmet-
 telijke — 143, 148.
 aanwijzing der — voor het
 vervoer naar een lijkenhuis
 122.
 Zondag
 begraven op — geoorloofd 126.

VERKLARING DER GEBEZIGDE VERKORTINGEN.

De in het werk gebezigde cijfers 55/6, 58/9, 59/60, 66/7, 67/8, I en II, 68/9, duiden aan de Zittingen van de Tweede Kamer, waarin de zeven ontwerpen zijn ingekomen of behandeld. In het jaar 67/8 dat twee zittingen had, werd in elk dezer een ontwerp ingediend; dit wordt aangeduid door: 67/8 I, en 67/8 II.

M. v. T.	<i>beteekent</i> :	Memorie van Toelichting.
V. V.	"	Voorloopig Verslag der Commissie van Rapporteurs in de Tweede Kamer.
M. (N.) v. B.	"	Memorie (Nota) van Beantwoording van het Voorloopig Verslag.
N. v. W.	"	Nota van Wijzigingen in het ontwerp.
Eindv.	"	Eindverslag der Commissie van Rapporteurs in de Tweede Kamer.

Het cijfer of volgnommer van de artikelen, in de Aant. gebezigd, is dat van de vastgestelde *wet*, niet dat van de vroegere ontwerpen hetwelk eene gedurige verwarring zou hebben veroorzaakt. Waar de vermelding van het verschillend volgnommer van de *ontwerpen* moest worden behouden, is dit met de noodige verduidelijking geschied.

VERBETERINGEN.

Op bladz. 1 regel 8 v. o. 1^e kolom staat: Inleiding § 1; *lees*: Inleiding §§ 2 en 4.

Op bladz. 27 regel 15 v. b. 1^e kol. staat: kerkelijke diaconiën; *lees*: kerkelijke armbesturen.

Op bladz. 52 regel 10 v. o. 1^e kol. staat: bladz. 43; *lees*: bladz. 35.

" " 146 staat aan het hoofd der pag. : 143; *lees*: 146.

" " 155 *noot*, staat: art. 45, *lees*: art. 47.

" " 190 regel 16 v. o. achter *bladz.* 160 vv. te voegen: 1)

" " 289 regel 22 v. b. 1^e kol. staat: art. 30; *lees*: art. 31

bladz. 362 onder XII.

Op bladz. 320 regel 18 v. o. achter *bladz.* te voegen 322.
